

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 1

พระอภิธรรมปิฎก

เล่มที่ ๔

กถาวัตถุ ภาคที่ ๑

ขออนอบน้อมแด่

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น

มหาปัญญาสก์

มหาวรรค

บุคคลกถา

นิกคหะ ๘

อนุโลมปัญญาจะ

[๑] สกวาที ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ
หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

๑. คัมภีร์ที่ ๕ บาลีเล่มที่ ๓๗

ส. สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ^๑ เป็นปรมัตตะ^๒ ท่าน
ยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตตปรมัตตะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ท่านจงรับรู้^๓นิกคหะ^๓ หากว่าท่านยังเห็นบุคคลโดย
สังฆิกัตตปรมัตตะ ด้วยเหตุ^๔นั้นท่านจึงต้องกล่าวว่า สภาวะใด เป็น
สังฆิกัตตะเป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น
โดยสังฆิกัตตปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า
ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะ
ใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตาม
สภาวะนั้น โดยสังฆิกัตตปรมัตตะ ดังนี้^๕ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า สภาวะ
ใดเป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเป็นบุคคลนั้น ตาม
สภาวะนั้น โดยสังฆิกัตตปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายัง
เห็นบุคคล โดยสังฆิกัตตปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึง
กล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึง
กล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็น
บุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตตปรมัตตะ ดังนี้ ผิด.

อนุโลมปัญจกะ จบ

๑. **สังฆิกัตตะ** สภาวะที่จริงแท้.

๒. **ปรมัตตะ** อรรถอันยิ่ง อันอุดม อันไม่ต้องยึดถือด้วยอาการมีการพึงตามกัน
มาเป็นต้น ทั้งนี้ หมายถึงสภาวะธรรมที่จำแนกเป็นชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒
ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ รวม ๕๗ อย่าง.

๓. **นิกคหะ** การข่ม การปราบปราม.

ปรหมัตถทีปนี

อรรถกถาปัญญาปกรณ์

อรรถกถากถาวัตถุ

อารัมภกถา

พระสัมมาสัมพุทธะผู้เป็นศาสดาของชาว
โลกพร้อมทั้งเทวโลก ผู้หาบุคคลอื่นเปรียบ
มิได้ ผู้อันหมู่แห่งทวยเทพยกย่องแล้ว ทรง
ประทับนั่ง ณ เทวโลก. พระองค์ทรงเป็นผู้
ฉลาดในบัญญัติทั้งปวง ทรงเป็นอุดมบุคคล
ในโลก ครั้นตรัสคัมภีร์บุคคลบัญญัติอันแสดง
ถึงบัญญัติจบลงแล้ว จึงทรงแสดงกถาวัตถุ
ปกรณ์โดยความเป็นเรื่องแห่งถ้อยคำ มีเรื่อง
บุคคลเป็นต้นอันใดไว้แล้วโดยสังเขป.

บัดนี้ ลำดับแห่งการสังวรณานี้
ความที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตั้งไว้แล้วใน
สุราลัยเทวโลกโดยการเริ่มตั้งไว้แต่เพียงหัวข้อ
นั้นแหละ อันพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเจ้า

จำแนกแล้วในมนุษย์โลกนั้นถึงพร้อมแล้ว

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจักพรรณนากถาวัตถุ-

ปกรณ์นั้น ขอท่านทั้งหลายผู้มีจิตตั้งมั่น จง

สดับตรับฟังพระสัทธรรมนั้นเทอญ.

นิทานกถา

ความย่อว่า ในที่สุดลงแห่งการแสดงยมกปาฏิหาริย์ พระผู้มี-
พระภาคเจ้าเสด็จเข้าจำพรรษา ณ แทนบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ที่โคนไม้
ปาริชาติในเทวนคร ทรงกระทำพระมารดาให้เป็นองค์พยานตรัสอยู่
ซึ่งพระอภิธรรมกถาแก่เทวบริษัท ครั้นทรงแสดงปกรณ์สัมมสังคณี
ได้ ๑๐๐ ปี พวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ อันผิดจากพระ-
ธรรมวินัย คือ :-

๑. ภิกษุเก็บเกลือเหลือไว้ในกลักสำหรับฉันกับอาหาร เห็นว่า
สมควร.
๒. ภิกษุฉันอาหารเมื่อตะวันบ่าย ๒ นิ้ว เห็นว่าสมควร.
๓. ภิกษุห้ามภักแล้วเข้าไปในละแวกบ้าน แล้วฉันภัตที่ไม่ทำ
วินัยกรรมก่อน หรือไม่เป็นเคนภิกษุไซ้ เห็นว่าสมควร.
๔. ภิกษุอยู่ในอาวาสเดียวกันจะแยกทำสังฆกรรม เห็นว่า
สมควร.
๕. ภิกษุทำอุโบสถไม่รอนันทานุมัติ เห็นว่าสมควร.

๖. ข้อปฏิบัติที่อุปัชฌาย์อาจารย์เคยประพฤติมาผิดถูกอย่างไร
ประพฤติตาม เห็นว่าสมควร.

๗. ภิกษุห้ามภักแล้วฉันนมสดที่ยังไม่แปรเป็นนมส้ม เห็นว่า
สมควร.

๘. ภิกษุดื่มสุราอ่อน ๆ เห็นว่าสมควร.

๙. ภิกษุใช้ผ้าสีทณะที่ไม่มีชาย เห็นว่าสมควร.

๑๐. ภิกษุรับหรือยินดีเงินและทองที่เขาเก็บไว้เพื่อตน เห็นว่า
สมควร.

พระยสเถระผู้เป็นบุตรของพราหมณ์ ชื่อว่า กากัณฑกะ ฟังวัตถุ
๑๐ ประการนั้นแล้ว ได้ถือเอาพระเจ้าอโศกราช ผู้เป็นโอรสของพระ-
เจ้าสุสุนาณะ ให้เป็นพระสหาย แล้วคัดเลือกพระเถระ ๓๐๐ รูป ใน
จำนวนภิกษุ ๑,๒๐๐,๐๐๐ รูป คือ ๑๒ แสน ย้ายวัตถุ ๑๐ ประการ
เหล่านั้นแล้วก็ยกสรีระ คือ พระธรรมวินัยขึ้นสังคายนา.

ก็ภิกษุวัชชีบุตร มีประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูป ถูกพระธรรมสังคา-
หกเถระทั้งหลายข่มขู่แล้ว คือติเตียนแล้ว จึงแสวงหาพวก ครั้นได้
พวกที่เป็นทพพลวะ อันสมควรแก่ตนก็จัดตั้งสำนักตระกูลอาจารย์ใหม่
ชื่อว่า มหาสังฆิกะ แปลว่า พวกมาก ตระกูลอาจารย์ ๒ พวกอื่น
อีกเกิดขึ้น คือ โคกุลิกะ และ เอกัพโฆหาริกะ ซึ่งแตกแยกมาจาก
ตระกูลอาจารย์มหาสังฆิกะนั้น. ตระกูลอาจารย์ ๒ พวกอื่นอีก คือ
บัญญัติติวาทะ และพหุลิกะ ซึ่งมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า พหุสสุติกะ

แตกแยกมาจากนิกายโคกฺกิลกะ. อาจารย์วาท อื่นอีกชื่อว่า เจติยวาท เกิดขึ้นแล้วในระหว่างนิกายพหุลิกะนั้น นั่นแหละ. ในร้อยแห่งปีที่ ๒ คือ ภายในพระพุทธศักราช ๒๐๐ ปี ตระกูลอาจารย์ทั้ง ๕ ตระกูล เกิดขึ้นจากตระกูลอาจารย์มหาสังฆิกะด้วยประการฉะนี้. ตระกูลอาจารย์ ทั้ง ๕ เหล่านั้น รวมกับมหาสังฆิกะเดิม ๑ ก็เป็น ๖ ตระกูลด้วยกัน.

ในร้อยแห่งปีที่ ๒ นั้น นั่นแหละ อาจารย์วาท ทั้ง ๒ คือ มหิ-
สาสกะ และวัชชีปุตตะเกิดขึ้น แยกแยกมาจากเถรวาท. ในบรรดา
อาจารย์วาททั้ง ๒ นั้น อาจารย์วาททั้ง ๔ คือ :- ชัมมุตตริยะ ๑ กัทร-
ยานิกะ ๑ นันนาคาริกะ ๑ สมิตติยะ ๑ เกิดขึ้นเพราะแตกแยกมาจาก
นิกายวัชชีปุตตะ. ในร้อยแห่งปีที่ ๒ นั้น นั่นแหละ อาจารย์วาท ๒
พวก คือ :- สัพพัตถิกวาทะ และ ชัมมคูดติกะ เกิดขึ้นเพราะการ
แตกแยกมาจากตระกูลอาจารย์มหาสังฆิกะอีก. นิกายชื่อว่า กัสสปิกะ
เกิดขึ้นเพราะแตกแยกจากตระกูล สัพพัตถิกวาทะอีก. เมื่อนิกายกัส-
สปิกะทั้งหลายแตกกันแล้วก็เป็นที่เหตุให้นิกายชื่อว่า สังกันติกะอื่นอีกเกิด
ขึ้น เมื่อนิกายสังกันติกะทั้งหลายแตกกันแล้ว นิกายชื่อว่า สุตตวาทะก็
เกิดขึ้น. อาจารย์วาท ๑ นิกายเหล่านี้เกิดขึ้นแล้ว เพราะแตกแยกมา
จากเถรวาทอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้. อาจารย์วาท ๑๑ นิกายเหล่านี้
รวมกับเถรวาทเดิมก็เป็น ๑๒ นิกาย.

ในร้อยแห่งปีที่ ๒ คือ ภายในพระพุทธศักราช ๒๐๐ ปี อา-
จารย์วาทคือ ลัทธิแห่งอาจารย์ ทั้งหมดรวม ๑๘ นิกาย คือ ๑๒ นิกาย

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 7

ที่แยกมาจากเถรวาทเหล่านี้ และนิกายอาจรียวาท ๖ ที่แตกแยกมาจากตระกูลอาจารย์มหาสังฆิกะทั้งหลาย ฉะนี้แล.

คำว่า นิกาย ๑๘ นิกายก็ดี ตระกูลอาจารย์ ๑๘ ตระกูลก็ดี เป็นชื่อของนิกายที่กล่าวมาแล้วเหล่านั้น นั่นแหละ. อนึ่งบรรดานิกาย ๑๘ นิกายเหล่านั้น ๑๗ นิกาย บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นนิกายที่แตกแยกกันมา ส่วนเถรวาท บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นนิกายที่ไม่แตกกัน.

(โปรดดูแผนผังความเป็นมา ดังต่อไปนี้ :-)

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ ๘
แผนผังแสดงนิกายสงฆ์ในศตวรรษที่ ๑

เถรวาท		มหาสังฆิกะ	
มหายานิกะ	วัชชีปุตตกะ	โคกุกะ	เอกัปปโยหาริกะ
สัพพัตติกวะ	ธัมมุตตริยะ	สมิติยะ	
	นัณฑาคาริกะ		
กัสสปิกะ	ภัทรยานิกะ	ปิ่นฉัตติวะ	พหุลิยะ
สังกันติกะ			เจติยวาทะ
สุตตวาทะ			

๑. ภิกษุผู้ลามกทั้งหลาย ผู้เป็นชาววัช-
ชีบุตร ผู้เป็นอธรรมวาที ถูกพระเถระ ผู้
เป็นธรรมวาที ทั้งหลายขับออกแล้ว ได้พวก
อื่นจึงตั้งคณาจารย์ใหม่.

๒. ภิขุเหล่านี้มีประมาณหมื่นรูปได้

ประชุมกันรวบรวม คือทำการร้อยกรอง
พระธรรมวินัย เพราะฉะนั้น การร้อยกรอง
พระธรรมวินัยนี้ ท่านจึงเรียกว่า "มหาสังคิติ"
แปลว่า การร้อยกรองใหญ่.

๑. ภิขุประมาณหมื่นรูปเหล่านั้นในที่นี้หมายถึงภิขุวัชชีบุตร แต่ในที่บาง
แห่งกล่าวว่าเป็นภิขุพวกพระมหาเทพ ซึ่งให้กำเนิดนิคายมหาสังคิกวาที ปราวณ
ย่อว่า พระมหาเทพเป็นบุตรพ่อค้าขายเครื่องหอมในแคว้นอวันตี ท่านอุปสมบท
ที่เมืองปาฏลีแคว้นมคธ เป็นผู้เรียนพระไตรปิฎกแตกฉาน วันหนึ่ง ถึงวาระที่ท่าน
จะแสดงปาฏิโมกข์ ท่านได้เสนอความเห็น ๕ ข้อ คือทักขุ ๕ ข้อ ต่อที่ประชุม
สงฆ์ ดังนี้ :-

๑. พระอรหันต์อาจถูกมารยั่ววนในความฝันได้.
๒. พระอรหันต์ยังมีอัญญาณ.
๓. พระอรหันต์ยังมีความสงสัย.
๔. พระอรหันต์จะต้องรู้ว่าตนได้มรรคผลต้องอาศัยผู้อื่นอีก.
๕. มรรคผลเกิดขึ้นอาศัยเปล่งคำว่า ทุกข์หนอ ๆ

ข้อเสนอของท่านนี้ บางพวกไม่เห็นด้วยจึงทำสังฆกรรมไม่ได้ ครั้นทราบถึง
พระเจ้ากาลาโศกราช ๆ ก็เสด็จมาห้ามมิให้เกิดการแตกแยกกัน พระมหาเทพจึง
ชี้ขาดโดยให้ระงับอธิกรณ์ ด้วยมติของที่ประชุมสงฆ์ ในที่สุดฝ่ายพระมหาเทพ
ชนะเพราะมีพวกมาก ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยนั้นเป็นฝ่ายเถรวาท ต่อมาพวกมหาเทพ
ได้จัดการทำสังคิติด้วยสงฆ์หมู่ใหญ่ จึงเรียกว่า มหาสังคิติ และต่อมานิกาย
นี้เกิดแตกกันอีก.

๓. ภิกษุทั้งหลายผู้ทำมหาสังคีติ ได้ทำ ความขัดแย้งไว้ในพระศาสนา ทำลายสังคายนาเดิม แล้วทำการรวบรวมธรรมวินัยไว้เป็น อีกอย่างหนึ่ง.

๔. ภิกษุเหล่านั้นได้แต่งพระสูตรที่สังคายนาไว้แล้วให้เป็นอย่างอื่น และทำลาย อรรถและธรรมในพระวินัยในนิกายทั้ง ๕ ด้วย.

๕. อนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นไม่รู้แม้ซึ่งธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้แล้วโดย ปริยายและทั้งโดยนิปปริยาย ไม่รู้อรรถที่พระ ผู้มีพระภาคเจ้าทรงแนะนำไว้แล้วและทั้งไม่รู้ จักอรรถที่ควรแนะนำ.

๖. ภิกษุเหล่านั้น ๆ ได้กำหนดอรรถ ไว้เป็นอย่างอื่นจากอรรถที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้โดยหมายเอาอย่างหนึ่ง ได้ยังอรรถ มากมายให้พินาศไปเพราะฉาษาแห่งพยัญชนะ.

๑. บาลีว่า "พยัญชนะจุฉาษา" มีความหมายเป็น ๒ นัย คือ พยัญชนะ+ ฉาษา ก็ได้ พยัญชนะ+อจุฉาษา ก็ได้ นัยแรกแปลว่า เพราะเงาพยัญชนะ หรือ เพราะรูปพยัญชนะ นัยหลังแปลว่า เพราะไม่มีพยัญชนะ เพราะไม่มีรูปพยัญชนะ เพราะไม่รุ่งโรจน์ในพยัญชนะ เพราะไม่ฉลาดในพยัญชนะ.

๗. ภิกษุเหล่านั้นละทิ้งพระสูตรบางอย่าง และพระวินัยอันลึกซึ้งเสีย แล้วแต่งพระสูตรเทียม พระวินัยเทียมทำให้เป็นอย่างอื่น.

๘. คัมภีร์บริวารอรรถุทธาระกิติ อภิธรรมทั้ง ๖ ปกรณ์กิติ ปฏิสัมภานิทเทศกิติ ชาดกบาง ส่วนกิติ.

๙. คัมภีร์มีประมาณเท่านี้ ถูกภิกษุเหล่านั้นจำแนกไว้ต่าง ๆ กันแล้วแต่งให้เป็นอย่างอื่นทั้ง นาม ลิงค์ บริหาร และอาภัพกรณ์ยะ.

๑๐. ภิกษุผู้เป็นหัวหน้าคณะ ผู้มีวาตะอันแยกกันแล้ว ผู้ทำมหาสังคิตเหล่านั้นได้พากันละทิ้งซึ่งความเป็นปกตินั้นเสียแล้วแต่งให้เป็นอย่างอื่น.

๑๑. ก็โดยการเรียนแบบอย่างแห่งภิกษุเหล่านั้น ได้มีลัทธิอันแตกแยกกันขึ้นมากมาย และภายหลังแต่กาลนั้นมาได้เกิดแตกแยกกันขึ้นในมหาสังฆิกะนั้น ดังนี้คือ :-

๑๒. ภิกษุผู้มหาสังฆิกะได้แตกแยกกันเป็น ๒ พวก คือ เป็นโคกุกุละพวกหนึ่งเป็น

เอกัพยาหาริกะพวกหนึ่ง ต่อมาอีกนิกาย

โคกุกิทะแตกกันออกเป็น ๒ พวก คือ :-

๑๓. เป็นนิกายพหุสสุติกะพวกหนึ่ง เป็น
นิกายบัญญัติพวกหนึ่ง แต่นิกายเจตियะนั้น
แตกแยกมาจากพวกมหาสังคิติได้เป็นอีกพวก
หนึ่ง.

๑๔. ก็นิกายทั้ง ๕ เหล่านี้ทั้งหมดมีมูล
มาจากพวกทำมหาสังคิติที่ทำลายอรรถและ
ธรรม และทำลายการสงเคราะห์ธรรมวินัยบาง
อย่าง.

๑๕. ภิกษุเหล่านั้นละทิ้งคัมภีร์บางคัมภีร์
และกระทำให้เป็นอย่างอื่นทั้ง นาม ลิงค์
บริขาร และอาภัพกรณียะ.

๑๖. อนึ่ง ในแคว้นผู้บริสุทธึ เหล่า
ภิกษุผู้ละทิ้งปกติภาวะและกระทำเป็นอย่าง
อื่นนั้น ได้เกิดการแตกแยกกันขึ้นอีก ดังนี้
คือ :-

๑๗. เป็นมหิสาสะพวกหนึ่ง เป็นวัช
ชีปุตตะพวกหนึ่ง สำหรับพวกวัชชีปุตตะ

นั้นได้แตกแยกออกไปอีก ๔ พวก คือ:-

๑๘. ชัมมุตตริกะ ๑. ภัทรยานิกะ ๑.
จันณาการิกะ ๑. สมิตียะ ๑. ในกาลต่อมา
พวกมหิสาสะกะแตกแยกกันเป็น ๒ พวกอีก
คือ :-

๑๙. เป็นพวกสัพพัตติกวาทะ และ
ชัมมคุตตวาทะ สำหรับสัพพัตติกวาทะยังแตก
ออกเป็นนิกายกัสสปิกะ ต่อมานิกายกัสสปิกะ
แตกแยกเป็นนิกายสังกันตีกวาทะ.

๒๐. ต่อมาสังกันตีกวาทะแตกกันเป็น
สุตตวาทิ ได้แตกแยกกันมาโดยลำดับดังนี้
วาทะ คือนิกาย เหล่านี้ทั้ง ๑๑ นิกายแตก
แยกออกไปจากเถรวาททั้งสิ้น.

๒๑. ภิกษุเหล่านั้นทำลายทั้งอรรถและ
ธรรม ทำการรวบรวมอรรถธรรมไว้บางอย่าง
และได้ทอดทิ้งคัมภีร์บางคัมภีร์ ทั้งกระทำให้
เป็นอย่างอื่น.

๒๒. ตลอดทั้ง นาม ลิงค์ บริหาร และ
อากัปกรณียะ ได้พากันละทิ้งความเป็นปกติ

เสียแล้ว.

๒๓. นิกายที่แตกแยกกัน ๑๗ นิกาย
นิกายที่ไม่แตกแยกกันมี ๑ นิกาย คือเถรวาท
รวมนิกายทั้งหมดเป็น ๑๘ นิกาย อีกอย่าง
หนึ่งท่านเรียกว่า ตระกูลอาจารย์ ๑๘ ตระกูล.

๒๔. คำสั่งสอนของพระชินะเจ้าเป็น
ของบริสุทธิ์บริบูรณ์ไม่ยิ่งไม่หย่อน เป็นหลัก
มั่นคงสูงสุดของเถรวาททั้งหลาย ราวกะตันไม้
ใหญ่ ชื่อว่า นิโครธ ฉะนั้น.

๒๕. นิกายที่เหลือ คือนอกจากเถรวาท
เกิดขึ้นแล้วเป็นดุษฎาผลเกิดอยู่ที่ต้นไม้นิ-
กายที่แตกแยกกันมาทั้ง ๑๗ นิกายนี้ ไม่มีใน
ร้อยปีแรก แต่ในระหว่างร้อยปีที่ ๒ คือภายใน
พระพุทธศักราช ๒๐๐ ปี ได้เกิดขึ้นแล้วใน
ศาสนาของพระชินะพุทธเจ้า ด้วยประการ
ฉะนี้แล.

อนึ่ง อัจฉริยวาท ๖ แม้อื่นอีก คือ ๑.
เหมวติกะ ๒. ราชคิริกะ ๓. สัทธัตถิกะ ๔.
ปุพพเสลียะ ๕. อปรเสลียะ ๖. วาชีริยะ

เกิดขึ้นแล้วในกาลอัน ๆ อีก อาจารย์วาท
เหล่านั้น พระคณธรรมาจารย์ท่านไม่ประสงค์
จะกล่าวไว้ในที่นี้.

พระราชผู้ทรงธรรม

ก็พระราชผู้ทรงตั้งอยู่ในธรรมทรงพระนามว่า พระเจ้าอโศก ผู้มี
ศรัทธาอันได้เฉพาะแล้วในพระพุทธศาสนาแห่งนิกายอจารย์วาททั้ง ๑๘
นิกายที่มีมาในกาลก่อน จึงทรงสละพระราชทรัพย์วันละห้าแสนทุก ๆ
วัน คือเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า ๑ แสน เพื่อบูชาพระธรรมเจ้า ๑ แสน
เพื่อบูชาพระสังฆเจ้า ๑ แสน เพื่ออาจารย์ของพระองค์ ชื่อว่านิโครธ-
เถระ ๑ แสน และเพื่อให้สำเร็จประโยชน์จากรักษาโรค ที่ประตุ
ทั้ง ๔ อีก ๑ แสน ได้ให้ลาภสักการะอันมากมายเป็นไปในพระพุทธ-
ศาสนาแล้ว. เดียรถีย์ทั้งหลาย คือ นักบวชนอกพระพุทธศาสนาได้เป็น
ผู้เสื่อมจากลาภสักการะทั้งปวง ไม่ได้อะไรเลยโดยที่สุด แม้แต่อาหาร
หรือผ้าสำหรับปกปิดร่างกาย เมื่อพวกเขาต้องการลาภสักการะอยู่ จึงพา
กันไปบวชในสำนักพระภิกษุทั้งหลายและแล้วก็แสดงทิฎฐิ คือ ความเห็น
ของตน ๆ ว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา
ดังนี้ แม้เมื่อเขาเหล่านั้นไม่ได้การบรรพชาตามประสงค์ เขาก็พากัน
โกนผม นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดเองนั่นแหละ ได้พากันเที่ยวไปใน
วิหารทั้งหลาย และได้เข้าไปสู่ท่ามกลางสงฆ์ในกาลเป็นที่กระทำซึ่งอุโบ-
สถกรรมเป็นต้น. พวกเดียรถีย์เหล่านั้น แม้ถูกภิกษุสงฆ์ติเตียนอยู่โดย

ธรรม โดยวินัย โดยสัตตภูศาสน์ คือ คำสั่งสอนของพระศาสดา ก็ไม่
อาจตั้งอยู่ในข้อปฏิบัติอันสมควรแก่พระธรรมวินัยได้ กลับยังเสียด
มลทินและเสี้ยนหนามมากมายให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา คือ บาง
พวกก็บ้ำเรอไฟ บางพวกก็ย่างตนในความร้อน ๕ อย่าง บางพวกก็แหงน
หน้าตามคูพระอาทิตย์เรื่อยไป บางพวกก็คิดมุ่งมาดว่า เราจักทำลาย
ธรรมและวินัยของพวกท่าน ดังนี้ ต่างก็พากันพยายามแล้วโดยอาการ
นั้น ๆ. ในกาลครั้งนั้น พระภิกษุสงฆ์ไม่ยอมทำอุโบสถและปวารณาร่วม
กับพวกเดียรัจฉานนั้น. ในอโศการามขาดอุโบสถกรรมไปถึง ๗ ปี.
พระราชามั้ทรงพยายามอยู่ด้วยความปรารถนาว่า เราจักให้สงฆ์กระทำ
อุโบสถกรรมด้วยพระราชอาชญา ก็ไม่อาจเพื่อกระทำได้. ครั้นเมื่อ
พวกภิกษุมิใช่น้อย ถูกอำมาตย์ผู้เป็นพาล ผู้เห็นผิดประหารชีวิตแล้ว
ความเร่าร้อนก็ได้เกิดแก่พระราชามั้ทรงธรรม. พระองค์เป็นผู้ปรารถนา
เพื่อจะระงับความเดือดร้อนอันนั้น และเสียดมลทินที่เกิดขึ้นในพระ-
ศาสนานั้น จึงตรัสถามพระสงฆ์ว่า ใครหนอเป็นผู้สามารถในคดีนี้
ทรงสดับว่า ข้าแต่มหाराช พระโมคคัลลบุตรตีสสเถระ ได้ทรงรับสั่งให้
พระโมคคัลลบุตรตีสสเถระมาจากอโศกคาบรพตามคำของสงฆ์ ได้
เป็นผู้หมดความสงสัยด้วยอำนาจของพระเถระที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์
จึงตรัสถามความรำคาญใจของพระองค์ ได้ยังความวิปฏิสารให้สงบระงับ
ลงแล้ว. แม้พระเถระก็อยู่กับพระราชามั้ในพระราชอุทยานนั้นแหละ ได้
ให้พระราชามั้ศึกษาลัทธิสมัยตลอด ๗ วัน.

กุสโลบายการคัดเลือกลัทธิที่เป็นธรรมวาที

พระราชามีลัทธิที่ทรงศึกษาเสร็จแล้ว ก็รับสั่งให้ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายมาประชุมกันในอโศการามในวันที่ ๗. แล้วทรงรับสั่งให้กัณ्हมาณเป็นกำแพงรอบด้าน และทรงประทับนั่งภายในกำแพงมาน ทรงให้รวมภิกษุทั้งหลายผู้มีลัทธิอย่างเดียวกันให้อยู่เป็นพวก ๆ และรับสั่งให้ภิกษุเข้าไปเฝ้าทีละพวก ๆ แล้วรับสั่งถามว่า **ภนฺเต กิ วาที สมนฺมาสมฺพุทฺโธ** แปลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวาตะอย่างไร ?

ลำดับนั้น พวกสัสตวาที คือ ผู้มีวาตะว่า อตฺตาและโลกเที่ยง ก็ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีวาตะว่า อตฺตาและโลกเที่ยง.

พวก เอกัจจสัสตทิกฺขุญฺญิ คือ พวกที่มีความเห็นว่า บางอย่างเที่ยง ก็ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีวาตะว่า เที่ยงแต่บางอย่าง.

พวก อันตานันตทิกฺขุญฺญิ คือ พวกที่มีความเห็นว่า โลกมีที่สุดก็มี ไม่มีที่สุดก็มี ก็ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีวาตะว่า โลกมีที่สุด และไม่มีที่สุด.

พวก อมราวิกเขปิกาทิกฺขุญฺญิ คือ พวกที่มีความเห็นว่า มีวาตะคืนได้ไม่ตายตัว ก็ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีวาตะคืนได้ไม่ตายตัว.

พวก อธิจฺจสมฺบุปฺปนิทิกฺขุญฺญิ คือ พวกที่มีความเห็นว่า อตฺตาและโลกเกิดขึ้นเอง ก็ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีวาตะว่า อตฺตาและโลกเกิดขึ้นเอง.

พวก สัจญิวาทะ คือ พวกที่มีความเห็นว่า อัตตามีสัญญา ก็
ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีวาทะว่า อัตตามีสัญญา.

พวก อสัจญิวาทะ คือ พวกที่มีความเห็นว่า อัตตาไม่มีสัญญา
ก็ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีวาทะว่า อัตตาไม่มีสัญญา.

พวก เนวสัจญินาสัจญิวาทะ คือ พวกที่มีความเห็นว่า อัตตา
มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ ก็ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงมีวาทะว่า อัตตามีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่.

พวก อุจเฉทวาทะ คือ พวกที่มีความเห็นว่า ขาดสูญ ก็ทูลว่า
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีวาทะว่า ขาดสูญ.

พวก ทิฏฐธัมมนิพพานวาทะ คือ พวกที่มีความเห็นว่า นิพ-
พานมีในทิฏฐธรรม ก็ทูลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีวาทะว่า
นิพพานมีในทิฏฐธรรม. พวกที่มีวาทะว่า นิพพานมีในทิฏฐธรรม
หรือ นิพพานปัจจุบันนี้ พวกเขาย่อมบัญญัติศัพท์ว่า นิพพานปัจจุบัน
เป็นธรรมอย่างยิ่ง ของสัตว์ผู้ปรากฏอยู่ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ:-

๑. สมณะ หรือ พราหมณ์บางพวกมีทิฏฐิว่า อตตภาพนี้ต้อง
บริบูรณ์พร้อมด้วยกามคุณทั้ง ๕ จึงบรรลุนิพพานปัจจุบันอันเป็น
ธรรมอย่างยิ่งได้.

๒. บางพวกมีทิฏฐิว่า อตตภาพที่บรรลุปฐมฌาน จึงบรรลุ
นิพพานปัจจุบันอันเป็นธรรมอย่างยิ่งได้.

๓. บางพวกมีทิฐิวา อตภาพที่บรรลุตติยฆาน จึงบรรลุนิพพานปัจจุบันอันเป็นธรรมอย่างยิ่งได้.

๔. บางพวกมีทิฐิวา อตภาพที่บรรลุตติยฆาน จึงบรรลุนิพพานปัจจุบันอันเป็นธรรมอย่างยิ่งได้.

๕. บางพวกมีทิฐิวา อตภาพที่บรรลุตตตฆาน ไม่มีสุขและทุกข์มีแต่อุเบกขา อันเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ จึงบรรลุนิพพานปัจจุบันอันเป็นธรรมอย่างยิ่งได้.

พระราชาทรงทราบวา "พวกนี้ เป็นอัญญเดียรถียไม่ใช่พระภิกษุ" เพราะพระองค์ได้ทรงศึกษาลัทธินั้นนั้แหละ จึงทรงพระราชทานผ้าขาวแก่พวกเดียรถียเหล่านั้นให้สึกไปเสีย. อัญญเดียรถียทั้งหมดที่สึกออกไปมีถึง ๖๐,๐๐๐ คน.

พระราชารับสั่งให้ภิกษุพวกอื่นเข้าเฝ้า แล้วรับสั่งถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีวาตะอย่างไร ? ขอถวายพระพร พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นวิภชวาที เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลอย่างนี้แล้ว พระราชาจึงตรัสถามพระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นวิภชวาทีหรือ ? พระเถระทูลว่า ใช่แล้ว มหาบพิตร.

ลำดับนั้น พระราชารับสั่งว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บัดนี้ พระศาสนาบริสุทธิแล้ว ขอภิกษุสงฆ์จงทำอุโบสถเถิด ทรงพระราชทานอารักขาแล้วเสด็จเข้าสู่พระนคร. พระสงฆ์ได้พร้อมเพรียงประชุมกัน

ทำอุโบสถแล้ว. ในสันนิบาตนั้น ได้มีภิกษุสงฆ์ถึง ๖,๐๐๐,๐๐๐ รูป.

พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ แสดงกถาวัตถุ

พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เมื่อจะห้ามวัตถุทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วในครั้งนั้นและเรื่องที่จะเกิดขึ้นในกาลต่อไป จึงจำแนกมาติกาที่พระตถาคตทรงตั้งไว้แล้ว ด้วยสามารถแห่งนัย ที่พระศาสนาทรงประทานไว้ แล้วก็นำพระสูตร ๑,๐๐๐ คือ พระสูตร ๕๐๐ สูตร สำหรับสกวาทะ คือ วาทะของตน และพระสูตร ๕๐๐ สูตร สำหรับปรวาทะ คือ วาทะของผู้อื่น แล้วได้ภายิตกถาวัตถุปกรณ์ ซึ่งมีลักษณะอันกว้างใหญ่ไพศาล ย่ำยีปรปวาทะ คือ การโต้แย้ง หรือการขัดแย้งของผู้อื่น นี้ในสมาคมนั้น.

ลำดับนั้น ท่านได้คัดเลือกเอาภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ผู้ทรงปริยัติ คือ พระไตรปิฎกและผู้แตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณ จำนวน ๑,๐๐๐ รูป ในจำนวนภิกษุ ๖,๐๐๐,๐๐๐ รูป กระทำตติยสังคีติ คือการร้อยกรองพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ ชำระล้างมลทินในพระศาสนาเหมือนกับ พระมหากัสสปเถระ และพระยศเถระสังคายนาพระธรรมวินัย ฉะนั้น.

ในปีฎกทั้ง ๓ นั้น เมื่อท่านสังคายนาพระอภิธรรมปิฎก ท่านได้ยกกถาวัตถุปกรณ์นี้ขึ้นสงเคราะห์ ตามที่ท่านได้ภายิตไว้แล้ว.

เตน วุตตติ ด้วยเหตุนี้ พระคันถรจนาจารย์ จึงกล่าวไว้ว่า:-

พระสัมมาสัมพุทธะ ผู้เป็นศาสดาของ
โลก พร้อมทั้งเทวโลก ผู้ฉลาดในบัญญัติ
ทั้งปวง เป็นบุคคลผู้สูงสุด ได้ทรงแสดงกถา
วัตถุปกรณ์ โดยความเป็นเรื่อง แห่งกถา
ทั้งหลาย มีบุคคลกถาเป็นต้น อันใดไว้โดย
สังเขป บัดนี้ ถึงลำดับการสังวรรณากถา-
วัตถุปกรณ์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตั้งไว้แล้ว
โดยการตั้งไว้แต่เพียงมาติกา ณ สุราลัยเทว-
โลก อันพระโมคคัลลบุตรติสสเถระจำแนก
ในมนุษย์โลกนั้นแล้ว ฉะนั้น ข้าพเจ้าจัก
พรรณนาคัมภีร์นั้น ขอท่านทั้งหลาย ผู้มีจิต
ตั้งมั่น จงสดับรับรสพระสัทธรรมนั้นเทอญ.

นิทานกถา แห่งอรรถกถา จบ

มหาวรรค

ปุคคกถา

อนุโลมปัญจกะ

ปุคคโล อุปลพุทธิ สจฺฉิกฺกฐปรมฺภูเจน สกฺวาที ภาวว่า
ท่านยังเห็นบุคคลได้โดยสักกัตถะ คือ อรรถอันเป็นจริง และปร-
มัตถะ คือ อรรถอย่างยิ่ง หรือ ?

อามนุตา (ปรวาที ตอบว่า) ไซ้. ปรวาทีหมายเอาอุปาทา-
บัญญัติ ซึ่งเป็นสมมติสัจจะตามลัทธิที่ท่านได้ตั้งไว้ ส่วนสกวาที มุ่ง
เอาปรมัตถสัจจะ จึงได้ชักเพื่อพิสูจน์ความเป็นปรมัตถ์ต่อไป.

สกวาทีชักว่า สภาวธรรมใดมีอรรถอันเป็นจริง มีอรรถอย่าง
ยิ่งมีอยู่ ท่านยังเห็นบุคคลนั้นได้ด้วยอรรถอันเป็นจริงและอรรถอย่าง
ยิ่งนั้น หรือ? คำว่า สภาวธรรมใด มีอรรถอันเป็นจริงมีอรรถอย่าง
ยิ่ง นั้น ได้แก่ สภาวธรรม ๕๗ ประเภท คือจันท์ ๕ आयตนะ ๑๒
ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ และพระนิพพาน หรือสังขตธรรม และ
อสังขตธรรมเป็นต้น ธรรมเหล่านี้บังเกิดขึ้นไม่พึงถือเอาโดยสมมติสัจจะ.

ปรวาที ปฏิเสธว่า ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

สกวาที จึงกล่าววว่า ท่านจงรู้นิคฺคหะ คือการผิดพลาด หากว่า
ท่านยังเห็นบุคคลได้โดยสักกัตถะและปรมัตถะไซ้ ด้วยเหตุนี้แหละ

ท่านฟังกล่าวว่า ภาวะใดที่เป็นสังฆิกัตถะเป็นปรมัตถะมีอยู่ ข้าพเจ้า
ยังเห็นบุคคลนั้นได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถะนั้น ดังนี้ ที่ท่านกล่าวใน
ปัญหานั้น ฟังกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเป็นบุคคลด้วยสังฆิกัตถปรมัตถะแต่
ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใดเป็นสังฆิกัตถะเป็นปรมัตถะมีอยู่ ข้าพเจ้ายัง
เห็นบุคคลนั้นด้วยสังฆิกัตถปรมัตถะนั้น ดังนี้ คำของท่านจึงผิด.

แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า ภาวะใดเป็นสังฆิกัตถะเป็นปรมัตถะมีอยู่
ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้นได้ ด้วยสังฆิกัตถปรมัตถะนั้นไซ้ ท่านก็ไม่
ฟังกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้นโดยสังฆิกัตถปรมัตถะที่ท่านกล่าว
ในปัญหานั้นว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่
กล่าวว่า สภาวะใดเป็นสังฆิกัตถะเป็นปรมัตถะมีอยู่ ข้าพเจ้ายังเห็น
บุคคลนั้นโดยสังฆิกัตถปรมัตถะนั้น ดังนี้ คำของท่านจึงผิด.

อนุโลมปัญจกะ จบ

หมายเหตุ คำว่า อนุโลมปัญจกะ คือหมวด ๕ แห่งอนุโลม
เป็นแบบแผนที่ท่านจะต้องดำเนินการเช่นนี้เสมอไป หรือเรียกว่า เป็น
หลัก คำโต้ตอบในลักษณะที่เรียกว่า อนุโลมปฏิโลม ดังเช่นในเรื่องนี้
ท่านได้ยกเอาเรื่องบุคคลขึ้นเป็นประธาน เช่นคำถามของสกวาทิว่า
ท่านยังเห็นบุคคลได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถะหรือ (ปัญหาแรก)
ปรวาทิตอบว่าใช่ เพราะท่านถือลัทธิฝ่ายสมมติสัจจะ ฝ่ายสกวาทิผู้ถือ
ลัทธิฝ่ายปรมัตถสัจจะเห็นว่าไม่ถูกโดยปรมัตถะอันเป็นสภาวะที่แท้จริง จึง

ซักต่อไปอีกว่า สภาวะใดมีอรรถอันเป็นจริงมีอรรถอย่างยิ่งมีอยู่ ท่าน
ยังเห็นบุคคลได้โดยอรรถอันเป็นจริง และอรรถอย่างยิ่งนั้นหรือ
(ปัญหาหลัง) ปรวาทิตอบปฏิเสธไปเพราะความจริงเป็นเช่นนั้น แต่
ว่าปัญหาเดียวกัน ปัญหาแรกตอบรับรอง ปัญหาหลังปฏิเสธเช่นนี้
ท่านสกวาทิปิงตำหนิ คำตำหนินี้แหละท่านเรียกว่า นิคคหะ คุณ
คำเขาพูดกันว่า ท่านรับรองแล้วก็กลับปฏิเสธเป็นผู้ไม่มีสัจจะ คำว่า
นิคคหะ นี้ ท่านจัดเป็นองค์หนึ่งในคำว่า อนุโลมปัญจกะ.

คำต่อไป สกวาทีกล่าวว่า หากว่า ท่านยังเห็นบุคคลได้โดย
สัจฉิกัตถปรมัตตะไซริ์ เพียงเท่านี้ท่านเรียกว่า อนุโลมฐปนา คือ
การตั้งอนุโลม ท่านต้องการจะกล่าวคำนั้นไปอีกว่า ด้วยเหตุนี้แหละ
แหละ ท่านจึงกล่าวว่า ภาวะใดที่เป็นสัจฉิกัตถะเป็นปรมัตตะมีอยู่ข้าพ-
เจ้ายังเห็นบุคคลนั้นได้โดยสัจฉิกัตถปรมัตตะนั้น แม้คำเพียงเท่านั้น
ท่านเรียกว่า อนุโลมปาปนา คือ การให้ถึงอนุโลม คือ หมายความว่า
ให้อนุโลมคือปัญหาแรกไว้นั้นปรากฏอีก เพื่อแสดงว่า ปัญหามีเนื้อความ
อย่างเดียวกัน ปัญหาแรกตอบรับรอง ปัญหาหลังก็ต้องตอบรับรองจึง
จะถูกตั้งก็คำว่า อนุโลมฐปนา และ อนุโลมปาปนา นี้ท่านจัดไว้เป็น
องค์หนึ่งในคำว่า อนุโลมปัญจกะ.

คำต่อไป สกวาทีกล่าวว่า คำที่ท่านกล่าวรับรองในปัญหาแรก
นั้นว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลได้โดยสัจฉิกัตถปรมัตตะแต่ท่านไม่รับรอง
ปัญหาหลังว่า ภาวะใดเป็นสัจฉิกัตถปรมัตตะมีอยู่ ข้าพเจ้ายังเห็น

บุคคลนั้นได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถะนั้นคั้งนี้คำของท่านผิด คำเพียงเท่านี้
ท่านเรียกว่า อนุโลมอาโรปนา คือการยกอนุโลม เพื่อให้เห็นความ
บกพร่อง คือไม่สมเหตุสมผล ฉะนั้นคำว่า อนุโลมอาโรปนา นี้ ท่าน
ก็จัดเป็นองค์หนึ่งในคำว่า อนุโลมปัญจจะ.

คำต่อไป สกวาทีกกล่าวว่า แต่ถ้าท่านไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด
เป็นสังฆิกัตถปรมัตถะมีอยู่ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้นได้โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะนั้นไซ้ร้ เพียงเท่านี้ ท่านเรียกว่าปฏิโลมฐปนา คือการตั้ง
ปฏิโลม เพื่อต้องการจะกล่าวคำต่อไปว่า ท่านก็ไม่ฟังกล่าวว่า ข้าพเจ้า
ยังเห็นบุคคลนั้นได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ และคำเพียงเท่านี้ ท่าน
เรียกว่า ปฏิโลมปาปนา คือการให้ถึงปฏิโลม หมายความว่ายกเอา
ปัญหาหลังเป็นปัญหาแรกบ้าง ถึงอย่างไรความหมายก็เป็นเช่นเดียวกัน
คำว่า ปฏิโลมฐปนา และ ปฏิโลมปาปนา นี้ ท่านจัดเป็นองค์อัน
หนึ่งในคำว่า อนุโลมปัญจจะ.

คำต่อไป สกวาทีกกล่าวว่า ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ข้าพเจ้า
ยังเห็นบุคคลได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถ์ แต่ไม่กล่าวว่า สภาวะใดเป็น
สังฆิกัตถปรมัตถะมีอยู่ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้นได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ
นั้น คำเพียงเท่านี้ท่านเรียกว่า ปฏิโลมาโรปนา คือการยกปฏิโลม
คำว่า ปฏิโลมาโรปนา นี้ ท่านก็จัดเป็นองค์อันหนึ่งในคำว่า อนุโลม-
ปัญจจะ รวมทั้ง ๕ ข้อนี้เรียกว่า อนุโลมปัญจจะ คือ หมวด ๕ แห่ง
อนุโลม คั้งนี้.

อนึ่ง เนื้อความใด ๆ ที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกโดยพิสดาร
ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวในที่นี้ทั้งหมด จะกล่าวแต่ที่เห็นว่าเหมาะสม ส่วน
เนื้อความอรรถกถาจะนำมาทั้งหมดเพื่อแนวทางค้นคว้าของผู้สนใจ
ต่อไป.

ปรมัตถทีปนี

อรรถกถาปัญจปกรณ์

อรรถกถา ปุคคลกถา

ว่าด้วยบุคคลจะกล่าวคำว่าสัจฉิกัตถะก่อน

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่านยังเห็นบุคคลด้วยสัจฉิกัตถะปรมัตถะ นี้ เป็นคำถาม

คำว่า " อามนุตา " นี้ เป็นคำตอบรับรอง.

ถามว่า ก็คำถามที่กล่าวว่า " ท่านยังเห็นบุคคลด้วยสัจฉิกัตถะปรมัตถะ " และคำตอบรับรองที่ว่า " อามนุตา " นี้ เป็นของใคร ?

ตอบว่า คำถามและคำตอบรับรองนี้ ใคร ๆ ไม่ควรจะกล่าวว่าเป็นของบุคคลอื่น เพราะว่าในปกรณ์นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตั้งมาติกา คือ หัวข้อธรรมไว้สำหรับเป็นแบบฉบับ เพื่อชำระล้างลัทธิอันเห็นผิดทั้งหลายมีประการต่าง ๆ. พระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระ ท่านตั้งมาติกานี้ตามนัยที่พระศาสดาทรงประทานไว้ และแล้วก็จำแนกความตามแบบที่พระองค์ทรงแสดงไว้นั้น. อนึ่ง วาทมรรค คือ ทางแห่งวาทะที่พระศาสดาทรงแสดงแนะไว้ในปกรณ์นี้มีประมาณเท่าใด พระเถระท่านมิได้แสดงวาทมรรคอันเป็นถ้อยคำที่ได้เที่ยงกันกับวาทะด้วยวาทะมีประมาณเท่านั้น ก็ครั้งเมื่อความเป็นเช่นนี้ เพื่อประโยชน์แก่การ

กำหนดจดจำอรรถแห่งถ้อยคำเหล่านั้นได้โดยง่าย ข้าพเจ้า (พระพุทธ-
โฆษาจารย์) จักแสดงวิภาค คือ การจำแนกความอย่างนี้ คือ เป็น
คำถามของพระสกวาทิ ๑ เป็นคำตอบของพระปรวาทิ ๑ เป็นคำถาม
ของพระปรวาทิ ๑ และเป็นคำตอบของพระสกวาทิ ๑ แล้วจักพรรณนา
ความต่อไป.

ก็คำว่า **ปุคคลโล อุปลพฺกติ สจฺฉิกฺกฺขฺยปรมฺมฺญฺเจน** นี้
เป็นคำถามของสกวาทิ. ด้วยคำถามนั้นท่านแสดงว่า ชนเหล่าใดผู้เป็น
ปุคคลวาทิที่มีความเห็นอย่างนี้ว่า บุคคลมีอยู่ บัณฑิตควรถามชน
เหล่านั้นอย่างนี้.

ถามว่า ชนเหล่าไหนเป็นปุคคลวาทิ คือ ผู้มีวาตะว่าบุคคลมีอยู่
โดยแท้จริง

ตอบว่า พวกภิกษุวัชชีปุตตกะ ภิกษุณีกายสมิตยะในพระพุทธ
ศาสนา และอัญญเดียรถีย์เป็นอันมาก ภายนอกพระพุทธศาสนา

บรรดาคำว่า **ปุคคลโล อุปลพฺกติ สจฺฉิกฺกฺขฺยปรมฺมฺญฺเจน**
เหล่านั้น คำว่า **ปุคคลโล** แปลว่า บุคคลได้แก่อัตตา สัตว์ และชีวะ.

ว่า **อุปลพฺกติ** ท่านอธิบายว่า ผู้เข้าถึงแล้วย่อมรู้ได้ คือ ย่อม
รู้ได้ด้วยปัญญา. คำว่า **สจฺฉิกฺกฺขฺย** ในคำว่า **สจฺฉิกฺกฺขฺยปรมฺมฺญ-**

๑. ทั้ง ๒ นิกายนี้มีความเห็นว่า บุคคลมีอยู่โดยปรมัตถะ โดยอธิบาย
บุคคลของเขาไม่ใช่ขันธ ๕ และไม่นอกจากขันธ ๕ เหมือนไม่ใช่เชื้อไฟแต่ไม่
นอกไปจากเชื้อไฟ ผิดหลักอนัตตาของเพราะสารีบุตรนี้ถูกพระมหาโมคคัล-
ลีบุตรติสสเถระโจมตีมากกว่า ลัทธิอื่น ๆ.

เรน นี้ ได้แก่อรรถอันเป็นจริงที่บัณฑิตไม่พึงถือเอาด้วยอาการอันไม่
เป็นจริง คุชัพยัคคตอันเป็นมายา เป็นต้น. คำว่า **ปรมภูโจ**
ได้แก่ อรรถอันอุดม อันบัณฑิตไม่พึงถือเอาด้วยสามารถแห่งคำที่เล่าลือ
กันมา เป็นต้น อธิบายว่า สกวาที่ถามว่า ประเภทแห่งธรรม ๕๗ อย่าง
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ด้วยชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘
และอินทรีย์ ๒๒ ด้วยอรรถทั้ง ๒ คือสังฆิกัตถะและปรมัตถะนั้นว่า
ท่านยังเห็นบุคคลได้โดยสังฆิกัตถะปรมัตถะ คุชยังเห็นรูปปรมัตถะ
หรือ เป็นต้นข้างหน้าประเภทแห่งธรรมนั้นบัณฑิตย่อมยังเห็นได้ด้วย
ความเป็นจริงด้วยอรรถอันเป็นจริงฉันใด ท่านยังเห็นบุคคลได้ตาม
ความเห็นของท่านฉันนั้นหรือ? ปรวาทิตอบรับรองว่า **อามนุตตา**
แปลว่า ใช่ หรือ ถูกแล้ว ก็คำรับรองที่มาในที่อื่น ๆ ท่านใช้
คำว่า **อาม ภนุตเต** แปลว่า ใช่ครับ และใช้คำว่า **อาม** ซึ่ง
แปลว่าใช่ เป็นต้น แต่ในพระอภิธรรมนี้ คำรับรองท่านใช้คำว่า
อามนุตตา

อธิบายในคำว่า **อามนุตตา** ต่อไป :-

ก็ปรวาทินุคค คือผู้มีวาตะว่าบุคคลมีอยู่ ถือเอาพระสูตรที่
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
แก่ตนมีอยู่ แล้วจึงถือเอาความเห็นที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็น
สัจวาที ผู้มีวาตะอันหาโทษมิได้ย่อมไม่ทรงแสดงธรรมด้วยสามารถ
แห่งคำที่ได้ยินได้ฟังต่อ ๆ กันมา ก็เพราะเหตุที่พระองค์ทรงกระทำโลกนี้

กับทั้งเทวโลกให้แจ่มแจ้งด้วยพระองค์เองแล้วประกาศพระศาสนา เพราะเหตุ นั้น คำว่าบุคคลใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนมีอยู่ บุคคลนั้นต้องมีอยู่โดยสัจฉิกัตถะและปรมัตถะ* ดังนั้น จึงตอบรับรองว่า ใช่. ที่นั้นสกวาทิเมื่อไม่ให้โอกาสแก่ปรวาทิผู้มีข้ออ้างอันพลังพลาดเช่นนั้น จึงกล่าวว่าสภาวะใดมีอรรถอันเป็นจริง เป็นปรมัตถะมีอยู่ ท่านหยั่งเห็นบุคคลนั้นได้ด้วยอรรถอันเป็นจริงและอรรถอย่างยิ่งอันนั้น หรือ ?

พึงทราบคำอธิบายในคำว่า **สัจฉิกัตถะ และปรมัตถะ**ต่อไป :-

ประเภทแห่งธรรม ๕๗ อย่าง มีรูปเป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วว่าธรรมใดมีปัจจัย ไม่มีปัจจัย เป็นสังขตะ เป็นอสังขตะ เป็นของเที่ยง ไม่เที่ยง มีนิमित ไม่มีนิमित ธรรมเหล่านั้นบัณฑิตไม่พึงถือเอาด้วยสมมติสัจจะและไม่พึงถือเอาตามคำเล่าลือกันมาเป็นต้น. ประเภทแห่งธรรม ๕๗ อย่างนี้แหละ ชื่อว่า สัจฉิกัตถะ เพราะความที่ตนคือสภาวะแต่ละอย่างนั้น เป็นสภาพมีอยู่จริงนั้นแหละ และได้ชื่อว่าปรมัตถะ เพราะความประจักษ์ชัดแก่ตนเอง คือแก่ตัวสภาวะนั้น โดยมิต้องเชื่อตามคำเล่าลือกัน. พระสกวาทิ หมายเอาอรรถทั้ง ๒ อย่างนี้

๑. คำว่า สัจฉิกัตถะ และปรมัตถะ ว่าโดยอรรถแล้วก็เป็นอย่างเดียวกันต่างกันเพียงพยัญชนะ คือหมายถึงจิต เจตสิก รูป และพระนิพพาน. ส่วนคำว่าบุคคล เป็นเพียงอุปาทาบัญญัติเท่านั้น.

จึงซักว่า สภาวะธรรมใดที่เป็นสังขลักตละและปรมัตละมีอยู่ ท่านยังเห็นบุคคลนั้นได้ด้วยสังขลักตละและปรมัตละนั้น หรือ.

คำว่า **ตโต** เป็นตติยาวิภคติ เพราะฉะนั้นในที่นี้ จึงอธิบายว่า ท่านยังเห็นบุคคลนั้นได้ด้วยสังขลักตละปรมัตละนั้นหรือข้อนี้ ท่านอธิบายไว้ว่า พระสกวาทิถามว่า สภาวะธรรมใดที่เป็นสังขลักตละมีอยู่ โดยอาการอันต่างด้วยลักษณะ มีรูปปนลักษณะ^๑ เป็นต้น หรืออันต่างด้วยสภาวะธรรม มีธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง เป็นต้น ท่านยังเห็นบุคคลนั้นได้ด้วยอาการอันนั้น หรือ ?

ข้อว่า ไม่ฟังกล่าว นี้เป็นคำหมิ่นของพระปรวาทิ อธิบายว่า ก็เมื่อปรวาทินั้นไม่ปรารณาคำที่สกวาทินั้นกล่าว คือไม่เห็นด้วย จึงกล่าวปฏิเสธ คำพระบาลีว่า **น เหว วตฺตพฺเพ** นี้ แยกบทเป็น **นหิ เหว วตฺตพฺเพ** หรือเป็น **นห เหว** ดังนี้ก็สมควร ถึงอย่างนั้นบททั้ง ๒ นั้นก็แปลว่า ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น เช่นเดียวกัน.

ข้อว่า ท่านจงรู้หนักหะ คือ ความผิดพลาดเกิด เป็นคำของสกวาทิ. อธิบายว่า สกวาทิกล่าวว่า ท่านกล่าวรับรองปัญหาก่อนว่า ใช่ แต่กลับปฏิเสธในปัญหาหลังว่า ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น คำก่อน ๒. คำว่า ลักษณะ มีหลายอย่าง เช่น.-

รูปปนลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่ข้อยยับไปเพราะวิโรธิปัจจัย เป็นต้น

ปัตตจตตลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่มีเฉพาะตน

สามัญญลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่เสมอกัน มีความไม่เที่ยง เป็นต้น.

ไม่สมกับคำหลัง เพราะเหตุนั้น ท่านจงถึงนิคคหะ จงรับนิคคหะนั้นๆ ครั้นพระสกวาทิให้ปรวาทิรับนิคคหะอย่างนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทำนิคคหะนั้นให้ปรากฏด้วยสามาร๑ดแห่งรูป๑นา คือการตั้ง ปาป๑นา คือการให้ถึง และอาโร๑ปนา คือการยกขึ้น จากอนุ๑โล๒มและป๑ฏิ๒โล๒ม จึงกล่าวคำ๑ว่า หากว่า๒บุคคล เป็น๑ต้น.

บรร๑ดาคำ๑เหล่านั้น คำ๑ว่า "หากว่า ท่าน๑ยังเห็น๒บุคคล"
อธิบาย๑ว่า ถ้าว่า๒ท่าน๑ยังเห็น๒บุคคลได้๑ด้วย๒อรรถอันเป็น๑จริงและ๒อรรถอย่าง๑ยิ่ง๒ไฉริ. ชื่อ๑ว่า หล๒ย๒จิ ปุ๒ค๒ค๒โล อ๒ป๒ล๒พ๒ก๒ติ เบื้อง๑ต้น๒นี้ ชื่อ๑อนุ๒โล๒มป๒รูป๒นา เพราะเป็น๑ลักษณะแห่ง๒การให้๑ถึงนิคคหะและการยกนิคคหะ๑ขึ้นจาก๒การตั้ง๑ไว้ของฝ่าย๒ปรวาทิ. ชื่อ๑ว่า เ๒ตน ๒ว๒ต เ๒เร เป็น๑ต้น ชื่อ๑ว่า อนุ๒โล๒มป๒า๒ป๒นา เพราะความที่๑นิคคหะอัน๒ท่านให้๑ถึงแล้วในฝ่าย๑แห่งอนุ๒โล๒ม. บรร๑ดาคำ๑เหล่านั้น คำ๑ว่า เ๒ตน เป็น๑คำแสดงถึง๑เหตุ. คำ๑ว่า ๒ว๒ต เป็น๑คำแสดงถึง๑ความ๒เชื่อมั่น. คำ๑ว่า เ๒เร เป็น๑คำสำหรับ๑ร้องเรียก. ท่านอธิบาย๑คำว่า เ๒ตน ๒ว๒ต เ๒เร ๒ว๒ต๒พ๒ุ๒เพ นี้ไว้ว่า ๒คุณ๑เธอผู้มี๒หน้าอัน๑เบิก๒บาน ผู้๑เจริญ เพราะเหตุ๑นั้นแล๒ข้าพเจ้าจึง๑กล่าว๒นั้น๒เทียว. ชื่อ๑ว่า ยี่ ๒ต๒ต๒ถ ๒ว๒เท๒สิ เป็น๑ต้น ชื่อ๑ว่า อนุ๒โล๒ม-อาโร๑ป๒นา เพราะความที่๑นิคคหะอัน๒ท่านยก๑ขึ้นแล้วใน๒ส่วนแห่ง๑อนุ๒โล๒ม. ๑หนึ่ง บ๒ทว่า ๒มิ๒จ๒ฉ๒า ใน๒บทที่๑สุดแห่ง๒อนุ๒โล๒ม๒นั้น นัก๑ศึกษา๒พิน๒นำ คำ๑ว่า ๒อิ๒ท๒น๒ุ๒เต มา๑ประกอบไว้ข้าง๒หน้าแห่ง๑คำว่า ๒มิ๒จ๒ฉ๒า นั้น. ก็ในคำ๑นี้ ท่านอธิบาย๑ว่า "นี้เป็น๑ความ๒ผิด๑ของท่าน" และ๒ข้อความ๑นี้มีในพระ๒บาลี๑ข้าง๒หน้านั้น๒แหละ. ชื่อ๑ว่า โ๒น ๒เจ ๒ป๒น ๒ว๒ต๒พ๒ุ๒เพ เป็น๑ต้น

ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลด้วยสังกัตถะและปรมัตถะ แต่ในปัญหาที่ ๒ ไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้นได้ด้วยสังกัตถะและปรมัตถะนั้น ดังนี้ คำว่า อิทนุเต มิจฺฉา ได้แก่การตั้ง การให้ถึง การยกขึ้น แต่ปฏิโลมอย่างนี้.

คำว่า ย่อมยังเห็น เป็นต้น ชื่อว่า อนุโลมปัญจกะ เพราะเป็นคำที่ท่านกล่าวถึง นิคคหะ กล่าวถึงปาปนา และอาโรปนา แต่อนุโลมและปฏิโลม ๔ รวมเป็น ๕ ด้วยประการฉะนี้. ในธรรมเหล่านั้น นิคคหะท่านทำไว้ ๒ อย่าง คือ นิคคหะหนึ่งทำด้วยปาปนาและอาโรปนาแต่อนุโลม นิคคหะอีกหนึ่งทำด้วยปาปนาและอาโรปนาปฏิโลม. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า นิคคหะอันหนึ่งนี้ อาศัยวาทะแรกว่า ท่านย่อมยังเห็นบุคคลได้ ในปัญหานั้นแห่งคำว่า ท่านจงรู้นิคคหะ ดังนี้ นั้นแหละแล้วจึงยกนิคคหะแรกขึ้นด้วยอาการ ๒ อย่าง เพราะฉะนั้น นิคคหะนี้ จึงชื่อว่าเป็นนิคคหะที่ ๑ สำหรับนิคคหะที่ ๒ นั้น ปรวาทิ เป็นผู้ทำกับสกวาทิ เพราะอาศัยเลศนัยว่า ท่านไม่ยังเห็นบุคคล ฯลฯ ที่จะมีข้างหน้า.

บุคคลกถา อนุโลมปัญจกะ จบ

ปฏิกรรมจตุกกะ

[๒] ป. ท่านไม่ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ท่านไม่
ยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม.* หากว่าท่านไม่ยังเห็นบุคคล
โดยสังฆิกัตถปรมัตถ์ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า สภาวะใด
เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะ
นั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวไว้ว่า
ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า
สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลนั้น
ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ดังนี้ ผิด แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า
สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลนั้น
ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ, ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่
ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า
พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่
พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็น
บุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะดังนี้ ผิด

ปฏิกรรมจตุกกะ จบ

๑. ปฏิกรรม การกระทำคืน คือ ปิดไม่รับนิคคกรรม

อรรถกถาปฏิกรรมจตุกกะ

หมวด ๔ แห่งการทำตอบ

บัดนี้ สกวาที่ย่อมรับรองคำตั้ง เพราะหยังเห็นบุคคลไม่ได้ด้วย
ปรหมัตถัจจะ แมื่ก็จริง ถึงอย่างนั้นในปัญหาหลังท่านก็ปฏิเสธด้วย
สามารถแห่งสมมติถัจจะ หรือด้วยสามารถแห่งมิตถัจจะ. แต่ปรวาที่
อาศัยวาทะเทศนัยสักว่า ย่อมหยังเห็นไม่ได้ ดังนี้ จึงกระทำตอบ
คือทำคืน นิคคกรรมที่สกวาที่ทำแล้วแก่ตน แล้วกล่าวว่ ท่านจง
รับรู้ปฏิกรรม คือการทำตอบ เหมือนการดำตอบของผู้ดำอยู่ด้วยคำว่
ท่านรับคำก่อนแล้วภายหลังปฏิเสธ. บัดนี้ นิคคหะอันสกวาที่ทำการ
ตั้งวาทะไว้ในอนุโลมปัญจะแก้ปรวาที่นั้นให้ปรากฏด้วยปาปนา อาโร-
ปนาแต่อนุโลมและปฏิโลมโดยวิธีใด ปรวาที่นั้นเมื่อจะทำปฏิกรรมนั้น
ให้ปรากฏโดยวิธีนั้น จึงกล่าวว่ "หากว่าบุคคล" เป็นต้น. ข้อนั้น
บัณฑิตพึงทราบโดยนัยที่กล่าวแล้วในหนหลังนั้นแหละ. ก็ในข้อนี้ชื่อว่า
ฐปนา เพราะการตั้งไว้ซึ่งส่วนของปรวาที่อันเป็นคำสักว่าการตั้งไว้เท่า
นั้น เพื่อแสดงว่ นี้เป็นโทษของท่าน ไม่ได้กระทำนิคคหะหรือ
ปฏิกรรมให้ปรากฏ แต่การกระทำที่ปรากฏแก่สกวาที่นั้นย่อมมีด้วย
ปาปนาด้วย ด้วย आरोปนาด้วย เพราะฉะนั้น ข้อนี้จึงชื่อว่า ปฏิกรรม-
จตุกกะ เพราะปฏิกรรม คือการทำตอบ หรือการทำคืน อันท่านทำ
แล้วด้วยอาการ ๔ อย่าง ด้วยสามารถแห่งปาปนาและ आरोปนา แต่
อนุโลมและปฏิโลม ด้วยประการฉะนี้. พึงทราบจตุกกะหมวด ๔
ดังพรรณนามาฉะนี้.

อรรถกถาปฏิกรรมจตุกกะ จบ

นิกคหตุกกะ

[๑] ป. ก็ถ้าท่านยังจะยืนยันว่า กล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ไซริ ด้วยเหตุนั้น ท่านเมื่อยังปฏิญาณอยู่ข้างปฏิเสธบุคคลอย่างนี้ ด้วยปฏิญาณนี้ก็ต้องนิกคหะอย่างนี้ ดังนั้นเราจึงนิกคหะท่าน ท่านถูกนิกคหะชอบแล้วเทียว. หากท่านไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะแต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใดเป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใดเป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะแต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้นตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ นี้เป็นความผิดของท่าน.

นิกคหตุกกะ จบ

อรรถกถานิกคหตูกกะ

หมวด ๔ แห่งนิกคหะ

ครั้นทำปฏิกรรมอย่างนี้แล้ว บัดนี้ ปรวาทีใดที่ถูกสกวาทินิกคหะในอนุโลมปัญจะแก่ตนได้อาศัยวาตะอันมีเลขนัยนั้น ๆ นั้นแหละแห่งปัญหานั้นแสดงความกระทำที่ไม่ชอบ โดยกล่าวคำเป็นต้นว่า **ตุลฺยเจ ปน มลฺลฺลฺล** ดังนี้. บรรดาคำเหล่านั้นคำว่า **ตุลฺยเจ ปน มลฺลฺลฺล** แปลว่า ก็ท่านยังจะยืนยัน.

คำว่า ฟิงกล่าว นี้ ท่านกล่าวหมายเอาคำรับรองว่า "ใช่" ในปัจจนิก. ก็ชื่อว่า ไม่ฟังกล่าว นี้ ท่านกล่าวหมายเอาคำหมิ่น คือ คำปฏิเสธว่า ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ชื่อว่า เตน **ตุวํ ตตฺถ** ได้แก่ ด้วยเหตุนี้ ท่านนั้นแหละยอมมีในฝักใฝ่ ที่ยังเห็นไม่ได้. คำว่า เมื่อรับรองอยู่ ได้แก่รับรองอยู่ว่า ใช่ อย่างนี้ ดังนี้. คำว่า ฟิงนิกคหะอย่างนี้ ความว่า เมื่อหมิ่นอยู่ด้วยคำว่า ไม่ฟังกล่าว อีกชื่อว่า ฟิงนิกคหะอย่างนี้. คำว่า ดังนั้นเราจึงนิกคหะท่าน ความว่า ที่นั่นพวกเราย่อมนิกคหะซึ่งท่านอันควรแก่การนิกคหะทีเดียว. คำว่า ท่านเป็นผู้อันเรานิกคหะดีแล้ว ความว่า ท่านชื่อว่าเป็นผู้อันเรานิกคหะชอบแล้ว เพราะความเป็นนิกคหะตามมติของตน.

ปรวาทีนั้น ครั้นแสดงซึ่งภาวะอันตนฟิงนิกคหะอย่างนี้แล้ว บัดนี้เมื่อจะนิกคหะสกวาทินั้น จึงกล่าวคำว่า หากว่า เป็นต้น.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้า 39

บรรดาคำเหล่านั้น บัณฑิตพึงทราบ **รปนา ปาปนา** และ
อาโรปนา โดยนัยที่กล่าวแล้วในหนหลังนั้นแหละ. ก็ในบทที่สุด คำว่า
นี้เป็นความผิดของท่าน อธิบายว่า คำของท่านนี้ผิด. ข้อนี้ชื่อว่า
นิกคหะจตุกกะเพราะปรวาทิ ทำนิกคหะโดยอาการ ๔ อย่าง ด้วยวาตะ
อันมีเลศนัย.

อรรถกถานิกคหจตุกกะ จบ

อุปนยจนตูกกะ

[๔] ป. หากนิคคะที่เราทำแก่ท่านนี้ เป็นนิคคะชั่วไซริ์ ท่านจงเห็นอย่างเดียวกันนั่นแหละ ในนิคคะที่ท่านได้ทำแก่เรา ในกรณีว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ก็เราผู้ปฏิบัติอยู่ข้างรับรองบุคคลอย่างนี้ ด้วยปฎิญาอันนี้ อันท่านไม่ฟังนิคคะอย่างนี้ ดังนั้น ท่านนิคคะชั่วเทียว คือนิคคะว่า หากว่า ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวไว้ในปัญหานี้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ นี้เป็นความผิดของท่าน.

อุปนยจนตูกกะ จบ

อรรถกถาอุปนยจนตูกกะ

หมวด ๔ แห่งการน้อมไป

ครั้งปรวาทิทำนิกคหะอย่างนี้แล้ว บัดนี้เมื่อจะแสดงว่า ถ้านิกคหะอันเราทำแก่ท่านนี้เป็นนิกคหะชั่วไซริ์ นิกคหะอันใดที่ท่านทำแล้วแก่ข้าพเจ้าในอนุโลมปัญจะในหนหลัง นิกคหะเมื่อนั้นก็เป็นนิกคหะชั่ว ดังนี้ จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า หากนิกคหะที่เราทำแก่ท่านนี้เป็นนิกคหะชั่วไซริ์. ในข้อนี้อธิบายว่า ถ้าวาทะนี้เป็นวาทะอันเรานิกคหะชั่วไซริ์. อีกอย่างหนึ่งว่า ถ้านิกคหะอันเราทำแก่ท่านนี้เป็นนิกคหะชั่วไซริ์. ข้อว่า ท่านจงเห็นอย่างเดียวกันนั้นแหละ ในนิกคหะที่ท่านได้ทำแก่เรา ความว่านิกคหะอันท่านทำแล้วแก่เราในหนหลัง ในนิกคหะเมื่อนั้นท่านจงเห็นนิกคหะนั้นนั้นแหละ.

บัดนี้ นิกคหะอันใดที่สกวาทิทำแล้วแก่ปรวาทินั้นในหนหลัง ปรวาทินั้นจึงแสดงซึ่งคำนั้น ด้วยคำเป็นต้นว่า ฟังกล่าว ดังนี้ เมื่อจะน้อมไปซึ่งนิกคหะนั้นให้ไม่มีนิกคหะอีก จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า ก็เราผู้ปฏิญาณอยู่อย่างนี้ ด้วยปฏิญาณนี้อันท่านไม่ฟังนิกคหะอย่างนี้ ในคำว่า โน จ มยฺหิ ตตฺถ เหนตาย ปฏิญฺญา ย เป็นต้นนี้ อธิบายว่า นิกคหะนั้น ท่านทำแก่เราเป็นนิกคหะชั่วเหตุใด เพราะเหตุ นั้น ในอนุโลมปัญจะนั้น เราจึงรับรองอย่างนี้ ด้วยคำปฏิญาณนั้นว่า อามนุตา ไซ เมื่อคำปฏิเสธแม้เราทำแล้วว่า ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น อีก ก็ถูกท่านนิกคหะอย่างนี้ว่า ท่านจงรับรู้นิกคหะนั้นเทียว ท่าน

นิกคหะเราแม้ผู้ไม่ควรนิกคหะ ก็พวกเราถูกท่านนิกคหะชั่วแล้ว ด้วย
นิกคหะอย่างนี้.

บัดนี้ ปรวาทินั้นอาศัยนิกคหะอันใดได้กล่าวว่ พวกเราเป็น
ผู้อันท่านนิกคหะชั่วแล้ว ดังนี้ เพื่อแสดงนิกคหะอันนั้น จึงกล่าวคำว่
หญฺจิ ปุคฺคโล ๆ เป ๆ อิทนฺเต มิจฺฉา เป็นต้น นี้ชื่อว่าอุปน-
ยนจตุกกะ เพราะนิกคหะอันปรวาทินั้นน้อมไปแล้วด้วย ปาปนา
อาโรปนา ๔ จากอนุโลมและปฏิโลม ดังพรรณนามาจะนี้.

อรรถกถาอุปนยนจตุกกะ จบ

นิกคมจตุกกะ

[๕] ป. เราไม่พึงถูกนิกคหะอย่างนี้ ด้วยเหตุที่นั่นแหละ ที่ท่านนิกคหะเราว่า "หากว่าท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุที่นั่นท่านจึงต้องกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวไว้ในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด ดังนี้ จึงกลับเป็นความผิดของท่าน ด้วยเหตุที่นั่นแหละ นิกคหะที่ท่านทำแล้วจึงทำไม่ชอบ ปฏิกรรมข้าพเจ้าได้ทำชอบแล้ว การดำเนินความข้าพเจ้าได้ทำชอบแล้วแล.

นิกคมจตุกกะ จบ

นิกคหะที่ ๑ จบ

อรรถกถานิกคหจตุกกะ

หมวด ๔ แห่งนิคม คือ บทสรุปนิคคหะที่ ๑ - ๘

บัดนี้ ชื่อว่า นิคคมจตุกกะ มีคำว่า เราไม่พึงถูกนิคคหะ
อย่างนี้ เป็นต้น. ในชื่อว่า เราไม่พึงถูกนิคคหะอย่างนี้ ถ้าว่า
ความเป็นแห่งนิคคหะนี้เป็นนิคคหะชั่วอันเราให้สำเร็จแล้วไซ้ร้ ท่านก็
ไม่พึงนิคคหะเราอย่างนี้. คำว่า ด้วยเหตุ นั้นแหละ อธิบายว่า ด้วย
เหตุ นั้น นิคคหะนี้เป็นนิคคหะชั่ว เพราะฉะนั้น ท่านจึงนิคคหะอันใด
กะเราว่า ถ้าว่า บุคคล ฯลฯ นี้เป็นความผิดของท่าน ดังนี้ การ
นิคคหะของท่านนี้ผิด. ชื่อว่า ด้วยเหตุ นั้นแหละ นิคคหะที่ท่านทำแล้ว
อธิบายว่า นิคคหะใดที่ท่านทำแล้ว นิคคหะนั้น เป็นการทำให้ไม่ดี ด้วย
เหตุใด เป็นความผิดด้วยเหตุ นั้นแหละ. ปฏิกรรมใดเราทำแล้ว ปฏิกรรม
นั้นนั้นแหละเราทำดีแล้ว. ก็การยังถามรรคให้สำเร็จนี้ท่านทำแล้วทำดี
แล้วด้วยสามารถแห่งปฏิกัมมจตุกกะ เป็นต้น. ชื่อนี้พึงทราบชื่อว่าชื่อว่า
อนุโลมปัจจนิกปัญจกะ อันท่านชี้แจงแล้วด้วยสามารถแห่งปฏิกัมมะ
นิคคหะ อุปนยณะและนิคมจตุกกะทั้งหลาย มีคำว่า หยยังเห็นไม่ได้
 เป็นต้น แห่งอนุโลมปัญจกะมีคำว่า ย่อมยังเห็นบุคคล เป็นต้น
ดังนี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

อรรถกถานิคคมจตุกกะ จบ

อรรถกถานิคคหะที่ ๑ จบ

นิกคหะที่ ๒

ปัจจนิกปัญจกะ

[๖] ป. ท่านไม่หยั่งเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ท่านไม่หยั่งเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับฐูนิกคหะ, หากท่านไม่หยั่งเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยั่งเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยั่งเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะแต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยั่งเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยั่งเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยั่งเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยั่งเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะแต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยั่งเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด.

ปัจจนิกปัญจกะ จบ

นิกคหะที่ ๒

อรรถกถาปัจจนิกปัญจกะ

หมวด ๕ แห่งปัจจนิก

เมื่อความชนะฝ่ายแรกของสกวามีอยู่ประมาณเท่าใด ความชนะของปรวาที่ด้วยวาตะอันมีเลขนัยสักว่าเป็นคำธรรมคาก็มีประมาณเท่านั้น. บัดนี้ ครั้นเมื่อความชนะฝ่ายแรกของปรวาที่มีอยู่ฉนั้นใด ความชนะของสกวาที่โดยธรรมตามความเป็นจริงก็มีอยู่ฉนั้นนั้น เพื่อแสดงซึ่งความเกิดขึ้นแห่งวาตะเช่นนั้น ท่านจึงเริ่มปัจจนิกานุโลมปัญจกะด้วยคำว่า ย่อมยังเห็นบุคคลไม่ได้ เป็นต้น. ในปัจจนิกนั้นเป็นคำถามของปรวาที่. คำรับรองของสกวาที่หมายเอาสังฆิกัตถปรมัตตะอันต่างด้วยรูป เป็นต้น. คำซักถามของปรวาที่อีกว่า " สภาวะใดเป็นสังฆิกัตถะ หมายเอาสมมติสังจะล้วน หรือสมมติสังจะที่เจือด้วยปรมัตตะ " คำปฏิเสธของสกวาที่ว่า ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น เพราะสังฆิกัตถปรมัตตะนั้นใคร ๆ ไม่พึงกล่าวว่า ยังเห็นไม่ได้ด้วยสามารถแห่งสมมติสังจะ หรือเพราะความซักถามอันระคนแล้วด้วยสังจะทั้ง ๒. คำเป็นต้นว่า ท่านจงรับรู้ นิกคหะ ดังนี้ ด้วยสักว่าเป็นคำธรรมคาว่า ท่านปฏิเสธอยู่ซึ่งคำอันท่านรับรองแล้ว เป็นของปรวาที่. พึงทราบว่ นิกคหะที่ ๒ อาศัยวาตะที่ ๒ ว่า ท่านไม่ยังเห็นบุคคล ดังนี้ ด้วยประการฉนี้. ปรวาที่ยกนิกคหะขึ้นแล้วด้วยเลขนัยนั้น ดังพรรณนามาฉนี้.

อรรถกถาปัจจนิกปัญจกะ จบ

ปฏิกรรมจตุกกะ

[๗] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ท่านยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม. หากว่าท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้นว่า ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้า ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะแต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ, ที่ท่านกล่าวไว้ในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้า ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะแต่ไม่พึงกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตถะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตถะดังนี้ ผิด.

ปฏิกรรมจตุกกะ จบ

อรรถกถาปฏิกรรมจตุกกะ

หมวด ๔ แห่งการทำตอบ

บัดนี้ เป็นคำถามของสกวาทินัยแห่งอนุโลม เพื่อแสดงถึงความชนะในวาตะของตนโดยเป็นธรรม เสมอด้วยการรับรองปัญหานั่นนั่นแหละ. คำตอบรับรองของปรวาทิอาศัยลัทธิของตน. การซักถามไม่ให้โอกาสแก่ลัทธิของปรวาทิด้วยสามารถแห่งปรมัตถะอีกเป็นของสกวาทิ. การปฏิเสธของปรวาทิ เพราะความที่บุคคลเป็นสภาพไม่มีอยู่โดยปรมัตถะ. เบื้องหน้าแต่นี้ คำของสกวาทิตั้งปวงมีคำว่า ท่านจงรู้ปฏิกรรมเป็นต้นนั้นเทียว เพื่อแสดงความชนะของตนโดยธรรมเสมอ. ในปฏิกรรมจตุกกะนั้น ฟังทราบเนื้อความแห่งปฏิกรรมนิคคหะ อุปนยนะและนิคคมจตุกกะทั้งปวง โดยนัยที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วในหนหลังนั่นแหละ. ข้อนี้ชื่อว่าปัจจนิกานุโลมปัญจะกะ ฟังทราบว่าท่านชี้แจงแล้ว ด้วยสามารถแห่งปฏิกรรมนิคคหะ อุปนยนะ และนิคคมจตุกกะอันมีคำว่า ย่อมยังเห็นได้ เป็นต้น แห่งปัจจนิกปัญจะกะคำว่า ย่อมยังเห็นบุคคลไม่ได้ เป็นต้น ดังนี้ ด้วยประการฉะนี้. ปัญจะกะ คือ หมวด ๕ ทั้ง ๒ ในปฐมสังฆิกัตถะเหล่านี้ ท่านอธิบายแล้วด้วยประการฉะนี้. ในปัญจะกะทั้ง ๒ นั้น ปัญจะกะแรกสกวาทิทำนิคคหะแก่ปรวาทิ ชื่อว่าเป็นนิคคหะดี แต่ความชนะที่ปรวาทิอาศัยวาตะอันมีเลขนัย ทำตอบแก่สกวาทิที่ตนให้สำเร็จแล้ว เป็นความชนะที่ไม่ดี. ในปัญจะกะที่ ๒ ปรวาทิทำนิคคหะแก่สกวาทิเป็นนิคคหะที่ไม่ดี. แต่ความชนะที่สกวาทิอาศัยวาตะอันเป็นธรรม อันตนให้สำเร็จแล้วทำตอบแก่ปรวาทิเป็นการชนะที่ดี.

อรรถกถาปฏิกรรมจตุกกะ จบ

นิกคหตุกกะ

[๘] ส. ก็ท่านยังจะยืนยันว่า กล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะแต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ไซริ ด้วยเหตุนี้ ท่านเมื่อยังปฏิญาณอยู่ข้างรับรองบุคคลอย่างนี้ ด้วยปฏิญญาอย่างนี้ ก็ต้องนิกคหะอย่างนี้ ดังนั้น เราจึงนิกคหะท่าน ท่านถูกนิกคหะชอบแล้วเทียว. หากว่าท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิสัตถปรมัตตะด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้นตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใดเป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใดเป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ. ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะแต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใดเป็นสังฆิกัตตะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะ นั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ นี้เป็นความผิดของท่าน.

นิกคหตุกกะ จบ

อุปนยจนตูกกะ

[๕] ส. หากนิคคะหะที่เราทำแก่ท่านนี้ เป็นนิคคะหะชั่วไซร้ ท่านจงเห็นอย่างเดียวกันนั่นแหละ ในนิคคะหะที่ท่านได้ทำแก่เรา ในกรณีว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ก็เราผู้ปฏิบัติอยู่ข้างปฏิเสธบุคคลอย่างนี้ ด้วยปฏิญญาอันนี้ อันท่านไม่ฟังนิคคะหะอย่างนี้ ดังนั้นท่านนิคคะหะเรา เราจึงตูกนิคคะหะชั่วเทียว คือ นิคคะหะว่า หากว่าท่านไม่ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า สภาวะใดเป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ. ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ นี้เป็นความผิดของท่าน.

อุปนยจนตูกกะ จบ

นิกมจตุกกะ

[๑๐] ส. เราไม่พึงถุกนิกคหะอย่างนี้ ด้วยเหตุ นั้นแหละ ที่ ท่านนิกคหะเราว่า หากว่าท่านไม่หยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุ นั้นท่านจึงต้องกล่าวว่ สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวไว้ในปัญหานั้นว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่ สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่ สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวไว้ในปัญหานั้นว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, แต่ไม่พึงกล่าวว่ สภาวะใด เป็นสังฆิกัตถะ เป็นปรมัตตะ ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลนั้น ตามสภาวะนั้น โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด " ดังนี้ จึงกลับเป็นความผิดของท่านด้วยเหตุ นั้นแหละ นิกคหะที่ท่านทำแล้ว จึงทำไม่ชอบ ปฏิกรรมข้าพเจ้าได้ทำชอบแล้ว การดำเนินความข้าพเจ้าได้ทำชอบแล้ว แล.

นิกมจตุกกะ จบ

นิกคหะที่ ๒ จบ

อรรถกถาปฐมสังคิกัตตะ

ในปฐมสังคิกัตตะนั้น ท่านกล่าวไว้ว่า :-

ปฐมปัญจกะ สกวาที่ทำนิกคหะอัน
บริสุทธิแก่ปรวาทิ แต่การชนะในการทำตอบ
ของปรวาทิในปัญหานั้นนั้นแหละ ไม่บริสุทธิ.
ในทุติยปัญจกะปรวาทิทำนิกคหะแก่สกวาที่
เป็นนิกคหะที่ไม่บริสุทธิ แต่ชัยชนะในการ
ทำตอบของสกวาที่ในที่นั้นนั้นแหละ บริสุทธิ
วิเศษแล้ว. เพราะฉะนั้นในฐานะแม่ทั้ง ๒
ความชนะของสกวาที่ถือว่าชนะโดยธรรมชาติ
ความชนะโดยธรรมชาติของปรวาทิจักมีแต่ที่ไหน.
ความมีชัยและความปราชัยในสังคิกัตตะอัน
ประดับด้วยหมวด ๒ แห่งปัญจกะนี้ท่านกล่าว
แล้วด้วยสามารถแห่งธรรม และอธรรม ฉะนั้น
ในสังคิกัตตะทั้งปวงอื่นจากนี้ บัณฑิตพึงยัง
ความมีชัยและปราชัยทั้ง ๒ ให้แจ่มแจ้ง ฉะนั้น
นั้นนั้นแหละ ดังนี้แล.

อรรถกถานิกคหะที่ ๒ จบ

นิกคหะ ที่ ๓

[๑๑] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นบุคคลในที่ทั้งปวง* โดยสังนิกัตต-
ปรมัตตะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้^๑นิกคหะ หากว่าท่านยังเห็นบุคคล
โดยสังนิกัตตปรมัตตะ ด้วยเหตุ^๒นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้ายัง
เห็นบุคคลในที่ทั้งปวงโดยสังนิกัตตปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า
พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึง
กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลในที่ทั้งปวง โดยสังนิกัตตปรมัตตะ ดังนี้
ผิด แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลในที่ทั้งปวง โดย
สังนิกัตตปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังนิก-
ัตตปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายัง
เห็นบุคคลในที่ทั้งปวงโดยสังนิกัตตปรมัตตะ ดังนี้ ผิด ฯลฯ

นิกคหะที่ ๓ จบ

๑. หมายถึง สิริระ เอาความว่า สรรพางค์กาย

อรรถกถานิคคหะที่ ๓

ครั้นยังสังฆิกัตถะอันบริสุทธีให้พิสดารอย่างนี้แล้ว บัดนี้ เพื่อจะ
ยังสังฆิกัตถะอันบริสุทธีนั้นนั่นแหละให้พิสดาร โดยนัยอื่นอีกมีโอกาส
นัยเป็นต้น ท่านจึงเริ่มคำว่า **ปุคฺคโล อุลลพฺภติ** อีกเป็นต้น.

ในนิคคหะที่ ๓ นี้ คำถามเป็นของสกวาทิ. คำตอบรับรองเป็นของ
ปรวาทิ. คำซักถามหมายเอาสรีระในคำว่า ในที่ทั้งปวง อีกเป็น
ของสกวาทิ. คำปฏิเสธเป็นของปรวาทิเพราะเห็นข้อบกพร่องในการ
พิจารณาเห็นตนในรูปด้วย ข้อบกพร่องที่จะประสพว่า ชีวะก็อย่างหนึ่ง
สรีระก็อย่างหนึ่งด้วย ดังนี้คำที่เหลือในที่นี้ พึงทราบในอนุโลม-
ปัจจนิกปัญจะ โดยนัยที่ท่านกล่าวไว้ในหนหลังนั่นแหละ. ก็ในที่นี้
ท่านย่อพระบาลีไว้.

คำที่ท่านกล่าวไว้ในนิคคหะที่ ๖ นั้นว่า ท่านไม่ยังเห็นบุคคล
ในที่ทั้งปวง ดังนี้ ท่านหมายเอาสรีระ บุคคลนั้นย่อมยังเห็นได้ภาย-
นอกจากสรีระย่อมไม่ถูก เหตุใด เพราะเหตุนั้นในปัจจุบัน สกวาทิจึง
ปฏิเสธ. ปฏิกรรมของปรวาทิย่อมมีด้วยสามารถแห่งวาทะอันมีเลศนัยนำ
ท่านรับรองคำแรกแล้วภายหลังย่อมดูหมิ่น ดังนี้. คำที่เหลือปรากฏ
ชัดแล้วนั่นแล.

อรรถกถานิคคหะที่ ๓ จบ

นิกคหะที่ ๔

[๑๒] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นบุคคลในกาลทั้งปวง โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจรับรู้นิกคหะ, หากว่าท่านยังเห็นบุคคล
โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้ายัง
เห็นบุคคลในกาลทั้งปวงโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้
ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่
พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลในกาลทั้งปวง โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ
ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลในกาลทั้งปวง
โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดย
สังฆิกัตถปรมัตถะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้า
ยังเป็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้ายัง
เห็นบุคคลในกาลทั้งปวง โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ดังนี้ ผิด.

นิกคหะที่ ๔ จบ

อรรถกถานิกคหะที่ ๔

นัยที่ ๒ คำว่า ในกาลทั้งปวง เป็นคำชักถามของสกวาทิ หมายถึงกาลคือชาติที่มีมาก่อนและมีในภายหลัง และกาลที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่และปรินิพพานแล้ว. การปฏิเสธเป็นของปรวาทิ เพราะเห็นข้อบกพร่องแห่งคำว่า เป็นกษัตริย์ก็คนนั้นแหละ เป็นพราหมณ์ก็คนนั้นแหละ เป็นต้น และเห็นโทษคือความพลั้งพลาด เพราะไม่มีอะไรแปลกกันของกาลที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่หรือปรินิพพานแล้ว. คำที่เหลือเป็นเช่นกับคำที่ซ้ำพเจ้ากล่าวแล้วในนัยแรกนั้นเทียว.

อรรถกถานิกคหะที่ ๔ จบ

นิกคหะที่ ๕

[๑๓] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวงโดยสังขิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจรับรู้นิกคหะ, หากว่าท่านยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังขิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่าข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่าพึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด ฯลฯ

นิกคหะที่ ๕ จบ

อรรถกถานิกคหะที่ ๕

นัยที่ ๓ คำว่า ในสภาวะธรรมทั้งปวง ดังนี้ เป็นคำชัก
ถามของสกวาที่หมายถึงขั้นและอายตนะทั้งหลายเป็นต้น. คำปฏิเสธ
เป็นของปรวาที เพราะกลัวแต่ความผิดพลาดในคำว่า อตฺตาในรูป
อตฺตาในจักขุ เป็นต้น. คำที่เหลือเป็นเช่นนั้นนั่นแหละด้วยประการ
ฉะนี้.

อรรถกถานิกคหะที่ ๕ จบ

นิกคหะที่ ๖

[๑๔] ป. ท่านไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านไม่หยังเห็นบุคคลในที่ทั้งปวง โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตตะ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้นิกคหะ, หากว่าท่านไม่หยังเห็นบุคคล

โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่
หยังเห็นบุคคลในที่ทั้งปวง โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหา
นั้นว่า พึงกล่าวได้ว่าข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ
แต่ไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในที่ทั้งปวง โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลใน
ที่ทั้งปวง โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็น
บุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้
ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า
ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในที่ทั้งปวง โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด
ฯลฯ

นิกคหะที่ ๖ จบ

นิกคหะที่ ๗

[๑๕] ป. ท่านไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านไม่หยังเห็นบุคคลในกาลทั้งปวง โดยสังขิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้^๑นิกคหะ, หากว่าท่านไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุ^๒นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในกาลทั้งปวง โดยสังขิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะแต่ไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในกาลทั้งปวง โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในกาลทั้งปวง โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่าข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในกาลทั้งปวงโดยสังขิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด ฯ ๑ ๓ ฯ

นิกคหะที่ ๗ จบ

นิกคหะที่ ๘

[๑๖] ป. ท่านไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตถปรมัตตะหรือ ?

ต. ถูกแล้ว.

ป. ท่านไม่หยังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังนิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ต. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้นิกคหะ, หากว่าท่านไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังนิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังนิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังนิกัตถปรมัตตะ. ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่หยังเห็นบุคคลในสภาวะธรรมทั้งปวง โดยสังนิกัตถปรมัตตะ ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

นิกคหะที่ ๘ จบ

อรรถกถานิกคหะที่ ๖, ๗, และที่ ๘

หัวข้อที่เป็นประธานทั้ง ๓ (คือ นิกคหะที่ ๓, ๔, และที่ ๕.) เหล่านี้ท่านแบ่งไว้ในอนุโลมปัจจนิกปัญจกะตามลำดับ ด้วยสามารถแห่งอนุโลมพอประมาณก่อนนั้นแหละ เพื่อจะแจกปัจจนิกานุโลมปัญจกะ ด้วยสามารถแห่งปัจจนิกพอประมาณอีก จึงเริ่มคำว่า **ปุคฺคโล นูปลพฺภติ** เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น บัณฑิตพึงทราบเนื้อความโดยนัยที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในปัจจนิกตามที่ย่อมาไว้ในพระบาลีแห่งอนุโลมนั้นแหละ และโดยนัยที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ในอนุโลมตามที่ย่อไว้ในพระบาลีแห่งปัจจนิกนั้นแหละด้วย. บัณฑิตพึงทราบ การประกอบวาทะนี้ ชื่อว่า อัญญมุขตามที่ท่านชี้แจงไว้แล้วด้วยสามารถแห่งปัจจนิกอย่างละ ๒ คือ สัจฉิกัตตะทั้ง ๔ คือ สุทฺธิกสัจฉิกัตตะ* ๑. และสัจฉิกัตตะทั้ง* ๓ เหล่านี้ด้วย แห่งอนุโลมปัจจนิกและปัจจนิกานุโลมในสัจฉิกัตตะอย่างละหนึ่งด้วย ด้วยคำมีประมาณเท่านี้. การประกอบวาทะ ชื่อว่า อัญญมุขอันใดที่ท่านจารึกไว้ในพระบาลีว่า นิกคหะ ๘ ในฝ่ายละหนึ่ง ย่อมมีด้วยสามารถแห่งนิกคหะอย่างละหนึ่ง ดังนี้ ท่านกล่าวคำนั้นไว้ในที่นี้ว่า.-

การประกอบวาทะ อันพระผู้มีพระภาคทรงประกาศแล้วนี้ ชื่อว่า อัญญมุข โดยประเภทแห่งปัญจกะทั้ง ๒ ในปัญหา ๔ อย่าง ด้วยประการ

๑. คำว่า สุทฺธิกสัจฉิกัตตะ ได้แก่ สัจฉิกัตตะล้วน คือไม่เจือด้วยอย่างอื่น.
๒. คำว่า สัจฉิกัตตะทั้ง ๓ ได้แก่ สัจฉิกัตตะที่ท่านกล่าวถึงที่ทั้งปวง ในกาลทั้งปวง และในธรรมทั้งปวง.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 63

จะนี้. นิคคหะ ๘ ในที่นั่นนั่นแหละ บรรดานิคคหะเหล่านั้น นิคคหะ
ที่ประกอบด้วยธรรม ๔ ที่ไม่ประกอบด้วยธรรม ๔ ความมีชัยด้วย
ความปราชัยด้วย แห่งสกวาทิ และปรวาทิ มีอยู่ในที่ทั้งปวง ดังนี้แล.
จบนิคคหะที่ ๖. ๗. และ ๘ เพียงนี้.

อรรถกถาสัจฉิกัตถะ จบ

สุทธกสังสันทนา

[๑๗] ส. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นรูปโดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้จักกะ, หากว่าท่านยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นรูป โดยสังนิกัตตปรมัตตะ ด้วยเหตุ นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าว ในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตต-ปรมัตตะ คุณยังเป็นรูป โดยสังนิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูป เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตต-ปรมัตตะ คุณยังเห็นรูป โดยสังนิกัตตปรมัตตะ. ที่ท่านกล่าวในปัญหา นั้นว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นรูป โดยสังนิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ฯล ฯ

[๑๘] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นเวทนา โดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ฯล ฯ คุณยังเห็นสัญญา ฯล ฯ ยตนะ ฯล ฯ คุณยังเห็นธัมมาตนะ โดยสังนิกัตตปรมัตตะหรือ ฯล ฯ

คุณยังเห็นสังขาร ฯลฯ คุณยังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตตปรมัตตะหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้โรคหะ, หากว่าท่านยังเห็นบุคคล

โดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ ด้วยเหตุ นั้นท่านจึงต้องกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

[๑๕] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นจักขายตนะ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นโสตายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นฆณายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นชีวหายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นกายายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นรูปายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นสัททายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นคันธายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นรสายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นโณภูฏัพพายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นมนา-

[๒๐] ...คุณยังเห็นจักขุธาตุ โดยสังนิกัถตปรมัตถะ หรือ
๑ ล ๑ คุณยังเห็นโสตธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นฆานธาตุ ๑ ล ๑ คุณยัง
เห็นชีวหาธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นกายธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นรูปธาตุ
๑ ล ๑ คุณยังเห็นสัทธาธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นคันธธาตุ ๑ ล ๑ คุณยัง
เห็นรสธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นโณภูฐัพพธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นจักขุ
วิญญาณธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นโสตวิญญาณธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็น
ฆานวิญญาณธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นชีวหาวิญญาณธาตุ ๑ ล ๑ คุณยัง
เห็นกายวิญญาณธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นมโนธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็น
มโนวิญญาณธาตุ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นฉัมมธาตุ ๑ ล ๑ โดยสังนิกัถตปรมัตถะ
หรือ ๑ ล ๑

[๒๑] ...คุณยังเห็นจักขุนทรีย์ โดยสังนิกัถตปรมัตถะหรือ
๑ ล ๑ คุณยังเห็นโสตินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นฆานินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณ
ยังเห็นชีวหินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นกายินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็น
มณินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นชีวิตินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นอดีตินทรีย์
๑ ล ๑ คุณยังเห็นปริสตินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นสุจินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณ
ยังเห็นทุกจินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นโสมนัสตินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยัง
เห็นอุเปกจินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นสัทธินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็น
วิริยินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นสตตินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นสมาธิ-
นทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นปัญญาธิทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นอนัญญาตัญญู-
ญุสสามิตินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นอัญญาธิทรีย์ ๑ ล ๑ คุณยังเห็น
อัญญาตาวินทรีย์ โดยสังนิกัถตปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. อัญญาตาวิสุทธิ เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้วิกฤหะ, หากว่าท่านยังเห็นบุคคล

โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นอัญญาตาวิสุทธิโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นอัญญาตาวิสุทธิ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นอัญญาตาวิสุทธิโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นอัญญาตาวิสุทธิโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่นดังนี้ ผิด ๆ ล ๆ

[๒๒] ป. ท่านไม่ยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติ**

เพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ และท่านก็ยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

๑. อจ. จตุกก. ๒๑/๕๖. อภิ. ปุ. ๓๖/๑๐.

๓. ถูกแล้ว.

๔. รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

๕. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

๖. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม, หากว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และท่านก็ยังไม่เห็นรูป โดยสังขิกัตถปรมัตถะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็ยังไม่เห็นรูป โดยสังขิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็ยังไม่เห็นรูป โดยสังขิกัตถปรมัตถะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็ยังไม่เห็นรูป โดยสังขิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

๗. ท่านไม่ยังเห็นบุคคลโดยสังขิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๙. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และท่านก็ยังไม่เห็นเวทนา ฯ ล ฯ และท่านก็

หยังเห็นสัญญา ๑ ล ๑ และท่านก็หยังเห็นสังขาร ๑ ล ๑ และท่านก็หยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ?

ป. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และท่านก็หยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ ด้วยเหตุ นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานั้นว่า ฟังกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็หยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด. แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็หยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานั้น ฟังกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็หยังเห็นวิญญาณ โดยสังนิกัตตปรมัตตะแต่ไม่ฟังกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ๑ ล ๑

[๒๓] ป. ท่านไม่หยังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตตปรมัตตะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และท่านก็หยังเห็นจักขายตนะโดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ๑ ล ๑ และท่านหยังเห็นโสตายตนะ ๑ ล ๑ และท่านก็หยังเห็นธัมมายตนะ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ๑ ล ๑

[๒๔] ...ท่านก็ยังไม่เห็นจักขุธาตุโดยสังขิกัตถปรมัตตะหรือ ?
ฯลฯ และท่านก็ยังไม่เห็นกายธาตุ ฯลฯ และท่านก็ยังไม่เห็นรูปธาตุ ฯลฯ
และท่านก็ยังไม่เห็นโณภูมัพพธาตุ ฯลฯ และท่านก็ยังไม่เห็นจักขุวิญญาณ-
ธาตุ ฯลฯ และท่านก็ยังไม่เห็นมโนวิญญาณธาตุ ฯลฯ และท่านก็ยังไม่
เห็นธัมมธาตุ โดยสังขิกัตถปรมัตตะ หรือ ฯลฯ

[๒๕] ...และท่านก็ยังไม่เห็นจักขุนทรีย์ โดยสังขิกัตถ-
ปรมัตตะหรือ ฯลฯ และท่านก็ยังไม่เห็นโสดินทรีย์โดยสังขิกัตถปรมัตตะ
หรือ ฯลฯ และท่านก็ยังไม่เห็นอัญญาตาวินทรีย์ โดยสังขิกัตถปรมัตตะ
หรือ ฯลฯ

ป. ท่านยังไม่เห็นบุคคลโดยสังขิกัตถปรมัตตะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ
เพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ และท่านก็ยังไม่เห็นอัญญาตาวินทรีย์ โดยสังขิ-
กัตถปรมัตตะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ และท่านก็ยังไม่เห็น
อัญญาตาวินทรีย์ โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าว
ว่า อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหา

นั้นว่า ฟังกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็ยังเห็นอัญญาตาวินทริย์ โดย สัจฉิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวินทริย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวินทริย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็ยังเห็นอัญญาตาวินทริย์ โดยสัจฉิกัตถปรมัตถะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่** และข้าพเจ้าก็ยังเห็นอัญญาตาวินทริย์ โดยสัจฉิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวินทริย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ๆ ล ๆ

สุทธกสังสันทนา จบ

อรรถกถาสัททิกสังสันทนา

ว่าด้วยการเทียบเคียงสัททิกะ

บัดนี้ เป็นการเทียบเคียงสังนิกัตถะกับรูปเป็นต้น. ในคำเหล่านั้น คำว่า รูป เป็นคำถามของสกวาทิ โดยหมายเอาด้วยคำว่า ท่าน หยัเห็นรูปได้โดยปรมัตถะฉันใด แม้บุคคลท่านก็หยัเห็นตามลัทธิของท่านฉันนั้นหรือ ดังนี้. คำรับรองถือเอาเพียงคำว่า บุคคลมีอยู่ ดังนี้ เป็นของปรวาทิ. การซักถามของสกวาทิว่า ถ้าว่าบุคคลมีอยู่จากรูป ปรมัตถะราวจะรูปตามลัทธิของท่านไซ้ ความเป็นอย่างอื่น คือการเกิดดับ แม้เหล่าบุคคลก็ย่อมปรากฏราวจะธรรมทั้งหลายมี เวทนาเป็นต้น ดังนี้ การปฏิเสธเป็นของปรวาทิ เพราะเห็นผิดจากพระสูตรที่เป็นลัทธิ. คำที่เหลือปรากฏชัดแล้วโดยอรรถนั้นเทียว ก็ในที่นี้เมื่อว่าโดยธรรม ท่านแสดงอนุโลมปัญจกะ ๕๗ ประเภท ในอนุโลมปัญจกะที่เป็นมูลในฝ่ายสกวาทิ ด้วยสามารถแห่งสังนิกัตถะปรมัตถะ ๕๗ ประเภท ๆ หมวด ๔ แห่งปฏิกัมมะท่านย่อไว้. และท่านแสดงปฏิโลมปัญจกะ ๕๗ ประเภท ในอนุโลมแห่งปัจจนิกแม้นเป็นมูลฝ่ายปรวาทิอีก. หมวด ๔ แห่งปฏิกัมมะ เป็นต้น ท่านย่อไว้. คำซักถามของปรวาทิว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว เป็นต้นเพื่อแสดงถึงความที่บุคคลเป็นของมีอยู่ ด้วยคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้แล้วด้วย ซึ่งความที่รูปเป็นสภาวะที่หยัเห็นได้ด้วยสามารถแห่งสังนิกัตถะและปรมัตถะด้วย แล้วจึงให้สกวาทิ รับรองซึ่งความเป็นอย่างอื่น คนละอย่าง แห่งธรรมทั้ง ๒. คำปฏิเสธ

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 73

เป็นของสกวาทิ เพราะความที่ปัญหาอันมีอรรถอย่างเดียวกัน และมี
อรรถต่างกันแห่งสมมติสัจจะและปรมัตตสัจจะทั้งหลายควรดตอบ. คำ
ที่เหลือแม้ในที่นี้ก็ปรากฏชัดเจนแล้วโดยอรรถทั้งนั้น ดังนี้แล.

อรรถกถาสุทธิกสังสันทนา จบ

โอปัมมสังสันทนา

[๒๖] ศ. ท่านยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็น
เวทนาโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น เวทนาจึงเป็นอื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยัง
เห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ศ. ท่านจงรับรู้จักคหะ, หากว่าท่านยังเห็นรูปโดย
สังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นเวทนาโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น
เวทนาจึงเป็นอื่น (อย่างเดียว) ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ
คุณยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะด้วยเหตุนี้แหละท่าน จึงต้องกล่าวว่า
รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า
ข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นเวทนาโดยสังฆิ-
กัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น เวทนาจึงเป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดย
สังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า
รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็น
อื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิ-
กัตถปรมัตตะคุณยังเห็นเวทนาโดยสังฆิกัตถปรมัตตะรูปเป็นอื่น เวทนา

ก็เป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นรูป โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นรูป โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นเวทนาโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น เวทนาจึงเป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคล ก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ๆ ล ฯ

[๒๗] ส. ท่านยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็น สัญญาโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ๆ ล ฯ คุณยังเห็นสังขาร ๆ ล ฯ คุณยัง เห็นวิญญาณโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น วิญญาณก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยัง เห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้จักคหะ, หากว่า ท่านยังเห็นรูป โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นวิญญาณโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น วิญญาณก็เป็นอื่น (อย่างเดียวกัน) ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่าน จึงต้องกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณยัง

เห็นวิญญาณโดยสังขิกัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น วิญญาณก็เป็นอื่น
ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังขิกัตถปรมัตตะคฺจยังเห็นรูปโดยสังขิกัตถ-
ปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด,
แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า
ข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังขิกัตถปรมัตตะ คฺจยังเห็นวิญญาณโดยสังขิ-
กัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น วิญญาณก็เป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเป็นบุคคล
โดยสังขิกัตถปรมัตตะ คฺจยังเห็นรูปโดยสังขิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าว
ในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวไว้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังขิกัตถปรมัตตะ
คฺจยังเห็นวิญญาณโดยสังขิกัตถปรมัตตะ รูปเป็นอื่น วิญญาณก็เป็นอื่น
ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลโดยสังขิกัตถปรมัตตะ คฺจยังเห็นรูปโดยสังขิ-
กัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้
ผิด ฯ ล ฯ

[๒๘] ส. ท่านยังเห็นเวทนาโดยสังขิกัตถปรมัตตะ คฺจยัง
เห็นสัญญา ฯ ล ฯ คฺจยังเห็นสังขาร ฯ ล ฯ คฺจยังเห็นวิญญาณ ฯ ล ฯ
คฺจยังเห็นรูปโดยสังขิกัตถปรมัตตะ เวทนาเป็นอื่น รูปก็เป็นอื่น
หรือ ฯ ล ฯ

[๒๙] ท่านยังเห็นสัญญาโดยสังขิกัตถปรมัตตะ คฺจยังเห็น
สังขาร ฯ ล ฯ คฺจยังเห็นวิญญาณ ฯ ล ฯ คฺจยังเห็นรูป ฯ ล ฯ
คฺจยังเห็นเวทนาโดยสังขิกัตถปรมัตตะ สัญญาเป็นอื่น เวทนาจเป็นอื่น
หรือ ? ฯ ล ฯ

[๑๐] ส. ท่านยังเห็นสังขารโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นวิญญาณ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นรูป ฯ ล ฯ คุณยังเห็นเวทนา ฯ ล ฯ คุณยังเห็นสัญญาโดยสังนิกัตถปรมัตถะ สังขารเป็นอื่น สัญญาก็เป็นอื่น หรือ ? ฯ ล ฯ

[๑๑] ส. ท่านยังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตถปรมัตถะคุณยังเห็นรูป ฯ ล ฯ คุณยังเห็นเวทนา ฯ ล ฯ คุณยังเห็นสัญญา ฯ ล ฯ คุณยังเห็นสังขารโดยสังนิกัตถปรมัตถะ วิญญาณเป็นอื่น สังขารก็เป็นอื่น หรือ ? ฯ ล ฯ

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้จักคหะ, หากว่าท่านยังเห็นวิญญาณ

โดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นสังขารโดยสังนิกัตถปรมัตถะ วิญญาณเป็นอื่น สังขารก็เป็นอื่น อย่างเดียวกัน ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตถปรมัตถะ ด้วยเหตุนี้แหละ ท่านจึงต้องกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นสังขาร โดยสังนิกัตถปรมัตถะ วิญญาณเป็นอื่น

สังขารก็เป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นสังขารโดยสังนิกัตตปรมัตตะ วิญญาณเป็นอื่น สังขารก็เป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตตปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นสังขารโดยสังนิกัตตปรมัตตะ วิญญาณเป็นอื่น สังขารก็เป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตตปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

[๑๒] ส. ท่านยังเห็นจักขายตนะโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นโสตายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นธัมมายตนะโดยสังนิกัตตปรมัตตะ จักขายตนะเป็นอื่น ธัมมายตนะก็เป็นอื่น หรือ ? ฯ ล ฯ

[๑๓] ส. ท่านยังเห็นโสตายตนะ ฯ ล ฯ ท่านยังเห็นธัมมายตนะโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นจักขายตนะ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นมนายตนะโดยสังนิกัตตปรมัตตะ ธัมมายตนะเป็นอื่น มนายตนะก็เป็นอื่น หรือ ? ฯ ล ฯ

[๑๔] ส. ท่านยังเห็นจักขุธาตุโดยสังนิกัตตปรมัตตะ คุณยังเห็นโสตธาตุ ฯ ล ฯ คุณยังเห็นธัมธาตุ โดยสังนิกัตตปรมัตตะ จักขุธาตุเป็นอื่น ธัมธาตุก็เป็นอื่น หรือ ? ฯ ล ฯ

[๑๕] ส. ท่านยังเห็นโสตธาตุ ๆ ล ๆ ท่านยังเห็นธัม
ธาตุโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นจักขุธาตุ ๆ ล ๆ คุณยังเห็น
มโนวิญญาณธาตุโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ธัมธาตุเป็นอื่น มโนวิญญาณ-
ธาตุ ก็เป็นอื่น หรือ? ๆ ล ๆ

[๑๖] ส. ท่านยังเห็นจักขุนทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณ
ยังเห็นโสตินทรีย์ ๆ ล ๆ คุณยังเห็นอัญญาตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ จักขุนทรีย์เป็นอื่น อัญญาตาวินทรีย์ก็เป็นอื่น หรือ? ๆ ล ๆ

[๑๗] ส. ท่านยังเห็นโสตินทรีย์ ๆ ล ๆ ท่านยังเห็น
อัญญาตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นจักขุนทรีย์ ๆ ล ๆ
คุณยังเห็นอัญญินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น
อัญญินทรีย์ก็เป็นอื่น หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยัง
เห็นอัญญาตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้หนักหะ, หากว่า ท่านยังเห็นอัญญา-
ตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นอัญญินทรีย์ โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น อัญญินทรีย์ก็เป็นอื่น อย่างเดียว
กัน ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นอัญญาตา-

วินทรีย์ โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า
อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า
พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นอัญญาตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ
คุณยังเห็นอัญญินทรีย์ โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น
อัญญินทรีย์เป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่
ไม่พึงกล่าวว่า อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด,
แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้อง
ไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นอัญญาตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณ
ยังเห็นอัญญินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ, อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น
อัญญินทรีย์ก็เป็นอื่น ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณ
ยังเห็นอัญญาตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหา
นั้นว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นอัญญาตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ คุณยังเห็นอัญญินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ อัญญาตาวินทรีย์
เป็นอื่น อัญญินทรีย์ก็เป็นอื่น ข้าพเจ้าไม่ยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ คุณยังเห็นอัญญาตาวินทรีย์โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่พึง
กล่าวว่า อัญญาตาวินทรีย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ๆ ล ๆ

[๑๘] ป. ท่านยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็น
เวทนาโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ รูปเป็นอื่น เวทนามก็เป็นอื่น หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ
เพื่อเกื้อกูลตนมีอยู่ และท่านก็ยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๙. รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

๘. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

๙. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม หากว่า ท่านยังเป็นรูป

โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นเวทนาโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ รูปเป็นอื่น เวทนาจึงเป็นอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนมีอยู่** และท่านก็ยังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า รูปเป็นอื่นบุคคลก็เป็นอื่น ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นเวทนาโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ รูปเป็นอื่น เวทนาจึงเป็นอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนมีอยู่** และข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็นเวทนาโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ รูปเป็นอื่น เวทนาจึงเป็นอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนมีอยู่** และข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ รูปเป็นอื่น เวทนาจึงเป็นอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนมีอยู่** และข้าพเจ้ายังเห็นรูปโดยสังฆิกัตถปรมัตถะแต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

[๑๕] ป. ท่านยังเห็นรูปโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยังเห็น
สัญญา ๑ ล ๑ คุณยังเห็นสังขาร ๑ ล ๑ คุณยังเห็นวิญญาณโดย
สังนิกัตถปรมัตถะ รูปเป็นอื่น วิญญาณก็เป็นอื่น หรือ? ๑ ล ๑

[๑๖] ป. ท่านยังเห็นเวทนาโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยัง
เห็นสัญญา ๑ ล ๑ คุณยังเห็นสังขาร ๑ ล ๑ คุณยังเห็นวิญญาณ ๑ ล ๑
คุณยังเห็นรูปโดยสังนิกัตถปรมัตถะ เวทนาเป็นอื่น รูปก็เป็นอื่นหรือ?
๑ ล ๑

[๑๗] ป. ท่านยังเห็นสัญญาโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยัง
เห็นสังขาร ๑ ล ๑ คุณยังเห็นวิญญาณ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นรูป ๑ ล ๑
คุณยังเห็นเวทนาโดยสังนิกัตถปรมัตถะ สัญญาเป็นอื่น เวทนาจึงเป็นอื่น
หรือ? ๑ ล ๑

[๑๘] ป. ท่านยังเห็นสังขารโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณยัง
เห็นวิญญาณ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นรูป ๑ ล ๑ คุณยังเห็นเวทนา ๑ ล ๑
คุณยังเห็นสัญญาโดยสังนิกัตถปรมัตถะ สังขารเป็นอื่น สัญญาจึงเป็นอื่น
หรือ? ๑ ล ๑

[๑๙] ป. ท่านยังเห็นวิญญาณโดยสังนิกัตถปรมัตถะคุณยัง
เห็นรูป ๑ ล ๑ คุณยังเห็นเวทนา ๑ ล ๑ คุณยังเห็นสัญญา ๑ ล ๑
คุณยังเห็นสังขาร โดยสังนิกัตถปรมัตถะ วิญญาณเป็นอื่น สังขารก็เป็น
อื่น หรือ? ๑ ล ๑

[๒๐] ป. ท่านยังเห็นจักขายตนะโดยสังนิกัตถปรมัตถะ คุณ
ยังเห็นโสตายตนะ ๑ ล ๑ คุณยังเห็นธัมมายตนะโดยสังนิกัตถปรมัตถะ

จักขายตนะเป็นอื่น ชัมมายตนะก็เป็นอื่น หรือ? ๑ ล ๑

[๔๕] ป. ท่านหยั่งเห็นโสตายตนะ ๑ ล ๑ ชัมมายตนะโดย
สังขิกัตถปรมัตตะ คุณหยั่งเห็นจักขายตนะ ๑ ล ๑ คุณหยั่งเห็นมนายตนะ
โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ชัมมายตนะเป็นอื่น มนายตนะก็เป็นอื่น หรือ?
๑ ล ๑

[๔๖] ป. ท่านหยั่งเห็นจักขุชาตุ โดยสังขิกัตถปรมัตตะ คุณ
หยั่งเห็นโสตชาตุ ๑ ล ๑ คุณหยั่งเห็นชัมชาตุ โดยสังขิกัตถปรมัตตะ
จักขุชาตุเป็นอื่น ชัมชาตุก็เป็นอื่น หรือ? ๑ ล ๑

[๔๗] ป. ท่านหยั่งเห็นโสตชาตุ โดยสังขิกัตถปรมัตตะ ๑ ล ๑
ท่านหยั่งเห็นธรรมชาตุโดยสังขิกัตถปรมัตตะ คุณหยั่งเห็นจักขุชาตุ ๑ ล ๑
คุณหยั่งเห็นมโนวิญญาณชาตุโดยสังขิกัตถปรมัตตะ ชัมชาตุเป็นอื่น
มโนวิญญาณชาตุก็เป็นอื่น หรือ? ๑ ล ๑

[๔๘] ป. ท่านหยั่งเห็นจักขุนทรีย์โดยสังขิกัตถปรมัตตะ คุณ
หยั่งเห็นโสตินทรีย์ ๑ ล ๑ คุณหยั่งเห็นอัญญาตาวิณทรีย์ โดยสังขิกัตถ-
ปรมัตตะ จักขุนทรีย์เป็นอื่น อัญญาตาวิณทรีย์ก็เป็นอื่น หรือ? ๑ ล ๑

[๔๙] ป. ท่านหยั่งเห็นโสตินทรีย์ ๑ ล ๑ อัญญาตาวิณทรีย์
โดยสังขิกัตถปรมัตตะ คุณหยั่งเห็นจักขุนทรีย์ ๑ ล ๑ คุณหยั่งเห็น
อัญญินทรีย์ โดยสังขิกัตถปรมัตตะ อัญญาตาวิณทรีย์เป็นอื่น อัญญินทรีย์
ก็เป็นอื่น หรือ ๑ ล ๑

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ และท่านก็หยั่งเห็นอัญญาตาวิสุทธิโดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตตะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม, หากว่า ท่านหยั่งเห็น อัญญาตาวิสุทธิ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณหยั่งเห็นอัญญาตาวิสุทธิ โดย สังฆิกัตถปรมัตตะ อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น อัญญาตาวิสุทธิก็เป็นอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ และท่านก็หยั่งเห็นอัญญาตาวิสุทธิ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุ นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าหยั่งเห็นอัญญาตา-
วิสุทธิ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น อัญญาตาวิสุทธิ ก็เป็นอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูล
ตน มีอยู่ และข้าพเจ้าก็หยั่งเห็นอัญญาตาวิสุทธิ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด,
แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่
กล่าวว่า ข้าพเจ้าหยั่งเห็นอัญญาตาวิสุทธิ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คุณ
หยั่งเห็นอัญญาตาวิสุทธิ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ อัญญาตาวิสุทธิเป็นอื่น
อัญญาตาวิสุทธิก็เป็นอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ

เพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ และข้าพเจ้ายังเห็นอัญญาตาวินทริย์ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นอัญญาตาวินทริย์ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ คงยังเห็นอัญญาตาวินทริย์ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ อัญญาตาวินทริย์เป็นอื่น อัญญาตาวินทริย์ก็เป็นอื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ และข้าพเจ้ายังเห็นอัญญาตาวินทริย์ โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวินทริย์เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ พิด ๑๓๑

โอปัมมสังสันทนา จบ

อรรถกถาโอปัมมสังสันทนา

ว่าด้วยการเทียบเคียงสังฆิกัตถะด้วยความอุปมา

บัดนี้ ชื่อว่าเป็นการเทียบเคียงสังฆิกัตถะด้วยสามารถแห่งการเปรียบกับธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้นนั้นแหละ บรรดาคำเหล่านั้นแม้ทั้ง ๒ คำถาม คือ คำถามถึงความที่รูปและเวทนาเป็นคนละอย่างด้วยความเห็นทั่วไปอย่างหนึ่ง คำถามที่ถามถึงความเห็นทั่วไปของบุคคลกับรูปอย่างหนึ่ง เป็นของสกวาทิ. คำตอบรับรองแม้ทั้ง ๒ ปัญหา เป็นของปรวาทิ. คำซักถามถึงความเป็นคนละอย่างของรูปกับบุคคล คงรูปกับเวทนาด้วยความเห็นทั่วไปที่ปรวาทิไม่เห็นด้วย เป็นของสกวาทิ. คำปฏิเสธเป็นของปรวาทิ. คำที่เหลือแม้ในที่นี้ชัดเจนแล้วโดยอรรถนั้นเทียว. ก็เมื่อว่าโดยธรรมแล้ว ในข้อนี้ในฝ่ายสกวาทิท่านแสดงนิกคหปัญจะ คือหมวด ๕ แห่งนิกคหะ ไปถึง ๕๒๐ นัย ด้วยสามารถ

แห่งความหมุนไปซึ่งธรรมมีรูปเป็นมูละเป็นต้น. ถ้ามว่า "แสดง
อย่างไร" ตอบว่า ในขั้นทั้งหลายก่อน คือธรรมที่เป็นรูปเป็นมูละ
หมุนไปได้ ๔ นัย ในเวทนามูละเป็นต้นก็เหมือนกัน รวมเป็น ๒๐ นัย
(๔ x ๕ = ๒๐). ในอายตนะทั้งหลาย จักขายตนะมูละหมุนไปได้ ๑๑ นัย
ในอายตนะที่เหลือก็ฉนั้น รวมเป็น ๑๓๒ นัย (๑๑ x ๑๒ = ๑๓๒).
ในธาตุทั้งหลาย จักขุธาตุมูละหมุนไปได้ ๑๗ นัย ในธาตุที่เหลือก็ฉ
นั้น รวมเป็น ๓๐๖ นัย (๑๗ x ๑๘ = ๓๐๖). ในอินทรีย์ทั้งหลาย
จักขุนทรีย์มูละหมุนไปได้ ๒๑ นัย ในอินทรีย์ที่เหลือก็ฉนั้น รวม
เป็น ๔๖๒ นัย (๒๑ x ๒๒ = ๔๖๒) รวมทั้งหมดเป็นนิคคหปัญจกะ
๕๒๐ นัย ด้วยประการฉะนี้. แม้ในฝ่ายปรวาทิ ท่านก็ทำให้สกวาทิ
รับคำถึงความเป็นคนละอย่างแห่งธรรมทั้งหลายมีรูปกับเวทนาเป็นต้น
ด้วยสามารถแห่งอนุโลมว่า รูป อุปลพหติ แปลว่า ท่านยัง
เห็นรูป เป็นต้น แล้วจึงยกเอาความเห็นทั่วไปขึ้นทำการซักถามถึงความ
เป็นคนละอย่างด้วยธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้นกับบุคคล ด้วยสามารถ
แห่งคำอันมีเลศนัยเพราะอาศัยพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า
บุคคลมีอยู่ อีก. คำที่เหลือแม่ในที่นี้ เป็นของง่ายโดยเนื้อความ
ทั้งนั้น. เมื่อว่าโดยธรรมท่านแสดงปฏิกรรมมจตุกกะ คือ หมวด ๔ แห่ง
ปฏิกรรม ไว้ ๕๒๐ นัย โดยนัยที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วในฝ่ายสกวาทิ. การ
เทียบเคียงสังคัตถะกับรูปเป็นต้นด้วยสามารถแห่งการอุปมาภิพระมาณ
เท่านี้.

อรรถกถาโอปมมสังสันทนา จบ

จตุกกนยสังสันทนา

[๕๐] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปเป็นบุคคลหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนี้.

ส. ท่านจรับรู้นิคคะ, หากว่าท่านยังเห็นบุคคล

โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า รูปเป็นบุคคล, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นบุคคล ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นบุคคล ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า รูปเป็นบุคคล ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

[๕๑] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลในรูปหรือ ฯ ล ฯ บุคคลอื่นจากรูปหรือ ? ฯ ล ฯ

รูปในบุคคลหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจรับรู้นิคคะ, หากว่าท่านยังเห็นบุคคล

โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า รูปในบุคคล, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดย

สังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่ รูปในบุคคล ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่
พึงกล่าวว่ รูปในบุคคล ก็ต้องไม่กล่าวว่ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดย
สังฆิกัตถปรมัตตะ, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่ พึงกล่าวได้ว่ข้าพเจ้า
ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่ไม่พึงกล่าวว่ รูปในบุคคล
ดังนี้ ผิด ๆ ล ๆ

[๕๒] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เวทนาเป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลในเวทนาหรือ ?

๑ ล ๆ บุคคลอื่นจากเวทนาหรือ ๆ ล ๆ เวทนาในบุคคลหรือ ๆ ล ๆ สัญญา
เป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลในสัญญาหรือ ๆ ล ๆ บุคคลอื่นจากสัญญา
หรือ ๆ ล ๆ สัญญาในบุคคลหรือ ๆ ล ๆ สังขารเป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคล
ในสังขารหรือ ๆ ล ๆ บุคคลอื่นจากสังขารหรือ ๆ ล ๆ สังขารในบุคคล
หรือ ๆ ล ๆ วิญญาณเป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลในวิญญาณหรือ ๆ ล ๆ
บุคคลอื่นจากวิญญาณหรือ ๆ ล ๆ วิญญาณในบุคคลหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้จักคะ, หากว่าท่านยังเห็นบุคคล
โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่ วิญญาณใน
บุคคล, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่ พึงกล่าวได้ว่ ข้าพเจ้ายังเห็น
บุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะแต่ไม่พึงกล่าวว่ วิญญาณในบุคคล ดังนี้
ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่ วิญญาณในบุคคล ก็ต้องไม่กล่าวว่ ข้าพเจ้า
ยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่ พึง

กล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ แต่ไม่พึง
กล่าวว่ วิทยุณในบุคคล ดังนี้ ผิด ๆ ล ๆ

[๕๓] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขายตะเป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลในจักขาย-
ตะหรือ ๆ ล ๆ บุคคลอื่นจากจักขายตะหรือ ๆ ล ๆ จักขายตะใน
บุคคลหรือ ๆ ล ๆ ชัมมายตะเป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลในชัมมายตะ
หรือ ๆ ล ๆ ชัมมายตะในบุคคลหรือ ? ๆ ล ๆ

[๕๔] ...จักขุธาตุเป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลในจักขุธาตุ
หรือ ๆ ล ๆ บุคคลอื่นจากจักขุธาตุหรือ ๆ ล ๆ จักขุธาตุในบุคคลหรือ
 ๆ ล ๆ ธาตุเป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลในชัมธาตุหรือ ๆ ล ๆ
บุคคลอื่นจากชัมธาตุหรือ ๆ ล ๆ ชัมธาตุในบุคคลหรือ ? ๆ ล ๆ

[๕๕] ...จักขุนทรีย์เป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลในจัก-
ขุนทรีย์หรือ ๆ ล ๆ บุคคลอื่นจากจักขุนทรีย์หรือ ๆ ล ๆ จักขุนทรีย์ใน
บุคคลหรือ ๆ ล ๆ อัญญาตาวิ้นทรีย์เป็นบุคคลหรือ ๆ ล ๆ บุคคลใน
อัญญาตาวิ้นทรีย์หรือ ๆ ล ๆ บุคคลอื่นจากอัญญาตาวิ้นทรีย์หรือ ๆ ล ๆ
อัญญาตาวิ้นทรีย์ในบุคคลหรือ ? ๆ ล ๆ

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ส. ท่านจงรับรู้จักขะ, หากท่านยังเห็นบุคคล โดย
สังฆิกัตถปรมัตถะ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่ อัญญาตาวิ้นทรีย์.

ในบุคคล, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็น
บุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะแต่ไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิในบุคคล
ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิในบุคคล ก็ต้องไม่กล่าว
ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ ที่ท่านกล่าวในปัญหา
นี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ แต่
ไม่ฟังกล่าวว่า อัญญาตาวิสุทธิในบุคคล ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

[๕๖] ป. ท่านไม่ยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตตะหรือ ?

ฯ ล ฯ

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ
เพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ดังนี้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปเป็นบุคคลหรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรูปปฏิกรรม, หากว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า
ได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ด้วยเหตุนี้ท่าน
จึงต้องกล่าวว่า รูปเป็นบุคคล ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่
แต่ไม่ฟังกล่าวว่า รูปเป็นบุคคล ดังนี้ ผิด, แต่ไม่ฟังกล่าวว่า รูปเป็นบุคคล
ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อ

เกื้อกูลตน มีอยู่ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า รูปเป็นบุคคล ดังนี้ ผิด ๆ ๓ ๆ

[๕๗] ป. ท่านไม่หยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ดังนี้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลในรูปหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลอื่นจากรูปหรือ ๆ ๓ ๆ รูปในบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ เวทนาเป็นบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลในเวทนาหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลอื่นจากเวทนาหรือ ๆ ๓ ๆ เวทนาในบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ สัญญาเป็นบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลในสัญญาหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลอื่นจากสัญญาหรือ ๆ ๓ ๆ สัญญาในบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ สังขารเป็นบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลในสังขารหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลอื่นจากสังขารหรือ ๆ ๓ ๆ สังขารในบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ วิญญาณเป็นบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ วิญญาณในบุคคลหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลในวิญญาณหรือ ๆ ๓ ๆ หรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลอื่นจากวิญญาณหรือ ๆ ๓ ๆ บุคคลอื่นจากวิญญาณหรือ ๆ ๓ ๆ วิญญาณในบุคคลหรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ด้วยเหตุนี้แหละ

ท่านจึงต้องกล่าวว่า วิญญาณในบุคคล ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ แต่ไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณในบุคคล ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณในบุคคล ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ แต่ไม่พึงกล่าวว่า วิญญาณในบุคคล ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

[๕๘] ป. ท่านไม่ยังเห็นบุคคลโดยสติกัตถปรมัตถะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ดังนี้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. จักขายตนะเป็นบุคคลหรือ ฯ ล ฯ บุคคลในจักขายตนะหรือ ฯ ล ฯ บุคคลอื่นจากจักขายตนะหรือ ฯ ล ฯ จักขายตนะในบุคคลหรือ ฯ ล ฯ รัมมายตนะเป็นบุคคลหรือ ฯ ล ฯ บุคคลในรัมมายตนะหรือ ฯ ล ฯ บุคคลอื่นจากรัมมายตนะหรือ ฯ ล ฯ รัมมายตนะในบุคคลหรือ ฯ ล ฯ จักขุชาตนะเป็นบุคคลหรือ ฯ ล ฯ บุคคลในจักขุชาตนะหรือ ฯ ล ฯ บุคคลอื่นจากจักขุชาตนะหรือ ฯ ล ฯ จักขุชาตนะในบุคคลหรือ ฯ ล ฯ รัมมชาตนะเป็นบุคคลหรือ ฯ ล ฯ บุคคลในรัมมชาตนะหรือ ฯ ล ฯ บุคคลอื่นจากรัมมชาตนะหรือ ฯ ล ฯ รัมมชาตนะในบุคคลหรือ ? ฯ ล ฯ

[๕๕] ...จักขุนทริยเป็นบุคคลหรือ ๑ ล ๑ บุคคลในจักขุนทริยหรือ ๑ ล ๑ บุคคลอื่นจากจักขุนทริยหรือ ๑ ล ๑ จักขุนทริยในบุคคลหรือ ๑ ล ๑ อัญญาตาวินทริยเป็นบุคคลหรือ ๑ ล ๑ บุคคลในอัญญาตาวินทริยหรือ ๑ ล ๑ บุคคลอื่นจากอัญญาตาวินทริยหรือ ๑ ล ๑ อัญญาตาวินทริยในบุคคลหรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม, หากว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ด้วยเหตุนี้แหละ ท่านจึงต้องกล่าวว่า อัญญาตาวินทริยในบุคคล, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ แต่ไม่พึงกล่าวว่า อัญญาตาวินทริยในบุคคล ดังนี้ ผิด, แต่ไม่พึงกล่าวว่า อัญญาตาวินทริยในบุคคล ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ แต่ไม่พึงกล่าวว่า อัญญาตาวินทริยในบุคคล ดังนี้ ผิด ๑ ล ๑

จตุกกนยสังสันทนา จบ

และ

สังสันทนาภา จบ

๑. สังสันทนาภา คือ เรื่องเปรียบเทียบในเรื่องบุคคลมี ๓ คือ ก. สุตทิกสังสันทนา ข. โอปัมมสังสันทนา ค. จตุกกนยสังสันทนา.

อรรถกถาจตุกกนย*สังสันทนา

ว่าด้วยการเทียบเคียงโดยนัยแห่งจตุกกะ

บัดนี้ คำใดที่ปรวาทีหยังเห็นโดยสังฆิกัตถปรมัตตะในบรรดาสังฆิกัตถปรมัตตะ ๕๑ อย่าง มีรูปเป็นต้น โดยอาศัยแล้วซึ่งรูปเป็นต้น หรือเว้นจากรูปเป็นต้น หรือกำลังอาศัยรูปเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น พึงมีเหตุใด เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเริ่มการเทียบเคียงสังฆิกัตตะโดยจตุกกนัย คือโดยนัยแห่งหมวด ๔ นี้.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า "รูปเป็นบุคคลหรือ" เป็นคำชักถามของสกวาที ๑ คำปฏิเสธว่า ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น เป็นของปรวาที เพราะกลัวจะถูกกล่าวหาว่าเป็นอุจเฉททิฎฐิ. การยกนิกคหะขึ้นเป็นของสกวาที แม้ท่านกล่าวว่า ก็ข้อนั้นถูกต้องแล้วหรือ นั่นเป็นรูปเป็นเวทนามิใช่หรือ ดังนี้ ท่านปฏิเสธทั้งสิ้น. อนึ่งคำนั้น ท่านพึงปฏิเสธ โดยรับว่าบุคคลเป็นอย่างหนึ่ง ไม่ใช่รูปไม่ใช่เวทนา แต่ไม่นอกจากรูปและเวทนาจึงปรวาทีนี้ ไม่ปรารธนาความเป็นอย่างอื่นของบุคคลแม้แต่

* คำว่า จตุกกนยะ ได้แก่โดยนัยแห่งหมวด ๔ เช่น.- ๑. รูปเป็น

บุคคลหรือ ๒. บุคคลในรูปหรือ ๓. บุคคลนอกจากรูปหรือ ๔. รูปในบุคคลหรือ. ปัญหาเช่นนี้ท่านเรียกว่า สักกายทิฎฐิปัญหา เพื่อให้เห็นสภาพตามความเป็นจริงว่า การยึดว่าเป็นบุคคล เป็นอัตตาเป็นสัตว์มีมากมาย เมื่อท่านชักถามเนื้อความนี้แต่ละข้อก็จะปรากฏทีเดียวว่าไม่มีบุคคลหรืออัตตาอย่างที่ยึดถือนั้นเลย เป็นแต่สภาวะธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น.

ธรรมอย่างหนึ่งในบรรดาธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงตอบรับรองว่า ใช่. ก็คำชกถามนี้ว่า รูปเป็นบุคคล ฯลฯ อัญญาตาวิสุทธิเป็นบุคคล ดังนี้ ท่านปรารภหมายเอาปรมัตถสังจะทั้งสิ้น แต่ว่าใคร ๆ ไม่อาจกล่าวว่ปรมัตถธรรมทั้งสิ้นเป็นอย่างเดียวกันด้วยสามารถแห่งปัจเจกัตถลักษณะ คือลักษณะที่มีเฉพาะตัวเรียกว่าปัจเจกัตถลักษณะ เพราะฉะนั้น คำนี้ท่านตั้งไว้แล้วสักว่าเป็นลักษณะแห่งการชกถามด้วยสามารถแห่งแบบแผน ด้วยเหตุนี้ วิญญูชนทั้งหลายควรยังธรรมนี้ให้แจ่มแจ้ง. ฝ่ายสกวาที่ผู้ใคร่เพื่อจะกล่าวถ้อยเอาลักษณะนี้แล้วไม่ให้โอกาสแก่ปรวาทิโดยประการใด ๆ พึงกล่าวโดยประการนั้น ๆ. คำนี้เป็นอันถูกต้องแล้วนั้นเทียว เพราะความที่ลักษณะแห่งการชกถามท่านตั้งไว้แล้วด้วยสามารถแห่งแบบแผน ด้วยประการฉะนี้. พึงทราบเนื้อความชกถามทั้งปวงโดยนัยนี้. ก็แต่เนื้อความที่แปลกกันในคำทั้งหลายว่า บุคคลในรูปหรือ เป็นต้นนี้ พึงทราบว่า การกล่าวว่มหาภูตรูป ๓ อาศัยมหาภูตรูป ๑ วิญญาณในรูปอาศัยัตถรูปดังนี้ ย่อมควรฉันใจ บุคคลในรูปตามลัทธิของท่านฉันนั้นหรือ การกล่าวว่ กौरูปธรรมทั้งปวงมีเวทนาเป็นต้น หรือนามขันธ ๔ หรือพระนิพพานนั้นแหละ โดยการแยกสภาวะเป็นธรรมเว้นจากรูป ดังนี้ ย่อมควรฉันใจ บุคคลตามลัทธิของท่านฉันนั้นหรือ การกล่าวว่ เหมือนอย่างว่า รูปในเวทนา รูปในวิญญาณ ด้วยสามารถแห่งธรรมอันเป็นที่อาศัยแห่งรูปทั้งหลายที่มีจิตเป็นสมุฏฐานย่อมควรฉันใจ บุคคลตามลัทธิของท่านฉันนั้นหรือ ดังนี้. ก็ในคำชกถามทั้งปวงปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะกล่าว

แต่อุจเจททิฏฐิ และเพราะผิดจากลัทธิ. คำที่เหลือในที่นี้ชัดเจนแล้วโดย
อรรถทั้งนั้น. ว่าโดยธรรม คือโดยหัวข้อ แล้ว ท่านแสดงหมวด ๕
คืออนุโลมปัญญาจะ. ไปถึง ๒๒๘ ข้อ ($๕๗ \times ๔ = ๒๒๘$) เพราะกระ
ทำอรรถอันหนึ่งๆ ในสังขิกัตถะ ๕๗ ประเภทให้เป็นหมวดละ ๔ ด้วย
สามารถแห่งนิคคหะที่เป็นฝ่ายของสกวาที่ผู้กระทำฯ แม้ในฝ่ายปรวาทิ
ก็มีประมาณเท่านั้นนั่นแหละด้วยสามารถแห่งปฏิกรรม. อนึ่งในที่นี้
คำที่ปรวาทิกล่าวว่า บุคคลมีอยู่ คำนั้นสกวาที่รับรองด้วยความ
สามารถแห่งสมมติที่มาแล้วในพระสูตรฯ ในคำทั้งหลายว่า รูปเป็น
บุคคลหรือ เป็นต้น ท่านปฏิเสธ เพราะความที่ปัญหาว่าด้วยสักกาย
ทิฏฐิเป็นปัญหาที่ไม่ควรตอบ. ปฏิกรรมของปรวาทีย่อมมีด้วยสามารถ
แห่งคำอันมีเลขนั้นนั่นเทียว ดังนี้.

อรรถกถาจากทุกกนยสังสันทนา และสังสันทนากถา จบ

ลักษณะยุติกติกา

[๖๐] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังฆกัตถปรมัตถะหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลมีปัจจัยหรือ ฯ ล ฯ บุคคลไม่มีปัจจัยหรือ ฯ ล ฯ

บุคคลเป็นสังขตะหรือ ฯ ล ฯ บุคคลเป็นอสังขตะหรือ ฯ ล ฯ บุคคลเที่ยงหรือ ฯ ล ฯ บุคคลไม่เที่ยงหรือ ฯ ล ฯ บุคคลมีนิमितหรือ ฯ ล ฯ บุคคลไม่มีนิमितหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ คำเป็นต้นว่า ท่านจงรู้หนักหนา ท่านย่อไว้.

[๖๑] ป. ท่านไม่ยังเห็นบุคคลโดยสังฆกัตถปรมัตถะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน** มีอยู่ ดังนี้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลมีปัจจัยหรือ ฯ ล ฯ บุคคลไม่มีปัจจัยหรือ ฯ ล ฯ

บุคคลเป็นสังขตะหรือ ฯ ล ฯ บุคคลเป็นอสังขตะหรือ ฯ ล ฯ บุคคลเที่ยงหรือ ฯ ล ฯ บุคคลไม่เที่ยงหรือ ฯ ล ฯ บุคคลมีนิमितหรือ ฯ ล ฯ บุคคลไม่มีนิमित หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ คำทั้งปวงท่านย่อไว้.

ป. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม ฯ ล ฯ.

ลักษณะยุติกติกา จบ

อรรถกถาลักษณะยุตติกา

ว่าด้วยการประกอบลักษณะ

บัดนี้ ชื่อว่าลักษณะยุตติ คือ การประกอบลักษณะ. ในปัญหานี้ คำซักถาม ๘ ข้อของสกวาทิ มีคำว่า บุคคลมีปัจจัยหรือ เป็นต้น โดยหมายเอาว่า ยกเว้นพระนิพพานแล้ว สัจฉิกัตถปรมัตถะที่เหลือชื่อว่า มีปัจจัยเพราะเป็นสภาพเนื่องด้วยปัจจัย ชื่อว่าสังขตะเพราะปัจจัยเหล่านั้นประชุมกันปรุงแต่งขึ้น ชื่อว่าไม่เที่ยงเพราะเกิดแล้วดับไปไม่มีอยู่ในกาลทุกเมื่อ ชื่อว่ามีนิमितเพราะความที่นิमितอันนับพร้อมแล้วว่าเหตุแห่งการอุบัติมีอยู่ ส่วนพระนิพพานมีลักษณะแห่งสัจฉิกัตถะดังนี้ คือ พระนิพพานชื่อว่าไม่มีปัจจัย ชื่อว่าเป็นอสังขตะ ชื่อว่าเที่ยง ชื่อว่าไม่มีนิमितเพราะไม่มีประการดังกล่าวแล้ว เพราะฉะนั้นถ้าแม้บุคคลเป็น สัจฉิกัตถปรมัตถะไซ้ร้ แม้บุคคลนั้นก็จะมีลักษณะดังกล่าวนี้. คำปฏิเสธเป็นของปรวาทิ. ก็ในคำนี้ว่า ท่านจงรู้นิกคหะ เป็นต้น ท่านย่อไว้. ในฝ่ายสกวาทิ บัณฑิตพึงทราบหมวด ๕ นิกคหะ ๘ เหล่านี้ ด้วยสามารถสักว่าอนุโลมในอนุโลมปัจจนิก ด้วยประการฉะนี้. แม้ในฝ่ายปรวาทิก็พึงทราบหมวด ๕ ปฏิกรรม ๘ ด้วยสามารถสักแต่ว่าปัจจนิก ในปัจจนิกอนุโลมนั้นแหละ. ในปัจจนิกอนุโลมนั้นปรวาทิทำสมมติสัจจะให้สำเร็จด้วยสามารถแห่งพระสูตร แต่สภาพธรรมที่มีปัจจัยเป็นต้นแห่งสมมติสัจจะหาไม่มี เพราะฉะนั้น สกวาทิจึงปฏิเสธตามความเป็นจริง

๑. บาลีเป็น ลักษณะยุตติกา.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 99

อนึ่ง คำว่า ท่านจรรู้ปฏิกรรม เป็นต้น เป็นคำที่ปรวาทกล่าวด้วย
เลขนัย คำทั้งปวงท่านย่อไว้แม้ในที่นี้นั้นเทียว.

อรรถกถาลักษณะยุตติกา จบ

วจนโศชนะ

- [๖๒] ส. บุคคลเป็นสภาวะที่ยังเห็นได้ สภาวะที่ยังเห็นได้ ก็เป็นบุคคล หรือ ?
- ป. บุคคลเป็นสภาวะที่ยังเห็นได้ แต่สภาวะที่ยังเห็นได้บางอย่างเป็นบุคคล บางอย่างไม่เป็นบุคคล.
- ส. บุคคลบางอย่างเป็นสภาวะที่ยังเห็นได้ บางอย่างเป็นสภาวะที่ยังเห็นไม่ได้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๖๓] ส. บุคคลเป็นสภาวะที่จริงแท้ [สัจฉิกัตตะ] สภาวะที่จริงแท้ก็เป็นบุญ หรือ ?
- ป. บุคคลเป็นสภาวะที่จริงแท้ แต่สภาวะที่จริงแท้บางอย่างเป็นบุคคล บางอย่างไม่เป็นบุคคล.
- ส. บุคคลบางอย่างเป็นสภาวะที่จริงแท้ บางอย่างไม่เป็นสภาวะที่จริงแท้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.
- [๖๔] ส. บุคคลเป็นสภาวะที่ประสพอยู่ สภาวะที่ประสพอยู่ ก็เป็นบุคคล หรือ ?
- ป. บุคคลเป็นสภาวะที่ประสพอยู่ แต่สภาวะที่ประสพอยู่ บางอย่างเป็นบุคคล บางอย่างไม่เป็นบุคคล.

ส. บุคคลบางอย่างเป็นสภาวะที่ประสບอยู่ บางอย่าง
ไม่เป็นสภาวะที่ประสບอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๕] ส. บุคคลเป็นสภาวะที่ปรากฏอยู่ สภาวะที่ปรากฏอยู่
ก็เป็นบุคคล หรือ ?

ป. บุคคลเป็นสภาวะที่ปรากฏอยู่ แต่สภาวะที่ปรากฏ
อยู่ บางอย่างเป็นบุคคล บางอย่างไม่เป็นบุคคล

ส. บุคคลบางอย่างเป็นสภาวะที่ปรากฏอยู่ บางอย่าง
ไม่เป็นสภาวะที่ปรากฏอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๖] ส. บุคคลเป็นสภาวะที่มีอยู่ สภาวะที่มีอยู่ก็เป็นบุคคล
หรือ ?

ป. บุคคลเป็นสภาวะที่มีอยู่ แต่สภาวะที่มีอยู่บางอย่าง
เป็นบุคคล บางอย่างไม่เป็นบุคคล.

ส. บุคคลบางอย่างเป็นสภาวะที่มีอยู่ บางอย่างไม่เป็น
สภาวะที่มีอยู่หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๗] ส. บุคคลเป็นสภาวะที่มีอยู่ แต่สภาวะที่มีอยู่ไม่เป็น
บุคคลทั้งหมดหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

- ส. บุคคลเป็นสถานะที่ไม่มีอยู่ แต่สถานะที่ไม่มีอยู่ไม่
เป็นบุคคลทั้งหมดหรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ คำว่า นิคคหะ
เป็นต้น ท่านย่อไว้.

วจนโสธระ จบ

อรรถกถาวจนโสธนะ

ว่าด้วยการชำระถ้อยคำ

บัดนี้ เป็นการชำระถ้อยคำ. ในปัญหานี้ คำใดที่ว่า บุคคล
เป็นสถานะที่ยังเห็นได้ ดังนี้ เพื่อชำระคำนั้น สกวาที่จึงถามว่า
บุคคลเป็นสถานะที่ยังเห็นได้สถานะที่ยังเห็นได้ก็เป็นบุคคลหรือ.

เนื้อความแห่งปัญหานี้ พึงทราบดังนี้.-

คำว่า บุคคลเป็นสถานะที่ยังเห็นได้ นี้ มี ๒ บท ทั้ง ๒
บทนี้พึงมีอรรถอย่างเดียวกัน หรือพึงมีอรรถต่างกัน ผิดว่า พึงมีอรรถ
ต่างกันก่อนไซ้ คำนี้ก็ย่อมปรากฏดังคำที่อุปมาว่า รูปเป็นอย่างหนึ่ง
เวทนาจึงเป็นอย่างหนึ่ง ฉนใด บุคคลก็เป็นอย่างหนึ่ง สถานะที่ยังเห็น
ได้ก็เป็นอย่างหนึ่ง ฉนนัน ดังนี้ ก็ถ้ามีอรรถอันเดียวกันไซ้ ข้อนี้
ย่อมปรากฏดังคำอุปมาว่า จิตอันใด มโนก็อันนั้น ฉนใด บุคคลนั้น
นั้นแหละเป็นสถานะที่ยังเห็นได้ก็ฉนนัน ดังนี้ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้า

จะกล่าวคำหลังนี้ว่า ถ้าว่าบุคคลใดตามลัทธิของท่าน บุคคลนั้นเป็น
สภาวะที่หยั่งเห็นได้ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้นมีอยู่ สภาวะใด ๆ ที่หยั่ง
เห็นได้ สภาวะนั้น ๆ ก็เป็นบุคคล ท่านรับรองคำนั้นหรือ จากนั้น
สกวาทที่ต้องการถามซึ่งความที่บุคคลเป็นสภาวะที่หยั่งเห็นได้ ไม่ต้องการ
ถามซึ่งภาวะแห่งธรรมมีรูปเป็นต้นที่หยั่งเห็นได้ว่าเป็นบุคคล เพราะ
ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวคำว่า บุคคลเป็นสภาวะที่หยั่งเห็นได้ สภาวะที่
หยั่งเห็นได้บางอย่างเป็นบุคคล บางอย่างไม่เป็นบุคคลหรือ เป็นต้น.
พึงทราบความหมายแห่งปัญหานี้ว่า ก็สภาวะที่หยั่งเห็นได้อันใด เพราะ
คำรัสของพระศาสดาว่า บุคคลของเรา บุคคลมีอยู่ ดังนี้ สภาวะที่
หยั่งเห็นได้อันนั้นไม่เป็นบุคคลทั้งหมด บางอย่างแลเป็นบุคคล บาง
อย่างไม่ใช่บุคคลหรือ ในปัญหานี้ เก อักษร มีอรรถเป็น โโก อักษร
หิ อักษรและ จิ อักษรสักแต่เป็นนิบาต. ก็พึงทราบเนื้อความในที่นี้ว่า
บางอย่างเป็นบุคคล บางอย่างไม่ใช่ ดังนี้. คำว่า บางอย่างเป็นบุคคล
บางอย่างไม่ใช่บุคคลนี้ ท่านอธิบายไว้ว่า บุคคล คือธรรมอย่างใด
อย่างหนึ่งในธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้นซึ่งเป็นสภาวะที่หยั่งเห็นได้นั้น
แหละ แต่ในธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้นเป็นบุคคลนั้นเทียว ก็เป็น
บุคคลอะไร ๆ ส่วนในรูปเป็นต้น บางอย่างไม่ใช่บุคคล ดังนี้. ลำดับ
นั้น สกวาทจึงกล่าวว่า บุคคลบางอย่างเป็นสภาวะที่หยั่งเห็นได้บาง
อย่างเป็นสภาวะที่หยั่งเห็นไม่ได้หรือ. เนื้อความแห่งปัญหานี้ โดย
อรรถมี ๒ บทคือ บุคคลกับคำว่าสภาวะที่หยั่งเห็นได้ ถ้าในอรรถอัน

เดียวกันไซ้ บุคคลก็คือ ธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแล้ว ว่าสภาวะธรรมที่ยังได้ บุคคลมิใช่ นอกจากธรรมนั้นแต่สภาพธรรมนั้น บางอย่างเป็นบุคคล แม้บางอย่างก็ไม่ใช่บุคคล แม้บุคคลย่อมปรากฏว่า บางอย่างเป็นสภาวะที่ยังเห็นได้ บางอย่างเป็นสภาวะที่ยังเห็นไม่ได้ ตามลัทธิของท่าน ท่านรับรองคำนั้นหรือ? ปรวาทีนั้นเมื่อไม่ปรารธนา บุคคลนอกจากลัทธิของตนจึงปฏิเสธว่า ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น. เบื้องหน้าแต่ไป คำว่า ท่านจงรู้นิกคหะ เป็นต้นทั้งปวงท่านย่อไว้ บัณฑิตพึงทราบโดยพิสดาร. แม้ในคำว่า บุคคลเป็นสังฆิกัตถะ เป็นต้น ก็นัยนั้นแหละ. คำทั้งปวงเหล่านี้ คือ ภาวะที่แท้จริง สภาวะที่ประสบอยู่ สภาวะที่ปรากฏอยู่ สภาวะที่มีอยู่ สภาวะที่ไม่มีอยู่ ทั้งหมดเป็นคำไวพจน์ของคำว่า สภาวะที่ยังเห็นได้.

อีกอย่างหนึ่ง คำรับรองของปรวาทีว่า บุคคลเป็นสภาวะที่ยังเห็นได้ด้วยสังฆิกัตถะ นี้ เพราะลัทธิของเขาว่า บุคคลเป็นสภาวะที่ยังเห็นได้ฉันใดฉันนั้นแหละ คำว่า บุคคลก็ย่อมปรากฏว่าเป็นสังฆิกัตถะ ตามลัทธิของเขาฉันนั้นเหมือนกัน. กัลลิตไคของปรวาทีว่า บุคคลมีอยู่ ดังนี้ คำนี้เป็นไวพจน์ของคำว่า บุคคลเป็นสภาวะที่ประสบอยู่ดังนี้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงชำระคำไวพจน์ทั้งปวงเหล่านี้.

ในปัญหาเหล่านั้น คำใดที่ท่านกล่าวไว้ในที่สุดว่า บุคคลเป็นสภาวะที่มีอยู่ไม่เป็นบุคคลทั้งหมด เป็นต้น พึงทราบคำอธิบายต่อไป:-

ปรวาทีกกล่าวคำใดว่า บุคคลเป็นสภาวะที่มีอยู่ แต่สภาวะที่มีอยู่บางอย่างเป็นบุคคล บางอย่างไม่เป็นบุคคล ดังนี้ คำนั้นเมื่อว่า โดยอรรถแล้ว ก็มีถ้อยคำเพียงเท่านั้นแหละว่า บุคคลเป็นสภาวะที่มีอยู่ สภาวะที่มีอยู่ไม่เป็นบุคคลทั้งหมด เพราะฉะนั้นสภาวะที่จึงให้ปรวาทิรับรองคำนั้นแล้ว จึงประกอบคำถามในบัดนี้ว่า ท่านถือลัทธิว่าบุคคลมีอยู่เพราะอาศัยคำสักแต่ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน มีอยู่เท่านั้น ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า บุคคลไม่มีอยู่ โดยนัยเป็นอาทิว่า คู่ก่อนโมฆราชเธอจงพิจารณาคุณโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า จงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ ฯลฯ ดังนี้ เพราะฉะนั้นลัทธิของท่านที่แสดงว่า บุคคลเป็นสภาวะที่มีอยู่ สภาวะที่มีอยู่ไม่เป็นบุคคลทั้งหมด ฉะนั้นแหละ โดยประการนั้นบุคคลย่อมปรากฏว่าเป็นสภาวะที่ไม่มีอยู่ สภาวะที่ไม่มีอยู่ไม่เป็นบุคคลทั้งหมด ฉะนั้น ดังนี้ ท่านรับรองคำนั้นหรือ? ถ้าดับนั้น ปรวาทิเมื่อไม่รับรองคำนั้น จึงปฏิเสธว่า ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ คำที่เหลือในที่นี้ บัณฑิตพึงทราบกฎแห่งถ้อยคำมีคำว่า นิคคหะเป็นต้น โดยนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล.

อรรถกถาจนโสธนะ จบ

ปัญญัตตานุโยค

[๖๘] ส. บุคคลชื่อว่ามิรูป เพราะรูปธาตุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลชื่อว่ามีกาม เพราะกามธาตุ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๙] ส. สัตว์ทั้งหลายชื่อว่ามิรูป เพราะรูปธาตุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัตว์ทั้งหลายชื่อว่ามีกาม เพราะกามธาตุ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๐] ส. บุคคลชื่อว่าไม่มีรูป เพราะอรูปรธาตุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลชื่อว่ามีกาม เพราะกามธาตุ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๑] ป. สัตว์ทั้งหลายชื่อว่าไม่มีรูปร เพราะอรูปรธาตุ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. สัตว์ทั้งหลายชื่อว่ามีกาม เพราะกามธาตุ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

[๗๒] ส. บุคคลชื่อว่ามิรูป เพราะรูปธาตุ บุคคลชื่อว่าไม่มีรูปร เพราะอรูปรธาตุ และมีบางคนเคลื่อนจากรูปรธาตุแล้ว เข้าถึงอรูปรธาตุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลมีรูป ขาดสูญไปแล้ว บุคคลไม่มีรูป เกิดขึ้น.

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๓] ส. สัตว์ทั้งหลายชื่อว่ามีรูป เพราะรูปธาตุ สัตว์ทั้งหลายชื่อว่าไม่มีรูป เพราะอรูปธาตุ และมีบางคนเคลื่อนจากรูปธาตุแล้ว เข้าถึงอรูปธาตุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัตว์มีรูป ขาดสูญไปแล้ว สัตว์ไม่มีรูปเกิดขึ้นใหม่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๔] ส. บัญญัติว่ากายหรือว่าสรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากายก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บัญญัติว่าบุคคลหรือว่าชีพก็ดี ว่าชีพหรือว่าบุคคลก็ดี รวมเพ่งถึงบุคคล บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กายเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. ชิพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

๓. ท่านจงรับรู้โรคคะ, หากว่า บัญญัติว่ากายหรือว่า สรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากายก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็ อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน บัญญัติว่าบุคคลหรือว่าชิพก็ดี ว่าชิพหรือว่าบุคคลก็ดี รวมเพ่งถึงบุคคล บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน กายเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้อง กล่าวว่ ชิพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึง กล่าวได้ว่า บัญญัติว่ากายหรือว่าสรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากายก็ดี รวม เพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน บัญญัติว่าบุคคลหรือว่าชิพก็ดี ว่าชิพหรือว่าบุคคล ก็ดี รวมเพ่งถึงบุคคล บัญญัติทั้ง ๒ ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอัน เดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน กายเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอัน แต่ไม่พึงกล่าวว่า ชิพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึง กล่าวว่ ชิพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า บัญญัติว่ากาย หรือว่าสรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากายก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน บัญญัติว่าบุคคลหรือว่าชิพก็ดี ว่าชิพหรือว่าบุคคลก็ดี รวมเพ่งถึงบุคคล บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน กายเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า

ฟังกล่าวได้ว่า บัญญัติว่ากายหรือว่าสรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากายก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน บัญญัติว่าบุคคลหรือว่าชีพก็ดี ว่าชีพ หรือว่าบุคคลก็ดี รวมเพ่งถึงบุคคล บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน ความเป็นอื่น บุคคล ก็เป็นอื่น แต่ไม่ฟังกล่าวว่า ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ฯลฯ

[๗๕] ป. บัญญัติว่ากายหรือว่าสรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากาย ก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ดังนี้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ความเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

ป. ท่านจงรับรู้ปฏิกรรม, หากว่าบัญญัติว่ากายหรือว่า สรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากายก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็ อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ความเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น, ที่ท่าน กล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า บัญญัติว่ากายหรือว่าสรีระก็ดี ว่า

สรีระหรือว่ากายก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ แต่ไม่พึงกล่าวว่า กายเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า กายเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ก็ต้องไม่กล่าวว่า บัญญัติว่ากายหรือว่าสรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากายก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ ก็อย่างเดียวกัน. มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า บัญญัติว่ากายหรือว่าสรีระก็ดี ว่าสรีระหรือว่ากายก็ดี รวมเพ่งถึงกาย บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตน มีอยู่ แต่ไม่พึงกล่าวว่า กายเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น ดังนี้ ผิด ฯ ล ฯ

ปัญญุตตานุโยค จบ

อรรถกถาปัญญุตตานุโยค

ว่าด้วยการซักถามเรื่องบัญญัติ

บัดนี้ ชื่อว่าเรื่องการซักถามบัญญัติ. จริงอยู่บุคคลว่าที่บุคคลย่อมบัญญัติบุคคลมีรูปด้วยรูปธาตุ โดยทำนองเดียวกัน ย่อมบัญญัติบุคคลไม่มีด้วยอรูปธาตุ. คำถามแม้ทั้งปวงของพระสกวาทีกี่เพื่อมุ่งทำลายลัทธิของบุคคลว่าที่บุคคลนั้น. คำตอบรับรองด้วย คำปฏิเสธ

ด้วยเป็นของพระปรวาทิ. ครั้นเมื่อสกวาทิถามว่า บุคคลชื่อว่ามีรูป เป็นต้น ปรวาทิก็ตอบรับรอง เพราะสภาพแห่งรูปกายและบัญญัติเช่นนั้น มีอยู่. ครั้นเมื่อคำว่า มีกาม อันสกวาทิถามแล้ว ปรวาทิตอบ ปฏิเสธ เพราะสภาพแห่งวิตรากะและบัญญัติเช่นนั้นไม่มีอยู่. แม้เมื่อ สกวาทิกล่าวถามว่า สัตว์ชื่อว่าไม่มีรูป ปรวาทิก็ตอบรับรอง เพราะ สภาพแห่งอรุปขันธ์และบัญญัติเช่นนั้นเป็นสภาพมีอยู่. คำว่า สัตว์ ในนัย แม้ทั้ง ๒ ท่านกล่าวแล้วด้วยสามารถแห่งคำเป็นไวพจน์ของ บุคคล.

บัดนี้ ท่านปรารณาคำว่า กายเป็นอย่างอื่น บุคคลก็เป็น อย่างอื่น ในพระบาลีที่มาแล้วว่า กาย กายานุปลุติ แปลว่า พิจารณาเห็นกายในกาย ดังนี้ เพราะฉะนั้น เพื่อจะทำลายลัทธิอันนั้น สกวาทิจึงถามว่า บัญญัติว่ากาย หรือว่าสรีระ เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น คำว่า รวมเพ่งถึงกาย อธิบายว่า ข้าพเจ้าถามถึงกายอันเป็นขณะ อันสัตว์ยึดถือไว้ อันน้อมไปสู่ความเป็นเอกภาพ อันไม่พึงจำแนก. คำว่า เอส เอส ได้แก่ เอโส โสเยว แปลว่า บัญญัติทั้ง ๒ นี้ ก็เป็น อย่างเดียวกันนั้นแหละ พระบาลีว่า เอส เอส ดังนี้บ้าง แปลว่า บัญญัติศัพท์เหล่านั้น ๆ อธิบายว่า บัญญัติศัพท์เหล่านั้นนั้นแหละ. คำว่า มีอรรดอันเดียวกัน ได้แก่ อรรดอย่างเดียวกัน. คำว่า เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน ในที่นี้ต่างกันแต่เพียงถ้อยคำเท่านั้น. ก็เมื่อว่า โดยอรรดแล้ว สกวาทีย่อมถามว่า กายก็อันนั้นนั้นแหละ ดังนี้ ปรวาทิ เมื่อไม่เห็นความแตกต่างกัน จึงตอบรับรองว่า ไซ้. แม้ในคำถามว่า

บุคคล หรือว่าชีพ ก็นัยนี้นั้นเทียว. อนึ่ง ถูกสกวาทิถามว่า กาย
เป็นอื่น ปรวาทีก็ตอบรับรอง เพราะทำกายานุปีศสนาให้เป็นลัทธิ
อย่างนี้. เมื่อถูกถามว่า ชีพเป็นอื่น ปรวาทิเมื่อไม่อาจปฏิเสธพระสูตร
ที่ยึดถือไว้สำหรับกล่าว จึงปฏิเสธ. คำว่า จงรับรู้จักคหะ เป็นต้น
ข้างหน้าแต่นี้มีอรรถตั้งทั้งนั้น. ในฝ่ายปรวาทิ ท่านถามว่า กายเป็น
อย่างอื่น บุคคลก็เป็นอย่างอื่นหรือ สกวาทิปฏิเสธ เพราะความเป็น
ปัญหาที่ควรงดเว้น. ปรวาทิจงทำปฏิกรรม คือการทำจักคหะตอบแก่
สกวาทิด้วยสามารถแห่งเลขนัย. แม้คำนั้นก็มียอรรถตั้งทั้งนั้น แล.

อรรถกถาปัญญัตตานุโยค จบ

คตินุโยค

- [๗๖] ส. บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลนั่นเอง ท่องเที่ยวไปจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น จากอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๗] ส. บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลอื่นท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๘] ส. บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลนั้นเองด้วย บุคคลอื่นด้วย ท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๕] ส. บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกอื่น จากโลกอื่น

สู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลนั่นเอง ก็มีได้ท่องเที่ยวไป บุคคลอื่นก็มีได้
ท่องเที่ยวไป จากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๖] ส. บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่น

สู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลนั่นเองท่องเที่ยวไป บุคคลอื่นท่องเที่ยวไป
บุคคลนั้นเองด้วย บุคคลอื่นด้วย ท่องเที่ยวไป บุคคลนั้นก็มีได้ท่องเที่ยว
ไป บุคคลอื่นก็มีได้ท่องเที่ยวไป จากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลก
นี้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๗] ป. ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลก

อื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลนั้นท่องเที่ยว
ไปเจ็ดครั้งเป็นอย่างยิ่งแล้ว จะเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
เพราะสิ้นสัจฉาทั้งปวง* ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น บุคคลก็ท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ นะสิ.

[๘๒] ป. ไม่ฟังกล่าวว่่า บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การท่องเที่ยวไปของสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีอวิชาเป็นเครื่องกั้น มีคณาเป็นเครื่องผูกพัน แล่นไปอยู่ ท่องเที่ยวไปอยู่นี้ มีเบื้องต้นเบื้องปลายที่ตามรู้ไม่ได้ เจื่อนต้นไม่ปรากฏ ดังนี้ เป็นสูตรมียุจริงมิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้นบุคคลก็ท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ นะสิ.

[๘๓] ส. บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลนั่นเองท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. บุคคลนั่นเองท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จาก
โลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บางคนเป็นมนุษย์แล้วเป็นเทวดาก็มีหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มนุษย์ก็คนนั้นแหละ เทวดาก็คนนั้นแหละ

ป. (เป็นคนเดียวกัน) หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. มนุษย์ก็คนนั้นแหละ เทวดาก็คนนั้นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลเป็นมนุษย์แล้วเป็นเทวดา เป็นเทวดาแล้ว

เป็นมนุษย์ เป็นผู้เกิดเป็นมนุษย์ เทวดาเป็นอื่น ผู้เกิดเป็นมนุษย์ก็เป็น
อื่น (เป็นคนละคน) คำว่า บุคคลนั่นเอง ท่องเที่ยวไป นี้ผิด ฯลฯ
ก็ถ้าว่า บุคคลท่องเที่ยวไปบุคคลนั่นเองเคลื่อนจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น ไม่
ใช่บุคคลอื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ ความตายก็จักไม่มี แม้ปาณาติบาตก็จะยัง
เห็นไม่ได้ กรรมมีอยู่ ผลของกรรมมีอยู่ผลของกรรมทั้งหลายที่ทำแล้ว
มีอยู่ เมื่อกุศลและอกุศลให้ผลอยู่ คำว่า บุคคลนั่นเองท่องเที่ยวไป
นี้ผิด ฯลฯ

๘. บุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จาก
โลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บางคนเป็นมนุษย์แล้วเป็นยักษ์...เป็นเปรต...เป็น
สัตว์นรก...เป็นสัตว์เดิรัจฉาน...เป็นอสูร... เป็นโค...เป็นลา...เป็นสุกร...
เป็นกระบือ ก็มีหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. มนุษย์ก็คนนั้นแหละ กระบือก็คนนั้นแหละหรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. มนุษย์ก็คนนั้นแหละ กระบือก็คนนั้นแหละหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลเป็นมนุษย์แล้วเป็นกระบือ เป็นกระบือ
แล้วเป็นมนุษย์ เป็นผู้เกิดเป็นมนุษย์ กระบือเป็นอื่น ผู้เกิดเป็นมนุษย์
ก็เป็นอื่น คำว่าบุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไป นี้ผิด ๆ ล ฯ ก็ถ้าว่าบุคคล
ท่องเที่ยวไป บุคคลนั้นเองเคลื่อนจากโลกนี้ ไปสู่โลกอื่น ไม่ใช่บุคคล
อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ ความตายก็จักไม่มี แม้ปาณาติบาตก็จะยังเห็นไม่
ได้ กรรมมีอยู่ ผลของกรรมมีอยู่ ผลของกรรมทั้งหลายที่ทำแล้วมีอยู่
เมื่อกุศลและอกุศลให้ผลอยู่ คำว่า บุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไป นี้ผิด ๆ ล ฯ

๘. บุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไปจากโลกนี้ สู่โลกอื่น จาก
โลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บางคนเป็นกษัตริย์แล้วเป็นพราหมณ์ ก็มีหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กษัตริย์ก็คนนั้นแหละ พราหมณ์ก็คนนั้นแหละ
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. บางคนเป็นกษัตริย์แล้วเป็นแพศย์...เป็นศูทร ก็มี
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กษัตริย์ก็คนนั้นแหละ ศูทรก็คนนั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. บางคนเป็นพราหมณ์แล้วเป็นแพศย์...เป็นศูทร...
เป็นกษัตริย์ ก็มีหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พราหมณ์ก็คนนั้นแหละ กษัตริย์ก็คนนั้นแหละ

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. บางคนเป็นแพศย์แล้วเป็นศูทร...เป็นกษัตริย์...ไป
เป็นพราหมณ์ ก็มีหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. แพศย์ก็คนนั้นแหละ พราหมณ์ก็คนนั้นแหละ
หรือ ?

ป. ไม่พียงก็กล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๙. บางคนเป็นศูทรแล้วเป็นกษัตริย์...เป็นพราหมณ์
...เป็นแพทย์ ก็มีหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑๐. ศูทรก็คนนั้นแหละ แพศย์ก็คนนั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่พียงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๑๑. บุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จาก
โลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑๒. คนมือด้วนก็ไปเป็นคนมือด้วนเที่ยวหรือ...คนเท้า
ด้วนก็ไปเป็นคนเท้าด้วนเที่ยวหรือ... คนด้วนทั้งมือและเท้าก็ไปเป็นคน
ด้วนทั้งมือและเท้าเที่ยวหรือ... คนหูvin... คนจมูกโหว่... คนทั้งหูvinทั้ง
จมูกโหว่... คนนิ้วด้วน... คนนิ้วแม่มือด้วน... คนเอ็นใหญ่ขาด... คน
มือหงิก... คนมือแป... คนเป็นโรคเรื้อน... คนเป็นต่อม... คนเป็นโรค
กลาก... คนเป็นโรคมองคร่อ... คนเป็นโรคลมบ้าหมู... อุฐ... โค... ลา...
สุกร... กระบือ ก็ไปเป็นกระบือเที่ยว หรือ ?

ป. ไม่พียงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๔] ป. ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไปจากโลก
นี้ สู่อื่น จากโลกอื่นสู่อื่น หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลผู้เป็นโสดาบัน เคลื่อนจากมนุษยโลกเข้า
ถึงเทวโลกแล้ว คงเป็นโสดาบันเที่ยวแม่ในเทวโลกนั้น มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลผู้เป็นโสดาบันเคลื่อนจากมนุษยโลก
เข้าถึงเทวโลกแล้ว คงเป็นโสดาบันเที่ยวแม่ในเทวโลกนั้น ด้วยเหตุ
นั้น ท่านจึงต้องกล่าวว่า บุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่อื่น
จากโลกอื่นสู่อื่น.

[๘๕] ส. ท่านทำความตกลงแล้วว่า บุคคลผู้เป็นโสดาบัน
เคลื่อนจากมนุษยโลก เข้าถึงเทวโลกแล้ว คงเป็นโสดาบันเที่ยวแม่ใน
เทวโลกนั้น และด้วยเหตุนี้ จึงวินิจฉัยว่า บุคคลนั้นเที่ยวท่องเที่ยว
ไปจากโลกนี้สู่อื่น จากโลกอื่นสู่อื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านได้ทำความตกลงว่า บุคคลผู้เป็นโสดาบัน
เคลื่อนจากมนุษยโลกเข้าถึงเทวโลกแล้ว คงเป็นมนุษย์แม่ในเทวโลก
นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๘๖] ส. บุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ไม่เป็นอื่น ไม่แปรผัน ท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๗] ส. ไม่เป็นอื่น ไม่แปรผัน ท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. คนมือด้วนก็ไปเป็นคนมือด้วนเที่ยวหรือ... คนเท้าด้วนก็ไปเป็นคนเท้าด้วนเที่ยวหรือ... คนด้วนทั้งมือและเท้าก็ไปเป็นคนด้วนทั้งมือและเท้าเที่ยวหรือ... คนหูvin... คนจมูกโหว่... คนทั้งหูvinจมูกโหว่... คนนิ้วด้วน... คนนิ้วแม่มือด้วน... คนเอ็นใหญ่ขาด... คนมือหงิก... คนมือแป... คนเป็นโรคเรื้อน... คนเป็นต่อม... คนเป็นโรคกลาก... คนเป็นโรคมองคร่อ... คนเป็นโรคลมบ้าหมู... อุฐ... โค... ลา... สุกร... กระบือก็ไปเป็นกระบือเที่ยวหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๘] ส. บุคคลนั้นเองท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นผู้ที่มีรูปท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เป็นผู้ที่มีรูปท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เป็นผู้ที่มีเวทนา ฯลฯ เป็นผู้ที่มีสัญญา ฯลฯ เป็นผู้ที่มีสังขาร ฯลฯ เป็นผู้ที่มีวิญญาณท่องเที่ยวไปหรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เป็นผู้ที่มีวิญญาณท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๕] ส. บุคคลนั่นเองท่องเที่ยวไปจาก โลกนี้สู่โลกอื่น จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นผู้ไม่มีรูปท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เป็นผู้ไม่มีรูปท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เป็นผู้ไม่มีเวทนา ๆ ล ฯ เป็นผู้ไม่มีสัญญา ๆ ล ฯ
เป็นผู้ไม่มีสังขาร ๆ ล ฯ เป็นผู้ไม่มีวิญญาณท่องเที่ยว-
เที่ยวไป หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เป็นผู้ไม่มีวิญญาณท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ซิพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐] ส. บุคคลนั้นแหละท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น
จากโลกอื่น สู่โลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. รูปท่องเที่ยวไป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ซิพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เวทนา ๆ ล ฯ สัญญา ๆ ล ฯ สังขาร ๆ ล ฯ
วิญญาณท่องเที่ยวไป หรือ ?

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. วิญญาณท่องเที่ยวไป หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๑] ส. บุคคลนั้นแหละ ท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น
จากโลกอื่นสู่โลกนี้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. รูปไม่ท่องเที่ยวไป หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. รูปไม่ท่องเที่ยวไป หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. เวทนา ๆ ล ฯ สัญญา ๆ ล ฯ สังขาร ๆ ล ฯ
วิญญาณ ไม่ท่องเที่ยวไป หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. วิญญาณไม่ท่องเที่ยวไป หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ คำที่เหลือท่านย่อไว้.

ส. หากว่า บุคคลแตกดับไปในเมื่อขันธทั้งหลายแตก
ดับไป ก็เป็นอุจเจตทิกฺขุณี ที่พระพุทธเจ้าทรงเว้นขาดแล้ว หากว่า
บุคคลไม่แตกดับไปในเมื่อขันธทั้งหลายแตกดับไป บุคคลก็จะเที่ยง
(และคังนั้น) จะเสมอเหมือนกับนิพพาน.

คติอนุโยค จบ

อรรถกถาคติอนุโยค

ว่าด้วยการซักถามเรื่องคติ

บัดนี้ เป็นการซักถามถึงจุดปฏิสันธิ โดยเฉพาะการเปลี่ยนคติ
คือ เปลี่ยนภพใหม่. ในปัญหานี้ บุคคลว่าที่ อาศัยพระสูตรทั้งหลาย
ว่า บุคคลท่องเที่ยวไปสิ้น ๘ ชาติเป็นอย่างยิ่ง เป็นต้น แล้วถือเอา
ลัทธินั้นกล่าวว่า บุคคลท่องเที่ยวไป ดังนี้ เพราะฉะนั้น เพื่อจะทำลาย
ลัทธิของบุคคลว่าที่นั้น สกวาที่จึงถามว่า บุคคลท่องเที่ยวไปหรือ?
บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่องเที่ยวไป ได้แก่ การท่องเที่ยว คือ
การไป ๆ มา ๆ ในสงสาร. คำตอบรับรอง เป็นของปรวาทิด้วยสามารถ
แห่งลัทธิของตน. แม้คำซักถามของสกวาที่ บุคคลนั้น เป็นต้น คำ
ปฏิเสธเป็นของปรวาทิ. ในปัญหานี้ คำว่า บุคคลนั้น อธิบายว่า
บุคคลนั้นแหละ. ก็สกวาที่ประกอบคำถามอย่างนี้ปรวาทิจึงตอบปฏิเสธ
เพราะกลัวจะถูกกล่าวหาว่าเป็นสัสสตทิกฺขุณี. ถูกถามว่า บุคคลอื่น ก็

ตอบปฏิเสธเพราะกลัวแต่จะถูกกล่าวหาว่าเป็นอุจเจตทัญญู. ถูกถามว่า บุคคลนั้นด้วย บุคคลอื่นด้วย ก็ตอบปฏิเสธ เพราะกลัวแต่เอกัจฉัสสสททัญญู คือ ลัทธิเห็นว่าเที่ยงบางอย่าง. ถูกถามว่า ไม่ใช่บุคคลนั้น ไม่ใช่บุคคลอื่น ก็ตอบปฏิเสธ เพราะกลัวแต่อมราวิกเขปทัญญู คือ ลัทธิที่มีความเห็นไม่ตายตัว. ถูกถามปัญหาแม่ทั้ง ๔ รวมกันอีกก็ปฏิเสธเพราะกลัวเป็นทัญญูแม่ทั้ง ๔. อนึ่ง ลัทธิของปรวาทินั้นอาศัยพระสูตรทั้งหลายเหล่าใดเกิดขึ้น สกวาที่นั้น เมื่อจะแสดงพระสูตรเหล่านั้นอีก จึงกล่าวคำว่า ถ้าอย่างนั้น บุคคลท่องเที่ยวไปหรือ เป็นต้น สกวาที่กำหนดคำว่า บุคคลนั้นนั่นแหละ แล้วถามโดยความประสงค้อีกว่า บุคคลใดท่องเที่ยวไปตามลัทธิของท่าน บุคคลนั้นเป็นคน ๆ เดียวกันในโลกนี้ด้วยในโลกอื่นด้วยหรือ ปรวาทิปฏิเสธ เพราะกลัวเป็นสัสสททัญญู ครั้นถูกถามซ้ำอย่างนั้นนั่นแหละอีก จึงตอบรับรอง เพราะว่า พระสูตรว่า บุคคลนั้นไม่ใช่บุคคลอื่น เมื่อเขาเคลื่อนจากโลกนั้นแล้วเกิดในโลกนี้ ดังนี้ เป็นต้น มีอยู่. ถูกถามว่า มนุษย์คนนั้นนั่นแหละเป็น เทวดาหรือ ก็ตอบปฏิเสธ เพราะมนุษย์นั้นแหละมิใช่เทวดา. ถูกถามซ้ำอีกก็ตอบรับรองด้วยสามารถแห่งพระสูตรว่า สมัยนั้น เราเป็น ศาสตราชี้อสุเนตตะ เป็นต้น. ที่นั้น สกวาที่ เมื่อจะประกาศคำนั้นว่า ผิด เพราะความต่างกันแห่งความเกิดขึ้นของเทวดาและมนุษย์ จึงกล่าวคำว่า เป็นมนุษย์ก็อย่างหนึ่ง เป็นต้น. ในคำเหล่านั้นคำว่า ความตายจักไม่มี อธิบายว่า ครั้นเมื่อความเช่นนั้นมีอยู่ ความตาย

ก็จักไม่มี. ต่อจากนี้ไป คำว่า เป็นยักษ์ เป็นเปรต เป็นต้น บัณฑิต พึงทราบความต่างกันแห่งการซักถามด้วยสามารถแห่งความต่างกันด้วย ทัศนภาพ.

คำว่า กษัตริย์ เป็นต้น สกวาที่กล่าวด้วยสามารถแห่งชาติ และด้วยสามารถแห่งความบกพร่องของอวัยวะ เป็นต้น. คำว่า ไม่พึง กล่าวว่ บุคคลท่องเที่ยวไปจากโลกนี้สู่โลกหน้า จากโลกหน้ามาสู่โลก นี้หรือ อีก ที่ปรวาทิถามแล้ว สกวาที่ตอบรับรองว่า ใช่ บุคคลไม่ ท่องเที่ยวไป เพราะความไปสู่ปรโลกของผู้ดำรงอยู่ในภพนี้ด้วยสามารถ แห่งการเกิดไม่มี. คำตอบรับรอง แม้ครั้งที่ ๒ เป็นของสกวาที่นั่นแหละ เพราะความไม่มีพระโสดาบันแม่ในภพอื่นของพระโสดาบันอีก. คำว่า หากว่า เป็นต้น เป็นของปรวาทิ. การซักถามถึงบุคคลผู้เกิดใน เทวโลก ด้วยการแสดงถึงทัศนภาพของมนุษย์อีกเป็นของสกวาที่. เบื้อง หน้าแต่นี้คำว่า ไม่เป็นอื่น ในคำว่า ไม่เป็นอื่นไม่แปรผัน นี้เป็น เช่นเดียวกันโดยอาการทั้งปวง. คำว่า ไม่แปรผัน อธิบายว่า ไม่เปลี่ยนแปลง โดยอาการแม้อย่างหนึ่ง. คำว่า ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น อธิบาย ว่า ปรวาทิกล่าวอย่างนี้เพราะความเป็นมนุษย์แห่งพระโสดาบันผู้เกิดขึ้น ในเทวโลก. พระสกวาที่ถามปัญหานั้นอีก ปรวาทิก็ตอบรับรองตามลัทธิ ว่า บุคคลนั้นนั่นแหละท่องเที่ยวไป. คำว่า คนมีมือด้วน เป็นต้น สกวาที่กล่าว เพื่อทำลายลัทธิว่า บุคคลไม่เปลี่ยนแปลง ท่องเที่ยว ไปโดยการให้เห็นถึงการเปลี่ยนลักษณะ. ในคำเหล่านั้น คำว่า นี้

ด้วน ได้แก่ นิ้วมือนิ้วเท้าของบุคคลใดขาดแล้ว. คำว่า เอ็นใหญ่ขาด ได้แก่ เส้นเอ็นใหญ่ของผู้ใดขาดแล้ว. ในคำทั้งหลายมีคำว่า มีรูปท่องเที่ยวไป เป็นต้น ปรวาทิตอบปฏิเสธในปัญหาแรก หมายถึงเอาการไม่ท่องเที่ยวไปกับรูปกายนี้. ในปัญหาที่ ๒ ตอบรับรองหมายถึงบุคคลผู้มีภพในระหว่าง จริงอยู่ ในลัทธิของเขานั้น บุคคลมีรูปเข้าไปสู่ท้องของมารดา แต่นั้นรูปของผู้เข้าไปสู่ท้องมารดานั้นย่อมแตกดับไปนี้ เรียกว่า มีภพในระหว่างของเขา. คำว่า ชิพก็อันนั้น ความว่า สกวาที่ถามว่า บุคคลย่อมไปพร้อมกับสรีระ กล่าวคือ รูปอันใด ชิพของเขาก็อันนั้นนั่นแหละ สรีระก็อันนั้นหรือ ? ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะการต้องทอดทิ้งสรีระไว้ในโลกนี้ และเพราะผิดจากพระสูตร. ในคำทั้งหลาย มีคำว่า เป็นผู้มิเวทนาท่องเที่ยวไปหรือ เป็นต้น ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะหมายถึงความเกิดขึ้นแห่งอสังขญสัตว์. ย่อมตอบรับรองหมายถึงการเกิดขึ้นนอกจากอสังขญสัตว์นั้น. คำว่า ชิพก็อันนั้น ความว่า สกวาที่ย่อมถามว่า ชิพท่องเที่ยวไปพร้อมกับสรีระก็อันนั้นหรือ ? ดังนี้ ที่จริง คำว่า สรีระ ในลัทธินี้ว่า ชิพอันนั้น สรีระก็อันนั้น ชิพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น นี้ ท่านหมายถึงอชันรแม่ทั้ง ๕. ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะผิดจากพระสูตร. ในคำทั้งหลายมีคำว่า ไม่มีรูปท่องเที่ยวไปหรือ ในปัญหาที่หนึ่ง ปรวาทิตอบปฏิเสธ หมายถึงเอาภพมิในระหว่างตามลัทธิ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ก็ตอบรับรองหมายถึงเอานามที่เกิดในรูปภพ. คำว่า ชิพเป็นอื่น ความว่า สกวาที่ถาม

ว่า บุคคลไม่มีรูปละสรีระกล่าวคือรูปอันใดท่องเที่ยวไป สรีระอันนั้น เป็นอย่างหนึ่งชีพนั้นก็เป็นอย่างหนึ่ง ตามลัทธิของท่านหรือ? ปรวาทิ ตอบปฏิเสธ เพราะผิดจากพระสูตร. คำถามว่า เป็นผู้ไม่มีเวทนา ท่องเที่ยวไป เป็นต้น ปรวาทิหมายเอาภพที่มีสัญญา จึงตอบปฏิเสธ. ย่อมตอบรับรองหมายเอาอุปปีตติภพอื่นนอกจากสัญญาภพนั้น. คำถามว่า ชีพเป็นอื่น ความว่า สกวาที่ถามว่า บุคคลไม่มีเวทนา ไม่มีวิญญาณ ละสรีระ กล่าวคือ เวทนา เป็นต้น ย่อมท่องเที่ยวไปสรีระของผู้นั้นก็ เป็นอย่างหนึ่ง ชีพของผู้นั้นก็เป็นอย่างหนึ่งหรือ? ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะผิดจากพระสูตร.

ในคำเป็นต้นว่า รูปท่องเที่ยวไปหรือ ความว่า สกวาที่ถาม ว่า เพราะอาศัยขั้นทั้งหลายมีรูปเป็นต้นเหล่าใด ย่อมบัญญัติซึ่งบุคคล เมื่อบุคคลนั้นท่องเที่ยวไปตามลัทธิของท่าน รูปเหล่านั้นก็ย่อมท่องเที่ยวไป หรือ? ปรวาทิตอบปฏิเสธการท่องเที่ยวไปแห่งรูป ไม่ปฏิเสธการ ท่องเที่ยวไปแห่งสัตว์ โดยพระสูตรที่ถือเอาเป็นลัทธิว่า การเที่ยวไป แห่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีวิขาเป็นเครื่องกัน ผู้มีคัมภีร์เป็นเครื่องผูกพัน มีอยู่ เมื่อถูกถามซ้ำอีกก็กล่าวรับรองว่า รูปท่องเที่ยวไป โดยความสำคัญ ว่า บุคคลเว้นซึ่งธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้น ย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น ครั้นเมื่อบุคคลนั้นท่องเที่ยวไป รูปเหล่านั้นก็ต้องท่องเที่ยวไป. แม้ใน ธรรมทั้งหลายมีเวทนาเป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน.

ในคำทั้งหลาย มีคำว่า รูปไม่ท่องเที่ยวไปหรือ เป็นต้น

อธิบายว่า ท่านกล่าวว่า รูปของท่านไม่ใช่บุคคล บุคคลเท่านั้นย่อม
ต้องเที่ยวไป เหตุใด เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าชื่อถามท่านว่า รูปของ
ท่านนั้น ไม่ต้องเที่ยวไปหรือ ? ปรวาทิตอบปฏิเสธด้วยหมายเอาว่า
บุคคลต้องเที่ยวไป ไม่อาจต้องเที่ยวไปด้วยรูปที่เป็นอุปาทานของผู้
นั้น เมื่อถูกถามซ้ำอีก ก็ตอบรับรอง เพราะการต้องเที่ยวไปแห่งสัตว์ทั้งหลาย
นั้นเที่ยว. คำที่เหลือมีเนื้อความง่ายทั้งนั้น.

อนึ่งเนื้อความแห่งคาถาทิ้งหลายพึงทราบดังนี้ ว่าโดยมติของ
ท่านผู้มีอายุ บุคคลอาศัยขันธทั้งหลายจึงมีอยู่จุดเงาต้นไม้อาศัยต้นไม้
และจุดไฟอาศัยเชื้อไฟ ครั้นเมื่อความต้องเที่ยวไปแห่งธรรมทั้งหลายมี
รูปเป็นต้นไม่มี เมื่อขันธทั้งหลายเหล่านั้นแตกดับไป ก็ถ้าบุคคลของ
ท่านย่อมไม่แตกดับไปไซ้ร้ เมื่อความเป็นเช่นนั้นมิอยู่ ความเห็นว่าขาด
สูญย่อมเกิด อุกฤษทิกฤษฏีย่อมปรากฏแก่เขา. ถามว่า ทิกฤษฏีเหล่าไหนย่อม
เกิดตอบว่า อุกฤษทิกฤษฏีเหล่าใดที่พระพุทธเจ้าทรงเว้นขาดแล้ว ทิกฤษฏี
เหล่านั้นย่อมเกิด. ท่านย่อมแสดงว่า ก็ปริยายภยิตอันใดที่ว่า พระ-
สมณะโคดมผู้เป็นอุจเฉทวาทิ ดังนี้ พวกเราทั้งหลายย่อมไม่กล่าวคำ
นั้น. แม้อีกอย่างหนึ่ง เมื่อขันธเหล่านั้นแตกดับไป บุคคลนั้นย่อมไม่
แตกดับไปไซ้ร้ ครั้นเมื่อความเป็นเช่นนั้นมิอยู่ บุคคลก็เที่ยง บุคคลนั้น
ก็จะเสมอเหมือนกับพระนิพพานตามทิกฤษฏีนั้น. คำว่า เสมอเหมือน
ได้แก่เสมออย่างอื่นอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า เสมอด้วยเสมอ หรือเสมอโดย
ความเสมอนั้นเที่ยว เหมือนอย่างว่าพระนิพพานย่อมไม่เกิดย่อมไม่ดับ

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 131

ฉันใด แม้บุคคลนั้นก็ย่อมไม่เกิดย่อมไม่ดับฉันนั้น. บุคคลเสมอเหมือน
ด้วยพระนิพพานนั้น (ตามลัทธิที่ย่อมมี) ด้วยประการฉะนี้แล.

อรรถกถาคติอนุโยค จบ

อุปาทาปัญญาตตานุโยค

[๕๒] ศ. เพราะอาศัยรูป จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. รูปไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มีความแปรไปเป็นธรรมดา

ป. ถูกแล้ว.

ศ. ถึงบุคคลก็ไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มีความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ศ. เพราะอาศัยเวทนา ฯ ล ฯ เพราะอาศัยสัญญา ฯ ล ฯ

เพราะอาศัยสังขาร ฯ ล ฯ เพราะอาศัยวิญญาณ

จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. วิญญาณไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลาย

ไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มีความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลก็ไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มีความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๓] ส. เพราะอาศัยรูป จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยรูปเจิวจึงบัญญัติบุคคลเจิวขึ้นหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยรูปเหลือง ๆ ล ฯ เพราะอาศัยรูปแดง ๆ ล ฯ เพราะอาศัยรูปขาว ๆ ล ฯ เพราะอาศัยรูปที่เห็นได้ ๆ ล ฯ เพราะอาศัยรูปที่เห็นไม่ได้ ๆ ล ฯ เพราะอาศัยรูปที่กระทบไม่ได้ ๆ ล ฯ จึงบัญญัติบุคคลที่กระทบไม่ได้ขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๔] ส. เพราะอาศัยเวทนา จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. เพราะอาศัยเวทนาเป็นกุศล จึงบัญญัติบุคคลเป็น
กุศลชั้น หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. เพราะอาศัยเวทนาเป็นกุศล จึงบัญญัติบุคคลเป็น
กุศลชั้น หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. เวทนาเป็นกุศล มีผล มีวิบาก มีผลนำปรารถนา
มีผลนำใคร่ มีผลนำพอใจ มีผลไม่แสดง มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก
หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. ถึงบุคคลเป็นกุศล ก็มีผล มีวิบาก มีผลนำ
ปรารถนา มีผลนำใคร่ มีผลนำพอใจ มีผลไม่แสดง มีสุขเป็นกำไร
มีสุขเป็นวิบาก หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕] ๓. เพราะอาศัยเวทนา จึงบัญญัติบุคคลชั้น หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. เพราะอาศัยเวทนาเป็นอกุศล จึงบัญญัติบุคคลเป็น
อกุศลชั้น หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. เพราะอาศัยเวทนาเป็นอกุศล จึงบัญญัติบุคคลเป็น
อกุศลชั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เวทนาเป็นอกุศล มีผล มีวิบาก มีผลไม่น่า
ปรารถนา มีผลไม่น่าใคร่ มีผลไม่น่าพอใจ มีผลแสดง มีทุกข์เป็นกำไร
ทุกข์เป็นวิบาก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลเป็นอกุศล ก็มีผล มีวิบาก มีผลไม่น่า
ปรารถนา มีผลไม่น่าใคร่ มีผลไม่น่าพอใจ มีผลแสดง มีทุกข์เป็นกำไร
มีทุกข์เป็นวิบาก หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖] ส. เพราะอาศัยเวทนา จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยเวทนาเป็นอัพยากฤต จึงบัญญัติบุคคล
เป็นอัพยากฤตขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยเวทนาเป็นอัพยากฤต จึงบัญญัติบุคคล
เป็นอัพยากฤตขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เวทนาเป็นอัพยากฤต ไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัย
ปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มีความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถึงบุคคลเป็นอภัยกถุค ก็ไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัยปัจจยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มีความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยสัญญา ฯ ล ฯ เพราะอาศัยสังขาร ฯ ล ฯ เพราะอาศัยวิญญาณ จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยวิญญาณเป็นกุศล จึงบัญญัติบุคคลเป็นกุศลขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยวิญญาณเป็นกุศล จึงบัญญัติบุคคลเป็นกุศลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณเป็นกุศล มีผล มีวิบาก มีผลน่าปรารถนา มีผลน่าใคร่ มีผลน่าพอใจ มีผลไม่แสดง มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถึงบุคคลเป็นกุศล ก็มีผล มีวิบาก มีผลน่า
ปรารถนา มีผลน่าใคร่ มีผลน่าพอใจ มีผลไม่แสดง มีสุขเป็นกำไร
มีสุขเป็นวิบาก หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๗] ส. เพราะอาศัยวิญญาณ จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยวิญญาณเป็นอกุศล จึงบัญญัติบุคคล
เป็นอกุศลขึ้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยวิญญาณเป็นอกุศล จึงบัญญัติบุคคล
เป็นอกุศลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณเป็นอกุศล มีผล มีวิบาก มีผลไม่น่า
ปรารถนา มีผลไม่น่าใคร่ มีผลไม่น่าพอใจ มีผลแสดง มีทุกข์เป็นกำไร
มีทุกข์เป็นวิบาก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถึงบุคคลเป็นกุศล ก็มีผล มีวิบาก มีผลไม่น่า
ปรารถนา มีผลไม่น่าใคร่ มีผลไม่น่าพอใจ มีผลแสดง มีทุกข์เป็นกำไร
มีทุกข์เป็นวิบาก หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๘] ส. เพราะอาศัยวิญญาณ จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยวิญญาณเป็นอภัยกถต จึงบัญญัติ
บุคคลเป็นอภัยกถตขึ้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยวิญญาณเห็นอภัยกถต จึงบัญญัติ
บุคคลเป็นอภัยกถตขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณเป็นอภัยกถต ไม่เที่ยง เป็นสังขตะ
อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็น
ธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มี
ความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถึงบุคคลเป็นอภัยกถต ก็ไม่เที่ยง เป็นสังขตะ
อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็น
ธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มี
ความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๙๙] ส. เพราะอาศัยจักขุพึงกล่าวว่า บุคคลมีจักขุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อจักขุดับไปแล้ว พึงกล่าวว่า บุคคลมีจักขุดับ
ไปแล้ว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยโสตะ ๆ ล ฯ เพราะอาศัยฆานะ ๆ ล ฯ

เพราะอาศัยชีวหา ๆ ล ฯ เพราะอาศัยกาย ๆ ล ฯ เพราะอาศัยมโน ๆ ล ฯ

พึงกล่าวว่า บุคคลมีมโน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อมโนดับไปแล้ว พึงกล่าวว่า บุคคลมีมโนดับ
ไปแล้ว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๐] ส. เพราะอาศัยมิจฉาทิฎฐิ พึงกล่าวว่า บุคคลเป็น
มิจฉาทิฎฐิ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อมิจฉาทิฎฐิดับไปแล้ว พึงกล่าวว่า บุคคลเป็น
มิจฉาทิฎฐิดับไปแล้ว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๑] ส. เพราะอาศัยมิจนาสังกัปปะ ฯ ล ฯ เพราะอาศัย
มิจนาวาจา ฯ ล ฯ เพราะอาศัยมิจนากัมมันตะ ฯ ล ฯ เพราะอาศัยมิจ-
นอาชีวะะ ฯ ล ฯ เพราะอาศัยมิจนาวายามะ ฯ ล ฯ เพราะอาศัยมิจนา-
สติ ฯ ล ฯ เพราะอาศัยมิจนาสมาธิ ฯ ล ฯ ฟังกล่าวว่า บุคคลมีมิจนา-
สมาธิ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อมิจนาสมาธิตดับไปแล้ว ฟังกล่าวว่า บุคคลมี
มิจนาสมาธิตดับไปแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๑๐๒] ส. เพราะอาศัยสัมมาทิฏฐิ ฟังกล่าวว่า บุคคลเป็น
สัมมาทิฏฐิ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อสัมมาทิฏฐิตดับไปแล้ว ฟังกล่าวว่า บุคคลเป็น
สัมมาทิฏฐิตดับไปแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยสัมมาสังกัปปะ ฯ ล ฯ เพราะอาศัย
สัมมาวาจา ฯ ล ฯ เพราะอาศัยสัมมากัมมันตะ ฯ ล ฯ เพราะอาศัยสัม-
มาอาชีวะะ ฯ ล ฯ เพราะอาศัยสัมมาวายามะ ฯ ล ฯ เพราะอาศัยสัมมา-
สติ ฯ ล ฯ เพราะอาศัยสัมมาสมาธิ ฯ ล ฯ ฟังกล่าวว่า บุคคลมีสัมมา-
สมาธิ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อสัมมาสมาธิดับไปแล้ว ฟังกล่าวว่า บุคคลมี
สัมมาสมาธิดับไปแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๓] ส. เพราะอาศัยรูป เพราะอาศัยเวทนา จึงบัญญัติ
บุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยขั้น ๒ จึงบัญญัติบุคคล ๒ คนขึ้น
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เพราะอาศัยรูป เพราะอาศัยเวทนา เพราะอาศัย
สัญญา เพราะอาศัยสังขาร เพราะอาศัยวิญญาณ จึงบัญญัติบุคคลขึ้น
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยขั้น ๕ จึงบัญญัติบุคคล ๕ ขึ้นหรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๔] ส. เพราะอาศัยจักขายตนะ เพราะอาศัยโสตะ จึง
บัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เพราะอาศัยอายตนะ ๒ จึงบัญญัติบุคคล ๒ ขึ้น
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๕] ๘. เพราะอาศัยจักขายตนะ เพราะอาศัยโสตายตนะ
ฯ ล ฯ เพราะอาศัยธัมมายตนะ จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เพราะอาศัยอายตนะ ๑๒ จึงบัญญัติบุคคล ๑๒
ขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๖] ๘. เพราะอาศัยจักขุธาตุ เพราะอาศัยโสตธาตุ จึง
บัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เพราะอาศัยธาตุ ๒ จึงบัญญัติบุคคล ๒ ขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๗] ๘. เพราะอาศัยจักขุธาตุ เพราะอาศัยโสตธาตุ ฯ ล ฯ
เพราะอาศัยธัมธาตุ จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เพราะอาศัยธาตุ ๑๘ จึงบัญญัติบุคคล ๑๘ ขึ้น
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๘] ส. เพราะอาศัยจักขุนทรีย์ เพราะอาศัยโสตินทรีย์
จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยอินทรีย์ ๒ จึงบัญญัติบุคคล ๒ ขึ้น
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๙] ส. เพราะอาศัยจักขุนทรีย์ เพราะอาศัยโสตินทรีย์
ฯ ล ฯ เพราะอาศัยอัญญาตาวิณทรีย์ จึงบัญญัติ
บุคคลขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยอินทรีย์ ๒๒ จึงบัญญัติบุคคล ๒๒
ขึ้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๑๐] ส. เพราะอาศัยเอกโวการภพ คือ ภพแห่งสัตว์มีขันธ
หนึ่ง จึงบัญญัติบุคคลหนึ่งขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยจตุโวการภพ คือภพแห่งสัตว์มีขันธ ๔
จึงบัญญัติบุคคล ๔ ขึ้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๑๑] ส. เพราะอาศัยเอกโวหารภพ จึงบัญญัติบุคคลหนึ่ง
ขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะอาศัยปัญญาโวหารภพ คือภพแห่งสัตว์มีขันธ
๕ จึงบัญญัติบุคคล ๕ ขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๑๒] ส. ในเอกโวหารภพ มีบุคคลเพียงหนึ่ง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ในจตุโวหารภพ มีบุคคลเพียง ๕ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๑๓] ส. ในเอกโวหารภพ มีบุคคลเพียงหนึ่ง ๕ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ในปัญญาโวหารภพ มีบุคคลเพียง ๕ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๑๔] ส. เพราะอาศัยต้นไม้อื่น จึงบัญญัติเงาไม้ขึ้น ฉนั้นใด
ฉนั้นนั่นแหละ เพราะอาศัยรูป จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ เพราะอาศัย
ต้นไม้อื่น จึงบัญญัติเงาไม้ขึ้น แม้ต้นไม้อื่นไม่เที่ยง แม้เงาไม้ก็ไม่เที่ยง
ฉนั้นใด ฉนั้นนั่นแหละ เพราะอาศัยรูปจึงบัญญัติบุคคลขึ้น แม้รูปก็ไม่
เที่ยง แม้บุคคลก็ไม่เที่ยง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยต้นไม้ จึงบัญญัติเงาไม้ขึ้น ต้นไม้
เป็นอื่น เงาไม้ก็เป็นอื่น ฉนใด ฉนนั้นแหละ เพราะอาศัยรูป จึง
บัญญัติบุคคลขึ้น รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยบ้าน จึงบัญญัติชาวบ้านขึ้น ฉนใด
ฉนนั้นแหละ เพราะอาศัยรูป จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ส. เพราะอาศัยบ้าน จึงบัญญัติชาวบ้านขึ้น บ้านเป็น
อื่น ชาวบ้านก็เป็นอื่น ฉนใด ฉนนั้นแหละ เพราะอาศัยรูป จึง
บัญญัติบุคคลขึ้น รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะอาศัยรัฐ จึงบัญญัติราชาขึ้น ฉนใด ฉนนั้น
แหละ เพราะอาศัยรูป จึงบัญญัติบุคคลขึ้น หรือ ?

ส. เพราะอาศัยรัฐ จึงบัญญัติราชาขึ้น รัฐเป็นอื่น
ราชาก็เป็นอื่น ฉนใด ฉนนั้นแหละ เพราะอาศัยรูป จึงบัญญัติบุคคล
ขึ้น รูปเป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ตรวน ไม่ใช่ผู้ถูกจำกัดรวน ตรวนมีแก่ผู้ใด ผู้นั้น
ต่างหาก ชื่อว่า ผู้ถูกจำกัดรวน ฉนใด ฉนนั้นแหละ รูปไม่ใช่ผู้มีรูป
รูปมีแก่ผู้ใด ผู้นั้นต่างหากชื่อว่า ผู้มีรูป หรือ ?

๓. ทรวน ไม่ใช่ผู้ถูกจำทรวน ทรวนมีแก่ผู้ใด ผู้นั้น
ต่างหากชื่อว่า ผู้ถูกจำทรวน ทรวนเป็นอื่น ผู้ถูกจำทรวนก็เป็นอื่น
ฉันใด ฉะนั้นแหละ รูปไม่ใช่ผู้มีรูป รูปมีแก่ผู้ใด ผู้นั้นต่างหากชื่อว่า
ผู้มีรูป รูปเป็นอื่น ผู้มีรูปก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๑๕] ๔. บัญญัติบุคคลขึ้นในเพราะจิตแต่ละดวง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลในเพราะจิตแต่ละดวง ย่อมเกิด แก่ ตาย
จติ และอุปบัติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลนั้น
หรือว่าบุคคลอื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่พึงกล่าวว่า เด็กชาย
หรือว่าเด็กหญิง หรือ ?

ป. พึงกล่าวได้.

๓. ท่านจงรับรู้หนักหะ, หากว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิด
ขึ้น ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลนั้นหรือว่าบุคคลอื่น ด้วยเหตุนี้แหละท่าน
จึงต้องกล่าวว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่พึงกล่าวว่าเด็กชาย หรือว่า
เด็กหญิง, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้ว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒

เกิดขึ้น ไม่ฟังกล่าวว่าบุคคลนั้น หรือว่าบุคคลอื่น แต่ฟังกล่าวได้ว่า เด็กชาย หรือว่าเด็กหญิง ดังนี้ ผิด, ก็หรือหากว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ฟังกล่าวได้ว่าเด็กชายหรือว่าเด็กหญิง ด้วยเหตุที่นั่นท่านจึง ต้องกล่าวว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ฟังกล่าวได้ว่าบุคคลนั้นหรือว่า บุคคลอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานั้นว่า ฟังกล่าวได้ว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่ฟังกล่าวว่า บุคคลนั้นหรือว่าบุคคลอื่น แต่ฟังกล่าวได้ว่าเด็กชายหรือเด็กหญิงดังนี้ ผิด.

[๑๑๖] ส. เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่ฟังกล่าวว่าบุคคลนั้น หรือว่าบุคคลอื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่ฟังกล่าวว่าสตรี หรือ ว่าบุรุษ... ว่ากฤหัสถ์ หรือว่าบรรพชิต... ว่า เทวดา หรือว่ามนุษย์ หรือ ?

ป. ฟังกล่าวได้.

ส. ท่านจงรับรู้หนักหะ, หากว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่ฟังกล่าวว่า บุคคลนั้น หรือบุคคลอื่น ด้วยเหตุที่นั่นท่านจึง ต้องกล่าวว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่ฟังกล่าวว่าเทวดา หรือว่า มนุษย์. ที่ท่านกล่าวในปัญหานั้นว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่ฟัง กล่าวว่าจะบุคคลนั้น หรือว่าบุคคลอื่น แต่ฟังกล่าวได้ว่าเทวดา หรือว่า มนุษย์ดังนี้ ผิด, ก็หรือหากว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ฟังกล่าวได้

ว่าเทวดา หรือว่ามนุษย์ ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ฟังกล่าวได้ว่าบุคคลนั้น หรือว่าบุคคลอื่น, ที่ท่านกล่าวในปัญหานั้นว่า ฟังกล่าวได้ว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้น ไม่ฟังกล่าวว่าเป็นบุคคลนั้น หรือว่าบุคคลอื่น แต่ฟังกล่าวได้ว่าเทวดา หรือว่ามนุษย์ ดังนี้ ผิด ๆ ล ฯ

[๑๑๗] ป. ไม่ฟังกล่าวว่าคุณยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลใดเห็น เห็นรูปใด เห็นด้วยจักขุใด ฟัง
กล่าวได้ว่า บุคคลนั้นเห็น เห็นรูปนั้น เห็นด้วย
จักขุนั้นมิใช่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลใดเห็น เห็นรูปใด เห็นด้วยจักขุใด
ฟังกล่าวได้ว่า บุคคลนั้นเห็น เห็นรูปนั้น เห็นด้วยจักขุนั้น ด้วย
เห็นนั่นนะท่าน จึงต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ.

[๑๑๘] ป. ไม่ฟังกล่าวว่าคุณยังเห็นบุคคล โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลใดฟัง ๆ ล ๆ บุคคลใดคม ๆ ล ๆ บุคคลใดลิ้ม
 ๆ ล ๆ บุคคลใดถูกต้อง ๆ ล ๆ บุคคลใดรู้ รู้ธรรมารมณฺ์ใด รู้ด้วยมโนใด
 ฟังกล่าวได้ว่า บุคคลนั้นรู้ รู้ธรรมารมณฺ์ รู้ด้วยมโนนั้น มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลใดรู้ รู้ธรรมารมณฺ์ใด รู้ด้วยมโน
 ใด ฟังกล่าวได้ว่า บุคคลนั้นรู้ รู้ธรรมารมณฺ์นั้น ด้วยมโนนั้น ด้วย
 เหตุนั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถ-
 ปรมัตตะ.

[๑๑๕] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลใดมิได้เห็น มิได้เห็นรูปใด มิได้เห็นด้วย
 จักขุใด ไม่ฟังกล่าวว่าเป็นคนนั้นเห็น ไม่ฟังกล่าวว่าเป็นรูปนั้น ไม่ฟัง
 กล่าวว่าเป็นด้วยจักขุนั้น มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลใดมิได้เห็น มิได้เห็นรูปใด มิได้
 เห็นด้วยจักขุใด ไม่ฟังกล่าวเป็นคนนั้นเห็น ไม่ฟังกล่าวว่าเป็นรูปนั้น
 ไม่ฟังกล่าวว่าเป็นด้วยจักขุนั้น ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล
 โดยสังขิกัตถปรมัตตะ.

[๑๒๐] ส. ท่านยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลใดมิได้ฟัง ฯ ล ฯ บุคคลใดมิได้ดม ฯ ล ฯ
บุคคลใดมิได้ลิ้ม ฯ ล ฯ บุคคลใดมิได้ถูกต้อง ฯ ล ฯ บุคคลใดมิได้รู้
มิได้รู้สัมผัสมรรณใด มิได้รู้ด้วยมโนใด ไม่ฟังกล่าวบุคคลนั้นรู้ ไม่ฟัง
กล่าวว่ารู้อสัมผัสมรรณนั้น ไม่ฟังกล่าวว่ารู้อด้วยมโนนั้น มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. หากว่า บุคคลใดมิได้รู้ มิได้รู้สัมผัสมรรณใด มิ
ได้รู้ด้วยมโนใด ไม่ฟังกล่าวว่าเป็นบุคคลนั้นรู้ไม่ฟังกล่าวว่ารู้อสัมผัสมรรณนั้น
ไม่ฟังกล่าวว่ารู้อด้วยมโนนั้น ก็ต้องไม่กล่าวว่า ข้าพเจ้ายังเห็นบุคคล
โดยสังนิกัตตปรมัตตะ.

[๑๒๑] ป. ไม่ฟังกล่าวว่าเป็นยังเห็นบุคคลได้ โดยสังนิกัตต-
ปรมัตตะ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เราเห็นสัตว์ทั้งหลายจุติอยู่ อุปบัติอยู่ เลวบ้าง ประ-
ณีตบ้าง มีพระณะงามบ้าง มีพระณะทรามบ้าง เป็นสุคติบ้าง
เป็นทุคติบ้าง ด้วยจักขุเพียงดังทิพย์ อันบริสุทธิล่องจักขุของ
มนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งสัตว์ทั้งหลายว่าเป็นไปตามกรรม ดังนี้ เป็น
สูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น ก็ยังเห็นบุคคลได้ โดยสังขิกัตถ-
ปรมัตถะนะสิ.

ส. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
ได้ตรัสไว้ว่าก่อนภิกษุทั้งหลาย เราเห็นสัตว์ทั้งหลายจัดอยู่ อุปบัติอยู่
เลวบ้าง ประณีตบ้าง มีพระณะงามบ้าง มีพระณะทรามบ้าง เป็นสุคติ
บ้าง เป็นทุคติบ้าง ด้วยจักขุเพียงคังทิพย์ อันบริสุทธิลวงจักขุของ
มนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งสัตว์ทั้งหลายว่าเป็นไปตามกรรม ดังนี้ ด้วยเหตุ
นั้นแหละ ท่านจึงยังเห็นบุคคล โดยสังขิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นรูปหรือทรงเห็นบุคคล
ด้วยจักขุเพียงคังทิพย์ อันบริสุทธิลวงจักขุของ
มนุษย์.

ป. ทรงเห็นรูป.

ส. รูปคือบุคคล รูปจตุติ รูปอุบัติ รูปเป็นไปตาม
กรรม หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นรูปหรือทรงเห็นบุคคล
ด้วยจักขุเพียงคังทิพย์ อันบริสุทธิลวงจักขุของ
มนุษย์.

ป. ทรงเห็นบุคคล.

๓. บุคคล คือรูป คือรูปายนะ คือรูปธาตุ คือสีเขียว
คือสีเหลือง คือสีแดง คือสีขาว คือสิ่งที่รู้ได้ด้วยจักขุ กระทบมีจักขุ
มาสู่คลองจักขุ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นรูปหรือทรงเห็นบุคคล
ด้วยจักขุเพียงทิพย์ อันบริสุทธิล่วงจักขุของมนุษย์.

ป. ทรงเห็นทั้งสองอย่าง.

๓. ทั้งสองอย่างคือรูป คือรูปายนะ คือรูปธาตุ ทั้ง
สองอย่างคือสีเขียว ทั้งสองอย่างคือสีเหลือง ทั้งสองอย่างคือสีแดง ทั้ง
สองอย่างคือสีขาว ทั้งสองอย่างคือสิ่งที่รู้ได้ด้วยจักขุ ทั้งสองอย่างกระทบ
ที่จักขุ ทั้งสองอย่างมาสู่คลองจักขุ ทั้งสองอย่างจตุติ ทั้งสองอย่าง
อุบัติ ทั้งสองอย่างเป็นไปตามกรรม หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

อุปาทาบัญญัติตานุโยค จบ

อรรถกถาอุปาทาบัญญัติตานุโยค

ว่าด้วยการซักถามอุปาทาบัญญัติ

บัดนี้ เป็นการซักถามอุปาทาบัญญัติ คือบัญญัติเพราะอาศัย
ในเรื่องนั้น คำถามเป็นของพระสกวาทิ คำรับรองเป็นของพระปรวาทิ.

จริงอยู่เพราะอาศัยจักขุรูปเป็นต้น จึงบัญญัติบุคคล เหมือนการบัญญัติเงาไม้เพราะอาศัยต้นไม้ เหมือนการบัญญัติไฟเพราะอาศัยเชื้อไฟ ฉะนั้นท่านต้องการประกาศให้รู้ให้เข้าใจถึงบัญญัติ เพราะฉะนั้นเมื่อถูกสกวาทิถามว่า เพราะอาศัยรูป จึงบัญญัติบุคคลขึ้นหรือ ปรวาทิจึงตอบรับรอง. ถูกถามเนื้อความนี้อีกว่า ถึงบุคคลก็ไม่เที่ยงเป็นราวกะรูป เป็นต้น เปรียบเหมือนเงาอาศัยต้นไม้ที่ต้นไม้ด้วย ไฟที่อาศัยเชื้อไฟและเชื้อไฟด้วยความไม่เที่ยงเป็นธรรมดาฉันใด บุคคลของท่านอาศัยรูปเป็นต้น มีความไม่เที่ยงคุณธรรมทั้งหลาย มีรูปเป็นต้น ฉะนั้นหรือ ดังนี้ ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะตั้งอยู่ในลัทธิของตน. ในคำทั้งหลายมีคำว่า เพราะอาศัยรูปเจิวจึงบัญญัติบุคคลเจิวหรือ เป็นต้น ปรวาทิเมื่อไม่ปรารณาซึ่งความที่บุคคลเป็นอันเดียวกันกับรูปเจิวด้วยซึ่งความมีมากมายแห่งบุคคลด้วยสามารถแห่งรูปเจิวเป็นต้นในสรีระหนึ่งด้วย จึงตอบปฏิเสธ.

แม้ในปัญหานี้ว่า เพราะอาศัยเวทนาอันเป็นกุศล จึงบัญญัติบุคคลเป็นกุศลหรือ เป็นต้น ปรวาทิเมื่อไม่ปรารณาซึ่งความที่บุคคลกับเวทนาเป็นอันเดียวกันและความมีมากมายแห่งบุคคลด้วยสามารถแห่งกุศลเวทนาอันมากมายในสันดานหนึ่ง จึงตอบปฏิเสธ. ในนัยที่ ๒ ปรวาทิตอบรับรองเพราะหมายเอาบุคคลผู้ตั้งอยู่ในความฉลาดโดยสภาพแห่งคำว่า มัคคกุศล เป็นต้น. ถูกถามว่า ถึงบุคคลเป็นกุศลมีผลเป็นต้น ก็ตอบปฏิเสธเพราะไม่มีโวหารเช่นนั้น. ในฝ่ายอกุศล ปรวาทิ

ตอบรับรองหมายเอาผู้ดำรงอยู่ในความไม่ฉลาด. ในฝ่ายอัพยาทธาน
ก็ตอบรับรองหมายเอาความเป็นแห่งอัพยาทธาน คือความไม่พยากรณ์
ด้วยสามารถแห่งคำว่า โลกเที่ยงเป็นต้น. คำที่เหลือในที่นี้ ฟังทราบ
โดยนัยแห่งคำที่กล่าวแล้วในหนหลังนั้นเทียว.

ในคำถามทั้งหลายว่า เพราะอาศัยจักขุฟังกล่าวว่าบุคคลมีจักขุ
หรือ เป็นต้น ปรวาทที่ย่อมตอบรับรองเพราะสภาพแห่งโวหารว่า ผู้มี
จักขุฟังเว้นบาปต่าง ๆ เป็นต้นเมื่อไม่ปรารณาความดับของบุคคลเพราะ
การดับแห่งธรรมสักว่ามีจักขุเป็นต้น จึงปฏิเสธ. ในคำถามนี้ว่า เพราะ
อาศัยรูปอาศัยเวทนา จึงบัญญัติบุคคลหรือ นี้บัญญัติฟังทราบธรรม
แม้เหล่าอื่นที่มีรูปเป็นมูลอันเป็นหมวด ๒ หมวด ๓ และหมวด ๔. ก็
การบัญญัติบุคคลเพราะอาศัยขั้นทั้งหลายเหตุใด เพราะเหตุนั้นปรวาท
จึงตอบรับรองซึ่งบัญญัติเพราะอาศัยขั้น ๒ บ้าง ขั้น ๓ บ้าง ขั้น ๔
บ้าง ขั้น ๕ บ้าง. แต่ย่อมตอบปฏิเสธ เพราะความไม่มีบุคคล ๒ หรือ
บุคคล ๕ ในสันดานหนึ่งแม้ในอายตนะทั้งหลาย ก็มีนัยนี้เหมือนกัน.

บัดนี้เพื่อแสดงว่า การบัญญัติบุคคลใด เพราะอาศัยขั้นใด
ความไม่เที่ยงแม้ของบุคคลนั้นเพราะความไม่เที่ยงของขั้นนั้น และ
ความสำเร็จอย่างหนึ่งเพราะอาศัยสิ่งหนึ่งอันใด ความสำเร็จแห่งบุคคล
นั้นย่อมปรากฏกันนั้นหรือ ดังนี้ จึงกล่าวว่า เพราะอาศัยขั้นไม่ จึง
บัญญัติเงาไม้ขึ้นอันใด เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะ
อาศัย ได้แก่ อาศัย คือการไม่เว้นจากสิ่งนั้น. ก็ปรวาทเมื่อไม่ปรารณา

คำว่า เพราะอาศัยต้นไม้ จึงบัญญัติเงา เพราะอาศัยรูป จึงบัญญัติบุคคล ดังนี้ เพราะความตั้งมั่นอยู่ในลัทธิของตน จึงตอบปฏิเสธ. คำว่า ตรวน ได้แก่ เครื่องจองจำอันมั่นคง. คำว่า ผู้ถูกจำตรวน ได้แก่ ผู้ถูกจองจำด้วยเครื่องจองจำนั้น. คำว่า รูปมีแก่ผู้ใด ผู้นั้นต่างหากชื่อว่า ผู้มีรูป อธิบายว่า รูปมีแก่บุคคลใด บุคคลนั้นต่างหากชื่อว่าผู้มีรูป เหมือนตรวนไม่ใช่ผู้ถูกจำตรวน ตรวนก็อย่างหนึ่ง ผู้ถูกจำตรวนก็อย่างหนึ่ง. ฉันทใด ฉันทนั้นนั่นแหละ รูปก็อย่างหนึ่ง ผู้มีรูปก็อย่างหนึ่ง.

ในคำถามว่า บัญญัติบุคคลในเพราะจิตแต่ละดวงหรือ ปรวาทิ หมายถึงจิตมีราคะเป็นต้นด้วยสามารถแห่งบุคคลผู้มีราคะเป็นต้น จึงตอบรับรองด้วยสามารถแห่งจิตตามุขัสสนา. ถูกสกวาทิถามโดยนัยว่า ย่อมเกิดแก่ตาย เป็นต้น เมื่อปรวาทิไม่ปรารภนาซึ่งความที่บุคคลเกิดเป็นขณะ เหมือนจิต จึงปฏิเสธ. ถูกถามว่า บุคคลนั้น หรือว่า บุคคลอื่น เพราะกลัวเป็นสัสสตทิฎฐิและอุจเฉททิฎฐิ จึงปฏิเสธ. ถูกสกวาทิถามว่า เมื่อจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้นไม่พึงกล่าวว่ กุมารหรือว่า กุมารี อีก เพราะกลัวแต่การถูกตัดขาดจากโอรหารของชาวโลก จึงรับว่า พึงกล่าวได้. คำที่เหลือในที่นี้ปรากฏชัดแจ้งแล้วทั้งนั้น.

บัดนี้ ปรวาทิเป็นผู้ใคร่เพื่อจะให้ลัทธิของตนตั้งอยู่โดยอาการอื่น จึงกล่าวคำว่า ไม่พึงกล่าวว่ ท่านยังเห็นบุคคล เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น คำว่า ไม่พึงกล่าว อธิบายว่า ปรวาทิกล่าวคำนี้ก่อนว่า ไม่พึงกล่าวว่ ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตถปรมัตถะ หรือ

โดยการซักถามถึงอุปาทาบัญญัติอันมากมายอย่างนี้. ต่อจากนั้น เมื่อคำว่าใช่ อันสกวาทิตอบรับรองแล้ว ปรวาทิจึงกล่าวว่ บุคคลใดเห็นเห็นรูปใด...มิใช่หรือ เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โย ได้แก่ บุคคลใด คำว่า ยี่ ได้แก่ รูปใด คำว่า เยน ได้แก่ ด้วยจักขุใด คำว่า โส ได้แก่ บุคคลนั้น คำว่า ตั ได้แก่รูปนั้น คำว่า เตน ได้แก่ ด้วยจักขุนั้น. ท่านอธิบายไว้ว่า บุคคลใดเห็น เห็นรูปใด เห็นด้วยจักขุใด ผู้นั้นเมื่อเห็นรูปนั้นย่อมเห็นด้วยจักขุนั้น มิใช่หรือ ? สกวาทิกิตอบรับรองว่าใช่ ด้วยสามารถแห่งคำสมมติเป็นต้นด้วยคำว่า จักขุอันถึงความเป็นนิสสยปัจจัยแก่จักขุวิญญาณแม้ก็จริง ถึงอย่างนั้นบุคคลนั้นก็ชื่อว่ายอมเห็นซึ่งรูปนั้น โสตะก็เช่นเดียวกัน บุคคลนั้นชื่อว่ายอมฟังเสียง ๆ ล ๆ มโนวิญญาณก็เช่นเดียวกัน บุคคลนั้นยอมชื่อว่ารู้แจ้งซึ่งธรรม จักขุของพระอรหันต์มีอยู่ พระอรหันต์ยอมเห็นรูปนั้นด้วยจักขุนั้น ดังนี้ ลำดับนั้นปรวาทิอาศัยวาทะอันมีเลขศนัย จึงเปลี่ยนวาทะนั้นนั้นแหละแล้วกล่าวคำเป็นต้นว่า ด้วยเหตุนี้แหละ ท่านพึงกล่าวว่ยังเห็นบุคคล เพราะความที่บุคคลอันท่านให้สำเร็จแล้วด้วยความเป็นคำอันบุคคลพึงกล่าว. ในคำเหล่านั้น คำว่า บุคคลใดมิได้เห็น อธิบายว่ เป็นบุคคลผู้บอด อสัญญิสัตว์ ผู้เกิดในรูปภพ แม้เป็นผู้ไม่บอดเข้าสมาบัติแล้วก็ชื่อว่ายอมไม่เห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งขณะนั้น. แม้ในวาระทั้งเหลือก็ณีนั้นแหละ. ว่าโดยอรรถ บัณฑิตพึงทราบคำที่เหลือด้วยสามารถแห่งพระบาลี.

ในการเทียบเคียงพระสูตร ปรวาทีกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นรูปเพราะรูปเป็นอารมณ์แก่ทิพยจักขุ. ในวาระที่ ๒ กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นบุคคลเพราะพระบาลีว่า เราตถาคต ย่อมเห็นสัตว์ทั้งหลาย ดังนี้ ในวาระที่ ๓ กล่าวว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นทั้ง ๒ อย่าง เพราะลัทธินี้ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นรูปแล้วจึงรู้แจ้งซึ่งบุคคล.* ก็รูปายตนะนั้นแหละท่านรวบรวมไว้ในรูปสังคหะ ๔ คือ ทิฏฐิ ๑. สุตติ ๑. มุตติ ๑. วิญญาตติ ๑. ชื่อว่าเป็นธรรมพึงเห็น เหตุใด เพราะเหตุนี้ สกวาที่จึงชักว่า รูปคือบุคคล บุคคลคือรูป ทั้ง ๒ อย่างคือรูป คือรูปายตนะ เป็นต้น.

อรรถกถาอุปาทาปัญญาตตานุโยค จบ

๑. ในวิภังค์ปกรณ์กล่าวไว้ว่า รูปายตนะเป็น ทิฏฐิ เป็น วิญญาตติ สัททา-
ยตนะเป็น สุตติ เป็น วิญญาตติ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะเป็น มุตติ
เป็นวิญญาตติ อายตนะ ๗ ที่เหลือ คือ จักขายตนะ โสตา ฆานา ชิวหา กายา
ธัมมา มนายตนะ เป็น วิญญาตติ ทิฏฐิ ได้แก่ธรรมที่เขาเห็นแล้ว ฯ ล ฯ
วิญญาตติ ได้แก่ธรรมที่เขาารู้แล้ว.

กัลยาณวรรค*

[๑๒๒] ป. ท่านยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่วหรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๒๓] ส. เพราะยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างบุคคลนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ท่านยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างบุคคลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การทำที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี ความขาดแห่งวิญญะก็ไม่มี ความดับรอบอย่างหาเชื่อมิได้ ก็ไม่มี แก่บุคคลนั้น ๆ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๒๔] ส. เพราะยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑. ตอนนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า " ปุริสการานุโยค "

ส. เพราะหยังเห็นบุคคล ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ
ผู้สร้างบุคคล หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๒๕] ส. เพราะหยังเป็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นนิพพาน ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ
ผู้สร้างนิพพาน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๒๖] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นมหาปฐพี ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นผู้ทำ สร้างมหาปฐพี หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๒๗] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นมหาสมุทร ฉะนั้นจึงหยังเห็น
ผู้ทำ ผู้สร้างมหาสมุทร หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

- [๑๒๘] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะหยังเห็นขุนเขาสิเนรุ ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างขุนเขาสิเนรุ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๑๒๙] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะหยังเห็นน้ำ ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างน้ำ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๑๓๐] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะหยังเห็นไฟ ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างไฟ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๑๓๑] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นลม ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างลม หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๓๒] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นหญ้า ไม้ และต้นไม้เจ้าป่า ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างหญ้า ไม้ และต้นไม้เจ้าป่า หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๓๓] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กรรมดีกรรมชั่วเป็นอื่น ผู้ทำ ผู้สร้างกรรมดีกรรมชั่ว ก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๓๔] ป. ท่านหยังเห็นวิบากของกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านหยังเห็นบุคคลผู้เสวยวิบากของกรรมดี

กรรมชั่ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะยังเห็นวิบากของกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้น
จึงยังเห็นบุคคลผู้เสวยวิบากของกรรมดีกรรม-
ชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยวิบากนั้นหรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ท่านยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยวิบากนั้นหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การทำที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี ความขาดแห่งวิภูษะ
ก็ไม่มี ความดีรอบบออย่างหาเชื่อมิได้ก็ไม่มี แก่
บุคคลนั้น ๆ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะยังเห็นวิบากของกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้น
จึงเห็นบุคคลผู้เสวยวิบากของกรรมดีกรรมชั่ว
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะยังเห็นบุคคล ฉะนั้นจึงยังเห็นผู้เสวย
บุคคล หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. เพราะยังเห็นวิบากของกรรมชั่ว ฉะนั้น
จึงเห็นบุคคลผู้เสวยวิบากของกรรมดี กรรมชั่ว
๒. ถูกแล้ว.
๓. เพราะยังเห็นนิพพาน ฉะนั้นจึงยังเห็นผู้
เสวยนิพพาน หรือ ?
๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. เพราะยังเห็นวิบากของกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้น
จึงยังเห็นบุคคลผู้เสวยวิบากของกรรมดีกรรม
ชั่ว หรือ ?
๒. ถูกแล้ว.
๓. เพราะยังเห็นมหาปฐพี เพราะยังเห็นมหา-
สมุทร เพราะยังเห็นขุนเขาสิเนรุ เพราะยังเห็นน้ำ เพราะยัง
เห็นไฟ เพราะยังเห็นลม ๆ ล ฯ เพราะยังเห็นหญ้า ไม้ และต้นไม้
เจ้าป่า ฉะนั้นจึงยังเห็นบุคคลผู้เสวยหญ้า ไม้และต้นไม้เจ้าป่า หรือ ?
๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. เพราะยังเห็นวิบากของกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้น
จึงยังเห็นบุคคลผู้เสวยวิบากของกรรมดีกรรม-
ชั่ว หรือ ?
๒. ถูกแล้ว.
๓. วิบากของกรรมดีและกรรมชั่วเป็นอื่น บุคคลผู้

เสวยวิบากของกรรมดีกรรมชั่วก็เป็นอื่นหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๓๕] ป. ท่านยังเห็นสุขอันเป็นทิพย์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านยังเห็นบุคคลผู้เสวยสุขอันเป็นทิพย์หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๓๖] ส. เพราะยังเห็นสุขอันเป็นทิพย์ ฉะนั้นจึงยังเห็นบุคคลผู้เสวยสุขอันเป็นทิพย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยสุขอันเป็นทิพย์นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ท่านยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยสุขอันเป็นทิพย์นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การทำที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี ความขาดแห่งวิญญะ ก็ไม่มี ความดับรอบอย่างหาเชื่อมิได้ ก็ไม่มี แก่บุคคลนั้น ๆ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๓๗] ส. เพราะยังเห็นสุขอันเป็นทิพย์ ฉะนั้นจึงยังเห็นบุคคลผู้เสวยสุขอันเป็นทิพย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นบุคคลฉะนั้นจึงเห็นผู้เสวยบุคคล
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๓๘] ส. เพราะหยังเห็นสุขอันเป็นทิพย์ ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยสุขอันเป็นทิพย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นนิพพาน ฉะนั้นจึงหยังเห็นบุคคล
ผู้เสวยนิพพาน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๓๙] ส. เพราะหยังเห็นสุขอันเป็นทิพย์ ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยสุขอันเป็นทิพย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นมหาปฐมพี ๆ ล ๆ เพราะหยังเห็น
มหาสมุทร เพราะหยังเห็นขุนเขาสิเนรุ เพราะหยังเห็นน้ำ เพราะ
หยังเห็นไฟ เพราะหยังเห็นลม ๆ ล ๆ เพราะหยังเห็นหญ้า ไม้ และ
ต้นไม้เจ้าป่า ฉะนั้นจึงหยังเห็นบุคคลผู้เสวยหญ้า ไม้ และต้นไม้เจ้าป่า

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๔๐] ส. เพราะหยังเห็นสุขอันเป็นทิพย์ ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยสุขอันเป็นทิพย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สุขอันเป็นทิพย์เป็นอื่น บุคคลผู้เสวยสุขอันเป็น
ทิพย์ก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๑] ป. ท่านยังเห็นสุขของมนุษย์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านยังเห็นบุคคลผู้เสวยสุขของมนุษย์ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๒] ส. เพราะยังเห็นสุขของมนุษย์ ฉะนั้นจึงยังเห็น
บุคคลผู้เสวยของมนุษย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยสุขของมนุษย์
นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ท่านยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยสุขของมนุษย์
นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การทำที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี ความขาดแห่งวิภูษะ
ก็ไม่มี ความดีบรอบอย่างหาเชื่อมิได้ก็ไม่มี แก่
บุคคลนั้นๆ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๓] ส. เพราะหยังเห็นสุขของมนุษย์ ฉะนั้นจึงหยังเห็น
เห็นบุคคลผู้เสวยสุขของมนุษย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นบุคคล ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้เสวย
บุคคล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๔] ส. เพราะหยังเห็นสุขของมนุษย์ ฉะนั้นจึงหยังเห็น
บุคคลผู้เสวยสุขของมนุษย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นนิพพาน ฉะนั้นจึงหยังเห็นบุคคล
ผู้เสวยนิพพาน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๕] ส. เพราะหยังเห็นสุขของมนุษย์ ฉะนั้นจึงหยังเห็น
บุคคลผู้เสวยสุขของมนุษย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นมหาปฐพี ๆ ล ฯ เพราะหยังเห็น
มหาสมุทร เพราะหยังเห็นขุนเขาตีเนรุ เพราะหยังเห็นน้ำ เพราะ
หยังเห็นไฟ เพราะหยังเห็นลม ๆ ล ฯ เพราะหยังเห็นหญ้า ไม้ และ
ต้นไม้อื่น ๆ ฉะนั้นจึงหยังเห็นบุคคลผู้เสวยหญ้า ไม้ และต้นไม้อื่น ๆ
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๖] ส. เพราะหยังเห็นสุขของมนุษย์ ฉะนั้นจึงหยังเห็น
บุคคลผู้เสวยสุขของมนุษย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สุขของมนุษย์เป็นอื่น บุคคลผู้เสวยสุขของ
มนุษย์ก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๗] ป. ท่านหยังเห็นทุกข์ที่มีในอบาย หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านหยังเห็นบุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในอบายหรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๘] ส. เพราะหยังเห็นทุกข์ที่มีในอบาย ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในอบาย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านหยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีใน
อบาย หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ท่านหยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีใน
อบายนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การทำที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี ความขาดแห่งวิภูฏะ

ก็ไม่มี ความคับรอบอย่างหาเชื่อมิได้ ก็ไม่มี
แก่นบุคคลนั้น ๆ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๔๕] ส. เพราะหยังเห็นทุกข์ในอบาย ฉะนั้นจึงหยังเห็น
บุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในอบาย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นบุคคล ฉะนั้นจึงหยังเห็นผู้เสวย
บุคคล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๕๐] ส. เพราะหยังเห็นทุกข์ที่มีในอบาย ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในอบาย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นนิพพาน ฉะนั้นจึงหยังเห็นบุคคล
ผู้เสวยนิพพาน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๕๑] ส. เพราะหยังเห็นทุกข์ที่มีในอบาย ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในอบาย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นมหาปฐพี ๆ ล ฯ เพราะหยังเห็น
มหาสมุทร เพราะหยังเห็นขุนเขาสิเนรุ เพราะหยังเห็นน้ำ เพราะ

หยังเห็นไฟ เพราะหยังเห็นลม ๆ ล ๆ เพราะหยังเห็นหญ้า ไม้ และ
ต้นไม้เจ้าป่า ฉะนั้นจึงหยังเห็นบุคคลผู้เสวยหญ้า ไม้ และต้นไม้เจ้าป่า
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๕๒] ส. เพราะหยังเห็นทุกข์ที่มีในอบาย ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในอบาย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทุกข์ที่มีในอบายเป็นอื่น บุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มี
ในอบายก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๕๓] ป. ท่านหยังเห็นทุกข์ที่มีในนรก หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านหยังเห็นบุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในนรกหรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๕๔] ส. เพราะหยังเห็นทุกข์ที่มีในนรก ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในนรก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านหยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีใน
นรานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ท่านหยังเห็นผู้เสวย บุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีใน

นรกนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การทำที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี ความขาดแห่งวิญญูะ
ก็ไม่มี ความดับรอบอย่างหาเชื่อมิได้ ก็ไม่มีก็บุคคลนั้น ฯลฯ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๕๕] ส. เพราะหยั่งเห็นทุกข์ที่มีในนรก ฉะนั้นจึงหยั่ง
เห็นบุคคลผู้สวຍทุกข์ที่มีในนรก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยั่งเห็นบุคคล ฉะนั้นจึงหยั่งเห็นผู้สวຍ
บุคคล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๕๖] ส. เพราะหยั่งเห็นทุกข์ที่มีในนรก ฉะนั้นจึงหยั่ง
เห็นบุคคลผู้สวຍทุกข์ที่มีในนรก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยั่งเห็นนิพพาน ฉะนั้นจึงหยั่งเห็นบุคคล
ผู้สวຍนิพพาน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๕๗] ส. เพราะหยั่งเห็นทุกข์ที่มีในนรก ฉะนั้นจึงหยั่ง
เห็นบุคคลผู้สวຍทุกข์ที่มีในนรก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะหยังเห็นมหาปฐพี ๆ ล ๆ เพราะหยังเห็น
มหาสมุทร เพราะหยังเห็นขุนเขาสิเนรุ เพราะหยังเห็นน้ำ เพราะ
หยังเห็นไฟ เพราะหยังเห็นลม เพราะหยังเห็นหญ้า ไม้ และต้นไม้
เจ้าป่า ฉะนั้นจึงหยังเห็นบุคคลผู้เสวยหญ้า ไม้ และต้นไม้เจ้าป่า หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๕๘] ส. เพราะหยังเห็นทุกข์ที่มีในนรก ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มีในนรก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทุกข์ที่มีในนรกเป็นอื่น บุคคลผู้เสวยทุกข์ที่มี
ในนรกก็นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๕๙] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยัง
เป็นผู้ทำ ผู้สร้าง ผู้เสวยวิบากของกรรมดี
กรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลนั้นทำ บุคคลนั้นเองเสวย หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. บุคคลนั้นทำ บุคคลนั้นเองเสวย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สุขและทุกข์ตัวทำเอง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๖๐] ส. เพราะยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้าง ผู้เสวยวิบากของกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลอื่นทำ บุคคลอื่นเสวย หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลอื่นทำ บุคคลอื่นเสวย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สุขและทุกข์บุคคลอื่นทำให้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๖๑] ส. เพราะยังเห็นกรรมดีและกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงยังเห็นผู้ทำ ผู้สร้าง ผู้เสวยวิบากกรรมดีกรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลนั้นและบุคคลอื่นทำ บุคคลนั้นและบุคคลอื่นเสวย หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลนั้นและบุคคลอื่นทำ บุคคลนั้นและบุคคลอื่นเสวย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สุขและทุกข์ตัวเองด้วยคนอื่นทำให้ด้วยหรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๖๒] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้ทำ ผู้สร้าง ผู้เสวยวิบากกรรมดี
กรรมชั่ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลนั้นทำก็หาไม่ บุคคลนั้นเองเสวยก็หาไม่
บุคคลอื่นทำก็หาไม่ บุคคลอื่นเสวยก็หาไม่หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลนั้นทำก็หาไม่ บุคคลนั้นเองเสวยก็หาไม่
บุคคลอื่นทำก็หาไม่ บุคคลอื่นเสวยก็หาไม่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สุขละทุกข์อาศัยสภาพที่มีใช้การทำให้ของตนเอง
ไม่ใช่การทำให้ของคนอื่นเกิดขึ้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๖๓] ส. เพราะหยังเห็นกรรมดีกรรมชั่ว ฉะนั้นจึงหยัง
เห็นบุคคลผู้ทำ ผู้สร้าง ผู้เสวยกรรมดีกรรมชั่ว
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลนั้นทำ บุคคลนั้นเองเสวย บุคคลอื่นทำ
บุคคลอื่นเสวย บุคคลนั้นและบุคคลอื่นทำ บุคคลนั้นและบุคคลอื่น

เสวย บุคคลนั้นทำก็หาไม่ บุคคลนั้นเองเสวยก็หาไม่ บุคคลอื่นทำก็หาไม่ บุคคลอื่นเสวยก็หาไม่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลนั้นทำ บุคคลนั้นเองเสวย บุคคลอื่นทำ บุคคลอื่นเสวย บุคคลนั้นและบุคคลอื่นทำ บุคคลนั้นและบุคคลอื่นเสวย บุคคลนั้นทำก็หาไม่ บุคคลนั้นเองเสวยก็หาไม่ บุคคลอื่นทำก็หาไม่ บุคคลอื่นเสวยก็หาไม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สุขและทุกข์ตัวทำเอง สุขและทุกข์คนอื่นทำให้ สุขและทุกข์ตัวทำเองด้วย คนอื่นทำให้ด้วย สุขและทุกข์อาศัยสภาพที่มีใช้การทำให้ของตนเอง มีใช้การทำให้ของบุคคลอื่นเกิดขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๖๔] ป. กรรมมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลผู้ทำกรรมก็มีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะกรรมมีอยู่ ฉะนั้นบุคคลผู้ทำกรรมจึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้สร้างบุคคลผู้ทำกรรมนั้นก็มิใช่ หรือ ?

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. ผู้สร้างบุคคลผู้ทำกรรมนั้นก็มียู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. การทำที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี ความขาดแห่งวิญญู
ก็ไม่มี ความคับรอบอย่างหาเชื่อมิได้ก็ไม่มี แก่
บุคคลนั้นๆ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. เพราะกรรมมียู่ ฉะนั้นบุคคลผู้ทำกรรมจึงมียู่
หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะบุคคลมียู่ ฉะนั้นผู้สร้างบุคคลจึงมียู่
หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. เพราะกรรมมียู่ ฉะนั้นบุคคลผู้ทำกรรมจึงมียู่
หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะนิพพานมียู่ ฉะนั้นผู้สร้างนิพพานจึงมี
อยู่ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. เพราะกรรมมียู่ ฉะนั้นบุคคลผู้ทำกรรมจึงมียู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะมหาปฐพีมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะมหาสมุทร
มีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะขุนเขาสิเนรุมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะน้ำมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะ
ไฟมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะลมมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะหญ้า ไม้ และต้นไม้อื่น
มีอยู่ ฉะนั้น ผู้สร้างหญ้า ไม้ และต้นไม้อื่น จึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. เพราะกรรมมีอยู่ บุคคลผู้ทำกรรมจึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กรรมเป็นอื่น บุคคลผู้ทำกรรมก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ป. วิบากมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลผู้แสยวิบากมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. เพราะวิบากมีอยู่ ฉะนั้นบุคคลผู้แสยวิบากจึง
มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้แสยบุคคลผู้แสยวิบากนั้นมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. ผู้แสยบุคคลผู้แสยวิบากนั้นมีอยู่ หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
- ส. การทำที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี ความขาดแห่งวิญญูะ
ก็ไม่มี ความคับรอบอย่างหาเชื่อมิได้ก็ไม่มี
แก่นุคคลนั้น ๆ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. เพราะวิบากมีอยู่ ฉะนั้นบุคคลผู้เสวยวิบากจึง
มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะบุคคลมีอยู่ ฉะนั้นผู้เสวยบุคคลจึงมีอยู่
หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. เพราะวิบากมีอยู่ ฉะนั้นบุคคลผู้เสวยวิบากจึง
มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะนิพพานมีอยู่ ฉะนั้นบุคคลผู้เสวยนิพพาน
จึงมีอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. เพราะวิบากมีอยู่ ฉะนั้นบุคคลผู้เสวยวิบากจึง
มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะมหาปฐพีมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะมหาสมุทร
มีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะขุนเขาสิเนรุมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะน้ำมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะ
ไฟมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะลมมีอยู่ ฯ ล ฯ เพราะหญ้า ไม้ และต้นไม้เจ้าป่า
มีอยู่ ฉะนั้นผู้แสวงหญ้า ไม้ และต้นไม้เจ้าป่าจึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. เพราะวิบากมีอยู่ ฉะนั้นบุคคลผู้แสวงวิบากจึง
มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิบากเป็นอื่นบุคคลผู้แสวงวิบากก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ คำที่เหลือท่านย่อไว้.

กัถยาฉวรรค จบ

อรรถกถาปริสการานุโยค

ว่าด้วยการซักถามการกระทำของบุคคล

บัดนี้ เป็นการซักถามถึงการกระทำของบุคคล ในปัญหานี้ คำ
ถามด้วยลัทธินี้ว่า เมื่อกรรมมีอยู่ แม้ผู้ทำกรรมนั้นก็ต้องมีแน่นอน
ดังนี้ เป็นของปรวาทิ. คำตอบรับรองว่าใช่ เป็นของพระสกวาทิ เพราะ
ความที่กรรมทั้งหลายเช่นนั้นมีอยู่. คำถามอีกว่า ผู้ทำ ผู้ให้ทำกรรม
เป็นของสกวาทิ. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ทำ ได้แก่ ผู้ทำกรรม
ทั้งหลายเหล่านั้น. คำว่า ผู้ให้ทำกรรม ได้แก่ ผู้ให้ทำกรรมด้วย
อุบายทั้งหลาย มีการสั่งสมและการแสดงให้ทราบ เป็นต้น.

ในบัดนี้ ปรวาทิหมายเอาบุคคลจึงถามถึง ผู้ทำ ไม่ถามเหตุ สักว่าการกระทำ เพราะฉะนั้นสกวาทิจึงตอบปฏิเสธ. ในคำนี้ว่า. ผู้ทำ ผู้ให้ทำกรรมนั้น อธิบายว่า สกวาทิถามว่า ถ้าว่า ท่านยังเห็นกรรม ไต ๆ ท่านก็ยังไม่เห็นบุคคลผู้ทำกรรมนั้นๆ ย่อมยังไม่เห็นบุคคลตามลัทธิ ของท่านนั้นแหละ ก็ท่านยังไม่เห็นบุคคลอื่นผู้ทำด้วย ผู้ให้ทำกรรมนั้น ด้วยหรือ ปรวาทิเมื่อไม่ปรารธนาเช่นนั้น จึงตอบปฏิเสธ เพราะกลัวจะ ถูกกล่าวหาว่าเป็นลัทธิแห่งพระเจ้าสร้างโลก. เมื่อถามซ้ำอีก ปรวาทิ ก็ตอบรับรองเพราะหมายเอาเนื้อความนี้ว่า มารดาบิดาย่อมให้บุคคล เกิด ย่อมตั้งชื่อ ย่อมเลี้ยงดู เพราะฉะนั้น มารดาบิดาเหล่านั้น จึง ชื่อว่า ผู้ทำ ส่วนกัลยาณมิตรหรืออาจารย์เหล่าใดย่อมให้ศิษย์ศึกษา วิชาการ และเรียนศิลปะทั้งหลายนั้น ๆ กัลยาณมิตรหรืออาจารย์เหล่า นั้นชื่อว่า ผู้ให้ทำ ดังนี้. ท่านอธิบายว่า กรรมเก่าเท่านั้นท่าน ประสงค์เอาว่า เป็นผู้ทำเป็นผู้ให้ทำกรรมนั้น ๆ ท่านกล่าวคำนี้ว่า ถ้า ว่า ผู้ทำของผู้ทำกรรมทั้งหลายมีอยู่ไซ้ ผู้ทำแม่แก่ผู้หนึ่งต่อ ๆ กันมาก็ มีอยู่นั้นแหละ ด้วยคำนี้ว่า แก่บุคคลนั้น ๆ นั้นแหละ ดังนี้ ครั้น เมื่อความเป็นเช่นนั้นมิอยู่ บุคคลผู้เกิดก่อน ๆ ก็พึงทำบุคคลผู้เกิดภายหลัง โดยแท้ ๆ แม้ด้วยคำนี้ บุคคลผู้ทำกรรมเหล่านั้น พึงทำบุคคลอื่น ๆ ต่อไป. แม้บุคคลนั้นก็พึงทำบุคคลอื่น ๆ. สกวาทิถามว่า นิพพานใด คือการทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ไม่มี การตัดวัฏฏะไม่มี ความดับรอบอันไม่มี ปัจจยก็ไม่มี นิพพานนั้นไม่มี แก่บุคคลนั้น ๆ เพราะความไม่มีปัจจย เพราะความไม่มีทุกข์อื่นเนื่องด้วยปัจจยหรือ ? อีกอย่างหนึ่ง คำว่า แก่

บุคคลนั้น ๆ นั้นแหละ อธิบายว่า ถ้าว่า ความสืบเนื่องกันมาของ บุคคลมีอยู่อย่างนี้ว่า กรรมสักว่าการกระทำไม่มี มีแต่บุคคลผู้ทำบุคคล แม้นั้น ๆ ต่อ ๆ กันมา ดังนี้ ครั้นเมื่อความเป็นเช่นนั้นมิอยู่ การกล่าวว่า การทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์เพราะเหตุอันไม่ให้ความเป็นไปแห่งกัมมวิภูษะอันใดนั้น ก็ไม่มีแก่บุคคลนั้น ๆ ดังนี้. ปรวาทีเมื่อไม่ปรารณาคำนั้น จึงปฏิเสธ. คำว่า ผู้ทำ ผู้ให้ทำ ในคำถามแห่งผู้ทำทั้งหลายตาม คำสามัญที่เห็นได้ แม้ในปัญหาอื่นอีกจากนี้ ท่านก็หมายเอาเฉพาะ บุคคลเท่านั้น มิได้กล่าวมุ่งหมายเอาปัจจัยทั้งหลายเลย. แท้จริงปัจจัย แห่งสิ่งทั้งปวง เช่น มหาปฐพี เป็นต้นจะไม่มีก็หาไม่ได้.

ปัญหาที่สกวาทิถามว่า ผู้ทำกรรมดีกรรมชั่วทั้งหลาย ก็เป็นอื่น หรือ ปัญหานั้นปรวาทีตอบปฏิเสธแล้ว เพราะกลัวเป็นทิวฐิวา บุคคล มีสังขาร หรือ มีอิตตา เป็นต้น.

คำเป็นต้นว่า ท่านยังเห็นวิบากหรือ เป็นต้น ท่านกล่าว เพื่อทำลายลัทธิผู้แสดงบุคคล ด้วยสามารถแห่งบุคคลผู้เสวยวิบาก. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้เสวยวิบาก เป็นคำชักถามของปรวาที. คำปฏิเสธเป็นของสกวาทิ เพราะความไม่มีผู้เสวยอื่นนอกจากความเป็น ไปแห่งวิบาก. คำถามอีกเป็นของสกวาทิ คำตอบรับรองเป็นของปรวาที. คำว่า บุคคลเป็นผู้เสวยวิบากนั้น ได้แก่ ผู้เสวยของวิบากนั้น ๆ ก็วิบาก ชื่อว่า พิงเสวย บุคคลมิใช่วิบาก ฉะนั้นปรวาทีจึงปฏิเสธว่า ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลเป็นผู้เสวย. ถูกสกวาทิถามซ้ำอีก ก็ตอบรับรองว่า

บุคคลเป็นผู้เสวยวิบาก เพราะความตั้งอยู่ในผลแห่งบุญ โดยหมายเอา
มารดาที่ปล่อยวางสละบุตร หรือภรรยาที่ปล่อยวางสละสามีเป็นผู้เสวย
วิบาก ซึ่งเป็นการเสวยบุคคลเช่นนั้น. คำถามว่า การทำซึ่งที่สุดแห่ง
ทุกข์ไม่มี ฯลฯ ก็บุคคลนั้น ๆ อธิบายว่า ถ้าว่า ความสืบเนื่องกัน
ของบุคคลเป็นมาอย่างนี้ว่า วิบากที่สักแต่ความเป็นวิบากไม่มี มีแต่
บุคคลเป็นผู้เสวยผลแห่งกรรมนั้น ๆ ต่อ กันมา ดังนี้ไฉริ์ ครั้นเมื่อ
ความเป็นอย่างนั้นมีอยู่ การกล่าวว่าการทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์โดยเหตุ
อันไม่เป็นไปแห่งวิปากวิชานี้ นั้น ก็ย่อมไม่มีดังนี้. ต่อจากนั้น พึงทราบ
เนื้อความในคำถามถึงผู้เสวยด้วยคำอันเป็นธรรมดาที่ว่า ท่านยังเห็น
ได้ ข้างหน้านี้ โดยนัยที่กล่าวแล้วในหนหลังนั้นแหละ.

ปัญหาที่สกวาทิ ถามว่า บุคคลเสวยวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่ว
ก็เป็นอื่นหรือ ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะกลัวแต่ลัทธินั้นเห็นผิดว่า
บุคคลมีเวทนา หรือบุคคลมีอัตตา. คำว่า สุขอันเป็นทิพย์ เป็นต้น
เป็นคำอันปรวาทิเริ่มจำแนกผลแห่งกรรมดี และกรรมชั่วด้วยสามารถ
แห่งลัทธินั้น. คำนั้นทั้งหมด พึงทราบโดยนัยที่กล่าวแล้วในหนหลังนั้น
แหละ. อนึ่ง ในคำถามที่ปรวาทิถามว่า ท่านยังเห็นบุคคลผู้เสวยสุข
อันเป็นทิพย์หรือ นี้ พึงทราบว่า สกวาทิตอบปฏิเสธว่าบุคคลไม่เป็น
ผู้เสวยเท่านั้น ไม่ปฏิเสธวิปากขันธที่เสวยสุขอันเป็นทิพย์. จริงอยู่ ความ
เกิดขึ้นแห่งวิปากทั้งหลายที่ผู้ทำกรรมฐานทั้งหลาย กระทำมหาปฐพีเป็น
ต้นให้เป็นอารมณ์แล้วเสวยผล ย่อมเป็นการสำเร็จที่เปรียบไม่ได้.
คำว่า ผู้ทำ ผู้ให้ทำเป็นผู้เสวยผลแห่งกรรมดีกรรมชั่ว เป็นต้น เป็น

คำที่ท่านกล่าวปรารภนัยที่เจือกัน คือมีทั้งบัญญัติและปรมัตถะ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า บุคคลนั้นกระทำ เป็นคำชักถามของ สกวาที่ว่า ท่านกล่าวว่าบุคคลผู้ทำกรรมใด และผู้เสวยกรรมใด บุคคล นั้นนั้นแหละกระทำ บุคคลนั่นเองเป็นผู้เสวยหรือ? คำปฏิเสธเป็น ของปรวาทิ เพราะกลัวผิดจากพระสูตร ฯ ถูกถามอีก ก็ตอบรับรองด้วย สามารถแห่งพระสูตรว่า บุคคลย่อมบันเทิงในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในโลกหน้า เป็นต้น ดังนี้ ลำดับนั้น สกวาที่เมื่อจะ ปฏิเสธโอกาสคำที่จะกล่าวของปรวาทินั้น จึงกล่าวคำว่า สุขทุกข์อัน ตนทำเองหรือ ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้อื่นกระทำ สกวาที่กล่าว ด้วยสามารถแห่งความเป็นอื่นแห่งผู้ทำและผู้เสวย. จากนั้น ปรวาทิจึง ปฏิเสธโอกาสที่จะพูดเพราะกลัวผิดพระสูตร. ถูกถามอีก เมื่อมีความ สำคัญว่า บุคคลผู้เกิดเป็นมนุษย์แล้วเกิดเป็นเทวดาแล้วย่อมเสวย ดังนี้ จึงตอบรับรอง. ก็ถูกถามด้วยสามารถแห่งวาตะอย่างนี้ว่า สุขและทุกข์ อันบุคคลอื่นทำแล้วย่อมปรากฏหรือ ดังนี้ ก็ปฏิเสธอีก. คำว่า บุคคล นั้นทำ บุคคลอื่นเสวย สกวาที่กล่าวด้วยสามารถแห่งคำถามถึงความ เป็นบุคคลคนเดียวกัน และความเป็นแห่งบุคคลอื่นของผู้ทำและผู้เสวย. ลำดับนั้น ปรวาทิตอบปฏิเสธเพราะกลัวผิดจากพระสูตร ถูกถามอีก ก็ ตอบรับรองเพราะรวมนัยแม่ทั้ง ๒ ก่อน ๆ เข้าด้วยกัน. ก็ถูกถามด้วย สามารถแห่งปัญหานี้ของผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า สุขทุกข์อันตนเองทำ ด้วย อันบุคคลอื่นทำด้วยย่อมปรากฏหรือ ก็ตอบปฏิเสธอีก. คำว่า ไม่ใช่ผู้อื่นทำ เป็นคำอันสกวาที่กล่าวด้วยสามารถแห่งการปฏิเสธใน

ความเป็นบุคคลคนเดียวกันทำ หรือผู้อื่นทำของผู้ทำและผู้เสวย. ลำดับนั้น ปรวาทที่ตอบปฏิเสธด้วยสามารถแห่งคำที่ผิดจากพระสูตรนั้นเที่ยวถูกถามอีก เมื่อมีความสำคัญอยู่ว่า มนุษย์ทำกรรมไว้ เพราะการเกิดขึ้นในเทวโลก มนุษย์นั้นจึงไม่ได้เสวย ผู้ใดทำกรรมใดไว้ ผู้อื่นเสวยก็หาไม่ เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นนั้นแหละจึงมิใช่ผู้เสวยเพราะเป็นผู้กระทำ ทั้งบุคคลอื่นก็มีได้เสวย ดังนี้ จึงตอบรับรอง. คำนั้นสักว่าเป็นลัทธิเท่านั้น. ถูกถามด้วยสามารถแห่งปัญหานั้นของผู้มีวาทะอย่างนั้นว่า ก็สุขทุกข์ อันมิใช่การกระทำของตน มิใช่การกระทำของผู้อื่นเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุย่อมปรากฏหรือ ปรวาทที่ตอบปฏิเสธอีก. อีกอย่างหนึ่ง บัณฑิตพึงทราบเนื้อความในมิสสกนฺยนี้จำเดิมแต่ต้น ด้วยนัยนี้. จริงอยู่ ผู้มีวาทะว่าบุคคลมีอยู่นี้ ย่อมปรารธนาบุคคลผู้ทำกรรมทั้งหลายด้วย บุคคลผู้เสวยด้วย เพราะฉะนั้น ข้อนี้จึงปรากฏอย่างนี้ว่า บุคคลใดเป็นผู้ทำกรรม ผู้นั้นเท่านั้นพึงเป็นผู้เสวย หรือผู้อื่นเสวยหรือแม้ทั้ง ๒ เป็นผู้เสวย หรือว่าแม้ทั้ง ๒ ไม่พึงเป็นผู้เสวย ดังนี้. สกวาทีถามประกอบคำซักถามปัญหาอันปรากฏอย่างนี้นั้นแหละแล้วจึงกล่าวถึงปัญหาที่ควรถามแม้ทั้ง ๔ อย่าง มีคำว่า ไม่ใช่บุคคลนั้นเป็นผู้ทำ เป็นต้น. คำที่เหลือ มีประการดังที่กล่าวมาแล้วนั้นเที่ยว. ก็ในที่สุด ได้ถามปัญหาแม้ทั้ง ๔ รวมกัน. ในปัญหานั้นการปฏิเสธ การตอบรับรอง และการถึงโทษมีคำว่า กระทำเอง เป็นต้น บัณฑิตพึงทราบโดยนัยก่อนนั้นแหละ. เบื้องหน้าแต่นี้ นัยที่กล่าวแล้วในหนหลังไม่ได้กล่าวคำว่า กรรมดีและกรรมชั่ว ท่านแสดงปัญหาที่ควรกำหนดไว้

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 185

เป็นต้น กรรมมีอยู่เท่านั้น. บัณฑิตพึงทราบเนื้อความแห่งธรรม
ทั้งหลายแม้เหล่านั้น ด้วยนัยที่กล่าวไว้ในหนหลังนั่นแล.

อรรถกถาปริสการานุโยค จบ

คำว่า แมื่กัถยถนวรรณค ดั้งนี้ เป็นชื่อของปริสการานุโยคนี้
นั่นแล.

อภิญญาโยค

[๑๖๕] ป. ไม่ฟังกล่าวว่า หยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลบางคนทีแสดงฤทธิได้ก็มิใช่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลบางคนทีแสดงฤทธิได้มีอยู่ ด้วย
เหตุั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า หยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถปรมัตถะ.

ป. ไม่ฟังกล่าวว่า หยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลบางคนทีฟังเสียงด้วยโสตธาตุเพียงดังทิพย์
ได้ ๑ ล ๑ ทีรู้จิตของบุคคลอื่นได้ ๑ ล ๑ ทีตามระลึกชาติหนหลังได้ ๑ ล ๑
ทีเห็นรูปด้วยจักขุเพียงดังทิพย์ได้ ๑ ล ๑ ทีทำให้แจ้งซึ่งความสิ้นไปแห่ง
อาสวะได้ มิใช่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลบางคนทีทำให้แจ้งซึ่งความสิ้น
ไปแห่งอาสวะได้มีอยู่ ด้วยเหตุั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า หยัเห็นบุคคล
ได้โดยสังนิกัตถปรมัตถะ.

ส. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า บุคคลบางคนที
แสดงฤทธิได้มีอยู่ และด้วยเหตุั้นจึงหยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถ-

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้ใดแสดงฤทธิ์ได้ ผู้นั้นแหละเป็นบุคคล ผู้ใด
แสดงฤทธิ์ไม่ได้ ผู้นั้นไม่ใช่บุคคล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ผู้ใดฟังเสียงด้วยโสตธาตุเพียงดังทิพย์ได้ ๆ ล ฯ

ผู้ใดรู้จักคนอื่นได้ ๆ ล ฯ ผู้ใดตามระลึกชาติหนหลังได้ ๆ ล ฯ ผู้ใดเห็นรูป
ด้วยจักขุเพียงดังทิพย์ได้ ๆ ล ฯ ผู้ใดทำให้แจ้งซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะ
ได้ ผู้นั้นแหละเป็นบุคคล ผู้ใดทำให้แจ้งซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะไม่ได้
ผู้นั้นไม่ใช่บุคคล หรือ ๆ ล ฯ

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

อภิฏญานุโยค จบ

อรรถกถาอภิฏญานุโยค

ว่าด้วยการซักถามถึงผู้ได้อภิญญา

เบื้องหน้าแต่นี้ไป เป็นการพิสูจน์พระอรหันต์ ด้วยสามารถแห่ง
คำซักถามถึงผู้ได้อภิญญาเป็นต้น. ในปัญหานี้ เมื่อพระสกวาทิตอบ
รับรองคำว่า ใช่แล้ว ปรวาทิผู้มีความสำคัญอยู่ว่า บุคคลผู้บรรลุลุณ
วิเศษมีอิทธิฤทธิ์เป็นต้นไม่มีในอนินทริยพัทธรูปภายนอก มีแต่ภายใน
บุคคล ฉะนั้น บุคคลผู้ให้ฤทธิ์เป็นต้นเกิดขึ้นพึงมี จึงกล่าวคำเป็นต้น
ว่า บุคคลบางคนทีแสดงฤทธิ์ได้มีอยู่มิใช่หรือ คำทั้งหมดนั้น มีเนื้อ
ความง่ายทั้งนั้น แล.

อรรถกถาอภิฏญานุโยค จบ

ญัตกานุโยค

[๑๖๖] ป. ไม่พึงกล่าวว่า หยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตต-
ปรมัตตะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. มารคามืออยู่มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า มารคามืออยู่ ด้วยเหตุ นั้นท่านจึงต้อง
กล่าวว่า หยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตตปรมัตตะ.

ป. ไม่พึงกล่าวว่า หยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตต-
ปรมัตตะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บิดามืออยู่ ฯ ล ฯ พี่น้องชายมืออยู่ พี่น้องหญิงมืออยู่
กษัตริย์มืออยู่ พราหมณ์มืออยู่ แพศย์มืออยู่ สุทรมืออยู่ คฤหัสถ์มืออยู่ บรรพชิต
มืออยู่ เทวคามืออยู่ มนุษย์มืออยู่ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า มนุษย์มืออยู่ ด้วยเหตุ นั้นท่านจึงต้อง
กล่าวว่า หยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตตปรมัตตะ.

[๑๖๗] ส. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่ามารคามืออยู่ และ
ด้วยเหตุ นั้นจึงหยัเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมไม่เป็นมารดาแล้วเป็น
มารดามืออยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๔. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมไม่เป็นบุคคลแล้วเป็นบุคคล
มืออยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๕. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมไม่เป็นบิดา ๆ ล ฯ ไม่เป็น
พี่น้องชาย ไม่เป็นพี่น้องหญิง ไม่เป็นกษัตริย์ ไม่เป็นพราหมณ์ ไม่
เป็นแพศย์ ไม่เป็นศูทร ไม่เป็นคฤหบดี ไม่เป็นบรรพชิต ไม่เป็น
เทวดา ไม่เป็นมนุษย์แล้วเป็นมนุษย์ มืออยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๖. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมไม่เป็นบุคคลแล้วเป็นบุคคล
มืออยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๖๘] ๗. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า มารดามืออยู่ และ
ด้วยเหตุนี้จึงยังเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมเป็นมารดาแล้วไม่เป็น
มารดามืออยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมเป็นบุคคลแล้วไม่เป็นบุคคล
มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๙. บุคคลบางคนซึ่งเดิมเป็นบิดา เป็นพี่น้องชาย
เป็นพี่น้องหญิง เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร
เป็นคฤหัตถ์ เป็นบรรพชิต เป็นเทวดา เป็นมนุษย์ แล้วไม่เป็นมนุษย์
มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑๐. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมเป็นบุคคลแล้วไม่เป็นบุคคล
มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๖๕] ป. ไม่พึงกล่าวว่า หยิ่งเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

๑๑. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลเป็นโศคาบันมีอยู่มิใช่ หรือ ?

๑๒. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลเป็นโศคาบันมีอยู่ ด้วยเหตุที่นั้น
ท่านจึงต้องกล่าวว่า หยิ่งเห็นบุคคลได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ ?

ป. ไม่พึงกล่าวว่า หยิ่งเห็นบุคคลได้โดยสังฆิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๔. บุคคลเป็นสกทาคามีมีอยู่ ฯลฯ บุคคลเป็นอนาคามีมีอยู่ ฯลฯ บุคคลเป็นพระอรหันต์มีอยู่ ฯลฯ บุคคลเป็นพระชินาสพผู้อุกโตภาควิมุตมีอยู่ ฯลฯ บุคคลเป็นพระชินาสพผู้ปัญญาวิมุตมีอยู่ ฯลฯ บุคคลเป็นพระอริยะผู้กายสักขีมีอยู่ ฯลฯ บุคคลเป็นพระอริยะผู้ทวิภูฏิปัตตะมีอยู่ ฯลฯ บุคคลเป็นพระอริยะผู้สัทธาวิมุตมีอยู่ ฯลฯ บุคคลเป็นพระอริยะผู้ธัมมานุสारीมีอยู่ บุคคลเป็นพระอริยะผู้สัทธานุสारीมีอยู่ มิใช่หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๔. หากว่า บุคคลเป็นพระอริยะผู้สัทธานุสारीมีอยู่ ด้วยเหตุที่นั่น ท่านจึงต้องกล่าวว่ายังเห็นบุคคลได้โดยสังขณิกัตถปรมัตตะ

[๑๗๐] ๓. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า บุคคลเป็นโสคาบันมีอยู่ และด้วยเหตุที่นั่น จึงยังเห็นได้โดยสังขณิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

๔. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมไม่เป็นโสคาบัน แล้วเป็นโสคาบันมีอยู่ หรือ ?

๔. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมไม่เป็นบุคคลแล้วเป็นบุคคลมีอยู่ หรือ ?

๔. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมไม่เป็นสกทาคามี...ไม่เป็น
อนาคามี...ไม่เป็นพระอรหันต์...ไม่เป็นพระจีณาสพผู้อุกโตภาควิมุต...ไม่
เป็นพระจีณาสพผู้ปัญญาวิมุต...ไม่เป็นพระอริยะผู้กายสักขี...ไม่เป็นพระ-
อริยะผู้ทฤษฎีปัตตะ... ไม่เป็นพระอริยะผู้สัตถาวิมุต... ไม่เป็นพระอริยะผู้
ชั้นมานุสสารี... ไม่เป็นพระอริยะผู้สัตถานุสสารีแล้วเป็นพระอริยะผู้สัตถา-
นุสสารีมืออยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมไม่เป็นบุคคลแล้วเป็นบุคคล
มืออยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๗๑] ๓. ท่านได้ทำความตกลงแล้ว บุคคลผู้โศดาบันมืออยู่
และด้วยเหตุนี้ จึงยังเห็นบุคคลได้โดยสังฆิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมเป็นโศดาบันแล้วไม่เป็น
โศดาบันมืออยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมเป็นบุคคลแล้วไม่เป็นบุคคล
มืออยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมเป็นสกทาคามี... เป็น
อนาคามีแล้วไม่เป็นอนาคามี มืออยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลบางคน ซึ่งเดิมเป็นบุคคล แล้วไม่เป็น
บุคคลมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๗๒] ป. ไม่พึงกล่าวว่า หยยังเห็นบุคคลได้โดยสังขณิกัตถ-
ปรมัตตะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว

ป. อริยบุคคล ๔ คู่ ๘ จำพวก มีอยู่มิใช่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า อริยบุคคล ๔ คู่ ๘ จำพวกมีอยู่ ด้วยเหตุ
นั้นท่านจึงต้องกล่าวว่า หยยังเห็นบุคคลได้โดยสังขณิกัตถปรมัตตะ.

[๑๗๓] ส. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า อริยบุคคล ๔ คู่
๘ จำพวกมีอยู่ และด้วยเหตุ นั้น จึงหยยังเห็นบุคคลได้โดยสังขณิกัตถ-
ปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อริยบุคคล ๔ คู่ ๘ จำพวก ปราภุขึ้นได้เพราะ
ความปราภุขึ้นแห่งพระพุทฺธเจ้า หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลปราภุขึ้นได้ เพราะความปรารถนาแห่ง
พระพุทฺธเจ้า หรือ ?

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. บุคคลปรากฏขึ้นได้ เพราะความปรารถนาแห่ง
พระพุทธรเจ้า หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคพุทธรเจ้าปรินิพพานแล้ว
บุคคลขาดสูญไป บุคคลไม่มีอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๗๔] ส. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลเป็นสังขตะ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. บุคคลเป็นอสังขตะ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. บุคคลเป็นสังขตะก็ไม่ใช่ เป็นอสังขตะก็ไม่ใช่
หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. บุคคลเป็นสังขตะก็ไม่ใช่ เป็นอสังขตะก็ไม่ใช่
หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ยังมีส่วนสุดที่ ๓ อื่นนอกเหนือสังขตะและอสัง-
ขตะอีก หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ยังมีส่วนสุดที่ ๓ อื่นนอกเหนือสังขตะและอสังขตะอีก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ชาตินี้มี ๒ อย่าง ๒ อย่างเป็นไฉน ชาติเป็นสังขตะ ๑ ชาติเป็นอสังขตะ ๑ นี้แล ชาติ ๒ อย่าง ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่ฟังกล่าวว่า ยังมีส่วนสุดที่ ๓ อื่นนอกเหนือสังขตะและอสังขตะอีกนะติ.

ส. บุคคลเป็นสังขตะก็ไม่ใช่ เป็นอสังขตะก็ไม่ใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สังขตะเป็นอื่น อสังขตะก็เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ชั้นทั้งหลายเป็นสังขตะ นิพพานเป็นอสังขตะ บุคคลเป็นสังขตะก็ไม่ใช่ เป็นอสังขตะก็ไม่ใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชั้นทั้งหลายเป็นอื่น นิพพานก็เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. รูปเป็นสังขตะ นิพพานเป็นอสังขตะ บุคคล
เป็นสังขตะก็ไม่ใช่ เป็นอสังขตะก็ไม่ใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปเป็นอื่น นิพพานก็เป็นอื่น บุคคลก็เป็นอื่น
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เวทนา ๆ ล ฯ สัญญา ๆ ล ฯ สังขาร ๆ ล ฯ

วิญญานเป็นสังขตะ นิพพานเป็นอสังขตะ บุคคลเป็นสังขตะก็ไม่ใช่
เป็นอสังขตะก็ไม่ใช่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ส. วิญญานเป็นอื่น นิพพานก็เป็นอื่น บุคคลก็เป็น
อื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๗๕] ส. บุคคลมีความเกิดขึ้นปรากฏ มีความเสื่อมปรากฏ
เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนปรากฏ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลมีสังขตะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย สังขตธรรมมีสังขตลักษณะ ๓ อย่างนี้ คือ สังขตธรรม

ทั้งหลาย มีความเกิดขึ้นปรากฏ มีความเสื่อมปรากฏ เมื่อตั้งอยู่
มีความแปรปรวนปรากฏ ดังนี้ บุคคลก็มีความเกิดขึ้นปรากฏ ความ
เสื่อมก็ปรากฏ เมื่อตั้งอยู่ความแปรปรวนก็ปรากฏ ถ้าอย่างนั้น บุคคล
ก็เป็นสังขตะนะสิ.

๓. ความเกิดขึ้นแห่งบุคคลไม่ปรากฏ ความเสื่อมไม่
ปรากฏเมื่อตั้งอยู่ความแปรปรวนไม่ปรากฏหรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลเป็นอสังขตะ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**

ทั้งหลาย อสังขตธรรมมีสังขตลักษณะ ๓ อย่างนี้ คือ ความ
เกิดขึ้นแห่งสังขตธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ ความเสื่อมไม่ปรากฏ
เมื่อตั้งอยู่ ความแปรปรวนไม่ปรากฏ ดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งบุคคล
ก็ไม่ปรากฏ ความเสื่อมก็ไม่ปรากฏ เมื่อตั้งอยู่ความแปรปรวนก็ไม่
ปรากฏ ถ้าอย่างนั้น บุคคลก็เป็นอสังขตะนะสิ.

[๑๗๖] ๓. บุคคลผู้ปรินิพพานแล้ว คงมีอยู่ในนิพพาน หรือ
ไม่มีอยู่ในนิพพาน ?

๒. คงมีอยู่ในนิพพาน.

๓. บุคคลผู้ปรินิพพาน เป็นผู้เที่ยง หรือ ?

๑. อจ. ติก. ๒๐/๔๘๖.

๒. อจ. ติก. ๒๐/๔๘๗.

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ป. บุคคลผู้ปรินิพพานแล้ว ไม่มีอยู่ในนิพพาน.
- ส. บุคคลผู้ปรินิพพานแล้ว เป็นผู้ขาดสูญ หรือ ?
- ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ญาคกานุกโยค จบ

อรรถกถาญาคกานุกโยค

ว่าด้วยการซักถามถึงพวกญาติ

บัดนี้ คำว่า มารดา เป็นต้น เป็นการซักถามถึงพวกญาติ. คำว่า กษัตริย์ เป็นต้น เป็นการซักถามถึงชาติ. คำว่า คฤหัสถ์ และบรรพชิต เป็นการซักถามถึงข้อปฏิบัติ. คำว่า เทวดาและมนุษย์ เป็นการซักถามถึงการอุบัติ. คำว่า โสดาบัน เป็นต้น เป็นการซักถามถึงปฏิเวธ ข้อนี้ท่านกล่าวว่า เป็นการซักถามถึงพระอรหะปัจฉิม. คำเหล่านั้นทั้งหมด มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น.

ก็ในคำว่า เป็นพระอรหันต์แล้ว กลับไม่เป็นพระอรหันต์ นี้ ท่านไม่กล่าวถาม เพราะเป็นโมฆปัญหา. คำว่า คู่แห่งบุรุษ ๔ เป็นต้น เป็นการซักถามถึงพระสงฆ์ การซักถามเช่นนั้น ก็มีเนื้อความง่ายเหมือนกัน. คำว่า สังขตะ เป็นต้น เป็นการซักถามถึงสภาพแห่งสังขัตติยะ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ยังมีส่วนสุดที่ ๓ นอกเหนือสังขตะ และอสังขตะอีกหรือ ? เป็นคำถามของสกวาทิ คำปฏิเสธรว่า ไม่ฟัง

กล่าวอย่างนั้น เป็นของปรวาทิ เพราะความไม่มีสัจฉิกัตถะเช่นนั้น. เมื่อถูกถามซ้ำอีก ปรวาทิก็ตอบรับรองว่า ใช่ ส่วนสูตรที่ ๓ มีอยู่ โดยหมายเอาบุคคลเป็นส่วนสูตรที่ ๓. แม้ในปัญหาว่า บุคคลก็เป็นอื่น หรือ การปฏิเสธเป็นของปรวาทินั้นนั่นแหละ เพราะไม่ปรารธนาความที่บุคคลเป็นอย่างอื่นนอกจากสังขตขันธ์ทั้งหลาย. คำว่า **ขันธ์อันเป็นสังขตะ** เป็นต้น เป็นคำอันสกวาทิแสดงสังขตะและอสังขตะทั้งหลายไว้โดยย่อ เพื่อถามความเป็นอย่างอื่นแห่งบุคคล. คำถามว่า **รูปเป็นสังขตะ** เป็นต้น เป็นคำที่สกวาทิแสดงขันธ์ทั้งหลายโดยวิภาคแล้วกล่าวถามความเป็นคนละอย่างกับบุคคล. คำถามว่า ความเกิดขึ้นแห่งบุคคล เป็นคำถามของสกวาทิ คำรับรองว่า ใช่ เป็นของปรวาทิ ด้วยอำนาจแห่งพระสูตรที่ท่านกล่าวไว้ในที่ทั้งหลายมีคำว่า **สัตว์ทั้งหลายมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา มีความแก่เป็นธรรมดา** **อนึ่งเมื่อยังดำรงอยู่ก็มีความตายเป็นธรรมดา** แต่ปรวาทินั้นย่อมไม่ปรารธนาซึ่งความที่บุคคลเป็นสังขตธรรม ฉะนั้น จึงปฏิเสธ. ถูกถามโดยนัยเป็นต้นอีกว่า ความเกิดขึ้นของบุคคลย่อมปรากฏหรือ ก็ตอบรับรองด้วยคำว่า " **ขึ้นชื่อว่าความเกิดขึ้นแห่งบุคคลเป็นต้นนั้น** **ย่อมไม่ควร** " เพราะพระบาลีว่า **ทุกข์เท่านั้นย่อมเกิดขึ้น** **ทุกข์เท่านั้นย่อมตั้งอยู่ด้วย** **ย่อมเสื่อมไปด้วย** **นอกจากทุกข์หาอะไร** **เกิดมิได้** **นอกจากทุกข์หาอะไรดับมิได้** ดังนี้.

คำถามว่า บุคคลปรินิพพานแล้ว คงมีอยู่ในพระนิพพาน หรือ ในข้อนี้ ท่านเรียกพระนิพพานว่า **อตุล** แปลว่า ธรรมอัน

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 200

หาที่ตั้งมิได้. ในปัญหานั้น สกวาที่ถามว่า บุคคลมีอยู่ในนิพพาน หรือ อธิบายว่า บุคคลชื่อว่าเที่ยงเพราะความที่บุคคลนั้นเป็นของมีอยู่ในนิพพาน ชื่อว่าขาดสูญเพราะความที่บุคคลนั้นไม่มีอยู่ในนั้น ปรวาทิเมื่อไม่ปรารณาคำว่า บุคคลเที่ยงและขาดสูญ ๒ แม้นั้นจึงปฏิเสธว่าไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

อรรถกถาฎาตกานุโยค จบ

ปกิณณะ

[๑๗๗] ส. บุคคลอาศัยอะไรตั้งอยู่ ?

ป. อาศัยภพตั้งอยู่.

ส. ภพไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความจากไปเป็นธรรมดามีความดับไปเป็นธรรมดามีความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. แม้บุคคลก็ไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความจากไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มีความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. แม้บุคคลก็ไม่เที่ยง เป็นสังขตะ อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความจากไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา มีความแปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๗๘] ป. ไม่พึงกล่าวว่า หยเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลบางคนที่เสวยสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่า
เราเสวยสุขเวทนาอยู่ มีอยู่ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลบางคนที่เสวยสุขเวทนาอยู่ ก็รู้
ชัดว่าเราเสวยสุขเวทนาอยู่ มีอยู่ ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า
ยังเห็นบุคคลได้โดยสังขิกัตถปรมัตถะ

ป. ไม่พึงกล่าวว่า ยังเห็นบุคคลได้โดยสังขิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลบางคนที่เสวยทุกขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่า เรา
เสวยทุกขเวทนาอยู่ ๆ ล ๆ ที่เสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่าเรา
เสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ มีอยู่ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลบางคนที่เสวยอทุกขมสุขเวทนา
อยู่ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ มีอยู่ ด้วยเหตุที่นั่นนะท่าน
จึงต้องกล่าวว่า ยังเห็นบุคคลได้โดยสังขิกัตถปรมัตถะ

ส. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า บุคคลบางคน
ที่เสวยสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนาอยู่ มีอยู่ และด้วยเหตุ
นั้น จึงยังเห็นบุคคลได้โดยสังขิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้ใดเสวยสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุข

เวทนาอยู่ ผู้นั้นเที่ยวเป็นบุคคล ผู้ใดเสวยสุขเวทนาอยู่ ไม่รู้ซัดว่า เราเสวยสุขเวทนาอยู่ ผู้นั้นไม่เป็นบุคคล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ผู้ใดเสวยทุกขเวทนาอยู่ ๆ ล ฯ ผู้ใดเสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ซัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ ผู้นั้นเที่ยวเป็นบุคคล ผู้ใดเสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ ไม่รู้ซัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ ผู้นั้นไม่เป็นบุคคล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า บุคคลบางคนที่ไม่เสวยสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ซัดว่า เราเสวยสุขเวทนาอยู่ มีอยู่ และด้วยเหตุนี้จึงยังเห็นบุคคลได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สุขเวทนาเป็นอื่น ผู้ที่เสวย สุขเวทนาอยู่ ก็รู้ซัดว่าเราเสวยสุขเวทนาอยู่ ก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ทุกขเวทนาเป็นอื่น ๆ ล ฯ อทุกขมสุขเวทนาเป็นอื่น ผู้เสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ซัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่ก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๗๕] ป. ไม่พึงกล่าวว่ ยังเห็นบุคคลได้โดยสังฆิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๙. บุคคลบางคนที่เป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่
มีอยู่ มิใช่หรือ ?

๑๐. ถูกแล้ว.

๑๑. หากว่า บุคคลบางคนที่เป็นผู้พิจารณาเห็นกาย
ในกายอยู่ มีอยู่ ด้วยเหตุที่นั่นท่านจึงต้องกล่าวว่า ยังเห็นบุคคลได้
โดยสังขณิกัตถปรมัตตะ

๑๒. ไม่พึงกล่าวว่า ยังเห็นบุคคลได้โดยสังขณิกัตถ-
ปรมัตตะ หรือ ?

๑๓. ถูกแล้ว.

๑๔. บุคคลบางคนที่เป็นผู้พิจารณาเห็นเวทนาใน
เวทนาอยู่ ฯ ล ฯ ที่เป็นผู้พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯ ล ฯ ที่เป็นผู้
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีอยู่มิใช่หรือ ?

๑๕. ถูกแล้ว.

๑๖. หากว่า บุคคลบางคนที่เป็นผู้พิจารณาเห็นธรรม
ในธรรมอยู่ มีอยู่ ด้วยเหตุที่นั่นท่านจึงต้องกล่าวว่า ยังเห็นบุคคล
ได้โดยสังขณิกัตถปรมัตตะ

๑๗. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า บุคคลบางคนที่เป็นผู้
พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีอยู่ และด้วยเหตุที่นั่น จึงยังเห็น
บุคคลได้โดยสังขณิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

๑๘. ถูกแล้ว.

๓. ผู้ใดเป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ผู้นั้น
เที่ยวเป็นบุคคล ผู้ใดไม่เป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ผู้นั้นไม่เป็น
บุคคล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

๓. ผู้ใดเป็นผู้พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯ ล ฯ
เป็นผู้พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯ ล ฯ เป็นผู้พิจารณาเห็นธรรมในธรรม
อยู่ ผู้นั้นเที่ยว เป็นบุคคล ผู้ใดไม่เป็นผู้พิจารณาธรรมในธรรมอยู่
ผู้นั้นไม่เป็นบุคคล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

๓. ท่านได้ทำความตกลงแล้วว่า บุคคลบางคนที่
เป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีอยู่ และด้วยเหตุนี้ จึงยังเห็น
บุคคลได้โดยสังขิกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. กายเป็นอื่น บุคคลที่เป็นผู้พิจารณาเห็นกายใน
กายอยู่ ก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

๓. เวทนาเป็นอื่น ฯ ล ฯ จิตเป็นอื่น ฯ ล ฯ ธรรม
เป็นอื่น บุคคลที่เป็นผู้พิจารณาเห็นธรรมใน
ธรรมอยู่ ก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๑๘๐] ส. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังนึกัตถปรมัตถะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า โมฆราชะ
เธองเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ ยังเห็นโดยความเป็นของสูญ ถอน
อัตตานุทิฏฐิเสย เธอพึงเป็นผู้ข้ามพ้นมัจจุราชเสียได้ด้วยอาการ
อย่างนี้ เพราะมัจจุราชยอมไม่แลเห็นบุคคลผู้ยังเห็นโลกอยู่
อย่างนี้ ดังนี้ เป็นสูตรที่มีอยู่จริงมิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ยังเห็นบุคคลได้
โดยสังนึกัตถปรมัตถะ นะลิ

[๑๘๑] ส. บุคคลยังเห็น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ร่วมกับรูปยังเห็นหรือ หรือว่าเว้นจากรูป
ยังเห็น ?

ป. ร่วมกับรูปยังเห็น.

ส. ซิพก็อันนั้น สิริระก็อันนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. เว้นจากรูป ยังเห็น.

ส. ซิพเป็นอื่น สิริระก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลหยังเห็น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อยู่ภายในหยังเห็นหรือ หรือว่าออกไปภายนอก
แล้วจึงหยังเห็น ?

ป. อยู่ภายในหยังเห็น.

ส. ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ป. ออกไปภายนอกแล้วจึงหยังเห็น.

ส. ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๘๒] ป. ไม่พึงกล่าวว่ หยังเห็นบุคคลได้โดยสัญจิกัตถ-
ปรมัตถะหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้ามีปกติตรัสคำจริง ตรัสสม
กาล ตรัสเรื่องที่เป็นจริง ตรัสถูกต้อง ตรัส
ไม่ผิด ตรัสไม่คลาดเคลื่อนมิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **บุคคลผู้ปฏิบัติ**
เพื่อเกื้อกูลแก่ตน มีอยู่ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่
จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. ถ้าอย่างนั้น ก็ยังเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถ-
ปรมัตถะนะสี
๒. ไม่ฟังกล่าวว่่า ยังเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถ-
ปรมัตถะ หรือ ?
๓. ถูกแล้ว.
๒. พระผู้มีพระภาคเจ้า มีปรกตัตริสคำจริง ตริส
สมกาล ตริสเรื่องที่เป็นจริง ตริสถูกต้อง ตริส
ไม่ผิด ตริสไม่คลาดเคลื่อนมิใช่ หรือ ?
๓. ถูกแล้ว.
๒. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตริสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้ง
หลาย บุคคลคนเดียวเมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อ
เกื้อกูลแก่คนมาก เพื่อความสุขของคนมาก เพื่อความอนุเคราะห์
แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้** เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่ หรือ ?
๓. ถูกแล้ว.
๒. ถ้าอย่างนั้น ก็ยังเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัตถ-
ปรมัตถะ นะสี
- [๑๘๓] ๓. ยังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตถปรมัตถะ หรือ ?
๒. ถูกแล้ว.
๓. พระผู้มีพระภาคเจ้า มีปรกตัตริสคำจริง ตริส

สมกาล ตรัสเรื่องที่เป็นจริง ตรัสถูกต้อง ตรัส
ไม่ผิด ตรัสไม่คลาดเคลื่อนมิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ชรามทั้งปวง
เป็นอนัตตา ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า หยั่งเห็นบุคคลได้
โดยสังขณิกัตถปรมัตตะ นะลี

[๑๘๔] ส. ท่านหยั่งเห็นบุคคลได้โดยสังขณิกัตถปรมัตตะหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้า มีปกติตรัสคำจริง ตรัส
สมกาล ตรัสเรื่องที่เป็นจริง ตรัสถูกต้อง ตรัส
ไม่ผิด ตรัสไม่คลาดเคลื่อน มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า อริยสาวกไม่
สงสัย ไม่เคลือบแคลงว่า เมื่อบังเกิด ทุกข์เท่านั้นบังเกิดขึ้น
เมื่อดับ ทุกข์เท่านั้นดับไป ในข้อนี้ อริยสาวกนั้นหยั่งรู้ได้โดยไม่
ต้องอาศัยผู้อื่นทีเดียว เพียงเท่านั้นแลก็จางนะ เป็นสัมมาทิฐิ
ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่ฟังกล่าวว่ หย้งเห็นบุคคลได้
โดยสังนิกัถถปรมัตถะ นะสิ

[๑๘๕] ส. ท่านหย้งเห็นบุคคลได้โดยสังนิกัถถปรมัตถะหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระวชิราภิกษุณีได้กล่าวกะมารดาผู้มีบาปว่าดังนี้
ดูก่อนมาร ท่านเชื่อว่าเป็นสัตว์หรือหนอ นั้นเป็นความเห็นของท่านหรือหนอ นี้เป็นกลุ่มสังขารล้วน ๆ ในกลุ่มสังขารนี้จะค้นหาสัตว์ไม่ได้ เพราะคุณส่วนทั้งหลายเข้า เสียงเรียกว่ารถจึงมีได้ แม้ฉันใด เมื่อขันธทั้งหลายยังมีอยู่ สมมติว่าสัตว์ก็มีได้ฉันนั้น. ความจริงทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ และเสื่อมสิ้นไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่ฟังกล่าวว่ หย้งเห็นบุคคลได้
โดยสังนิกัถถปรมัตถะ นะสิ

[๑๘๖] ส. ท่านหย้งเห็นบุคคลโดยสังนิกัถถปรมัตถะหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านพระอานนที่ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า

ว่าดังนี้ พระพุทธเจ้าข้า ที่กล่าวกันว่า โลกุตฺตย โลกุตฺตย นั้น ด้วยเหตุ
เพียงไรพระเจ้าข้า จึงจะกล่าวได้ว่า โลกุตฺตย. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้
ตรัสตอบว่า ดูก่อนอาณนทฺ์ เพราะสตฺตยโดยตนหรือโดยของที่เนื่อง
กับตน ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า โลกุตฺตย อะไรเล่าอาณนทฺ์ที่สตฺตยโดยตน
หรือโดยของที่เนื่องกับตน จักขุแลสตฺตยโดยตนหรือโดยของที่
เนื่องกับตน รูปสตฺตย ๑ ล ๑ จักขุวิญญฺญาณสตฺตย ๑ ล ๑ จักขุสัมผัส
สตฺตย ๑ ล ๑ เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยจึงเกิดความรู้สึกเสวย
อารมณ์สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่ทุกข์ไม่สุขก็ตาม อันใด แม้อัน
นั้นก็สตฺตยโดยตนหรือโดยของที่เนื่องกับตน โสตะสตฺตย ๑ ล ๑ เสียง
สตฺตย ๑ ล ๑ ฆานะสตฺตย...กลิ่นสตฺตย ๑ ล ๑ ชิวหาสตฺตย..รสสตฺตย ๑ ล ๑
กายสตฺตย...โผฏฐัพพะสตฺตย ๑ ล ๑ มโนสตฺตย...สัมผัสอารมณ์สตฺตย...
มโนวิญญฺญาณสตฺตย... มโนสัมผัสสตฺตย...เพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย
จึงเกิดความรู้สึกเสวยอารมณ์ สุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่ทุกข์ไม่
สุขก็ตาม อันใด แม้อันนั้นก็สตฺตยโดยตนหรือโดยของที่เนื่องกับตน
ดูก่อนอาณนทฺ์ เพราะสตฺตยโดยตนหรือโดยของที่เนื่องกับตน ฉะนั้น
จึงกล่าวได้ว่า โลกุตฺตย ดังนี้ เป็นพระสูตรมีอยู่จริง มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า หยั่งเห็นบุคคลได้

โดยสังนิกัถตปรมัตตะนะสิ

[๑๘๗] ส. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังกัตถปรมัตถะหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้า มีปรกตัตริศคำจริง ตริศ
สมกาล ตริศเรื่องที่เป็นจริง ตริศถูกต้อง ตริศ
ไม่ผิด ตริศไม่คลาดเคลื่อนมิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** เมื่อตนก็ดีมีอยู่ พึงมีคำพูดว่า **ของที่เนื่องกับตนของเรา** หรือ **ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า** อย่างนั้นพระพุทฺธเจ้า ตรัสว่า **เมื่อ** **ของที่เนื่องกับคนก็ดีมีอยู่** พึงมีคำพูดว่า **ตนของเราหรือ** **กราบทูล** **ว่า** อย่างนั้นพระพุทฺธเจ้าข้า ตรัสว่า **ภิกษุทั้งหลาย** เมื่อทั้งตนและ **ของที่เนื่องกับตนจะ** **ยังเห็นไม่ได้** โดยความเป็นของจริง โดย **ความเป็นของแท้** เหตุเป็นที่ตั้งแห่งทิวฐิว่า **โลกก็อันนั้น** **เรานั้น** **ละไปแล้ว** **จักเป็นผู้เที่ยงยั่งยืน** **คงที่** **มีอันไม่แปรไป** เป็นธรรมดา **จักตั้งอยู่** **อย่างนั้น** **เทียวคงที่** **เสมอไป** **ดังนี้เป็น** **ธรรม** **ของ** **คน** **พาล** **บริบูรณ์** **สิ้น** **เชิง** **มิใช่** **หรือ** **กราบทูลว่า** **ไม่** **เพียง** **เป็น** **อะไร** **ๆ** **อื่น** **พระ-** **พุทฺธ** **เจ้า** **ข้า** **เป็น** **ธรรม** **ของ** **คน** **พาล** **บริบูรณ์** **สิ้น** **เชิง** **ที่** **เดียว** **พระ-** **พุทฺธ** **เจ้า** **ข้า** **ดังนี้** **เป็น** **สูตร** **มี** **อยู่** **จริง** **มิใช่** **หรือ** ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ก็ยังเห็นบุคคล

ได้โดยสังนิกัตตปรมัตตะนะสี

[๑๘๘] ส. ท่านยังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตตปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้า มีปกติตรัสคำจริง ตรัสสมกาล ตรัสเรื่องที่เป็นจริง ตรัสถูกต้อง ตรัสไม่ผิด ตรัสไม่คลาดเคลื่อน มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสว่า ดูก่อนเสนียะ

ศาสดา ๓ จำพวกนี้มีอยู่ปรากฏอยู่ในโลก ๓ จำพวกเป็นไฉน
ศาสดาบางคนในโลกนี้ บัญญัติอัตตาโดยความเป็นจริง โดยความเป็น
ของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ อนึ่ง ศาสดาบาง
คนในโลกนี้ บัญญัติอัตตาโดยความเป็นของจริง โดยความเป็น
ของแท้ แต่ในปัจจุบันไม่บัญญัติเช่นนั้นในสัมปรายภพ อนึ่ง
ศาสดาบางคนในโลกนี้ ไม่บัญญัติอัตตาโดยความเป็นของจริง
โดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ ใน ๓
จำพวกนั้น ศาสดาที่บัญญัติอัตตาโดยความเป็นของจริง โดยความเป็น
ของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ นี้เรียกว่า สัสสต-

วาท ศาสดาที่บัญญัติอิตตาโดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ แต่ในปัจจุบัน ไม่บัญญัติเช่นนั้นในสัมปรายภพ นี้เรียกว่า อูจนทวาท ศาสดาที่ไม่บัญญัติอิตตาโดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ นี้เรียกว่า สัมมาสัมพุทธะ ถูก่อนเสนิยะ ศาสดา ๓ จำพวกนี้แล มีอยู่ปรากฏอยู่ในโลก ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าว หยังเห็นบุคคลได้โดยสังนึกัตถปรมัตตะ นะสิ.

[๑๘๕] ส. ท่านหยังเห็นบุคคลโดยสังนึกัตถปรมัตตะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้า มีปกติตรัสคำจริง ตรัสสมกาล ตรัสเรื่องที่เป็นจริง ตรัสถูกต้อง ตรัสไม่ผิด ตรัสไม่คลาดเคลื่อน มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า หม้อเนยใส หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ใคร ๆ ที่ทำหม้อเนยใสมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. ถ้าอย่างนั้นไม่พึงกล่าวว่า หยังเห็นบุคคลได้โดย
สังนิกัตถปรมัตตะ หรือ ?

[๑๕๐] ๓. ท่านหยังเห็นบุคคลโดยสังนิกัตถปรมัตตะหรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๒. พระผู้มีพระภาคเจ้า มีปกติตรัสคำจริง ตรัส-
สมกาล ตรัสเรื่องที่เป็นจริง ตรัสถูกต้อง ตรัส
ไม่ผิด ตรัสไม่คลาดเคลื่อน มิใช่หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าหมอน้ำมัน...หมอน้ำ
ผึ้ง...หมอน้ำอ้อย...หมอน้ำนม...หมอน้ำ...
ภาชนะน้ำดื่ม...กระตักน้ำดื่ม...ขันน้ำดื่ม...
นิตยภัต...ชูวยาคุ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. ยาคุบางอย่าง เป็นของเที่ยง ยั่งยืน คงทน มี
อันไม่แปรไปเป็นธรรมดา หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า หยังเห็นบุคคลได้
โดยสังนิกัตถปรมัตตะ นะสี ๆ ล ๆ ย่อ.

บุคคลกถา จบ

อรรถกถาวังนิสสัย ปัญหาที่

ว่าด้วยปัญหาอาศัยภพเป็นต้น

ในปัญหาอาศัยภพ. คำว่า ภพ ได้แก่ อุปัตติภพ ได้แก่ภพ คือการเกิด. ในปัญหาของผู้แสวงเวทนา อธิบายว่า พระโยคาวจรผู้แสวง อยู่ซึ่งเวทนา ผู้มีเวทนาอันกำหนดแล้วที่ย่อมรู้ชัด ส่วนพาลปุถุชน ย่อมไม่รู้. ปัญหาที่มีคำว่า กายานุปัสสนาเป็นต้น มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น ในกถาเบื้องต้นว่า โมฆราช เธอจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ หยั่งเห็น โลกโดยความเป็นของสูญ เป็นต้น อธิบายว่า จงพิจารณาโลก คือขันธุ์ ด้วยสามารถแห่งความเป็นของว่างเปล่าจากสัตว์.

คำว่า บุคคลหยั่งเห็นหรือ เป็นคำถามของสกวาทิ จริงอยู่ ลัทธิของปรวาทิว่า ผู้ใดย่อมพิจารณาด้วยกาลาว่า เธอจงพิจารณา ดู โลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ดังนี้ ผู้นั้นเป็นบุคคล เพราะฉะนั้น สกวาทิถึงถามปัญหานั้นนั่นแหละ.

คำว่า รวมกับรูป อธิบายว่า รวมกับรูปกาย ไม่ใช่เป็น ผู้อาศัยรูปกายนั้น. เพราะการกำหนดรู้รูปนี้ด้วยสามารถแห่งปัญจโวการ ภูมิ สกวาทิจึงถามว่า ชิพก็อันนั้น อีก ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะ กลัวผิดจากพระสูตร. คำว่า เว้นจากรูป ความว่าเพราะตามรู้รูปนี้ ไม่ได้ ด้วยสามารถแห่งจตุโวการภูมิ สกวาทิจึงถามอีกว่า ชิพเป็น อื่น ก็ปฏิเสธ เพราะกลัวผิดจากพระสูตร. คำว่า อยู่ภายในด้วย

ออกไปภายนอกด้วย นี้ เป็นลักษณะถ้อยคำของสกวาที่ผู้กล่าวภายหลัง จากคำว่า ร่วมกับรูป หรือเว้นจากรูป

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อยู่ภายใน ได้แก่ อยู่ภายใน แห่งรูป อธิบายว่า ไม่ออกไปข้างโน้นข้างนี้ เป็นสภาพตั้งอยู่ด้วยสามารถ แห่งรูปปริเฉทนั้นเทียว. คำว่า ออกไป ได้แก่ การก้าวล่วงรูป ปริเฉท อธิบายว่า ไม่ได้อาศัยรูป. คำว่า อนัตตา ได้แก่ เว้นจาก ตน เว้นจากชีวะ เว้นจากบุคคล อธิบายว่าแม้ธรรมสักอย่างหนึ่งชื่อว่า เป็นบุคคลย่อมไม่มี. บัณฑิตพึงทราบเนื้อความในอรรถกถาที่มาแห่ง พระสูตรทั้งปวงโดยนัยที่กล่าวแล้วนั้นแหละ ด้วยประการฉะนี้. อนึ่ง ข้าพเจ้าหมายเอาเนื้อความนี้จักกล่าวคำอันเป็นภายิตนนั้นเทียว.

คำเป็นต้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า หม้อเนยใสหรือ เป็นคำอันสกวาที่นำมาเพื่อแสดงว่า เทศนาทั้งปวงเทียวบัณฑิตไม่พึงถือเอาแต่เนื้อความโดยสามารถแห่งคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้เท่านั้น เหมือนอย่างว่า หม้ออันเป็นวิการแห่งทอง ที่เขาเอาทองมาทำ ชาวโลกทั้งหลายย่อมเรียกว่าหม้อทองฉนใด จินซึ่งชื่อว่าหม้อเนยใสเป็น วิการแห่งเนยใสอันเขาเอาเนยใสมาทำฉนนนั้นก็หาไม่ ในคำนี้ พึงทราบเนื้อความอย่างนี้ว่า ก็เนยใสที่บุคคลใดใส่ไปในหม้อใด หม้อนั้นจึงได้ชื่อว่า หม้อเนยใสฉนนั้น. แม้ในคำว่า หม้อน้ำมันเป็นต้น ก็มีนัยนี้ เหมือนกัน. เหมือนอย่างว่า พระนิพพานเป็นธรรมชาติเที่ยง ยั่งยืน ฉนใด ภัตหรือข้าวยาคุยอมเป็นธรรมชาติเที่ยง ยั่งยืน ฉนนนั้นก็หาไม่

ในข้อนี้พึงทราบเนื้อความดังนี้ว่า นิตยภัต คือภัตที่ยั่งยืน หรือหมายถึงภัตที่เขาถวายประจำเป็นนิตย์. ฐวยาคู คือข้าวยาคุที่ยั่งยืน ท่านเรียกด้วยคำอันเป็นบัญญัติ ดังคำที่ว่า ก็พวกเราทั้งหลายไม่กำหนดกาลจักถวายนิตยภัต และฐวยาคูทุก ๆ วัน ดังนี้.

พึงทราบวินิจฉัย แม้ในคำว่า บุคคลผู้ปฏิบัติแล้วเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนมีอยู่ เป็นต้น ธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้นมีอยู่ด้วยสามารถแห่งปัจจัยตลัทธิลักษณะ คือลักษณะที่มีเฉพาะตน และสามัญญลักษณะ นั้นใด บุคคลย่อมมีอยู่นั้นก็หาไม่ ก็ครั้งเมื่อธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้นมีอยู่ การร้องเรียกว่า อย่างนี้เป็นชื่อ อย่างนี้เป็นโคตร เป็นต้น ก็ย่อมมีอยู่นั้น ในข้อนี้พึงทราบเนื้อความอย่างนี้ว่า บุคคลชื่อว่ามีอยู่ เพราะเป็นโวหารของชาวโลก เพราะการสมมติของชาวโลก เพราะเป็นภาษาของชาวโลกนี้ ด้วยประการฉะนี้ สมจริงดังคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ธรรมทั้งหลายเหล่านี้แล คือจิตเป็นสามัญญาของชาวโลก เป็นภาษาของชาวโลก เป็นโวหารของชาวโลก เป็นบัญญัติของชาวโลก ข้อนี้ท่านอธิบายว่า ก็ธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้น แม้เว้นซึ่งการสมมติของชาวโลกก็ยังชื่อว่ามีอยู่ เพราะมีสภาวะให้รู้ได้ด้วยสามารถแห่งปัจจัยตลัทธิลักษณะ และสามัญญลักษณะ ดังนี้.

สมมติกถาและปรมัตถกถา

อนึ่ง กถา คือถ้อยคำ ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายมี ๒ คือ สมมติกถาและปรมัตถกถา ในกถาทั้ง ๒ นั้น คำว่า สัตว์ บุคคล เทวดา พรหม เป็นต้น ชื่อว่า สมมติกถา คำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชันฐ์ ธาตุ อายตนะ สติปัญญา และสัมมปธาน เป็นต้น ชื่อ ปรมัตถกถา. บรรดากถาทั้ง ๒ เหล่านี้ บุคคลใดครั้นเมื่อคำว่า สัตว์ ๆ ล ๆ หรือ พรหม เป็นต้น ที่พระองค์ทรงตรัสแล้วด้วยเทศนาอันเป็นของสมมติ ย่อมอาจเพื่อรู้ธรรม เพื่อแทงตลอด เพื่อออกไปจากสังสารวัฏ เพื่อถือเอาชัย คือ พระอรหัตตได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมกล่าวถึงคำว่า สัตว์ หรือบุคคล หรือบุรุษ หรือพรหม จำเดิมแต่ต้นทีเดียวสำหรับผู้นั้น. ส่วนผู้ใด สดับฟังคำว่า อนิจจัง ทุกขัง เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยปรมัตถเทศนาแล้วก็อาจเพื่อรู้ เพื่อแทงตลอด เพื่อออกไปจากสังสาร เพื่อถือเอาชัยคือพระอรหัตตได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมตรัสคำอย่างใดอย่างหนึ่งในคำว่าอนิจจัง เป็นต้น เพื่อผู้นั้น ดังนี้. โดยทำนองเดียวกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมไม่ตรัสปรมัตถกถาก่อน สำหรับสัตว์ผู้จะตรัสรู้ด้วยสมมติกถา ก็เพราะการตรัสรู้แห่งสัตว์ด้วยสมมติกถา พระองค์จึงทรงตรัสปรมัตถกถาในภายหลัง. เมื่อสัตว์ผู้จะตรัสรู้ด้วยปรมัตถกถาได้ พระองค์ก็ไม่ตรัสสมมติกถาก่อน เพราะว่าการตรัสรู้ของสัตว์ทั้งหลายอาศัยปรมัตถกถาได้ พระองค์จึงทรงตรัสสมมติกถาในภายหลัง อนึ่ง โดยปกติพระองค์ย่อม

ตรัสสมมติถาก่อนทีเดียว แล้วจึงตรัสปรมัตถถาในภายหลัง ซึ่งเป็นการเทศนาที่ทำได้โดยง่าย เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จึงทรงแสดงสมมติถาก่อน แล้วก็ตรัสปรมัตถถาในภายหลัง พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น แม้ตรัสอยู่ซึ่งสมมติถา ชื่อว่าถาย่อมกล่าวซึ่งสังขะนั้นแหละ ซึ่งสภาวะนั้นแหละจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวเท็จก็หาไม่ แม้เมื่อตรัสปรมัตถถา ก็ชื่อว่าถาย่อมกล่าวซึ่งสังขจะซึ่งสภาวะนั้นแหละ จะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวคำเท็จก็หาไม่. จริงอยู่ บัณฑิตพึงทราบความนี้ว่า :-

ทฺเว สจฺจานิ อภฺชาติ สมฺพุโร วทตฺติ วโร

สมฺมตี ปรมฺตถฺถจ ตติยํ นฺุปลํภฺตติ ฯ

บรรดาผู้กล่าวถาทั้งหลาย พระสัมพุทธะผู้ประเสริฐ ได้ตรัสบอกแล้วซึ่งสังขจะ ๒ คือ สมมติสังขจะ และปรมัตถสังขจะ ไม่ตรัสบอกสังขจะที่ ๓ ว่าเป็นสภาวะที่ยังเห็นได้.

บรรดาสังขจะทั้ง ๒ เหล่านั้น สมมติสังขจะเป็นคำสำหรับกำหนด และเป็นเหตุแห่งการสมมติของชาวโลก ส่วนปรมัตถสังขจะเป็นคำปรมัตถจะเป็นลักษณะแห่งธรรมทั้งหลาย.

อีกนัยหนึ่ง เทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้ามี ๒ คือ เป็นปรมัตถเทศนาด้วยสามารถแห่งคำว่า จันธํ เป็นต้น และเป็นสมมติเทศนาด้วยคำว่า หม้อเนยใส เป็นต้น. พระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ทรงชำระคำบัญญัติออกไปเหตุใด เพราะเหตุนี้บัณฑิตไม่พึงทำความยึดถือคำ

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 221

เพียงสักว่า บุคคลมีอยู่. จริงอยู่ พระบรมศาสดามีได้ทรงละบัญญัติ
แล้วประกาศปรมัตถะ และมีได้ทรงชำระคำบัญญัติ เพราะฉะนั้นบัณฑิต
แม้อื่น ๆ เมื่อประกาศปรมัตถะก็ไม่พึงชำระคำบัญญัติ ฉะนั้น. คำที่เหลือ
ในที่ทั้งปวงมีอรรถตีขึ้นทั้งนั้น แล.

ปัญหาอาศัภพเป็นต้น จบ

ปริหานิกถา

[๑๕๑] สกวาที พระอรหันต์ เสื่อมจากอหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอหัตผลได้ในภพทั้งปวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอหัตผลได้ในภพทั้งปวง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เหตุเสื่อมของพระอรหันต์ [มิได้] ในภพทั้งปวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอหัตผลได้ในกาลทั้งปวง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เหตุเสื่อมของพระอรหันต์ [มิได้] ในกาลทั้งปวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์ทุกองค์เทียว เสื่อมจากอรหัตผล
ได้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. พระอรหันต์ทุกองค์เทียว เสื่อมจากอรหัตผล
ได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. เหตุเสื่อมของพระอรหันต์ [มีได้] ทุกองค์
เทียว หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๕๒] ๓. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์ เมื่อเสื่อมจากอรหัตผล ย่อมเสื่อม
จากผลทั้งสี่ หรือ ?
๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ป. เศรษฐีดำรงตำแหน่งเศรษฐีอยู่ด้วยทรัพย์สี่แสน
เมื่อทรัพย์แสนหนึ่งสิ้นไป ย่อมเสื่อมจากตำแหน่ง หรือ ?
๓. ถูกแล้ว.
- ป. ย่อมเสื่อมจากสมบัติทั้งปวง หรือ ?
๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. เศรษฐีดำรงตำแหน่งเศรษฐีอยู่ด้วยทรัพย์สี่แสน
เมื่อทรัพย์แสนหนึ่งสิ้นไป เป็นผู้ควรจะเสื่อมจากสมบัติทั้งปวง หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์ เมื่อเสื่อมจากอรหัตผล เป็นผู้
ควรจะเสื่อมจากผลทั้งสี่ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๕๓] ๓. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระโศดาบัน เสื่อมจากโศดาปัตติผลได้ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๕๔] ๓. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระโศดาบัน เสื่อมจากโศดาปัตติผลได้ หรือ ?

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๑๕๕] ส. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. พระโสดาบัน เสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๑๕๖] ส. พระโสดาบัน ย่อมไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผล หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. พระอรหันต์ ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผลหรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. พระสกทาคามี ย่อมไม่เสื่อมจากสกทาคามีผล หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. พระอรหันต์ ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. พระอนาคามี ย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์ ย่อมไม่เสื่อมจากอรรถผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๕๗] ๓. พระโสดาบัน ย่อมไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผลหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. พระสกทาคามี ย่อมไม่เสื่อมจากสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผลหรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๕๘] ๓. พระ โสดาบัน ย่อมไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระสกทาคามี ย่อมไม่เสื่อมจากสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๕๙] ๓. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระอรหันต์ เมื่อเสื่อมจากอรหัตผล ย่อมตั้ง
อยู่ในธรรมอะไร ?

ป. ในอนาคามีผล.

๘. พระอนาคามี เมื่อเสื่อมจากอนาคามีผล ย่อม
ตั้งอยู่ในธรรมอะไร ?

ป. ในสกทาคามีผล.

๘. พระสกทาคามี เมื่อเสื่อมจากสกทาคามีผล ย่อม
ตั้งอยู่ในธรรมอะไร ?

ป. ในโศดาปัตติผล.

๘. พระโศดาบัน เมื่อเสื่อมจากโศดาปัตติผล ย่อม
ตั้งอยู่ในภูมิแห่งปุถุชน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. ท่านจงรับฐิติคคะ, หากว่า พระอรหันต์เมื่อ
เสื่อมจากอรหัตผลย่อมตั้งอยู่ในอนาคามีผล พระอนาคามีเมื่อเสื่อม
จากอนาคามีผลย่อมตั้งอยู่ในสกทาคามีผล พระสกทาคามีเมื่อเสื่อมจาก
สกทาคามีผลย่อมตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าว
ว่า พระโศดาบันเมื่อเสื่อมจากโศดาปัตติผลย่อมตั้งอยู่ในภูมิแห่งปุถุชน.

[๒๐๐] ๘. พระอรหันต์ เมื่อเสื่อมจากอรหัตผล ย่อมตั้ง
อยู่ในโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ถัดจากโศดาปัตติผลท่านก็ทำให้แจ้ง ซึ่งอรหัต-

ผลทีเดียว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบัน เสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ใครละกิเลสได้มากกว่า พระอรหันต์หรือพระโสดาบัน ?

ป. พระอรหันต์.

ส. หากว่า พระอรหันต์ละกิเลสได้มากกว่า และ พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้.

[๒๐๑] ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ใครละกิเลสได้มากกว่า พระอรหันต์หรือพระสกทาคามี ?

ป. พระอรหันต์.

ส. หากว่า พระอรหันต์ละกิเลสได้มากกว่า และ พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า

พระสกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้.

[๒๐๒] ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ใครละกิเลสได้มากกว่า พระอรหันต์หรือพระอนาคามี ?

ป. พระอรหันต์.

ส. หากว่า พระอรหันต์ละกิเลสได้มากกว่า และ พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้.

[๒๐๓] ส. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบัน เสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ใครละกิเลสได้มากกว่า พระอนาคามีหรือพระโสดาบัน ?

ป. พระอนาคามี

ส. หากว่า พระอนาคามีละกิเลสได้มากกว่า และ พระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้.

[๒๐๔] ส. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ใครละกิเลสได้มากกว่า พระอนาคามีหรือพระสกทาคามี ?

ป. พระอนาคามี.

ส. หากว่า พระอนาคามีละกิเลสได้มากกว่า และ พระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระสกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้.

[๒๐๕] ส. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโศดาบัน เสื่อมจากโศดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ใครละกิเลสได้มากกว่า พระสกทาคามีหรือพระโศดาบัน ?

ป. พระสกทาคามี.

ส. หากว่า พระสกทาคามีละกิเลสได้มากกว่า และ พระสกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระโศดาบันเสื่อมจากโศดาปัตติผลได้.

[๒๐๖] ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอหัตผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบัน เสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. มัคคภาวนาของใครเยี่ยมกว่า ของพระอรหันต์ หรือของพระโสดาบัน ?

ป. ของพระอรหันต์.

ส. หากว่า มัคคภาวนาของพระอรหันต์เยี่ยมกว่า และพระอรหันต์เสื่อมจากอหัตผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้.

[๒๐๗] ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบัน เสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. สติปัญฐานภาวนา... สัมมัปปธานภาวนา...

อิทธิบาทภาวนา... อินทริยภาวนา... พลภาวนา... โพชฌังคภาวนา ของใครเยี่ยมกว่า ของพระอรหันต์หรือของพระโสดาบัน ?

ป. ของพระอรหันต์.

ส. หากว่า โพชฌังคภาวนาของพระอรหันต์เยี่ยมกว่า และพระอรหันต์เสื่อมจากอหัตผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้.

[๒๐๘] ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. มัคคภาวนา ฯลฯ โภชฌังคภาวนาของใคร
เยี่ยมกว่า ของพระอรหันต์หรือของพระสกทา-
คามี ?

ป. ของพระอรหันต์.

ส. หากว่า โภชฌังคภาวนาของพระอรหันต์เยี่ยม
กว่า และพระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้อง
กล่าวว่า พระสกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้.

[๒๐๙] ส. พระอรหันต์ เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. มัคคภาวนา ฯลฯ โภชฌังคภาวนาของใคร
เยี่ยมกว่า ของพระอรหันต์หรือของพระอนา-
คามี ?

ป. ของพระอรหันต์.

ส. หากว่า โภชฌังคภาวนาของพระอรหันต์เยี่ยม
กว่า และพระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้อง

กล่าวว่า พระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้.

[๒๑๐] ส. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบัน เสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มัคคภาวนา ๆ ล ฯ โภชณังคภาวนาของใคร
เยี่ยมกว่า ของพระอนาคามีหรือของพระโสดา-
บัน ?

ป. ของพระอนาคามี.

ส. หากว่า โภชณังคภาวนาของพระอนาคามีเยี่ยม
กว่า และพระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึง
ต้องกล่าวว่า พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้.

[๒๑๑] ส. พระอนาคามี เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มัคคภาวนา ๆ ล ฯ โภชณังคภาวนาของใคร
เยี่ยมกว่า ของพระอนาคามีหรือของพระสกทา-
คามี.

ป. ของพระอนาคามี

ส. หากว่า โภชณังคภาวนาของพระอนาคามีเยี่ยมกว่า และพระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้ ด้วยเหตุ นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า พระสกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้.

[๒๑๒] ส. พระสกทาคามี เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบัน เสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. มัคคภาวนา ๆ ล ๆ โภชณังคภาวนาของใคร
เยี่ยมกว่า ของพระสกทาคามีหรือของพระ-
โสดาบัน ?

ป. ของพระสกทาคามี.

ส. หากว่า โภชณังคภาวนาของพระสกทาคามีเยี่ยมกว่า และพระสกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้ ด้วยเหตุ นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้.

[๒๑๓] ส. พระอรหันต์เห็นทุกข์แล้ว พระอรหันต์เสื่อมจาก
อรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันเห็นทุกข์แล้ว พระโสดาบันเสื่อม
จากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. พระอรหันต์เห็นสมุทัยแล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระโสดาบันเห็นสมุทัยแล้ว พระโสดาบันเสื่อม
จากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. พระอรหันต์เห็นนิโรธแล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระโสดาบันเห็นนิโรธแล้ว พระโสดาบันเสื่อม
จากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. พระอรหันต์เห็นมรรคแล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระโสดาบันเห็นมรรคแล้ว พระโสดาบันเสื่อม
จากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. พระอรหันต์เห็นสัจจะ ๔ แล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.

๓. พระโศดาบันเห็นสังขะ ๔ แล้ว พระโศดาบัน
เสื่อมจากโศดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๑๔] ๓. พระอรหันต์เห็นทุกข์แล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระสกทาคามีเห็นทุกข์แล้ว พระสกทาคามี
เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. พระอรหันต์เห็นสมุทัยแล้ว ๆ ล ฯ เห็นนิโรธ
แล้ว ๆ ล ฯ เห็นมรรคแล้ว ๆ ล ฯ เห็นสังขะ ๔ แล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระสกทาคามีเห็นสังขะ ๔ แล้ว พระสกทาคามี
เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๑๕] ๓. พระอรหันต์เห็นทุกข์แล้ว พระอรหันต์เสื่อมจาก
อรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามีเห็นทุกข์แล้ว พระอนาคามีเสื่อม
จากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์เห็นสมุทัยแล้ว ๆ ล ฯ เห็นนิโรธ
แล้ว ๆ ล ฯ เห็นมรรคแล้ว ๆ ล ฯ เห็นสัจจะ ๔ แล้ว พระอรหันต์
เสื่อมจากอหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีเห็นสัจจะ ๕ แล้ว พระอนาคามี
เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๑๖] ส. พระอนาคามีเห็นทุกข์แล้ว พระอนาคามีเสื่อม
จากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. พระโสดาบันเห็นทุกข์แล้ว พระโสดาบันเสื่อม
จากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอนาคามีเห็นสมุทัยแล้ว ๆ ล ฯ เห็นนิโรธ
แล้ว ๆ ล ฯ เห็นมรรคแล้ว ๆ ล ฯ เห็นสัจจะ ๔ แล้ว พระอนาคามี
เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันเห็นสัจจะแล้วพระโสดาบันเสื่อม
จากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. พระอนาคามีเห็นทุกข์แล้ว พระอนาคามีเสื่อม
จากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระสกทาคามีเห็นทุกข์แล้ว พระสกทาคามี
เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. พระอนาคามีเห็นสมุทัยแล้ว ๆ ล ฯ เห็นนิโรธ
แล้ว ๆ ล ฯ เห็นมรรคแล้ว ๆ ล ฯ เห็นสัจจะ ๔ แล้ว พระอนาคามี
เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระสกทาคามีเห็นสัจจะ ๔ แล้ว พระสกทาคามี
เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๑๗] ๘. พระสกทาคามีเห็นทุกข์แล้ว พระสกทาคามี
เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระโสดาบันเห็นทุกข์แล้ว พระโสดาบันเสื่อม
จากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. พระสกทาคามีเห็นสมุทัยแล้ว ๆ ล ฯ เห็นนิโรธ
แล้ว ๆ ล ฯ เห็นมรรคแล้ว ๆ ล ฯ เห็นสัจจะ ๔ แล้ว พระสกทาคามี

เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. พระโศดาบันเห็นสังขะ ๔ แล้ว พระโศดาบัน
เสื่อมจากโศดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๑๘] ส. พระโศดาบันเห็นทุกข์แล้ว พระโศดาบันยอม
ไม่เสื่อมจากโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. พระอรหันต์เห็นทุกข์แล้ว พระอรหันต์ยอมไม่
เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระโศดาบันเป็นสมุทัยแล้ว ๆ ล ฯ เห็นนิโรธ
แล้ว ๆ ล ฯ เห็นมรรคแล้ว ๆ ล ฯ เห็นสังขะ ๔ แล้ว พระโศดาบันยอม
ไม่เสื่อมจากโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. พระอรหันต์เห็นสังขะ ๔ แล้ว พระอรหันต์ยอม
ไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๑๙] ส. พระสกทาคามีเห็นทุกข์แล้ว ๆ ล ฯ เห็นสังขะ ๔
แล้ว พระสกทาคามียอมไม่เสื่อมจากสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เห็นสังขะ ๔ แล้ว พระอรหันต์ย่อม
ไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๒๐] ส. พระอนาคามีเห็นทุกข์แล้ว ๆ ล ฯ เห็นสังขะ ๔
แล้ว พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เห็นสังขะ ๔ แล้ว พระอรหันต์ย่อม
ไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๒๑] ส. พระโสดาบันเห็นทุกข์แล้ว ๆ ล ฯ เห็นสังขะ
แล้ว พระโสดาบันย่อมไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผล
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีเห็นทุกข์แล้ว ๆ ล ฯ เห็นสังขะ ๔
แล้ว พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๒๒] ส. พระสกทาคามีเห็นทุกข์แล้ว ๆ ล ๆ เห็นสังขะ ๔ แล้ว พระสกทาคามีย่อมไม่เสื่อมจากสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีเห็นทุกข์แล้ว ๆ ล ๆ เห็นสังขะ ๔ แล้ว พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๒๓] ส. พระโสดาบันเห็นทุกข์แล้ว ๆ ล ๆ เห็นสังขะ ๔ แล้ว ๆ ล ๆ พระโสดาบันย่อมไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีเป็นทุกข์แล้ว ๆ ล ๆ เห็นสังขะ ๔ แล้ว พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๒๔] ส. พระอรหันต์ละระภาคขาดแล้ว พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ละระชาขาดแล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละสั-
ลัพพตปรามาสขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละระชาที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว ๆ ล ฯ
ละโทสะที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละโมหะที่เป็นเหตุไปอบาย
ขาดแล้ว พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ละโทสะขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละโมหะ
ขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละมานะขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละทิฏฐิขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละ
วิจิกิจฉาขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละถีนะขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละอุทธัจจะขาดแล้ว
ๆ ล ฯ ละอหิริขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละอโนตตปปะขาดแล้ว พระอรหันต์
เสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระโสดา-
บันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ละอโนตตปปะขาดแล้ว พระอรหันต์
เสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโศดาบันตะวิจิกิจฉาขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละสี-
ลัพพตปรามาสขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละราคะที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว ฯ ล ฯ
ละโทสะที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละโมหะที่เป็นเหตุไปอบาย
ขาดแล้ว พระโศดาบันตะเชื่อมจากโศดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๒๒๕] ส. พระอรหันต์ละราคะขาดแล้ว พระอรหันต์เชื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีละสังกกายทิฏฐิขาดแล้ว พระสก-
ทาคามีเชื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ละราคะขาดแล้ว พระอรหันต์เชื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละสี-
ลัพพตปรามาสขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละกามราคะอย่างหยาบขาดแล้ว ฯ ล ฯ
ละพยาบาทอย่างหยาบขาดแล้ว พระสกทาคามีเชื่อมจากสกทาคามีผลได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ละโทสะขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละอนิน-
ตัมปะขาดแล้ว พระอรหันต์เชื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระสกทาคามีละสังกัทยทิฏฐิขาดแล้ว ๆ ล ๆ ละ
พยายามอย่างหยาบขาดแล้ว พระสกทาคามี
เสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๒๖] ๓. พระอรหันต์ละราคะขาดแล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามีละสังกัทยทิฏฐิขาดแล้ว พระอนา-
คามิเสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. พระอรหันต์ละราคะขาดแล้ว พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามีละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ๆ ล ๆ ละสิ-
ลัพพตปรัมมาสขาดแล้ว ... ละกามราคะอย่างละเอียดขาดแล้ว ... ละ
พยายามอย่างละเอียดขาดแล้ว พระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. พระอรหันต์ละโทสะขาดแล้ว ๆ ล ๆ ละอโนต-
ตัมปะขาดแล้ว พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีละสังกัทยทิฏฐิขาดแล้ว ๆ ล ๆ ละ
พยาบาทอย่างละเอียดขาดแล้ว พระอนาคามี
เสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๒๗] ส. พระอนาคามีละสังกัทยทิฏฐิขาดแล้ว พระอนา-
คามิเสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันละสังกัทยทิฏฐิขาดแล้ว พระโสดา-
บันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. พระอนาคามีละสังกัทยทิฏฐิขาดแล้ว พระอนา-
คามิเสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ๆ ล ๆ ละ
โมหะที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. พระอนาคามีละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ๆ ล ๆ ละ
พยาบาทอย่างละเอียดขาดแล้วพระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโศคائبันละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละ
โมหะที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว พระโศคائبันเสื่อมจากโศคาปัตติผลได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๒๒๘] ส. พระอนาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระอนา-
คามิเสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระ-
สกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระอนาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระอนา-
คามิเสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละ
สีลัพพตปรามาสขาดแล้ว... ละกามราคะอย่างหยาบขาดแล้ว... ละ
พยาบาทอย่างหยาบขาดแล้ว พระสกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระอนาคามีละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ละพยาบาท

อย่างละเอียดขาดแล้ว พระอนาคามีเสื่อมจากอนาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละ
พยาบาทอย่างหยาบขาดแล้ว พระสกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๒๒๕] ส. พระสกทาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระ-
สกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระโสดา-
บันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระสกทาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระ-
สกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโสดาบันละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละ
โมหะที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว พระโสดาบันเสื่อมจากโสดาปัตติผลได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระสกทาคามีละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละกาม
ราคะอย่างหยาบขาดแล้ว... ละพยาบาทอย่างหยาบขาดแล้ว พระ-

สกทาคามีเสื่อมจากสกทาคามีผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโศดาบันลสะสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละ
โมหะที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว พระโศดาบันเสื่อมจากโศดาปัตติผลได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๒๓๐] ส. พระโศดาบันลสะสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระโศดา-
บันยอมไม่เสื่อมจากโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ละระคะขาดแล้ว พระอรหันต์ยอม
ไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระโศดาบันลสะสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระโศดา-
บันยอมไม่เสื่อมจากโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ละโทสะขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละอโนต-
ตูปะขาดแล้ว พระอรหันต์ยอมไม่เสื่อมจาก
อรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระโศดาบันลสะวิจิกิจฉาขาดแล้ว ฯ ล ฯ ละ
โมหะที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว พระโศดาบัน

ย่อมไม่เสื่อมจากโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ละระชาดแล้ว ฯ ล ฯ ละอโนต-
ตัมปะชาดแล้ว พระอรหันต์ย่อมไม่เสื่อมจาก
อรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๒๓๑] ส. พระสกทาคามีละสักกายทิฏฐิชาดแล้ว พระ-
สกทาคามีย่อมไม่เสื่อมจากสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ละระชาดแล้ว ฯ ล ฯ ละอโนต-
ตัมปะชาดแล้ว พระอรหันต์ย่อมไม่เสื่อมจาก
อรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระสกทาคามีละวิจิกิจฉาชาดแล้ว ฯ ล ฯ ละ
พยาบาทอย่างหยาบชาดแล้ว พระสกทาคามีย่อม
ไม่เสื่อมจากสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ละระชาดแล้ว ฯ ล ฯ ละอโนต-
ตัมปะชาดแล้ว พระอรหันต์ย่อมไม่เสื่อมจาก
อรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๒๓๒] ส. พระอนาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ละราคะขาดแล้ว ฯลฯ ละอโนตตปปะขาดแล้ว พระอรหันต์ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระอนาคามีละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ฯลฯ ละพยาบาทอย่างละเอียดขาดแล้ว พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ละราคะขาดแล้ว ฯลฯ ละอโนตตปปะขาดแล้ว พระอรหันต์ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๓๓] ส. พระโสดาบันละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระโสดาบันย่อมไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ฯลฯ ละพยาบาทอย่างละเอียดขาดแล้ว พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระโศดาบันละวิกิจฉาขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละโมหะ
ที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว พระโศดาบันยอมไม่
เสื่อมจากโศดาปตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละ
พยาบาทอย่างละเอียดขาดแล้ว พระอนาคามียอมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๓๔] ส. พระสกทาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระสก-
ทาคามียอมไม่เสื่อมจากสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละ
พยาบาทอย่างละเอียดขาดแล้ว พระอนาคามียอมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระสกทาคามีละวิกิจฉาขาดแล้ว ๆ ล ฯ ละ
พยาบาทอย่างหยาบขาดแล้ว พระสกทาคามียอมไม่เสื่อมจากสกทาคา-
มีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ๑ ล ๑ ละ
พยาบาทอย่างละเอียดขาดแล้ว พระอนาคามีย่อมไม่เสื่อมจากอนาคามีผล
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ล๑

[๒๓๕] ๔. พระโสดาบันละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว พระโสดา-
บันย่อมไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๕. พระสกทาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ๑ล๑ ละ
พยาบาทอย่างหยาบขาดแล้ว พระสกทาคามีย่อมไม่เสื่อมจากสกทาคา-
มิผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ ล ๑

๖. พระโสดาบันละวิจิกิจฉาขาดแล้ว ๑ล๑ ละโมหะ
ที่เป็นเหตุไปอบายขาดแล้ว พระโสดาบันย่อมไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผล
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๗. พระสกทาคามีละสักกายทิฏฐิขาดแล้ว ๑ ล ๑ ละ
พยาบาทอย่างหยาบขาดแล้ว พระสกทาคามีย่อมไม่เสื่อมจากสกทาคา-
มิผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ล๑

[๒๓๖] ศ. พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. รากะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. หากว่า รากะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดขึ้นได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้.

[๒๓๗] ศ. พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. โทสะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ฯลฯ โมหะ... มานะ... ทิฏฐิ... วิภิจจนา... ถีนะ... อุทธัจจะ... อริหิจะ... อโนตตปปะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. หากว่า อโนตตปปะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดขึ้นได้ในภายหลัง

หลัง ทำให้มีอันไม่ต้องเกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้.

[๒๓๘] ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดขึ้นแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้.

[๒๓๙] ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ยังสติปัญญาให้เกิดขึ้นแล้ว ฯ ล ฯ ยังสัมมปปธานให้เกิดขึ้นแล้ว...ยังอิทธิบาทให้เกิดขึ้นแล้ว ..ยังอินทรีย์ให้เกิดขึ้นแล้ว...ยังพละให้เกิดขึ้นแล้ว...ยังโพชฌงค์ให้เกิดขึ้นแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้

[๒๔๐] ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพื่อละขาดซึ่งโทสะ ฯ ล ฯ เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดขึ้นแล้ว ฯ ล ฯ ยังโพฆฌงค์ให้เกิดขึ้นแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ พระอรหันต์ยังโพฆฌงค์ให้เกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้.

[๒๔๑] ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ เป็นผู้ปราศจากราคะโทสะโมหะแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว มีเครื่องผูกไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว พันวิเศษแล้วเพราะรู้ชอบ มีลิ้มอันยกขึ้นแล้ว มีคูอันกลบแล้ว มีเสาระเนียดอันถอนขึ้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีลิ้มสลัก เป็นพระอริยะ ลคฺชง คือมานะแล้ว วางภาระแล้ว หมค เครื่องผูกพันแล้ว มีชัยชนะอย่างดีวิเศษแล้ว ท่านกำหนดรู้ทุกข์แล้ว ละสมุทัยแล้ว ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว ยังมรรคให้เกิดแล้ว รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งแล้ว กำหนดรู้ธรรมสิ่งทีควรกำหนดรู้แล้ว ละธรรมทีควรละ

แล้ว บำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญแล้ว ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้
แจ้งแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์เป็นผู้ปราศจาก ราคะ โทสะ
โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า
พระอรหันต์เสื่อมจากอภัตผลได้.

[๒๔๒] ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอภัตผลได้ หรือ ?

ป. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต^๑ เสื่อมจากอภัตผลได้
พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต^๒ ย่อมไม่เสื่อมจากอ-
ภัตผล.

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต เสื่อมจากพระอรหันต์-
ผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต เสื่อมจากอภัตผล
ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ย่อมไม่เสื่อมจากอภัต-
ผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑. ดูคำอธิบายในนุคคณบัญญัติ ข้อ ๑๗, ๑๘ หน้า ๑๕๑, ๑๕๓

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๔๓] ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตตระลาณะขาดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตเสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตตระลาณะขาดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตเสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ละโทสะขาดแล้ว ๆ ล ฯ

ละอนัตตปปะชาดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตเสื่อมจากอรหัตผลได้

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตละโทสะขาดแล้ว ๆ ล ฯ

ละอนัตตปปะชาดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตยังมรรคให้เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตเสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตยัง
มรรคให้เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตเสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตยัง
สติปัญญาให้เกิดแล้ว... ยังสัมมัมปญฺฐานให้เกิดแล้ว... ยังอิทธิบาทให้เกิด
แล้ว... ยังอินทรีย์ให้เกิดแล้ว... ยังพละให้เกิดแล้ว... ยังโพชฌงค์ให้
เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตเสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตยัง
สติปัญญาให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้
สมยวิมุตเสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพื่อจะขาดซึ่งโทสะ ๆ ล ฯ เพื่อละขาดซึ่งอนต-
ตปปะ พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์
ให้เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตเสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพื่อละขาดซึ่งอนตตปปะ พระอรหันต์ผู้สมย-
วิมุต ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว พระอรหันต์
ผู้สมยวิมุต เสื่อมจากอรรถผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๔๔] ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว มีเครื่องผูกไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว พันวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ มีลัมอันยกขึ้นแล้ว มีคูอันกลบแล้ว มีเสาระเนียดอันถอนขึ้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีลัมสลัก เป็นอริยะ ลคฺชง คือมานะแล้ว วางภาระแล้ว หมคเครื่องผูกพันแล้ว มีชัยชนะอย่างดีวิเศษแล้ว ท่านกำหนดรู้ทุกข์แล้ว ละสมุทัยแล้ว ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว ยังมรรคให้เกิดแล้ว รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งแล้ว กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้แล้ว ละธรรมที่ควรละแล้ว บำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญแล้ว ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตเสื่อมจากอหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต เสื่อมจากอหัตผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๔๕] ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตละราคะขาดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ย่อมไม่เสื่อมจากอหัตผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตตระราคาษะขาดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตระโทสะขาดแล้ว ฯลฯ

ละอโนตปปะขาดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตละอโนตปปะขาดแล้ว พระอรหันต์สมยวิมุต ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์สมยวิมุตยังมรรคให้เกิดแล้ว ฯลฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพื่อละขาดซึ่งราคะ พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ยังมรรคให้เกิดแล้ว ฯลฯ โพชฌงค์ให้เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เพื่อละขาดซึ่งโทสะ ฯลฯ เพื่อละขาดซึ่งอนัตตูปปะ พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ยังมรรคให้เกิดแล้ว ฯลฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพื่อละขาดซึ่งอนัตตูปปะ พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ยังมรรคให้เกิดแล้ว ฯลฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต เป็นผู้ปราศจากราคะโทสะ โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต เป็นผู้ปราศจากราคะโทสะ โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว พระอรหันต์ผู้สมยวิมุต ย่อมไม่เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๔๖] ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสารีบุตรเถระเสื่อมแล้วจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. พระมหาโมคคัลลานเถระ...พระมหากัสสปเถระ

...พระมหากัจจายนเถระ...พระมหาโกณฑัญญ์เถระ... พระมหาปิ่นถกเถระ
เสื่อมแล้วจากพระอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. พระสารีบุตรเถระ ไม่ได้เสื่อมจากอรหัตผล
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระสารีบุตรเถระไม่ได้เสื่อมจากอร-
หัตผล ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์เสื่อม
จากอรหัตผล.

ส. พระมหาโมคคัลลานเถระ...พระมหากัสสปเถระ

...พระมหากัจจายนเถระ...พระมหาโกณฑัญญ์เถระ...พระมหาปิ่นถกเถระ
ไม่ได้เสื่อมจากอรหัตผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระมหาโมคคัลลานเถระ ๆ ล ๆ พระ-
มหาปิ่นถกเถระไม่ได้เสื่อมจากอรหัตผล ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์
เสื่อมจากอรหัตผลได้.

[๒๔๗] ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ปฏิปทาที่พระสมณะประกาศแล้วนี้สูงและต่ำแล แต่ผู้ปฏิบัติจะไปถึงฝั่ง (คือ นิพพาน) ได้สองเที่ยวก็หาไม่ ฝั่งนี้อันผู้ปฏิบัติจะได้รู้แต่ครั้งเดียวก็หาไม่ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

๓. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า พระอรหันต์
เสื่อมจากอรรถผลได้ นะสิ

[๒๔๘] ๓. พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บรรดาภิเลสวัฏที่พระอรหันต์ตัดแล้ว ยังมีบาง
อย่างที่ยังจะต้องตัดอีก หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. บรรดาภิเลสวัฏที่พระอรหันต์ตัดแล้ว ยังมีบาง
อย่างที่ยังจะต้องตัดอีก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ท่านผู้เสร็จ
กิจที่จำต้องทำแล้ว เป็นผู้ปราศจากตัณหา ไม่มีกิเลสเครื่องยึดถือ
บรรดาภิเลสวัฏที่ท่านตัดแล้ว ไม่มีอันใดที่จะต้องตัดอีก ท่าน
ถอนห่วงน้ำและบ่วงได้แล้ว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่ฟังกล่าวว่ บรรดาภิเลสวัฏที่
พระอรหันต์ตัดแล้ว ยังมีบางอย่างที่ยังจะต้อง
ตัดอีก นะสี ?

[๒๔๕] ส. พระอรหันต์เสื่อมจากอภัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กิจที่ทำแล้ว ต้องกลับสร้างสมอีก มีหรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. กิจที่ทำแล้ว ต้องกลับสร้างสมอีก มีหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า การกลับสร้าง
สมกิจที่ทำแล้วไม่มี กิจอื่นที่จำต้องทำอีกก็ไม่มี แก่ภิกษุผู้
พ้นแล้วโดยชอบ ผู้มีจิตสงบแล้ว บรรดารูป เสียง กลิ่น รส
ผัสสะ ธรรมารมณ์ทุกอย่าง ทั้งที่น่าปรารถนา และไม่น่าปรารถนา
ไม่ยังจิตของท่านผู้คงที่ อันตั้งมั่น หลุดพ้นแล้ว ให้หวั่นไหวได้
ดูจกขุขิตาล้วนเป็นแห่งที่บ่ยอมไม่สะเทือนเพราะลม ฉะนั้น
เพราะภิกษุผู้นั้นยอมพิจารณาเห็นแต่ความสิ้นไปแห่งจิตนั้น ๆ ดังนี้
เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า กิจที่ทำแล้วต้อง
กลับสร้างสมอีก มีอยู่ นะสี.

[๒๕๐] ๒. ไม่พึงกล่าวว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผล
ได้ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๒. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย** **ธรรม ๕ เหล่านี้** ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความเสื่อมรอบ
แก่ภิกษุผู้สมยวิมุต **ธรรม ๕** เป็นไฉน **คือ** ความเพลิดเพลिनใน
การงาน ความเพลิดเพลिनในการสนทนา ความเพลิดเพลिनใน
การหลับ ความเพลิดเพลिनในการคลุกกลี ไม่พิจารณาจิตที่หลุด
พ้นแล้วอย่างไร **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** **ธรรม ๕ เหล่านี้แล** ย่อม
เป็นไปพร้อมเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้สมยวิมุต **ดังนี้** เป็นสูตร
มีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๒. ถ้าอย่างนั้น พระอรหันต์ก็เสื่อมจากอรรถผล
ได้ นะสี ?

[๒๕๑] ๓. พระอรหันต์มีความเพลิดเพลिनในการงานหรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๘. พระอรหันต์มีความเพลิดเพลีนในการทำงาน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระอรหันต์ยังมีราคะ กามราคะ กามราคปริ-
ยุกฐานะ กามราคตัณญาชรัญญ์ กาโมฆะ กาม-
โยคะ กามฉันทนิวรณั หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. พระอรหันต์ยังมีความเพลิดเพลีนในการสนทนา
...มีความเพลิดเพลีนในการหลับ... มีความ
เพลิดเพลีนในการคลุกคลี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. พระอรหันต์ยังมีความเพลิดเพลีนในการคลุกคลี
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระอรหันต์ยังมีราคะ กามราคะ กามราคปริ-
ยุกฐานะ กามราคตัณญาชรัญญ์ กาโมฆะ กาม-
โยคะ กามฉันทนิวรณั หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๕๒] ๘. พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์เมื่อเสื่อมจากอรหัตผล ถูกอะไร
กลุ่มรุมจึงเสื่อม ?
- ป. ถูกราคากลุ่มรุมจึงเสื่อม.
๓. การกลุ่มรุมเกิดขึ้น เพราะอาศัยอะไร ?
- ป. เกิดขึ้น เพราะอาศัยอนุสัย.
๓. พระอรหันต์ยังมีอนุสัย หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
๓. พระอรหันต์ยังมีอนุสัย หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์ยังมีกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย
มานานุสัย ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉานุสัย ภวรา-
คานุสัย อวิชชานุสัย หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ป. พระอรหันต์ถูกโทสะกลุ่มรุมจึงเสื่อม ฯลฯ ถูก
โมหะกลุ่มรุมจึงเสื่อม.
๓. ความกลุ่มรุมเกิดขึ้นเพราะอาศัยอะไร ?
- ป. เกิดขึ้น เพราะอาศัยอนุสัย.
๓. พระอรหันต์ยังมีอนุสัย หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
๓. พระอรหันต์ยังมีอนุสัย หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์ยังมีกามราคานุสัย ฯลฯ อวิชชานุ-
สัย หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๕๓] ๓. พระอรหันต์เสื่อมจากอหัตผลได้ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. เมื่อพระอรหันต์เสื่อมจากอหัตผล อะไรก่อ
ตัวขึ้น.

๒. ราคะก่อตัวขึ้น.

๓. สักกายทิฏฐิก่อตัวขึ้นหรือ ? วิจิกิจฉาก่อตัวขึ้น
หรือ ? สิ้นพตปรามาสก่อตัวขึ้น หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. โทสะก่อตัวขึ้นหรือ ฯลฯ โมหะก่อตัวขึ้นหรือ ?

สักกายทิฏฐิก่อตัวขึ้นหรือ ? วิจิกิจฉาก่อตัวขึ้นหรือ ? สิ้นพตปรามาสก่อ
ตัวขึ้น หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๕๔] ๓. พระอรหันต์เสื่อมจากอหัตผลได้ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์ยังสะสมอยู่ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. พระอรหันต์เลิกสะสมอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ยังละอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ยังยึดมั่นอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ยังชำระล้างอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ยังหมักหมมอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ยังกำจัดมีดอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ยังมีดมัวอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ยังสะสมอยู่ที่มิใช่ เลิกสะสมอยู่ที่มิใช่ แต่เป็นผู้เลิกสะสมแล้วตั้งอยู่ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์ยังสะสมอยู่ที่มิใช่ เลิกสะสมอยู่ที่มิใช่ แต่เป็นผู้เลิกสะสมแล้วตั้งอยู่ ก็ต้องไม่กล่าวว่าพระอรหันต์เสื่อมจากอภัตผลได้.

ส. พระอรหันต์ยังละอยู่ที่มิใช่ ยังยึดมั่นอยู่ที่มิใช่ แต่เป็นผู้ละขาดแล้วตั้งอยู่ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์ยังละอยู่ที่ไม้อื่น ยังยึดมัน
อยู่ที่ไม้อื่น แต่เป็นผู้ละขาดแล้วตั้งอยู่ ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์
เสื่อมจากอภัตผลได้.

ส. พระอรหันต์ยังชำระล้างอยู่ที่ไม้อื่น ยังหมักหมม
อยู่ที่ไม้อื่น แต่เป็นผู้ชำระล้างแล้วตั้งอยู่ มีไม้อื่น
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์ยังชำระล้างอยู่ที่ไม้อื่น ยัง
หมักหมมอยู่ที่ไม้อื่น แต่เป็นผู้ชำระล้างแล้วตั้งอยู่ ก็ต้องไม่กล่าวว่า
พระอรหันต์เสื่อมจากอภัตผลได้.

ส. พระอรหันต์ยังกำจัดมีอยู่ที่ไม้อื่น ยังมีคมัวอยู่
ที่ไม้อื่น แต่เป็นผู้กำจัดมีแล้วตั้งอยู่ มีไม้อื่นหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์ยังกำจัดมีอยู่ที่ไม้อื่น ยัง
มีคมัวอยู่ที่ไม้อื่น แต่เป็นผู้กำจัดมีแล้วตั้งอยู่ ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระ-
อรหันต์เสื่อมจากอภัตผลได้.

ปริหานิกถา จบ

อรรถกถาปริหานิกถา

ว่าด้วยความเสื่อม

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องความเสื่อม. ถีนิกายสมิตยะ วัชชีปุตตะกะ
ถัพพัตถิกวาที และมหาสังฆิกะบางพวก อาศัยพระสูตรทั้งหลายว่า*
ปริหานิธมฺโม อปริหานิธมฺโม เทวเม ภิกฺขเว ธมฺมา เสกฺขสุตฺต
ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺตฺติ ปญฺจิเนฺหุ ภิกฺขเว ธมฺมา สมย-
วิมุตฺตสุตฺต ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺตฺติ ดังนี้ ด้วยประการฉะนี้
เป็นต้น ย่อมปรารภความเสื่อมรอบแม่แก่พระอรหันต์ เพราะ
ฉะนั้น ความเสื่อมเหล่านั้น หรือเหล่าอื่นนั้นแหละจงยกไว้ก่อน ลัทธิ
คือความถือผิดนี้ย่อมมีแก่ชนเหล่าใด เพื่อทำลายลัทธิแห่งชนเหล่านั้น
สกวาทิจึงถามปรวาทิว่า **พระอรหันต์เสื่อมจากความเป็นพระอร-**
หันต์หรือ ในคำถามเหล่านั้น คำว่า " **ความเสื่อม** " ได้แก่ความ
เสื่อม ๒ อย่างคือ ปัตตปริหานิ คือความเสื่อมจากธรรมที่เคยบรรลุแล้ว
และอัปปัตตปริหานิ คือความเสื่อมจากธรรมที่ยังไม่บรรลุ.

* พระสูตรนี้แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ คือ ปริหานิ-
ธรรม และอปริหานิธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมรอบแก่ภิกษุผู้เป็นเสกข-
บุคคล คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ เหล่านี้ คือ ความเพลิดเพลिनในการงาน
ความเพลิดเพลिनในการสนทนา ความเพลิดเพลिनในการหลับ ความเพลิดเพลिन
ในการคลุกคลี ความหลุดพ้นแห่งจิตมีอย่างไรไม่พิจารณาอย่างนั้น ย่อมเป็นไป
พร้อมเพื่อความเสื่อมรอบแก่ภิกษุผู้สมขวิมุตตบุคคล ดังนี้ด้วยประการฉะนี้ เป็นต้น

ในความเสื่อมเหล่านั้น ท่านพระโคธิกะแล ย่อมเสื่อมจากเจโตวิมุตอันเป็นไปชั่วครานั้นแม้ในครั้งที่ ๒ นี้เรียกว่า ปัตตปริหานิ คือความเสื่อมจากธรรมที่เคยบรรลุแล้ว. เมื่อชนทั้งหลายผู้มีความต้องการสิ่งทั่วไปมีอยู่ ความต้องการอันนั้นย่อมเสื่อมไปนี้เรียกว่า อัปปัตตปริหานิ คือความเสื่อมจากธรรมที่ตนยังไม่บรรลุ คือยังไม่ได้มา. ในความเสื่อมทั้ง ๒ เหล่านี้ ในที่นี้ท่านประสงค์เอาความเสื่อมจากธรรมที่เคยบรรลุแล้วคือ ปัตตปริหานิ.

ก็คำตอบรับรองของปรวาทที่ว่า "ใช่" เพราะหมายเอาความเสื่อมจากธรรมอันบรรลุแล้วนี้ อนึ่ง ปรวาทนั้นย่อมปรารณาชื่อความเสื่อมจากธรรมอันบรรลุแล้วนี้จากโลกียสมาบัติในลัทธิของตนเท่านั้น ไม่ปรารณาความเสื่อมจากสามัญญผลทั้งหลาย มีอรหัตผลเป็นต้น แม้ในลัทธิอื่นท่านก็ไม่ปรารณาความเสื่อมนั้นแก่บุคคลทั้งปวงในสามัญญผลทั้งปวง ในภพทั้งปวง ในกาลทั้งปวง อันลัทธินั้นก็สักแต่ว่าเป็นลัทธิของท่านเท่านั้น เพราะฉะนั้นเพื่อจะทำลายข้าย คือลัทธิอันถือผิดทั้งปวง ปัญหาของสกวาที่จึงเกิดขึ้นโดยนัยเป็นต้นอีกว่า **พระอรหันต์เสื่อมจากอรหัตผลได้ในภพทั้งปวงหรือ** ในปัญหานี้ ปรวาทที่ไม่ปรารณาความเสื่อมจากอรหัตผล ของพระอรหันต์ผู้เสื่อมมาโดยลำดับแล้วก็หยุดอยู่ในโศคาปัตติผล ย่อมปรารณาความเสื่อมของพระอริยะผู้ตั้งอยู่ในผลทั้งหลายในเบื้องบนเท่านั้น. อนึ่ง ไม่ปรารณาความเสื่อมของพระอรหันต์ผู้ตั้งอยู่ในรูปภพทั้งหลาย แต่ย่อมปรารณาความเสื่อม

ของพระอรหันต์ผู้ตั้งอยู่เฉพาะในกามภพ. เพราะความที่ธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม มีความเพลิดเพลिनในการงานเป็นต้นมีอยู่ เพราะฉะนั้น เมื่อถูกสกวาทิถามว่า พระอรหันต์เสื่อมจาก...ในภพ ทั้งปวงหรือ ท่านก็ปฏิเสธ ครั้นถูกถามซ้ำอีก ท่านก็ตอบรับรอง เพราะความไม่เสื่อมอย่างนั้น ถ้าคัมภีร์ สกวาทิ จึงถามปัญหาที่ควรถามในปัญหาที่ ๒ อันเป็นลัทธิที่เกิดขึ้นแก่ปรวาทินั้นฉันนั้นนั่นแหละ ว่า แม้พระอรหันต์ย่อมไม่เสื่อมจากผล ปรวาทิเมื่อไม่เห็นความแน่นอนแห่งความที่ไม่ควรเป็นเศษฐิ จึงตอบรับรอง ถูกสกวาทิชักถึงความเป็นผู้ควรจะเสื่อมจากผลทั้ง ๔ ของพระอรหันต์ ปรวาทิผู้ตั้งอยู่ในลัทธิถือเอาเนื้อความโดยไม่พิจารณาถ้อยคำว่า เป็นผู้เที่ยงเป็นผู้จะตรัสรู้ข้างหน้า จึงปฏิเสธ หมายเอาความไม่ควรเพื่อจะเสื่อมจากโสคาปัตติผล. ก็คำนั้น สักว่าเป็นลัทธิของท่านเท่านั้น ชื่อว่า วาทยุดติ คือการประกอบวาทะ สำเร็จแล้วด้วยคำมีประมาณเท่านั้นแล.

อริยบุคคลสังสันทนา

การเทียบเคียงระหว่างพระอริยะ

บัดนี้ เป็นการเริ่มการเทียบเคียงระหว่างพระอริยบุคคล. ในปัญหานี้ ชนบางพวกย่อมปรารธนาความเสื่อมของพระอรหันต์เท่านั้น บางพวกปรารธนาความเสื่อมแม้แก่พระอนาคามี บางพวกปรารธนาความเสื่อมแม้แก่พระสกทาคามี แต่ชนเหล่านั้นทั้งหมดย่อมปรารธนาความเสื่อมของพระโสคาบันนั้นเทียว. ชนเหล่าใดย่อมปรารธนาความ

เสื่อมของพระอรหันต์ผู้เสื่อมจากความเป็นพระอรหันต์แล้วดำรงอยู่ใน
ภาวะแห่งพระอนาคามีและพระสกทาคามีภูมิ แต่ไม่ปรารถนาความเสื่อม
ของพระอนาคามีและสกทาคามีนอกจากนี้ ก็ชนแม่เหล่านั้นย่อมไม่
ปรารถนาความเสื่อมของพระโศคาบันแม่ในกาลทั้งปวง เพราะฉะนั้น
ท่านจึงทำคำถามด้วยเครื่องหมายสำหรับละข้อความไว้เป็นสำคัญ. ใน
ปัญหาเหล่านั้น บัณฑิตพึงทราบคำปฏิเสธด้วยสามารถแห่งลัทธิของ
ท่านเหล่านั้น. ก็ในปัญหาว่า พระอนาคามีย่อมเสื่อมจากพระอนา-
คามิผลหรือ ปรวาทที่ตอบปฏิเสธด้วยสามารถแห่งชนผู้ไม่ปรารถนา
ความเสื่อมของพระอนาคามีเหล่านั้น. ในข้อนี้ว่า ชนเหล่าใด ย่อม
ปรารถนาความเสื่อมของพระอนาคามีผู้ปกติ หรือพระอนาคามีผู้เสื่อม
จากพระอรหันต์แล้วดำรงอยู่ในภาวะแห่งอนาคามีภูมิ คำตอบรับรอง
ของปรวาทที่ย่อมมีด้วยสามารถแห่งชนเหล่านั้น ดังนี้ เป็นข้อสำคัญ.
บัณฑิตพึงทราบเปชยาล คือเครื่องหมายสำหรับละข้อความทั้งปวงแห่ง
เนื้อความ โดยทำนองแห่งปัญหานั้นเกิด.

อนึ่ง คำใดที่ท่านกล่าวแล้วในปัญหานั้นว่า ถัดจากโศคา-
ปัตติผลท่านก็ทำให้แจ้งซึ่งพระอรหันต์ผลที่เดียวหรือ คำนั้น
ท่านกล่าวหมายเอาความเกิดขึ้นแห่งพระอรหันต์เพราะความพยายามอีก
ของพระอรหันต์ผู้เสื่อมแล้ว. ปรวาทที่ตอบปฏิเสธคำนั้น เพราะไม่มี
ความเป็นพระอรหันต์ในลำดับแห่งโศคาปัตติผล. เบื้องหน้าแต่นี้เพื่อ
ประกอบคำเป็นต้นว่า ชื่อว่าความเสื่อมนี้จะพึงมีเพราะความโง่เขลา

ของผู้ละกิเลสหรือเพราะความไม่ตรัสรู้ด้วยมรรคภาวนาเป็นต้น หรือแม้ เพราะไม่เห็นสังขะทั้งหลาย นี้ด้วยประการฉะนี้ เป็นต้น สกวาทีจึง กล่าวว่ ใครละกิเลสได้มากกว่ากัน เป็นต้น. คำนั้นทั้งหมด มีคำอธิบายง่ายทั้งนั้นแล. อนึ่ง เนื้อความพระสูตรทั้งหลาย บัณฑิตพึง ทราบโดยนัยที่กล่าวแล้วในอรรถกถาที่มาทั้งหลายนั้นแหละ.

ในคำว่า พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตติ์เชื่อมจากอรรถผลได้ นี้เป็นลัทธิของพวกเขาว่า พระอรหันต์ผู้มีอินทรีย์อ่อนชื่อว่า สมยวิมุตต-บุคคล พระอรหันต์ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ชื่อว่าสมยวิมุตตบุคคล ดังนี้ แต่ในลัทธิสกวาทีทำการสันนิษฐานไว้ว่า ผู้เป็นฉานลาภิไม่บรรลวุสี ชื่อว่า สมยวิมุตตบุคคล ผู้เป็นฉานลาภิบรรลวุสีแล้วด้วย พระอริย-บุคคลทั้งหมดในวิโมกข์ที่เป็นอริยะด้วย ชื่อว่า สมยวิมุตตบุคคล. ก็ ปรวาทีนั้นถือเอาลัทธิของตนกล่าวว่า พระอรหันต์ผู้สมยวิมุตติ์ยอม เลื่อม พระอรหันต์นอกจากนี้ไม่เลื่อม คำที่เหลือในที่นี้มีเนื้อ ความง่ายทั้งนั้น ดังนี้แล.

อริยบุคคลสังสันทนา จบ

สุตตโสธนา

การชำระพระสูตร

บัดนี้ เป็นการชำระพระสูตร. ในคำเหล่านั้น คำว่า สูง และต่ำ ได้แก่ความสูงด้วยความต่ำด้วยจากประเภทอันเลิศและเลว.

คำว่า ปฏิปทา ได้แก่ การปฏิบัติ. คำว่า อันสมณะประกาศ แล้ว ได้แก่สมณะ คือพระพุทธเจ้าให้รุ่งโรจน์แล้ว. ก็ปฏิปทาฝ่าย บรรลุเร็วพลัน ชื่อว่า เป็นปฏิปทาสูง ปฏิปทาลำบากตรัสรู้ช้าชื่อว่า ปฏิปทาค่ำ ปฏิปทาที่เหลือ ๒ นอกจากนี้ เป็นปฏิปทาสูงส่วนหนึ่ง ค่ำ ส่วนหนึ่ง. ท่านกล่าวปฏิปทาแรกท่านนั้นว่าเป็นปฏิปทาสูง ส่วนที่เหลือ แม้ทั้ง ๓ ท่านกล่าวว่า เป็นปฏิปทาค่ำ. อธิบายว่า พระอริยะทั้งหลาย ย่อมไปสู่ฝั่ง คือพระนิพพาน ได้ ๒ ครั้งด้วยปฏิปทาทั้งสูงทั้งค่านั้น ๆ ก็หาไม่ คือหมายความว่า ย่อมไม่ไปสู่พระนิพพานสิ้น ๒ ครั้ง ด้วย มรรคหนึ่ง. ถามว่า เพราะเหตุไร? ตอบว่าเพราะว่ากิเลสเหล่าใด อันมรรคใดละได้แล้วไม่พึงละกิเลสเหล่านั้นด้วยมรรคนั้นอีก ท่านย่อม แสดงภาวะแห่งธรรม คือความไม่เสื่อมด้วยมรรคนี้. ชื่อว่า ฝั่งนี้อัน ผู้ปฏิบัติจะารู้แต่ครั้งเดียวก็หาไม่ ความว่า ฝั่ง คือพระนิพพาน นี้แม้ควรแก่การบรรลุสิ้นครั้งเดียวก็หาไม่ถามว่า เพราะเหตุไร? แก้ว เพราะไม่มีการละกิเลสทั้งปวงด้วยมรรคเดียว. ท่านแสดงความเป็นพระอรหันต์ด้วยมรรค ๑ เท่านั้น.

ชื่อว่า บรรดาภิเลสวัฏที่พระอรหันต์ตัดแล้วยังมีบางอย่าง ที่ยังจะต้องตัดอีกหรือ ความว่า สกวาที่ถามว่า เมื่อภิเลสวัฏจะ ขาดแล้ว พระอริยะจะพึงตัดกิเลสอะไร ๆ อีกมีอยู่หรือ? ปรวาทิหมาย เอาพระอรหันต์ผู้มีอินทรีย์แก่กล้าจึงตอบปฏิเสธ ถูกถามซ้ำอีก หมาย เอาผู้มีอินทรีย์อ่อน จึงตอบรับรองว่า ใช่. สกวาที่จึงนำพระสูตรมาแล้ว แสดงความไม่มีกิเลสอะไร ๆ ที่พระอรหันต์จะต้องตัดอีก.

ในปัญหาว่า คำว่า โอมปาโส แปลว่า ห้วงน้ำและบ่วง
ได้แก่ ห้วงน้ำคือกิเลส และบ่วงคือกิเลส. คำว่า การกลับสร้างสม
กิจที่ทำแล้ว ได้แก่ เจริญมรรคที่เจริญแล้วอีก. แม้คำในที่นี่บ่งชี้ต
พึงทราบคำปฏิเสธและคำตอบรับรองโดยนัยที่กล่าวมาแล้วในกาลก่อน
นั้นแหละ.

คำว่า ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความเสื่อมรอบ ความว่า
ธรรม ๕ อย่างมีความเพติดเพลินในการทำงานเป็นต้น ในพระสูตรที่
ปรวาทินำมาอ้าง ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความเสื่อมจากธรรมที่ยังไม่บรรลุ
และเพื่อความเสื่อมจากโลกียสมาบัติ แต่สกวาทินั้นไม่เห็นความเสื่อม
แห่งพระอรหันต์ที่บรรลุแล้ว ด้วยเหตุนี้แหละ จึงถามว่า พระ-
อรหันต์มีความเพติดเพลินในการทำงานหรือ ปรวาทิหมายเอาพระ-
อรหันต์ผู้สมยวิมุตตบุคคล จึงตอบปฏิเสธ หมายเอาพระอรหันต์ นอก
จากนี้จึงตอบรับรอง. อีกอย่างหนึ่ง ย่อมปฏิเสธการทำงานอันเป็นไปกับ
ด้วยกามราคะย่อมรับรองการทำงานอันเป็นไปนอกจากกามราคะ. เมื่อถูก
ถามถึงความที่พระอรหันต์มีราคะเป็นต้นก็ไม่อาจตอบ.

คำว่า ถูกอะไรกลุ่มรุมจึงเสื่อม ความว่ากิเลสอะไร ๆ
กลุ่มรุมจิต อธิบายว่ากิเลสเป็นเครื่องผูกพัน หรือกิเลสเป็นเครื่องท่วม-
ทับภายใน. แม้ในคำถามว่าด้วยอนุสัยกิเลส บัณฑิตพึงทราบ คำปฏิเสธ
และคำรับรองด้วยสามารถแห่งพระอริยผู้มีอินทรีย์อ่อน. อนึ่ง ย่อม
ตอบรับรองด้วยคำธรรมคาว่า อนุสัยของกัลยาณปุถุชนยังมีอยู่.

ชื่อว่า ราคะก่อตัวขึ้น ความว่า ปรวาทีกกล่าวหมายเอา ราคะที่ละด้วยการภavana. แม้ในโทสะและโมหะข้างหน้าก็นัยนี้เหมือนกัน. ก็การก่อตัวขึ้นแห่งกิเลสทั้งหลายมีสักกายทิฏฐิเป็นต้นย่อมไม่มี เพราะความที่กิเลสเหล่านั้นอันพระโสดาบันละแล้ว. คำที่เหลือในที่นี้ทั้งปวงง่ายทั้งนั้นแล.

สุดตโสธนา จบ

อรรถกถาปริหานิกถา จบ

พรหมจริยกา

[๒๕๕] สกวาที การประพุดติพรหมจรรย์ไม่มีในหมู่เทวดา
หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. เทวดาทั้งหมด เป็นผู้เอะเอะ เป็นใบ้ ไม่รู้

เดียงสา ใช้ภาษาใบ้ ไม่มีกำลังพอจะรู้ความแห่งคำที่กล่าวติกล่าวชั่ว เทวดา
ทั้งหมด ไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ไม่เลื่อมใสในพระธรรม ไม่เลื่อมใส
ในพระสงฆ์ ไม่เข้าไปนั่งใกล้พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ไม่ทูลถามปัญหา
กับพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าไม่ชื่นชมในปัญหาที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
วิสาขนาแล้ว เทวดาทั้งหมดประกอบด้วยกัมมวารณ กิเลสวารณ วิปากา-
วารณ ไม่มีศรัทธา ไม่มีฉันทะ เป็นผู้มัวปัญญาทึบ เป็นผู้ไม่ควร
เพื่อก้าวลงสู่ความแน่นอนอันเป็นทางชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย เทวดา
ทั้งหมดเป็นผู้ทำมาตุฆาต เป็นผู้ทำปิตุฆาต เป็นผู้ทำอรหันตฆาต เป็น
ผู้ทำโลหิตุฆาต เป็นผู้ทำสังฆเภท เทวดาทั้งหมดเป็นผู้ทำปาณาติบาต
เป็นผู้ทำอทินนาทาน เป็นผู้ประพุดติผิดในกาม เป็นผู้กล่าวมุสาวาท
เป็นผู้กล่าวปิสุณาวาท เป็นผู้กล่าวพรุสวาท เป็นผู้กล่าวสัมผัปปลาปวาท
เป็นผู้มากด้วยอกิขณา เป็นผู้มัวจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฎฐิ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เทวดาที่ไม่เป็นผู้เอะเอะ ไม่เป็นใบ้ เป็นผู้รู้

เดียงสาไม่ใช้ภาษาใบ้ มีกำลังพอจะรู้เนื้อความแห่งคำที่กล่าวดีหรือชั่ว

มีอยู่ เทวดาที่เลื่อม ในพระพุทธเจ้า เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใส
ในพระสงฆ์ เข้าไปนั่งใกล้พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทูลถามปัญหาแก่
พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ซึ่งชมในปัญหาที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
วิชันมาแล้ว ก็มีอยู่ เทวดาที่ไม่ประกอบด้วยกัมมาวรณ์ ไม่ประกอบด้วย
กิเลสาวรณ์ ไม่ประกอบด้วยวิปากาวรณ์ เป็นผู้มิศรัทธา เป็นผู้มิฉันทะ
เป็นผู้มิปัญญา เป็นผู้ควรที่จะก้าวลงสู่ความแน่นอน อันเป็นทางชอบ
ในกุศลธรรมทั้งหลาย ก็มีอยู่ เทวดาที่ไม่เป็นผู้ทำมาตุจฉา ไม่เป็นผู้ทำ
ปิตุจฉา ไม่เป็นผู้ทำอรหันตฉาต ไม่เป็นผู้ทำโลหิตุขบาท ไม่เป็นผู้ทำ
สังฆเภท ก็มีอยู่ เทวดาที่ไม่เป็นผู้ทำปาณาติบาต ไม่เป็นผู้ทำอทินนา
ทาน ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่กล่าวมุสาวาท ไม่กล่าวปิสุณาวาท
ไม่กล่าวพรุสาวาท ไม่กล่าวสัมผัปปลาปวาท มิใช่ผู้มากด้วยอภิชฌา มิใช่
ผู้มีจิตพยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ ก็มีอยู่มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เทวดาที่ไม่เป็นผู้เองะงะ ไม่เป็นไข้
เป็นผู้รู้เดียงสา ไม่ใช่ภาษาใบ้ มีกำลังพอจะรู้เนื้อความแห่งคำที่กล่าวดี
กล่าวชั่ว มีอยู่ ฯลฯ เทวดาที่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ฯลฯ เป็น
สัมมาทิฐิ ก็มีอยู่ ก็ต้องไม่กล่าวว่า การประพฤติพรหมจรรย์ไม่มีใน
หมู่เทวดา.

[๒๕๖] ป. การประพฤติพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ

ส. ถูกแล้ว.

ป. ในหมู่เทวดานั้น มีการบรรพชา ปลงผม ทรง
ผ้ากาสาวะ ทรงบาตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นได้ พระปัจเจก-
พุทธเจ้าก็อุบัติขึ้นได้ คู่แห่งพระสาวกก็อุบัติขึ้นได้ ในหมู่เทวดา หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๕๑] ส. เพราะในหมู่เทวดาไม่มีการบรรพชา ฉะนั้น
การประพฤติพรหมจรรย์จึงไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ในที่ใดมีการบรรพชา ในที่นั้นแลมีการประ-
พฤติพรหมจรรย์ ในที่ใดไม่มีการบรรพชา ในที่นั้นไม่มีการประพฤติ-
พรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ในที่ใดมีการบรรพชา ในที่นั้นแลมีการประ-
พฤติพรหมจรรย์ ในที่ใดไม่มีการบรรพชา ในที่นั้นไม่มีการประพฤติ-
พรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้ใดบรรพชา ผู้นั้นแลมีการประพฤติพรหม-
จรรย์ ผู้ใดไม่บรรพชา ผู้นั้นไม่มีการประพฤติพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๕๒] ส. เพราะในหมู่เทวดาไม่มีการปลงผม ฉะนั้น การ
ประพฤติพรหมจรรย์จึงไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ในที่ใดมีการปลงผม ในที่นั้นแลมีการประพุดิ-
พรหมจรรย์ ในที่ใดไม่มีการปลงผม ในที่นั้นไม่มีการประพุดิพรหม-
จรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ในที่ใดมีการปลงผม ในที่นั้นแลมีการประพุดิ-
พรหมจรรย์ ในที่ใดไม่มีการปลงผม ในที่นั้นไม่มีการประพุดิพรหม-
จรรย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้ใด ปลงผม ผู้นั้นแลมีการประพุดิพรหมจรรย์
ผู้ใดไม่ปลงผม ผู้นั้นไม่มีการประพุดิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๕๕] ส. เพราะในหมู่เทวดา ไม่มีการทรงผ้ากาสาวะ
ฉะนั้น การประพุดิพรหมจรรย์จึงไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ในที่ใดมีการทรงผ้ากาสาวะ ในที่นั้นแลมีการ
ประพุดิพรหมจรรย์ ในที่ใดไม่มีการทรงผ้ากาสาวะ ในที่นั้นไม่มีการ
ประพุดิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ในที่ใดมีการทรงผ้ากาสาวะ ในที่นั้นแลมีการ
ประพุดิพรหมจรรย์ ในที่ใดไม่มีการทรงผ้ากาสาวะ ในที่นั้นไม่มีการ
ประพุดิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้ใดทรงผ้ากาสาละ ผู้นั้นมีการประพาศิพรหม-
จรรย์ ผู้ใดไม่ทรงผ้ากาสาละ ผู้นั้นไม่มีการประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๖๐] ส. เพราะในหมู่เทวดา ไม่มีการทรงบาตร ฉะนั้น
การประพาศิพรหมจรรย์ จึงไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ในที่ใดมีการทรงบาตร ในที่นั้นแลมีการประ-
พาศิพรหมจรรย์ ในที่ใดไม่มีการทรงบาตร ในที่นั้นไม่มีการประพาศิ
พรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ในที่ใดมีการทรงบาตร ในที่นั้นมีการประ-
พาศิพรหมจรรย์ ในที่ใดไม่มีการทรงบาตร ในที่นั้นไม่มีการประพาศิ
พรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้ใดทรงบาตร ผู้นั้นมีการประพาศิพรหมจรรย์
ผู้ใดไม่ทรงบาตร ผู้นั้นไม่มีการประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๖๑] ส. เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่อุบัติขึ้นในหมู่
เทวดา ฉะนั้น การประพาศิพรหมจรรย์จึงไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายอุบัติขึ้นในที่ใด

ในที่นั้นแลมีการประพาศิพรหมจรรย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่อุบัติขึ้น
ในที่ใด ในที่นั้นไม่มีการประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในที่ใด ในที่นั้น
แลมีการประพาศิพรหมจรรย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่อุบัติขึ้นในที่ใด
ในที่นั้นไม่มีการประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระผู้มีพระภาคประสูติที่สวนลุมพินี ตรัสรู้ที่
ควงไม้โพธิ์ พระผู้มีพระภาคยังทรงรมจักรให้เป็นไปแล้วที่เมืองพาราณสี
ในที่นั้น ๆ เทียมมีการประพาศิพรหมจรรย์ ในที่อื่นไม่มีการประพาศิ
พรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๖๒] ๘. เพราะพระปัจเจกสัมพุทธเจ้า ไม่อุบัติขึ้นในหมู่
เทวดา ฉะนั้น การประพาศิพรหมจรรย์จึงไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในที่ใด ในที่นั้น
แลมีการประพาศิพรหมจรรย์ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าไม่อุบัติขึ้นในที่ใด
ในที่นั้นไม่มีการประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในที่ใด ในที่นั้น

แลมีการประพาศิพรหมจรรย์ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าไม่อุบัติขึ้นในที่ใด
ในที่นั้นไม่มีการประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในมัชฌิมชนบท
ในมัชฌิมชนบทนั้นแล มีการประพาศิพรหมจรรย์ ในที่อื่นไม่มีการ
ประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๖๓] ส. เพราะคู่พระสาวกไม่อุบัติขึ้นในหมู่เทวดา ฉะนั้น
การประพาศิพรหมจรรย์จึงไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. คู่พระสาวกอุบัติขึ้นในที่ใด ในที่นั้นแลมีการ
ประพาศิพรหมจรรย์ คู่พระสาวกไม่อุบัติขึ้นในที่ใด ในที่นั้นไม่มีการ
ประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. คู่พระสาวกอุบัติขึ้นในที่ใด ในที่นั้นแลมีการ
ประพาศิพรหมจรรย์ คู่พระสาวกไม่อุบัติขึ้นในที่ใด ในที่นั้นไม่มีการ
ประพาศิพรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. คู่พระสาวกได้อุบัติแล้วในมคธชนบท ในมคธ
ชนบทนั้นแลมีการประพาศิพรหมจรรย์ ในที่อื่นไม่มีการประพาศิ
พรหมจรรย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๖๔] ป. การประพาศิพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่เทวดาหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. การประพาศิพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่เทวดาหรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๖๕] ป. การประพาศิพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่มนุษย์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. การประพาศิพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่มนุษย์ทุกหมู่
หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๖๖] ป. การประพาศิพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่เทวดาหรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. การประพาศิพรหมจรรย์ มีอยู่ในหมู่เทวดา
เหล่าอัญญิสัตว์ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๖๗] ป. การประพาศิพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่มนุษย์หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. การประพาศิพรหมจรรย์มีอยู่ในชาวชนบท

พวกปลายเขต ปลายแดน เป็นมิลักขุ ไม่รู้ประสา เป็นที่ซึ่งภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปไม่ถึง หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

- [๒๖๘] ป. การประพตติพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่เทวดาหรือ ?
- ส. ที่มีก็มี ที่ไม่มีก็มี.
- ป. ในหมู่เทวดาเหล่าอสังขญีสัตว์ ที่มีการประพตติ-
พรหมจรรย์ก็มี ที่ไม่มีก็มี ในหมู่เทวดาเหล่าสังขญีสัตว์ ที่มีการประพตติ-
พรหมจรรย์ก็มี ที่ไม่มีก็มี หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ป. ในหมู่เทวดา ที่มีการประพตติพรหมจรรย์ก็มี
ที่ไม่มีก็มี หรือ ?
- ว. ถูกแล้ว.
- ป. มีในที่ไหน ไม่มีในที่ไหน ?
- ส. การประพตติพรหมจรรย์ไม่มีในเทวดาเหล่า
อสังขญีสัตว์ การประพตติพรหมจรรย์ในเทวดาเหล่าสังขญีสัตว์.
- ป. การประพตติพรหมจรรย์ไม่มีในเทวดาเหล่า
อสังขญีสัตว์ หรือ ?
- ส. ถูกแล้ว.
- ป. การประพตติพรหมจรรย์ไม่มีในเทวดาเหล่า
สังขญีสัตว์ หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ป. การประพตติพรหมจรรย์มีในเทวดาเหล่าสังขญี
สัตว์ หรือ ?
- ส. ถูกแล้ว.

ป. การประพบัติพรหมจรรย์มีในเทวดาเหล่าอสังขณีสัตว์ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๖๕] ส. การประพบัติพรหมจรรย์มีในหมู่มนุษย์ หรือ ?

ส. ที่มีก็มี ที่ไม่มีก็มี.

ป. ในชาวนนบทพวกปลายเขตปลายแดน เป็นมิลักขุไม่รู้ประสา เป็นที่ซึ่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปไม่ถึง ที่มีการประพบัติพรหมจรรย์ก็มี ที่ไม่มีก็มี ในชาวนนบทพวกที่อยู่ร่วมใน มัชฌิมชนบท ที่มีการประพบัติพรหมจรรย์ก็มี ที่ไม่มีก็มี หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๗๐] ป. ในหมู่มนุษย์ ที่มีการประพบัติพรหมจรรย์ก็มี ที่ไม่มีก็มี หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. มีในที่ไหน ไม่มีในที่ไหน ?

ส. การประพบัติพรหมจรรย์ ไม่มีในชาวนนบทพวกปลายเขตปลายแดน เป็นมิลักขุ ไม่รู้ประสา ที่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปไม่ถึง การประพบัติพรหมจรรย์มีในชาวนนบทพวกที่อยู่ร่วมใน.

ป. การประพบัติพรหมจรรย์ไม่มีในชาวนนบทพวกปลายเขตปลายแดน เป็นมิลักขุ ไม่รู้ประสา ที่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาไปไม่ถึง หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๔. การประพาศิพรหมจรรย์ไม่มีในชาวชนบทที่อยู่
ร่วมใน หรือ ?

๕. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๖. การประพาศิพรหมจรรย์มีในชาวชนบทพวกที่
อยู่ร่วมใน หรือ ?

๗. ถูกแล้ว.

๘. การประพาศิพรหมจรรย์มีในชาวชนบทพวกที่
อยู่ปลายเขตปลายแดน เป็นมิลักขุ ไม่รู้ประสา ที่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
อุบาสิกา ไปไม่ถึง หรือ ?

๙. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๓๑] ๑. การประพาศิพรหมจรรย์มีในหมู่เทวดา หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า คุณอนภิกษุ
ทั้งหลาย มนุษย์ชาวชมพูทวีป ย่อมครอบงำมนุษย์ชาวอุตตรกุรุ-
ทวีป และเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการ ๓ ประการ
อะไรบ้าง คือกล้า ๑ มีสติ ๑ มีการประพาศิพรหมจรรย์ ณ ที่นี้ ๑
ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่จริง ?

๔. ถูกแล้ว.

๕. ถ้าอย่างนั้น การประพาศิพรหมจรรย์ก็ไม่มีใน

หมู่เทวดานะสี.

๓. พระผู้มีพระภาคได้ตรัส เมืองสาวัตถีว่า มีการ
ประพฤติพรหมจรรย์ ณ ที่นี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. การประพฤติพรหมจรรย์มี ณ เมืองสาวัตถี
เท่านั้น การประพฤติพรหมจรรย์ไม่มีในที่อื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. บุคคลผู้อนาคามี ละสัณฺโณชฺชน์ อันเป็นไปใน
ส่วนเบื้องต่ำ ๕ ได้แล้ว แต่ยังละสัณฺโณชฺชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องบน ๕
ไม่ได้ เมื่อท่านเคลื่อนจากโลกนี้ บังเกิดในหมู่เทวดานั้นแล้ว ผลบังเกิด
ขึ้นในที่ไหน ?

ป. ในหมู่เทวดานั้นแล.

๓. หากว่าบุคคลผู้อนาคามี ละสัณฺโณชฺชน์อันเป็นไป
ในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ได้แล้ว แต่ยังละสัณฺโณชฺชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้อง
บน ๕ ไม่ได้ เมื่อท่านเคลื่อนจากโลกนี้ บังเกิดในหมู่เทวดานั้นแล้ว
ผลก็บังเกิดขึ้นในหมู่เทวดานั้น ก็ต้องไม่กล่าวว่า การประพฤติพรหม-
จรรย์ไม่มีในหมู่เทวดา.

๓. บุคคลผู้อนาคามี ละสัณฺโณชฺชน์อันเป็นไปในส่วน
เบื้องต่ำ ๕ ได้แล้ว แต่ยังละสัณฺโณชฺชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องบน ๕
ไม่ได้ เมื่อท่านเคลื่อนจากโลกนี้ บังเกิดในหมู่เทวดานั้นแล้ว มีการ
ปลงภาระ ณ ที่ไหน... มีการกำหนดรู้ทุกข์ ณ ที่ไหน... มีการละ

กิเลส ณ ที่ไหน... มีการกระทำที่แจ้งซึ่งนิโรธ ณ ที่ไหน... มีการ
แทงตลอดซึ่งอรูปธรรม ณ ที่ไหน ?

ป. ในหมู่เทวดานั้นแล.

ส. หากว่าบุคคลผู้นาคามี ละสัณฺญาโยชนอันเป็นไปใน
ในส่วนเบื้องต่ำได้แล้ว แต่ยังละสัณฺญาโยชนอันเป็นไปในส่วนเบื้องบน ๕
ไม่ได้ เมื่อท่านเคลื่อนจากโลกนี้ บังเกิดขึ้นหมู่เทวดานั้นแล้ว มีการ
แทงตลอดซึ่งอรูปธรรมในหมู่เทวดานั้น ก็ต้องไม่กล่าวว่า การประ-
พฤติพรหมจรรย์ไม่มีในหมู่เทวดา.

ส. บุคคลผู้นาคามี ละสัณฺญาโยชนอันเป็นไปในส่วน
เบื้องต่ำ ๕ ได้แล้ว แต่ยังละสัณฺญาโยชนอันเป็นไปในส่วนเบื้องบน ๕
ไม่ได้ เมื่อท่านเคลื่อนจากโลกนี้บังเกิดขึ้นหมู่เทวดานั้นแล้ว ผลก็บังเกิด
ในหมู่เทวดานั้น การปลงภาระก็ในหมู่เทวดานั้น การกำหนดรู้ก็ใน
หมู่เทวดานั้น การละกิเลสก็ในหมู่เทวดานั้น การทำให้แจ้งซึ่งนิโรธ
ก็ในหมู่เทวดานั้น การแทงตลอดซึ่งอรูปธรรมก็ในหมู่เทวดานั้น ก็
โดยอรรถเป็นไฉนเล่า ท่านจึงกล่าวว่า การประพฤติพรหมจรรย์ไม่มี
ในหมู่เทวดา.

ป. ก็เพราะบุคคลผู้นาคามีกระทำที่แจ้งซึ่งผล ใน
หมู่เทวดานั้น ด้วยมรรคที่ท่านให้เกิดขึ้นแล้วในโลกนี้นั้นแล.

[๒๗๒] ส. บุคคลผู้นาคามี ทำให้แจ้งซึ่งผลในหมู่เทวดา
นั้นด้วยมรรคอันท่านให้เกิดขึ้นแล้วในโลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลผู้โสดาบันทำให้แจ้งซึ่งผลในโลกนี้ ด้วย
มรรคอันท่านให้เกิดแล้วในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. บุคคลผู้อนาคามี ทำให้แจ้งซึ่งผลในหมู่เทวดา
นั้นด้วยมรรคอันท่านให้เกิดแล้วในโลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลผู้สกทาคามี เป็นบุคคลผู้จะปรินิพพานใน
โลกนี้ กระทำให้แจ้งซึ่งผลในโลกนี้ ด้วยมรรคอันท่านให้เกิดแล้วใน
หมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. บุคคลผู้โสดาบัน ทำให้แจ้งซึ่งผลในโลกนี้ด้วย
มรรคอันท่านให้เกิดแล้วในโลกนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลผู้อนาคามี ทำให้แจ้งซึ่งผลในหมู่เทวดา
นั้น ด้วยมรรคอันท่านให้เกิดแล้วในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. บุคคลผู้สกทาคามี เป็นบุคคลผู้จะปรินิพพานใน
โลกนี้ ทำให้แจ้งซึ่งผลในโลกนี้ ด้วยมรรคอันท่านให้เกิดแล้วในโลกนี้
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลผู้อนาคามี ทำให้แจ้งซึ่งผลในหมู่เทวดา

นั้น ด้วยมรรคอันท่านให้เกิดแล้วในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๓๓] ส. บุคคลผู้อิทธิวิหายนิฏฐะ° จะไม่ยังมรรคให้เกิด และละกิเลสทั้งหลายอีก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล จะไม่ยังมรรคให้เกิดและละกิเลสทั้งหลายอีก หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. บุคคลผู้อิทธิวิหายนิฏฐะ จะไม่ยังมรรคให้เกิด และละกิเลสทั้งหลายอีก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ฯลฯ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล จะไม่ยังมรรคให้เกิดและละกิเลสทั้งหลายอีก หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๓๔] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล ยังมรรคให้เกิดและละกิเลสทั้งหลายไม่ก่อนไม่หลัง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้อิทธิวิหายนิฏฐะ ยังมรรคให้เกิดและละกิเลสทั้งหลายไม่ก่อนไม่หลัง หรือ ?

๑. พระอนาคามี ผู้ยังมรรคให้เกิดแล้วในโลกนี้ อิทธิวิหายนิฏฐะ

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล

ฯลฯ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล ยังมรรคให้เกิด และละกิเลสทั้งหลายไม่ก่อนไม่หลัง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้อิทธิวิหายนิกฺขะยังมรรคให้เกิดและละ
กิเลสทั้งหลายไม่ก่อนไม่หลัง หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๗๕] ส. บุคคลผู้อนาคามี มีกรณียะอันกระทำแล้ว มี
ภวานาอันอบรมแล้ว จึงผลุดเกิดในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผลุดเกิดเป็นพระอรหันต์เลย หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ผลุดเกิดเป็นพระอรหันต์เลย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์มีภพใหม่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระอรหันต์มีภพใหม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ไปสู่ภพจากภพ ไปสู่คติจากคติ ไป
สู่สงสารจากสงสาร ไปสู่อุบัติจากอุบัติ หรือ ?

ป. ไม่พังกถาอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๓๖] ส. บุคคลผู้อนาคามี เป็นผู้ที่มีภริยะอันกระทำแล้ว มีภวานาอันอบรมแล้ว แต่เป็นผู้มีภริยะอันยังไม่ปลงลงแล้ว ผลุดเกิดในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้อนาคามี จะต้องยังมรรคให้เกิดอีกเพื่อ ปลงภริยะ หรือ ?

ป. ไม่พังกถาอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๓๗] ส. บุคคลผู้อนาคามี เป็นผู้ที่มีภริยะอันกระทำแล้ว มีภวานาอันอบรมแล้ว แต่เป็นผู้มีทุกข์อันยังไม่กำหนดรู้... มีกิเลสอัน ยังไม่ได้ละ... มีนิโรธอันยังไม่ได้กระทำให้แจ้ง... มีอุปุปกรรมอันยัง ไม่ได้แทงตลอด ผลุดเกิดในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้อนาคามี จะต้องยังมรรคให้เกิดอีกเพื่อ แแทงตลอดอุปุปกรรม หรือ ?

ป. ไม่พังกถาอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๓๘] ส. บุคคลผู้อนาคามี เป็นผู้ที่มีภริยะอันกระทำแล้ว มีภวานาอันอบรมแล้ว แต่เป็นผู้มีภริยะอันยังไม่ปลงแล้ว ผลุดเกิดในหมู่เทวดานั้น จะไม่ยังมรรคให้เกิดอีกเพื่อปลงภริยะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เป็นผู้มีการะอันไม่ปลงลงแล้ว ปรีนิพพานใน
หมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. บุคคลผู้อนาคามี เป็นผู้มีการะอันกระทำแล้ว
มีภวานาอันอบรมแล้ว แต่เป็นผู้มีทุกข์อันยังไม่ได้กำหนดรู้... มีกิเลส
อันยังไม่ได้ละ... มีนิโรธอันยังไม่ได้กระทำให้แจ้ง... มีอกุปปิธรรม
อันยังไม่ได้แทงตลอด ผลุดเกิดในหมู่เทวดานั้น จะไม่ยังมรรคให้เกิด
อีก เพื่อแทงตลอดอกุปปิธรรม หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เป็นผู้ที่มีอกุปปิธรรมอันไม่แทงตลอดแล้ว ปรี-
นิพพานในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

๘. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. เนื้อที่ถูกต้องด้วยลูกศร แม้ไปได้ไกล ก็ต้อง
ตายฉันทิบุคคลผู้อนาคามี ก็จะกระทำให้แจ้งซึ่งผลในหมู่เทวดานั้นด้วย
มรรคอันท่านให้เกิดแล้วในโลกนี้ ฉะนั้น.

๘. เนื้อที่ถูกต้องด้วยลูกศร แม้ไปได้ไกล ก็มีลูกศร
ติดอยู่ ตายฉันทิ บุคคลผู้อนาคามี ก็มีลูกศรติดอยู่ ปรีนิพพานใน
หมู่เทวดานั้น ด้วยมรรคอันท่านให้เกิดแล้วในโลกนี้ ฉะนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

พรหมจริยาภยา จบ

อรรถกถาพรหมจรรย์กถา

ว่าด้วยการประพฤติพรหมจรรย์

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องประพฤติพรหมจรรย์. ในปัญหานี้ การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์มี ๒ อย่าง คือ การเจริญมรรค ๑. การบรรพชา ๑. การบรรพชา ย่อมไม่มีในเทพทั้งหลาย. เว้นอัสถุญีสัตว์แล้ว การเจริญมรรค ท่านไม่ปฏิเสธในเทพทั้งหลายที่เหลือ.

ในปัญหานี้ ชนเหล่าใดมีความเห็นผิดคุณิกายสมิตยะทั้งหลาย ผู้มีความเห็นผิดไม่ปรารถนาการเจริญมรรคในเทพทั้งหลายที่สูงกว่าชั้นปรินิมิตตวสวัตติ คำถามของสกวาทิ หมายถึงชนเหล่านั้น จึงถามว่าการประพฤติพรหมจรรย์ไม่มีในหมู่เทวดา หรือ คำรับรองเป็นของปรวาทิ ว่า **ใช่** ด้วยสามารถแห่งลัทธินั้นเกิดขึ้นแล้วว่า การประพฤติพรหมจรรย์แม้ทั้งสอง ไม่มีในเทพทั้งหลาย เพราะอาศัยพระสูตรนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ชาวชมพูทวีป ย่อมครอบงำมนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีป และเทพทั้งหลายชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ อย่าง ฐานะ ๓ เป็นไฉน ? ฐานะ ๓ คือ สุรา เป็นผู้กล้า ๑. สติมนุโต มีสติ ๑. พุรหมจริยวาโส การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ๑. ดังนี้. คำถามของสกวาทิอีกว่า เทวดาทั้งหมดเป็นผู้จะจะด้วยสามารถแห่งธรรมอันเป็นอันตรายแก่การประพฤติพรหมจรรย์แม้ทั้ง ๒ หรือ ? ในคำเหล่านั้น คำว่า **ใช่** ภาษาใบ้ ได้แก่ ผู้กล่าวด้วยมือและศิระะเหมือนคนใบ้.

คำถามของปรวาทิ ข้างหน้าว่า **การประพฤติพรหมจรรย์** มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ? คำตอบรับรองของสกวาทิ หมายเอา การเจริญมรรค. คำซักถามด้วยสามารถแห่งบรรพชาเพราะไม่กำหนดประสงค์เอาคำตอบรับรอง เป็นของปรวาทิ. ในปัญหาว่า ในที่ใด **ไม่มีการบรรพชา** ที่นั่น**ไม่มีการประพฤติพรหมจรรย์** หรือ? คำปฏิเสธว่า **ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น** เป็นของสกวาทินั้นนั่นแหละ เพราะหมายเอาการได้เฉพาะซึ่งมรรคของคฤหัสถ์ทั้งหลาย และของเทพทั้งหลาย บางพวก. ถูกถามซ้ำอีกสกวาทินั้นนั่นแหละก็ตอบรับรอง หมายเอามนุษย์ผู้อยู่สุดเขตแดน ซึ่งพระศาสนาไปไม่ถึง และอสัญญีสัตว์. แม้ในคำถามทั้งหลาย มีคำเป็นต้นว่า **ผู้ใดบรรพชา** ถิ่นัยนี้เหมือนกัน แม้ในคำถามอีกว่า **การประพฤติพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่เทวดา** หรือ? คำตอบรับรองว่ามีอยู่เป็นของสกวาทิ เพราะหมายเอาการเจริญมรรคเท่านั้น. ครั้นเมื่อปรวาทิซักว่า **มีอยู่ในเทวดาทุกหมู่** หรือ? คำปฏิเสธเป็นของสกวาทินั้นนั่นแหละ เพราะหมายเอาอสัญญีสัตว์ซึ่งประพฤติพรหมจรรย์ไม่ได้. ปัญหาว่า **การประพฤติพรหมจรรย์มีอยู่ในหมู่มนุษย์หรือ?** คำตอบรับรอง หมายเอาชาวชมพูทวีปผู้เจริญ. บัณฑิตพึงทราบคำปฏิเสธเพราะหมายเอามนุษย์ผู้อยู่สุดเขตแดน ซึ่งไม่มีความเจริญ. ข้อว่า **มีในที่ไหน ไม่มีที่ไหน?** คำวิสันนา เป็นของสกวาทิ โดยหัวข้อที่แยกคือสัตว์และประเทศอย่างนี้ว่า เทพเหล่านั้นมีอยู่ ณ ที่ใด หรือประเทศนั้นมีอยู่ ณ ที่ใดดังนี้. โดยนัยนี้ บัณฑิตพึงทราบปัญหาทั้งปวงว่า เป็นเอกกันตริกปัญหา คือ เป็นปัญหา

ที่ถามสลับกัน. ในการซักถามพระสูตรว่า **ผลบังเกิดขึ้นในที่ไหน ?**
เป็นคำถามขอสงวนที่ว่า **การเกิดขึ้นแห่งอรหัตผลของพระ-**
อนาคามีนั้น มี ณ ที่ไหน ? คำตอบว่า **ในหมู่เทวดานั้นแล**
อธิบายว่า ในชั้นสุทธาวาสทั้งหลาย. คำว่า **นหุต ติ** เป็นนิบาต
ลงในอรรถแห่งเหตุ. คำนี้ ท่านอธิบายไว้ว่า ก็เพราะพระอนาคามี
บุคคลทำให้แจ้งซึ่งผล ในสุทธาวาสเหล่านั้นด้วยมรรคที่ท่านให้เกิดแล้ว
ในโลกนี้ มิได้เจริญมรรคอื่นในสุทธาวาสนั้น เพราะฉะนั้น การอยู่
ประพฤติกุศลธรรมจรรย คือการบรรพชา ในเทพทั้งหลายจึงไม่มี.

บัดนี้ คำถามเปรียบเทียบว่า **พระอนาคามี** เป็นต้นอีก
เป็นของสงวนที่ เพื่อแสดงเนื้อความนี้ว่า ถ้าการทำให้แจ้งซึ่งผลในที่อื่น
ด้วยมรรคที่เคยอบรมแล้วในที่อื่นมีอยู่ เพราะฉะนั้นการทำให้แจ้งซึ่งผล
ด้วยมรรคที่เคยอบรมแล้วก็พึงมีแม้แก่พระโสดาบัน เป็นต้น ดังนี้. การ
ตอบรับรองการทำให้แจ้งซึ่งผลแห่งพระอนาคามีในปัญหานี้ แต่ปฏิเสธ
การทำให้แจ้งซึ่งผลแห่งพระอริยะที่เหลือ เป็นของพระปรวาทิ กัลลทริ
ของท่านว่าพระอนาคามีเว้นการเจริญมรรค ย่อมทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล
ได้ด้วยสามารถแห่งการอุปบัติขึ้นนั้นแหละ เพราะพระบาลีว่า **พระ-**
อนาคามี ผู้มีมรรคอันอบรมแล้วในโลกนี้ย่อมชื่อว่า เป็นผู้ถึง
ความสำเร็จด้วยการละกิเลสในโลกนี้ (อิทธิหายนิฏฺฐโจ) ก็ท่าน
เจริญอนาคามีมรรคในโลกนี้แล้วเคลื่อนจากโลกนี้ก็อปปทา-
ติกะและปรีนิพพานในเทวโลกเหล่านั้น ส่วนพระโสดาบันและ
พระสกทาคามีผู้ชื่อว่า **อุปปาทิกะมีอยู่ในเทวโลก** เพราะยังมรรค

ให้เกิดในเทวโลกนั้นมีอยู่ แต่การมาสู่อุภโยคของพระอริยะเหล่านี้ ย่อมไม่มีเลย ดังนี้ เมื่อถูกถามถึงการทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล แห่งพระอนาคามี ก็ตอบรับรอง แต่ปฏิเสธการทำให้แจ้งแห่งพระอริยะ ทั้งหลายนอกจากนี้.

ในปัญหาว่า พระอนาคามีบุคคลทำให้แจ้งซึ่งผลในหมูเทวดานั้น ด้วยมรรคอันท่านให้เกิดแล้วในหมูเทวดานั้น หรือ ?
ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะขัดกับลัทธิว่า การเจริญมรรคของพระอนาคามีในเทวโลกไม่มี คำถามว่า จะไม่ยังมรรคให้เกิดและละกิเลสทั้งหลายอีกหรือ ? เป็นของสกวาทิ คำรับรองเป็นของปรวาทิ เพราะหมายเอาอรุปาจรมรรค. จริงอยู่ พระอนาคามีนั้นชื่อว่า ผู้ถึงความสำเร็จด้วยการละกิเลสในโลกนี้ เป็นผู้เกิดขึ้นแล้วในเทวโลกด้วยอรุปาจรมรรค.

ในปัญหาว่า พระอนาคามีบุคคลมีกรณีกิจอันท่านแล้ว ปรวาทิตอบรับรองว่า ใช่ หมายเอาภาวะมีกรณีกิจอันพระอนาคามีนั้น ท่านแล้วด้วยการอุปบัติเป็นต้น เพราะถือเอาพระบาลีว่า พระอนาคามีผู้เป็นโอปปาติกะปรินิพพานแล้วในเทวโลกเหล่านั้น. ในปัญหาว่า " พระอนาคามีผู้เกิดเป็นพระอรหันต์หรือ " ปรวาทิตอบปฏิเสธ ด้วยสามารถแห่งพระอรหันต์ผู้ปรินิพพานในโลกนี้. ถูกถามอีกว่า พระอนาคามีผู้เกิดเป็นพระอรหันต์หรือ ก็ตอบรับรองว่า ใช่ ด้วยสามารถแห่งพระอรหันต์ผู้ปรินิพพานแล้วในเทวโลกเหล่านั้น. แม้ในคำ

ทั้งหลายมีคำว่า พระอรหันต์มีภพใหม่หรือ ? เป็นต้น บัณฑิต
พึงทราบเนื้อความด้วยสามารถแห่งพระอรหันต์ทั้งหลายที่ปรินิพพาน
แล้วในเทวโลกนั้น หรือผู้ปรินิพพานแล้วในโลกนี้นั้นแหละ. ถูกสกวาทิ
ถามว่า เป็นผู้มียูกูปปธรรมอันไม่แทงตลอดแล้วปรินิพพานใน
หมู่เทวดานั้นหรือ เมื่อปรวาทิไม่ปรารธนาการแทงตลอดคูปป-
ธรรมของพระอรหันต์ด้วยมรรคที่อบรมแล้วในโลกนี้นั้นแหละจึงตอบ
ปฏิเสธว่า ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น. อุทาหรณ์แรก ว่า เหมือนเนื้อที่
ถูกยิงด้วยลูกศร เป็นคำอุปมาของปรวาทิ อุทาหรณ์ที่ ๒ เป็น
ของสกวาทิ. คำที่เหลือในที่ทั้งปวงมีอรรถตั้งทั้งนั้นนั่นแหละ.

อรรถกถาพรหมจริยกถา จบ

โอธิโสถา

[๒๓๕] สกวาที บุคคลละกิเลสได้เป็นส่วน ๆ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นทุกข์ ?

๒. ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

๓. บุคคลเป็นพระโศดาบันแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระโศดาบัน ส่วนหนึ่งบรรลุ... ได้เฉพาะ... ถึงทับ... ทำให้แจ้ง... เข้าถึงอยู่... ถูกต้องด้วยกายอยู่... ซึ่งโศดาปัตติผล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งโศดาปัตติผล ส่วนหนึ่งเป็นพระโศดาบันผู้สตัดชัตตอุปรมะ... ผู้โกลังโกละ... ผู้เอกพีชี... ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธรเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยอริยกันตศีล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ประกอบด้วยอริยกันตศีล หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นสมุทัย ?

๒. ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

๓. บุคคลเป็นพระโศดาบันแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วน

หนึ่ง ไม่เป็นพระโสดาบัน ฯ ล ฯ ส่วนหนึ่งประกอบด้วยอริยกัณฑศีล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ประกอบด้วยอริยกัณฑศีล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นนิโรธ ?

ป. ละวิจิกิจจา สิลัพพตปรมาส และบรรดาภิเลส พวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

ส. บุคคลเป็นพระโสดาบันแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระโสดาบัน ฯ ล ฯ ส่วนหนึ่งประกอบด้วยอริยกัณฑศีล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ประกอบด้วยอริยกัณฑศีล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นมรรค ?

ป. ละสิลัพพตปรมาส และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันได้.

ส. บุคคลเป็นโสดาบันแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นโสดาบัน ส่วนหนึ่งบรรลุ... ได้เฉพาะ... ถึงทับ... ทำให้แจ้ง... เข้าถึงอยู่... ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งโสดาปัตติผล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งโสดาปัตติผล ส่วนหนึ่งเป็นพระโสดาบันผู้ สัตตชัตตอุปรมะ...ผู้โกลังโกละ...ผู้เอกพีชี ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์ ฯ ล ฯ

ประกอบด้วยอริยกัณฑศีล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ประกอบด้วยอริยกัณฑศีล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๘๐] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นทุกข์ ?

ป. ละกามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

ส. บุคคลเป็นพระสกทาคามีแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระสกทาคามี ส่วนหนึ่งบรรลู่... ได้เฉพาะ... ถึงทัฬห... ทำให้แจ้ง... เข้าถึงอยู่... ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นสมุทัย ?

ป. ละกามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

ส. บุคคลเป็นพระสกทาคามีแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระสกทาคามี ส่วนหนึ่งบรรลู่... ได้เฉพาะ... ทำให้แจ้ง... เข้าถึงอยู่... ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ละ
อะไรได้ด้วยการเห็นนิโรธ ?

ป. ละพยาบาทอย่างหยาบ และบรรดาภิเลสพวก
เดียวกันส่วนหนึ่งได้.

ส. บุคคลเป็นพระสกทาคามีแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วน
หนึ่งไม่เป็นพระสกทาคามี ส่วนหนึ่งบรรลู่... ได้เฉพาะ ... ถึงทัฬห...
ทำให้แจ้ง... เข้าถึงอยู่... ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล แต่อีก
ส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ละ
อะไรได้ด้วยการเห็นมรรค ?

ป. ละพยาบาทอย่างหยาบ และบรรดาภิเลสพวก
เดียวกันได้.

ส. บุคคลเป็นพระสกทาคามีแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วน
หนึ่งไม่เป็นพระสกทาคามี ส่วนหนึ่งบรรลู่... ได้เฉพาะ ... ถึงทัฬห...
ทำให้แจ้ง... เข้าถึงอยู่... ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล แต่อีก
ส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายซึ่งสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๘๑] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล ละ
อะไรได้ด้วยการเห็นทุกข์ ?

ป. ละกามราคะอย่างละเอียด พยาบาทอย่างละ

เอียด และบรรดากิเลสพวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

๓. บุคคลเป็นพระอนาคามีแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามี ส่วนหนึ่งบรรลु ... ได้เฉพาะ... ถึงทับ... ทำให้แจ้ง... เข้าถึงอยู่... ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอนาคามีผล แต่อีกส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอนาคามีผล ส่วนหนึ่งเป็นพระอนาคามี ผู้อัคราปรินิพพายี... ผู้อุปัหัจจปรินิพพายี... ผู้สังขารปรินิพพายี ... ผู้สังขารปรินิพพายี... ผู้อุทังโสโตกนิภูคคามิ อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามีผู้อุทังโสโตกนิภูคคามิ หรือ ?

๒. ไม่พียงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นสมุทัย ?

๒. ละกามราคะอย่างละเอียด พยาบาทอย่างละเอียด และกิเลสพวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

๓. บุคคลเป็นพระอนาคามีแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามี ๆ ล ๆ ส่วนหนึ่งเป็นพระอนาคามีผู้อุทังโสโตกนิภูคคามิ อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามี ผู้อุทังโสโตกนิภูคคามิ หรือ ?

๒. ไม่พียงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นนิโรธ ?

๒. ละพยาบาทอย่างละเอียด และบรรดากิเลสพวก

เดียวกันส่วนหนึ่งได้.

๓. บุคคลเป็นพระอนาคามีแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามี ฯ ล ฯ ส่วนหนึ่งเป็นพระอนาคามีผู้อุทธรังโสโตอกนิฐคามิ แต่อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามีผู้อุทธรังโสโตอกนิฐคามิ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นมรรค ?

ป. ละบรรดาภิเลสพวกเดียวกันได้.

๓. บุคคลเป็นพระโสดาบันแต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามี ส่วนหนึ่งบรรลु ... ได้เฉพาะ... ถึงทัฬห... ทำให้แจ้ง ... เข้าถึงอยู่ ... ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอนาคามีผล อีกส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอนาคามีผล ส่วนหนึ่งเป็นพระอนาคามีผู้อันตรายปรินิพพายี... ผู้อุปหัจจปรินิพพายี... ผู้สังขารปรินิพพายี... ผู้สสังขารปรินิพพายี... ผู้อุทธรังโสโตอกนิฐคามิ แต่อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามีผู้อุทธรังโสโตอกนิฐคามิ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๒๘๒] ๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นทุกข์ ?

ป. ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธรังจะ อวิชชา และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

๓. บุคคลเป็นพระอรหันต์แต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่ง
ไม่เป็นพระอรหันต์ ส่วนหนึ่งบรรลุ... ได้เฉพาะ... ถึงทัฬห... ทำให้
แจ้ง... เข้าถึงอยู่... ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอรหันต์ผล แต่อีกส่วนหนึ่ง
ไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอรหันต์ผล ส่วนหนึ่งเป็นผู้ปราศจากราคะโทสะ
โมหะแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์
ตนแล้ว มีเครื่องผูกไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว พันวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ
มีลิมอันยกขึ้นแล้ว มีอุอันกลบแล้ว มีเสาระเนียดอันถอนขึ้นแล้ว เป็น
ผู้ที่ไม่มิลิมสลัก เป็นอริยะ ลคฺชง คือมานะ แล้ว มีภาระอันวางแล้ว
หมดเครื่องผูกพันแล้ว มีชัชชนะอย่างดีวิเศษแล้ว ท่านกำหนดรู้ทุกข
แล้ว ละสมุทัยแล้ว ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว ยังมรรคให้เกิดแล้ว รู้ซึ่ง
ธรรมที่ควรรู้อย่างแล้ว กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้แล้ว ละธรรมที่ควร
ละแล้ว บำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญแล้ว ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้
แจ้งแล้ว ส่วนหนึ่งทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว แต่อีกส่วน
หนึ่งยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหันต์ผล ละ
อะไรได้ด้วยการเห็นสมุทัย ?

๒. ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา
และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

๓. บุคคลเป็นพระอรหันต์แต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วน
หนึ่งไม่เป็นพระอรหันต์ ฯลฯ ส่วนหนึ่งทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้

แจ้งแล้ว แต่อีกส่วนหนึ่งยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรรถผล ละ
อะไรได้ด้วยการเห็นทุกข์ ?

ป. ละมานะ อุทธัจจะ อวิชชา และบรรดาภิเลส
พวกเดียวกันส่วนหนึ่งได้.

ส. บุคคลเป็นพระอรหันต์แต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่ง
ไม่เป็นพระอรหันต์ ๆ ล ฯ ส่วนหนึ่งทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
แล้ว แต่อีกส่วนหนึ่งยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรรถผล ละ
อะไรได้ด้วยการเห็นมรรค ?

ป. ละอุทธัจจะ อวิชชา และบรรดาภิเลสพวกเดียว
กันได้.

ส. บุคคลเป็นพระอรหันต์แต่ส่วนหนึ่ง อีกส่วน
หนึ่งไม่เป็นพระอรหันต์ ส่วนหนึ่งบรรลุ ... ได้เฉพาะ... ถึงทับ...
ทำให้แจ้ง ... เข้าถึงอยู่ ... ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอรรถผล แต่อีกส่วน
หนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอรรถผล ส่วนหนึ่งเป็นผู้ปราศจากราคะ
โทสะโมหะแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์
ตนแล้ว มีเครื่องผูกไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว พันวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ
มีลิมอันยกขึ้นแล้ว มีคอันกลบแล้ว มีเสาระเนียดอันถอนขึ้นแล้ว เป็น

ผู้ไม่มีลิ้มสลัก เป็นอริยะ ลคชง ก็อมาณะ แล้ว วางภาระแล้ว
หมดเครื่องผูกพันแล้ว มีชัยชนะอย่างคิวิเศษแล้ว ท่านกำหนดรู้ทุกข์
แล้ว ละสมุทัยแล้ว ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว ยังมรรคให้เกิดแล้ว รู้ยิ่งซึ่ง
ธรรมที่ควรรู้อย่างแล้ว กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้แล้ว ละธรรมที่ควร
ละแล้ว บำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญแล้ว ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้
แจ้งแล้ว ส่วนหนึ่งทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว แต่อีกส่วน
หนึ่งยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๘๓] ป. ไม่ฟังกล่าวว่าคุณละกิเลสได้เป็นส่วน ๆ หรือ

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ผู้มีปัญญาฟัง
กำจัดมลทินของตนทีละน้อย ๆ ทุกขณะโดยลำดับ เหมือนช่าง
ทองกำจัดมลทินทองฉะนั้น ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว

ป. ถ้าอย่างนั้น บุคคลก็ละกิเลสได้เป็นส่วน ๆ นะสิ.

[๒๘๔] ส. บุคคลละกิเลสได้เป็นส่วน ๆ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า พร้อมกับ
ถึงพร้อมด้วยทัสสนะของท่านได้แก่พระโสดาบัน ท่านละธรรม ๓

อย่างได้ คือสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ที่ยังมีอยู่แม้หน้อยหนึ่ง ท่านก็พ้นจากอบายภูมิ ๔ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำอภิวานหก ดังนี้ เป็นสูตรที่อยู่จริงมิใช่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าว บุคคลละกิเลสได้เป็นส่วน ๆ นะสิ.

[๒๘๕] ส. บุคคลละกิเลสได้เป็นส่วน ๆ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในสมัยใด ธรรมจักขุปราศจากผงฝ้าเกิดขึ้นแล้ว แก่ อริยสาวกว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอันเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมด มีอันดับไปเป็นธรรมดา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พร้อมกับการเกิดขึ้นแห่งทัตสนะนั้น อริยสาวกละสังโยชน์ ๓ ประการได้ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ดังนี้ เป็นสูตรที่อยู่จริงมิใช่

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่าเป็น บุคคลละกิเลสได้เป็นส่วน ๆ นะสิ

โอริโสภกา จบ

อรรถกถาโอธิโสกถา

ว่าด้วยการละกิเลสบางส่วน

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องบางส่วน. ในปัญหานี้ ชนเหล่าใดยอม
ปรารถนาการละกิเลสได้บางส่วน ๆ คือ โดยส่วนหนึ่ง ๆ จากการเห็น
ทุกข์เป็นต้นด้วยสามารถแห่งการตรัสรู้ต่าง ๆ แห่งพระโสดาบันเป็นต้น
คุณิกายสมิตยะทั้งหลายในขณะนี้ เพื่อจะทำลายลัทธินิกายเหล่านั้น
สกวาที่ถึงถามว่า บุคคลละกิเลสได้เป็นบางส่วนหรือ คำรับรอง
ว่าใช่ เป็นของปรวาทิ. การซักถามอีกเป็นของสกวาที่. คำปฏิเสธเป็น
ของปรวาทิ เพราะไม่มีความเป็นพระโสดาบัน เป็นต้น โดยเอกเทศ
คือบางส่วน. บัณฑิตพึงทราบเนื้อความในวาระทั้งปวงโดยอุบายนี้.

อรรถกถาโอธิโสกถา จบ

ชหติกา

[๒๘๖] สกวาที ปุถุชนละกามราคะ และพยาบาทได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ละได้หมดสิ้น ละได้ไม่มีส่วนเหลือ ละได้ไม่มี
เชื้อโย ละได้กับทั้งราก ละได้กับทั้งต้นหา ละได้กับทั้งอนุสัย ละได้
ด้วยญาณอันเป็นอริยะ แทงตลอดอกุปปกรรมละได้ ทำให้แจ้งอนาคามี-
ผลละได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๘๗] ส. ปุถุชนข่มกามราคะ และพยาบาทได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ข่มได้หมดสิ้น ไม่ได้ไม่มีส่วนเหลือ ข่มได้ไม่
มีเชื้อโย ข่มได้กับทั้งราก ข่มได้กับทั้งต้นหา ข่มได้กับทั้งอนุสัย ข่มได้
ด้วยญาณอันเป็นอริยะ ข่มได้ด้วยมรรคอันเป็นอริยะ แทงตลอดอกุปป-
กรรมข่มได้ ทำให้แจ้งอนาคามีผลข่มได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๒๘๘] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามีผล ละกาม
ราคะและพยาบาทได้ และบุคคลนั้นละได้หมดสิ้น ละได้ไม่มีส่วน
เหลือ ๆ ล ฯ ทำให้แจ้งอนาคามีผลละได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ปุถุชนละกามราคะ และพยาบาทได้ และเขา
ละได้หมดสิ้น ละได้ไม่มีส่วนเหลือ ๆ ล ๆ ทำให้แจ้งอนาคามีผล ละได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๘๕] ๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล ข่มกาม
ราคะพยาบาทได้ และบุคคลนั้นข่มได้หมดสิ้น ข่มได้ไม่มีส่วนเหลือ ๆ ล ๆ
ทำให้แจ้งอนาคามีผลข่มได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ปุถุชนข่มกามราคะและพยาบาทได้ และเขาข่ม
ได้หมดสิ้น ข่มได้ไม่มีส่วนเหลือ ๆ ล ๆ ทำให้แจ้งอนาคามีผล ข่มได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๘๖] ๘. ปุถุชนละกามราคะและพยาบาทได้ แต่เขาจะละ
ได้หมดสิ้นก็หาไม่ได้ จะละได้ไม่มีส่วนเหลือก็หาไม่ได้ จะละได้ไม่มีเชื้อใ
ก็หาไม่ได้ จะละได้กับทั้งรากก็หาไม่ได้ จะละได้กับทั้งต้นหากมีได้ จะละ
ได้กับทั้งอนุสัยก็หาไม่ได้จะละได้ด้วยญาณอันเป็นอริยะก็หาไม่ได้ จะละได้
ด้วยมรรคอันเป็นอริยะก็หาไม่ได้ จะแทงตลอดอกุปปิธรรมละได้ก็หาไม่ได้
จะทำให้แจ้งอนาคามีผลละได้ก็หาไม่ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล ละกาม

ราคะและพยาบาทได้ แต่บุคคลนั้นจะละได้ทั้งหมดก็หาไม่ได้ ฯลฯ จะทำให้แจ้งอนาคามีผลละได้ก็หาไม่ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๕๑] ส. ปุถุชนข่มกามราคะและพยาบาทได้ แต่เขาจะข่มได้หมดสิ้นก็หาไม่ได้ จะข่มได้ไม่มีส่วนเหลือก็หาไม่ได้ ฯลฯ จะทำให้แจ้งอนาคามีผลข่มได้ก็หาไม่ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล ข่มกามราคะและพยาบาทได้ แต่บุคคลนั้นจะข่มได้หมดสิ้นก็หาไม่ได้ จะข่มได้ไม่มีส่วนเหลือก็หาไม่ได้ ฯลฯ จะทำให้แจ้งอนาคามีผลข่มได้ก็หาไม่ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๕๒] ส. ปุถุชนละกามราคะและพยาบาทได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ด้วยมรรคไหน ?

ป. ด้วยมรรคส่วนรูปาวจร.

ส. มรรคส่วนรูปาวจรเป็นเหตุนำออกจากสังสารวัฏ ให้ถึงความสิ้นไป ให้ถึงความตรัสรู้ ให้ถึงนิพพาน ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ไม่เป็นอารมณ์ของสัญโญชน์ ไม่เป็นอารมณ์ของคันถะ ไม่เป็นอารมณ์ของโอฆะ ไม่เป็นอารมณ์ของโยคะ ไม่เป็นอารมณ์ของนิวรรณ์

ไม่เป็นอารมณ์ของปรามาสะ ไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน ไม่เป็น
อารมณ์ของสังกิเลส หรือ.

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มรรคส่วนรูปาวจร ไม่เป็นเหตุนำออกจากสัง-
สารวัฏฏ์ ไม่เป็นธรรมให้ถึงความสิ้นไป ไม่เป็นธรรมให้ถึงความตรัสรู้
ไม่เป็นธรรมให้ถึงนิพพาน เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นอารมณ์ของ
สัญญาโยชน์ ๆ ล ฯ เป็นอารมณ์ของสังกิเลส มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า มรรคส่วนรูปาวจร ไม่เป็นเหตุนำออก
จากสังสารวัฏฏ์ ไม่เป็นธรรมให้ถึงความสิ้นไป ไม่เป็นธรรมให้ถึงความ
ตรัสรู้ ไม่เป็นธรรมให้ถึงนิพพาน เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็น
อารมณ์ของสัญญาโยชน์ ๆ ล ฯ เป็นอารมณ์ของสังกิเลส ก็ต้องไม่กล่าวว่า
ปุถุชนละกามราคะและพยาบาทได้ด้วยมรรคส่วนรูปาวจร.

[๒๕๓] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล ละกาม
ราคะและพยาบาทได้ด้วยอนาคามีมรรค และมรรคนั้นเป็นเหตุนำออก
จากสังสารวัฏฏ์ ให้ถึงความสิ้นไป ให้ถึงความตรัสรู้ ให้ถึงนิพพาน
ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ. ไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ ๆ ล ฯ ไม่เป็น
อารมณ์ของสังกิเลส หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ปุถุชนละกามราคะและพยาบาทได้ด้วยมรรค
ส่วนรูปาวจรและมรรคนั้นเป็นเหตุนำออกจากสังสารวัฏฏ์ ให้ถึงความสิ้น

ไป ให้ถึงความตรัสรู้ ให้ถึงนิพพาน ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ไม่
เป็นอารมณ์ของสัญญา โยชนัน ฯลฯ ไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๕๔] ส. บุคคลละกามราคะและพยาบาทได้ด้วยมรรค
ส่วนรูปาจรและมรรคนั้นไม่เป็นเหตุนำออกจากสังสารวัฏ ไม่เป็นธรรม
ให้ถึงความสิ้นไป ไม่เป็นธรรมให้ถึงความตรัสรู้ ไม่เป็นธรรมให้ถึง
นิพพาน เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นอารมณ์ของสัญญา โยชนัน ฯลฯ
เป็นอารมณ์ของสังกิเลส หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล ละกาม
ราคะและพยาบาทได้ด้วยอนาคามีมรรค แต่มรรคนั้นไม่เป็นเหตุนำ
ออกจากสังสารวัฏ ไม่เป็นธรรมให้ถึงความสิ้นไป ไม่เป็นธรรมให้ถึง
ความตรัสรู้ ไม่เป็นธรรมให้ถึงนิพพาน เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็น
อารมณ์ของสัญญา โยชนัน ฯลฯ เป็นอารมณ์ของสังกิเลส หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๕๕] ส. บุคคลเป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้ง-
หลาย ดำรงอยู่ในอนาคามีผลพร้อมกับการ
บรรลुธรรม หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ดำรงอยู่ในอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๒๕๖] ส. ปุ่ถุชนเป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลาย ดำรงอยู่ในอนาคามีผลพร้อมกับการบรรลุนิพพาน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ยัมมรคทั้งสามให้เกิดได้ ไม่ก่อนไม่หลัง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ยัมมรคทั้งสามให้เกิดได้ ไม่ก่อนไม่หลัง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทำให้แจ้งสามัญญผลทั้งสามได้ ไม่ก่อนไม่หลัง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ทำให้แจ้งสามัญญผลทั้งสามได้ ไม่ก่อนไม่หลัง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นการประชุมแห่งผัสสะสาม แห่งเวทนาสาม

แห่งสัญญาสาม แห่งเจตนาสาม แห่งจิตสาม แห่งศรัทธาสาม แห่งวิริยะสาม แห่งสติสาม แห่งสมาธิสาม แห่งปัญญาสาม หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๕๗] ส. ปุ่ถุชนเป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลาย ดำรงอยู่ในอนาคามีผลพร้อมกับการบรรลุนิพพาน หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ด้วยโศคาปัตติผลมรรค หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- ส. ด้วยสกทาคามีผลมรรค หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- ส. ด้วยมรรคไหน ?
- ป. ด้วยอนาคามีมรรค.
- ส. ละสังกัทยทิกฺขุ วิจิกิฉน สัลฺลพตปรามาส ได้
ด้วยอนาคามีมรรค หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- ส. ละสังกัทยทิกฺขุ วิจิกิฉน สัลฺลพตปรามาส ได้
ด้วยอนาคามีมรรค หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโศคาปัตติผล เพราะละ
สังฺฆโณชณฺสามมิใช่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโศคาปัตติผล
เพราะละสังฺฆโณชณฺสาม ก็ต้องไม่กล่าวว่า ละสังกัทยทิกฺขุ วิจิกิฉน
สัลฺลพตปรามาส ได้ด้วยอนาคามีมรรค ๆ ล ๆ
- ส. ละกามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ
ได้ด้วยอนาคามีมรรค หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ละกามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ
ได้ด้วยอนาคามีมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสกทาคามีผล เพราะ
ความเบาบางแห่งกามราคะและพยาบาท มี
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสกทาคามีผล
เพราะความเบาบางแห่งกามราคะและพยาบาท ก็ต้องไม่กล่าวว่า ละกาม
ราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบได้ด้วยอนาคามีมรรค.

[๒๕๘] ส. ปุถุชนเป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้ง-
หลาย ดำรงอยู่ในอนาคามีผล พร้อมกับการ
บรรลุมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. คนเหล่าใดเหล่านี้บรรลุมรรคได้ คนเหล่า
นั้นทั้งหมดดำรงอยู่ในอนาคามีผลพร้อมกับการ
บรรลุมรรค หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๒๕๙] ป. ไม่ฟังกล่าวว่า ปุถุชนละกามราคะและพยาบาท
ได้ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๑. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ในกาลส่วนอดีต ได้มีศาสดาทั้งหกเป็นผู้มียศ หมดความฉุนโกรธ แจ่มใส เพราะกรุณา พ้นจากความเกี่ยวข้องในกาม คลายกามราคะแล้ว เข้าถึงพรหมโลก แม้สาวกของศาสดาเหล่านั้น อันมีจำนวนหลายร้อยก็เป็นผู้หมดความฉุนโกรธ แจ่มใสเพราะกรุณา พ้นจาก ความเกี่ยวข้องในกาม คลายกามราคะแล้ว เข้าถึงพรหมโลก ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๑. ถ้าอย่างนั้น ปุถุชนก็ละกามราคะและพยาบาท ได้นะสิ.

[๓๐๐] ๘. ปุถุชนละกามราคะและพยาบาทได้ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว

๘. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ศาสดาชื่อสุนตตะนั้นแล เป็นผู้มียุขยืนอย่างนี้ ทรงชีพอยู่นานอย่างนี้ แต่ก็ไม่ได้หลุดพ้นจาก ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า เป็นผู้ไม่พ้นจากทุกข์ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ? ก็เพราะไม่รู้ตาม ไม่แทง

ตลอด ซึ่งธรรมทั้งสี่ ธรรมทั้งสี่เป็นไฉน ? เพราะไม่รู้ตาม ไม่
แทงตลอด ซึ่งศีลอันเป็นอริยะ ซึ่งสมาธิอันเป็นอริยะ ซึ่งปัญญา
อันเป็นอริยะ ซึ่งวิมุตติอันเป็นอริยะ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ศีลอัน
เป็นอริยะ สมาธิอันเป็นอริยะ ปัญญาอันเป็นอริยะ วิมุตติอันเป็น
อริยะ นี้ อันเรารู้ตามแล้ว แทงตลอดแล้ว เราจึงถอนตัณหา
ในภพเสียได้แล้ว ตัณหาอันจะนำไปสู่ภพสิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพ
ใหม่ไม่มี ดังนี้ (พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไวยากรณพจน์นี้ ครั้น
แล้วจึงได้ตรัสคำอันท่านประพันธ์เป็นคาถาในภายหลัง ความว่าดังนี้)

ธรรมเหล่านี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ เป็นธรรม
อันยอดเยี่ยม อันพระโคตมผู้มีศทรวงตามรู้แล้ว พระพุทธเจ้า
ทรงรู้อย่างด้วยประการฉะนี้แล้ว ได้ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย
เป็นศาสดาผู้กระทำที่สุดแห่งทุกข์ ผู้มีจักขุ ปรินิพพานแล้ว ดังนี้
เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ปุณฺณชะคามราคะ
และพยายามได้ณะสิ.

ชหติกถา จบ

อรรถกถาปชหติกถา

ว่าด้วยการละกิเลส

บัดนี้ ชื่อว่าเรื่องการละกิเลส. ก็ในปัญหานี้ ชนเหล่าใดมีความเห็นผิดคุณิกายสมิตยะเป็นต้น ในที่นี้ว่า ปุถุชนผู้ได้ฉานพร้อมกับการตรัสรู้จะยอมเป็นผู้ชื่อว่า เป็นพระอนาคามีและในกาลที่ท่านยังเป็นปุถุชนนั้นแหละเป็นผู้ละกามราคะและพยาบาทได้แล้ว ดังนี้ เพื่อจะทำลายลักษณะนั้นของชนเหล่านั้น พระสกวาที่จึงถามว่า **ปุถุชน** ละกามราคะและพยาบาทได้หรือ ? เมื่อพระปรวาทีไม่เห็นอยู่ซึ่ง ปริยฐานกิเลสของท่านผู้ข่มไว้ด้วยฉานจึงตอบรับรอง. ก็การละกิเลสได้โดยสิ้นเชิงของฉานลาภบุคคลเหล่านั้นแม้ข่มไว้แล้วด้วยอนาคามีมรรคนั้นแหละมีอยู่ เพราะฉะนั้นคำซักถามของสกวาที่ว่า **ละกิเลสได้หมดสิ้น** อีก การปฏิเสธ เป็นของปรวาที เพราะไม่มีการละเช่นนั้น. คำว่า **ปุถุชนข่ม** เป็นคำถามของสกวาที่ หมายเอาการข่มกิเลสไว้โดยไม่หมดสิ้นเท่านั้น. ต่อจากนี้ไป เป็นการเปรียบเทียบปุถุชนกับพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค คำนี้มีเนื้อความตื้นทั้งนั้น.

เบื้องหน้าแต่นี้ถูกสกวาที่ถามว่า **ปุถุชนเป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลายดำรงอยู่ในอนาคามีผล ?** ก็ตอบรับรอง หมายเอาปุถุชนผู้เป็นพระอนาคามีด้วยฉาน. ถูกถามว่า **ตั้งอยู่ในพระอรหัตตผลหรือ ?** ตอบปฏิเสธ เพราะไม่มีการละอุทัมภาคิยสังโยชน์

๑. บาลีเป็น ชหติกถา.

ด้วยมรรคอันเป็นเครื่องเห็น. ถูกถามว่า **ยังมรรคทั้ง ๓ ให้เกิด
ไม่ก่อนไม่หลังกันหรือ?** ก็ตอบปฏิเสธ เพราะไม่มีการเจริญเช่นนั้น.
ถูกถามอีกว่า **ยังมรรคทั้ง ๓ ให้เกิดไม่ก่อนไม่หลังหรือ?** ก็ตอบ
รับรอง หมายเอาสภาวะกิจแห่งมรรคทั้ง ๓. แม้ในคำถามถึงสามัญญผล
ทั้งหลายก็เช่นนี้เหมือนกัน.

ถูกถามว่า **ด้วยมรรคไหน?** ตอบว่า ด้วยอนาคามีมรรค
ท่านกล่าวหมายเอาปุถุชนผู้เป็นพระอนาคามีด้วยฉาน. ถูกถามถึง **การ
ละสังขโยชน์มีสักกายทิฏฐิ** เป็นต้นอีก **ปรวาทีกัปปิเสธ** เพราะ
กิเลสทั้งหลายเหล่านั้นอันพระอนาคามีมรรคมิได้ละ. ถูกถามครั้งที่ ๒
ก็ตอบรับรอง หมายเอาความเป็นพระอนาคามีมรรคด้วยฉานแห่งปฐม-
มรรคนั้นแหละ. คำที่เหลือในที่นี้มีอรรถง่ายทั้งนั้น.

อรรถกถาปชตติกา จบ

ศัพท์มติติกถา

- [๓๐๑] ส. สกวาที ^๑สิ่งทั้งปวงมีอยู่ หรือ ?
- ป. ^๒ปรวาทิ ถูกแล้ว.
- ส. ^๓สิ่งทั้งปวงมีอยู่ในสรีระทั้งปวง หรือ ?
- ป. ^๔ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.
- ส. ^๕สิ่งทั้งปวงมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ^๖สิ่งทั้งปวงมีอยู่ในการทั้งปวง หรือ ?
- ป. ^๗ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.
- ส. ^๘สิ่งทั้งปวงมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ^๙สิ่งทั้งปวงมีอยู่โดยอาการทั้งปวง หรือ ?
- ป. ^{๑๐}ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.
- ส. ^{๑๑}สิ่งทั้งปวงมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ^{๑๒}สิ่งทั้งปวงมีอยู่ในธรรมทั้งปวง หรือ ?
- ป. ^{๑๓}ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.
- ส. ^{๑๔}สิ่งทั้งปวงมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ^{๑๕}สิ่งทั้งปวง ^{๑๖}เชื่อว่า^{๑๗}มีอยู่ เพราะทำอธิบายว่า ^{๑๘}ไม่

ประกอบ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

ส. สิ่งทั้งปวงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. แม้สิ่งที่ไม่มี ก็ชื่อกว่ามีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

ส. สิ่งทั้งปวงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความเห็นอย่างนี้ว่า ทิฏฐิที่ว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่ดังนี้ เป็นมิจฉาทิฏฐิ และว่าทิฏฐิดังว่านี้ เป็นสัมมาทิฏฐิ ดังนี้ ก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

[๓๐๒] ส. อจิตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อจิตดับไปแล้ว ปราศไปแล้ว แปรไปแล้ว อัสดง-
คตแล้ว สาบสูญไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอจิตดับไปแล้ว ปราศไปแล้ว แปรไปแล้ว
อัสดงคตแล้ว สาบสูญไปแล้ว ก็ต้องกล่าวว่า
อจิตมีอยู่.

๑. ไม่ประกอบสภาวะต่าง ๆ คือ ทำรูปไม่ให้ออกจากเวทนา หรือทำเวทนาไม่ให้
ต่างจากรูป คือ ทำให้มีลักษณะเป็นส่วนเดียวกัน -อรรคถา

- [๓๐๓] ส. อนาคตมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. อนาคตยังไม่เกิด ยังไม่เป็น ยังไม่เกิดพร้อม ยังไม่บังเกิดยังไม่บังเกิดขึ้น ยังไม่ปรากฏมิใช่หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. หากว่า อนาคตยังไม่เกิด ยังไม่เป็น ยังไม่เกิดพร้อม ยังไม่บังเกิด ยังไม่บังเกิดขึ้น ยังไม่ปรากฏ ก็ต้องไม่กล่าวว่ อนาคตมีอยู่.
- [๓๐๔] ส. ปัจจุบันมีอยู่ ปัจจุบันยังไม่ดับไป ยังไม่ปราศไป ยังไม่แปรไป ยังไม่อัสดงคต ยังไม่สาบสูญไป หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. อดีตมีอยู่ อดีตยังไม่ดับ ยังไม่ปราศไป ยังไม่แปรไป ยังไม่อัสดงคต ยังไม่สาบสูญไป หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.
- [๓๐๕] ส. ปัจจุบันมีอยู่ ปัจจุบันเกิดแล้ว เป็นแล้ว เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดขึ้นแล้ว ปรากฏแล้ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. อนาคตมีอยู่ อนาคตเกิดแล้ว เป็นแล้ว เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดขึ้นแล้ว ปรากฏแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ

[๓๐๖] ส. อดีตมีอยู่ อดีตดับไปแล้ว ปราศไปแล้ว แปรไป
แล้ว อสังคตแล้ว สาบสูญไปแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ปัจจุบันมีอยู่ ปัจจุบันดับไปแล้ว ปราศไปแล้ว
แปรไปแล้ว อสังคตแล้ว สาบสูญไปแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

[๓๐๗] ส. อนาคตมีอยู่ อนาคตยังไม่เกิด ยังไม่เป็น ยังไม่
เกิดพร้อม ยังไม่บังเกิด ยังไม่บังเกิดขึ้น ยังไม่
ปรากฏ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ปัจจุบันมีอยู่ ปัจจุบันยังไม่เกิด ยังไม่เป็น ยังไม่
เกิดพร้อม ยังไม่บังเกิด ยังไม่บังเกิดขึ้น ยังไม่
ปรากฏ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น.

[๓๐๘] ส. รูปอดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปอดีตดับไปแล้ว ปราศไปแล้ว แปรไปแล้ว
อสังคตแล้ว สาบสูญไปแล้วมิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า รูปอดีตดับแล้ว ฯลฯ สาบสูญไปแล้ว ก็

ต้องไม่กล่าวว่า รูปอดีตมีอยู่.

[๓๐๕] ส. รูปอนาคตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปอนาคตยังไม่เกิด ยังไม่เป็น ยังไม่เกิดพร้อม
ยังไม่บังเกิดขึ้น ยังไม่ปรากฏ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า รูปอนาคตยังไม่เกิด ฯลฯ ยังไม่ปรากฏ
ก็ต้องไม่กล่าวว่า รูปอนาคตมีอยู่.

[๓๑๐] ส. รูปปัจจุบันมีอยู่ รูปปัจจุบันยังไม่ดับไป ยังไม่
ปราศไป ยังไม่แปรไป ยังไม่อัสดงคต ยังไม่
สาบสูญไป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปอดีตมีอยู่ รูปอดีตยังไม่ดับไป ยังไม่ปราศไป
ยังไม่แปรไป ยังไม่อัสดงคต ยังไม่สาบสูญไป
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๑๑] ส. รูปปัจจุบันมีอยู่ รูปปัจจุบันเกิดแล้ว เป็นแล้ว
เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดขึ้นแล้ว
ปรากฏแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปอนาคตมีอยู่ รูปอนาคตเกิดแล้ว เป็นแล้ว

เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดขึ้นแล้ว

ปรากฏแล้ว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๑๒] ส. รูปอดีตมีอยู่ รูปอดีตดับไปแล้ว ปรากฏไปแล้ว
แปรไปแล้ว อัสดงคตแล้ว สาบสูญไปแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปปัจจุบันมีอยู่ รูปปัจจุบันดับไปแล้ว ปรากฏไป
แล้ว แปรไปแล้ว อัสดงคตแล้ว สาบสูญไปแล้ว
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๑๓] ส. รูปอนาคตมีอยู่ รูปอนาคตยังไม่เกิด ยังไม่เป็น
ยังไม่เกิดพร้อม ยังไม่บังเกิด ยังไม่บังเกิดขึ้น
ยังไม่ปรากฏ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปปัจจุบันมีอยู่ รูปปัจจุบันยังไม่เกิด ยังไม่เป็น
ยังไม่เกิดพร้อม ยังไม่บังเกิด ยังไม่บังเกิดขึ้น
ยังไม่ปรากฏ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๑๔] ส. เวทนาอดีตมีอยู่หรือ ฯ ล ฯ สัญญา ฯ ล ฯ สังขาร
 ฯ ล ฯ วิญญาณอดีต มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. วิญญาณอดีตดับไปแล้ว ปราศไปแล้ว แปรไป
แล้ว อัสดงกตแล้ว สาบสูญไปแล้ว มิใช่หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว
๓. วิญญาณอดีตดับไปแล้ว ฯลฯ สาบสูญไปแล้ว
ก็ต้องไม่กล่าวว่า วิญญาณอดีตมีอยู่
- [๓๑๕] ๓. วิญญาณอดีตมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว
๓. วิญญาณอนาคตยังไม่เกิด ยังไม่เป็น ยังไม่เกิด
พร้อม ยังไม่บังเกิด ยังไม่บังเกิดขึ้น ยังไม่
ปรากฏ มิใช่หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว
๓. ถ้าวิญญาณอนาคตยังไม่เกิด ฯลฯ ยังไม่ปรากฏ
ก็ต้องไม่กล่าว วิญญาณอนาคตมีอยู่
- [๓๑๖] ๓. วิญญาณปัจจุบันมีอยู่ วิญญาณปัจจุบันยังไม่ดับ
ฯลฯ ยังไม่สาบสูญไป หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว
๓. วิญญาณอดีตมีอยู่ วิญญาณอดีตยังไม่ดับไป ฯลฯ
ยังไม่สาบสูญไป หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๓๑๗] ๓. วิญญาณปัจจุบันมีอยู่ วิญญาณปัจจุบันเกิดแล้ว
เป็นแล้ว ฯลฯ ปรากฏแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณอนาคตมีอยู่ วิญญาณอนาคตเกิดแล้ว

ฯลฯ ปราภฏแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๓๑๘] ส. วิญญาณอดีตมีอยู่ วิญญาณอดีตดับไปแล้ว ฯ ล ฯ

สาบสูญไปแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณปัจจุบันมีอยู่ วิญญาณปัจจุบันดับไปแล้ว

ฯ ล ฯ สาบสูญไปแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๓๑๙] ส. วิญญาณอนาคตมีอยู่ วิญญาณอนาคตยังไม่เกิด

ฯ ล ฯ ยังไม่ปรากฏ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณปัจจุบันมีอยู่ วิญญาณปัจจุบันยังไม่เกิด

ยังไม่เป็น ฯ ล ฯ ยังไม่ปรากฏ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๓๒๐] ส. บัญญัติว่าปัจจุบันหรือรูปก็ดี ว่ารูปหรือว่าปัจจุบันก็ดี รวมเพ่งถึงรูปปัจจุบัน บัญญัติทั้ง ๒ นี้ ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. รูปปัจจุบันเมื่อดับไป ย่อมละความเป็นปัจจุบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ย่อมละความเป็นรูป หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๒๑] ๘. บัญญัติว่าปัจจุบันหรือว่ารูปก็ดี ว่ารูปหรือว่าปัจจุบันก็ดี รวมเพ่งถึงรูปปัจจุบัน บัญญัติทั้ง ๒ นี้ ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. รูปปัจจุบันเมื่อดับไป ย่อมไม่ละความเป็นรูป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ย่อมไม่ละความเป็นปัจจุบัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ผ้าขาว บัญญัติทั้ง ๒ นี้ ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ป. ผ้าขาว เมื่อถูกข้อม ย่อมละความเป็นผ้าขาว หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

ป. ย่อมละความเป็นผ้า หรือ ?

๘. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ป. บัญญัติว่าขาวหรือว่าก็ดี ว่าหรือว่าขาวก็ดี
รวมเพ่งถึงผ้าขาว บัญญัติทั้ง ๒ นี้ ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน
เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ผ้าขาวเมื่อถูกข้อม ย่อมไม่ละความเป็นผ้า หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ย่อมไม่ละความเป็นผ้าขาว หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๒๒] ส. รูปย่อมไม่ละความเป็นรูป หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปเที่ยง ยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผันเป็น
ธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เพราะรูปย่อมละความเป็นรูป ฉะนั้นรูปจึงชื่อว่า
ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอันแปรผัน
เป็นธรรมดา มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า รูปไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอัน
แปรผันเป็นธรรมดา ก็ต้องไม่กล่าวว่า รูปย่อม
ไม่ละความเป็นรูป.

- [๓๒๓] ส. เพราะนิพพานย่อมไม่ละความเป็นนิพพาน
ฉะนั้นนิพพานจึงชื่อว่า เทียง ยั่งยืน คงทน มี
อันไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะรูปย่อมไม่ละความเป็นรูป ฉะนั้น รูปจึง
ชื่อว่า เทียง ยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผันเป็น
ธรรมดา หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๓๒๔] ส. เพราะรูปย่อมไม่ละความเป็นรูป ฉะนั้น รูปจึง
ชื่อว่า ไม่เทียง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอันแปร
ผันเป็นธรรม หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เพราะนิพพานย่อมไม่ละความเป็นนิพพาน
ฉะนั้น นิพพานจึงชื่อว่า ไม่เทียง ไม่ยั่งยืน
ไม่คงทน มีอันแปรผันเป็นธรรมดา หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๓๒๕] ส. อดีตมีอยู่ อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. อนาคตมีอยู่ อนาคตย่อมไม่ละความเป็นอนาคต
หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. อดีตมีอยู่ อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?

๔. ถูกแล้ว.

๓. ปัจจุบันมีอยู่ ปัจจุบันย่อมไม่ละความเป็นปัจจุบัน หรือ ?

๔. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๒๖] ๓. อนาคตมีอยู่ อนาคตย่อมไม่ละความเป็นอนาคต หรือ ?

๔. ถูกแล้ว.

๓. อดีตมีอยู่ อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?

๔. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๒๗] ๓. ปัจจุบันมีอยู่ ปัจจุบันย่อมไม่ละความเป็นปัจจุบัน หรือ ?

๔. ถูกแล้ว.

๓. อดีตมีอยู่ อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?

๔. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๒๘] ๓. อดีตมีอยู่ อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?

๔. ถูกแล้ว.

๓. อดีตเที่ยง ยั่งยืน คงทน มีอันไม่แปรผันเป็น
ธรรมดา หรือ ?

๔. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. อดีต ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอันแปรผัน
เป็นธรรมดา หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. หากว่า อดีตไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอัน
แปรผันเป็นธรรมดา ก็ต้องไม่กล่าวว่า อดีตมีอยู่
อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต.

[๓๒๘] ๘. เพราะนิพพานมีอยู่ นิพพานย่อมไม่ละความเป็น
นิพพาน ฉะนั้น นิพพานจึงชื่อว่า เที่ยง ยั่งยืน
มั่นคง มีอันแปรผันเป็นธรรมดา หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. เพราะอดีตมีอยู่ อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต
ฉะนั้น อดีตจึงชื่อว่า เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีอัน
แปรผันเป็นธรรมดา หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๓๐] ๘. เพราะอดีตมีอยู่ อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต
ฉะนั้น อดีตจึงชื่อว่า ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง
มีอันแปรผันเป็นธรรมดา หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. เพราะนิพพานมีอยู่ นิพพานย่อมไม่ละความเป็น
นิพพาน ฉะนั้น นิพพานจึงชื่อว่า ไม่เที่ยง ไม่

ยังยืน ไม่มั่นคง มีอันแปรผันเป็นธรรมดา

หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๓๑] ศ. รูปอดีตมีอยู่ รูปอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต

หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ศ. รูปอนาคตมีอยู่ รูปอนาคตย่อมไม่ละความเป็น

อนาคต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ศ. รูปอดีตอยู่ รูปอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต

หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. รูปปัจจุบันมีอยู่ รูปปัจจุบันย่อมไม่ละความเป็น

ปัจจุบัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๓๒] ศ. รูปอนาคตมีอยู่ รูปอนาคตย่อมไม่ละความเป็น

อนาคต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. รูปอดีตมีอยู่ รูปอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต

หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๓๓] ส. รูปปัจจุบันมีอยู่ รูปปัจจุบันย่อมไม่ละความเป็นปัจจุบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปอดีตมีอยู่ รูปอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๓๔] ส. รูปอดีตมีอยู่ รูปอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปอดีต เทียง ยั่งยืน มั่นคง มีอันไม่แปรผัน เป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. รูปอดีต ไม่เทียง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอันแปรผันเป็นธรรมดา มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า รูปอดีต ไม่เทียง ๆ ล ฯ มีอันแปรผันเป็นธรรมดา ก็ต้องไม่กล่าวว่า รูปอดีต มีอยู่ รูปอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต.

[๓๓๕] ส. นิพพานมีอยู่ นิพพานย่อมไม่ละความเป็นนิพพาน นิพพานเทียง ยั่งยืน มั่นคง มีอันไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปอดีตมีอยู่ รูปอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต
รูปอดีตเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีอันไม่แปรผัน
เป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๓๖] ส. รูปอดีตมีอยู่ รูปอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต
รูปอดีตไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง มีอันแปร
ผันเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. นิพพานมีอยู่ นิพพานย่อมไม่ละความเป็น
นิพพาน นิพพานไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง
มีอันแปรผันเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๓๗] ส. เวทนาอดีตมีอยู่ ฯลฯ สัญญาอดีตมีอยู่ ฯลฯ
สังขารอดีตมีอยู่ ฯลฯ

[๓๓๘] ส. วิญญาณอดีตมีอยู่ วิญญาณอดีตย่อมไม่ละความ
เป็นอดีต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณอนาคตมีอยู่ วิญญาณอนาคตย่อมไม่ละ
ความเป็นอนาคต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. วิญญาณอดีตมีอยู่ วิญญาณอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. วิญญาณปัจจุบันมีอยู่ วิญญาณปัจจุบันย่อมไม่ละความเป็นปัจจุบัน ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๓๓๘] ๓. วิญญาณอนาคตมีอยู่ วิญญาณอนาคตย่อมไม่ละความเป็นอนาคต หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. วิญญาณอดีตมีอยู่ วิญญาณอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?
- [๓๓๙] ๓. วิญญาณปัจจุบันมีอยู่ วิญญาณปัจจุบันย่อมไม่ละความเป็นปัจจุบัน หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. วิญญาณอดีตมีอยู่ วิญญาณอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๓๔๐] ๓. วิญญาณอดีตมีอยู่ วิญญาณอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณอดีตเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีอันไม่แปร
ผันเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. วิญญาณอดีตไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง มีอัน
แปรผันเป็นธรรมดา มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า วิญญาณอดีตไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่แน่นอน มีอันแปรผันเป็นธรรมดา ก็ต้องไม่กล่าวว่า วิญญาณอดีตมีอยู่
วิญญาณอดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีต.

[๓๔๒] ส. นิพพานมีอยู่ นิพพานย่อมไม่ละความเป็น
นิพพาน นิพพานเที่ยง ยั่งยืน มั่นคงมีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิญญาณอดีตมีอยู่ วิญญาณอดีตย่อมไม่ละความ
เป็นอดีตเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๔๓] ส. วิญญาณมีอยู่ วิญญาณอดีตย่อมไม่ละความเป็น
อดีต วิญญาณอดีตไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง มีอันแปรผันเป็น
ธรรมดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. นิพพานมีอยู่ นิพพานย่อมไม่ละความเป็น
นิพพาน นิพพานไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่มั่นคง
มีอันแปรผันเป็นธรรมดา หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๔๔] ๘. อดีตมีใช้สภาวะที่มีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. หากว่า อดีตมีใช้สภาวะที่มีอยู่ คำว่าอดีตมีอยู่
ก็ผิด ก็หรือหากว่าสภาวะอันมิใช่อดีตมีอยู่ คำว่า
อดีตมีอยู่ก็ผิด ?

๘. อนาคตมีใช้สภาวะที่อยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. หากว่า อนาคตมีใช้สภาวะที่มีอยู่ คำว่าอนาคต
มีอยู่ก็ผิด ก็หรือหากว่าสภาวะอันมิใช่อนาคต
มีอยู่คำว่าอนาคตมีอยู่ก็ผิด ?

[๓๔๕] ๘. เป็นอนาคตแล้วจึงเป็นปัจจุบัน หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. อนาคตก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ
หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. อนาคตก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ
หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
๓. สิ่งที่เป็นอนาคต แล้วเป็นปัจจุบัน ชื่อว่าเป็น
แล้วจึงเป็นอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. สิ่งที่เป็นอนาคต แล้วเป็นปัจจุบัน ชื่อว่าเป็น
แล้วจึงเป็นอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. สิ่งที่ไม่เป็นอนาคต แล้วไม่เป็นปัจจุบัน ชื่อว่า
ไม่เป็นแล้ว ไม่เป็นอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๓๔๖] ๓. เป็นปัจจุบันแล้วจึงเป็นอดีต หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ อดีตก็อันนั้นแหละ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ อดีตก็อันนั้นแหละ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. สิ่งที่เป็นปัจจุบัน แล้วเป็นอดีต ชื่อว่าเป็นแล้ว
จึงเป็นอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. สิ่งที่เป็นปัจจุบัน แล้วเป็นอดีต ชื่อว่าเป็นแล้ว
จึงเป็นอยู่ หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
๓. สิ่งที่ไม่เป็นปัจจุบัน แล้วไม่เป็นอดีต ชื่อว่าไม่
เป็นแล้ว ไม่เป็น หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๓๔๗] ๓. เป็นอนาคตแล้วจึงเป็นปัจจุบัน เป็นปัจจุบัน
แล้วจึงเป็นอดีต หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. อนาคตก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ
อดีตก็อันนั้นแหละ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. อนาคตก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ
อดีตก็อันนั้นแหละ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. สิ่งที่เป็นอนาคต แล้วเป็นปัจจุบัน ชื่อว่าเป็น
แล้ว จึงเป็นอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. สิ่งที่เป็นอนาคต แล้วเป็นปัจจุบัน ชื่อว่าเป็น
แล้วจึงเป็นอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. สิ่งที่ไม่เป็นอนาคต แล้วไม่เป็นปัจจุบัน ชื่อว่า
ไม่เป็นแล้วไม่เป็น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๔๘] ศ. จักขุอดีตมีอยู่ รูป, จักขุวิญญาณ, แสงสว่าง,
มนสิการอดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. บุคคลเห็นรูปอดีตได้ ด้วยจักขุอดีต หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ศ. โสตะอดีตมีอยู่ เสียง, โสตวิญญาณ, อากาศ,
มนสิการอดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. บุคคลฟังเสียงอดีตได้ ด้วยโสตะอดีต หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ศ. ฆานะอดีตมีอยู่ กลิ่น, ฆานวิญญาณ, ลม, มนสิ-
การอดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. บุคคลสูดกลิ่นอดีตได้ ด้วยฆานะอดีต หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ศ. ชิวหาอดีตมีอยู่ รส, ชิวหาวิญญาณ, น้ำ, มนสิ-
การอดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. บุคคลลิ้มรสอดีตได้ ด้วยลิ้นอดีต หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. กายอดีตมีอยู่ โสภณัพพะ, กายวิญญาน, ดิน,
มนสิการอดีตมีอยู่ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลถูกต้อง โสภณัพพะอดีตได้ด้วยกายอดีต หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. มโนอดีตมีอยู่ ธรรมารมณ, มโนวิญญาน, วัตถุ,
มนสิการอดีตมีอยู่ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลรู้แจ้งธรรมารมณอดีตได้ ด้วยมโนอดีต
หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๔๕] ๓. จักขุอนาคตมีอยู่ รูป, จักขุวิญญาน, แสงสว่าง,
มนสิการอนาคตมีอยู่ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลเห็นรูปอนาคตได้ ด้วยจักขุอนาคต หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. โสตะ... ฆานะ... ชิวหา ... กาย ... มโน
อนาคตมีอยู่ ธรรมารมณ, มโนวิญญาน. วัตถุ,
มนสิการอนาคตมีอยู่ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลรู้แจ้งธรรมารมณอนาคตได้ ด้วยมโน
อนาคต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๕๐] ๙. จักขุปัจจุบันมีอยู่ รูป, จักขุวิญญาณ, แสงสว่าง,
มนสิการปัจจุบันมีอยู่ บุคคลเห็นรูปปัจจุบันได้
ด้วยจักขุปัจจุบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. จักขุอดีตมีอยู่ รูป, จักขุวิญญาณ, แสงสว่าง,
มนสิการอดีตมีอยู่ บุคคลเห็นรูปอดีตได้ ด้วย
จักขุอดีต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๙. โสตะ... ฆานะ... จิวหา... กาย... มโนปัจจุบัน
มีอยู่ ธรรมารมณ, มโนวิญญาณ, วัตถุ, มนสิการปัจจุบันมีอยู่ บุคคล
รู้แจ้งธรรมารมณปัจจุบันได้ ด้วยมโนปัจจุบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. มโนอดีตมีอยู่ ธรรมารมณ, มโนวิญญาณ, วัตถุ,
มนสิการอดีตมีอยู่ บุคคลรู้แจ้งธรรมารมณอดีต
ไม่ด้วยมโนอดีต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๕๑] ๙. จักขุปัจจุบันมีอยู่ รูป, จักขุวิญญาณ แสงสว่าง,

มนสิการปัจจุบันมีอยู่ บุคคลเห็นรูปปัจจุบันได้
ด้วยจักขุปัจจุบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขุอนาคตมีอยู่ รูป, จักขุวิญญาณ, แสงสว่าง,
มนสิการอนาคตมีอยู่ บุคคลเห็นรูปอนาคตได้
ด้วยจักขุอนาคต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. โสตะ... ฆานะ... ชิวหา... กาย... มโน ปัจจุบัน
มีอยู่ ธรรมารมณฺ์, มโนวิญญาณ, วัตถุ มนสิการปัจจุบันมีอยู่ บุคคล
รู้แจ้งธรรมารมณฺ์ปัจจุบันได้ด้วยมโนปัจจุบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มโนอนาคตมีอยู่ ธรรมารมณฺ์, มโนวิญญาณ,
วัตถุ, มนสิการอนาคตมีอยู่ บุคคลรู้แจ้งธรรมา-
รมณฺ์อนาคตได้ด้วยมโนอนาคต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๕๒] ส. จักขุอดีตมีอยู่ รูป, จักขุวิญญาณ แสงสว่าง,
มนสิการอดีตมีอยู่ แต่บุคคลเห็นรูปอดีตด้วย
จักขุอดีตไม่ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขุปัจจุบันมีอยู่ รูป, จักขุวิญญาณ, แสงสว่าง,

มนสิการปัจจุบันมีอยู่ บุคคลเห็นรูปปัจจุบันได้

ไม่ได้ด้วยจักขุปัจจุบัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. โสตะ... ฆานะ... ชิวหา... มโนจิตมีอยู่

ธรรมารมณ์, มโนวิญญูณ, วัตถุ, มนสิการอดีตมีอยู่ แต่บุคคลรู้แจ้ง
ธรรมารมณ์อดีตไม่ได้ด้วยมโนจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มโนปัจจุบันมีอยู่ ธรรมารมณ์, มโนวิญญูณ,
วัตถุ, มนสิการปัจจุบันมีอยู่ แต่บุคคลรู้แจ้ง
ธรรมารมณ์ปัจจุบันไม่ได้ด้วยมโนปัจจุบัน หรือ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๕๓] ส. จักขุอนาคตมีอยู่, รูป, จักขุวิญญูณ, แสงสว่าง,
มนสิการอนาคตมีอยู่ แต่บุคคลเห็นรูปอนาคต
ไม่ได้ด้วยจักขุอนาคต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขุปัจจุบันมีอยู่ รูป, จักขุวิญญูณ, แสงสว่าง
มนสิการปัจจุบันมีอยู่ แต่บุคคลเป็นรูปปัจจุบัน
ไม่ได้ด้วยจักขุปัจจุบัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. โสตะ... ฆานะ... ชิวหา... กาย... มโนอนาคต

มีอยู่ ธรรมารมณฺ์ มโนวิญญาณ, วัตถุ มนสิการอนาคตมีอยู่ แต่
บุคคลรู้แจ้งธรรมารมณฺ์อนาคตไม่ได้ด้วยมโนอนาคต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มโนปัจจุบันมีอยู่ ธรรมารมณฺ์ มโนวิญญาณ,
วัตถุ, มนสิการปัจจุบันมีอยู่ แต่บุคคลรู้แจ้ง
ธรรมารมณฺ์ปัจจุบันไม่ได้ด้วยมโนปัจจุบัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๓๕๔] ส. ญาณอดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณได้ ด้วยญาณอดีต
นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณได้ ด้วยญาณอดีต
นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลกำหนดรู้ทุกขได้, ละสมุทัยได้, ทำนิโรธ
ให้แจ้งได้ ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยญาณอดีตนั้น
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๓๕๕] ส. ญาณอนาคตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณได้ ด้วยญาณ
อนาคตนั่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณได้ ด้วยญาณ
อนาคตนั่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ ละสมุทัยได้. ทำนิโรธให้
แจ้งได้ ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยญาณอนาคตนั่น
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๕๖] ส. ญาณปัจจุบันมีอยู่ บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณ
ได้ด้วยญาณปัจจุบันนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ญาณอดีตอยู่ บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณได้
ด้วยญาณอดีตนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ญาณปัจจุบันมีอยู่? บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ได้

ละสมุทัยได้, ทำนิโรธให้แจ้งได้ ยังมรรคให้เกิดได้ ด้วยญาณปัจจุบัน
นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ญาณอดีตมีอยู่ บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ได้, ละสมุทัยได้, ทำนิโรธให้แจ้งได้, ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยญาณอนาคตนั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ญาณปัจจุบันมีอยู่ บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณได้ด้วยญาณปัจจุบันนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ญาณอนาคตมีอยู่ บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณได้ด้วยญาณที่เป็นอนาคตนั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ญาณปัจจุบันมีอยู่ บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ได้, ละสมุทัยได้, ทำนิโรธให้แจ้งได้, ยังมรรคให้เกิดได้ ด้วยญาณปัจจุบันนั้น หรือ

ป. ถูกแล้ว.

ส. ญาณอนาคตมีอยู่ บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ได้, ละสมุทัยได้, ทำนิโรธให้แจ้งได้, ยังมรรคให้เกิดได้ ด้วยญาณอนาคตนั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๕๗] ส. ญาณอดีตมีอยู่ แต่บุคคลทำกิจที่พึงด้วยญาณไม่ได้ด้วยญาณอดีตนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ญาณปัจจุบันมีอยู่ แต่บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วย ญาณไม่ได้ด้วยญาณปัจจุบัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๙. ญาณอดีตมีอยู่ แต่บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ไม่ได้, ละสมุทัยไม่ได้, ทำนิโรธให้แจ้งไม่ได้, ยังมรรคให้เกิดไม่ได้ด้วยญาณ อดีตนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑๐. ญาณปัจจุบันมีอยู่ แต่บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ไม่ได้ และสมุทัยไม่ได้, ทำนิโรธให้แจ้งไม่ได้, ยังมรรคให้เกิดไม่ได้ด้วยญาณ ปัจจุบันนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๕๕] ๑๑. ญาณอนาคตมีอยู่ แต่บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วย ญาณไม่ได้ด้วยญาณอนาคตนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑๒. ญาณปัจจุบันมีอยู่ แต่บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วย ญาณไม่ได้ด้วยญาณปัจจุบันนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๑๓. ญาณอนาคตมีอยู่ แต่บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ไม่ได้ ละสมุทัยไม่ได้ ทำนิโรธให้แจ้งไม่ได้, ยังมรรคให้เกิดไม่ได้ด้วยญาณ อนาคตนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ญาณปัจจุบันมีอยู่ แต่บุคคลกำหนดรู้ทุกขังไม่ได้
ละสมุทัยไม่ได้, ทำนิโรธให้แจ้งไม่ได้ ยังมรรคให้เกิดไม่ได้ด้วยญาณ
ปัจจุบันนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๕๕] ส. รากะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ชื่อว่ามีรากะด้วยรากะนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. โทสะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ชื่อว่ามีโทสะด้วยโทสะนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. โมหะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ชื่อว่ามีโมหะด้วยโมหะนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มานะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ชื่อว่ามีมานะด้วยมานะอดีตนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. ทัศนคติของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์เชื่อว่ามีทัศนคติด้วยทัศนคติ นั้น หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
๓. วิจิกิจฉาดีของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์เชื่อว่ามีวิจิกิจฉาด้วยวิจิกิจฉา นั้น หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
๓. ถีนะอดีของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์เชื่อว่ามีถีนะด้วยถีนะ นั้น หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
๓. อุทัจจะอดีของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์เชื่อว่ามีอุทัจจะด้วยอุทัจจะ นั้น หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
๓. อหิริกะอดีของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์เชื่อว่ามีอหิริกะด้วยอหิริกะ นั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. โนตตปปะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ชื่อว่ามีโนตตปปะด้วยโนตตปปะ
นั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๖๐] ส. สักกายทิฏฐิอดีตของพระอนาคามีมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีชื่อว่ามีทิฏฐินั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. วิจิกิจฉา, สิ้นพตปรามาส กามราคะอย่าง
ละเอียด พยาบาทอย่างละเอียดอดีต ของพระอนาคามีมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. พระอนาคามีชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วยพยาบาทนั้น
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๖๑] ส. สักกายทิฏฐิอดีตของพระสกทาคามีมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. วิจิจฉา, ลีฬัพตปรามาส, กามราคะอย่าง
หายาบ, พยาบาทอย่างหายาบที่เป็นอดีตของพระ-
สกทาคามีมีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. พระสกทาคามีเชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วยพยาบาท
นั้น หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๖๒] ๘. ลักกายทิฏฐิอดีตของพระโศดาบันมีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. พระโศดาบันเชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้น หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. วิจิจฉา, ลีฬัพตปรามาส, ราคะอันเป็นอุปาย-
คามิ, โทสะอันเป็นอุปายคามิ, โมหะอันเป็นอุปายคามิ, ที่เป็นอดีตของ
พระโศดาบันมีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. พระโศดาบันเชื่อว่ามีโมหะด้วยโมหะนั้น หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๖๓] ๘. ราคะอดีตของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชนเชื่อว่ามีราคะ
ด้วยราคะนั้น หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๓. ราคะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ พระอรหันต์
ชื่อว่ามีราคะด้วยราคะนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. โทสะอดีตของปุถุชนมีอยู่ ๆ ล ฯ อโนตตปปะ
อดีตของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชนชื่อว่ามีอโนตตปปะด้วยอโนตตปปะนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. อโนตตปปะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ พระ-
อรหันต์ชื่อว่ามีอโนตตปปะด้วยอโนตตปปะนั้น
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๖๔] ๓. สักกายทิฏฐิอดีตของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชนชื่อว่ามี
ทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. สักกายทิฏฐิอดีตของพระอนาคามี มีอยู่ พระ-
อนาคามีชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. วิจิกิจฉาอดีตของปุถุชนมีอยู่ ๆ ล ฯ พยาบาท
อย่างละเอียดที่เป็นอดีตของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชนชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วย
พยาบาทนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พยาบาทอย่างละเอียดที่เป็นอดีตของพระอนาคามี มีอยู่ พระอนาคามีเชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วย พยาบาทนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๖๕] ๘. สักกายทิฏฐิอดีตของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชนเชื่อว่ามี ทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. สักกายทิฏฐิอดีตของพระสกทาคามี มีอยู่ พระสกทาคามีเชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. วิจิกิจฉาอดีตของปุถุชนมีอยู่ ฯลฯ พยาบาทอย่างหยาบที่เป็นอดีตของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชนเชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วยพยาบาทนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พยาบาทอย่างหยาบที่เป็นอดีตของพระสกทาคามี มีอยู่ พระสกทาคามีเชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วย พยาบาทนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๖๖] ๘. สักกายทิฏฐิอดีตของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชนเชื่อว่ามี ทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. สักกายทิฐิอดีตของพระโสดาบันมีอยู่ พระ-

โสดาบันเชื่อว่ามีทิฐิด้วยทิฐินั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. วิภิจจนาอดีตของปุถุชนมีอยู่ ๆ ล ฯ โมหะอัน

เป็นอุปายคามิที่เป็นอดีตของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชนเชื่อว่ามีโมหะด้วยโมหะ
นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. โมหะอันเป็นอุปายคามิที่เป็นอดีตของพระโสดา-
บันมีอยู่ พระโสดาบันเชื่อว่ามีโมหะด้วยโมหะนั้น
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๖๗] ๘. รากะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ แต่พระอรหันต์
หาเชื่อว่ามีรากะด้วยรากะนั้นไม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. รากะอันอดีตของปุถุชนมีอยู่ แต่ปุถุชนหาเชื่อว่ามี
รากะด้วยรากะนั้นไม่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. โทสะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ ๆ ล ฯ อโนต-
ตปปัจเจกอดีตของพระอรหันต์มีอยู่ แต่พระอรหันต์หาเชื่อว่ามีอโนตตปปะ
ด้วยอโนตตปะนั้นไม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โนตตปปะอดีตของปุถุชนมีอยู่ แต่ปุถุชนหาชื่อ
ว่ามีโนตตปปะด้วยโนตตปปะนั้นไม่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๖๘] ส. สักกายทิฏฐิอดีตของพระอนาคามี มีอยู่ แต่พระ-
อนาคามีหาชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สักกายทิฏฐิอดีตของปุถุชนมีอยู่ แต่ปุถุชนหาชื่อ
ว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้นไม่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. วิจิกขณอดีตของพระอนาคามี มีอยู่ ฯลฯ พยา-
บาทอย่างละเอียดที่เป็นอดีตของพระอนาคามี มีอยู่ แต่พระอนาคามีหา
ชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วยพยาบาทนั้นไม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พยาบาทอย่างละเอียดที่เป็นอดีตของปุถุชนมีอยู่
แต่ปุถุชนหาชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วยพยาบาทนั้น
ไม่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๖๙] ส. สักกายทิฏฐิอดีตของพระสกทาคามีอยู่ แต่พระ-
สกทาคามีหาชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้นไม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. สักกายทิฏฐิอดีตของปุถุชนมีอยู่ แต่ปุถุชนหาชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้นไม่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. วิจิกิจฉาอดีตของพระสกทาคามี มีอยู่ ฯลฯ พยาบาทอย่างหยาบที่เป็นอดีตของพระสกทาคามี มีอยู่ แต่พระสกทาคามีหาชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วยพยาบาทนั้นไม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พยาบาทอย่างหยาบ ที่เป็นอดีตของปุถุชนมีอยู่ แต่ปุถุชนหาชื่อว่ามีจิตพยาบาทด้วยพยาบาทนั้นไม่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๗๐] ๘. สักกายทิฏฐิอดีตของพระโศคาบันมีอยู่ แต่พระโศคาบันหาชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้นไม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. สักกายทิฏฐิอดีตของปุถุชนมีอยู่ แต่ปุถุชนหาชื่อว่ามีทิฏฐิด้วยทิฏฐินั้นไม่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. วิจิกิจฉาอดีตของพระโศคาบันมีอยู่ ฯลฯ โมหะอันเป็นอปายคามิที่เป็นอดีตของพระโศคาบันมีอยู่ แต่พระโศคาบันหาชื่อว่ามีโมหะด้วยโมหะนั้นไม่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โมหะอันเป็นอุปายคามิที่เป็นอดีตของบุุณชนมียู่
แต่บุุณชนหาเชื่อว่ามิโหะด้วยโหะนั้นไม่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๓๑] ส. มีอดีตมียู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อมีอดีตมียู่ การจับ การวาง ยังปรากฏอยู่
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ทำอดีตมียู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อทำอดีตมียู่ การก้าวไป การถอยกลับ ยัง
ปรากฏอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ข้อมพิบอดีตมียู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อข้อมพิบอดีตมียู่ การคู่ การเหยียด ยัง
ปรากฏอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ท้องอดีตมียู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อท่องอดีตมีอยู่ ความหิว ความกระหาย ยังปรากฏอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. กายอดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กายอดีตยังเข้าถึงการยกย่องและการปราบปราม ยังเข้าถึงการตัดและการทำลาย ยังเป็นของสาธารณะแก่กา แก่เร้ง แก่เหยี่ยว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ยาพิษฟังเข้าไป ศัสตราฟังเข้าไป ไม่ฟังเข้าไป ในกายอดีต หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. กายอดีต ยังจะจงจำได้ด้วยเครื่องจำคือชื่อคา ด้วยเครื่องจำคือเชือก ด้วยเครื่องจำคือตรวน ด้วยเครื่องจำคือบ้าน ด้วยเครื่องจำคือนิคม ด้วยเครื่องจำคือนคร ด้วยเครื่องจำคือชนบท ด้วยเครื่องจำ ๕ ประการ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนี้ ๆ ล ๆ

[๓๗๒] ส. นำอดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลทำกิจที่ต้องใช้น้ำได้ด้วยน้ำนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. ไฟอดิตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลทำกิจที่ต้องใช้ไฟได้ด้วยไฟนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. ลมอดิตมีอยู่ หรือ

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลทำกิจที่ต้องใช้ลมได้ด้วยลมนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๗๓] ๘. รูปชั้นธอติตมีอยู่ รูปชั้นธอนาคตมีอยู่ รูปชั้นปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. รูปชั้นเป็น ๓ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. ชั้นที่เป็นธอติตมีอยู่ ชั้นห้าที่เป็นธอนาคตมีอยู่ ชั้น ๕ ที่เป็นปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ชั้นเป็น ๑๕ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๗๔] ส. จักขายตนะอดีตมีอยู่ จักขายตนะอนาคตมีอยู่
จักขายตนะปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขายตนะเป็น ๓ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. อายุตนะ ๑๒ ที่เป็นอดีตมีอยู่ อายุตนะ ๑๒
ที่เป็นอนาคตมีอยู่ อายุตนะ ๑๒ ที่เป็นปัจจุบัน
มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อายุตนะเป็น ๓๖ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๗๕] ส. จักขุธาตุอดีตมีอยู่ จักขุธาตุอนาคตมีอยู่ จักขุ-
ธาตุปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขุธาตุเป็น ๓ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ธาตุ ๑๘ ที่เป็นอดีตมีอยู่ ธาตุ ๑๘ ที่เป็น
อนาคตมีอยู่ ธาตุ ๑๘ ที่เป็นปัจจุบันมีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ชาติเป็น ๕๔ หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๗๖] ๘. จักขุนทรีย์อดีตมีอยู่ จักขุนทรีย์อนาคตมีอยู่
จักขุนทรีย์ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. จักขุนทรีย์เป็น ๓ หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. อินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นอดีตมีอยู่ อินทรีย์ ๒๒
ที่เป็นอนาคตมีอยู่ อินทรีย์ ๒๒ เป็นปัจจุบัน
มีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. อินทรีย์เป็น ๖๖ หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๗๗] ๘. พระเจ้าจักรพรรดิอดีตมีอยู่ พระเจ้าจักรพรรดิ
อนาคตมีอยู่ พระเจ้าจักรพรรดิปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. พระเจ้าจักรพรรดิทั้ง ๓ องค์ทรงพบกันได้ หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๗๘] ๘. สัมมาสัมพุทธเจ้าอดีตมีอยู่ สัมมาสัมพุทธเจ้า
อนาคตมีอยู่ สัมมาสัมพุทธเจ้าปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัมผัสสัมพุทฺธเจ้าทั้ง ๓ องค์ทรงพบกันได้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๓๗๕] ส. อดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สิ่งที่มีอยู่เป็นอดีต หรือ ?

ป. สิ่งที่มีอยู่เป็นอดีตก็มี ไม่เป็นอดีตก็มี

ส. ท่านจงรับฐูนิกคหะ, หากว่าอดีตมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นอดีตก็มี ไม่เป็นอดีตก็มี ด้วยเหตุนี้ อดีตก็ไม่ใช่อดีต สิ่งที่ไม่ใช่ อดีตก็เป็นอดีต, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า อดีตมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่เป็นอดีตก็มี ไม่เป็นอดีตก็มี ด้วยเหตุนี้ อดีตก็ไม่ใช่อดีตเป็นอดีต สิ่งที่ไม่ใช่อดีตก็เป็นอดีต ดังนี้คิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่ อดีตไม่ใช่อดีต สิ่งที่ไม่ใช่อดีตเป็นอดีต ก็ต้องไม่กล่าวว่อดีตมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นอดีต ก็มี, ไม่เป็นอดีตก็มี ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่าอดีตมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นอดีตก็มี ไม่เป็นอดีตก็มี ด้วยเหตุนี้ อดีตก็ไม่ใช่อดีต สิ่งที่ไม่ใช่อดีตก็เป็นอดีต ดังนี้คิด.

[๓๗๖] ส. อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สิ่งที่มีอยู่เป็นอนาคต หรือ ?

ป. สิ่งที่มีอยู่ เป็นอนาคตก็มี ไม่เป็นอนาคตก็มี

ส. ท่านจงรับรู้ณิคคะ, หากว่าอนาคตมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นอนาคตก็มี ไม่เป็นอนาคตก็มี ด้วยเหตุ นั้น อนาคตก็ไม่เป็นอนาคต สิ่งที่ไม่ใช่อนาคตก็เป็นอนาคต, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า อนาคตมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นอนาคตก็มี ไม่เป็นอนาคตก็มี ด้วยเหตุ นั้น อนาคตก็ไม่เป็นอนาคต สิ่งที่ไม่ใช่อนาคตก็เป็นอนาคต ดังนี้คิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่ อนาคตไม่เป็นอนาคต สิ่งที่ไม่ใช่อนาคตเป็นอนาคต ก็ต้องไม่กล่าวว่ อนาคตมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นอนาคตก็มี ไม่เป็นอนาคตก็มี, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า อนาคตมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นอนาคตก็มี ไม่เป็นอนาคตก็มี ด้วยเหตุ นั้น อนาคตก็ไม่เป็นอนาคต สิ่งที่ไม่ใช่อนาคต ก็เป็นอนาคต ดังนี้คิด

[๓๘๑] ส. ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สิ่งที่มีอยู่เป็นปัจจุบัน หรือ ?

ป. สิ่งที่มีอยู่เป็นปัจจุบันก็มี ไม่เป็นปัจจุบันก็มี

ส. ท่านจงรับรู้ณิคคะ หากว่าปัจจุบันมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นปัจจุบันก็มี ไม่เป็นปัจจุบันก็มี ด้วยเหตุ นั้น ปัจจุบันก็ไม่เป็นปัจจุบัน สิ่งที่ไม่ใช่ปัจจุบันก็เป็นปัจจุบัน ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ปัจจุบันมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่เป็นปัจจุบันก็มี ไม่เป็นปัจจุบันก็มี ด้วยเหตุ นั้น ปัจจุบันก็ไม่เป็นปัจจุบัน สิ่งที่ไม่ใช่ปัจจุบัน ก็เป็นปัจจุบัน ดังนี้คิด, แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่ ปัจจุบันไม่เป็นปัจจุบัน สิ่งที่ไม่ใช่ปัจจุบันเป็นปัจจุบัน ก็ต้องไม่กล่าวว่ ปัจจุบันมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็น

ปัจจุบันก็มี ไม่เป็นปัจจุบันก็มี, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า ปัจจุบันมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นปัจจุบันก็มี ไม่เป็นปัจจุบันก็มี ด้วยเหตุนี้ ปัจจุบันก็ไม่ใช่ปัจจุบัน สิ่งที่ไม่ใช่ปัจจุบันก็เป็นปัจจุบัน ดังนี้คิด

[๓๘๒] ส. นิพพานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. สิ่งที่มีอยู่เป็นนิพพาน หรือ ?

ป. สิ่งที่มีอยู่เป็นนิพพานก็มี ไม่เป็นนิพพานก็มี

ส. ท่านจงรับรู้ลักษณะ หากว่านิพพานมีอยู่ สิ่งที่มี

อยู่ เป็นนิพพานก็มี ไม่เป็นนิพพานก็มี ด้วยเหตุนี้ นิพพานก็ไม่ใช่ นิพพาน สิ่งที่ไม่ใช่ นิพพานก็เป็นนิพพาน, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า นิพพานมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นนิพพานก็มี ไม่เป็นนิพพานก็มี ด้วยเหตุนี้ นิพพานก็ไม่ใช่ นิพพาน สิ่งที่ไม่ใช่ นิพพาน ก็เป็นนิพพาน ดังนี้คิด แต่ถ้าไม่ฟังกล่าวว่า นิพพานไม่ใช่ นิพพาน สิ่งที่ไม่ใช่ นิพพานเป็นนิพพาน ก็ต้องไม่กล่าวว่า นิพพานมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นนิพพานก็มี ไม่เป็นนิพพานก็มี ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า ฟังกล่าวได้ว่า นิพพานมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ เป็นนิพพานก็มี ไม่เป็นนิพพานก็มี ด้วยเหตุนี้ นิพพานก็ไม่ใช่ นิพพาน สิ่งที่ไม่ใช่ นิพพานก็เป็นนิพพาน ดังนี้คิด

[๓๘๓] ป. ไม่ฟังกล่าว อคติมีอยู่ อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**ทั้งหลาย รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี สะเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี ที่อยู่ในที่ไกล ในที่ใกล้ก็ดี นี้เรียกว่า **รูปชั้น** เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ๑ ล ๑ สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ๑ ล ๑ สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ๑ ล ๑ วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี สะเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี ที่อยู่ในที่ไกล ในที่ใกล้ก็ดี นี้เรียกว่า **วิญญาณชั้น** ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น อดีตก็มีอยู่ อนาคตก็มีอยู่ นะสี

[๓๘๔] ส. อดีตมีอยู่ อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**ทั้งหลาย ครรลองแห่งภาษา ครรลองแห่งชื่อ ครรลองแห่งบัญญัติ ๓ ประการนี้ อันสมณพราหมณ์ผู้รู้ทั้งหลาย ไม่ลบล้าง ไม่เคยลบล้าง ไม่รังเกียจอยู่ จักไม่รังเกียจ มิได้คัดค้าน ๓ ประการ เป็นไฉน

(๑) รูปใด ล้างไปแล้ว ดับไปแล้ว ปราศไปแล้ว แปร

ไปแล้ว รูปนั้น เขากล่าวกันว่า ได้มีแล้ว เขาเรียกว่า ได้มีแล้ว
เขาบัญญัติว่า ได้มีแล้ว แต่รูปนั้น เขาไม่กล่าวกันว่า มีอยู่ เขา
ไม่กล่าวกันว่าจักมี เวทนาใด ๆ ล ๆ สัญญาใด ๆ ล ๆ สังขาร
เหล่าใด ๆ ล ๆ วิญญาณใด ล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว ปราศไปแล้ว
แปรไปแล้ว ฉะนั้นเขากล่าวกันว่า ได้มีแล้ว เขาเรียกว่า
ได้มีแล้ว เขาบัญญัติว่า ได้มีแล้ว แต่วิญญาณนั้น เขาไม่กล่าว
กันว่า มีอยู่ เขาไม่กล่าวกันว่า จักมี.

(๒) รูปใด ยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏ รูปนั้น เขากล่าว
กันว่า จักมี เขาเรียกว่า จักมี เขาบัญญัติว่า จักมี แต่รูปนั้น เขา
ไม่กล่าวกันว่า มีอยู่ เขาไม่กล่าวกันว่า ได้มีแล้ว เวทนาใด ๆ ล ๆ
สัญญาใด ๆ ล ๆ สังขารเหล่าใด ๆ ล ๆ วิญญาณใด ยังไม่เกิด
ยังไม่ปรากฏ วิญญาณนั้น เขากล่าวกันว่า จักมี เขาเรียกว่า จักมี
เขาบัญญัติว่า จักมี แต่เขาไม่กล่าวกันว่า มีอยู่ เขาไม่กล่าวกันว่า
ได้มีแล้ว

(๓) รูปใด เกิดแล้ว ปรากฏแล้ว รูปนั้น เขากล่าวกันว่า
มีอยู่ เขาเรียกว่า มีอยู่ เขาบัญญัติว่า มีอยู่ แต่เขาไม่กล่าวกันว่า
ได้มีแล้ว เขาไม่กล่าวกันว่า จักมี เวทนาใด ๆ ล ๆ สัญญาใด ๆ ล ๆ
สังขารเหล่าใด ๆ ล ๆ วิญญาณใด เกิดแล้ว ปรากฏแล้ว วิญญาณ
นั้น เขากล่าวกันว่า มีอยู่ เขาเรียกว่า มีอยู่ เขาบัญญัติว่า มีอยู่

แต่วิญญานนั้น เขาไม่กล่าวกันว่า ได้มีแล้ว เขาไม่กล่าวกันว่า
จักมี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ครรลองแห่งภาษา ครรลองแห่งชื่อ
ครรลองแห่งบัญญัติ ๓ ประการเหล่านั้นแล อันสมณพราหมณ์ผู้
รู้ทั้งหลาย ไม่ลบด้าง ไม่เคยลบด้าง ไม่รังเกียจอยู่ จักไม่รังเกียจ
มิได้คัดค้าน แม้ชนที่เป็นชาวอุกกละ ชาววัสสภัญญะ ที่เป็น
อเหตุกวาท อภิริยวาท ก็ได้สำคัญครรลองแห่งภาษา ครรลอง
แห่งชื่อ ครรลองแห่งบัญญัติ ๓ ประการนี้ว่า อันตนไม่พึง
ติเตียน อันตนไม่พึงคัดค้าน ชื่อนั้น เพราะเหตุไร เพราะกลัว
การติเตียน การเปิดเผยและการโต้แย้ง ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง
มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า อดีตมีอยู่ อนาคต
มีอยู่นะสิ.

[๓๘๕] ส. อดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านพระฝักคุณะได้กราบทูลพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า บุคคลเมื่อยังพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่
ล่วงไปแล้วปรินิพพานแล้ว มีธรรมเครื่องเน้นช้ำอันตัดแล้ว มี

ทางอันตัดแล้ว มีวิภูษะอันจำกัดแล้ว ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ให้
ปรากฏ ฟังให้ปรากฏได้ด้วยจักขุใด จักขุนั้นมีอยู่หรือหนอ ฯลฯ
ชีวหานั้นมีอยู่หรือหนอ ฯลฯ บุคคลเมื่อยังพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ที่ล่วงไปแล้ว ปรีนิพพานแล้ว มีธรรมเครื่องเน้นช้ำอันตัดแล้ว
มีทางอันตัดแล้ว มีวิภูษะอันจำกัดแล้ว ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว
ให้ปรากฏ ฟังให้ปรากฏได้ด้วยมโนใด มโนนั้นมีอยู่หรือหนอ
ดูก่อนผัดคุณะ บุคคลเมื่อยังพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว
ปรีนิพพานแล้ว มีธรรมเครื่องเน้นช้ำอันตัดแล้ว มีทางอันตัดแล้ว
มีวิภูษะอันจำกัดแล้ว ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ให้ปรากฏ ฟังให้
ปรากฏได้ด้วยจักขุใด จักขุนั้นไม่มีอยู่เลย ฯลฯ ชิวหานั้นไม่มี
อยู่เลย ฯลฯ บุคคลยังพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ปรี-
นิพพานแล้ว มีธรรมเครื่องเน้นช้ำอันตัดแล้ว มีทางอันตัดแล้ว
มีวิภูษะอันจำกัดแล้ว ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ให้ปรากฏ ฟัง
ให้ปรากฏได้ด้วยมโนใด มโนนั้นไม่มีอยู่เลย ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่
จริง มีใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่ฟังกล่าว อดีตมีอยู่ นะสี.

[๓๘๖] ส. อดีตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. ท่านพระนันทกะได้กล่าวว่า โสกะได้มีแล้วใน
กาลก่อน ข้อนั้นได้เป็นความไม่ดีแล้ว โสกะนั้น บัดนี้ไม่มีอยู่
ข้อนี้เป็นความดี โทสะได้มีแล้วในกาลก่อน ฯลฯ โมหะได้มี
แล้วในกาลก่อน ข้อนั้นได้เป็นความไม่ดีแล้ว โมหะนั้น บัดนี้
ไม่มีอยู่ ข้อนี้เป็นความดี ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มีใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. ถ้าอย่างนั้น ไม่พึงกล่าวว่า อดีตมีอยู่ นะสี.

[๑๘๙] ป. ไม่พึงกล่าวว่า อนาคตมีอยู่ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย หากว่าความยินดี ความเพลิน ความอยาก ยังมีอยู่ใน
กวางฬิงการาหาร วิญญูณก็ตั้งมั่นแล้ว งอกงามแล้ว ในเพราะกวาง-
ฬิงการาหารนั้น วิญญูณก็ตั้งมั่นแล้ว งอกงามแล้วในที่ใด ความ
หยังลงแห่งนามรูปก็มีอยู่ที่นั่น ความหยังลงแห่งนามรูปก็มีอยู่
ในที่ใด ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลายมีอยู่ที่นั่น ความเจริญ
แห่งสังขารทั้งหลายมีอยู่ที่ใด การเกิดในภพใหม่ต่อไปก็มีอยู่
ในที่นั่น การเกิดในภพใหม่ไปมีอยู่ที่ใด ชาติ ชรา มรณะ
ก็ยังมีอยู่ต่อไปในที่นั่น ชาติ ชรา มรณะ ยังมีอยู่ต่อไปในที่ใด

๑. อัม. ติก. ๒๐/๕๐๖. ๒. ตัม. นี. ๑๖/๒๔๖.

เรากล่าวว่า ที่นั้นยังมีโสภ ยังมีฐลี้ ยังมีความคับแค้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่า ความยินดี ความเพลิน ความอยาก ยังมีอยู่ในผัสสาหาร... ในโนสตัญเจตนาหาร... ในวิญญาณาหาร ฯลฯ
เรากล่าวว่าที่นั้นยังมีโสภ ยังมีฐลี้ มีความมีความคับแค้น ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มีใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า อนาคตมีอยู่ นะสิ

[๓๘๘] ส. อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้ง

หลาย หากว่าความยินดี ความเพลิน ความอยาก ไม่มีอยู่ใน กวพิงการาหาร วิญญาณก็ไม่ตั้งมั่นแล้ว ไม่งอกงามแล้ว ในเพราะ กวพิงการาหารนั้น วิญญาณไม่ตั้งมั่นแล้ว ไม่งอกงามแล้วในที่ใด ความหยั่งลงแห่งนามรูปก็ไม่มีอยู่ในที่นั้น ความหยั่งลงแห่งนามรูปไม่มีอยู่ในที่ใด ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลายก็ไม่มีอยู่ในที่นั้น ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลายไม่มีอยู่ในที่ใด การเกิดในภพใหม่ต่อไปก็ไม่มีอยู่ในที่นั้น การเกิดในภพใหม่ต่อไปไม่มีอยู่ในที่ใดชาติ ชรา มรณะ ก็ไม่มีต่อไปในที่นั้น ชาติ ชรา มรณะไม่มีต่อไปในที่ใด เรากล่าวว่า ที่นั้นไม่มีโสภ ไม่มีฐลี้ ไม่มีความคับแค้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่า ความยินดี ความเพลิน

ความหยาก ไม่มีอยู่ในผัสสาหาร... ในมโนสัญเจตนาหาร...

ในวิญญาณาหาร ฯลฯ เรากล่าวว่าที่นั่นไม่มีโสภ ไม่มีฐลีไม่มีควม

คับแค้น ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า อนาคตก็มีอยู่ นะสิ

สัพพมัตถิติคคา จบ

อรรถกถาสัพพมัตถิติคคา

ว่าด้วยสิ่งทั้งปวงมีอยู่

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องวาทะว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่. ในปัญหานี้ ชน
เหล่าใด มีความเห็นผิดคุณลักษณะสัพพมัตถิติคคาทั้งหลาย ในที่นี้ว่า
ธรรมทั้งหลายอันต่างด้วยอดีตเป็นต้นแม้ทั้งปวง ย่อมไม่เว้นซึ่งสภาพ
แห่งขันธ เพราะพระบาลีว่า รูปร่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต คือ
ล่วงไปแล้วก็ดี เป็นอนาคต คือยังไม่มาถึงก็ดี เป็นปัจจุบัน คือเกิด
ขึ้นอยู่เฉพาะหน้าก็ดี ฯลฯ นี้ พระตถาคต ตรัสเรียกว่า รูปขันธ ดังนี้
เป็นต้น เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งปวงจึงชื่อว่ามีอยู่นั้นแหละ ดังนี้ เพื่อชำระ
ลักษณะอันเห็นผิดของชนเหล่านั้น สกวาที่จึงถามว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่
หรือ คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ เพราะตั้งอยู่ในทักขณภูมิประการ
ดังกล่าวแล้ว.

คำว่า ในสรีระทั้งปวงหรือ อธิบายว่า สกวาที่ย่อมถามด้วย
คำว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ในสรีระทั้งปวงหรือ. คำว่า มีอยู่ในกาลทั้งปวง

หรือ อธิบายว่า สกวาที่ย่อมถามว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ในกาลทั้งปวงหรือ.
คำว่า สพุเพน สพุพิ อธิบายว่า สกวาที่ถามว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่โดย
อาการทั้งปวงหรือ. คำว่า สพุเพสุ อธิบายว่า สกวาที่ย่อมถามว่า สิ่ง
ทั้งปวงมีอยู่ในธรรมทั้งปวงหรือ. คำว่า ไม่ประกอบหรือ ได้แก่ ไม่
ประกอบแล้ว อธิบายว่า ธรรมที่ประกอบกันได้ของสภาพธรรมต่าง ๆ มี
อยู่แต่ไม่มีสภาพธรรมอย่างเดียว. ดังนั้น ในปัญหานี้ สกวาที่จึงทำรูป
กับเวทนา หรือทำเวทนาจับรูปไม่ให้ต่างกัน คือให้มีลักษณะอย่างเดีย
กันั้นแหละ แล้วจึงถามว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่หรือ ข้อว่า แม้สิ่ง
ใดที่ไม่มี ก็ชื่อว่ามีอยู่หรือ อธิบายว่า สกวาที่ถามว่า แม้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
มีคำว่าขันธที่ ๖ เป็นต้น หรือคำว่า เขากระต่าย เป็นต้น ย่อมไม่มีอยู่
เพราะฉะนั้นคำอันท่านให้สำเร็จแล้ว แม่นี้ชื่อว่า มีอยู่หรือ. คำว่า สิ่ง
ทั้งปวงมีอยู่หรือ ความว่า สกวาที่ย่อมถามคำนี้ด้วยคำนี้ว่า ทิฏฐิใด
มีอยู่ ทิฏฐินั้นเรียกว่า มิจฉาทิฏฐิ และทิฏฐิใดมีอยู่ ทิฏฐินั้นเรียกว่า
สัมมาทิฏฐิ อย่างนี้นั้นแหละเรียกว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ หรือว่าในลัทธิของ
ท่านว่า ทิฏฐิอันใดว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่ ทิฏฐินั้นชื่อว่า มิจฉาทิฏฐิ เพราะ
ไม่ทำตามความเป็นจริง ทิฏฐิอันใดมีอยู่ ทิฏฐินั้นชื่อว่า สัมมาทิฏฐิ
เพราะมีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง อย่างนี้ด้วยประการฉะนี้
จึงกล่าวว่ สิ่งทั้งปวงเหล่านี้มีอยู่หรือ. ประวาที่ปฏิเสธว่า ไม่ฟังกล่าว
อย่างนั้น เพราะความไม่มีแห่งธรรมที่มีอยู่ มีประการตามที่กล่าวแล้ว
ในนัยเหล่านั้น แม้ทั้งสิ้น. ก็ในนัยเหล่านี้แม้ทั้งหมด บัณฑิตพึงทราบ
ประเภทถามรรคทั้งปวงโดยพิสดาร เพราะทำคำว่า ท่านจงรู้นิกคหะ

คือความผิดพลาด ดังนี้ให้เป็นต้น ด้วยประการฉะนี้แล. นี้ชื่อว่า
วาทยुคฺติ คือการประกอบวาทะ ในที่นี้เพียงเท่านี้ก่อน.

บัดนี้ เป็นการเปรียบเทียบเวลาว่า อดีตมีอยู่หรือ ใน
ปัญหานั้น คำเป็นต้นว่า อดีตมีอยู่หรือ เป็นคำเปรียบเทียบเพื่อ
ให้ความเห็นนั้นบริสุทธิ์. คำเป็นต้นว่า รูปอดีตมีอยู่หรือ เป็นการ
เปรียบเทียบกาลกับด้วยขั้นเป็นต้น. ชื่อว่า รวมเพ่งถึงรูปปัจจุ-
บัน ความว่า ละรูปอันเป็นอดีตและอนาคตเสีย แล้วจึงเพ่งรูปปัจจุบัน
เท่านั้น ไม่พึงแยก. ในปัญหาว่า ย่อมละความเป็นรูปหรือ ปรวาทิ
ย่อมตอบปฏิเสธ เพราะความที่รูปแม้ดับไปแล้ว ท่านก็สงเคราะห์เป็นรูป
ขั้น ในปัญหาปฏิโลมว่า ย่อมไม่ละความเป็นรูปหรือ ปรวาทิ
ย่อมตอบรับรอง เพราะความที่รูปนั้นท่านสงเคราะห์เข้าเป็นรูปขั้น.
ในชื่อว่า รวมเพ่งถึงผ้าขาวนี้ ความว่า เมื่อปรวาทิกล่าวว่า รวม
เพ่งถึงผ้าขาว เพราะไม่กล่าวคำบัญญัติว่า ผ้าทั้งหมดเป็นสีขาวก็หาไม่
แต่กล่าวถึงผ้ากับสีขาวนี้ สกวาที่จึงตอบรับรองโดยความเป็นอรรถอัน
เดียวกัน. ในปัญหาว่า ย่อมละความเป็นผ้าขาวหรือ คำรับรอง
นี้เป็นของสกวาที หมายเอาผ้าที่ปราศจากสี ก็ในคำว่า ย่อมละความ
เป็นผ้าหรือ นี้ คำปฏิเสธเป็นของสกวาทีนั้นนั่นแหละ เพราะปราศ-
จากคำบัญญัติ. แม้ในปฏิโลมก็เช่นนี้เหมือนกัน. ก็ปรวาทินั้นถูกถามว่า
อดีตย่อมไม่ละความเป็นอดีตหรือ เมื่อสำคัญว่า ถ้าพึงละอนาคต
หรือปัจจุบันไซ้ อดีตนั้นก็พึงมีดังนี้ จึงรับรองว่าใช่ ก็ถูกถามว่า

อนาคตย่อมไม่ละความเป็นอนาคตหรือ ปรวาทที่สำคัญว่า ถ้าพึงละ
อนาคตเสียเลย ก็จะไม่พึงละบรรลุดความเป็นปัจจุบัน จึงปฏิเสธ. แม้ใน
ปัญหาว่าด้วยความเป็นปัจจุบัน ก็ปฏิเสธว่า โทษคือความไม่ถึงความเป็น
อดีตจะพึงมี. แม้ในปัญหาอนุโลมทั้งหลาย บัณฑิตก็พึงทราบเนื้อความ
โดยนัยนี้. ครั้นกล่าวสุทธินัยอย่างนี้แล้ว เพื่อแสดงด้วยสามารถแห่ง
ชั้นอื่นอีก ท่านจึงกล่าวคำว่า รูปอดีต เป็นต้น คำนั้นทั้งหมดอาจ
เพื่อจะรู้โดยทำนองแห่งพระบาลีนั้นแหละ.

กายสังสันทนา จบ

วจนโสธนา

การชำระถ้อยคำ

บัดนี้ ชื่อว่า โสธนา คือการชำระถ้อยคำ เพราะพระบาลีว่า
อดีตมิใช่สถานะที่มีอยู่ เป็นต้น. ในปัญหานั้น คำว่า หากว่า
อดีตมิใช่สถานะที่มีอยู่ อธิบายว่า ถ้าอดีตไม่มีอยู่ไซ้. คำว่า อดีต
มีอยู่ก็ผิด อธิบายว่า อดีตนั้นด้วยสภาพที่มีอยู่ด้วย ดังนี้ผิดทั้งนั้น.
ถูกถามว่า อนาคตก็อันนั้นนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้นนั้นแหละหรือ
ปรวาทที่ตอบปฏิเสธ หมายเอาความไม่มีอนาคตที่กำลังเป็นปัจจุบันในขณะ
แห่งอนาคตนั้นแหละโดยการต่างกันแห่งเวลา. ถูกถามครั้งที่ ๒ ก็ตอบ
รับรองเพราะความที่อนาคตใดได้มีแล้วในกาลก่อนแต่กาลเกิดขึ้นนั้นเป็น
ปัจจุบันที่กำลังปรากฏ. คำว่า สิ่งที่เป็นอนาคต แล้วเป็นปัจจุ-
บัน ชื่อว่าเป็นแล้งจึงเป็นอยู่หรือ อธิบายว่า คำใดอันท่านกล่าว

ว่าเป็นอนาคตแล้วเป็นปัจจุบันนี้ หมายความว่า เป็นอนาคตหรือเป็นปัจจุบัน เชื่อว่าเป็นแล้วเป็นอยู่ ด้วยสามารถแห่งลัทธิว่า อนาคตก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้น ดังนี้ คำนั้นก็ชื่อว่า เป็นแล้วเป็นอยู่ตามลัทธิของท่านหรือ ? ปรวาทิปุสฺสเถรวา ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น เพราะสิ่งที่เป็นแล้วเป็นสภาพที่ไม่มีอยู่แก่ธรรมที่เป็นแล้วมีแล้ว. ถูกถามครั้งที่ ๒ ท่านตอบรับรอง เพราะอนาคตนั้นจะเป็นแล้ว แต่ปัจจุบันกำลังเป็นไป จึงนับว่าเป็นแล้วจึงจะเป็น. คำคตินั้น สกฺวาทีจิงถามปัญหาจะปรวาทิว่า **สิ่งที่ไม่เป็นอนาคต แล้วเป็นปัจจุบัน เชื่อว่าไม่เป็นแล้วไม่**

เป็นอยู่ ดังนี้ ด้วยประสงค์เอาว่า หากว่าลัทธิของท่าน อนาคตนั้นเป็นแล้วปัจจุบันใจไม่เป็นอยู่ อันนับว่า เป็นแล้วเป็นอยู่ ก็อนาคตใดไม่เป็นแล้ว ปัจจุบันใจไม่เป็นอยู่ อันถึงซึ่งการนับว่า ไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่คุณเขากระต่าย ความแตกต่างกันไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่แม้นั้นมีอยู่อีกหรือ ปรวาทิสาคัญอยู่ว่า สิ่งใดไม่เป็นอนาคตไม่เป็นปัจจุบัน เพราะความไม่มีนั้นแหละ เพราะฉะนั้นสิ่งนั้นจึงชื่อว่า ไม่เป็นแล้วไม่ เป็นอยู่ ข้อนั้นจงยกไว้ก่อน ก็แต่ว่าสภาพแห่งธรรมที่ไม่เป็นแล้วไม่ เป็นอยู่แห่งสิ่งนั้นจะมี ณ ที่ไหน ดังนี้ จึงตอบปุสฺสเถรวา แม้ในปัญหาว่า **ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ อดีตก็อันนั้นแหละ หรือ ปรวาทิ** ตอบปุสฺสเถรวา หมายเอาความไม่มีแห่งความเป็นอดีตในลักษณะแห่งความเป็นปัจจุบันนั้นแหละ เพราะการต่างกันแห่งเวลา.

ถูกถามในปัญหาที่ ๒ ปรวาทิตอบรับรอง โดยธรรมใดเป็นปัจจุบัน ก็เพราะเป็นอดีตมาก่อน หมายความว่า ปัจจุบันนั้นนั้นแหละ

เป็นอดีต. คำว่า **สิ่งที่**เป็นแล้ว**เป็นชื่อว่า**เป็นแล้ว **จึงเป็นอยู่**
อธิบายว่า เมื่อท่านกล่าวว่า ปัจจุบันหรืออดีตชื่อว่า**เป็นแล้ว**เป็นอยู่ด้วย
สามารถแห่งลัทธิว่า ธรรมใดเป็นปัจจุบัน ท่านกล่าวว่า ธรรมนั้นเป็น
อดีต เพราะฉะนั้น ปัจจุบันก็อันนั้นนั่นแหละ อดีตก็อันนั้น ดังนี้ คำเม้
นั้นชื่อว่า**สิ่งที่**เป็นปัจจุบัน**แล้ว**เป็นอดีต **ชื่อว่า**เป็นแล้ว**จึงเป็นอยู่** หรือ ?
ปรวาทิตอบปฏิเสธว่า ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น เพราะธรรมที่เป็นแล้วมีอยู่
เป็นสภาพที่เป็นแล้ว แต่ไม่เป็นอยู่อีก. ในปัญหาที่ ๒ ปรวาทิตอบรับ
รองว่า ปัจจุบัน**เป็นแล้ว** อดีต**เป็นอยู่** อันถึงซึ่งการนับว่า**เป็นแล้ว**เป็นอยู่.
ลำดับนั้น สกวาที่จึงถามปัญหาจะปรวาทินั้นว่า **สิ่งที่**ไม่**เป็น**
ปัจจุบัน แล้ว**ไม่**เป็น**อดีต** **ชื่อว่า**ไม่**เป็นแล้ว**ไม่**เป็น**หรือ
โดยประสงค์เอาว่า หากว่า ปัจจุบัน**เป็นแล้ว** อดีตก็**เป็น** อันถึงซึ่งการ
นับว่า **ไม่**เป็นแล้ว**จึง**ไม่**เป็น** คุณเขาระบาย ชื่อว่า **ไม่**เป็นแล้ว**จึง**ไม่
เป็น ข้อเมื่อนั้นชื่อว่า **ไม่**เป็นแล้ว**ไม่**เป็นตามลัทธิของท่านหรือ ปรวาทิ
มีความสำคัญอยู่ว่า **สิ่ง**ใด**ไม่มี** **สิ่ง**นั้น**ไม่**เป็น**ปัจจุบัน**และ**ไม่**เป็น**อดีต**
ด้วย เพราะความไม่มีนั้นเทียว ฉะนั้น**สิ่ง**นั้น**จึง**ชื่อว่า **ไม่**เป็นแล้ว**จึง**ไม่
เป็น ข้อที่แตกต่างกันนั้นจงยกไว้ก่อน ก็ความที่**ธรรม**ใด**ไม่**เป็นแล้ว**ไม่**
เป็น **ธรรม**นั้น**จัก**มี**แต่**ที่**ไหน** ดังนี้ จึงตอบปฏิเสธ. บัณฑิตพึงทำการ
ประกอบแม่ในปัญหาที่ ๓ อันมาแล้วโดยการรวมปัญหาทั้ง ๒ เข้าด้วย
กันโดยอุบายนี้.

อีกนัยหนึ่ง ถ้าว่า **อนาคต**ก็**อัน**นั้น**นั่น**แหละ **ปัจจุบัน**ก็**อัน**นั้น**ไซ้**

ภาวะคือความเป็นอยู่อันท่านกล่าวอนาคตในปัจจุบันแล้ว และภาวะคือความเป็นอยู่แล้วอันท่านกล่าวปัจจุบันในอนาคตย่อมปรากฏ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้นมีอยู่. แม้อนาคตก็ชื่อว่าเป็นอยู่แล้วเป็นอยู่ แม้ปัจจุบันก็ชื่อว่าเป็นอยู่แล้วเป็นอยู่นั้นแหละ. ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าขอถามท่านว่า ลัทธิของท่านว่า บรรดากรรมเหล่านั้นกรรมอย่างหนึ่งๆ เป็นแล้ว อนาคตเป็นอยู่ ปัจจุบัน ชื่อว่าเป็นอยู่แล้วจึงเป็นอยู่หรือ ปรวาทีปฏิเสธแล้ว โดยนัยที่ท่านปฏิเสธแล้วในปัญหาว่า อนาคตก็อันนั้นนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้น ถูกถามอีกก็ตอบรับรองโดยนัยที่ตอบรับรองในปัญหาที่ ๒. ลำดับนั้น สกวาทีเมื่อจะเปลี่ยนถามปัญหาที่ปรวาทีตอบรับรองอยู่ว่า บรรดากรรมเหล่านั้น ธรรมหนึ่ง ๑ เป็นแล้วเป็นอยู่ ชื่อว่าเป็นอยู่แล้วจึงเป็นอยู่ ด้วยสามารถแห่งปัญหาว่า อนาคตก็อันนั้นนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้น กระทำให้เป็นปัญหาปฏิเสธก่อน จึงถามว่า **สิ่งที่ไม่เป็นอนาคต แล้วไม่เป็นปัจจุบัน ชื่อว่าไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่หรือ ?**

เนื้อความแห่งปัญหานี้พึงทราบว่ เมื่อคำว่าอนาคตก็อันนั้นนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้น ท่านปฏิเสธปัญหาแรก ก็เป็นอันว่าท่านปฏิเสธความเป็นอยู่แห่งอนาคตและความเป็นแล้วแห่งปัจจุบัน มิใช่หรือ ด้วยเหตุนี้ อนาคตก็ชื่อว่าไม่เป็นอยู่ ปัจจุบันก็ชื่อว่าไม่เป็นแล้ว. แต่ในปัญหาที่ ๒ ท่านรับรองตามลัทธิของท่านว่า อนาคตก็อันนั้นนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้น ครั้นเมื่อความเป็นเช่นนั้นมิใช่ แม้อนาคตก็ชื่อว่าไม่

เป็นแล้วไม่เป็นอยู่ แม้ปัจจุบันก็ชื่อว่า ไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่นั้นแหละ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าขอถามท่านว่า ตามลัทธิของท่าน บรรดาธรรมเหล่านั้น ธรรมหนึ่ง ๆ ไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่หรือ ? ปรวาทิเมื่อไม่เห็นอยู่ ซึ่งความมีธรรมเหล่านั้นไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่ ราวกะบุคคลผู้อันความมีติดปกความแล้วโดยประการทั้งปวง จึงตอบปฏิเสธว่า ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น. แม้ในครั้งที่ ๒ กล่าวว่า ถ้าว่าปัจจุบันก็อันนั้นนั่นแหละ อดีตก็อันนั้น ไชริ ภาวะคือความเป็นอยู่อันท่านกล่าว ปัจจุบันในอดีต และภาวะคือความเป็นแล้วอันท่านกล่าวอดีตในปัจจุบันก็ย่อมปรากฏ. ก็ครั้งเมื่อความเป็นอย่างนี้มีอยู่ แม้ปัจจุบันก็ชื่อว่า เป็นแล้วเป็นอยู่ เมื่ออดีตก็ชื่อว่า เป็นแล้วเป็นอยู่นั้นแหละ. ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าขอถามท่านว่า บรรดาธรรมเหล่านั้น ธรรมหนึ่ง ๆ ที่เป็นแล้วเป็น ชื่อว่าเป็นแล้วเป็นอยู่หรือ ปรวาทิปฏิเสธแล้วโดยนัยที่ท่านกล่าวแล้วในปัญหาที่ว่า ปัจจุบันก็อันนั้นนั่นแหละ. อดีตก็อันนั้นนั่นแหละ ถูกถามอีก ก็ตอบรับรอง โดยนัยที่ท่านรับรองแล้วในปัญหาที่ ๒. ลำดับนั้น สกวาติเมื่อจะเปลี่ยนถามปัญหาที่รับรองอยู่ว่า บรรดาธรรมเหล่านั้น ธรรมหนึ่ง ๆ ที่เป็นแล้วเป็น ชื่อว่าเป็นแล้วเป็นอยู่ ด้วยสามารถแห่งปัญหาว่า ปัจจุบันก็อันนั้นนั่นแหละ อดีตก็อันนั้นนั่นแหละ กระทำให้เป็นปัญหาปฏิเสธก่อน จึงถามว่า สิ่งที่ไม่เป็นปัจจุบัน แล้วไม่เป็นอดีต ชื่อว่าไม่เป็นแล้วไม่เป็นหรือ

เนื้อความแห่งปัญหานี้พึงทราบไว้ เมื่อคำว่า ปัจจุบันก็อันนั้นนั่นแหละ อดีตก็อันนั้นนั่นแหละ ท่านปฏิเสธปัญหาแรกแล้ว ก็เป็นอันว่า

ท่านปฏิเสธซึ่งภาวะคือความเป็นอยู่แห่งปัจจุบัน และภาวะคือความเป็น
แล้วแห่งอดีตมิใช่หรือ ด้วยคำนั้น ปัจจุบันชื่อว่าไม่มีอยู่ อดีตก็ชื่อว่า
ไม่มีแล้ว. แต่ในปัญหาที่ ๒ ท่านตอบรับรองตามลัทธิว่า ปัจจุบันก็อัน
นั้นนั่นแหละ อดีตก็อันนั้นคั้งนี้ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้นมีอยู่ แม้
ปัจจุบันก็ชื่อว่าไม่เป็นแล้วไม่เป็น เมื่ออดีตก็ชื่อว่าไม่เป็นแล้วไม่เป็นนั่น
แหละ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าขอลถามท่านว่า ธรรมดาธรรมเหล่านั้น
ธรรมหนึ่ง ๆ ไม่เป็นแล้วไม่เป็น ชื่อว่าไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่ตามลัทธิ
ของท่านหรือ ประวาที่เมื่อไม่เห็นซึ่งความที่ธรรมเหล่านั้นไม่เป็นแล้ว
จึงไม่เป็น ราวกะบุคคลอันความมืดมนปกคลุมแล้วโดยประการทั้งปวง
จึงปฏิเสธว่า ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น. แม้ในวาระที่ ๓ กล่าวว่ ถ้าว่าอนาคต
ก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้น อดีตก็อันนั้นไซ้ ภาวะคือความมีอยู่
อันท่านกล่าวอนาคต และปัจจุบันในปัจจุบันและอดีต และภาวะคือความ
เป็นแล้วอันท่านกล่าวปัจจุบันและอดีตในอนาคตและปัจจุบันก็ย่อม
ปรากฏ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้นมีอยู่ แม้อนาคตก็ชื่อว่าไปแล้วจึง
เป็น แม้ปัจจุบัน เมื่ออดีตก็ชื่อว่าไปแล้วจึงเป็นนั่นแหละ ด้วยคำนั้น
ข้าพเจ้าจึงถามท่านว่า ในธรรมแม้ทั้ง ๓ เหล่านั้น ธรรมอย่างหนึ่ง ๆ
เป็นสิ่งที่เป็นแล้วเป็น ชื่อว่าเป็นแล้วจึงเป็นอยู่ตามลัทธิของท่านหรือ
ประวาที่ตอบปฏิเสธว่า อนาคตก็อันนั้น ปัจจุบันก็อันนั้น อดีตก็อัน
นั้น โดยนัยที่ปฏิเสธแล้วนั้นแหละ ถูกถามอีก ก็ตอบรับรองในปัญหา
ที่ ๒ โดยนัยแห่งการรับรองนั้นแหละ. ลำดับนั้น สกวาที่เมื่อจะเปลี่ยน
ถามปัญหาอันประวาที่รับรองอยู่ว่า ในบรรดาธรรมเหล่านั้น ธรรม

อย่างหนึ่ง ๆ เป็นสิ่งที่^๑เป็นแล้วเป็น ^๒เชื่อว่าเป็นแล้วจึงเป็นอยู่ ด้วย
สามารถแห่งปัญหาว่า อนาคตก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ
อดีตก็อันนั้นแหละหรือ ดังนี้ กระทำให้เป็นปัญหาปฏิเสธว่าก่อน
จึงถามว่า ^๓สิ่งที่^๑ไม่เป็นแล้วไม่เป็น ^๔เชื่อว่าเป็นแล้วไม่เป็นหรือ

เนื้อความแห่งปัญหานี้ ฟังทราบดังนี้ ครั้นเมื่อคำว่า อนาคต
ก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้น อดีตก็อันนั้น ท่านปฏิเสธปัญหา
แรกแล้ว ภาวะคือความมีอยู่แห่งอนาคต ปัจจุบัน และภาวะคือความ
เป็นแล้วแห่งปัจจุบันอดีตทั้งหลายเป็นอันท่านปฏิเสธแล้วมิใช่หรือ ด้วย
คำนั้น อนาคตและปัจจุบันก็เชื่อว่าไม่เป็น ปัจจุบันและอดีตก็เชื่อว่าไม่
เป็นแล้ว. แต่ในปัญหา ๒ ท่านตอบรับรองตามลัทธิว่า อนาคต
ก็อันนั้นแหละ ปัจจุบันก็อันนั้นแหละ อดีตก็อันนั้นแหละ ครั้นเมื่อ
ความเป็นเช่นนั้น^๑มีอยู่ แม้อนาคตก็เชื่อว่าไม่เป็นแล้วจึงไม่เป็น ปัจจุบัน
ก็ดี อดีตก็ดี ก็เชื่อว่าไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ข้าพ-
เจ้าจึงถามท่านว่า ในธรรมเหล่านั้น ธรรมอย่างหนึ่ง ๆ ไม่เป็นแล้ว
ไม่เป็น เชื่อว่าเป็นแล้วไม่เป็นอยู่ตามลัทธิของท่านหรือ ปรวาทีเมื่อ
ไม่เห็นซึ่งความที่ธรรมเหล่านั้นไม่เป็นแล้วไม่เป็นอยู่ราวกะผู้ถูกความมืด
ปกคลุมแล้วโดยประการทั้งปวง จึงตอบปฏิเสธว่า ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น
ดังนี้แล.

วจนโศธนา จบ

อนึ่ง คำนิคคหะเป็นต้นในที่นี้ บัณฑิตพึงประกอบความโดย
นัยที่กล่าวไว้ในหนหลังนั้นแหละ. แม้นปัญหาว่า จักขุอดีตมีอยู่

เป็นต้น ปรวาทที่ตอบรับรองอดีต โดยการไม่เว้นจากความเป็นจกขุเป็นต้น ถูกถามว่า บุคคลเห็นรูปอดีต เป็นต้น ก็ตอบปฏิเสธด้วยสามารถแห่งความไม่มีกิจของวิญญาณเหล่านั้นอีก.

ในปัญหาว่า บุคคลทำกิจที่พึงทำด้วยญาณได้ด้วยญาณอดีตนั้นหรือ ปรวาทที่เมื่อไม่เห็นซึ่งความที่ญาณนั้นมีกิจที่พึงกระทำ เพราะความที่ญาณนั้นดับไปแล้วจึงตอบปฏิเสธ. ถูกถามอีก ปรวาทที่ทำปัจจุบันนั้นแหละให้เป็นอดีตญาณ โดยเสณัยของผู้มีอดีตญาณคือผู้รู้ปัจจุบันญาณอันมีอดีตเป็นอารมณ์ของธรรมอันเป็นอดีตอารมณ์ทั้งหลายแล้วจึงตอบรับรอง เพราะความที่กิจนั้นอันบุคคลพึงทำญาณได้ด้วยญาณนั้น. ที่นั่นสกวาทที่ไม่ให้โอกาสอันมีเสณัยแก่ปรวาทนั้น จึงกล่าวคำว่า บุคคลกำหนดรู้ทุกข์ได้ ละสมุทัยได้ ทำนิโรธให้แจ้งได้ ยังมรรคให้เกิดได้ ด้วยญาณอดีตนั้นหรือ ปรวาทที่ตอบปฏิเสธ เพราะความไม่มีกิจ ๔ ของอริยสัจเหล่านี้ ด้วยญาณอันมีอดีตเป็นอารมณ์เลย. แม้ในปัญหาของอนาคตกัณยานี้แหละ. ปัญหาว่าด้วยปัจจุบัน และปัญหาว่าด้วยการเปรียบเทียบ มีอรรถตั้งทั้งนั้นแล.

แม้ในปัญหาว่า ราคะอดีตของพระอรหันต์มีอยู่หรือ เป็นต้น ปรวาทที่ตอบรับรองอย่างนั้น เพราะความเป็นผู้ไม่เว้นจากความเป็นผู้มีราคะเป็นต้น. ในปัญหาว่า พระอรหันต์ชื่อว่ามีราคะ เป็นต้น ปรวาทที่ตอบปฏิเสธ เพราะกลัวผิดจากพระสูตร และกลัวผิดจากการประกอบถ้อยคำ. คำแม้ทั้งปวงอย่างนี้ปรากฏแล้วข้างหน้าพึงเข้าใจตาม

ทำนองพระบาลีนั้นแล.

ในคำนี้ว่า **สิ่งที่มีอยู่เป็นอดีตก็มี ไม่เป็นอดีตก็มี** นี้ พึงทราบความอย่างนี้ว่า ธรรมใดเป็นอดีตนั้นแหละเป็นสภาพที่มี แต่สภาพที่มีนั้นเป็นอดีต ธรรมใดเป็นปัจจุบันและอนาคตเป็นสภาพที่มีแต่สภาพที่มีนั้นไม่เป็นอดีต. ข้อว่า ด้วยเหตุ^{นั้น}อดีตก็^{ไม่}เป็นอดีต สิ่งที่ไม่ใช่อดีตก็เป็นอดีต อธิบายว่า ด้วยเหตุ^{นั้น} อดีตก็เป็นสภาพที่ไม่ใช่อดีต แต่สภาพที่ไม่ใช่อดีตก็เป็นอดีต ดังนี้. แม้ในคำปุจฉาว่าด้วยอนาคตและปัจจุบันก็นัยนี้^{นั้น}แหละ.

คำถามโดยชำระพระสูตรของปรวาทิว่า **ไม่**พึงกล่าวว่า อดีตมีอยู่ อนาคตมีอยู่หรือ คำตอบรับรองเป็นของสกวาทิ. การซักถามของปรวาทิ อาศัยลัทธิของตนตามพระสูตรอีกว่า **ภิกษุทั้งหลาย รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตปัจจุบัน อันเป็นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี เป็นต้น. ในนัยที่ ๒ เป็นคำถามของสกวาทิ คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. คำถามก็ดี คำปฏิเสธก็ดี คำตอบรับรองก็ดี ในฐานะทั้งปวง บัณฑิตพึงทราบด้วยประการฉะนี้.**

อนึ่ง คำนั้นใดว่า การเกิดในภพใหม่ต่อไป ก็มีอยู่ในที่นั้น เป็นต้น ที่ปรวาทิแสดงในสุดของพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หากว่า ความยินดี ความเพลิดเพลิน ความอยาก ยังมีในกพพิการาหาร ดังนี้เป็นต้นนั้น ก็เพื่อนำมาอ้างประกอบคำว่า อนาคตเป็นสภาพที่มีอยู่ แต่พระสูตรที่นำมาอ้างนั้น**

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 390

ไม่สำเร็จซึ่งความที่อนาคตเป็นสภาพที่มีอยู่. จริงอยู่ พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในที่นั้น หมายถึงเอาธรรมอันบุคคลเจริญแล้ว เพราะความที่เหตุทั้งหลายเป็นสภาพถึงความสำเร็จแล้ว. นี่เป็นการอธิบายพระสูตร. คำที่เหลือในที่ทั้งปวงต้นทั้งนั้นแล.

อรรถกถาสัพพมัตถิติวาทกถา จบ

อดีตชั้นชาติกถา

[๓๘๙] **ปรวาทิ** อดีตเป็นชั้นหรือ ?

สกวาทิ ถูกแล้ว.

ป. อดีตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. อดีตเป็นอายตนะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อดีตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. อดีตเป็นธาตุ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อดีตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. อดีตเป็นชั้น ธาตุ อายตนะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อดีตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๙๐] **ป. อนาคตเป็นชั้นหรือ ?**

ส. ถูกแล้ว.

ป. อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ป. อนาคตเป็นอายตนะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ป. อนาคตเป็นธาตุ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ป. อนาคตเป็นขั้น ๓ ธาตุ อายตนะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๕๑] ป. ปัจจุบันเป็นขั้น ๓ ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อดีตเป็นขั้น ๓ อดีตมีอยู่ หรือ ?

ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ป. ปัจจุบันเป็นอายตนะ ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

- ป. อดีตเป็นอายตนะ อดีตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ป. ปัจจุบันเป็นธาตุ ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?
ส. ถูกแล้ว.
- ป. อดีตเป็นธาตุ อดีตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ป. ปัจจุบันเป็นขันธุ์ ธาตุ อายตนะ ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?
ส. ถูกแล้ว.
- ป. อดีตเป็นขันธุ์ ธาตุ อายตนะ อดีตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๓๕๒] ป. ปัจจุบันเป็นขันธุ์ ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?
ส. ถูกแล้ว.
- ป. อนาคตเป็นขันธุ์ อนาคตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ป. ปัจจุบันเป็นอายตนะ ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?
ส. ถูกแล้ว.
- ป. อนาคตเป็นอายตนะ อนาคตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ป. ปัจจุบันเป็นธาตุ ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อนาคตเป็นธาตุ อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ป. ปัจจุบันเป็นขันธ ธาตุ อายตนะ ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ป. อนาคตเป็นขันธ ธาตุ อายตนะ อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๓๕๓] ป. อดีตเป็นขันธ อดีตไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ปัจจุบันเป็นขันธ ปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ป. อดีตเป็นอายตนะ อดีตไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ปัจจุบันเป็นอายตนะ ปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ป. อดีตเป็นธาตุ อดีตไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ปัจจุบันเป็นธาตุ ปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?

- ๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ๔. อดีตเป็นขันธุ์ ธาตุ อายตนะ อดีตไม่มีอยู่ หรือ ?
- ๕. ถูกแล้ว.
- ๖. ปัจจุบันเป็นขันธุ์ ธาตุ อายตนะ ปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?
- ๗. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๗๔] ๑. อนาคตเป็นขันธุ์ อนาคตไม่มีอยู่ หรือ ?

- ๒. ถูกแล้ว.
- ๓. ปัจจุบันขันธุ์ ปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?
- ๔. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ๕. อนาคตเป็นอายตนะ ฯลฯ อนาคตเป็นธาตุ ฯลฯ อนาคตเป็นขันธุ์ ธาตุ อายตนะ อนาคตไม่มีอยู่ หรือ ?
- ๖. ถูกแล้ว.
- ๗. ปัจจุบันเป็นขันธุ์ ธาตุ อายตนะ ปัจจุบันไม่มีอยู่หรือ ?
- ๘. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๗๕] ๑. รูปอดีตเป็นขันธุ์ หรือ ?

- ๒. ถูกแล้ว.
- ๓. รูปอดีตมีอยู่ หรือ ?

๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๔. รูปอดีตเป็นอายตนะ หรือ ?
๕. ถูกแล้ว.
๖. รูปอดีตมีอยู่ หรือ ?
๗. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๘. รูปอดีตเป็นธาตุ หรือ ?
๙. ถูกแล้ว.
๑๐. รูปอดีตมีอยู่ หรือ ?
๑๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๑๒. รูปอดีต เป็นขั้น ๓ ธาตุ อายตนะ หรือ ?
๑๓. ถูกแล้ว.
๑๔. รูปอดีตมีอยู่ หรือ ?
๑๕. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๑๕๖] ๑. รูปอนาคตเป็นขั้น ๓ หรือ ?
๒. ถูกแล้ว.
๓. รูปอนาคตมีอยู่ หรือ ?
๔. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๕. รูปอนาคตเป็นอายตนะหรือ ๆ ล ฯ รูปอนาคต เป็นธาตุหรือ ๆ ล ฯ รูปอนาคตเป็นขั้น ๓ ธาตุ อายตนะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปอนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๕๗] ป. รูปปัจจุบันเป็นขันธ รูปปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปอดีตเป็นขันธ รูปอดีตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. รูปปัจจุบันเป็นอายตนะ ๆ ล ฯ รูปปัจจุบันเป็น
ธาตุ ๆ ล ฯ รูปปัจจุบันเป็นขันธ ธาตุ อายตนะ
รูปปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปอดีตเป็นขันธ ธาตุ อายตนะ รูปอดีตมีอยู่
หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๕๘] ป. รูปปัจจุบันเป็นขันธ รูปปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปอนาคตเป็นขันธ รูปอนาคตมีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. ปัจจุบันเป็นอายตนะ ๆ ล ฯ รูปปัจจุบันเป็นธาตุ
 ๆ ล ฯ รูปปัจจุบันเป็นขันธ ธาตุ อายตนะ

รูปปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปอนาคตเป็นขันธุ์ ชาติ อายตนะ รูปอนาคต
มีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๕๕] ป. รูปอดีตเป็นขันธุ์ รูปอดีตไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปปัจจุบันเป็นขันธุ์ รูปปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. รูปอดีตเป็นอายตนะ ๆ ล ฯ รูปอดีตเป็นชาติ
 ๆ ล ฯ รูปอดีตเป็นขันธุ์ ชาติ อายตนะ รูป
อดีตไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปปัจจุบันเป็นขันธุ์ ชาติ อายตนะ รูปปัจจุบัน
ไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. รูปอนาคตเป็นขันธุ์ รูปอนาคตไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปปัจจุบันเป็นขันธุ์ รูปปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

- ป. รูปอนาคตเป็นอายตนะ ๑ ล ๑ รูปอนาคตเป็น
ธาตุ ๑ ล ๑ รูปอนาคตเป็นขันธ ๑ ธาตุ อายตนะ
รูปอนาคตไม่มีอยู่ หรือ ?
- ส. ถูกแล้ว.
- ป. รูปปัจจุบันเป็นขันธ ๑ ธาตุ อายตนะ รูปปัจจุบัน
ไม่มีอยู่ หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ ล ๑
- [๔๐๐] ป. เวทนาอดีต ๑ ล ๑ สัญญาอดีต ๑ ล ๑ สังขาร-
อดีต ๑ ล ๑ วิญญาณอดีตเป็นขันธ หรือ ?
- ส. ถูกแล้ว.
- ป. วิญญาณอดีตมีอยู่ หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ ล ๑
- ป. วิญญาณอดีตเป็นอายตนะ ๑ ล ๑ วิญญาณอดีต
เป็นธาตุ ๑ ล ๑ วิญญาณอดีตเป็นขันธ ๑ ธาตุ
อายตนะ หรือ ?
- ส. ถูกแล้ว.
- ป. วิญญาณอดีตมีอยู่ หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ ล ๑
- [๔๐๑] ป. วิญญาณอนาคตเป็นขันธ หรือ ?
- ส. ถูกแล้ว.

- ป. วิญญาณอนาคตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ป. วิญญาณอนาคตเป็นอายตนะ ๆล ฯ วิญญาณ
อนาคตเป็นธาตุ ๆล ฯ วิญญาณอนาคตเป็น
ชั้น ๓ ธาตุ อายตนะ หรือ ?
ส. ถูกแล้ว.
- ป. วิญญาณอนาคตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๔๐๒] ส. วิญญาณปัจจุบันเป็นชั้น ๓ วิญญาณปัจจุบันมีอยู่
หรือ ?
ส. ถูกแล้ว.
- ป. วิญญาณอดีตเป็นชั้น ๓ วิญญาณอดีตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ป. วิญญาณปัจจุบันเป็นอายตนะ ๆล ฯ วิญญาณ
ปัจจุบันเป็นธาตุ ๆ ล ฯ วิญญาณปัจจุบันเป็น
ชั้น ๓ ธาตุ อายตนะ วิญญาณปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?
ส. ถูกแล้ว.
- ป. วิญญาณอดีตเป็นชั้น ๓ ธาตุ อายตนะ วิญญาณ
อดีตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

- [๔๐๓] ป. วิญญาณปัจจุบันเป็นขั้น วิญญาณปัจจุบันมีอยู่
หรือ ?
ส. ถูกแล้ว
ป. วิญญาณอนาคตเป็นขั้น วิญญาณอนาคตมีอยู่
หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
ป. วิญญาณปัจจุบันเป็นอายตนะ ฯลฯ วิญญาณ
ป. ปัจจุบันเป็นธาตุ ฯลฯ วิญญาณปัจจุบันเป็น
ขั้น ธาตุ อายตนะ วิญญาณปัจจุบันมีอยู่หรือ
ส. ถูกแล้ว
ป. วิญญาณอนาคตเป็นขั้น ธาตุ อายตนะ วิญญาณ
อนาคตมีอยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๔๐๔] ป. วิญญาณอดีตเป็นขั้น วิญญาณอดีตไม่มีอยู่
หรือ ?
ส. ถูกแล้ว
ป. วิญญาณปัจจุบันเป็นขั้น วิญญาณปัจจุบันไม่มี
อยู่ หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
ป. วิญญาณอดีตเป็นอายตนะ ฯลฯ วิญญาณอดีต

เป็นธาตุ ๆ ล ๆ วิญญาณอดีตเป็นขั้น ธาตุ
อายตนะ วิญญาณอดีตไม่มีอยู่ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๔. วิญญาณปัจจุบันเป็นขั้น ธาตุ อายตนะ วิญญาณปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๔๐๕] ๔. วิญญาณอนาคตเป็นขั้น วิญญาณอนาคตไม่มีอยู่ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๕. วิญญาณปัจจุบันเป็นขั้น วิญญาณปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?

๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๖. วิญญาณอนาคตเป็นอายตนะ ๆ ล ๆ วิญญาณอนาคตเป็นธาตุ ๆ ล ๆ วิญญาณอนาคตเป็นขั้น ธาตุ อายตนะ วิญญาณอนาคตไม่มีอยู่ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๗. วิญญาณปัจจุบันเป็นขั้น ธาตุ อายตนะ วิญญาณปัจจุบันไม่มีอยู่ หรือ ?

๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๔๐๖] ส. ไม่ฟังกล่าวว่า ชันฐ์ ธาตุ อายตนะ ที่เป็นอดีต
และอนาคตเหล่านี้ ไม่มีอยู่เลย หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**
ทั้งหลาย **ครรรลองแห่งภาษา** **ครรรลองแห่งชื่อ** **ครรรลองแห่งบัญญัติ**
ตามประการนี้ **อันสมณพราหมณ์ผู้รู้ทั้งหลาย** **ไม่ลบถ้าง** **ไม่เคย**
ลบถ้าง **ไม่รังเกียจอยู่** **จักไม่รังเกียจ** **มิได้คัดค้าน** ฯลฯ **ดังนี้**
เป็นสูตรมีอยู่จริง **มิใช่หรือ ?**

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ชันฐ์ ธาตุ อายตนะ ที่เป็นอดีต
และอนาคตเหล่านี้ ก็ไม่มีอยู่นะสิ.

[๔๐๗] ป. ชันฐ์ ธาตุ อายตนะ ที่เป็นอดีตและอนาคต
เหล่านี้ ไม่มีอยู่เลย หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**
ทั้งหลาย **รูปอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอดีต** **อนาคต** **ปัจจุบัน** ฯลฯ
นี้เรียกว่ารูปชันฐ์ **เวทนายอย่างใดอย่างหนึ่ง** ฯลฯ **สัตตัญญาอย่างใด**
อย่างหนึ่ง ฯลฯ **สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง** ฯลฯ **วิญญาณอย่าง**
ใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต **อนาคต** **ปัจจุบัน** ฯลฯ **นี้เรียกว่า วิญ-**

ญาณชั้นนี้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มีใช่หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๔. ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ต้องกล่าวว่า ชั้นนี้ ชาติ อายตนะ
ที่เป็นอดีตและอนาคตเหล่านี้ ไม่มีอยู่เลยนะสิ.

อดีตชั้นชาติกถา จบ

อรรถกถาที่ตั้งชั้นชาติอาทิกถา

ว่าด้วยอดีตชั้นนี้เป็นต้น

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องอดีตเป็นชั้นเป็นต้น. ในปัญหานี้ คำถาม
ว่า "อดีตเป็นชั้น" เป็นต้น เป็นของปรวาทีผู้ปรารถนาซึ่งความ
มีอยู่แห่งชั้นทั้งหลายอันเป็นอดีตและอนาคต เพราะความไม่เว้นจาก
ความเป็นชั้น เป็นต้น. คำรับรองว่า ใช่ เป็นของสกวาทิ เพราะ
ความที่ชั้นเป็นอดีตก็สงเคราะห์เป็นชั้น. คำถามของปรวาทีอีกว่า
"อดีต (ชั้น) มีอยู่หรือ?". คำปฏิเสธเป็นของสกวาทิ เพราะความ
ที่อดีตชั้น ท่านปฏิเสธว่ามีอยู่ ด้วยพระสูตรอันเป็นครรถองแห่ง
ภาษา. ในคำถามว่าด้วย อายตนะ และ ชาติ ก็ดี ในปัญหาว่าด้วย
อนาคต ก็ดี ในปัญหาแห่ง อนาคต โดยอนุโลมและปฏิโลมอันเทียบ
เคียงกับ ปัจจุบัน ก็ดี ในปัญหาว่าด้วยคำเป็นต้นว่า รูปอดีตเป็นชั้น
ก็ดี บัณฑิตพึงทราบเนื้อความโดยอุบายนี้แล.

๑. บาลีเป็นอดีตชั้นชาติกถา.

อนึ่ง ในการชำระพระสูตร คำถามว่า "ไม่พึงกล่าวว่" เป็นของสกวาทิ. บรรดาเหล่านั้น คำว่า "ขันธเป็นต้นเหล่านี้ ไม่มีอยู่เลยหรือ?" อธิบายว่า ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ไม่มีหรือ? เมื่อความเป็นขันธเป็นต้นมีอยู่ ปรวาทิผู้ไม่ปรารณาความไม่มีแห่งอดีตและอนาคตเหล่านั้น จึงตอบรับรองว่า ใช่. ลำดับนั้น สกวาทิจึงนำพระสูตรมา เพื่อชำระความที่ขันธอันเป็นอดีตและอนาคตเหล่านั้นเป็นสภาพที่ไม่มีอยู่. แม้คำถามที่ ๒ ก็เป็นของปรวาทิ. คำรับรองเป็นของสกวาทิ. การนำพระสูตรมาเป็นของปรวาทิ. ก็การนำพระสูตรมานั้น ย่อมสำเร็จซึ่งความที่อดีตและอนาคตธรรมเหล่านั้นเป็นขันธเป็นต้น แต่ไม่สำเร็จซึ่งความที่ธรรมเหล่านั้นว่ามีอยู่ ดังนี้ เพราะฉะนั้นแม้ปรวาทินำพระสูตรมาแล้ว ก็ไม่เป็นเช่นกับที่นำมานั้นแหละ ดังนี้แล.

อรรถกถาอติตั้งขันธาติอาทิกถา จบ

เอกัจจมัตถิติติกถา

[๔๐๘] สกวาที อจิตมียอยู่ หรือ ?

ป. ปราชาติ อจิตบางอย่างมียอยู่ อจิตบางอย่างไม่มีอยู่.

ส. อจิตบางอย่างดับไปแล้ว บางอย่างยังไม่ดับไป
บางอย่างปราศไปแล้ว บางอย่างยังไม่ปราศไป บางอย่างอัสดงคตแล้ว
บางอย่างยังไม่อัสดงคต บางอย่างสาปสูญไปแล้ว บางอย่างยังไม่สาปสูญ
ไป หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๐๙] ส. อจิตบางอย่างมียอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมอันยังไม่ให้ผลที่เป็นอจิต บางอย่างมียอยู่
บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๑๐] ส. อจิตบางอย่างมียอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมอันให้ผลแล้วที่เป็นอจิต บางอย่างมียอยู่
บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

- [๔๑๑] ส. อติตบางอย่างมีอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ธรรมอันไม่มีวิบากที่เป็นอดีต บางอย่างมีอยู่
บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- [๔๑๒] ส. อติตบางอย่างมีอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. อะไรมีอยู่ อะไรไม่มีอยู่ ?
ป. ธรรมอันไม่ให้ผลที่เป็นอดีตมีอยู่ ธรรมอันให้
ผลแล้วที่อดีตไม่มีอยู่.
- [๔๑๓] ส. ธรรมอันยังไม่ให้ผลล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ยังมีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ธรรมอันให้ผลแล้ว ล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ยังมีอยู่ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- [๔๑๔] ส. ธรรมอันยังไม่ให้ผล ล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ยังมีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.

๓. ธรรมอันไม่มีวิบาก ล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ยังมีอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๔๑๕] ๓. ธรรมอันให้ผลแล้ว ล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ไม่มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. ธรรมอันยังไม่ให้ผล ล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ไม่มีอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. ธรรมอันให้ผลแล้ว ล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ไม่มีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. ธรรมอันไม่มีวิบาก ล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ไม่มีอยู่ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๔๑๖] ๓. ธรรมอันยังไม่ให้ผล ล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ยังมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. ธรรมอันยังไม่ให้ผล ที่เป็นอดีต คับไปแล้ว

มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ธรรมยังไม่ให้ผลที่เป็นอดีตดับไปแล้ว

ก็ต้องไม่กล่าวว่า ธรรมอันยังไม่ให้ผลที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรมเหล่านั้นยังมีอยู่.

[๔๑๓] ส. ธรรมอันยังไม่ให้ผลที่เป็นอดีต ดับไปแล้ว

ธรรมเหล่านั้นยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมอันให้ผลแล้วที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม

เหล่านั้นยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ธรรมอันยังไม่ให้ผลที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม

เหล่านั้นยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมอันไม่มีวิบากที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม

เหล่านั้นยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ธรรมอันให้ผลแล้วที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม

เหล่านั้นไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. ธรรมอันยังไม่ให้ผลที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม
เหล่านั้นไม่มีอยู่ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. ธรรมอันให้ผลแล้วที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม
เหล่านั้นไม่มีอยู่ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. ธรรมอันไม่มีวิบากที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม
เหล่านั้นไม่มีอยู่ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๑๘] ๓. ธรรมอันยังไม่ให้ผลที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม
เหล่านั้นยังมีอยู่ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. ธรรมอันให้ผลแล้วที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรม
เหล่านั้นไม่มีอยู่ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. ธรรมอันให้ผลแล้วส่วนหนึ่ง ยังไม่ให้ผลส่วน
หนึ่งที่เป็นอดีตดับไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น บางส่วนมีอยู่ บางส่วนไม่
มีอยู่ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๑๕] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ธรรมอันยังไม่ให้ผลล่วงไปแล้ว

ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ธรรมอันยังไม่ให้ผลที่เป็นอดีต ยังจักให้ผลมิใช่
หรือ ?

ป. หากว่า ธรรมอันยังไม่ให้ผลที่เป็นอดีต ยังจัก
ให้ผล ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า ธรรมอันยังไม่ให้ผลล่วงไป
แล้ว ธรรมเหล่านั้นยังมีอยู่.

ส. ธรรมอันยังไม่ให้ผลล่วงไปแล้ว ธรรมเหล่านั้น
ชื่อว่า มีอยู่ เพราะทำอธิบายว่า ยังจักให้ผล
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่าปัจจุบัน เพราะทำอธิบายว่า ยังจักให้ผล
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. ชื่อว่าปัจจุบัน เพราะทำอธิบายว่า ยังจักให้ผล
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมที่เป็นปัจจุบัน ก็ชื่อว่ามีอยู่ เพราะทำ
อธิบายว่า จักดับไปด้วย

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๒๐] ส. อนาคตมีอยู่ หรือ ?

ป. บางอย่างมีอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่.

ส. อนาคตบางอย่างเกิดแล้ว บางอย่างยังไม่เกิด

บางอย่างเกิดพร้อมแล้ว บางอย่างยังไม่เกิดพร้อมแล้ว บางอย่างบังเกิด
แล้ว บางอย่างยังไม่บังเกิด บางอย่างปรากฏแล้ว บางอย่างยังไม่ปรากฏ
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๒๑] ส. อนาคตบางอย่างมีอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อุปปาติกรรม (กรรมจักเกิดขึ้น) ที่เป็นอนาคต
บางอย่างมีอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. อนาคตบางอย่าง ๆ ล ฯ อนุปปาติกรรม (กรรม
จักไม่เกิดขึ้น) ๆ ล ฯ

[๔๒๒] ส. อนาคตบางอย่างมีอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อะไรมีอยู่ อะไรไม่มีอยู่ ?

ป. อุปปาติกรรมที่เป็นอนาคตมีอยู่ อนุปปาติกรรม

ที่เป็นอนาคตไม่มีอยู่.

๓. อุปปาติกรรมที่เป็นอนาคตมีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๔. อนุปาติกรรมที่เป็นอนาคตมีอยู่ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
๕. อนุปาติกรรมที่เป็นอนาคตไม่มีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๖. อุปปาติกรรมที่เป็นอนาคตไม่มีอยู่ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
๗. อุปปาติกรรมที่เป็นอนาคตมีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๘. อุปปาติกรรมที่เป็นอนาคตยังไม่เกิดมิใช่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๙. หากว่า อุปปาติกรรมที่เป็นอนาคตยังไม่เกิด ก็
ต้องไม่กล่าวว่า อุปปาติกรรมที่เป็นอนาคตมีอยู่.
- [๔๒๓] ๓. อุปปาติกรรมที่เป็นอนาคตยังไม่เกิด ธรรม
เหล่านั้นมีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๔. อนุปาติกรรมที่เป็นอนาคตยังไม่เกิด ธรรม

เหล่านั้นมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. อนุปาทิธรรมชาติที่เป็นอนาคตยังไม่เกิด ไม่มีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อุปปาทิธรรมชาติที่เป็นอนาคตยังไม่เกิด ไม่มีอยู่
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๒๔] ป. ไม่พึงกล่าวว่า อุปปาทิธรรมชาติที่เป็นอนาคตมีอยู่
หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. อุปปาทิธรรมชาติที่เป็นอนาคต จักบังเกิดขึ้นมิใช่
หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า อุปปาทิธรรมชาติที่เป็นอนาคตจักบังเกิดขึ้น
ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า อุปปาทิธรรมชาติที่เป็นอนาคตมีอยู่.

[๔๒๕] ส. อุปปาทิธรรมชาติที่เป็นอนาคต เชื่อว่ามีอยู่ เพราะ
ทำอธิบายว่า จักบังเกิดขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เชื่อว่าปัจจุบัน เพราะทำอธิบายไว้ว่า จักบังเกิด

ขึ้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ชื่อว่าปัจจุบัน เพราะทำอธิบายไว้ว่า จักบังเกิด
ขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมที่เป็นปัจจุบัน ชื่อว่าไม่มีอยู่ เพราะทำ
อธิบายว่า จักดับไป หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

เอกัจจมัตถิติทกตา จบ

อรรถกถาเอกัจจมัตถิติทกตา

ว่าด้วยบางอย่างมีอยู่

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องบางอย่างมีอยู่. ในปัญหาเหล่านั้น ชนเหล่า
ใด ย่อมสำคัญว่าอดีตธรรมบางอย่างมีอยู่ คุณนิกายกัสปิยะทั้งหลาย
เพื่อทำลายลัทธิแห่งชนเหล่านั้น สกวาทีจึงถามว่า "อดีตมีอยู่หรือ"
คำวิสัยชนว่า "อดีตบางอย่างมีอยู่" เป็นต้น เป็นของปรวาทิ.
พึงทราบความหมายแห่งคำวิสัยชนของปรวาทินั้นว่า วิปากธรรมอันยัง
ไม่ให้ผลมีอยู่ วิปากธรรมที่ให้ผลแล้วไม่มีอยู่. คำซักถามว่า "อดีต
บางอย่างดับไปแล้ว" เป็นของสกวาที.

อธิบายเนื้อความแห่งปัญหานี้ว่า ถ้าว่า อคติธรรมบางอย่างมี บางอย่างไม่มีตามลัทธิของท่านไซร้ ครั้นเมื่อความเป็นเช่นนั้น มีอยู่ อคติธรรมบางอย่างที่ดับไป และอคติธรรมบางอย่างที่ยังไม่ดับไป ก็ จะปรากฏว่าตั้งอยู่เหมือนกัน. แม้ในคำทั้งหลาย คำว่า " บางอย่าง ปราศจากไปแล้ว " ก็นัยนี้เหมือนกัน. คำนี้ว่า " **ธรรมอันยังไม่ ให้ผลที่เป็นอดีตบางอย่าง** " ท่านสกวาทีก้าวเพื่อจะท้วงว่า ท่านย่อม ต้องการความมีอยู่แห่งวิบากที่ยังไม่ให้ผลทั้งหลาย แต่ธรรมเหล่านั้น ก็เป็นอดีตธรรมทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นตามลัทธิของท่าน อคติธรรมบาง อย่างมีอยู่ ฉนใด ธรรมทั้งหลายแม้เป็นวิบากที่ยังไม่ให้ผลบางอย่างมีอยู่ บางอย่างไม่มีอยู่ ฉนนั้น หรือ. คำว่า " **ธรรมอันให้ผลแล้ว** " นี้ ท่านกล่าวเพื่อจะท้วงด้วยสามารถแห่งวิบากธรรมที่ปรวาทีนั้น ปรารถนา ความไม่มีอยู่แห่งธรรมเหล่านั้น คำว่า " **ไม่มีวิบาก** " นี้ ท่านกล่าว เพื่อจะท้วงด้วยสามารถแห่งความเป็นอัพยาทตะทั้งหลาย. คำรับรองด้วย คำปฏิเสธด้วย ในอนุโลมและปฏิโลมทั้งปวง บัณฑิตพึงทราบด้วย สามารถแห่งราศีทั้ง ๓ เหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้.

ธรรมคือวิบากอันให้ผลแล้วส่วนหนึ่ง ยังไม่ให้ผลส่วนหนึ่งที่ เป็นอดีต ธรรมเหล่านั้น ท่านเรียกว่า วิบากที่ให้ผลยังไม่หมด. จริง อยู่ **ปฏิสนธิ** เกิดแล้วด้วยกรรมใด **ภวังคจิตกัถิ จุติจิตกัถิ** ก็เป็น วิบากของกรรมนั้นนั่นแหละ. เพราะฉะนั้นวิบากนั้นตั้งแต่ปฏิสนธิจน ถึงจุติ จึงชื่อว่าเป็นวิบากที่ยังให้ผลไม่หมด. ข้อนี้ ท่านกล่าวหมายเอา

ธรรมเช่นนั้น. คำถามว่า " ธรรมเหล่านั้นชื่อว่า มีอยู่ เพราะทำ
อธิบายว่า ยังจักให้ผลหรือ ? " เป็นของสกวาทิ. ธรรมทั้งหลายที่เป็น
ไปโดยมาก ท่านย่อมกล่าวว่า มีอยู่ แม้แก่บุคคลผู้ทรงธรรม แม้แก่
ผู้หลับ ฉันทใด คำรับรองของปรวาทิ หมายเอาความมีอยู่แห่งธรรม
เหล่านั้น ด้วยสามารถแห่งโวหารของชาวโลก ฉันทนั้น. ในปัญหาที่ ๒
"ชื่อว่า ปัจจุบัน เพราะทำอธิบายว่า ยังจักให้ผลหรือ ?" คำรับ-
รองเป็นของปรวาทิ เพราะตั้งอยู่ในลัทธิว่า ชื่อว่า กรรมปัจจัยอันหนึ่ง
อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าความไม่พินาศไปมีอยู่แก่กรรมทั้งหลาย. แม้
ในคำเป็นต้นว่า " อนาคตมีอยู่หรือ " สกวาทิกกล่าวหมายเอาธรรม
ทั้งหลายอันจักบังเกิดขึ้นว่า บางอย่างมีอยู่. คำที่เหลือในที่ทั้งปวง มี
เนื้อความต้นทั้งนั้น เพราะมีนัยอันกล่าวแล้วในหนหลังแล.

อรรถกถาเอกัจจมัตถิติติกถา จบ

สติปัญฐานกถา

[๔๒๖] สกวาที ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัญฐาน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมทั้งปวงเป็นสติ เป็นสตินทรีย์ เป็นสติพละ เป็นสัมมาสติ เป็นสตสัมโพชฌงค์ เป็นเอกายนมรรค เป็นเหตุให้ถึงความสิ้นไป เป็นเหตุให้ถึงความตรัสรู้ เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ไม่เป็นอารมณ์ของสัญญาโยชน์ ไม่เป็นอารมณ์ของคันถะ ไม่เป็นอารมณ์ของโอฆะ ไม่เป็นอารมณ์ของโยคะ ไม่เป็นอารมณ์ของนิเวรณั ไม่เป็นอารมณ์ของปรามาสะ ไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน ไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส ธรรมทั้งปวงเป็นพุทธานุสสติ เป็นธรรมานุสสติ เป็นสังฆานุสสติ เป็นสีลานุสสติ เป็นจาคานุสสติ เป็นเทวตานุสสติ เป็นอานาปานสติ เป็นมรณานุสสติ เป็นกายคตาสติ เป็นอุปสมมานุสสติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๒๗] ส. ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัญฐาน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขายตนะเป็นสติปัญฐาน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. จักขายตนะเป็นสติปัญฐาน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขายตนะ เป็นสติ เป็นสตินทรีย์ เป็นสติพละ เป็นสัมมาสติ เป็นสติสัมโพชฌงค์ เป็นเอกายนมรรค เป็นเหตุให้ถึงความสิ้นไป เป็นเหตุให้ถึงความตรัสรู้ เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ไม่เป็นอารมณ์ของสัญโญชน์ ฯลฯ ไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส จักขายตนะเป็นพุทธานุสสติ เป็นธัมมานุสสติ เป็นสังฆานุสสติ เป็นสีลานุสสติ เป็นจาคานุสสติ เป็นเทวดานุสสติ เป็นอานาปานสติ เป็นมรณานุสสติ เป็นกายคตาสติ เป็นอุปสมมานุสสติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. โสตายตนะ ฯลฯ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ ฯลฯ รูปายตนะ สัททายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โสภณูปายตนะ ฯลฯ รากะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา ถีนะ อุทธัจจะ อหิริกะ ฯลฯ อโนตตปปะ เป็นสติปัญญา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. อโนตตปปะ เป็นสติปัญญา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อโนตตปปะ เป็นสติ เป็นสตินทรีย์ เป็นสติพละ เป็นสัมมาสติ ฯลฯ เป็นกายคตาสติ เป็นอุปสมมานุสสติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๒๘] ส. สติเป็นสติปัญญา และสตินั้นเป็นสติ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขายตนะเป็นสติปัญฐาน และจักขายตนะนั้น
เป็นสติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. สติเป็นสติปัญฐาน และสตินั้นเป็นสติ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โสตายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปายตนะ ฯลฯ

โผฏฐัพพายตนะ รากะ โทสะ โมหะ มานะ ฯลฯ อโนตตปปะ
เป็นสติปัญฐาน และอโนตตปปะนั้นเป็นสติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๒๕] ส. จักขายตนะ เป็นสติปัญฐาน แต่จักขายตนะนั้น
ไม่เป็นสติ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สติเป็นสติปัญฐาน แต่สตินั้นไม่เป็นสติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. โสตายตนะ ฯลฯ กายายตนะ รูปายตนะ ฯลฯ

โผฏฐัพพายตนะ รากะ โทสะ โมหะ ฯลฯ อโนตตปปะ เป็นสติปัญฐาน
แต่อโนตตปปะนั้นไม่เป็นสติ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สติเป็นสติปัญฐาน แต่สตินั้นไม่เป็นสติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๓๐] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัญญา หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ปรรากธรรมทั้งปวงตั้งมั่นได้ มิใช่หรือ ?

ส. หากว่าสติ ปรรากธรรมทั้งปวง ตั้งมั่นได้ ด้วย

เหตุ นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัญญา.

[๔๓๑] ส. เพราะสติปรรากธรรมทั้งปวงตั้งมั่นได้ ฉะนั้น
ธรรมทั้งปวงจึงชื่อว่า สติปัญญา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะผัสสะปรรากธรรมทั้งปวงตั้งมั่นได้ ฉะนั้น
ธรรมทั้งปวงจึงชื่อว่า ผัสสะปัญญา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๓๒] ส. เพราะสติปรรากธรรมทั้งปวงตั้งมั่นได้ ฉะนั้น
ธรรมทั้งปวงจึงชื่อว่า สติปัญญา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะเวทนา ๆ ล ฯ สัญญา ๆ ล ฯ เจตนา ๆ ล ฯ
จิตปรรากธรรมทั้งปวง ตั้งมั่นได้ ฉะนั้นธรรมทั้งปวงจึงชื่อว่า จิตต-
ปัญญา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๓๓] ส. ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัญญา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัตว์ทั้งปวงเป็นผู้ตั้งสติมั่น เป็นผู้ประกอบด้วย

สติ เป็นผู้มั่นคงด้วยสติ สติเป็นธรรมชาติเข้าไปตั้งมั่นแก่สัตว์ทั้งปวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๓๔] ส. ธรรมทั้งปวงเป็นสติปฏิฐาน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** **ชนเหล่าใดไม่ได้บริโศกกายคตาสติ** **ชนเหล่านั้นไม่ได้บริโศกอมตะ** **ชนเหล่าใดบริโศกกายคตาสติ** **ชนเหล่านั้นได้บริโศกอมตะ** **ดังนี้** เป็นสูตรมืออยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัตว์ทั้งปวงเจริญ ปฏิบัติ เสพ อบรมทำให้มาก ซึ่งกายคตาสติ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๓๕] ส. ธรรมทั้งปวงเป็นสติปฏิฐาน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** **นั้มรรคเป็นเอกายนะทางอันเอก** **เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย** **เพื่อความก้าวล่วงซึ่งโสกะปริเทวะ** **เพื่อความอุป-
สูญแห่งทุกข์และโทมนัส** **เพื่อบรรลุลุทธิมรรค** **เครื่องออกไปจาก**

ทุกข์ เพื่อให้แจ้งซึ่งนิพพาน นี่คือนิติบัญญัติทั้ง ๔ ดังนี้

เป็นสูตรมืออยู่จริง มีใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมทั้งปวงเป็นเอกายมรรค หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๓๖] ส. ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัญญา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**ทั้งหลาย รัตนะ ๗ ประการ ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ ๗ ประการเป็นไฉน จักรรัตนะ คือจักรแก้ว ปรากฏ ๑ หัตถิรัตนะ คือข่างแก้ว ปรากฏ ๑ อัสสรัตนะคือม้าแก้ว ปรากฏ ๑ มณีรัตนะ คือดวงมณีแล้ว ปรากฏ ๑ อิตถีรัตนะ คือนางแก้ว ปรากฏ ๑ คหปฏีรัตนะ คือคหบดีแก้ว ปรากฏ ๑ ปริณายกรัตนะ คือขุนพลแก้ว ปรากฏ **ดูก่อนภิกษุ**ทั้งหลาย รัตนะ ๗ ประการ เหล่านี้ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รัตนะคือโพชฌงค์ ๗ ประการ ย่อมปรากฏเพราะความปรากฏแห่งพระตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ๗ ประการ เป็นไฉน รัตนะคือสติสัมโพชฌงค์ปรากฏ ๑ รัตนะคือธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ปรากฏ ๑ รัตนะคือวิริยสัมโพชฌงค์

ปรากฏ ๑ รัตนะคือปีติสัมโพชฌงค์ปรากฏ ๑ รัตนะคือปัสสัทธิ
สัมโพชฌงค์ปรากฏ ๑ รัตนะคือสมาธิสัมโพชฌงค์ปรากฏ ๑ รัตนะ
คืออุเบกขาสัมโพชฌงค์ปรากฏ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รัตนะคือ
โพชฌงค์ ๗ ประการเหล่านี้ ย่อมปรากฏ เพราะความปรากฏแห่ง
พระตถาคต ผู้รหันตสัมมาสัมพุทธะ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง
มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมทั้งปวงเป็นรัตนะคือสติสัมโพชฌงค์ปรากฏ
เพราะความปรากฏแห่งพระตถาคตผู้รหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัญญา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมทั้งปวงเป็นสัมมัปปธาน ๆ ล ฯ เป็น
อิทธิบาท ๆ ล ฯ เป็นอินทรีย์ ๆ ล ฯ เป็นพละ ๆ ล ฯ เป็นสัมโพชฌงค์
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

สติปัญ्यानกถา จบ

อรรถกถาสติปัญฐานกถา

ว่าด้วยสติปัญฐาน

บัดนี้ ชื่อว่าเรื่องสติปัญฐาน. ในเรื่องนั้น ลัทธินี้แห่งชนเหล่าใด
ว่า ธรรมทั้งปวงเป็นสติปัญฐาน เพราะถือเอาธรรมทั้งหลายมีกาย
เป็นต้นเป็นอารมณ์ด้วยสติ โดยนัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสติ-
ปัญฐานสังยุตว่า จตฺตุนํ สติปัญฐานานํ ภิกฺขเว สมุทฺยณฺจ อตฺตณฺจ-
มณฺจ เทลิสฺสามิ ดังนี้ แปลว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง
เหตุเกิดขึ้น และความดับไปแห่งสติปัญฐานทั้ง ๔ คุณลัทธินิกายอันธกะ
ทั้งหลายในขณะนี้. นิกายเหล่านี้ คือ ปุพฺพเสลียะ อปรเสลียะ ราชคิริยะ
และสิทธัตถิกะทั้งหลายเหล่านี้ ชื่อว่า นิกายอันธกะซึ่งเป็นนิกายที่เกิดขึ้น
ในภายหลัง. คำถามเพื่อค้ำหนึลัทธินี้แห่งชนเหล่านั้นเป็นของสกวาทิ
คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ.

บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยค้ำว่าสติปัญฐาน ดังนี้:-

ชื่อว่า ปัญฐาน เพราะอรรถว่า ย่อมตั้งมั่นในธรรมทั้งหลาย
มีกายเป็นต้น ถามว่าอะไรย่อมตั้งมั่น ตอบว่า สติ. การตั้งมั่นแห่งสติ
ทั้งหลายแม้มีสติเป็นอารมณ์ก็ย่อมตั้งมั่นด้วยอรรถนี้ว่า สติยา ปญ-
ฐานา สติปัญฐานา แปลว่า การตั้งมั่นแห่งสติชื่อว่าสติปัญฐาน
เพราะฉะนั้น การตั้งมั่นแห่งสติเหล่านั้นจึงชื่อว่า ปัญฐาน ถามว่า
ปัญฐานอะไรย่อมตั้งมั่น ตอบว่า สติย่อมตั้งมั่น. ปัญฐาน คือสติชื่อว่า

สติปัญญา ย่อมได้ด้วยอรรถว่า สติยา ว ปญฺฐานา สติปัญญา
แปลว่า ปัญฺฐาน คือ สติ ชื่อว่า สติปัญญา นี้ เหตุใด เพราะ
เหตุนี้ วาทะแม่ทั้ง ๒ คือวาทะของสกวาทิและปรวาทิ ย่อมถูกต้อง
โดยปริยาย.

อนึ่ง คนเหล่าใดละปริยายนี้แล้วย่อมกล่าวว่า **ธรรมทั้งปวง
เป็นสติปัญญา** โดยส่วนเดียวเท่านั้น คำถามของสกวาทิหมายถึงชน
เหล่านั้น คำตอบรับรองด้วยสามารถแห่งอารมณ์เป็นของปรวาทิ. แต่
เมื่อสกวาทิซักว่า **ธรรมทั้งปวงเป็นสติ** เป็นต้น ปรวาทิก็ตอบ
ปฏิเสธเพราะความที่ธรรมทั้งปวงไม่เป็นสติทั้งหมด.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ขยคามิ** เป็นเหตุให้ถึงความสิ้น
ไป เป็นต้น เป็นชื่อพิเศษแห่งมรรค จริงอยู่ **เอกายนมรรคชื่อว่า
ขยคามิ** เพราะอรรถว่า บรรลุพระนิพพานอันเป็นเหตุสิ้นไปแห่งกิเลส
ทั้งหลาย. ชื่อว่า **โพษคามิ** เป็นเหตุให้ถึงการตรัสรู้เพราะอรรถว่า
ถึงการตรัสรู้สัจจะ ๔. ชื่อว่า **อปจยคามิ** เป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน
เพราะอรรถว่า ถึงการทำลายวิญญูะ. สกวาทิถามด้วยบทเหล่านี้โดยหมาย
เอาอย่างนี้ว่า **ธรรมทั้งปวงเป็นเอกายนมรรคมีอยู่ตามลัทธิของท่าน
อย่างนี้หรือ** คำทั้งหลายนี้มีคำว่า **ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของ
อาสวะ อันไม่เป็นอารมณ์ของสังโยชน์** เป็นต้น สกวาทิกล่าวเพื่อ
ต้องการถามโดยความเป็นโลกุตตระ. คำทั้งหลายว่า **พุทธธานุสสติ**
เป็นต้น ท่านกล่าวโดยคำที่แยกประเภท จากโลกุตตระ. คำเป็นต้นว่า

จักขายนะ เป็นสติปัญฐาน ท่านกล่าวด้วยสามารถแห่งคำถาม
อันเป็นประเภทแห่งธรรมทั้งปวง. ในปัญหาทั้งปวงแม่เหล่านั้น บัณฑิต
พึงทราบเนื้อความอย่างนี้ว่า คำตอบปฏิเสธมีอยู่ ด้วยสามารถแห่ง
สติ คำตอบรับรองมีอยู่ ด้วยสามารถแห่งอารมณ์. การชำระพระสูตร
มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น ด้วยประการฉะนี้แล.

อรรถกถาสติปัญฐานกถา จบ

เหวตลิตถิกถา

[๔๓๗] สกวาที อจิตมียอยู่ หรือ ?

ปรวาที มียอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะ
อย่างนี้.

๓. มียอยู่กันั้นแหละ ไม่มีอยู่กันั้นแหละ หรือ ?

๒. ไม่พังกถาวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. กัมียอยู่กันั้นแหละ ไม่มีอยู่กันั้นแหละ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. อรรถวามียอยู่กัคืออรรถวามไม่มีอยู่ อรรถวามไม่มี

อยู่กัคืออรรถวามียอยู่ ความมียอยู่กัคือความไม่มีอยู่ ความไม่มีอยู่กัคือ
ความมียอยู่ บัญญัติวามียอยู่หรือวามไม่มีอยู่กัคือ วามไม่มีอยู่หรือวามียอยู่กัคือ
บัญญัติทั้ง ๒ นี้ ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน
เหมือนกัน หรือ ?

๒. ไม่พังกถาวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๔๓๘] ๓. อนาคตมียอยู่ หรือ ?

๒. มียอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้.

๓. มียอยู่กันั้นแหละ ไม่มีอยู่กันั้นแหละ หรือ ?

๒. ไม่พังกถาวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๓. มียอยู่กันั้นแหละ ไม่มีอยู่กันั้นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อรรถว่ามีอยู่ก็คืออรรถว่าไม่มีอยู่ อรรถว่าไม่มีอยู่ก็คืออรรถว่ามีอยู่ ความมีอยู่ก็คือความไม่มีอยู่ ความไม่มีอยู่ก็คือความมีอยู่ บัญญัติว่ามีอยู่หรือว่าไม่มีอยู่ก็ดี ว่าไม่มีอยู่หรือว่ามีอยู่ก็ดี บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๓๘] ส. ปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ป. มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้.

ส. มีอยู่กันนั้นแหละ ไม่มีอยู่กันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มีอยู่กันนั้นแหละ ไม่มีอยู่กันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อรรถว่ามีอยู่ก็คืออรรถว่าไม่มีอยู่ ๆ ล ฯ เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๔๐] ป. อดีตมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มีอยู่โดยภาวะอย่างไร ไม่มีโดยภาวะอย่างไร.

ป. อดีตมีอยู่โดยภาวะว่าอดีต อดีตไม่มีอยู่โดยภาวะว่าอนาคต อดีตไม่มีอยู่โดยภาวะว่าปัจจุบัน.

ส. มีอยู่ที่นั่นแหละ ไม่มีอยู่ที่นั่นแหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มีอยู่ที่นั่นแหละ ไม่มีอยู่ที่นั่นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อรรถว่ามีอยู่ที่คืออรรถว่าไม่มีอยู่ อรรถว่าไม่มีอยู่ที่คืออรรถว่ามีอยู่ ความมีอยู่ที่คือความไม่มีอยู่ ความไม่มีอยู่ที่คือความมีอยู่. บัญญัติว่ามีอยู่หรือว่าไม่มีอยู่ที่ดี ว่าไม่มีอยู่หรือว่ามีอยู่ที่ดี ว่าไม่มีอยู่หรือว่ามีอยู่ที่ดี บัญญัติทั้ง ๒ นี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๔๑] ส. อนาคตมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อนาคตมีอยู่โดยภาวะอย่างไร ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างไร ?

ป. อนาคตมีอยู่โดยภาวะว่าอนาคต อนาคตไม่มีอยู่โดยภาวะว่า อดีต อนาคตไม่มีอยู่โดยภาวะว่า ปัจจุบัน.

๓. มีอยู่ที่นั่นแหละ ไม่มีอยู่ที่นั่นแหละ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. มีอยู่ที่นั่นแหละ ไม่มีอยู่ที่นั่นแหละ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. อรรถว่ามีอยู่ที่คืออรรถว่าไม่มีอยู่ อรรถว่าไม่มี

อยู่ที่คืออรรถว่ามีอยู่ ๆ ล ฯ เสมอกัน เท่ากัน

เหมือนกัน หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๔๒] ๓. ปัจจุบันมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะ
อย่างนี้ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. มีอยู่โดยภาวะอย่างไร ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างไร

๒. ปัจจุบันมีอยู่โดยภาวะว่าปัจจุบัน ปัจจุบันไม่มีอยู่

โดยภาวะว่าอดีต ปัจจุบันไม่มีอยู่โดยภาวะว่า

อนาคต.

๓. มีอยู่ที่นั่นแหละ ไม่มีอยู่ที่นั่นแหละ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. มีอยู่ที่อย่างนั้นแหละ ไม่มีอยู่ที่อย่างนั้นแหละ

หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. อรรถว่ามีอยู่ก็คืออรรถว่าไม่มีอยู่ ฯลฯ เสมอกัน

เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

๔. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๔๓] ๕. ไม่พึงกล่าวว่า อดีตมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ อนาคตมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ปัจจุบันมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๔. อดีตมีอยู่โดยภาวะว่าอนาคต อดีตมีอยู่โดยภาวะว่าปัจจุบัน อนาคตมีอยู่โดยภาวะว่าอดีต อนาคตมีอยู่โดยภาวะว่าปัจจุบัน ปัจจุบันมีอยู่โดยภาวะว่าอดีต ปัจจุบันมีอยู่โดยภาวะว่าอนาคต หรือ ?

๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๕. ถ้าอย่างนั้น อดีตก็มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ อนาคตมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ปัจจุบันมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ นะสิ

[๔๔๔] ๓. รูปมีอยู่ หรือ ?

๕. มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้.

๓. มีอยู่ก็นั่นแหละ ไม่มีอยู่ก็นั่นแหละ หรือ ?

๕. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. มีอยู่ก็นั่นแหละ ไม่มีอยู่ก็นั่นแหละ หรือ ?

๕. ถูกแล้ว.

๘. อรรถว่ามีอยู่ก็คืออรรถว่าไม่มีอยู่ อรรถว่าไม่มีอยู่ ก็คืออรรถว่ามีอยู่ ความมีอยู่ก็คือความไม่มีอยู่ ความไม่มีอยู่ก็คือความมีอยู่ บัญญัติว่ามีอยู่หรือว่าไม่มีอยู่ก็ดี ว่าไม่มีอยู่หรือว่ามีอยู่ก็ดี บัญญัติ ทั้งสองนี้ก็อย่างเดียวกัน มีอรรถอันเดียวกัน เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ

วิญญาณมีอยู่ หรือ ?

ป. มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้.

๘. มีอยู่กั้นแหละ ไม่มีอยู่กั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. มีอยู่กั้นแหละ ไม่มีอยู่กั้นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. อรรถว่ามีอยู่ ก็คืออรรถว่าไม่มีอยู่ ฯลฯ เสมอกัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. รูปมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. มีอยู่โดยภาวะอย่างไร ไม่มีโดยภาวะอย่างไร ?

๒. รูปมีอยู่โดยภาวะว่ารูป รูปไม่มีอยู่โดยภาวะว่า

เวทนา ฯ ล ฯ รูปไม่มีอยู่โดยภาวะว่าสัญญา ฯ ล ฯ รูปไม่มีอยู่โดยภาวะ
ว่าสังขาร ฯ ล ฯ รูปไม่มีอยู่โดยภาวะว่าวิญญาณ.

๓. มีอยู่ก็นั้นแหละ ไม่มีอยู่ก็นั้นแหละ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

๓. ก็มีอยู่นั้นแหละ ไม่มีอยู่ก็นั้นแหละ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. อรรถว่ามีอยู่ก็คือว่าอรรถว่าไม่มีอยู่ ฯ ล ฯ เสมอ
กัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

๓. เวทนา ฯ ล ฯ สัญญา ฯ ล ฯ สังขาร ฯ ล ฯ

๒. วิญญาณมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะ
อย่างนี้ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. มีอยู่โดยภาวะอย่างไร ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างไร ?

๒. วิญญาณมีอยู่โดยภาวะว่าวิญญาณ วิญญาณไม่มี
อยู่โดยภาวะว่ารูป ฯ ล ฯ วิญญาณไม่มีอยู่โดยภาวะว่าเวทนา ฯ ล ฯ วิญ-
ญาณไม่มีอยู่โดยภาวะว่าสัญญา ฯ ล ฯ วิญญาณไม่มีอยู่โดยภาวะว่าสังขาร.

๓. มีอยู่ก็นั้นแหละ ไม่มีอยู่ก็นั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มีอยู่ที่นั่นแหละ ไม่มีอยู่ที่นั่นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อรรถว่ามีอยู่ที่คืออรรถว่าไม่มีอยู่ ๆ ล ฯ เสมอกัน
เท่ากัน เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๔๕] ป. ไม่พึงกล่าวว่ารूपมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่
โดยภาวะอย่างนี้ เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ
มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. รูปมีอยู่โดยภาวะว่าเวทนา ฯลฯ รูปมีอยู่โดย
ภาวะว่าสัญญา ฯลฯ รูปมีอยู่โดยภาวะว่าสังขาร ฯลฯ รูปมีอยู่โดยภาวะ
ว่าวิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มีอยู่โดยภาวะว่ารูป วิญญาณ
มีอยู่โดยภาวะว่าเวทนา ฯลฯ วิญญาณมีอยู่โดยภาวะว่าสังขาร หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น รูปก็มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มี
อยู่โดยภาวะอย่างนี้ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีอยู่โดย
ภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ นะลิ.

เหวติติคคา จบ

อรรถกถาหัตถัตถิกถา

ว่าด้วยมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องมีอยู่โดยภาวะอย่างนี้. ในเรื่องนั้น ลัทธินี้แห่งชนเหล่าใด คุณลัทธินิกายอันระกัซทั้งหลายในขณะนี้ซึ่งมีประเภทตามที่กล่าวมาแล้วว่า ธรรมทั้งหลายอันต่างด้วยอดีตธรรมเป็นต้นแม้ทั้งปวงมีอยู่ด้วยสามารถแห่งธรรมมีรูปเป็นต้น หรือว่าอดีตธรรมไม่มีอยู่ด้วยสามารถแห่งอนาคตและปัจจุบัน หรืออนาคต และปัจจุบันไม่มีอยู่ด้วยสามารถแห่งอดีตธรรมเป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงว่าสิ่งทั้งปวงนั้นแหละอย่างนี้มีอยู่ อย่างนี้ไม่มีอยู่ ดังนี้ สกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้นจึงถามปรวาที่ว่า อดีตมีอยู่หรือ คำว่าวิสัชนาว่า มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ เป็นของปรวาที่.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เหว ท่านแก้ว่าได้แก่ เอว แปลว่า อย่างนี้ หรือโดยภาวะอย่างนี้ ลำดับนั้น สกวาที่เมื่อจะถามว่า ถ้าอดีตธรรมอย่างนี้มี อย่างนี้ไม่มีไชรั ครั้นเมื่อมีความเป็นอย่างนั้นมีอยู่ อดีตธรรมนั้นแหละชื่อว่ามีอยู่ อดีตธรรมนั้นแหละชื่อว่าไม่มีอยู่ จึงกล่าวว่า มีอยู่ก็อันนั้นแหละ ไม่มีอยู่ก็อันนั้นแหละ หรือปรวาที่หมายเอาความมีอยู่แห่งธรรมเหล่านั้นโดยสภาวะนั้นเท่านั้น และหมายเอาความไม่มีอยู่แห่งธรรมเหล่านั้นโดยสภาวะนั้นเท่านั้น จึงตอบปฏิเสธ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ก็ตอบรับรองหมายเอาความมีอยู่โดยสภาวะของตน และความไม่มีอยู่โดยสภาวะอื่น. เบื้องหน้าแต่ขึ้นไป คำว่า

อรรถว่ามีอยู่ก็คืออรรถว่าไม่มีอยู่ อธิบายว่า สกวาที่ถามว่า
ภาวะอันเป็นของตนมีอยู่ ภาวะอันเป็นของตนไม่มีอยู่ ชื่อว่าย่อมมี
หรือ บัณฑิตพึงทราบเนื้อความในวาระทั้งปวงโดยอุบายนี้. ก็ในที่สุด
ปรวาทิจึงกล่าวคำว่า ถ้าอย่างนั้น อดีตก็มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่
มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ดังนี้ และคำเป็นต้นว่า ถ้าอย่างนั้น รูป
ก็มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ไม่มีอยู่โดยภาวะอย่างนี้ ดังนี้ เพื่อให้
ลัทธิตั้งไว้แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ลัทธินั้นก็เป็ลลัทธิที่ตั้งอยู่ไม่ได้นั่น
แหละ เพราะเป็นลัทธิที่ตั้งไว้โดยปราศจากโยนิโสมนสิการ ดังนี้แล.

อรรถกถาเหวัตถิตถิกถา จบ

รวมกถาที่มีในวรรคนี้คือ

๑. ปุคคลกถา
๒. ปริหานิกถา
๓. พรหมจริยกถา
๔. โอธิโสภกถา
๕. ชหตถิกถา
๖. สัพพมัตถิตถิกถา
๗. อดีตขันธาทถิกถา
๘. เอกัจจมัตถิกถา
๙. สติปัญญาฐานกถา
๑๐. เหวัตถิตถิกถา

มหาวรรคที่ ๑ จบ

วรรคที่ ๒

ปรูปหารกถา

[๔๔๖] สกวาที การปล่อยสุกกะคืออสุจิของพระอรหันต์มี
อยู่ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. รากะ กามรากะ ความกัฏฐุมแห่งกามรากะ
สัตถุโณชน์คือกามรากะ โอมะคือกาม โยคะคือกาม กามฉันทนิวรรณ์
ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๔๗] ส. รากะ กามรากะ ความกัฏฐุมแห่งกามรากะ
สัตถุโณชน์คือกามรากะ โอมะคือกาม โยคะคือกาม กามฉันทนิวรรณ์
ไม่มีแก่พระอรหันต์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า รากะ กามรากะ ความกัฏฐุมแห่ง
กามรากะ สัตถุโณชน์คือกามรากะ โอมะคือกาม โยคะคือกาม กาม
ฉันทนิวรรณ์ไม่มีแก่พระอรหันต์ ก็ต้องไม่กล่าวว่า การปล่อยสุกกะคือ
อสุจิของพระอรหันต์มีอยู่.

[๔๔๘] ส. การปล่อยสุกกะคืออสุจิของปุถุชนมีอยู่ และรากะ
กามรากะ ความกัฏฐุมแห่งกามรากะ สัตถุโณชน์คือกามรากะ โอมะ
คือกาม โยคะคือกาม กามฉันทนิวรรณ์ ของเขาก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การปล่อยสุกคะคือ อสุจิของ พระอรหันต์มีอยู่
และราคะ กามราคะ ความกัสมุขุมแห่งกามราคะ ฯลฯ กามฉันทนิเวรณ
ของท่านก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๔๘] ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์ยังมีอยู่
แต่ราคะ กามราคะ ความกัสมุขุมแห่งกามราคะ ฯลฯ กามฉันทนิเวรณ
ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของปุถุชนมีอยู่ แต่ราคะ
กามราคะ ความกัสมุขุมแห่งกามราคะ ฯลฯ กามฉันทนิเวรณ ไม่มี
แก่เขา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๐] ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โดยอรรถาธิบายอย่างไร ?

ป. โดยอรรถาธิบายว่า เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มาร
นำเข้าไปซึ่งการปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่พระอรหันต์.

[๔๕๑] ส. เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มาร นำเข้าไปซึ่งการ
ปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่พระอรหันต์ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิ ของเทวดาผู้นับเนื่อง
ในหม่อมารมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๕๒] ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิไม่มีแก่เทวดาผู้นับเนื่อง
ในหม่อมาร หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า การปล่อยสุกคะคืออสุจิไม่มีแก่เทวดา
ผู้นับเนื่องในหม่อมาร ก็ต้องไม่กล่าวว่า เทวดาผู้นับเนื่องในหม่อมารนำ
เข้าไปซึ่งการปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่พระอรหันต์.

[๔๕๓] ส. เทวดาผู้นับเนื่องในหม่อมารนำเข้าไปซึ่งการปล่อย
สุกคะ คืออสุจิแก่พระอรหันต์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เทวดาผู้นับเนื่องในหม่อมารนำเข้าไปซึ่งการปล่อย
สุกคะ คืออสุจิแก่ตนได้ นำเข้าไปซึ่งการปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่คนอื่น ๆ
ได้ และนำเข้าไปซึ่งการปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่บุคคลนั้นได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๕๔] ส. เทวดาผู้นับเนื่องในหม่อมารนำเข้าไปซึ่งการปล่อย
สุกคะคืออสุจิแก่ตนก็ไม่ได้ แก่คนอื่น ๆ ก็ไม่ได้ แก่บุคคลนั้นก็ไม่ได้
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารนำเข้าไปซึ่งการปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่ตนไม่ได้ แก่คนอื่น ๆ ก็ไม่ได้ แก่บุคคลนั้นก็ไม่ได้ ก็ต้องไม่กล่าวว่า เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารนำเข้าไป ซึ่งการปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่พระอรหันต์.

[๔๕๕] ส. เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารนำเข้าไปซึ่งการปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่พระอรหันต์ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. นำเข้าไปทางชุมชน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๖] ส. เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารนำเข้าไปซึ่งการปล่อยสุกคะ คืออสุจิแก่พระอรหันต์ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะเหตุไร ?

ป. เพราะจะยังท่านให้ตกอยู่ในความสงสัย.

ส. ความสงสัยของพระอรหันต์ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๗] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยในพระศาสดา ความสงสัยในพระ-

ธรรม ความสงสัยในพระสงฆ์ ความสงสัยในสิกขา ความสงสัยในส่วนเบื้องต้น ความสงสัยส่วนเบื้องปลาย ความสงสัยในส่วนเบื้องต้นและส่วนเบื้องปลาย ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้นของพระอรหันต์ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๕๘] ส. ความสงสัยในพระศาสดา ความสงสัยในพระธรรม ความสงสัยในพระสงฆ์ ความสงสัยในสิกขา ความสงสัยในส่วนเบื้องต้น ความสงสัยในส่วนเบื้องปลาย ความสงสัยในส่วนเบื้องต้นและส่วนเบื้องปลาย ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ไม่มีแก่พระอรหันต์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ความสงสัยในพระศาสดา ๆ ล ฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ไม่มีแก่พระอรหันต์ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความสงสัยของพระอรหันต์ยังมีอยู่.

[๔๕๙] ส. ความสงสัยของปุถุชนยังมีอยู่ และความสงสัยในพระศาสดา ๆ ล ฯ ความสงสัยปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของเขาก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยของพระอรหันต์ยังมีอยู่ และความ

สงสัยในพระศาสนา ฯ ล ฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะ
ธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของท่านก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๔๖๐] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์ยังมีอยู่ แต่ความ
สงสัยในพระศาสนา ฯ ล ฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะ
ธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของท่านไม่มี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยของปุถุชนมีอยู่ แต่ความสงสัยใน
พระศาสนา ฯ ล ฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรม
นี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของเขาไม่มี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยของปุถุชนมีอยู่ แต่ความสงสัยใน
พระศาสนา ฯ ล ฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรม
นี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของเขาไม่มี หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๔๖๑] ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์เป็นผล
ของอะไร ?

ป. เป็นผลของการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม

๘. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์ เป็น
ผลของการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. คนเหล่านี้หนึ่งเหล่าใด ยังกิน ยังดื่ม ยังเคี้ยว
ยังลิ้มอยู่ การปล่อยสุกคะคืออสุจิของคนเหล่านั้นทุกจำพวกเทียวยังมีอยู่
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๖๒] ๘. คนเหล่านี้หนึ่งเหล่าใด ยังกิน ยังดื่ม ยังเคี้ยว
ยังลิ้มอยู่ การปล่อยสุกคะคืออสุจิของคนเหล่านั้นทุกจำพวกเทียวยังมีอยู่
หรือ ?

๘. พวกทารก ยังกิน ยังดื่ม ยังเคี้ยว ยังลิ้มอยู่
การปล่อยสุกคะคืออสุจิของทารกมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๖๓] ๘. พวกบัณฑิตยังกิน ยังกิน ยังดื่ม ยังเคี้ยว ยังลิ้มอยู่
การปล่อยสุกคะคืออสุจิของบัณฑิตมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๖๔] ๘. พวกเทวดา ยังกิน ยังดื่ม ยังเคี้ยว ยังลิ้มอยู่
การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพวกเทวดามีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๖๕] ส. การปล่อยสุกกะคืออสุจิของพระอรหันต์ เป็นผลของการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความประสงค์ของท่านมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๖๖] ส. อุจจาระ ปัสสาวะ ของพระอรหันต์เป็นผลของการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ความประสงค์ของท่านมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การปล่อยสุกกะคืออสุจิของพระอรหันต์เป็นผลของการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ความประสงค์ของท่านมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๖๗] ส. การปล่อยสุกกะคือ อสุจิของพระอรหันต์เป็นผลของการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม แต่ความประสงค์ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อุจจาระ ปัสสาวะ ของพระอรหันต์เป็นผลของการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม แต่ความประสงค์ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๖๘] ส. การปล่อยสุกกระทืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์พึงเสพเมถุนธรรม พึงยังเมถุน-
ธรรมให้เกิด พึงนอนที่นอนอันเบียดเสียดด้วยบุตร พึงใช้ผ้ากาสิก
พัสดุ์และจุกฉันทน์ พึงทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ พึง
ยินดีทองเงิน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๖๙] ส. การปล่อยสุกกระทืออสุจิของปุถุชนมีอยู่ ปุถุชน
พึงเสพเมถุนธรรม ยังเมถุนธรรมให้เกิด ๆ ล ฯ
พึงยินดีทองเงิน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การปล่อยสุกกระทืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่
พระอรหันต์พึงเสพเมถุนธรรม ยังเมถุนธรรมให้เกิด ๆ ล ฯ พึงยินดี
ทองเงิน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๗๐] ส. การปล่อยสุกกระทืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่ แต่
พระอรหันต์จะพึงเสพเมถุนธรรม จะพึงยังเมถุนธรรมให้เกิด ๆ ล ฯ
จะพึงยินดีทองเงิน ก็ห้ามได้เลย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การปล่อยสุกก็คืออสุจิของปุถุชนมีอยู่ แต่ ปุถุชนจะพึงเสพเมถุนธรรม จะพึงยังเมถุนธรรมให้เกิด จะพึงนอนที่นอนอันเปียดเสียดด้วยบุตร จะพึงใช้ผ้ากาสิกพัศตร์และจุนจันทร์ จะพึงทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องดูบไล้ จะพึงยินดีทองเงิน ก็หา มิได้เลย หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๔๗๑] ส. การปล่อยสุกก็คืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รากะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า รากะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว ก็ไม่ต้องกล่าวว่า การปล่อยสุกก็คืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่.

[๔๗๒] ส. การปล่อยสุกก็คืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โทสะ ฯลฯ โมหะ มานะทิฏฐิ วิจิกิจฉา

ถีนะ อุทธัจจะ อหิริกะ ฯลฯ อโนตตปปะ อันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นคูกตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า อโนตตปปะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นคูกตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่าการปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่.

[๔๗๓] ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดแล้วเพื่อละขาดซึ่ง รากะ มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดแล้ว เพื่อ ละขาดซึ่งรากะ ก็ต้องไม่กล่าวว่าการปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่.

[๔๘๔] ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ยังสติปัญญาให้เกิดแล้ว ๆ ล ๆ ยังสัมมปปธานให้เกิดแล้ว ยังอิทธิบาทให้เกิดแล้ว ยังอินทรีย์ให้เกิดแล้ว ยังพละให้เกิดแล้ว ๆ ล ๆ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้วเพื่อละขาดซึ่งราคะ มีใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งราคะ ก็ต้องไม่กล่าวว่าการปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่.

[๔๗๕] ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ๆ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งโทสะ ๆ ล ๆ เพื่อละขาดซึ่งโมหะ ๆ ล ๆ เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ มีใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ ก็ต้องไม่กล่าวว่าการปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์ มีอยู่.

[๔๗๖] ส. การปล่อยสุกคะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว มีเครื่องผูกไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว พันวิเศษแล้วเพราะรู้ชอบ มีลุ่มอันยกขึ้นแล้ว มีคูอันกลบแล้ว มีเสาระเนียดอันถอนขึ้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีลุ่มสลัก เป็นอริยะ ลคฺชง คือมานะ แล้ว วางภาระแล้ว หมค เครื่องผูกพันแล้ว มีชัยชนะอย่างตีวิเศษแล้ว ท่านกำหนดรู้ทุกข์แล้ว ละสมุทัยแล้ว ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว ยังมรรคให้เกิดแล้ว รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งแล้ว ได้กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้แล้ว ละธรรมที่ควรละแล้ว บำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญแล้ว ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ๆ ล ๆ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า การปล่อยสุกกะคืออสุจิของพระอรหันต์ มีอยู่ ?

[๔๗๗] ส. การปล่อยสุกกะคืออสุจิของพระอรหันต์ยังมีอยู่

ป. การปล่อยสุกกะคืออสุจิของพระอรหันต์ผู้ฉลาด ในธรรม ของตนผู้ปัญญาวิมุตมีอยู่ การปล่อยสุกกะคืออสุจิไม่มีแก่ พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ผู้ถูกโตภาควิมุต.

๓. การปล่อยสุกกะคืออสุจิของพระอรหันต์ ผู้ฉลาด
ในธรรมของตนมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. การปล่อยสุกกะคืออสุจิของพระอรหันต์ ผู้ฉลาด
ในธรรมอื่นมีอยู่ หรือ
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๔๗๘] ๓. การปล่อยสุกกะคืออสุจิไม่มีแก่พระอรหันต์ ผู้
ฉลาดในธรรมอื่น หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. การปล่อยสุกกะคืออสุจิไม่มีแก่พระอรหันต์ ผู้
ฉลาดในธรรมของตน หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๔๗๙] ๓. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละขาด
ราคะแล้ว แต่การปล่อยสุกกะคืออสุจิของท่าน
ยังมีอยู่ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่นละขาดราคะแล้ว
แต่การปล่อยสุกกะคืออสุจิของท่านยังมีอยู่
หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๘๐] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนละขาดโทสะแล้ว ละขาดโมหะแล้ว ฯลฯ ละขาดอนัตตตัปปะแล้ว แต่การปล่อยสุกกะคืออสุจิของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ละขาดอนัตตตัปปะแล้ว แต่การปล่อยสุกกะคืออสุจิของท่าน ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๘๑] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนยังมรรคให้เกิดแล้ว ฯลฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งราคะ ฯลฯ เพื่อละขาดซึ่งโทสะ ฯลฯ เพื่อละขาดซึ่งโมหะ ฯลฯ เพื่อละขาดซึ่งอนัตตตัปปะ แต่การปล่อยสุกกะคืออสุจิของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งอนัตตตัปปะ แต่การปล่อยสุกกะคืออสุจิของท่าน ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๘๒] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว แต่การปล่อยสุกกะคืออสุจิของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่นเป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ๆ ล ๆ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว แต่การปล่อยสุกกะคืออสุจิของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๔๘๓] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่นละขาดแล้ว และการปล่อยสุกกะคืออสุจิก็ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนละขาดราคะแล้ว และการปล่อยสุกกะคืออสุจิก็ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๔๘๔] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่นละขาดโทสะแล้ว ละขาดโมหะแล้ว ๆ ล ๆ ละขาดอนัตตตัปปะแล้ว และการปล่อยสุกกะคืออสุจิก็ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละอนัตตตัปปะแล้ว และการปล่อยสุกกะคืออสุจิก็ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๔๘๕] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ๆ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งราคะ ๆ ล ๆ เพื่อ

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 454

ละขาดซึ่งโทสะ เพื่อละขาดซึ่งโมหะ ฯ ล ฯ ยังมรรคให้เกิดแล้ว ฯ ล ฯ
ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ และการปล่อย
สูกกะคืออสุจิไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนยังโพชฌงค์
ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ และการปล่อยสูกกะคืออสุจิไม่
มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๔๘๖] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น เป็นผู้ปราศจาก
ราคะ โทสะ โมหะ ฯ ล ฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว และ
การปล่อยสูกกะคืออสุจิไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน เป็นผู้
ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯ ล ฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำ
ให้แจ้งแล้ว และการปล่อยสูกกะคืออสุจิไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๔๘๗] ส. การปล่อยสูกกะคืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ-**
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใด เป็นปุถุชน ถึงพร้อมด้วยศีล มีสติ-

สัมปชัญญะ ก้าวลงสู่ความหลับ อสุจิของภิกษุเหล่านั้น ย่อม
ไม่เคลื่อน แม้ฤๅษีนอกศาสนาเหล่าใด เป็นผู้ปราศจากราคะ
ในกามแล้ว อสุจิของพวกฤๅษีเหล่านั้น ก็หาเคลื่อนไม่ ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่อสุจิของพระอรหันต์จะพึงเคลื่อนนี้ มิใช่
ฐานะ มิใช่โอกาสที่จะเป็นไปได้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงไม่กล่าวว่า การปล่อยสุกกะ
คืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่.

[๔๘๘] ป. ไม่พึงกล่าวว่า มีการนำเข้าไปสู่แห่งผู้อื่นแก่พระ-
อรหันต์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ผู้อื่นพึงนำเข้าไปซึ่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ
คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แก่พระอรหันต์ มิใช่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าผู้อื่นพึงนำเข้าไปซึ่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ
คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แก่พระอรหันต์ ด้วยเหตุที่นั่นท่านจึงต้อง
กล่าวว่า มีการนำปัจจัยเข้าไปแห่งผู้อื่นแก่พระอรหันต์ หรือ ?

[๔๘๙] ส. เพราะผู้อื่นพึงนำเข้าไปซึ่งจีวร บิณฑ-
บาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แก่พระอรหันต์ ฉะนั้น จึงมีการนำ

เข้าไปหาผู้อื่น แก่พระอรหันต์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้อื่นพียงนำเข้าไป ซึ่งโศดาปัตติผล หรือสกทา-
คามิผล หรืออนาคามิผล หรืออรหัตผล แก่พระอรหันต์ หรือ ?

ป. ไม่พียงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ปรุปรุหารกถา จบ

อรกถาปรุปรุหารกถา

ว่าด้วยผู้อื่นนำมาให้

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องผู้อื่นนำมาให้. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดยอม
สำคัญว่า เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารน้อมนำน้ำสุกกะ คือน้ำอสุจิเข้า
ไปแก่พระอรหันต์ได้ เพราะเห็นการสละน้ำสุกกะ คืออสุจิของชน
ทั้งหลายผู้ปฏิญาณตนว่าเป็นพระอรหันต์ ผู้หลอกลวง ผู้เย่อหยิ่ง ผู้
สำคัญในธรรมอันตนไม่บรรลุน้ำบรรลุนแล้ว หรือผู้ปฏิบัติอยู่เพื่อความ
เป็นพระอรหันต์ คุณนิกายปุพพเสลียะ และอปรเสลียะทั้งหลายใน
ขณะนี้ สกวาทีหมายถึงชนเหล่านั้นจึงถามปรวาทีว่า การปล่อยสุกกะ
คืออสุจิของพระอรหันต์มีอยู่หรือ คำตอบรับรองเป็นของปรวาที.

บัดนี้ ชื่อว่าการปล่อยน้ำสุกกะ ย่อมมีเพราะระคะเป็นสมุฏฐาน
เหตุใด เพราะเหตุนี้ สกวาทีจึงเริ่มซักถามว่า ระคะของพระ
อรหันต์มีอยู่หรือ เนื้อความนั้นแม้ทั้งปวงมีอรรถตั้งทั้งนั้น.

ในปัญหาว่า **เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่मारนำเข้าไปซึ่งการ**
ปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่ตนได้ เป็นต้น ความว่า ขึ้นชื่อว่าการ
ปล่อยน้ำสุกคะของเทวดาเหล่านั้นย่อมไม่มี ทั้งเทวดาเหล่านั้นถือเอา
น้ำสุกคะของชนแม่เหล่าอื่นแล้วนำมาเข้าไปก็ไม่มี ทั้งน้ำสุกคะของ
พระอรหันต์นั้นแหละก็ไม่มี เหตุใด เพราะเหตุนั้น ปรวาทิจึงปฏิเสธ
ว่า ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น.

ในปัญหาว่า **เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่मारนำเข้าไปซึ่งการ**
ปล่อยสุกคะคืออสุจิแก่ตนก็ไม่มี ความว่า ปรวาทินั้นย่อมตอบ
รับรองเพราะลัทธิว่า ก็เทวดานิรมิตแล้วก็นำเข้าไป ในปัญหาว่า
นำเข้าไปทางขุมขนหรือ ปรวาทิจึงปฏิเสธ เพราะเห็นว่าไม่มีการ
นำเข้าไปตามรูขนทั้งหลาย เหมือนการนำเนยใสและน้ำมันทั้งหลาย ๆ
คำว่า "หนุท หิ" เป็นนิบาตลงในอรรถที่เป็นไปด้วยอำนาจพิเศษ.

อธิบายว่า พวกเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่मारคิดว่า เราจักถือเอาความ
สงสัยอย่างนี้ว่า ท่านเป็นพระอรหันต์ หรือมิใช่พระอรหันต์หนอ
แล้วนำเข้าไปทำให้เป็นไปในอำนาจพิเศษอย่างนี้. ถูกสกวาทิจึงถามว่า
ความสงสัยของพระอรหันต์ยังมีอยู่หรือ ? ปรวาทิจึงหมายเอาความ
สงสัยมีวัตถุ ๘ ประการ จึงตอบปฏิเสธ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ก็ตอบรับรอง
เพราะหมายเอาไม่มีการตกลงใจคือไม่รู้ในนามและโคตรเป็นต้นแห่ง-
หญิงและชาย เป็นต้น.

คำว่า **ความประสงค์ของท่านยังมีอยู่หรือ** ความว่า
สกวาทิจึงถามว่า โอกาสอันเป็นที่ตั้งอยู่แห่งน้ำสุกคะนั้นมีอยู่ รวากะ

โอกาสเป็นที่ตั้งอยู่แห่งอุจจาระ ปัสสาวะ หรือ ?

คำว่า ผู้ฉลาดในธรรมของตน ได้แก่ ผู้ฉลาดในสัปดาห์
ธรรมอันเป็นพระอรหันต์ของตนเท่านั้น ข้อนี้ท่านหมายเอาพระอรหันต์
ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญาจึงกล่าวเช่นนั้น. คำว่า ผู้ฉลาดในธรรมอื่น
ได้แก่ ผู้ฉลาดแม้ในธรรมอันเป็นสมบัติ ๘ อื่นนอกจากพระสัทธรรม
ข้อนี้ ท่านหมายเอาพระอรหันต์ผู้อุกโตภาควิมุติจึงกล่าวอย่างนั้น. คำที่
เหลือในที่นี้ บัณฑิตพึงทราบโดยทำนองที่กล่าวแล้วในพระบาลีนั้นแหละ
ดังนี้แล.

อรรถกถาปรุพหารกถา จบ

อัญญาณกถา

[๔๕๐] สกวาที ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ป. อวิชา โหฆะคืออวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคืออวิชา สัญโญชน์คืออวิชา นิวรรณคืออวิชา ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๔๕๑] ส. อวิชา โหฆะคืออวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคืออวิชา สัญโญชน์คืออวิชา นิวรรณคืออวิชา ไม่มีแก่พระอรหันต์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า อวิชา โหฆะคืออวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคืออวิชา สัญโญชน์คืออวิชา นิวรรณคืออวิชา ไม่มีแก่พระอรหันต์ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่.

[๔๕๒] ส. ความไม่รู้ของปุถุชนมีอยู่ และอวิชา โหฆะคืออวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคืออวิชา สัญโญชน์คืออวิชา นิวรรณคืออวิชา ของเขาก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ และอวิชา

โธมะคืออวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคือ
อวิชา สัญโญชนคืออวิชา นิวรรณคืออวิชา ของท่านก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๓] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ แต่อวิชา โธมะ
คืออวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคืออวิชา
สัญโญชนคืออวิชา นิวรรณคืออวิชา ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความไม่รู้ของปุถุชนมีอยู่ แต่อวิชา โธมะคือ
อวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคืออวิชา
สัญโญชนคืออวิชา นิวรรณคืออวิชา ไม่มีแก่เขา หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๔] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ อันความไม่รู้ครอบงำ ฟิงฆ่าสัตว์
ฟิงลักทรัพย์ ฟิงพูดเท็จ ฟิงพูดส่อเสียด ฟิงพูดเพื่อเจ้า ฟิงตัดช่อง
ย่องเบา ฟิงปล้นตลอดบ้าน ฟิงปล้นเฉพาะหลังคาเรือน ฟิงชุ่มดักที่
ทางเปลี่ยว ฟิงคบหาทาระของผู้อื่น ฟิงฆ่าชาวบ้าน ฟิงฆ่าชาวนิคม
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๕] ส. ความไม่รู้ของปุถุชนมีอยู่ และปุถุชนอันความ

ไม่รู้ครอบงำ ฟิงฆ่าสัตว์ ฟิงลักทรัพย์ ฯลฯ ฟิงฆ่าชาวบ้าน ฟิงฆ่า
ชวานิคม หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ และพระอรหันต์
อันความไม่รู้ครอบงำ ฟิงฆ่าสัตว์ ฟิงลักทรัพย์ ฯลฯ ฟิงฆ่าชาวบ้าน
ฟิงฆ่าชวานิคม หรือ?

ป. ไม่ฟิงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๖] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ แต่พระอรหันต์
จะได้ถูกความไม่รู้ครอบงำ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ ฆ่าชาวบ้าน
ฆ่าชวานิคม ก็หาไม่ หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความไม่รู้ของปุถุชนมีอยู่ แต่ปุถุชนจะได้ถูก
ความไม่รู้ครอบงำ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ ฆ่าชาวบ้าน ฆ่าชวานิคม
ก็หาไม่ หรือ?

ป. ไม่ฟิงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๔๕๗] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความไม่รู้ในพระศาสนา ความไม่รู้ในพระธรรม
ความไม่รู้ในพระสงฆ์ ความไม่รู้ในสิกขา ความไม่รู้ในส่วนอนาคต
ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ทั้งในส่วนอนาคตและในส่วนอดีต

ความไม่รู้ในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้
จึงเกิดขึ้น ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๕๘] ส. ความไม่รู้ในพระศาสนา ความไม่รู้ในพระธรรม
ความไม่รู้ในพระสงฆ์ ความไม่รู้ในสิกขา ความไม่รู้ในส่วนอนาคต
ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ทั้งในส่วนอนาคตและส่วนอดีต ความ
ไม่รู้ในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึง
เกิดขึ้น ไม่มีแก่พระอรหันต์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ความไม่รู้ในพระศาสนา ความไม่รู้
ในพระธรรม ความไม่รู้ในพระสงฆ์ ๆ ล ฯ ความไม่รู้ในปฏิจสมุ-
ปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ไม่มีแก่
พระอรหันต์ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่

[๔๕๙] ส. ความไม่รู้ของบุรุษผู้มีอยู่ และความรู้ใน
พระศาสนา ความไม่รู้ในพระธรรม ความไม่รู้ในพระสงฆ์ ๆ ล ฯ
ความไม่รู้ในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้
จึงเกิดขึ้น ของเขาก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ และความรู้
ในพระศาสนา ความไม่รู้ในพระธรรม ความไม่รู้ในพระสงฆ์ ๆ ล ฯ

ความไม่รู้ในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้
จึงเกิดขึ้น ของท่านก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๐] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ แต่ความไม่รู้ใน
พระสาคา ความไม่รู้ในพระสงฆ์ ฯ ล ฯ ความไม่รู้ในปฏิจสมุปปาต
ธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความไม่รู้ของปุถุชนมีอยู่ แต่ความไม่รู้ในพระ-
สาคา ความไม่รู้ในพระธรรม ความไม่รู้ในพระสงฆ์ ฯ ล ฯ ความ
ไม่รู้ในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึง
เกิดขึ้น ไม่มีแก่เขา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๑] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ราคะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้น
แล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดขึ้นได้ในภายหลัง ทำให้
มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากราคะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนราก
ขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดขึ้นได้ในภายหลัง

ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้วก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้
ของพระอรหันต์มีอยู่ ๗ ล ฯ

ส. โทสะ ๗ ล ฯ โมหะ ๗ ล ฯ อโนตตปปะ อัน
พระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน
ทำให้ไม่เกิดขึ้นได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา
แล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า อโนตตปปะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว
ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง
ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่าความไม่รู้
ของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๐๒] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๗ ล ฯ ยัง
โพชฌงค์ให้เกิดแล้ว ๗ ล ฯ เพื่อละขาดซึ่งราคะ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าพระอรหันต์ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละ
ขาดซึ่งราคะก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๐๓] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ๆ ยัง โภชณงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อขาดซึ่งโทสะ ๆ ล ๆ เพื่อละขาดซึ่งอโนตตปปะ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. ถ้าพระอรหันต์ ยังโภชณงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งอโนตตปปะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๐๔] ๘. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. พระอรหันต์เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ๆ ล ๆ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. ถ้าพระอรหันต์เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ๆ ล ๆ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๐๕] ๘. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ความไม่รู้ของพระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนมีอยู่ แต่ความรู้ไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น.

๙. ความไม่รู้ของพระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. ความไม่รู้ของพระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น

มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๖] ส. ความไม่รู้ไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรม
อื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความไม่รู้ไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรม
ของตน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๗] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละขาด
ราคะแล้ว แต่ความไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ละขาดราคะ
แล้ว แต่ความไม่รู้ของท่านมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๘] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละขาด
โทสะแล้ว ละขาดโมหะแล้ว ๆ ล ฯ ละขาดอนัตตตัปปะแล้ว แต่ความ
ไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ละขาดอนัตต-
ตัปปะแล้ว แต่ความไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๕] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ยังมรรคให้
เกิดแล้ว ฯ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งราคะ แต่ความ
ไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ยังโพชฌงค์ให้
เกิดแล้วเพื่อละขาดซึ่งราคะ แต่ความไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๕๐๐] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ยังมรรค
ให้เกิดแล้ว ฯ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งโทสะ ฯ ล ฯ
เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ แต่ความไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ยังโพชฌงค์ให้
เกิดแล้วเพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ แต่ความไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๕๐๑] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนเป็นผู้ปราศ-
จากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯ ล ฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
แล้ว แต่ความไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น เป็นผู้ปราศ-
จากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯ ล ฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
แล้ว แต่ความไม่รู้ของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๑๒] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ละขาดราคะ
แล้ว และความไม่รู้ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละขาด
ราคะแล้ว และความไม่รู้ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๑๓] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ละขาดโทสะ
แล้ว ๆ ล ฯ ละขาดอนัตตปปะแล้ว และความไม่รู้ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละขาด
อนัตตปปะแล้ว และความไม่รู้ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๑๔] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ยังมรรคให้เกิด
แล้ว ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ เพื่อละขาดซึ่งราคะ ยังมรรค
ให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ
และความไม่รู้ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนยังโพชฌงค์
ให้เกิดแล้วเพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ และความไม่รู้ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๑๕] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น เป็นผู้ปราศ-
จากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
แล้ว และความรู้ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน เป็นผู้
ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควร
ทำให้แจ้งแล้ว และความรู้ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๑๖] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะ สำหรับผู้ที่รู้ที่อยู่เห็นอยู่ ไม่
กล่าวสำหรับผู้ไม่รู้อยู่ไม่เห็นอยู่ ก็บุคคลรู้ที่อยู่อย่างไรเห็นอยู่อย่าง
ไร ความสิ้นอาสวะจึงมิได้ บุคคลรู้ที่อยู่เห็นอยู่ว่า อย่างนี้รูป
อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป อย่างนี้เวทนา
 ฯลฯ อย่างนี้สัญญา ฯลฯ อย่างนี้สังขาร ฯลฯ อย่างนี้วิญญาณ
อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาณ
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้ที่อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ความ
สิ้นอาสวะจึงมิได้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ถ้าอย่างนั้นก็ไม่พึงกล่าวว่า ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๑๗] ๘. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** เรากล่าวความสิ้นอาสวะ สำหรับผู้ที่รู้ได้เห็นอยู่ ไม่กล่าวสำหรับผู้ไม่รู้ไม่เห็นอยู่ ก็บุคคลรู้้อย่างไรเห็นอยู่อย่างไร ความสิ้นอาสวะจึงมีได้ บุคคลรู้ได้เห็นอยู่ว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุเกิดแห่งทุกข์ นี้ธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ นี้ทางให้ถึงธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ ดังนี้ ความสิ้นอาสวะจึงมีได้ **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** บุคคลรู้้อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้แล ความสิ้นอาสวะจึงมีได้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. ถ้าอย่างนั้นก็ไม่พึงกล่าวว่า ความไม่รู้ของพระอรหันต์ มีอยู่.

[๕๑๘] ๘. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** บุคคลเมื่อไม่รู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ไม่กำหนดรู้ ไม่สำรอง

ไม่ละซึ่งสิ่งทั้งปวง ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ต่อเมื่อ
รู้ด้วยปัญญาอันยิ่งกำหนดรู้ ตำรอกละซึ่งสิ่งทั้งปวง จึงเป็นผู้ควร
เพื่อความสิ้นทุกข์ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้นก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้ของพระ-
อรหันต์มีอยู่.

[๕๑๕] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า พร้อมกับการ
บรรลุนิพพานัตติมรรคของท่าน ท่านละกรรม ๓ ประการได้แล้ว
คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ที่ยังมีอยู่บ้าง
อย่างใดอย่างหนึ่ง ท่านจึงพ้นจากอบายภูมิตั้ง ๔ และเป็นผู้ไม่
ควรทำความผิดสถานหนัก ๖ ประการ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง
มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้นก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้ของพระ-
อรหันต์มีอยู่.

[๕๒๐] ส. ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
ในสมัยใด ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากผงฝ้าเกิดขึ้นแก่อริยสาวก
ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความ
ดับเป็นธรรมดา ดังนี้ ในสมัยนั้น พร้อมกับความเกิดขึ้นแห่ง
ทัศนะ อริยสาวกก็ละสัญญาอันได้ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ
วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ถ้าอย่างนั้นก็ต้องไม่กล่าวว่า ความไม่รู้ของพระ-
อรหันต์มีอยู่.

[๕๒๑] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่
หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

ป. พระอรหันต์อาจไม่รู้นามและโคตรของสตรีและ
บุรุษทั้งหลาย อาจไม่รู้ทางและมีไช้ทาง อาจไม่รู้ชื่อของหญ้าไม้ ต้นไม้
เจ้าป่าทั้งหลายก็ได้ มิใช่หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระอรหันต์อาจไม่รู้นามและโคตรของ
สตรีและบุรุษทั้งหลาย อาจไม่รู้ทางและมีไช้ทาง อาจไม่รู้ชื่อของหญ้า
ไม้ และไม่เจ้าป่าก็ได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ความไม่รู้
ของพระอรหันต์มีอยู่.

๓. เพราะพระอรหันต์อาจไม่รู้นามและโคตรของ
สตรีและบุรุษทั้งหลาย อาจไม่รู้ทางและมิใช่ทาง อาจไม่รู้จักชื่อของหญ้า
ไม้ และไม่เจ้าป่าก็ได้ ฉะนั้น ความไม่รู้ของพระอรหันต์ จึงมีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์ อาจไม่รู้โศดาปัตติผล หรือสกทา-
คามิผล หรืออนาคามิผล หรืออรหัตผล ก็ได้หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

อัญญาณกถา จบ

๑. อรรถกถาท่านอธิบายรวมทั้ง ๓ เรื่อง คือ เรื่องความไม่รู้ เรื่องความ
สงสัย เรื่องการแนะนำของผู้อื่นพร้อมกันไป เพราะเนื้อเรื่องทั้ง ๓ นี้เป็นทำนอง
เดียวกันทั้งสิ้น สำหรับเรื่องความไม่รู้ กับเรื่องความสงสัย เหมือนกับเกือบ
ทั้งหมดตลอดถึงพระสูตรที่ยกมาอย่างด้วย เพราะฉะนั้นสำหรับอภิธรรมจะคัดเฉพาะ
ความที่เหมือนกันออก ส่วนที่แปลกกันก็จะนำมาแสดงไว้ทั้งหมด แต่อรรถกถา
ไม่มีการตัดเนื้อความอะไร ๆ ออกเลย.

กัฆขาถา

[๕๒๒] สกวาที ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. วิจิจจา วิจิจจาปริยฎฐาน วิจิจจาสัจญโณชน

วิจิจจานิวรรณ ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๕๒๓] ส. วิจิจจา วิจิจจาปริยฎฐาน วิจิจจาสัจญโณชน

วิจิจจานิวรรณ ของพระอรหันต์ไม่มี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า วิจิจจา วิจิจจาปริยฎฐาน วิจิจจา-

สัจญโณชน วิจิจจานิวรรณ ของพระอรหันต์ไม่มี ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๒๔] ส. ความสงสัยของปุถุชนมีอยู่ และวิจิจจา วิจิจจาปริยฎฐาน วิจิจจาสัจญโณชน วิจิจจานิวรรณ ของเขาก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ และวิจิจจา

วิจิจจาปริยฎฐาน วิจิจจาสัจญโณชน วิจิจจานิวรรณ ของท่านก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๕๒๕] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ แต่วิจิกิจฉา วิจิกิจฉาปริยุกฺขาน วิจิกิจฉาสัญโญชน วิจิกิจฉานิวรณ ของท่านไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยของปุถุชนมีอยู่ แต่วิจิกิจฉา วิจิกิจฉาปริยุกฺขาน วิจิกิจฉาสัญโญชน วิจิกิจฉานิวรณ ของเขาไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๒๖] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยในพระศาสนา ความสงสัยในพระธรรม ความสงสัยในพระสงฆ์ ความสงสัยในลัทธิ ความสงสัยในส่วนอนาคต ความสงสัยในส่วนอดีต ความสงสัยทั้งในส่วนอนาคตและส่วนอดีต ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๒๗] ส. ความสงสัยในพระศาสนา ความสงสัยในพระธรรม ความสงสัยในพระสงฆ์ ๆ ล ฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของพระอรหันต์ไม่มี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ความสงสัยในพระศาสนา ความสงสัย

ในพระธรรม ฯลฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของพระอรหันต์ไม่มี ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๒๘] ส. ความสงสัยของปุถุชนมีอยู่ และความสงสัยในพระศาสนา ความสงสัยในพระธรรม ฯลฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของเขาก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยของพระอรหันต์ยังมีอยู่ และความสงสัยในพระศาสนา ความสงสัยในพระธรรม ฯลฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้เกิดขึ้น ของท่านก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๒๙] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ แต่ความสงสัยในพระศาสนา ความสงสัยในพระธรรม ฯลฯ ความสงสัยในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้เกิดขึ้น ของท่านไม่มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยของปุถุชนมีอยู่ แต่ความสงสัยใน

พระศาสดา ความสงสัยในพระธรรม ๆ ล ฯ ความสงสัยในปฏิจสมุป-
ปาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ของเขาไม่มี
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๓๐] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รากะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้น
แล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดขึ้นได้ในภายหลัง ทำให้
มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า รากะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอน
รากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้เกิดขึ้นได้ในภายหลัง
ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความ
สงสัยของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๓๑] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โทสะ ๆ ล ฯ โมหะ ๆ ล ฯ อโนตตปปะ อัน
พระอรหันต์ละขาดแล้ว ๆ ล ฯ พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ
ยังโพฆฌงค์ให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ เพื่อละขาดซึ่งรากะ มิใช่หรือ ๆ ล ฯ ยัง
มรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพฆฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งอโนต-

ตัปปะ ฯลฯ พระอรหันต์เป็นผู้ปราศจาก ราคะ โทสะ โมหะแล้ว ทำให้
แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์เป็นผู้ปราศจาก ราคะ โทสะ
โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว ก็ต้องไม่กล่าว
ว่า ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๓๒] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ความสงสัยของพระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของ
ตนมีอยู่ แต่ความสงสัยไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น.

ส. ความสงสัยของพระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของ
ตนมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยของพระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น
มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๓] ส. ความสงสัยไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรม
อื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสงสัยไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรม
ของตน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๔] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนละขาดราคะ
แล้ว แต่ความสงสัยของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่นละขาดราคะแล้ว
แต่ความสงสัยของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๕] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนละขาดโทสะ
แล้ว ฯลฯ ละขาดโมหะแล้ว ฯลฯ ละขาดอนัตตตัปปะแล้ว ฯลฯ
ยังมรรคให้เกิดแล้ว ฯลฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งราคะ
ฯลฯ ยังมรรคให้เกิดแล้ว ฯลฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาด
ซึ่งโทสะ ฯลฯ เพื่อละขาดซึ่งอนัตตตัปปะ หรือ ฯลฯ

[๕๓๖] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน เป็นผู้
ปราศจากราคะโทสะโมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
แล้ว แต่ความสงสัยของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น เป็นผู้ปราศจากราคะ
โทสะโมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว แต่
ความสงสัยของท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๗] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่นละขาดราคะแล้ว
และความสงสัยของท่านก็ไม่มี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตนละขาดราคะ
แล้ว และความสงสัยของท่านก็ไม่มี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๘] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่นละขาดโทสะแล้ว
ฯลฯ ละขาดโมหะแล้ว ฯลฯ ละขาดอนัตตูปปะแล้ว ฯลฯ ยังมรรค
ให้เกิดแล้ว ฯลฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งโทสะ ฯลฯ
เพื่อละขาดซึ่งอนัตตูปปะหรือ ฯลฯ

[๕๓๙] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น เป็นผู้ปราศจาก
ราคะ โทสะ โมหะแล้ว ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว และ
ความสงสัยของท่านก็ไม่มี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน เป็นผู้
ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้
แจ้งแล้ว และความสงสัยของท่านก็ไม่มี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๔๐] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**ทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะสำหรับผู้ที่รู้อยู่เห็นอยู่ ไม่กล่าวสำหรับผู้ที่ไม่รู้ไม่เห็นอยู่. ก็บุคคลผู้รู้อยู่อย่างไรเห็นอยู่อย่างไร ความสิ้นอาสวะจึงมีได้ บุคคลผู้รู้ชื่อว่า อย่างนี้รูป ฯลฯ อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาน **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** บุคคลผู้รู้อยู่อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้แล ความสิ้นอาสวะจึงมีได้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่.

[๕๔๑] ๓. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**ทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะสำหรับผู้ที่รู้อยู่เห็นอยู่ ไม่กล่าวสำหรับผู้ที่ไม่รู้ไม่เห็นอยู่. ก็บุคคลผู้รู้อยู่อย่างไรเห็นอยู่อย่างไร ความสิ้นอาสวะ จึงมีได้ บุคคลผู้รู้ชื่อว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทางให้ถึงธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ ดังนี้ ความสิ้นอาสวะจึงมี

๑. พุ. อิติ. ๒๕/๒๕๓.

ได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้ได้เห็นอยู่อย่างนี้แล ความสิ้น
อาสวะจึงมีได้ ดังนี้ เป็นสูตรที่มีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ความสงสัยของ
พระอรหันต์มีอยู่.

[๕๔๒] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ไม่กำหนดรู้ ไม่ตำ-
รอก ไม่ละซึ่งสิ่งทั้งปวง ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ต่อ
เมื่อรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง กำหนดรู้ ตำรอก ละซึ่งสิ่งทั้งปวง จึง
เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดังนี้ เป็นสูตรที่มีอยู่จริง มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ความสงสัยของ
พระอรหันต์มีอยู่.

[๕๔๓] ส. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑. พุ. อิติ. ๒๕/๒๕๓.

๒. พุ. อุ. ๒๕/๓๘, ๓๙, ๔๐

๘. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **พร้อมกับการ
บรรลู่โสดาปัตติมรรคของท่าน ฯลฯ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำความ
ผิดสถานหนัก ๖ ประการ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?**

ป. ถูกแล้ว.

๘. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ความสงสัยของ
พระอรหันต์มีอยู่.

[๕๔๔] ๘. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ในสมัยใด ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากผงฝ้า เกิดขึ้น
แก่อริยสาวกว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้น
ทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้ ในสมัยนั้น พร้อมกับการ
ความเกิดขึ้นแห่งทศนะ อริยสาวกก็ละสัญลักษณ์ได้ ๓ ประการ
คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ดังนี้ เป็นสูตรมี
อยู่จริง มิใช่หรือ ?**

ป. ถูกแล้ว.

๘. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ความสงสัยของ
พระอรหันต์มีอยู่.

[๕๔๕] ๘. ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า เมื่อใดแล
ธรรมทั้งหลาย ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น
ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อมดับหายไป เพราะมารู้
ธรรมกับทั้งเหตุ.

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้
มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น
ย่อมดับหายไป เพราะได้รู้ถึงความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย.

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์
ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น พราหมณ์นั้น ย่อมกำจัดมารและ
เสนามารเสียได้ ดูดวงอาทิตย์อุทัยกำจัดมืด ยังอากาศให้สว่าง
ฉะนั้น.

ความสงสัยในโลกนี้หรือโลกอื่น ในประวัติ
ของตน หรือในประวัติของผู้อื่นไม่ว่าอย่างใด ผู้มีความเพียร
ประพฤติพรหมจรรย์เพ่งอยู่ ย่อมละความสงสัยเหล่านั้นได้หมด.

บุคคลเหล่าใด ข้ามความสงสัยทั้งหลายเสียได้
ในเมื่อคนทั้งหลายยังมีความสงสัยอยู่ เป็นผู้ไม่มีความสงสัย ไม่
ข้องขัด ทานที่ให้ในบุคคลเหล่านั้นมีผลมาก.

การประกาศธรรมในพระศาสนา นี้ เป็นเช่นนี้

บรรดาพระสาวกเหล่านั้น องค์ใครหรือจะยังสงสัย ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ขอนมัสการพระพุทธเจ้าผู้จอมคน ทรงข้ามพ้นห้วงสังสารวัฏ
และทรงตัดความสงสัยเสียได้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ความสงสัยของ
พระอรหันต์มีอยู่.

[๕๔๖] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ความสงสัยของพระอรหันต์ ยัง
มีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระอรหันต์ อาจสงสัยในนามและโคตรของ
สตรีและบุรุษ อาจสงสัยในทางและมีไช้ทาง อาจสงสัยในชื่อของ หญ้า
ไม้ และต้นไม้เจ้าป่าก็ได้ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระอรหันต์อาจสงสัยในนามและโคตร
ของสตรีและบุรุษ อาจสงสัยในทางและมีไช้ทาง อาจสงสัย ในชื่อของ
หญ้า ไม้ และต้นไม้เจ้าป่าก็ได้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า
ความสงสัยของพระอรหันต์ ยังมีอยู่.

ส. เพราะพระอรหันต์ อาจสงสัยในนามและโคตร
ของสตรี และบุรุษ อาจสงสัยในทางมีไช้ทาง อาจสงสัยในชื่อของหญ้า

ไม้ และต้นไม้เจ้าป่าก็ได้ ฉะนั้น ความสงสัยของพระอรหันต์จึงยังมี
อยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ อาจสงสัยในโศคาปัตติผล หรือ
ในสกทาคามีผล หรือในอนาคามีผล หรือใน
อรหัตผลก็ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

กัมฆกถา จบ

ปรัวตารณากถา

[๕๔๗] สกวาที การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์
ยังมีอยู่ หรือ ?

ปรัวาที ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์อันผู้อื่นพืงนำไปได้ อันผู้อื่นพืงจุง
ไปได้ อาศัยผู้อื่น เกาะผู้อื่น ไม่รู้ ไม่เห็น
หลง ไม่รู้ตัว หรือ ?

ป. ไม่พืงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๕๔๘] ๓. พระอรหันต์อันผู้อื่นไม่พืงนำไปได้ อันผู้อื่นไม่
พืงจุงไปได้ ไม่อาศัยผู้อื่น ไม่เกาะผู้อื่น รู้
เห็น ไม่หลง รู้ตัวอยู่ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. หากว่า พระอรหันต์อันผู้อื่นไม่พืงนำไปได้ อัน
ผู้อื่นไม่พืงจุงไปได้ ไม่อาศัยผู้อื่น ไม่เกาะผู้อื่น รู้ เห็น ไม่หลง รู้
ตัวอยู่ ก็ต้องไม่กล่าวว่า การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่

[๕๔๙] ๓. การแนะนำของผู้อื่นสำหรับบุถุชนมีอยู่ และเขา
ผู้อื่นพืงนำไปได้ อันผู้อื่นพืงจุงไปได้ อาศัยผู้อื่น เกาะผู้อื่น ไม่รู้ ไม่
เห็น หลง ไม่รู้ตัว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การแนะนำของผู้อื่นสำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่ และท่านอันผู้อื่นพืงนำไปได้ อันผู้อื่นพืงไปได้ อาศัยผู้อื่น เกาะผู้อื่น ไม่รู้ ไม่เห็น หลง ไม่รู้ตัว หรือ ?

ป. ไม่พืงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๐] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมี อยู่ แต่ท่านอันผู้อื่นไม่พืงนำไปได้ อันผู้อื่นไม่พืงจูงไปได้ ไม่อาศัยผู้อื่น ไม่เกาะผู้อื่น รู้ เห็น ไม่หลง รู้ตัวอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การแนะนำของผู้อื่นสำหรับผู้อื่นสำหรับปุถุชนมี อยู่ แต่เขาอันผู้อื่นไม่พืงนำไปได้ อันผู้อื่นไม่พืงจูงไปได้ ไม่อาศัยผู้อื่น ไม่เกาะผู้อื่น รู้ เห็น ไม่หลง รู้ตัวอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พืงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๑] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมี อยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การแนะนำของผู้อื่นในพระศาสนา ในพระ-
ธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา ในส่วนอนาคต ในส่วนอดีต
ทั้งในส่วนอนาคตและส่วนอดีต ในปฏิจสุมปปาทธรรมว่า เพราะ
ธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมนี้จึงเกิดขึ้น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พืงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๒] ส. การแนะนำของผู้อื่นในพระศาสนา ในพระ-
ธรรม ในพระสงฆ์ ฯลฯ ในปฏิจสุมุปาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้
เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ไม่มีแก่พระอรหันต์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า การแนะนำของผู้อื่นในพระศาสนา ใน
พระธรรม ฯลฯ ในปฏิจสุมุปาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย
ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ไม่มีแก่พระอรหันต์ ก็ต้องไม่กล่าวว่า การแนะนำ
ของผู้อื่นสำหรับพระอรหันต์ ยังมีอยู่.

[๕๕๓] ส. การแนะนำผู้อื่น สำหรับปุถุชนมีอยู่ และการ
แนะนำของผู้อื่นในพระศาสนา ในพระธรรม ฯลฯ ในปฏิจสุมุปาท-
ธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น สำหรับปุถุชน
นั้นก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมี
อยู่ และการแนะนำของผู้อื่นในพระศาสนา ในพระธรรม ฯลฯ ใน-
ปฏิจสุมุปาทธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น
สำหรับพระอรหันต์นั้น ก็ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๔] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมี
อยู่ แต่การแนะนำของผู้อื่นในพระศาสนา ในพระธรรม ฯลฯ ใน

ปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การแนะนำของผู้อื่นสำหรับปุถุชนมีอยู่ แต่การแนะนำของผู้อื่นในพระศาสนา ในพระธรรม ฯลฯ ในปฏิจสมุปปาตธรรมว่า เพราะธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงเกิดขึ้น ไม่มีแก่เขา หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๕] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รากะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดขึ้นได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า รากะอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้เกิดขึ้นได้ในภายหลัง ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า การแนะนำของผู้อื่นสำหรับพระอรหันต์มีอยู่ ฯลฯ โทสะ ฯลฯ โมหะ ฯลฯ อโนตตปปะ อันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ฯลฯ มิใช่หรือ ?

[๕๕๖] ส. พระอรหันต์ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ๆ ยังโพช-
ฌงค์ให้เกิดแล้ว ๆ ล ๆ เพื่อละขาดซึ่งราคะ ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ๆ
ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งโทสะ ๆ ล ๆ เพื่อละขาดซึ่งอนต-
ตปปะ มิใช่หรือ ?

[๕๕๗] ส. พระอรหันต์ เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ
แล้ว ๆ ล ๆ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ
โมหะแล้ว ๆ ล ๆ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว ก็ต้องไม่กล่าว
ว่า การแนะนำของผู้อื่นสำหรับพระอรหันต์ ยังมีอยู่.

[๕๕๘] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมี
อยู่ หรือ ?

ป. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ผู้ฉลาด
ในธรรมของตนยังมีอยู่ แต่การแนะนำของผู้อื่นไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้
ฉลาดในธรรมอื่น.

ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ผู้ฉลาด
ในธรรมของตนยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ผู้ฉลาด
ในธรรมอื่นยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๙] ส. การแนะนำของผู้อื่น ไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้
ฉลาดในธรรมอื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การแนะนำของผู้อื่น ไม่มีแก่พระอรหันต์ผู้
ฉลาดในธรรมของตน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๐] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละขาด
ราคะแล้ว แต่การแนะนำของผู้อื่นสำหรับท่าน
ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ละขาดราคะ
แล้ว แต่การแนะนำของผู้อื่น สำหรับท่านยัง
มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๑] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละขาด
โทสะแล้ว ๆ ล ฯ ละขาดโมหะแล้ว ๆ ล ฯ ละ
ขาดอนัตตูปปะแล้ว ๆ ล ฯ

[๕๖๒] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ยังมรรคให้
เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งราคะ ๆ ล ฯ ยัง

มรรคให้เกิดแล้ว ฯ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งโทสะ
๑ ล ฯ เพื่อละขาดซึ่งอนัตตปปะ ฯ ล ฯ

[๕๖๓] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน เป็นผู้
ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯ ล ฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำ
ให้แจ้งแล้ว แต่การแนะนำของผู้อื่น สำหรับท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น เป็นผู้ปราศจาก
ราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯ ล ฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว
แต่การแนะนำของผู้อื่นสำหรับท่านยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๕๖๔] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ละขาดราคะ
แล้ว และการแนะนำของผู้อื่น ก็ไม่มีแก่ท่าน
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน ละขาด
ราคะแล้ว และการแนะนำของผู้อื่นก็ไม่มีแก่
ท่าน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ละขาดโทสะ
แล้ว ฯ ล ฯ ละขาดโมหะแล้ว ฯ ล ฯ ละขาดอนัตตปปะแล้ว ฯ ล ฯ

[๕๖๕] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ เพื่อละขาดซึ่งราคะ ๆ ล ฯ ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละขาดซึ่งโทสะ ๆ ล ฯ เพื่อละขาดซึ่งอนัตตตัปปะ ๆ ล ฯ

[๕๖๖] ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมอื่น เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ๆ ล ฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว และการแนะนำของผู้อื่นก็ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ผู้ฉลาดในธรรมของตน เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ๆ ล ฯ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว และการแนะนำของผู้อื่นก็ไม่มีแก่ท่าน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๗] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะสำหรับผู้ที่รู้ได้เห็นอยู่ ไม่ได้กล่าวสำหรับผู้ที่ไม่รู้ไม่เห็นอยู่ ก็บุคคลรู้้อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร ความสิ้นอาสวะจึงมีได้ บุคคลรู้้อยู่ เห็นอยู่ว่า อย่างนี้รูป ๆ ล ฯ อย่างนี้ ความดับแห่งวิญญาน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

บุคคลรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้แล ความสิ้นอาสวะจึงมีได้
ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การแนะนำของ
ผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ ยังมีอยู่.

[๕๖๘] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะสำหรับผู้ที่รู้้อยู่เห็น้อยู่ ไม่ได้
กล่าวสำหรับผู้ที่ไม่รู้้อยู่ไม่เห็น้อยู่ ก็บุคคลรู้้อย่างไร เห็น้อยู่
อย่างไร ความสิ้นอาสวะจึงมีได้ บุคคลรู้เห็นอยู่ว่า นี้ทุกข์ ๆ ล ๆ
นี้เหตุเกิดแห่งทุกข์ ๆ ล ๆ นี้ธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ ๆ ล ๆ นี้
ทางให้ถึงธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ ดังนี้ ความสิ้นอาสวะจึงมีได้
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้แล ความ
สิ้นอาสวะจึงมีได้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การแนะนำของ
ผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ ยังมีอยู่.

[๕๖๕] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ไม่กำหนดรู้ ไม่ตำรอก ไม่ละ** ซึ่งสิ่งทั้งปวง ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ต่อเมื่อรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งกำหนดรู้ ตำรอก ละซึ่งสิ่งทั้งปวง จึงเป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ ยังมีอยู่.

[๕๗๐] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **พร้อมกับการบรรลู่ศดาปัตติมรรคของท่าน ฯลฯ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำความผิดสถานหนัก ๖ ประการ** ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การแนะนำของ
ผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ ยังมีอยู่.

[๕๗๑] ส. การนำของผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**
ทั้งหลาย ในสมัยใด ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากผงฝ้าเกิดขึ้น
แก่อริยสาวกกว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้น
ทั้งหมด มีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้ ในสมัยนั้น พร้อมกับ
ความเกิดขึ้นแห่งทศนะ อริยสาวกก็ละสัญญาชนได้ ๓ ประการ
คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ดังนี้ เป็นสูตรมี
อยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การแนะนำของ
ผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ ยังมีอยู่.

[๕๗๒] ส. การแนะนำของผู้อื่น สำหรับ พระอรหันต์ยังมีอยู่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนโศตกะ**
เราจักไม่อุตสาหะเพื่อจะเปลี่ยนใคร ๆ ที่มีความสงสัยในโลก แต่

ท่านเมื่อรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมอันประเสริฐ ก็ข้ามโอฆะนี้โดย
อาการอย่างนี้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การแนะนำของ
ผู้อื่น สำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่.

[๕๗๓] ป. ไม่พึงกล่าวว่า การแนะนำของผู้อื่นสำหรับพระ-
อรหันต์ยังมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ผู้อื่นพึงแนะนำ นามและโคตรของสตรีและบุรุษ
พึงแนะนำทางและมิใช่ทาง พึงแนะนำชื่อของหญ้า ไม้ และต้นไม้อื่น
ป่า แก่พระอรหันต์ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า ผู้อื่นพึงแนะนำนามและโคตรของสตรี
และบุรุษ พึงแนะนำทางและมิใช่ทาง พึงแนะนำชื่อของหญ้า ไม้ และ
ต้นไม้อื่นป่า แก่พระอรหันต์ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า การ
แนะนำของผู้อื่นสำหรับพระอรหันต์ยังมีอยู่.

[๕๗๔] ส. เพราะผู้อื่นพึงแนะนำ นามและโคตรของสตรี
และบุรุษ พึงแนะนำทางและมิใช่ทาง พึงแนะนำชื่อของหญ้า ไม้

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 499

และต้นไม้เจ้าป่า แก่พระอรหันต์ ฉะนั้น การแนะนำของผู้อื่นสำหรับ
พระอรหันต์จึงยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้อื่นพึงแนะนำโศคาปัตติผล หรือสกทาคามิผล
อนาคามิผล หรืออรหัตผล แก่พระอรหันต์
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ปรัวิตารณากถา จบ

อรรถกถาอัญญาณ กังขา ปรัวิตารณกถา

ว่าด้วยความไม่รู้ ความสงสัย และการแนะนำของผู้อื่น

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องทั้ง ๓ คือ เรื่องความไม่รู้ ความสงสัย และ
การแนะนำของผู้อื่น. ในเรื่องเหล่านั้น ชนเหล่าใดมีลัทธินี้ คือมีความ
เห็นผิด คุณลักษณะของนิกาย ปุพพเสถียรทั้งหลายในขณะนี้ว่า อัญญา-
ณญาณ คือความไม่รู้ของพระอรหันต์มีอยู่ เพราะไม่มีญาณเกิดขึ้นในชื่อ
และโคตรเป็นต้น แห่งชนทั้งหลายมีหญิงชาวเป็นต้นด้วย, กังขา คือ
ความสงสัยของพระอรหันต์มีอยู่ เพราะความไม่มีสันนิษฐาน คือการ
ตกลงใจ ในเรื่องนั้นนั่นแหละด้วย อนึ่ง ชนเหล่าอื่นย่อมแนะนำ ย่อม
ประกาศ ย่อมบอกเรื่องทั้งหลายแก่พระอรหันต์เหล่านั้น เพราะเหตุนี้
การแนะนำแก่พระอรหันต์เหล่านั้นจึงมีอยู่ ดังนี้ คำถามในเรื่องแม่

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 500
ทั้ง ๓ ของสกวาทิ เพื่อทำลายลัทธิแห่งชนเหล่านั้น. คำตอบรับรอง
และคำปฏิเสธเป็นของปรวาทิ. ในปัญหาและคำวิสังขนาแม่ทั้งปวง
บัณฑิตพึงทราบเนื้อความตามพระบาลีที่มาแล้วตามลำดับนั้น เทอญ.

อรรถกถาอัญญาณ กังขา และประวัติรณกถา จบ

วชิเภทกถา

[๕๓๕] สกวาที การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานในภพทั้งปวงมีอยู่
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๓๖] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานในกาลทั้งปวงมีอยู่
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๓๗] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานทั้งปวงมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๓๘] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาที่มีอยู่ในสมบัติทั้งปวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

- [๕๗๕] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. การไหว้กายของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๗๖] ส. การไหว้กายไม่มีแก่ผู้เข้าฌาน หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าฌาน หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๗๗] ส. วาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ การเปล่งวาจาก็มีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. กายของผู้เข้าฌานมีอยู่ การไหว้กายก็มีอยู่ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๗๘] ส. กายของผู้เข้าฌานมีอยู่ แต่การไหว้กายไม่มี หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. วาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ แต่การเปล่งวาจาไม่มี หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

- [๕๘๓] ส. เมื่อรู้ว่าทุกข์ ย่อมเปล่งวาจาว่าทุกข์ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เมื่อรู้ว่าสมุทัย ย่อมเปล่งวาจาว่าสมุทัย หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๘๔] ส. เมื่อรู้ว่าทุกข์ ย่อมเปล่งวาจาว่าทุกข์ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เมื่อรู้ว่านิโรธ ย่อมเปล่งวาจาว่านิโรธ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๘๕] ส. เมื่อรู้ว่าทุกข์ ย่อมเปล่งวาจาว่าทุกข์ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เมื่อรู้ว่ามรรค ย่อมเปล่งวาจาว่ามรรค หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๘๖] ส. เมื่อรู้ว่าสมุทัย ก็ไม่เปล่งวาจาว่าสมุทัย หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เมื่อรู้ว่าทุกข์ ก็ไม่เปล่งวาจาว่าทุกข์ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๘๗] ส. เมื่อรู้ว่านิโรธ ก็ไม่เปล่งวาจาว่านิโรธ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เมื่อรู้ว่าทุกข์ ก็ไม่เปล่งวาจาว่าทุกข์ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

- [๕๘๘] ส. เมื่อรู้ว่ามรรค ก็ไม่เปล่งวาจาว่ามรรค หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เมื่อรู้ว่าทุกข์ ก็ไม่เปล่งวาจาว่าทุกข์ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๘๙] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ญาณ คือความรู้ มีอะไรเป็นโคจร ?
ป. ญาณมีสังขจะเป็นโคจร.
ส. โสตวิญญูญาณมีสังขจะเป็นโคจร หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๙๐] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. โสตวิญญูญาณมีอะไรเป็นโคจร ?
ป. โสตวิญญูญาณมีเสียงเป็นโคจร.
ส. ญาณมีเสียงเป็นโคจร หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๙๑] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ ญาณมีสังขจะเป็นโคจร โสตวิญญูญาณมีเสียงเป็นโคจร หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. หากว่า ญาณมีสังขจะเป็นโคจร โสตวิญญูญาณมี

เสียงเป็นโคจร ก็ต้องไม่กล่าวว่า การเปล่งวาจา
ของผู้เข้าฌานมีอยู่.

[๕๕๒] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ ญาณมีสัจจะ
เป็นโคจร โสทวิญญานมีเสียงเป็นโคจร หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การประชุมแห่งผัสสะ ๒ แห่งเวทนา ๒ แห่ง
สัญญา ๒ แห่งเจตนา ๒ แห่งจิต ๒ เป็นได้
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๓] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าสมาบัติ ที่มีปฐมวิภังค
เป็นอารมณ์มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๔] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าสมาบัติ ที่มีอาโปกสิณ
เป็นอารมณ์ ฯ ล ฯ ที่มีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ ที่มีวาโยกสิณเป็นอารมณ์
ที่มีนัลกสิณเป็นอารมณ์ ที่มีปติกสิณเป็นอารมณ์ ที่มีโลหิตกสิณเป็น
อารมณ์ ที่มีโอทาทกสิณเป็นอารมณ์ ฯ ล ฯ ของผู้เข้าอากาสนัญญาตน-

สมาบัติ วิญญาณัญญาตนสมาบัติ อากิญจัญญาตนสมาบัติ ฯ ล ฯ
เนวสัณญานาสัณญายตนสมาบัติอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๕๕๕] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าสมาบัติ ที่มีปฐวิกสิติน
เป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าสมาบัติที่มี
ปฐวิกสิตินเป็นอารมณ์ ก็ต้องไม่กล่าวว่า การ
เปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่.

[๕๕๖] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าสมาบัติ ที่มีอาโปกสิติน
เป็นอารมณ์ ฯ ล ฯ ที่มีโธทาทกสิตินเป็นอารมณ์ ฯ ล ฯ ไม่มีแก่ผู้เข้า
อากาสนัญญาตนสมาบัติ วิญญาณัญญาตนสมาบัติ อากิญจัญญาตน-
สมาบัติ ฯ ล ฯ เนวสัณญานาสัณญายตนสมาบัติ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. หากว่า การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าเนวสัณญานา-
สัณญายตนสมาบัติ ก็ต้องไม่กล่าวว่า การ
เปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่.

[๕๕๗] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าโลกียสมาบัติมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๕๕๘] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌาน ที่เป็นชั้น
โลกิยะ มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๙] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้ทุติยฌาน ๆ ล ฯ ตติยฌาน
ฯ ล ฯ จตุตถฌาน ที่เป็นโลกิยะมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๙] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าโลกิยสมาบัติ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าโลกิยสมาบัติ
ก็ต้องไม่กล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌาน
มีอยู่.

[๖๐๐] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกิยะ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าปฐมฌานที่
เป็นโลกิยะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่.

- [๖๐๑] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าทุติยฌาน ๆ ล ๆ ตติย-
ฌาน ๆ ล ๆ จตุตถฌาน ที่เป็นโลกิยะ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. หากว่า การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าจตุตถฌานที่
เป็นโลกิยะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า การเปล่งวาจา
ของผู้เข้าฌานมีอยู่.
- [๖๐๒] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกุตตระ
อยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกิยะมี
อยู่ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- [๖๐๓] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกุตตระ
มีอยู่ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าทุติยฌาน ตติยฌาน ๆ ล ๆ
ส. จตุตถฌานที่เป็นโลกิยะ มีอยู่ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- [๖๐๔] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกิยะ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกุตตระ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๐๕] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าทุติยฌาน ตติยฌาน
ฯ ล ฯ จตุตถฌานที่เป็นโลกิยะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกุตตระ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๐๖] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกุตตระ
มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าทุติยฌานที่เป็นโลกุตตระ
มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๐๗] ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานเป็นโลกุตตระ-
มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาของผู้เข้าตติยฌาน ฯ ล ฯ จตุตถ-
ฌานที่เป็นโลกุตตระมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๐๘] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าตติยฌานที่เป็นโลกุตตระ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกุตตระ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๐๙] ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าตติยฌาน ๆ ล ฯ จตุตถฌานที่เป็นโลกุตตระ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเปล่งวาจาไม่มีแก่ผู้เข้าปฐมฌานที่เป็นโลกุตตระ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๑๐] ป. ไม่ฟังกล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวิตก วิจารว่าเป็น

วจีสังขาร คือธรรมชาติปรุงแต่งวาจา และวิตก วิจารของผู้เข้าปฐมฌาน ก็มีอยู่มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวิตก วิจาร ว่า

เป็นวิสังขาร และวิตก วิจารณ์ของผู้เข้าปฐมฌานก็มีอยู่ ด้วยเหตุนี้
นะท่านจึงต้องกล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่.

[๖๑๑] ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวิตก วิจารณ์ว่าเป็น
วิสังขาร และวิตก วิจารณ์ของผู้เข้าปฐมฌานก็มีอยู่ การเปล่งวาจาของ
ผู้เข้าปฐมฌานนั้นจึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิตก วิจารณ์ ของผู้เข้าปฐมฌาน ที่มีปฐวิกสิต
เป็นอารมณ์มีอยู่ การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานนั้นจึงมีอยู่

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๑๒] ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวิตก วิจารณ์
ว่าเป็น วิสังขาร และวิตก วิจารณ์ของผู้เข้าปฐมฌานก็มีอยู่ การเปล่งวาจาของ
ผู้เข้าปฐมฌานนั้น จึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิตก วิจารณ์ ของผู้เข้าปฐมฌานที่มีอาโปกสิต
เป็นอารมณ์ ฯ ล ฯ ที่มีเตโชกสิตเป็นอารมณ์ ที่มีวาโยกสิตเป็นอารมณ์
ที่มีนิลกสิตเป็นอารมณ์ ที่มีปีตกสิตเป็นอารมณ์ ที่มีโลหิตกสิตเป็น
อารมณ์ ฯ ล ฯ ที่มีโอสาทกสิตเป็นอารมณ์ ก็มีอยู่ การเปล่งวาจาของ
ผู้เข้าปฐมฌานที่มีโอสาทกสิตเป็นอารมณ์นั้นก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๑๓] ป. ไม่พึงกล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้ามานมียู่
หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวาจาว่ามีวิตกเป็น
สมุฏฐาน และวิตก วิจารณ์ของผู้เข้าปฐมฌานก็มีอยู่มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวาจาว่ามีวิตก
เป็นสมุฏฐาน และวิตกวิจารณ์ของผู้เข้าปฐมฌานก็มีอยู่ ด้วยเหตุนี้แหละ
ท่านจึงต้องกล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานมีอยู่.

[๖๑๔] ส. เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวาจาว่า มีวิตก
เป็นสมุฏฐาน และวิตกวิจารณ์ของผู้เข้าปฐมฌานก็มีอยู่ ฉะนั้น การ
เปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานนั้นจึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวาจาว่ามีสัญญาเป็น
สมุฏฐาน และสัญญาของผู้เข้าทุคคิณานมียู่ วิตกวิจารณ์ของผู้เข้า
ทุคคิณานั้นจึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๑๕] ส. เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวาจาว่า มีวิตก
เป็นสมุฏฐาน และวิตกวิจารณ์ของผู้เข้าปฐมฌานก็มีอยู่ ฉะนั้น การ
เปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานนั้นจึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวาทว่ามีปัญญาเป็น

สมุฏฐาน และสัญญาของผู้เข้าตติยฌาน ๆ ล ๆ จตุตถฌาน อากาสา-
นัญจนตณสมาบัติ วิญญาณัญจนตณสมาบัติ ๆ ล ๆ อากิญจัญญายตน-
สมาบัติ ก็มีอยู่ วิตกวิจารณ์ของผู้เข้าอากิญจัญญายตนสมาบัตินั้น จึงยัง
มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๖๑๖] ๘. การเปล่งวาทของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. คำว่า วาทของผู้เข้าปฐมฌานเป็นธรรมชาติ
ดับแล้ว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. หากว่า คำว่า วาทของผู้เข้าปฐมฌานเป็น
ธรรมชาติดับแล้ว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง ก็ต้องไม่กล่าวว่า การ
เปล่งวาทของผู้เข้าฌานมีอยู่.

[๖๑๗] ๘. คำว่า วาทของผู้เข้าปฐมฌานเป็นธรรมชาติ
ดับไปแล้ว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง ถึงกระนั้น การเปล่งวาทของ
ผู้นั้น ก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. คำว่า วิตกวิจารณ์ผู้เข้าตติยฌานเป็นธรรมชาติ

ดับแล้ว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง ถึงกระนั้น วิตกวิจารณ์ของผู้นั้น
ก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๑๘] ส. คำว่า วาจาของผู้เข้าปฐมฌานเป็นธรรมชาติ
ดับไปแล้ว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง ถึงกระนั้น การเปล่งวาจาของผู้นั้น
ก็มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. คำว่า ปิติของผู้เข้าตติยฌานเป็นธรรมชาติ
ดับแล้ว ๆ ล ฯ อัธสาสะ ปัสสาสะ ของผู้เข้าจตุตถฌานเป็น
ธรรมชาติดับแล้ว รูปสัญญาของผู้เข้าอากาสนัญจายตนสมาบัติ
เป็นธรรมชาติดับแล้ว อากาสนัญจายตนสัญญาของผู้เข้าวิญญา
ณัญจายตนสมาบัติเป็นธรรมชาติดับแล้ว วิญญาณัญจายตนสัญญา
ของผู้เข้าอากิญจัญญายตนสมาบัติ เป็นธรรมชาติดับแล้ว อากิญ
จัญญายตนสัญญาของผู้เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติเป็น
ธรรมชาติดับแล้ว สัญญาและเวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทิตนโรธ
เป็นธรรมชาติดับแล้ว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง ถึงกระนั้น สัญญา
และเวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทิตนโรธนั้นก็มิใช่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๑๕] ป. ไม่พึงกล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเสียงว่าเป็นข้าศึกของปฐมฌาน มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเสียงว่า เป็นข้าศึกของปฐมฌาน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่.

[๖๒๐] ส. เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเสียงว่า เป็นข้าศึกของปฐมฌาน ฉะนั้น การเปล่งวาจาของผู้เข้าปฐมฌานจึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสวิตกพิจารณาว่า เป็นข้าศึกของทุติยฌาน ฯ ล ฯ ตรัสปีติว่าเป็นข้าศึกของตติยฌาน ตรัสอัสนาสะปัสสาสะว่าเป็นข้าศึกของจตุตถฌาน ตรัสรูปสังขญาว่าเป็นข้าศึกของผู้เข้าอากาสนัญจายตนสมาบัติ ตรัสอากาสนัญจายตนสังขญาว่าเป็นข้าศึกของผู้เข้าวิญญาณัญจายตนสมาบัติ ตรัสวิญญาณัญจายตนสังขญาว่าเป็นข้าศึกของผู้เข้าอากิญจัญจายตนสมาบัติ ตรัสอากิญจัญจายตนสังขญาว่าเป็นข้าศึกของผู้เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ฯ ล ฯ

ตรัสสัญญาและเวทนาว่า เป็นข้าศึกของผู้เข้าสัญญาเวทิตนโรธ สัญญา และเวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทิตนโรธนั้น จึงมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๒๑] ป. ไม่พึงกล่าวว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนอนนทที่สาวกชื้ออภิกุ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า ลีขิสลิตอยู่ในพรหมโลก ได้ประกาศกะหมื่นโลกธาตุด้วยเสียงว่า ท่านทั้งหลายจงเริ่มต้น จงบากบั่น จงประกอบความเพียรในพระพุทธศาสนา จงกำจัดเสนาของพระยามัจฉุราช ดูจกญชรหรือเรือนที่มุงบัง ด้วยไม้้อ ฉะนั้น ด้วยว่า ผู้ที่ไม่ประมาทอยู่ในธรรมวินัยนี้ จักละชาติสงสารแล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานก็มีอยู่นะสิ.

วชิเรทกกา จบ

อรรถกถาจีเภทกถา

ว่าด้วยการเปล่งวาจา

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องการเปล่งวาจา. ในปัญหานี้ ชนเหล่าใด มีลัทธิคือความเห็นผิด คุณิกายทั้งหลาย มีกายปุพพเสถียร เป็นต้น ในขณะที่ว่า เมื่อบุคคลเข้าปฐมฌานในขณะที่แห่งโศคาปัตติมรรคเกิด เขาย่อมเปล่งวาจาว่า ทุกข์ ดังนี้ สกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้น จึงถามว่า การเปล่งวาจาของผู้เข้าฌานมีอยู่หรือ คำตอบรับรอง เป็นของปรวาทิ เพราะตั้งอยู่ในลัทธิ. ถูกถามหมายเอาภพทั้ง ๓ ด้วยคำว่า ในภพทั้งปวง อีก ปรวาทิปฏิเสธหมายเอารูปภพ. ถูกถามถึงกาลด้วยคำว่า ในกาลทั้งปวง ปรวาทิปฏิเสธโดยหมายเอากาลเป็นที่เข้าฌาน ทั้งปวงอื่นนอกจากการเข้าฌานอันประกอบด้วยปฐมฌานในขณะที่แห่งโศคาปัตติมรรค. ถูกถามด้วยคำว่า ของผู้เข้าฌานทั้งปวง ปรวาทิปฏิเสธหมายเอาผู้เข้าโลกียสมาบัติ. ถูกถามว่า ในสมาบัติทั้งปวง หรือ ? ก็ตอบปฏิเสธหมายเอาโลกุตตรอันสัมปยุตด้วยทุกขนิทาน และโลกียสมาบัติทั้งปวง ๆ คำว่า การไหวกาย ได้แก่ กายวิญญูติ คือการเคลื่อนไหวทางกาย อันเป็นไปด้วยสามารถแห่งอิริยาบถทั้งหลาย มีการก้าวไปข้างหน้า เป็นต้น. สกวาที่นั้นย่อมถามเพื่อท้วงด้วยคำว่า จิตเหล่าใด ย่อมยังวิญญูติให้เกิดขึ้น จิตเหล่านั้นนั้นแหละย่อมยังกายวิญญูติให้เกิดขึ้นเช่นกัน ครั้นเมื่อความเป็นเช่นนั้นมิใช่ เพราะเหตุไร แม้การไหวกายจึงไม่มี. ปรวาทิตอบปฏิเสธด้วย ตอบรับรองด้วย ด้วยสามารถแห่งลัทธิ.

บัดนี้ ท่านกล่าวปัญหาทั้งหลาย มีคำว่า เมื่อรู้ว่าทุกข์ เป็นต้น เพื่อท้วงด้วยคำว่า ถ้าว่าบุคคลนั้นยอมกล่าววาจาในขณะแห่ง มรรคว่า **ทุกข์** ดังนี้ไซ้ เขาก็พึงกล่าวแม่ซึ่งคำว่า **สมุทัย** เป็นต้น หรือว่าถ้าเขายอมไม่กล่าวคำนั้นไซ้ เขาก็ไม่พึงกล่าวคำแม่ นอกนี้ ดังนี้ ฝ่ายปรวาทที่ตอบรับรองด้วย ตอบปฏิเสธด้วย ด้วยสามารถ แห่งลัทธิของตน จริงอยู่ ลัทธิของเขาว่า บุคคลเข้าโลกุตตรปฐมฌาน แล้วยอมเห็นแจ้งซึ่งทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ดังนี้.

คำว่า **ญาณ** ได้แก่สัจจญาณ อันเป็นโลกุตตระ. คำว่า **โสค** ท่านประสงค์เอาโสทวิญญาน อธิบายว่า ย่อมพึงเสียงนั้น ด้วยจิตใด.

คำว่า **การประชุมแห่งผัสสะทั้ง ๒** ได้แก่แห่งโสคสัมผัส และมนสัมผัส. ข้อว่า ก็ต้องไม่กล่าวว่ อธิบายว่า ถ้าว่าการ เปล่งวาจามีแก่ผู้เข้าฌานอย่างไรอย่างหนึ่งไซ้ ก็ต้องไม่กล่าวว่ การ เปล่งวาจามีแก่ผู้เข้าฌานอย่างไรอย่างหนึ่งด้วย คำที่เหลือในที่นี้ พร้อมทั้งการชำระพระสูตรมีเนื้อความง่ายทั้งนั้น.

อนึ่ง พระสูตรที่ปรวาทินำมาในที่สุดแห่งปัญหาว่า **ดูก่อน อานนท์** สวากชื่อว่า **อภิฏ** ของพระผู้มีพระภาคเจ้าอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า **สุชี** สถิตอยู่ในพรหมโลก ได้ประกาศ กะหมื่นโลกธาตุด้วยเสียงว่า ท่านทั้งหลาย จงเริ่มต้น จงบากบั่น จงประกอบความเพียรในพระพุทธศาสนา **จงกำจัดเสนาของ พระยามัจฉุราช ๗ ล ๗**

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 519

ในพระสูตรนั้น การเปล่งวาจา นั้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยจิตแห่ง
สมาบัติใด แม้กายเภทคือการไหวกายก็ย่อมเกิดขึ้นด้วยจิตแห่งสมาบัติ
นั้นนั่นแหละ แต่จิตที่ทำให้วิญญูติและกายวิญญูติเกิดนั้น ไม่ใช่
ปฐมฌานจิตที่เป็นโลกุตตระ เพราะฉะนั้น พระสูตรที่ปรวาที่นำมา
จึงไม่สำเร็จประโยชน์ ดังนี้แล.

อรรถกถาวิภทกถา จบ

ทุกขาหารกถา

[๖๒๒] สกวาที การกล่าวว่่า ทุกข์ เป็นองคค์ของมรรค
นับเนื่องในมรรค หรือ ?

ป. ฐกแล้ว.

ส. ทุกคนทีกล่่าวค้่าว่่าทุกข์ ซื่อว่่ายังมรรคให้เกิดได้
หรือ ?

ป. โม่พึ่งกล่่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๖๒๓] ส. ทุกคนทีกล่่าวค้่าว่่าทุกข์ ซื่อว่่ายังมรรคให้เกิดได้
หรือ ?

ป. ฐกแล้ว.

ส. พาลปุกุชนทีกล่่าวค้่าว่่าทุกข์ ก็ซื่อว่่ายังมรรคให้
เกิดได้ หรือ ?

ป. โม่พึ่งกล่่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. บุคคลผู้ม่่ามรรคฯ ล ๆ ผู้ม่่าบิดา ผู้ม่่าพระ-
อรหันต์ ผู้ทำโลหิตุบาทฯ ล ๆ ผู้ทำสังฆเภท
กล่่าวค้่าว่่าทุกข์ ก็ซื่อว่่ายังมรรคให้เกิดได้ หรือ ?

ป. โม่พึ่งกล่่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ทุกขาหารกถา จบ

อรรถกถาทุกขาหารกถา

ว่าด้วยการกล่าววาทุข

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องการกล่าววาทุข. ในปัญหานี้ ลัทธิแห่งชน
เหล่าใด คุณลักษณะของนิคายปุพพเสลียะทั้งหลาย ในขณะนี้ว่า เมื่อ
ผู้ใด กล่าววาทุข วาทุข ดังนี้ ผู้นั้นชื่อว่ายอมนำมาซึ่งญาณ
ในทุกขนี้ ท่านเรียกว่า ทุกขาหาร และทุกขาหารนั้นนั่นแหละ ท่าน
ว่าเป็นมคคังคะ คือองค์แห่งมรรค และนับเนื่องด้วยมรรค ดังนี้
สกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้น จึงถามปรวาที่ว่า การกล่าววาทุข การ
นำมาซึ่งญาณในทุกข คำตอบรับรองเป็นของปรวาที่. ในปัญหาแรก
ว่า ผู้ใดผู้หนึ่ง ปรวาที่หมายเอาผู้ไม่เห็นแจ้ง จึงตอบปฏิเสธ.
ในปัญหาข้อที่ ๒ ปรวาที่ตอบรับรอง หมายเอาผู้เห็นแจ้ง. ก็การเห็น
แจ้ง หรือการไม่เห็นแจ้งนั้นสักว่าเป็นลัทธิของปรวาที่นั้นเทียว เพราะ
ฉะนั้น เพื่อทำลายวาทะว่าชนเหล่านั้นทั้งปวงเห็นแจ้ง หรือไม่เห็นแจ้ง
ของปรวาที่นั้น สกวาที่จึงถามว่า พาลปุถุชน เป็นต้น. ข้อความ
นั้นมีอรรถง่ายทั้งนั้นแล.

อรรถกถาทุกขาหารกถา จบ

จิตตฐิติกถา

[๖๒๔] สกวาที จิตตวงหนึ่งอยู่ได้ตลอดวัน หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. กิ่งวันเป็นอุปปาทขณะ กิ่งวันเป็นวยขณะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๖๒๕] ส. จิตตวงหนึ่งตั้งอยู่ได้ตลอด ๒ วัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วันหนึ่งเป็นอุปปาทขณะ อีกวันหนึ่งเป็นวย-
ขณะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๖๒๖] ส. จิตตวงหนึ่งตั้งอยู่ได้ตลอด ๔ วัน ๆ ล ๆ ตั้งอยู่
ได้ตลอด ๘ วัน ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๐ วัน ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒๐ วัน ตั้งอยู่
ได้ตลอดเดือน ๑ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒ เดือน ตั้งอยู่ได้ตลอด ๔ เดือน
ตั้งอยู่ได้ตลอด ๘ เดือน ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๐ เดือน ตั้งอยู่ได้ตลอดปี ๑
ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๔ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๘ ปี
ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๓๐ ปี
ตั้งอยู่ได้ตลอด ๔๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๕๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๐๐ ปี
ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒๐๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๔๐๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๕๐๐ ปี
ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑,๐๐๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒,๐๐๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด
๔,๐๐๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๘,๐๐๐ ปี ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๖,๐๐๐ ปี ตั้งอยู่

ได้ตลอดกัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๔ กัลป์ ตั้งอยู่
ได้ตลอด ๘ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๖ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๓๒ กัลป์
ตั้งอยู่ได้ตลอด ๖๔ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๕๐๐ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด
๑,๐๐๐ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๒,๐๐๐ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๔,๐๐๐๐ กัลป์
ตั้งอยู่ได้ตลอด ๘,๐๐๐ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๑๖,๐๐๐ กัลป์ ตั้งอยู่ได้
ตลอด ๒๐,๐๐๐ กัลป์ ตั้งอยู่ได้ตลอด ๖๐,๐๐๐ กัลป์ ฯ ล ฯ ตั้งอยู่ได้
ตลอด ๘๔,๐๐๐ กัลป์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ๒,๐๐๐ กัลป์ เป็นอุปปาทขณะอีก ๔๘,๐๐๐ กัลป์
เป็นวยขณะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๖๒๗] ส. จิตดวงหนึ่งตั้งอยู่ตลอดวัน ๑ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นดับไป แม้มากครั้งในวัน
๑ มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่าจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๖๒๘] ส. ธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่าจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**

ทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่น แม้สักอย่าง ๑ ที่เปลี่ยนแปลงไปเร็วเหมือนจิตเลย แม้การเปรียบเทียบว่าจิตได้เปลี่ยนแปลงไปเร็วเพียงไร ก็ทำได้ไม่ง่ายเลยทีเดียว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่าธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่าจิต.

[๖๒๕] ส. ธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่าจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลิงเที่ยวไปในป่า ในไพร จับกิ่งไม้ ปล่อยกิ่งนั้นแล้ว จับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้นแล้วจับกิ่งอื่น แม้ฉันใด ธรรมชาติที่เรียกว่า จิต บ้าง ว่า มโน บ้าง ว่า วิญญาณ บ้าง ก็ฉันนั้น เรียกว่า จิต บ้าง ว่า มโน บ้าง ว่า วิญญาณ บ้าง ก็ฉันนั้น แล ดวงอื่นเที่ยวเกิดขึ้น ดวงอื่นเที่ยวดับไป ทั้งคืนทั้งวัน ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่าจิต.

[๖๓๐] ส. จิตดวง ๑ ตั้งอยู่ได้ตลอดวัน ๑ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. จักขุวิญญาณตั้งอยู่ได้ตลอดวัน ๑ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๙. โสทวิญญาณ ฯ ล ฯ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ
กายวิญญาณ จิตเป็นอกุศล จิตสหระคด้วยราคะ จิตสหระคด้วยโทสะ
จิตสหระคด้วยโมหะ จิตสหระคด้วยมานะ จิตสหระคด้วยทิฏฐิ จิต-
สหระคด้วยวิจิกิจฉา จิตสหระคด้วยถีนะ จิตสหระคด้วยอุทธัจจะ จิต-
สหระคด้วยอหิริกะ จิตสหระคด้วยอนตตัปปะ ตั้งอยู่ได้ตลอดวัน ๑
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๓๑] ๘. จิตดวง ๑ ตั้งอยู่ได้ตลอดวัน ๑ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. บุคคลเห็นรูปด้วยตาทางจิตใจ ก็ฟังเสียงทางหู
ด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ ฯ ล ฯ คมกลิ้นทางจมูก ลิ้มรสทางลิ้น
ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ฯ ล ฯ รู้ธรรมารมณ์ทางใจด้วยจิตเดียวกัน
นั้นแหละ ฯ ล ฯ บุคคลรู้ธรรมารมณ์ทางใจด้วยจิตใด ก็เห็นรูปทางตา
ด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ ฯ ล ฯ ฟังเสียงทางหู คมกลิ้นทางจมูก
ลิ้มรสทางลิ้น ฯ ล ฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายด้วยจิตดวงเดียวกันนั้น
แหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๓๒] ๘. จิตดวง ๑ ตั้งอยู่ได้ตลอดวัน ๑ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลก้าวไปด้วยจิตใจ ก็ถอยกลับด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ ถอยกลับด้วยจิตใด ก็ก้าวไปด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ แลดูด้วยจิตใด ก็เหลียวซ้ายแลขวาด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ เหลียวซ้ายแลขวาด้วยจิตใจ ก็แลดูด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ กู้เข้าด้วยจิตใด ก็เหยียดออกด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ เหยียดออกด้วยจิตใด ก็กู้เข้าด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๓๓] ๓. เทพทั้งหลายผู้อุบัติในอากาศาณูจายตนภพ มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่จนตลอดอายุ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. มนุษย์ทั้งหลายก็มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่จนตลอดอายุ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๓๔] ๓. เทพทั้งหลายผู้อุบัติในอากาศาณูจายตนภพ มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่จนตลอดอายุ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. เทพชั้นจาตุมหาราช ๆ ล ฯ เทพชั้นดาวดึงส์...

เทพชั้นยามา... เทพชั้นคูลิต... เทพชั้นนิมมานรดี... เทพชั้นปรนิมมิต-
วสวัตตี... เทพชั้นพรหมปารีสข... เทพชั้นพรหมปุโรหิต... เทพชั้น
มหาพรหม... เทพชั้นปริตตาภา... เทพชั้นอัปมาณภา... เทพชั้น
อภัสสรา... เทพชั้นปริตตสุภา... เทพชั้นอัปมาณสุภา... เทพชั้น

สุภกัณหา... เทพชั้นเวหัพผลา... เทพชั้นอวิหา... เทพชั้นอาตปปา...
เทพชั้นสุทสสา... เทพชั้นสุทสสี ฯ ล ฯ เทพชั้นนอกนิฏฐา มีจิตดวงเดียว
ตั้งอยู่จนตลอดอายุ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๖๓๕] ส. เทพทั้งหลายผู้อุบัติในอากาศาณัญจายตนภพ มี
ประมาณอายุ ๒๐,๐๐๐ กัลป์ เทพเหล่านั้น มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ตลอด
๒๐,๐๐๐ กัลป์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มนุษย์ทั้งหลายมีประมาณอายุ ๑๐๐ ปี มนุษย์
เหล่านั้นก็มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ตลอด ๑๐๐ ปี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๖๓๖] ส. เทพทั้งหลายผู้อุบัติในอากาศาณัญจายตนภพ มี
ประมาณอายุ ๒๐,๐๐๐ กัลป์ เทพเหล่านั้นมีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ตลอด
๒๐,๐๐๐ กัลป์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เทพชั้นจาตุมหาราช มีประมาณอายุ ๕๐๐ ปี
เทพเหล่านั้นก็มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ตลอด ๕๐๐ ปี ฯ ล ฯ ตั้งอยู่ตลอด
๑,๐๐๐ ปี คือชั้นดาวดึงส์... ตั้งอยู่ตลอด ๒,๐๐๐ ปี คือชั้นยามา...
ตั้งอยู่ตลอด ๔,๐๐๐ ปี คือชั้นคุสิต... ตั้งอยู่ตลอด ๘,๐๐๐ ปี คือชั้น
นิมมานรดี... ตั้งอยู่ ๑๖,๐๐๐ ปี คือชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ตั้งอยู่
ตลอด ๑ ใน ๓ ส่วน ของกัลป์ คือชั้นพรหมปารีสัช... ตั้งอยู่ตลอด

กึ่งกัลป์ คือชั้นพรหมปุโรหิต ... ตั้งอยู่ตลอดกัลป์ ๑ คือชั้นมหาพรหม ... ตั้งอยู่ตลอด ๒ กัลป์ คือชั้นปริตตภา ตั้งอยู่ตลอด ๔ กัลป์ คือชั้นอัปปมาณาภา ... ตั้งอยู่ตลอด ๘ กัลป์ คือชั้นอาภัสสรา ... ตั้งอยู่ตลอด ๑๖ กัลป์ คือชั้นปริตตสุภา ... ตั้งอยู่ตลอด ๓๒ กัลป์ คือชั้นอัปปมาณสุภา ... ตั้งอยู่ตลอด ๖๔ กัลป์ คือชั้นสุภกนิหา ... ตั้งอยู่ตลอด ๕๐๐ กัลป์ คือชั้นเวหัพผลา ... ตั้งอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ กัลป์ คือชั้นอวิหา ... ตั้งอยู่ตลอด ๒,๐๐๐ กัลป์ คือชั้นอตัปปา ... ตั้งอยู่ตลอด ๔,๐๐๐ กัลป์ คือ ชั้นสุทตฺสา ... ตั้งอยู่ตลอด ๘,๐๐๐ กัลป์ คือชั้นสุทตฺสี ๗ ล ๗ เทพชั้นอนิฏฐา มีประมาณอายุ ๑๖,๐๐๐ กัลป์ เทพเหล่านั้น มีจิตดวงเดียว ตั้งอยู่ตลอด ๑๖,๐๐๐ กัลป์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๗ ล ๗

[๖๓๗] ป. จิตของเทพทั้งหลายผู้อุบัติในอากาศานัญจายตนภพ เกิดขึ้นครู่หนึ่ง ๆ คับไปครู่หนึ่ง ๆ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. เทพทั้งหลายผู้อุบัติในอากาศานัญจายตนภพ จุติครู่หนึ่ง ๆ อุบัติครู่หนึ่ง ๆ หรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๗ ล ๗

[๖๓๘] ส. เทพทั้งหลายผู้อุบัติในอากาศานัญจายตนภพ มีจิตดวงเดียวตั้งอยู่ตลอดอายุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เทพทั้งหลายผู้อุบัติในอากาศอันจุยตณภ
อุบัติด้วยจิตดวงใด ก็อุบัติด้วยจิตดวงเดียวกันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

จิตตฐิติกา จบ

อรรถกถาจิตตฐิติกา

ว่าด้วยการตั้งอยู่แห่งจิต

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องการตั้งอยู่แห่งจิต. ในปัญหานี้ ลัทธิแห่ง
ชนเหล่าใดว่า จิตดวง ๑ เท่านั้นย่อมตั้งอยู่ตลอดกาลนาน เพราะ
เห็นจิตแห่งสมาบัติ และภวังคจิตอันเป็นไปติดต่อกันโดยลำดับ คุณลัทธิ
นิกายอันธกะทั้งหลายในขณะนี้ อันมีประเภทตามที่กล่าวไว้ในหนหลัง
เพื่อชำระลัทธินั้น สกวาทีจึงถามปรวาทิว่า จิตดวงหนึ่งตั้งอยู่ได้
แม้ตลอดวันหรือ เป็นต้น ปรวาทิตอบรับรองว่า ใช่.

ในปัญหาว่า ถึงวันเป็นขณะเกิด นี้ ท่านทำคำถามด้วย
สามารถแห่งความเกิดและความดับโดยนัยเทศนาว่า สังขารทั้งหลาย
ไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
โดยไม่ถือเอาขณะตั้งอยู่แห่งจิต.

ถูกสกวาทีถามว่า ธรรมเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่า
จิตหรือ ปรวาทินั้นเมื่อไม่เห็นธรรมทั้งหลายเกิดดับเร็วกว่าจิต จึง
ตอบปฏิเสธ ถูกถามครั้งที่ ๒ ท่านปรารธนาความตั้งอยู่อันเป็นเวลา
นานแห่งจิตใด โดยหมายเอาจิตนั้น จึงตอบรับรอง.

ในปัญหาทั้งหลายว่า **จิตดวงเดียวตั้งอยู่จนตลอดอายุ**
หรือ ความว่า ปรวาทีย่อมตอบปฏิเสธโดยเว้นรูป และย่อมตอบ
รับรองผู้ที่เกิดในรูปด้วยสามารถแห่งพระบาลีว่า **เทวดาทั้งหลาย**
เหล่าใด ย่อมตั้งอยู่ตลอด ๘๔,๐๐๐ กัลป์ เป็นต้น ดังนี้.

ในปัญหาว่า **จิตย่อมเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง.** เป็นของปรวาทิ
สกวาทิตอบรับรองเพราะกลัวผิดจากพระสูตรว่า **สังขารทั้งหลายมี**
ความเกิดขึ้น และมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เป็นต้นแต่
ปรวาทินั้นย่อมปรารธนาความตั้งอยู่แห่งจิตด้วยสามารถแห่งลัทธิของ
ตน. คำที่เหลือในที่นี้มีอรรถง่ายทั้งนั้น แล.

อรรถกถาจิตตัญญูติกถา จบ

ถูกอุพกถา

[๖๓๕] **สกวาทิ** สังขารทั้งปวง เป็นคุณเข้าถึง คือร้อนระอุ
ไม่มีระยะว่างเว้น หรือ ?

ปรวาทิ ถูกแล้ว.

๓. สุขเวทนา สุขทางกาย สุขทางใจ สุขเป็นทิพย์
สุขของมนุษย์ สุขในลาภ สุขในสักการะ สุขในการไป สุขในการนอน
สุขในความเป็นใหญ่ สุขในความเป็นอธิบดี สุขของคฤหัสถ์ สุขของ
สมณะ สุขมีอาสวะ สุขไม่มีอาสวะ สุขมีอุปธิ สุขไม่มีอุปธิ สุขมี
อามิส สุขไม่มีอามิส สุขมีปีติ สุขไม่มีปีติ สุขในฉาน สุขคือความ
หลุดพ้น สุขในกาม สุขในการออกบวช สุขเกิดแต่ความวิเวก สุข
คือความสงบ สุขเกิดแต่ความตรัสรู้ มีอยู่ มีใช่หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. หากว่า สุขเวทนาฯ ๓ฯ สุขเกิดแก่ความตรัสรู้
มีอยู่ ก็ไม่ต้องกล่าวว่า สังขารทั้งปวงเป็นคุณเข้าถึง ไม่มีระยะว่างเว้น.

[๖๔๐] ๓. สังขารทั้งปวงเป็นคุณเข้าถึง ไม่มีระยะว่างเว้น
หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. สังขารทั้งปวงเป็นทุกขเวทนา เป็นทุกข์ทางกาย
เป็นทุกข์ทางใจ เป็นความโศกความรำไร ทุกขโทมนัส อุปายาส

คือความคับแค้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๔๑] ป. ไม่ฟังกล่าวว่า สังขารทั้งปวงเป็นคุณเข้าถึง ไม่
มีระยะว่างเว้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า คุณก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็น
ของร้อน คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย จักขุเป็นของร้อน รูปทั้งหลาย
เป็นของร้อน จักขุวิญญูณเป็นของร้อน จักขุสัมผัสเป็นของร้อน
แม้ความรู้สึกละเอียด อารมณ์อันใด เป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม
มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย แม้
อันนั้น ก็เป็นของร้อน ร้อนด้วยอะไร ร้อนด้วยไฟคือราคะ ด้วย
ไฟคือโทสะ ด้วยไฟคือโมหะ ร้อนด้วยชาติ ด้วยชรามรณะ
ด้วยโรค ด้วยปริเทวะ ด้วยทุกข์ ด้วยโทมนัส ด้วยอุปายาส
เรากล่าวว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน ฉะนี้ โสตะเป็นของร้อน
เสียงทั้งหลายเป็นของร้อน ฯลฯ มานะเป็นของร้อน กลิ่น
ทั้งหลายเป็นของร้อน ฯลฯ ชิวหาเป็นของร้อน รสทั้งหลายเป็น
ของร้อน ฯลฯ กายเป็นของร้อน โภจณัฐัพพะทั้งหลายเป็นของร้อน
ฯลฯ มโนเป็นของร้อน ธรรมทั้งหลายเป็นของร้อน มโนวิญญูณ

เป็นของร้อน มโนสัมผัสเป็นของร้อน ความรู้สึกเสวยอารมณ์
อันใด เป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม เกิด
ขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย แม้อันนั้น ก็เป็นของร้อน ร้อน
ด้วยอะไร ร้อนด้วยไฟระคะ ด้วยไฟคือโทสะ ด้วยไฟคือโมหะ
ร้อนด้วยชาติ ด้วยชรามรณะ ด้วยโสภ ด้วยปริเทวะ ด้วยทุกข์
ด้วยโทมนัส ด้วยอุปายาส เรากล่าวว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน
ฉะนั้น นี่ เป็นสูตรมืออยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น สังขารทั้งปวงก็เป็นคุณถ้ำถึง ไม่มี
ระยะว่างเว้นนะสิ.

[๖๔๒] ส. สังขารทั้งปวงเป็นคุณถ้ำถึง ไม่มีระยะว่างเว้น
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ
กามคุณมี ๕ ประการนี้ ๕ ประการอะไรบ้าง รูปทั้งหลายอันเป็น
วิสัยแห่งจักขุวิญญาณ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพึงใจ มีลักษณะ
น่ารัก ยั่วกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เสียงทั้งหลายอันเป็น
วิสัยแห่งโสตวิญญาณ ฯลฯ กลิ่นทั้งหลายอันเป็นวิสัยแห่งมาน-

๑. วิ. มหา. ๔/๕๕.

วิญญาณ ฯลฯ รสทั้งหลายอันเป็นวิสัยแห่งชีวหาวิญญาณ ฯลฯ
โณฏฐัพพะทั้งหลายอันเป็นวิสัยแห่งกายวิญญาณ ที่นำปรารธนา
น้ำใคร่ นำพึงใจ มีลักษณะน่ารักยั่วกาม เป็นที่ตั้งแห่งความ
กำหนด ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ ประการเหล่านี้แล
ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า สังขารทั้งปวงเป็น
คุณเข้าถึง ไม่มีระยะว่างเว้น.

[๖๔๓] ป. ไม่พึงกล่าวว่า สังขารทั้งปวงเป็นคุณเข้าถึง ไม่
มีระยะว่างเว้น หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เป็นลาภของพวกเขา พวกเขาได้ดีแล้ว ขณะเพื่อการ
อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขาแทงตลอดแล้ว ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เราได้เห็นนรกรชื่อว่า ฉฬสหายตนิกา ในนรกรชื่อว่า
ฉฬสหายตนิกา นั้น บุคคลเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยจักขุ ย่อม
เห็นแต่รูปที่มีลักษณะไม่นำปรารธนา มิได้เห็นรูปที่มีลักษณะนำ
ปรารธนา ย่อมเห็นแต่รูปที่มีลักษณะไม่นำใคร่ มิได้เห็นรูปที่มี
ลักษณะนำใคร่ ย่อมเห็นแต่รูปที่มีลักษณะไม่นำพึงใจ มิได้เห็น

รูปที่มีลักษณะน่าพึงใจ พังเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยโสต ฯลฯ
ดมกลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสอย่างใดอย่างหนึ่ง
ด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะ อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยกาย
 ฯลฯ รู้แจ้งธรรมารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยใจ ย่อมรู้แจ้งแต่
ธรรมารมณ์ที่มีลักษณะไม่น่าปรารถนา มิได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่มี
ลักษณะน่าปรารถนา ย่อมรู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่มีลักษณะไม่น่า
ใคร่ มิได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่มีลักษณะน่าใคร่ ย่อมรู้แจ้งแต่ธรรมา-
รมณ์ที่มีลักษณะไม่น่าพึงใจ มิได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่มีลักษณะน่า
พึงใจ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น สังขารทั้งปวงก็เป็นจุดเข้าถึง ไม่มี
มีระยะว่างเว้นนะสิ.

[๖๔๔] ส. สังขารทั้งปวงเป็นจุดเข้าถึง ไม่มีระยะว่างเว้น
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เป็นลาภของพวกเธอ พวกเธอได้ดีแล้ว ขณะเพื่ออยู่
ประพฤติพรหมจรรย์ พวกเธอแทงตลอดแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้ง
หลาย เราได้เห็นสวรรค์ ชื่อว่าฉัสตายนิกา ในสวรรค์ชื่อ

ฉฬสชาติตานัน บุคคลเห็นรูปอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยจักขุ ย่อมเห็นแต่รูปที่มีลักษณะน่าปรารถนา มิได้เห็นรูปที่มีลักษณะไม่น่าปรารถนา ย่อมเห็นแต่รูปที่มีลักษณะน่าใคร่ มิได้เห็นรูปที่มีลักษณะไม่น่าใคร่ ย่อมเห็นแต่รูปที่มีลักษณะน่าพึงใจ มิได้เห็นรูปที่มีลักษณะไม่น่าพึงใจ พึงเสียดอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยโสต ฯลฯ ตมกลืนอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโผฏฐัพพะอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยกาย ฯลฯ รู้แจ้งธรรมารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยใจ ย่อมรู้แจ้งในธรรมารมณ์ที่มีลักษณะน่าปรารถนา มิได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่มีลักษณะที่มีลักษณะไม่น่าปรารถนา ย่อมรู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่มีลักษณะน่าใคร่ มิได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่มีลักษณะไม่น่าใคร่ ย่อมรู้แจ้งแต่ธรรมารมณ์ที่มีลักษณะน่าพึงใจ มิได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่มีลักษณะไม่น่าพึงใจ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า สังขารทั้งปวงเป็นคุณแก่สิ่ง ไม่มีระยะว่างเว้น.

[๖๔๕] ป. ไม่พึงกล่าวว่า สังขารทั้งปวงเป็นคุณแก่สิ่ง ไม่มีระยะว่างเว้น หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

เป็นทุกข์ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าเป็นทุกข์ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์แท้สิ่ง ไม่มีระยะว่างเว้น.

[๖๔๖] ส. สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์แท้สิ่ง ไม่มีระยะว่างเว้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทาน มีผลไม่นำใคร่ มีผลไม่เป็นที่พอใจ มีผลแสดง มิทุกข์เป็นกำไร เป็นทุกข์เป็นวิบาก หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ศีล ฯลฯ อุโบสถ ฯลฯ ภาวนา ฯลฯ พรหมจรรย์มีผลไม่นำปรารถนา มีผลไม่นำใคร่ มีผลไม่เป็นที่พอใจ มีผลแสดง มิทุกข์เป็นกำไร มิทุกข์เป็นวิบาก หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ทาน มีผลนำปรารถนา มีผลนำใคร่ มีผลเป็นที่พอใจ มีผลไม่แสดง มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. หากว่า ทานมีผลนำปรารถนา มีผลนำใคร่ มีผลเป็นที่พอใจ มีผลไม่แสดง มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ก็ต้องไม่

กล่าวว่า สังขารทั้งปวง เป็นคุณเข้าถึง ไม่มีระยะว่างเว้น.

ส. สีล ฯลฯ อุโบสถ ฯลฯ ภาวนา ฯลฯ พรหม-
จรรย์มีผลน่าปรารถนา มีผลน่าใคร่ มีผลเป็นที่พอใจ มีผลไม่แสดง มี
สุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก มีใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พรหมจรรย์มีผลน่าปรารถนา มีผลน่า
ใคร่ มีผลเป็นที่พอใจ มีผลไม่แสดง มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก
ก็ต้องไม่กล่าวว่า สังขารทั้งปวง เป็นคุณเข้าถึง ไม่มีระยะว่างเว้น.

[๖๔๗] ส. สังขารทั้งปวงเป็นคุณเข้าถึง ไม่มีระยะว่างเว้น
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ความสงบ
ของบุคคลผู้ยินดีแล้ว ผู้มีธรรมอันได้สดับแล้ว เห็นอยู่ เป็นสุข
ความไม่เบียดเบียน คือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขใน
โลก ความคลายกำหนด คือความล่วงกามทั้งหลายเสียได้ เป็นสุข
ในโลก การที่นำอัสมิมานะออกเสียได้ นี้แลเป็นสุขอย่างยิ่ง
สุขยิ่งกว่าความสุขนั้น เราได้ถึงแล้วนั้นเป็นสุขเต็มทีทีเดียว วิช-
ชา ๓ เราได้บรรลุโดยลำดับแล้ว ข้อนี้แลเป็นสุขอย่างยิ่ง ดังนี้
เป็นสูตรมีอยู่จริง มีใช่หรือ ?

๑. ปุ. อุ. ๒๕/๕๑.

๗. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า สังขารทั้งปวงเป็น
คุณเข้าถึง ไม่มีระยะว่างเว้น.

กุกกุพุกกา จบ

อรรถกถากุกกุพุกกา

ว่าด้วยเข้าถึง คือความร้อนระอุ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องเข้าถึง. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดมีลัทธิคือ
มีความเห็นผิดคุณิกายโคติกะทั้งหลาย ในขณะนี้ว่า สังขารทั้งปวง
เป็นคุณเข้าถึง คือเป็นเช่นกับจาริกนรกอันเจือด้วยถ่านเพลิง โดยแน
นอน เพราะไม่พิจารณาถือเอาพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน สังขารทั้งปวงเป็น
ทุกข์ ดังนี้ เป็นต้น คำถามของสกวาทิเพื่อวิพากษ์ คือดำหนิ ลัทธิ
นั้นด้วยการชี้แจงถึงความสุขมีประการต่าง ๆ ของสังขารเหล่านั้น. คำ
ตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. ในปัญหานั้น คำว่า ไม่มีระยะว่างเว้น
หรือ ได้แก่ ไม่ทำเขตแดนส่วนหนึ่ง คือหมายความว่า ไม่ทำสิ่ง
ทั้งปวงนั้นแหละให้แปลกกัน. คำที่เหลือในที่ทั้งปวง พึงทราบโดยนัย
ที่แสดงไว้แล้วในบาลี พร้อมทั้งการชำระพระสูตรนั้นแล.

อรรถกถากุกกุพุกกา จบ

อนุப்புพาทิสมยกลา

[๖๔๘] สกวาที การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับ

หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

๓. บุคคลยังโสดาปัตติมรรคให้เกิดได้โดยลำดับ

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. บุคคลยังโสดาปัตติมรรคให้เกิดได้โดยลำดับ

หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผลได้โดยลำดับ

หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๔๙] ๓. การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลยังสกทาคามิมรรคให้เกิดได้โดยลำดับ

หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. บุคคลยังสกทาคามิมรรคให้เกิดได้โดยลำดับ

หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
๓. บุคคลกระทำให้งั้ซึ่งสกทาคามีผลได้โดยลำดับ หรือ ?
- ป. ไม่พืงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๖๕๐] ๓. การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. บุคคลยังอนาคามีมรรคให้เกิดได้โดยลำดับ
- ป. ไม่พืงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
๓. บุคคลยังอนาคามีมรรคให้เกิดได้โดยลำดับ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. บุคคลกระทำให้งั้ซึ่งอนาคามีผลได้โดยลำดับ หรือ ?
- ป. ไม่พืงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๖๕๑] ๓. การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๓. บุคคลยังอรหัตมรรคให้เกิดได้โดยลำดับ หรือ ?
- ป. ไม่พืงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. บุคคลยังอรหัตมรรคให้เกิดขึ้นได้โดยลำดับ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผลได้โดยลำดับ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๕๒] ๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นทุกข์ ?

ป. ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส และ บรรดาภิเลสพวกเดียวกัน ได้ ๑ ใน ๔ ส่วน.

๘. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระโศดาบัน อีก ๓ ใน ๔

ส่วน ไม่เป็นพระโศดาบัน, ๑ ใน ๔ ส่วน ถึง ได้ บรรลุ ทำให้แจ้ง เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งโศดาปัตติผล อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งโศดาปัตติผล ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระโศดาบันผู้สตัดกัณฑ์ตปุระมะ ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีชี ประกอบด้วยความ เลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ใน พระสงฆ์ ฯลฯ ประกอบด้วยอริยกัณฑ์ศีล อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่ ประกอบด้วยอริยกัณฑ์ศีล หรือ ?

๘. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ป. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล ละ อะไรด้วยการเห็นสมุทัย ฯลฯ ด้วยการเห็นนิโรธ ฯลฯ ด้วยการเห็น มรรค.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 543

ป. ละ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส
และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันได้ ๑ ใน ๔ ส่วน.

ส. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระโศดาบัน อีก ๓ ใน ๔
ส่วน ไม่เป็นพระโศดาบัน, ๑ ใน ๔ ส่วน ถึง ได้ บรรลุ ทำให้แจ้ง
เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งโศดาปัตติผล อีก ๓ ใน ๔ ส่วน
ไม่ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งโศดาปัตติผล, ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระโศ-
ดาบันผู้ตัดขัตตปุระมะ ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีชี ประกอบด้วยความ
เลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ใน
พระสงฆ์ ฯลฯ ประกอบด้วยอริยกันตศีล อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่
ประกอบด้วยอริยกันตศีล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ.

[๖๕๓] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ละ
อะไรได้ด้วย การเห็นทุกข์.

ป. ละกามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ
และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันได้ ๑ ใน ๔ ส่วน.

ส. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระสกทาคามี อีก ๓ ใน
๔ ส่วน ไม่เป็นพระสกทาคามี. ๑ ใน ๔ ส่วน ถึง ได้ บรรลุ ทำ
แจ้ง เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล อีก ๑ ใน ๔ ส่วน
ไม่ถูกต้องด้วยนามกาย อยู่ซึ่งสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ.

๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นสมุทัย ฯลฯ ด้วยการเห็นนิโรธ ฯลฯ ด้วยการเห็นมรรค.

ป. ละกามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันได้ ๑ ใน ๔ ส่วน.

๘. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระสกทาคามี อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่เป็นพระสกทาคามี, ๑ ใน ๔ ส่วน ถึงได้บรรลุ ทำให้แจ้ง เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๕๔] ๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นทุกข์.

ป. ละกามราคะอย่างละเอียด พยาบาทอย่างละเอียด และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันได้ ๑ ใน ๔ ส่วน.

๘. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระอนาคามี อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่เป็นพระอนาคามี ๑ ใน ๔ ส่วน ถึงได้บรรลุ ทำให้แจ้ง เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งอนาคามีผล, อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งอนาคามีผล, ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ฯลฯ ผู้อุปหัจจปรินิพพายี ฯลฯ ผู้สังขารปรินิพพายี ฯลฯ ผู้สังขารปรินิพพายี ฯลฯ ผู้อุทรังโสโตอกนิฏฐ-

คามิ อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่เป็นพระอนาคามิ ผู้อุทซังโสโตกนิฏฐคามิ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นสมุทัย ฯลฯ ด้วยการเห็นนิโรธ ฯลฯ ด้วยการเห็นมรรค.

ป. ละกามราคะอย่างละเอียด พยาบาทอย่างละเอียด และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันได้ ๑ ใน ๔ ส่วน.

ส. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระอนาคามิ อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่เป็นพระอนาคามิ, ๑ ใน ๔ ส่วน ถึง ได้ บรรลุ ทำให้แจ้ง เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายซึ่งอนาคามิผล อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งอนาคามิผล, ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระอนาคามิ ผู้อันตราปรินิพพายี ฯลฯ ผู้อุปหัจจปรินิพพายี ฯลฯ ผู้สังขารปรินิพพายี ฯลฯ ผู้สสังขารปรินิพพายี ฯลฯ ผู้อุทซังโสโตกนิฏฐคามิ อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่เป็นพระอนาคามิ ผู้อุทซังโสโตกนิฏฐคามิ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๕๕] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล ละอะไรได้ด้วยการเห็นทุกข์.

ป. ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทซังจะ อวิชชา

และบรรดาภิเลสพวกเดียวกัน ๑ ใน ๔ ส่วน.

ส. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระอรหันต์ อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่เป็นพระอรหันต์, ๑ ใน ๔ ส่วน ถึง ได้ บรรลุ ทำให้แจ้ง เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งอรหัตผล, อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งอรหัตผล, ๑ ใน ๔ ส่วนเป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุ ประโยชน์ตนแล้ว มีเครื่องผูกไว้ในภพ ลื่นไปรอบแล้ว พันวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ มีลิมอันยกขึ้นแล้ว มีคูอันกลบแล้ว มีเสาระเนียดอัน ถอนขึ้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีลิมสลัก เป็นอริยะ ลคฺชง คือมานะ วางภาระแล้ว หมดเครื่องผูกพันแล้ว มีชัชชนะอย่างดีวิเศษแล้ว ท่าน กำหนดรู้ทุกข์แล้ว ละสมุทัยแล้ว ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว ยังมรรคให้เกิด แล้ว รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งแล้ว กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้แล้ว ละธรรมที่ควรละแล้ว บำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้ง ซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่ง ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง หรือ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล ละ ะอะไรได้ด้วยการเห็นสมุทัย ฯลฯ ด้วยการเห็นนิโรธ ฯลฯ ด้วยการ เห็นมรรค.

ป. ละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจะ อวิชชา

และบรรดาภิเลสพวกเดียวกันได้ ๑ ใน ๔ ส่วน.

๓. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นพระอรหันต์ อีก ๓ ใน ๔

ไม่เป็นพระอรหันต์, ๑ ใน ๔ ส่วน ถึง ได้ บรรลุ ทำให้แจ้ง เข้า
ถึงอยู่ ถูกต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งอรหัตผล อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ไม่ถูก
ต้องด้วยนามกายอยู่ซึ่งอรหัตผล. ๑ ใน ๔ ส่วน เป็นผู้ปราศจากราคะ
โทสะ โมหะแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระแล้ว บรรลุ
ประโยชน์ตนแล้ว มีเครื่องผูกไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว พันวิเศษแล้ว
เพราะรู้ชอบ มีลิมสลักอันยกขึ้นแล้ว มีอุอันกลบแล้ว มีเสาระเนียด
อันถอนขึ้นแล้ว เป็นผู้ไม่มีลิมสลัก เป็นอริยะ ลคฺชง ก็อมาณะ
แล้ว มีเครื่องผูกพันแล้ว มีชัยชนะอย่างดีวิเศษแล้ว ท่านกำหนด
รู้ทุกข์แล้ว ละสมุทัยแล้ว ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว ยังมรรคให้เกิดขึ้นแล้ว
รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้อย่างแล้ว กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้แล้ว ละ
ธรรมที่ควรละแล้ว บำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญแล้ว ฯลฯ ทำให้แจ้ง
ซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว อีก ๓ ใน ๔ ส่วน ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่ง
ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง หรือ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๕๖] ๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล เมื่อ
เห็นทุกข์ พึงกล่าวว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว หรือ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. เมื่อเห็นทุกข์แล้ว พึงกล่าวว่า ผู้ตั้งอยู่แล้วใน
ผล หรือ?

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ส. เมื่อเห็นสมุทัย ฯลฯ เมื่อเห็นนิโรธ ฟังกล่าว
ว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เมื่อเห็นนิโรธแล้ว ฟังกล่าวว่า ผู้ตั้งอยู่แล้วใน
ผล หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๕๗] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล เมื่อ
เห็นมรรค ฟังกล่าวว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว เมื่อเห็นมรรคแล้ว ฟังกล่าว
ว่า ผู้ตั้งอยู่แล้วในผล หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เมื่อเห็นทุกข์ ฟังกล่าวว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว เมื่อ
เห็นทุกข์แล้ว ฟังกล่าวว่า ผู้ตั้งอยู่แล้วในผล
หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ส. เมื่อเห็นมรรค ฟังกล่าวว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว
เมื่อเห็นมรรคแล้ว ฟังกล่าวว่า ผู้ตั้งอยู่แล้ว
ในผล หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. เมื่อเห็นสมุทัย ฯลฯ เมื่อเห็นนิโรธ ฟังกล่าว

ว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว เมื่อเห็นนิโรธแล้ว ฟัง
กล่าวว่า ตั้งอยู่แล้วในผล หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๕๘] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล เมื่อ
เห็นทุกข์ ฟังกล่าวว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว เมื่อเห็นทุกข์แล้ว ไม่ฟังกล่าว
ว่า เป็นผู้ที่ควรกล่าวว่าตั้งอยู่แล้วในผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อเห็นมรรค ฟังกล่าวว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว
เมื่อเห็นมรรคแล้ว ไม่ฟังกล่าวว่า เป็นผู้ที่ควรกล่าวว่าตั้งอยู่แล้วในผล
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เมื่อเห็นสมุทัย ฯลฯ เมื่อเห็นนิโรธ ฟังกล่าว
ว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว เมื่อเห็นนิโรธแล้ว ไม่ฟังกล่าวว่า เป็นผู้ที่ควร
กล่าวว่าตั้งอยู่แล้วในผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อเห็นมรรค ฟังกล่าวว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว
เมื่อเห็นมรรคแล้ว ไม่ฟังกล่าวว่า เป็นผู้ที่ควร
กล่าวว่าตั้งอยู่แล้วในผล หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๕๙] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล เมื่อ
เห็นทุกข์ ฟังกล่าวว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว เมื่อเห็นทุกข์แล้ว ไม่ฟังกล่าว

ว่า เป็นผู้ที่ควรกล่าวที่ตั้งอยู่แล้วในผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเห็นทุกข์ไร้ประโยชน์ หรือ

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เมื่อเห็นสมุทัย ฯลฯ เมื่อเห็นนิโรธ พึงกล่าว

ว่า ผู้ดำเนินไปแล้ว เมื่อเห็นนิโรธแล้ว ไม่พึงกล่าวว่าเป็นผู้ควร
กล่าวว่าตั้งอยู่แล้วในผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเห็นนิโรธไร้ประโยชน์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๖๐] ป. เมื่อเห็นทุกข์แล้ว สัจจะ ๔ ก็เป็นอันได้เห็น
แล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ป. ทุกขสัจเป็นสัจจะ ๔ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๖๑] ส. เมื่อเห็นรูปขันธ์โดยความไม่เที่ยงแล้ว ขันธ์ ๕
ก็เป็นอันได้เห็นโดยความไม่เที่ยง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รูปขันธ์เป็นขันธ์ ๕ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

- [๖๖๒] ส. เมื่อเห็นจักขายตนะโดยความไม่เที่ยงแล้ว อายุ-
ตนะ ๑๒ ก็เป็นอันได้เห็นโดยความไม่เที่ยง
หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. จักขายตนะเป็นอายุตนะ ๑๒ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๖๖๓] ส. เมื่อเห็นจักขุธาตุโดยความไม่เที่ยงแล้ว ธาตุ ๑๘
ก็เป็นอันได้เห็นโดยความไม่เที่ยง หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. จักขุธาตุเป็นธาตุ ๑๘ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๖๖๔] ส. เมื่อเห็นจักขุนทรีย์ โดยความไม่เที่ยงแล้ว
อินทรีย์ ๒๒ ก็เป็นอันได้เห็นโดยความไม่เที่ยง
หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. จักขุนทรีย์ เป็นอินทรีย์ ๒๒ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๖๖๕] ส. บุคคลทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผลได้ด้วยญาณ ๔
หรือ ?

๑. ญาณ ๔ คือ ญาณในอริยสัจ ๔.

- ป. ถูกแล้ว.
ส. โสดาปัตติผล เป็น ๔ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
ส. บุคคลทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผลได้ด้วยญาณ ๘ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. โสดาปัตติผลเป็น ๘ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
ส. บุคคลทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผลได้ด้วยญาณ ๑๒ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. โสดาปัตติผลเป็น ๑๒ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
ส. บุคคลทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผลด้วยญาณ ๔๔ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.

๑. ญาณ ๘ คือ ญาณในอริยสัจ ๔ และญาณในปฏิสัมมิตา ๔.
๒. ญาณ ๑๒ คือ ญาณในปฏิจจนุปบาทอันมีองค์ ๑๒.
๓. ญาณ ๔๔ คือ ญาณวัตถุ ๔๔ ที่มาใน ส.นิ. ๑๖/๑๑๕.

ส. โสดาปัตติผล เป็น ๔๔ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. บุคคลทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผลได้ด้วยญาณ ๗๗ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โสดาปัตติผลเป็น ๗๗ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๖๖] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ตรัสรู้ธรรมโดยลำดับ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุ**

ทั้งหลาย มหาสมุทราตไปโดยลำดับ ลุ่มไปโดยลำดับ ลึกไป

โดยลำดับ มิได้ลึกเป็นหวแต่เบื้องต้นทีเดียว แม้ฉันใด ใน

ธรรมวินัยนี้ ก็ฉันนั้นเทียวแล เป็นการศึกษาโดยลำดับ เป็น

การกระทำโดยลำดับ เป็นการปฏิบัติโดยลำดับ มิได้เป็นการแทง

ตลอดโดยรู้ทั่วถึงแต่เบื้องต้นทีเดียว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่

หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

๑. ญาณ ๗๗ คือ ญาณวัตถุ ๗๗ ที่มาใน ส. นี. ๑๖/๑๒๗.

๒. อัง. อฏฺฐก. ๒๓/๑๑๐.

ป. ถ้าอย่างนั้น การตรัสรู้ธรรมก็เป็นการตรัสรู้
โดยลำดับนะสิ.

[๖๖๗] ป. ไม่ฟังกล่าวว่า ตรัสรู้ธรรมโดยลำดับ หรือ?
ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ผู้เป็นปราชญ์
ฟังกำจัดมลทินของตนทีละน้อย ๆ ทุก ๆ ขณะโดยลำดับ ดุจช่าง
ทองกำจัดมลทินทอง ฉะนั้น ดังนี้ เป็นสูตรมืออยู่จริง มิใช่หรือ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น การตรัสรู้ธรรมก็เป็นการตรัสรู้โดย
ลำดับนะสิ.

[๖๖๘] ส. การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับ หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านพระควัมปติเถระได้กล่าวกะถิกมูทั้งหลาย ดังนี้
ว่า คำนี้ข้าพเจ้าได้สดับมาโดยตรง ได้รับมาโดยตรงต่อพระผู้มี-
พระภาคเจ้าว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดเห็นทุกข์ ผู้นั้นย่อม
เห็นเหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ด้วย ย่อมเห็นธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์
ด้วย ย่อมเห็นปฏิบัติอันให้ถึงธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ด้วย ผู้ใด
เห็นเหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ ผู้นั้นย่อมเห็นทุกข์ด้วย ย่อมเห็นธรรม

เป็นที่ดับแห่งทุกข์ด้วย ย่อมเห็นปฏิบัติทำให้ถึงธรรมเป็นที่ดับแห่ง
ทุกข์ด้วย ผู้ใดเห็นธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ ผู้นั้นย่อมเห็นทุกข์
ด้วย ย่อมเห็นเหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ด้วย ย่อมเห็นปฏิบัติอัน
ให้ถึงธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ ผู้ใดเห็นปฏิบัติอันให้ถึงธรรมเป็น
ที่ดับแห่งทุกข์ ผู้นั้นย่อมเห็นทุกข์ด้วย ย่อมเห็นเหตุเกิดขึ้น
แห่งทุกข์ด้วย ย่อมเห็นธรรมเป็นที่ดับแห่งทุกข์ด้วย ดังนี้ เป็น
สูตรมียุ่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การตรัสรู้ธรรม
เป็นการตรัสรู้โดยลำดับ.

[๖๖๕] ส. การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า พร้อมกับการ
ถึงพร้อมด้วยทัศนะของท่าน พระโสดาบัน ท่าน ฯลฯ เป็น
ผู้ไม่ควรทำความผิดสถานหนัก ๖ ประการ ดังนี้ เป็นสูตรมียุ่จริง
มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การตรัสรู้ธรรม
เป็นการตรัสรู้โดยลำดับ.

[๖๗๐] ส. การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใดธรรมจักขุ คือ ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากผงฝ้า ได้เกิดขึ้นแก่พระอริยสาวกว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา สมัยนั้นพร้อมกับความเกิดขึ้นแห่งโศดาปัตติมรรค อริยสาวกนั้นละสังขโยชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?**

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับ.

อนุப்புพพาทิสมยกา จบ

อรรถกถาอนุப்புพพาทิสมยกา

ว่าด้วยการตรัสรู้โดยลำดับ

บัดนี้ เป็นเรื่องการตรัสรู้โดยลำดับ. ในเรื่องนั้น ถัทธิแห่งการตรัสรู้ต่าง ๆ ของชนเหล่าใด คุณถัทธิของนิกายอันธกะ นิกายสัพพัตถิกะ นิกายสมัตติยะ และนิกายภัทรยานิกะทั้งหลายในขณะนี้อันเกิดขึ้นแล้ว

อย่างนี้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล ย่อมละกิเลสทั้งหลายได้บางอย่างด้วยการเห็นซึ่งทุกข์ ย่อมละกิเลสบางอย่างได้ด้วยการเห็นสมุทัย... นิโรธ... มรรคโดยทำนองเดียวกัน และย่อมละกิเลสทั้งหลายที่เหลือ เพราะทำการละกิเลสโดยลำดับ ๑๖ ส่วนอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ จึงบรรลुความเป็นพระอรหันต์ ดังนี้ โดยไม่พิจารณาถือเอาพระสูตรทั้งหลายที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า :-

ผู้มีปัญญา พึงกำจัดมลทินของตนที่-

ละน้อย ๆ ทุกๆ ขณะ ดูช่างทองกำจัดมลทิน-

ทอง ฉะนั้น ดังนี้.

เพื่อดำนิลัทธิแห่งชนเหล่านั้น สกวาที่จึงถามว่า การตรัสรู้ธรรมเป็นการตรัสรู้โดยลำดับหรือ คำตอบรับรองเป็นของปรวาที. ถูกถามว่า บุคคลยังโศดาปัตติมรรคให้เกิดได้โดยลำดับหรือ ปรวาทีปฏิเสธเพราะกลัวว่า การตรัสรู้มีจำนวนมากมายของมรรคเดียว. ถูกถามครั้งที่ ๒ ตอบรับรองด้วยสามารถแห่งการเห็นทุกข์เป็นต้น. อีกอย่างหนึ่ง ปรวาทียอมตอบรับรองว่า ญาณแม้ทั้ง ๔ เหล่านั้น เป็นโศดาปัตติมรรคหนึ่งเท่านั้น แต่ยอมปรารธนาผลเพียงหนึ่ง เพราะฉะนั้น จึงปฏิเสธ. แม้ในสกทาคามีมรรค เป็นต้น ก็เช่นนี้เหมือนกัน.

ในปัญหาว่า เมื่อเห็นมรรคแล้วพึงกล่าวที่ตั้งอยู่แล้วในผลหรือ อธิบายว่า การเห็นทุกข์เป็นต้นยังไม่สำเร็จ แต่การเห็นนั้นชื่อว่าสำเร็จด้วยการเห็นของมรรคแล้ว จากนั้นจึงถึงซึ่งการนับว่าผู้

นั่นตั้งอยู่ในผล เหตุใด เพราะเหตุนี้ ประวาที่จึงตอบรับรองว่า ใช่.

คำถามของปรวาที่ว่า **เมื่อเห็นทุกข์แล้ว สัจจะทั้ง ๔ ก็**
เป็นอันได้เห็นแล้วหรือ สกวาที่ตอบรับรองด้วยสามารถแห่งการ
ตรัสรู้สัจจะทั้ง ๔ นั้นพร้อมกัน เมื่อซักอีกว่า **ทุกข์สัจจะเป็น**
สัจจะทั้ง ๔ หรือ สกวาที่นั่นนั่นแหละตอบปฏิเสธ เพราะสัจจะทั้ง
๔ มีสภาวะต่างกัน. คำถามว่า **เมื่อเห็นรูปันธ์โดยความเป็นของ**
ไม่เที่ยงแล้ว เป็นของสกวาที่. คำรับรองเป็นของปรวาที่ เพราะ
ลัทธิของท่านว่า **เมื่อบุคคลแทงตลอดธรรมอันหนึ่งโดยความเป็นของ**
ไม่เที่ยงแล้ว ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้แทงตลอดธรรมแม้ทั้งปวง คุณบุคคลรู้อุส
แห่งน้ำเพียงหยาดเดียวจากสมุทร ย่อมเป็นผู้เชื่อว่ารู้อุสน้ำที่เหลือ ดังนี้.

คำว่า **ด้วยญาณ ๔** ได้แก่ ด้วยญาณในทุกข์เป็นต้น ได้
แก่ ญาณในอริยสัจ ๔. คำว่า **ด้วยญาณ ๘** ได้แก่ ด้วยสัจ-
ญาณ ๔ อันทั่วไป แก่พระสาวกทั้งหลาย และปฏิสัมภิทาญาณ ๔. คำว่า
ด้วยญาณ ๑๒ ได้แก่ ด้วยญาณในปัจจุสมุปบาทอันมีองค์ ๑๒.
คำว่า **ด้วยญาณ ๔๔** ได้แก่ ด้วยญาณที่ท่านกล่าวไว้ในนิทาน.
วรรคอย่างนี้ว่า ญาณในชรา มรณะ และญาณในเหตุเกิดขึ้นแห่งชรา
และมรณะ. คำว่า **ด้วยญาณ ๗๗** ได้แก่ ด้วยญาณที่ท่านกล่าว
ไว้ในนิทานวรรคนั้นนั่นแหละอย่างนี้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** ชรา
และมรณะเป็นของไม่เที่ยงเป็นสังขตะเกิดขึ้นเพราะอาศัยกัน มีความ
สิ้นไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็น

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 559

ธรรมดา. คำที่เหลือในที่นี้ ฟังทราบโดยนัยแห่งพระบาลีพร้อมกับการ
ชำระพระสูตร นั้นแล.

อรรถกถาอนุปปาหิสมยกถา จบ

โฆหารกถา

[๖๗๑] สกวาที พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเป็น
โลกุตตระ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว

ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า กระทบ
โสตที่เป็นโลกุตตระ ไม่กระทบโสตที่เป็นโลกิยะ รับรู้ได้ด้วยวิญญาน
ที่เป็นโลกุตตระ รับรู้ไม่ได้ด้วยวิญญานที่เป็นโลกิยะ พระสาวกทั้งหลาย
รับรู้ได้ บุคคลทั้งหลายรับรู้ไม่ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๖๗๒] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า กระทบ
โสตที่เป็นโลกิยะ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
กระทบโสตที่เป็นโลกิยะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระ-
ภาคพุทธเจ้าเป็นโลกุตตระ

[๖๗๓] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า รับรู้ได้
ด้วยวิญญานที่เป็นโลกิยะ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
รับรู้ได้ด้วยวิญญานที่เป็นโลกิยะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระดำรัสของพระ-

ผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็นโลกุตตระ.

[๖๗๔] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าปุถุชน
ทั้งหลายรับรู้ได้ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ปุถุชนรับรู้พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าได้ ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็นโลกุตตระ.

[๖๗๕] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็น
โลกุตตระหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน เป็นโศดาปัตติมรรค เป็นโศดาปัตติผล เป็นสกทาคามิมรรค เป็นสกทาคามิผล เป็นอนาคามิมรรค เป็นอนาคามิผล เป็นอรหัตมรรค เป็นอรหัตผล เป็นสติปัญญา เป็นสัมมัปปธาน เป็นอิทธิบาท เป็นอินทรีย์ เป็นพละ เป็นโพชฌงค์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๗๖] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็น
โลกุตตระ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ใคร ๆ ที่ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าได้ มีอยู่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โลกุตตรธรรม ฟังรับรู้ได้ด้วยโสต กระทบที่
โสตมาสู่คลองแห่งโสต หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๖๗๗] ส. โลกุตตรธรรม ไม่ฟังรับรู้ได้ด้วยโสตไม่กระทบ
ที่โสตไม่มาสู่คลองแห่งโสต มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า โลกุตตรธรรมไม่ฟังรับรู้ได้ด้วยโสต ไม่
กระทบที่โสต ไม่มาสู่คลองแห่งโสต ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระดำรัสของ
พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็นโลกุตตระ.

[๖๗๘] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็น
โลกุตตระ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ใครๆ ที่ฟังยินดีในพระดำรัสของพระผู้มีพระ-
ภาคพุทธเจ้ามีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โลกุตตรธรรมเป็นที่ตั้งแห่งราคะ เป็นที่ตั้งแห่ง
ความยินดี เป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา เป็นที่ตั้ง
แห่งความติด เป็นที่ตั้งแห่งความสยบ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๖๗๕] ส. โลกุตตรธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งราคะ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยินดี ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความติด ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความสยบ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า โลกุตตรธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งราคะ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยินดี ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความติด ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความสยบ ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเป็นโลกุตตระ.

[๖๗๖] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็นโลกุตตระ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ใคร ๆ ที่ฟังขัดเคืองพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้ามีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โลกุตตรธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโทสะ เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง เป็นที่ตั้งแห่งความกระทบกระเทือน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๗๗] ส. โลกุตตรธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งโทสะ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความกระทบกระเทือน มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า โลกุตตรธรรม ไม่เป็นที่ตั้งแห่งโทสะ
ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความกระทบกระเทือน
ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็นโลกุตตระ.

[๖๘๒] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็น
โลกุตตระ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ใคร ๆ ที่ฟังหลงในพระดำรัสของพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้ามีอยู่จริง หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โลกุตตรธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโมหะ กระทำ ความ
ไม่รู้ กระทำให้ตาบอด เป็นที่เสื่อมสิ้นแห่งปัญญา เป็นฝักฝ่ายแห่ง
ความคับแค้น ไม่เป็นไปพร้อมเพื่อนิพพาน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๘๓] ส. โลกุตตรธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งโมหะ ไม่กระทำ
ความไม่รู้ ไม่กระทำให้ตาบอด เป็นที่เจริญแห่งปัญญา ไม่เป็นฝักฝ่าย
แห่งความคับแค้น เป็นไปพร้อมเพื่อนิพพาน มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า โลกุตตรธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งโมหะ ไม่
กระทำ ความไม่รู้ ไม่กระทำให้ตาบอด เป็นที่เจริญแห่งปัญญา ไม่เป็น
ฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปพร้อมเพื่อนิพพาน ก็ต้องไม่กล่าวว่า
พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็นโลกุตตระ.

[๖๘๔] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็น
โลกุตตระ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. คนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ฟังพระดำรัสของพระผู้มี-
พระภาคพุทธเจ้าอยู่ คนเหล่านั้นทั้งหมดเชื่อว่ายังมรรคให้เกิดขึ้นได้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๘๕] ส. คนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ฟังพระดำรัสของพระผู้มี-
พระภาคพุทธเจ้าอยู่ คนเหล่านั้นทั้งหมดเชื่อว่ายังมรรคให้เกิดขึ้นได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พาลปุถุชน ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค-
พุทธเจ้าอยู่ พาลปุถุชนก็เชื่อว่ายังมรรคให้เกิดขึ้นได้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. คนทำมาตุฆาต ฯลฯ คนทำปิตุฆาต... คนทำ
อรหันตฆาต... คนทำโลหิตุปบาท ฯลฯ คนทำสังฆเภท ฟังพระดำรัส
ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าอยู่ คนทำสังฆเภท ก็เชื่อว่ายังมรรคให้เกิด
ได้ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๘๖] ป. กองข้าวก็ดี กองทองคำดี ใช้ไม้เท้าทองช้อน
ได้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. เหมือนกันนั้นแหละ ธรรมที่เป็นโลกียะก็ดี ที่
เป็นโลกุตระก็ดี พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมตรัสด้วยพระดำรัสที่เป็น
โลกุตระ

[๖๘๗] ส. กองข้าวก็ดี กองทองก็ดี ใช้ไม้เท้าต้อนละหุ่ง
ซึ่งบอกก็ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เหมือนกันนั้นแหละ ธรรมที่เป็นโลกียะก็ดี ที่
เป็นโลกุตระก็ดี พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าย่อมตรัสด้วยพระดำรัสที่เป็น
โลกียะ.

[๖๘๘] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อตรัส
โลกียธรรมก็เป็นโลกียะ เมื่อเป็นโลกุตระธรรม ก็เป็นโลกุตระ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อตรัสโลกียธรรม พระดำรัสนั้น กระทบโสด
ที่เป็นโลกียะ เมื่อตรัสโลกุตระธรรม ก็กระทบโสดที่เป็นโลกุตระ
เมื่อตรัสโลกียธรรม คนทั้งหลายรับรู้ได้ด้วยวิญญูณที่เป็นโลกียะ เมื่อ
ตรัสโลกุตระธรรม ก็รับรู้ได้ด้วยวิญญูณที่เป็นโลกุตระ เมื่อตรัส
โลกียธรรม บุคคลทั้งหลายรับรู้ได้ เมื่อตรัสโลกุตระธรรม พระสาวก
ทั้งหลายรับรู้ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๖๘๕] ป. ไม่พึงกล่าวว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาค-
พุทธเจ้า เมื่อตรัสโลกิยธรรม ก็เป็นโลกิยะ เมื่อตรัสโลกุตตรธรรม
ก็เป็นโลกุตตระ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าตรัสทั้งโลกิยธรรมและ
โลกุตตรธรรม มิใช่ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าตรัสทั้งโลกิ-
ยธรรมและโลกุตตรธรรม ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระดำรัส
ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อตรัสโลกิยธรรม ก็เป็นโลกิยะ เมื่อ
ตรัสโลกุตตรธรรม ก็เป็นโลกุตตระ.

[๖๘๐] ส. พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อตรัส
โลกิยธรรม ก็เป็นโลกิยะ เมื่อตรัสโลกุตตรธรรม ก็เป็นโลกุตตระ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อตรัสมรรค ก็เป็นมรรค เมื่อตรัสธรรมมิใช่
มรรค ก็เป็นธรรมมิใช่ มรรค เมื่อตรัสผล ก็เป็นผล เมื่อตรัสธรรม
มิใช่ผล ก็เป็นธรรมมิใช่ผล เมื่อตรัสนิพพาน ก็เป็นนิพพาน เมื่อ
ตรัสธรรมมิใช่ นิพพาน ก็เป็นธรรมมิใช่ นิพพาน เมื่อตรัสสังขตะ ก็
เป็นสังขตะ เมื่อตรัสอสังขตะ ก็เป็นอสังขตะ เมื่อตรัสรูป ก็เป็นรูป

มิใช่เวทนา ก็เป็นธรรมมิใช่เวทนา เมื่อตรัสสัญญา ก็เป็นสัญญา
เมื่อตรัสธรรมมิใช่สัญญา ก็เป็นธรรมมิใช่สัญญา เมื่อตรัสสังขาร
ก็เป็นสังขาร เมื่อตรัสธรรมมิใช่สังขาร ก็เป็นธรรมมิใช่สังขาร เมื่อ
ตรัสวิญญาณ ก็เป็นวิญญาณ เมื่อตรัสธรรมมิใช่วิญญาณ ก็เป็นธรรม
มิใช่วิญญาณ หรือ.

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

โฆหารกถา จบ

อรรถกถาโฆหารกถา

ว่าด้วยโฆหาร

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องโฆหาร คือถ้อยคำที่กล่าวเรียกสิ่งต่าง ๆ.
ในเรื่องนั้น ลัทธิแห่งชนเหล่าใดในขณะนี้จุลลัทธิของนิกายอันธกะ
ทั้งหลายว่า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้แล้ว ย่อมตรัสรู้ เรียก
ด้วยคำอันเป็นโลกุตตระ ดังนี้ คำถามของสกวาทีหมายชนเหล่านั้น.
คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ ด้วยสามารถแห่งลัทธิ. คำว่า โสตะที่
เป็นโลกุตตระ เป็นต้น ท่านกล่าวแล้ว เพื่อแสดงเวลาที่ปรวาทิ
นั้นไม่ควรจะกล่าว คือเป็นคำที่ไม่ถูกต้อง. ในข้อนี้ท่านอธิบายไว้ดังนี้
ว่า สัททายนะนั้นแหละ ท่านไม่ควรกล่าวว่า เป็นโลกุตตระ หรือว่า
แม้โสตะ เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน.

ในข้อว่า หากว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
กระทบโสตที่เป็นโลกียะ นี้ความว่า บุคคลไม่พึงถือเอาเนื้อความ
อย่างนี้ว่า ถ้าว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคนั้นพึงกระทบโลกุตตระ
ทั้งหลาย พระดำรัสนั้นพึงเป็นโลกุตตระไซริ. ในข้อนี้ ก็เมื่อพระดำรัส
ของพระผู้มีพระภาคกระทบอยู่ซึ่งโลกียะ พระดำรัสนั้น มิได้ชื่อว่า เป็น
โลกุตตระ. แม้ในคำว่า ด้วยวิญญูณที่เป็นโลกียะ นี้ได้แก่
ด้วยโลกีย์เท่านั้น. ความเป็นโลกีย์โดยประการอื่นนั้น มิประการมิใช่
น้อย. จริงอยู่โลกุตตระย่อมรู้ได้ด้วยญาณแม้อันเป็นโลกีย์. บัณฑิตพึง
ทราบเนื้อความทั้งปวง โดยสมควรอย่างนี้.

ในปัญหาทั้งหลายว่า **ชนเหล่านั้นทั้งหมดชื่อว่ายังมรรค**
ให้เกิดได้หรือ ปรวาทีย่อมปฏิเสธ เพราะหมายเอาเฉพาะผู้ไม่ได้
มรรค แต่รับรอง หมายเอาผู้ได้มรรค. คำว่า **ใช้ไม้เท้าทอง**
ได้แก่ไม้เท้าสำเร็จแล้วด้วยทองคำ อุทาหรณ์นี้เป็นของปรวาทิ. คำว่า
ไม้เท้าต้นละหุ่ง ได้แก่ ไม้เท้าที่ทำจากต้นละหุ่ง คำนี้เป็นอุทาหรณ์
ของสกวาทิ.

อนึ่ง ลัทธิหนึ่งของนิกายอันธกะบางพวกว่า เมื่อพระผู้มี-
พระภาคพุทธเจ้าตรัสโลกียธรรมก็เป็นโลกียธรรม ดังนี้. คำที่เหลือในที่นี้
มีเนื้อความตื้นทั้งนั้น แล.

อรรถกถาโฆหารกถา จบ

นิโรธกถา

- [๖๕๑] ส. นิโรธ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ทุกขนิโรธ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
ส. ทุกขนิโรธ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. นิโรธสังขจะ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
ส. นิโรธสังขจะ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ทุกขสังขจะ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
ส. นิโรธสังขจะ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. สมุทัยสังขจะ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
ส. นิโรธสังขจะ เป็น ๒ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. มรรคสังขจะ เป็น ๒ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. นิโรธัสจะ เป็น ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ตาณะ คือที่ต้านทาน เป็น ๒ หรือ ? ล ฯ

ตะณะ คือที่เร้น เป็นที่ สอง หรือ... สรณะ คือที่พึ่ง เป็น ๒ หรือ... ปรายณะ คือที่หมาย เป็น ๒ หรือ... อัจจตะ คือที่มั่น เป็น ๒ หรือ... อมตะ เป็น ๒ หรือ ล ฯ นิพพาน เป็น ๒ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. นิพพาน เป็น ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสูงและต่ำ ความเลวและประณีต ความยิ่งและหย่อนเขตแดน ความแตกต่าง ร่องรอย ระหว่าง แห่งนิพพาน ทั้ง ๒ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๘๒] ส. นิโรธ เป็น ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สังขารที่ยังไม่ดับด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา คือโลกุตตรญาณ จะพิจารณาแล้วให้ดับได้ มิใช่ หรือ ?

๑. คำว่า ตาณะ เป็นต้นนี้ เป็นไวพจน์ของ นิพพาน.

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า สังขารที่ยังไม่ดับด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา จะพิจารณาแล้วให้ดับได้ ก็ต้องไม่กล่าวว่า นิโรธเป็นสอง.

[๖๕๓] ป. ไม่พึงกล่าวว่า นิโรธเป็น ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ป. สังขารทั้งที่ยังไม่ดับด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ทั้งที่ดับแล้วด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ต่างก็ย่อยยับไปสิ้นแล้ว มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า สังขารทั้งที่ยังไม่ดับด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ทั้งที่ดับด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ต่างก็ย่อยยับไปสิ้นแล้ว ด้วยเหตุฉะนั้นท่านจึงต้องกล่าวว่า นิโรธเป็น ๒

[๖๕๔] ส. นิโรธเป็น ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สังขารที่ดับแล้วด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ชื่อว่าดับแล้วเพราะอาศัยอริยมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. แม้สังขารที่ยังไม่ดับด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ก็ชื่อว่าดับแล้วเพราะอาศัยอริยมรรค หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๕๕] ส. นิโรธเป็น ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สังขารที่ดับแล้วด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา
ย่อมไม่เกิดขึ้นได้อีก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สังขารที่มีได้ดับด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา
ก็ย่อมไม่เกิดขึ้นได้อีก หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า นิโรธเป็น ๒.

นิโรธกถา จบ

อรรถกถานิโรธกถา

ว่าด้วยนิโรธ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องนิโรธคือความดับ. ในเรื่องนั้นชนเหล่าใด
มีความเห็นว่ารวมนิโรธทั้ง ๒ คืออัปปฏิสังขานิโรธ คือการดับโดยไม่
ใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา และปฏิสังขานิโรธ คือการดับโดยใช้
ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ทั้ง ๒ นี้เข้าด้วยกัน จึงชื่อว่า นิโรธ-
สังจะ ดังนี้ คุณิกายมหิตาสกะและนิกายอันธกะทั้งหลายในขณะนี้
สกวาทิหมายชนเหล่านั้น จึงถามว่า นิโรธเป็น ๒ หรือ คำตอบ
รับรองเป็นของพระปรวาทิ. ในปัญหาว่า ทุกขนิโรธเป็น ๒ หรือ
ปรวาทิไม่ปรารธนาทุกขสังจะ เป็น ๒ เหตุใด เพราะเหตุนี้ จึงตอบ

ปฏิเสธ แต่ปรารถนาว่าทุกข์ย่อมดับไปโดยอาการ ๒ อย่าง เพราะฉะนั้น จึงตอบรับรอง. ในปัญหาว่า นิโรธสังขจะ เป็น ๒ หรือ ปรวาที เมื่อไม่ปรารถนาด้วยสามารถแห่งการดับทุกข์สังขจะ ทั้ง ๒ อย่าง จึงตอบ ปฏิเสธ แต่ยอมตอบรับรองเพราะการดับทุกข์โดยอาการ ทั้ง ๒ อย่าง. ในคำทั้งหลาย แม้คำว่า ตาณะ เป็น ๒ หรือ เป็นต้น ก็ในนี้ นั้นแหละ ตาณะ คือ ธรรมเป็นเครื่องต้านทาน เป็นต้น นี้เป็นไวยากรณ์ ของพระนิพพาน.

ในคำถามทั้งหลายมีคำว่า มีความสูงและตำแหน่งนิพพาน ทั้ง ๒ หรือ เป็นต้น ปรวาทีเมื่อไม่เห็นพระนิพพานมีการสูงต่ำ เป็นต้น จึงตอบปฏิเสธ. คำว่า สังขารที่ยังไม่ดับด้วยปัญญาเป็น เครื่องพิจารณา ดังนี้ อธิบายว่า สังขารเหล่านี้ไม่ดับไปด้วยโลกุตตรญาณอันเป็นเครื่องพิจารณา ท่านเรียกสังขารเหล่านั้นว่า ดับไปแล้ว ตามปกติของตนเอง หรือเพราะไม่มีการปฏิบัติด้วยสามารถแห่งการ สอบถามอุทเทส เป็นต้น. คำว่า สังขารที่ดับแล้วด้วยปัญญาเป็นเครื่อง พิจารณา ได้แก่ สังขารเหล่านั้นย่อมดับไปด้วยโลกุตตรญาณ คือ ย่อมถึงซึ่งความไม่เกิดขึ้นอีก. คำถามว่า สังขารทั้งที่ยังไม่ดับด้วย ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ทั้งที่ดับแล้วด้วยปัญญาเป็นเครื่อง พิจารณา ต่างก็ย่อยยับไปสิ้นแล้วมิใช่หรือ ดังนี้ เป็นของปรวาที. ในคำวิชันานั้น สกวาที่ย่อมตอบรับรองซึ่งความที่สังขารทั้งหลายเหล่านั้น มีการแตกดับไปเป็นธรรมดา โดยมีต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา เพราะการแตกดับแห่งสังขารทั้งหลายเป็นสภาพต้องแตกดับไปโดยส่วน-

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 575
เดียว หรือว่าความที่สังขารเหล่านั้น เมื่ออริยมรรคเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้อง
แตกดับไปเพราะการแตกดับนั้นเทียว. คำที่เหลือในที่นี้มีเนื้อความต้น
ทั้งนั้นแล.

อรรถกถานิโรชกถา จบ

รวมกถาที่มีในวรรคนี้คือ

๑. ปรูปรหารกถา
๒. อัญญาณกถา
๓. กังขากถา
๔. ปรวิตารณกถา
๕. วจีเภทกถา
๖. ทุกจาหารกถา
๗. จิตตฐิติกถา
๘. กุกกุพกถา
๙. อนุப்புพาทิสมยกถา
๑๐. โวหารกถา
๑๑. นิโรชกถา.

วรรคที่ ๒ จบ

วรรคที่ ๓

ผลกถา

[๖๕๖] ส. สกวาที กำลังพระตถาคตทั่วไปแก่พระ-
สาวก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กำลังของพระตถาคต ก็คือ กำลังของพระสาวก
กำลังของพระสาวก ก็คือ กำลังของพระตถาคต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๕๗] ส. กำลังของพระตถาคตทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กำลังของพระตถาคตอันนั้น กำลังของพระสาวก
ก็อันนั้นแหละ กำลังของพระสาวกอันนั้น กำลังของพระตถาคตก็อัน
นั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๕๘] ส. กำลังของพระตถาคตทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กำลังของพระตถาคตเช่นใด กำลังแห่งพระสาวก
ก็เช่นนั้น กำลังแห่งพระสาวกเช่นใด กำลังของพระตถาคต ก็เช่นนั้น
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๖๕๕] ส. กำลังของพระตถาคตทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุรพประโยชน์ บุรพจริยา การกล่าวธรรม การแสดงธรรมแห่งพระตถาคต เช่นใด บุรพประโยชน์ บุรพจริยา การกล่าวธรรม การแสดงธรรม แห่งพระสาวกก็เช่นนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๐๐] ส. กำลังของพระตถาคตทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระตถาคต คือ พระชินะ พระศาสดา พระสัมมาสัมพุทธะ พระสัมพันธัญญ คือผู้รู้ธรรมทั้งปวง พระสัมพันธัญญ คือ ผู้เห็นธรรมทั้งปวง พระธรรมสามี คือเจ้าแห่งธรรม พระธรรมปฏิสนธิ คือ ผู้มีธรรมเป็นที่อาศัย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสาวก ก็คือ พระชินะ พระศาสดา พระสัมมาสัมพุทธะ พระสัมพันธัญญ พระสัมพันธัญญ พระธรรมสามี พระธรรมปฏิสนธิ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๐๑] ส. กำลังของพระตถาคตทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระตถาคต เป็นผู้ยังมรรคที่ยังมิได้บังเกิดให้เกิดขึ้น เป็นผู้ยังมรรคที่ยังมิได้ปรากฏให้ปรากฏขึ้น เป็นผู้กล่าวมรรคที่ใคร ๆ

มิเคยได้กล่าว เป็นผู้รู้มรรค เป็นผู้รู้แจ้งมรรค เป็นผู้ฉลาดในมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสาวก ก็เป็นผู้ยังมรรคที่ยังมิได้บังเกิดให้เกิดขึ้น เป็นผู้ยังมรรคที่ยังมิได้ปรากฏให้ปรากฏขึ้นเป็นผู้กล่าวมรรคที่ใคร ๆ มิเคยได้กล่าว เป็นผู้รู้มรรค เป็นผู้รู้แจ้งมรรค เป็นผู้ฉลาดในมรรค หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๐๒] ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งความ
ยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ ทัวไปแก่พระสาวก
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสาวก เป็นพระสัมพัญญ เป็นพระสัมพั-
ทสสาวี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๐๓] ป. พระสาวกรู้ฐานะและอฐานะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระสาวกรู้ฐานะและอฐานะ ด้วยเหตุ
นั้นท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่ง
ฐานะและอฐานะ ทัวไปแก่พระสาวก ดังนี้.

[๗๐๔] ป. พระสาวกรู้ผลอันสุกพิเศษโดยฐานะ โดยเหตุ
แห่งกรรมสมาทานทั้งอดีตและปัจจุบัน หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระสาวกรู้ผลอันสุกพิเศษโดยฐานะ โดยเหตุแห่งกรรมสมาทานทั้งอดีตอนาคตและปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งผลอันสุกพิเศษโดยฐานะ. โดยเหตุแห่งกรรมสมาทานทั้งอดีตอนาคตและปัจจุบัน ทัวไปแก่พระสาวก.

[๗๐๕] ป. พระสาวก รู้ปฏิปทาอันนำไปสู่คติทั้งปวง หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระสาวกรู้ปฏิปทาอันนำไปสู่คติทั้งปวง ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งปฏิปทาอันจะนำไปในคติทั้งปวง ทัวไปแก่พระสาวก ดังนี้.

[๗๐๖] ป. พระสาวกรู้โลกอันมีธาตุต่าง ๆ มีธาตุมิใช่น้อย หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระสาวกรู้โลกอันมีธาตุต่าง ๆ มีธาตุมิใช่น้อย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งโลกอันมีธาตุต่าง ๆ มีธาตุมิใช่น้อย ทัวไปแก่พระสาวก

[๗๐๗] ป. พระสาวก รู้ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีอริมุติ คืออริยาศัยต่าง ๆ กัน หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระสาวกรู้ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มี

อธิมุตติต่าง ๆ กัน ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของพระ-
ตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีอธิมุตติต่าง ๆ กัน
ทั่วไปแก่พระสาวก.

[๗๐๘] ป. พระสาวกรู้ความเศร้าหมอง ความฟ่องแผ้ว การ
ออกแห่งฉาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระสาวกรู้ความเศร้าหมอง ความฟ่อง
แผ้ว การออกแห่งฉาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติ ด้วยเหตุที่นั่นนะ
ท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งความ
เศร้าหมอง ความฟ่องแผ้ว การออกแห่งฉาน วิโมกข์ สมาธิ และ
สมาบัติ ทั่วไปแก่พระสาวก.

[๗๐๙] ป. พระสาวกรู้ญาณเป็นเครื่องระลึกถึงขั้นที่ที่เคย
อยู่อาศัยในกาลก่อนได้แก่ระลึกชาติหนหลังได้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว

ป. หากว่า พระสาวกรู้ญาณเป็นเครื่องระลึกถึงขั้น
ที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อน ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของ
พระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งญาณเป็นเครื่องระลึกถึงขั้นที่เคยอยู่
อาศัยในกาลก่อน ทั่วไปแก่พระสาวก.

[๗๑๐] ป. พระสาวกรู้จุดติและอุปบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระสาวกรู้จุดและอุปบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งจุดและอุปบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย ทั่วไปแก่พระสาวก.

[๗๑๑] ป. อาสวะทั้งหลาย ทั้งของพระตถาคต ทั้งของพระสาวกต่างก็สิ้นไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. มีเหตุอะไร ๆ ที่ทำให้ต่างกันระหว่างความสิ้นอาสวะแห่งพระตถาคต กับความสิ้นอาสวะแห่งพระสาวก หรือในระหว่างความหลุดพ้นแห่งพระตถาคต กับความหลุดพ้นแห่งพระสาวก หรือ ?

ส. ไม่มี.

ป. หากว่า ไม่มีเหตุอะไร ๆ ที่ทำให้ต่างกันระหว่างความสิ้นอาสวะแห่งพระตถาคต กับความสิ้นอาสวะแห่งพระสาวก หรือในระหว่างความหลุดพ้นแห่งพระตถาคต กับความหลุดพ้นแห่งพระสาวก ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ทั่วไปแก่พระสาวก.

[๗๑๒] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะและอฐานะ ทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๑๓] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ทัวไปแก่พระสาวก
หรือ ?

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุ
และอับติแห่งสัตว์ทั้งหลาย ทัวไปแก่พระสาวก
หรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๑๔] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ ไม่ทัวไปแก่พระสาวก หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ไม่ทัวไปแก่พระสาวก
หรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๑๕] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุ
และอับติแห่งสัตว์ทั้งหลาย ไม่ทัวไปแก่พระ-
สาวก หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

- ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ไม่ทั่วไปแก่พระสาวก
หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๑๖] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งความ
ยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ ไม่ทั่วไปแก่พระสาวก
หรือ ?
- ส. ถูกแล้ว.
- ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ ไม่ทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๑๗] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งความ
ยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ ไม่ทั่วไปแก่พระสาวก
หรือ ?
- ส. ถูกแล้ว.
- ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ไม่ทั่วไปแก่พระสาวก
หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๑๘] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ ทั่วไปแก่พระสาวก หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๙. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งความ
ยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ ทัวไปแก่พระสาวก
หรือ ?

๑๐. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๑๕] ๙. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ทัวไปแก่พระสาวก
หรือ ?

๑๐. ถูกแล้ว.

๑๑. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงซึ่งความ
ยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ ทัวไปแก่พระสาวก
หรือ ?

๑๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

พลกถา จบ

อรรถกถาพลกถา

ว่าด้วย พละ คือ กำลัง

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องพละ คือกำลัง. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดมี
ลัทธิตุณยิกายอันธกะทั้งหลายในขณะนี้ว่า กำลังพระตถาคตทัวไป
แก่พระสาวกทั้งหลาย เพราะถือเอาพระสูตร ๑๐ สูตร มีอนุรุทธสังยุต
สูตรเป็นต้น โดยไม่พิจารณาว่า คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ก็แล เราย่อมรู้

ชัดซึ่งฐานะโดยความเป็นฐานะ และย่อมรู้ชัดฐานะโดยความเป็น
ฐานะตามความเป็นจริง เพราะความที่สติปัญญานี้ทั้ง ๔ เหล่านี้เรา
เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ดังนี้ คำถามของสกวาที่หมายถึงชนเหล่า
นั้น. คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ เพราะตั้งอยู่ในลัทธินี้. อนึ่ง ชื่อว่า
กำลังแห่งพระตถาคตนี้ ทัวไปแก่พระสาวกทั้งหลายก็มี ไม่ทัวไปก็มี
ทั้งทัวไปและไม่ทัวไปก็มี มีอยู่ ในกำลังเหล่านั้น ญาณในความสิ้นไป
แห่งอาสวะทั้งหลายชื่อว่า สาธารณะ คือทัวไปแก่พระสาวก แต่อิน-
ทริยปโรปริยัตติญาณ ได้แก่ญาณรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริย เป็น
อสาธารณญาณ คือญาณไม่ทัวไป ญาณที่เหลือเป็นสาธารณด้วย
อสาธารณด้วย. จริงอยู่พระสาวกทั้งหลายย่อมรู้ซึ่งฐานะฐานะเป็น
ต้นได้บางอย่าง แต่พระตถาคตทั้งหลายย่อมรู้ฐานะฐานะเป็นต้นได้
โดยสิ้นเชิง. พระสาวกทั้งหลายย่อมรู้สาธารณเหล่านั้นโดยอุเทศ
คือโดยหัวข้อ ไม่รู้โดยนิเทศ คือโดยนำออกแสดงโดยพิสดาร. ก็ลัทธินี้
นี้กล่าวว่า กำลังของพระตถาคตแม้ทั้งปวงว่าทัวไปแก่พระสาวก
โดยไม่แปลกกัน ดังนี้ เพื่อดำหนดลัทธินั้น ๆ เพราะเหตุนี้ จึงเริ่ม
ซักถามอีกว่า กำลังของพระตถาคตก็คือกำลังพระสาวก ดังนี้
เป็นต้น.

ในการตอบปัญหาเหล่านั้น ปัญหาที่ ๑ ปรวาทิหมายเอาความ
ที่กำลังเหล่านั้น เป็นวิสัยคือเป็นอารมณ์แห่งอาการทั้งปวงโดยนิเทศ
จึงตอบปฏิเสธ. ในปัญหาที่ ๒ ตอบรับรองด้วยสามารถแห่งญาณมีฐานะ-

ฐานญาณเป็นต้นโดยอุทเทส. ในปัญหาว่า **กำลังของพระตถาคตอันนั้น กำลังของพระสาวกก็อันนั้นแหละ** ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะไม่มีการกระทำที่แตกต่างกันโดยอาการทั้งปวง. **บุรพประโยค** คือการประกอบในเบื้องต้น ก็ดี **บุรพจริยา** คือการประพฤติเบื้องต้น ก็ดี ย่อมเป็นอย่างเดียวกันโดยอรรถ. **การกล่าวธรรมด้วย การแสดงธรรมด้วย** ก็เป็นเช่นเดียวกัน.

ในปัญญาว่าด้วย**อินทริยปริยัตติญาณ** ปรวาทิตอบรับรองในวิสัย คืออารมณ์แห่งพระสาวก หมายเอาทั่วไปโดยเอกเทศ คือบางส่วน.

บัดนี้ ปัญหาของปรวาทิต มีคำว่า **พระสาวกรู้ฐานะและอฐานะหรือ** เป็นต้น เพื่อให้ตั้งไว้ซึ่งความที่ญาณเหล่านั้นเป็นสาวกสาธารณญาณ โดยความที่ท่านย่อมรู้ฐานะญาณเป็นต้นโดยอุทเทส เพราะฉะนั้นจึงประกาศความรู้ของพระสาวกสักว่า การรู้นั้น. ในปัญหานั้นปรวาทิตไม่ถือเอาอินทริยปโรปริยัตติญาณซึ่งเป็นญาณอย่างใดอย่างหนึ่งแห่งสาธารณญาณ ๖.

คำว่า **ความสิ้นอาสวะแห่งพระตถาคต กับความสิ้นอาสวะแห่งพระสาวก** ดังนี้ อธิบายว่า คำใดอันบุคคลควรกล่าวพึงมี เพราะอาศัยการสิ้นอาสวะของพระตถาคต กับการสิ้นอาสวะของพระสาวกนั้น ความแตกต่างกันหาไม่มี. แม้นในบทว่า **ความหลุดพ้นแห่งพระตถาคต กับความหลุดพ้นแห่งพระสาวก** ก็นัยนี้

แหละ. คำที่เหลือในที่นี้มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น.

บัดนี้ ปัญหาของปรวาทิว่า ในความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เป็นต้นนั้นแหละอีก เพื่อเปรียบเทียบญาณในความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายของพระตถาคตกับพระสาวกที่สกวาทิตอรับรองเป็นสาธารณญาณนั้น แล้วจึงถามซึ่งความเป็นสาธารณญาณทั้งหลายแม่ที่เหลือ. ญาณนั้นอันสกวาทิผู้แก้ปัญหารับรองแล้วว่าเป็นสาธารณญาณ เพราะไม่มีอะไรแปลกกันในการสิ้นอาสวะเลย. ในญาณทั้งหลายนอกจากนี้ท่านตอบปฏิเสธความเป็นญาณสาธารณะเพราะไม่มีพิเศษในพระสาวก. คำถามเรื่องอสาธารณญาณ* ของปรวาทิเปรียบเทียบอัสวกขยญาณนั้นนั้นแหละกับบรรดาญาณทั้งหลายมีฐานาฐานญาณเป็นต้นอีก. ในการวิชันหาปัญหานั้น สกวาทิปฎิเสธในอัสวกขยญาณแต่รับรองในญาณแม่ที่เหลือ. ต่อจากนี้เป็นคำถามอสาธารณญาณของปรวาทิ เปรียบเทียบกับอินทริยปโรปริยัตติญาณ. ญาณนั้นท่านแสดงไว้โดยย่อ.

๑ อสาธารณญาณ ๖ ได้แก่ ญาณที่ไม่ทั่วไปแก่พระสาวกทั้งหลาย ๖ คือ :-

๑. อินทริยปโรปริยัตติญาณ ได้แก่ ปัญญาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย.

๒. อาสยานุสขญาณ ได้แก่ ปัญหาหยั่งรู้อาสวะ คือ อหิงสา อธิษฐาน และกิเลสที่นอนเนื่องในสันดานของสัตว์.

๓. ยมกปาฎิหาริญาณ ได้แก่ ปัญหาหยั่งรู้การทำยมกปาฎิหาริย์

๔. มหากรุณาสมาปัตติญาณ ได้แก่ ปัญหาหยั่งรู้ในการเข้ามหากรุณาสมบัติ

๕. สัพพัญญุตญาณ ได้แก่ ปัญหาหยั่งรู้ธรรมทั้งปวง

๖. อนาวารณญาณ ได้แก่ ปัญหาหยั่งรู้ธรรมอันไม่มีอะไรขัดข้อง.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 588

แม้ในการวิชันนาปัญหา สกวาที่ตอบรับรองในอินทริยปโรปริยัตติญาณ
ตอบปฏิเสธในญาณที่เหลือทั้งหลาย. ต่อจากนั้นคำถามสาธาณญาณ
แห่งอินทริยปโรปริยัตติญาณ ของปรวาทที่ซึ่งเปรียบเทียบกับฐานาฐาน-
ญาณทั้งหลาย. ญาณแม่นั้น ท่านก็แสดงไว้โดยย่อ. ในการวิชันนา
ปัญหานั้น สกวาที่ตอบปฏิเสธในอินทริยปโรปริยัตติญาณ ตอบรับรอง
ในญาณทั้งหลายที่เหลือ ด้วยประการฉะนี้แล.

อรรถกถาพลกถา จบ

อริยัตถิภา

[๗๒๐] สกวาที กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริง
ในฐานะและอฐานะ เป็นอริยะ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. เป็นมรรค เป็นมงคล เป็นนิพพาน เป็นโส-
ดาปัตติมรรค เป็นโสดาปัตติผล เป็นสกทาคามีมรรค เป็นสกทาคามี-
ผล เป็นอนาคามีมรรค เป็นอนาคามีผล เป็นอรหัตมรรค เป็นอร-
หัตผล เป็นสติปัญญา เป็นสัมมัปปธาน เป็นอิทธิบาท เป็นอินทรีย์
เป็นพละ เป็นโพชฌงค์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๒๑] ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มีสุญญตะ เป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มีสุญญตะ เป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระตถาคตทรงทำไว้ในพระทัยซึ่งฐานะและ
อฐานะด้วย ทรงทำไว้ในพระทัยซึ่งสุญญตะด้วย หรือ ?

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ส. พระตถาคตทรงทำไว้ในพระทัยซึ่งฐานะและ
อฐานะด้วย ทรงทำไว้ในพระทัยซึ่งสุญญตด้วย
หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ความประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง แห่งจิต
๒ ดวง หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ หรือ ฯลฯ มีอัปปณิ-
หิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ส. มีอัปปณิหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. พระตถาคตทรงทำไว้ในพระทัยซึ่งฐานะและ
อฐานะด้วย ทรงทำไว้ในพระทัยซึ่งอัปปณิหิตะ
ด้วย หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. พระตถาคตทรงทำไว้ในพระทัยซึ่งฐานะและ
อฐานะด้วย ทรงทำไว้ในพระทัยซึ่งอัปปนิหิตะ
ด้วย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เป็นความประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง แห่งจิต
๒ ดวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๒๒] ๘. สติปัญญา เป็นอริยะ มีสุญญตะเป็นอารมณ์
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ มีสุญญตะเป็นอารมณ์

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. สติปัญญา เป็นอริยะ มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์
ฯลฯ มีอัปปนิหิตะ เป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ

และอฐานะ เป็นอริยะ มีอัปปนิหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

- [๗๒๓] ส. สัมมัตตปธาน อธิธัมมม อธิธัมมม พละ โปช-
ฌงค์ เป็นอริยะ มีสุญญตะอารมณฺ์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. กําลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ มีสุญญตะเป็นอารมณฺ์
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. โปชฌงค์เป็นอริยะ มีอนิมิตตะเป็นอารมณฺ์
ฯ ล ฯ มีอัปปณฺ्हิตะเป็นอารมณฺ์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. กําลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ มีอัปปณฺ्हิตะเป็นอารมณฺ์
หรือ ?
- ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๒๔] ส. กําลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า มี
สุญญตะเป็นอารมณฺ์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. สติปัฏฐานเป็นอริยะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า มีสุญญ-
ตะเป็นอารมณฺ์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ฯลฯ
อัปฺปนฺนิตตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สติปัญฺฐานเป็นอริยะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า มีอัปฺ-
นฺนิตตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า มีสุญฺญตะเป็นอารมณ์ ฯ ล ฯ
มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ฯ ล ฯ มีอัปฺปนฺนิตตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัมมปฺปชาน ฯ ล ฯ โภชณฺงคฺ์ เป็นอริยะ แต่
ไม่ฟังกล่าวว่า มีอัปฺปนฺนิตตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๒๕] ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจฺุติ
และอّุبติแห่งสัّتว์ทั้งหลาย เป็นอริยะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน เป็นโศคา-
ปฺตติมรรค เป็นโศคาปฺตติผล ฯ ล ฯ เป็นโภชณฺงคฺ์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๒๖] ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุติ
และอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย เป็นอริยะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มีสุญญตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. มีสุญญตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระตถาคตทรงทำไว้ในพระทัย ซึ่งจตุติและอุ-
บัติแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วย ทรงทำไว้ในพระทัย
ซึ่งสุญญตะด้วย หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระตถาคตทรงทำไว้ในพระทัย ซึ่งจตุติและอุ-
บัติแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วย ทรงทำไว้ในพระทัย
ซึ่งสุญญตะด้วย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นความประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง แห่งจิต
๒ ดวง หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุติ
และอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย เป็นอริยะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. อนิมิตตะเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีอัปณิหิตะเป็น
อารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๙. มีอัปณิหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. พระตถาคตทรงทำไว้ในพระทัย ซึ่งจตุติและอุ-
บัติแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วย ทรงทำไว้ในพระทัย
ซึ่งอัปณิหิตะด้วย หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๙. พระตถาคตทรงทำไว้ในพระทัย ซึ่งจตุติและอุ-
บัติแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วย ทรงทำไว้ในพระทัย
ซึ่งอัปณิหิตะด้วย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๙. เป็นความประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง แห่งจิต
๒ ดวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๒๗] ส. สติปัญญา เป็นอริยะ มีสุญญตะเป็นอารมณ์
ฯลฯ มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีอัปป-
นิหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุติ
และอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย เป็นอริยะ มีอัปป-
นิหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. สัมมปัชาน ฯลฯ โพชฌงค์ เป็นอริยะ มี
สุญญตะอารมณ์ ฯลฯ มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีอัปปนิหิตะเป็น
อารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุติ
และอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย เป็นอริยะ มีอัปป-
นิหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๒๘] ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุติ
และอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย เป็นอริยะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า มีสุญญตะ
เป็นอารมณ์ ฯลฯ มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีอัปปนิหิตะเป็น
อารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สติปัญญา เป็นอริยะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า มี
อัปนิหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๗๒๕] ส. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุติ
และอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย เป็นอริยะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า มีสุญญตะ
เป็นอารมณ์ ๆ ล ๆ มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ๆ ล ๆ มีอัปนิหิตะเป็นอารมณ์
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัมมปชาน ๆ ล ๆ โภชณัง เป็นอริยะ แต่
ไม่พึงกล่าวว่า มีอัปนิหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๗๓๐] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เป็นอริยะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๗๓๑] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เป็นอริยะ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๙. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจตุตถะอริยมรรค และอริยมรรคทั้งหมดยุติ เป็นอริยะ หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๓๒] ๙. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในอริยมรรค และอริยมรรค แต่ไม่พึงกล่าวว่าเป็นอริยะ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๙. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในอริยมรรค สิ้นไปแห่งอริยมรรคทั้งหมดยุติ แต่ไม่พึงกล่าวว่าเป็นอริยะ หรือ ?

๘. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๓๓๓] ๙. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในอริยมรรค และอริยมรรคทั้งหมดยุติ ไม่พึงกล่าวว่าเป็นอริยะ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๙. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในอริยมรรค สิ้นไปแห่งอริยมรรคทั้งหมดยุติ ก็ไม่พึงกล่าวว่าเป็นอริยะ หรือ ?

๘. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๓๔] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เป็นอริยะ มีสุญญตะ
เป็นอารมณ์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะก็เป็นอริยะ มีสุญญตะเป็นอารมณ์
หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๓๔] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เป็นอริยะ มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ๆ ล ฯ มี
อัปป์ณหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะก็เป็นอริยะ มีอัปป์ณหิตะเป็นอารมณ์
หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๓๕] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เป็นอริยะ มีสุญญตะอารมณ์ ๆ ล ฯ มีอนิ-
มิตตะเป็นอารมณ์ ๆ ล ฯ มีอัปป์ณหิตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 600

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจุด
และอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย ก็เป็นอริยะ มี
อัปป์นิตตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๓๖] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า มีสุญญตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เป็นอริยะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า สุญญตะเป็น
อารมณ์ หรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในฐานะ
และอฐานะ เป็นอริยะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ฯล ฯ
มีอัปป์นิตตะเป็นอารมณ์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นอริยะ แต่ไม่ฟังกล่าวว่า มีอัปป์นิตตะ
เป็นอารมณ์ หรือ ?

ส. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๓๗] ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในจติ และอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย เป็นอริยะ แต่ไม่พึงกล่าวว่า มีสุญญตะ เป็นอารมณ์ ฯลฯ มีอนิมิตตะเป็นอารมณ์ ฯลฯ มีอัปปณิหิตะเป็น อารมณ์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. กำลังของพระตถาคต คือ การรู้ตามจริงในความ สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นอริยะ แต่พึงกล่าวว่า มีอัปปณิหิตะ เป็นอารมณ์ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

อริยัณตักขา จบ

อรรถกถาอริยัตถกถา

ว่าด้วยเป็นอริยะ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องเป็นอริยะ. ในปัญหานี้ ลัทธิแห่งชนเหล่าใด คุณลักษณะของนิกายอันธกะทั้งหลายในขณะนี้ว่า อาสวัภษญาณเป็นอริยะอย่างเดียวกับท่านั้น หามิได้โดยที่แท้แม่ญาณเบื้องต้น* ๕ อย่าง ที่เป็นกำลัง ก็เป็นอริยะด้วย ดังนี้ สกวาทีหมายชนเหล่านั้น จึงถามว่า การรู้ตามจริงในฐานะและอฐานะ เป็นอริยะหรือ คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. คำถามด้วยสามารถแห่งมรรคเป็นต้นว่า ญาณนี้ใดในอริยมรรค เป็นต้น ญาณอย่างไรอย่างหนึ่ง นั้นพึงเป็นอริยะหรือ อีก เป็นของสกวาที คำตอบปฏิเสธเป็นของปรวาทิ. คำถามว่าด้วย สุตตสุตตารมณฺ์ เป็นต้นอีก เป็นของสกวาที. ในคำถามนั้น สุตตสุตตารมณฺ์ ๒ อย่าง คือ สัตตสุตตารมณฺ์ ความว่างเปล่าจากสัตว์ ๑ สังขารสุตตารมณฺ์ ความว่างเปล่าจากสังขาร ๑. ปัญจขันธ์ เป็นสภาพว่าง

๑. ทสพลญาณ ญาณอันเป็นกำลัง ๑๐ คือ :- ๑. ฐานฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะ และอฐานะ ๒. วิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลแห่งกรรม ๓. สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง ๔. นานาธาตุนิยาม ปรีชาหยั่งรู้ธาตุต่าง ๆ ๕. นานาธมฺมุตติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธมฺมุตติ คือ อหยาสิยของสัตว์ต่าง ๆ ๖. อินทริยปริยัตติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์ ๗. ฌานาทิสังกิลเลสาทิญาณ ปรีชาหยั่งรู้อาการมีความเศร้าหมองเป็นต้นแห่งธรรมมีฌานเป็นต้น ๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ๙. จุตูปปาตญาณ ๑๐. อาสวัภษญาณ.

เปล่าจากสัตว์ อันชาวโลกสมมติไว้ด้วยทิฐิ ชื่อว่า สัตตสุญญตา
พระนิพพาน เป็นสภาพว่างเปล่าสังคแล้ว เป็นธรรมชาติออกไปแล้ว
จากสังขารทั้งปวง ชื่อว่า สังขารสุญญตา. ในปัญหานี้ ปรวาทิ
หมายเอาความว่างเปล่าที่เป็นอารมณ์ของพระนิพพาน จึงปฏิเสธ แต่
รับรองเพราะหมายเอาความว่างเปล่าที่เป็นอารมณ์ของสังขาร. แม้ถูก
ถามว่า ทรงทำไว้ในพระทัย ก็ปฏิเสธเพราะหมายเอาพระนิพพาน
เท่านั้น ย่อมตอบรับรองเพราะหมายเอาสังขารทั้งหลาย. ต่อจากนั้นถูก
สกวาทิถามว่า เป็นการประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง แห่งจิต ๒
ดวงหรือ เพราะถือเอาอันนี้ว่า ผู้มีมโนการในฐานะญาณ และ
อฐานะญาณเป็นต้นมีสังขารเป็นอารมณ์ แต่ผู้มีมโนการในความว่าง
เปล่ามีพระนิพพานเป็นอารมณ์ ปรวาทินั้น เมื่อไม่ได้โอกาสอันมี
เลสนัย จึงปฏิเสธ. แม่อนิมิตตะ และ อัปปลิหิตตะ ก็อันนี้แหละ.
จริงอยู่ ชั้นทั้งหลาย ชื่อว่า ไม่มีนิमित เพราะไม่มีนิमितคือสัตว์
พระนิพพาน ชื่อว่า ไม่มีนิमित เพราะไม่มีนิमित คือสังขาร. ชั้น
ทั้งหลาย ชื่อว่า อัปปลิหิตตะ คือไม่มีที่ตั้ง โดยการตั้งความปรารถนา
แห่งสัตว์อันถึงการนับว่า ปณิธิ เพราะอรรถว่าพึงตั้งไว้ กล่าวคืออันเขา
ยกขึ้นแล้วพึงตั้งไว้แม้ในธรรมอย่างหนึ่ง. พระนิพพาน ชื่อว่า อัป-
ปลิหิตตะ คือไม่มีที่ตั้ง ด้วยการตั้งไว้ซึ่งค้นหา หรือด้วยการตั้งไว้ซึ่ง
สังขารทั้งปวงอันเป็นอารมณ์แห่งค้นหา. เพราะฉะนั้นในการวิเสชณา
แม้นี้ ทั้งการปฏิเสธและการรับรอง บัณฑิตพึงทราบโดยนัยก่อนนั้น
เทียว.

ต่อจากนี้ อนุโลมและปฏิโลมปัญหาว่า โลกุตตรธรรมทั้งหลาย มีสติปัญญาเป็นต้น เป็นอริยะด้วย มีสุญญตะเป็นต้น เป็นอารมณ์ด้วย ฉันทใด ญาณเป็นเครื่องหยั่งรู้ฐานะและฐานะโดยลัทธิของท่าน ฉันทนั้นหรือ ในการวิสังขนาปัญหานั้น การตอบรับรองแม่ทั้งปวง และการปฏิเสธทั้งปวง เป็นของปรวาทิ บัณฑิตพึงทราบคำถามและคำตอบแม่ในญาณที่เหลือโดยอุบายนี้. แต่ในบาลีท่านย่อญาณที่เหลือไว้แล้วก็จำแนกจุตูปปาตญาณไว้สุดท้าย. ข้างหน้าต่อจากนี้ เป็นคำถามถึงความ เป็นพระอริยะทั้งโดยอนุโลม และปฏิโลมแห่งญาณทั้งหลายที่เหลือ เปรียบเทียบกับอัสวักขยญาณอันสำเร็จแล้วว่าเป็น อริยะ แม้ในลัทธิของตน. คำถามทั้งปวงเป็นของปรวาทิ. สกวาที่ตอบรับรองด้วย ปฏิเสธด้วย. เนื้อความเหล่านั้นมีอรรถง่ายทั้งนั้น. ส่วนในบาลีท่านย่อญาณทั้ง ๗ ไว้ในที่นี้แล้วแสดงคุณนัยที่ ๑ นั้นแล.

อรรถกถาอริยัตติกา จบ

วิมูจจติกถา

[๗๓๘] สกวาที จิตมีราคะหลุดพ้นได้ หรือ ?

ป. ปรวาทी ถูกแล้ว.

ส. จิตสหระคด้วยราคะ เกิดพร้อมกับราคะ ระคน
ด้วยราคะ สัมปยุตด้วยราคะ ปรากฎพร้อมกับราคะ แปรไปตามราคะ
เป็นอกุศล เป็นโลกิยะ เป็นอารมณ์ของอาสวะ เป็นอารมณ์ของ
สัญญาโยชน์ เป็นอารมณ์ของคันถะ เป็นอารมณ์ของโอฆะ เป็นอารมณ์
ของโยคะ เป็นอารมณ์ของนิวรรณ์ เป็นอารมณ์ของปรามาสะ เป็น
อารมณ์ของอุปทาน เป็นอารมณ์ของสังกิเลส หลุดพ้นได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ลฯ

[๗๓๙] ส. จิตมีผัสสะหลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้ง
ผัสสะและจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตมีราคะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้ง
ราคะและจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ลฯ

[๗๔๐] ส. จิตมีเวทนา ๆ ลฯ จิตมีสัญญา ๆ ลฯ จิตมี
เจตนา ๆ ลฯ จิตมีปัญญา หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งปัญญา
และจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. จิตมีราคะหลุดพ้นได้ หลุดพ้นได้ทั้ง ๒ คือ ทั้งราคะและจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๔๑] ๘. จิตมีผัสสะ มีราคะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งผัสสะและจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งราคะและจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๔๒] ๘. จิตมีเวทนา มีราคะ ๆ ล ฯ จิตมีตัณญา มีราคะ ๆ ล ฯ จิตมีเจตนา มีราคะ ๆ ล ฯ จิตมีปัญญา มีราคะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งปัญญาและจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งราคะและจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๔๓] ๘. จิตมีโทสะ หลุดพ้นได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. จิตสหระคด้วยโทสะ เกิดพร้อมกับโทสะ ระคน ด้วยโทสะ สัมปยุตด้วยโทสะ ปราภฏพร้อมกับโทสะ แปรไปตามโทสะ เป็นอกุศล เป็นโลกิยะ เป็นอารมณ์ของอาสวะ ๆ ล ฯ เป็นอารมณ์ของสังกิเลส หลุดพ้นได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๔๔] ส. จิตมีผัสสะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ
ทั้งผัสสะและจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตมีโทสะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ
ทั้งโทสะและจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๔๕] ส. จิตมีเวทนา ฯลฯ จิตมีสัญญา ฯลฯ จิตมีเจตนา
 ฯลฯ จิตมีปัญญา หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งปัญญาและจิต
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตมีโทสะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ
ทั้งโทสะและจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๔๖] ส. จิตมีผัสสะ มีโทสะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒
คือ ทั้งผัสสะและจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งโทสะและจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๔๗] ป. จิตมีเวทนา มีโทสะ ฯลฯ จิตมีสัญญา มีโทสะ
 ฯลฯ จิตมีเจตนา มีโทสะ ฯลฯ จิตมีปัญญา มีโทสะ หลุดพ้นได้
 หลุดพ้นทั้งสอง คือ ทั้งปัญญาและจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งโทสะและจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๔๘] ส. จิตมีโมหะ หลุดพ้นได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตสหระตด้วยโมหะ เกิดพร้อมกับโมหะ ระคนด้วยโมหะ สัมปยุตด้วยโมหะ ปราภพพร้อมกับโมหะ แปรไปตามโมหะ เป็นอกุศล เป็นโลกิยะ เป็นอารมณ์ของอาสวะ ๆ ล ฯ เป็นอารมณ์ของสังกิเลส หลุดพ้นได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๔๙] ส. จิตมีผัสสะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งผัสสะและจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตมีโมหะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งโมหะแล้วจิต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๕๐] ส. จิตมีเวทนา ๆ ล ฯ จิตมีสัญญา ๆ ล ฯ จิตมีเจตนา ๆ ล ฯ จิตมีปัญญา หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งปัญญาและจิต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. จิตมีโมหะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ
ทั้งโมหะและจิต หรือ

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๕๑] ๘. จิตมีผัสสะ มีโมหะ หลุดพ้นได้ หลุดพ้นทั้ง ๒
คือ ทั้งผัสสะและจิต หรือ ?

๙. ถูกแล้ว.

๘. หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งโมหะและจิต หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๕๒] ๘. จิตมีเวทนา มีโมหะ ๆ ล ฯ จิตมีสัญญา มีโมหะ
 ๆ ล ฯ จิตมีเจตนา มีโมหะ ๆ ล ฯ จิตมีปัญญา มีโมหะ หลุดพ้นได้
หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งปัญญาและจิต หรือ ?

๙. ถูกแล้ว.

๘. หลุดพ้นทั้ง ๒ คือ ทั้งโมหะและจิต หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๕๓] ๘. ไม่พึงกล่าวว่า จิตมีราคะ มีโทสะ มีโมหะ
หลุดพ้นได้ หรือ ?

๙. ถูกแล้ว.

๘. จิตที่ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจาก
โมหะ หมคกิเลส หลุดพ้น หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๕๐] ๘. ถ้าอย่างนั้น จิตมีราคะ มีโทสะ มีโมหะ ก็
หลุดพ้นได้นะสิ.

อรรถกถาวิมุตติกถา

ว่าด้วยวิมุตติ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องวิมุตติ คือความหลุดพ้น. ในปัญหานี้ ลัทธิแห่งชนเหล่าใด คุณลักษณะของนิกายอันระกั้ทั้งหลายในขณะนี้ว่า ชื่อว่าการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นของจิตที่ปราศจากราคะแล้วหาไม่เหมือนอย่างว่า ผ้าที่เขาซักฟอกเอามลทินออกไปย้อมพ้นจากมลทินได้ฉันใด จิตมีราคะก็ฉันนั้น ย้อมหลุดพ้นจากราคะได้ ดังนี้ สกวาที่หมายชนเหล่านั้น จึงถามปรวาทิว่า จิตมีราคะหลุดพ้นหรือ คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. จากนั้นถูกถามโดยนัยว่า จิตสหระคตด้วยราคะเป็นต้นหลุดพ้นได้หรือ ปรวาทิปฏิเสธโดยหมายเอาว่า ในขณะที่แห่งมรรคจิต จิตนั้นชื่อว่าย้อมหลุดพ้น แต่ในกาลนั้น จิตเห็นปานนี้ย้อมไม่มี. แม้ถูกถามโดยนัยว่า จิตมีผัสสะ เป็นต้นปรวาทิเมื่อไม่เห็นความหลุดพ้นจากราคะเหมือนธรรมทั้ง ๒ คือผัสสะและจิตหลุดพ้นจากราคะ ซึ่งตอบรับรองแล้ว จึงตอบปฏิเสธ. แม้ในจิตมีโทสะ เป็นต้น บัณฑิตพึงทราบเนื้อความโดยอุบายนี้ แล.

อรรถกถาวิมุตติกถา จบ

๑. บาลีเป็น วิมัจจติกถา

วิมูจจมานกถา

[๗๕๔] สกวาที จิตที่หลุดพ้นแล้ว ยังหลุดพ้นอยู่ หรือ ?

ปรวาทी ถูกแล้ว.

ส. ส่วนหนึ่งหลุดพ้นแล้ว อีกส่วนหนึ่งยังไม่หลุด
พ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๕๕] ส. ส่วนหนึ่งหลุดพ้นแล้ว อีกส่วนหนึ่งยังไม่หลุด
พ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ส่วนหนึ่ง เป็นพระโสดาบัน อีกส่วนหนึ่ง ไม่
เป็นพระโสดาบัน ส่วนหนึ่ง ถึงแล้ว ได้เฉพาแล้ว บรรลุแล้ว ทำ
ให้แจ้งแล้ว เข้าถึงอยู่ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งโสดาปัตติผล อีกส่วนหนึ่ง
ไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งโสดาปัตติผล ส่วนหนึ่ง เป็นพระโสดาบัน
ผู้สัตตขัตตุปรมะ ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีธี ประกอบด้วยความเลื่อมใส
อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ ในพระธรรม ฯลฯ ในพระสงฆ์
ฯลฯ ประกอบด้วยอริยกันตศีล อีกส่วนหนึ่ง ไม่ประกอบด้วยอริย-
กัณตศีล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๕๖] ส. ส่วนหนึ่ง หลุดพ้นแล้ว อีกส่วนหนึ่ง ยังไม่
หลุดพ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ส่วนหนึ่ง เป็นพระสกทาคามี อีกส่วนหนึ่ง
ไม่เป็นพระสกทาคามี ส่วนหนึ่ง ถึงแล้ว ได้เฉพาแล้ว บรรลุแล้ว
ทำให้แจ้งแล้ว เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งสกทาคามีผล อีกส่วนหนึ่ง
ไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๗๕๑] ส. ส่วนหนึ่ง หลุดพ้นแล้ว อีกส่วนหนึ่ง ยังไม่
หลุดพ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. ส่วนหนึ่งเป็นพระอนาคามี ส่วนหนึ่งไม่เป็น
พระอนาคามี ส่วนหนึ่ง ถึงแล้ว ได้เฉพาแล้ว บรรลุแล้ว ทำให้
แจ้งแล้ว เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งอนาคามีผล อีกส่วนหนึ่ง
ไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอนาคามีผล ส่วนหนึ่งเป็นพระอนาคามีผู้อันตรา-
ปรินิพพายี ผู้อุปหัจจบริณิพพายี ผู้สังขารปริณิพพายี ผู้สสังขาร-
ปริณิพพายี ผู้อุทฺธังโสโตกนิภฺฐคามิ อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอนาคามี
ผู้อุทฺธังโสโตกนิภฺฐคามิ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๗๕๒] ส. ส่วนหนึ่งหลุดพ้นแล้ว อีกส่วนหนึ่งยังไม่หลุด
พ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ส่วนหนึ่งเป็นพระอรหันต์ อีกส่วนหนึ่งไม่เป็นพระอรหันต์ ส่วนหนึ่งถึงแล้ว ได้เฉพาะแล้ว บรรลุแล้ว ทำให้แจ้งแล้ว เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งอรหัตผล อีกส่วนหนึ่งไม่ถูกต้องด้วยกายอยู่ซึ่งอรหัตผล ส่วนหนึ่งปราศจากราคะ โทสะ โมหะแล้ว ฯลฯ ส่วนหนึ่งทำให้แจ้งแล้วซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง อีกส่วนหนึ่งไม่ทำให้แจ้งแล้วซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๕๕] ส. จิตที่หลุดพ้นแล้ว ยังหลุดพ้นอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตหลุดพ้นแล้วในขณะที่เกิดขึ้น ยังหลุดพ้นอยู่ในขณะดับไป หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๖๐] ป. ไม่พึงกล่าวว่า จิตที่หลุดพ้นแล้ว ยังหลุดพ้นอยู่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า เมื่อบุคคลนั้นรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากกามาสวะ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากภวาสวะ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากอวิชชาสวะ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น จิตที่หลุดพ้นแล้ว ก็ยังหลุดพ้นอยู่นะสิ.

[๗๖๑] ส. จิตที่หลุดพ้นแล้ว ยังหลุดพ้นอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลนั้น เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว เป็นจิตบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่อง ยั่วยวน ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อน ครอบงำการทำงาน ถึง ความเป็นจิตไม่หวั่นไหว ตั้งอยู่แล้วอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่อ ญาณเป็นเครื่องสิ้นไปแห่งอาสวะ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า จิตที่หลุดพ้นแล้ว ยังหลุดพ้นอยู่.

[๗๖๒] ส. จิตที่หลุดพ้นอยู่ มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตที่กำหนดอยู่ ขัดเคืองอยู่ หลงอยู่ เสร้าหมอง อยู่ มีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. จิตมีแต่กำหนดแล้วและไม่กำหนดแล้ว ขัดเคือง แล้วและไม่ขัดเคืองแล้ว หลงแล้วและไม่หลงแล้ว ขาดแล้วและไม่ขาด

แล้ว แรกแล้วและไม่แตกแล้ว อันปัจจัยทำแล้วและอันปัจจัยไม่ทำแล้ว
เท่านั้น มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าจิตมีแต่กำหนดแล้วและไม่กำหนดแล้ว ชัด-
เคื่องแล้วสละไม่ชัดเคื่องแล้ว หลงแล้วและไม่หลงแล้ว ขาดแล้วและ
ไม่ขาดแล้ว แรกแล้วและไม่แตกแล้ว อันปัจจัยทำแล้วและอันปัจจัย
ไม่ทำแล้ว เท่านั้น ก็ต้องไม่กล่าวว่า จิตหลุดพ้นอยู่ มีอยู่.

วิมจจมานกถา จบ

อรรถกถาวิมจจมานกถา

ว่าด้วยจิตหลุดพ้นอยู่

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องจิตหลุดพ้นอยู่. ในปัญหานี้ ลัทธิแห่งชน
เหล่าใดว่า จิตหลุดพ้นแล้วด้วยวิกขัมภณวิมุติโดยฉาน ในขณะที่แห่ง
มรรค จิตนั้นชื่อว่าหลุดพ้นอยู่ด้วยสมุจเฉทวิมุติ ดังนี้ สกวาทีหมายชน
เหล่านั้น จึงถามว่า จิตที่หลุดพ้นแล้วยังหลุดพ้นอยู่หรือ คำตอบ
รับรองเป็นของปรวาทิ. สกวาทีถามอีกว่า ส่วนหนึ่งหลุดพ้นแล้ว ใน
บรรดาคำเหล่านั้นคำว่า ส่วนหนึ่ง เป็นคำไม่ปรากฏตามความ
เป็นจริง อธิบายว่า ท่านถามว่า จิตหลุดพ้นแล้วส่วนหนึ่ง ไม่
หลุดพ้นแล้วส่วนหนึ่ง ฉะนั้น จิตนั้นส่วนหนึ่งหลุดพ้นแล้ว แต่อีก
ส่วนหนึ่งไม่หลุดพ้นแล้ว ฉะนั้นหรือ ดังนี้.

ถามว่า พระสกวาทีย่อมถามอย่างนี้ เพราะเหตุไร ?

ตอบว่า เพราะปรวาทินั้นกล่าวผิดภาวะปกติว่า จิตที่หลุดพ้นแล้ววายังหลุดพ้นอยู่ ดังนี้ เหมือนอย่างว่า ช่างไม้ทำวัตถุทั้งหลายมิใช่เป็นต้น เขาทำเสร็จแล้วบางส่วน บางส่วนยังไม่เสร็จเพราะความที่ของนั้นยังไม่เรียบร้อยฉันใด จิตเมื่อนี้ก็ย่อมจะปรากฏตามลัทธิว่า ส่วนหนึ่งหลุดพ้นแล้ว อีกส่วนหนึ่งไม่หลุดพ้น ฉะนั้น

ลำดับนั้น ปรวาทิตอบปฏิเสธในปัญหาแรก เพราะจิตไม่มีบางส่วนจุชช่างทำไม้ เป็นต้น ในปัญหาที่ ๒ ตอบรับรองเพราะความที่จิตนั้นกำลังหลุดพ้นไม่ใช่หลุดพ้นแล้วและทำกิจยังไม่เสร็จ. อีกอย่างหนึ่ง ท่านตอบปฏิเสธหมายเอาลักษณะจิตแห่งโลกียฆาน แต่ว่าลักษณะจิตแห่งโลกียฆานนั้นไม่ใช่กำลังหลุดพ้นด้วยสมุจเฉทวิมุติในกาลนั้น จึงตอบรับรองหมายเอาลักษณะจิตแห่งโลกุตตรฆาน. ลัทธิของท่านว่า ก็ในกาลนั้น จิตนั้นกำลังหลุดพ้นด้วยสมุจเฉทวิมุติโดยส่วนหนึ่งแห่งจิตที่หลุดพ้น ดังนี้ ลำดับนั้น สกวาทิจึงกล่าวว่า ส่วนหนึ่งเป็นพระโสดาบัน เป็นต้น เพื่อท้วงด้วยคำว่า หากว่าจิตดวงนั้นแหละหลุดพ้นได้ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไม่หลุดพ้นมีอยู่ไซ้ ครั้นเมื่อความเป็นเช่นนั้นมิอยู่ บุคคลใดเป็นพระโสดาบันด้วยจิตดวงหนึ่งนั้นแหละ บุคคลเมื่อนั้นก็ต้องเป็นพระโสดาบันเพียงส่วนหนึ่งไม่เป็นส่วนหนึ่งด้วยจิตดวงนั้น ดังนี้ ปรวาทิเมื่อไม่เห็นธรรมเนียม เช่นนั้นจึงตอบปฏิเสธ. แม้ในวาระที่เหลือทั้งหลายก็นัยนั้นแหละ.

ในปัญหาว่าด้วย จิตหลุดพ้นแล้วในขณะที่เกิดขึ้น อธิบายว่า ถ้าจิตดวงหนึ่งนั้นแหละหลุดพ้นแล้วด้วย กำลังหลุดพ้นอยู่ด้วย ไชริ์ จิตที่หลุดพ้นแล้วและกำลังหลุดพ้นย่อมปรากฏในขณะเดียวกัน จิตเห็นปานนี้เป็นลักษณะของท่านหรือ. ในการชำระพระสูตร พระสูตรแรกเป็นของปรวาทิ. ในพระสูตรนี้ อธิบายว่า จิตย่อมหลุดพ้นเป็นการชี้แจงไม่คงที่. หมายความว่า ไม่กล่าวว่าเป็นขณะเกิดหรือขณะดับ เพราะฉะนั้น ปรวาทิจึงนำพระสูตรมาว่า เมื่อบุคคลนั้น รู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จิตโดย้อมหลุดพ้นจากอาสวะเหล่านี้ จิตนั้นชื่อว่าย่อมหลุดพ้น ดังนี้. พระสูตรที่ ๒ เป็นของสกวาทิ เนื้อความนั้นอธิบายว่า ถ้าจิตหลุดพ้นแล้วชื่อว่ากำลังหลุดพ้น เพราะพระบาลีว่า ย่อมหลุดพ้น ตามลักษณะของท่านมีอยู่ไชริ์ จิตนั้นก็พึงหลุดพ้นแล้วนั้นแหละมิใช่กำลังหลุดพ้น เพราะไม่มีคำบาลีในพระสูตรนี้ว่า ย่อมหลุดพ้น ดังนี้.

บัดนี้ เพื่อจะท้วงว่า จิตกำลังหลุดพ้นเพราะความหลุดพ้นอันผิดปกติตามลักษณะของท่านมีอยู่ ฉันทใด แม้จิตที่กำลังกำหนดอยู่เป็นต้นมีอยู่เพราะระคะอันผิดปกตเป็นต้นฉันทนั้นหรือ ดังนี้ จึงเริ่มคำเป็นต้นอีกว่า จิตหลุดพ้นอยู่มีอยู่หรือ เป็นต้น. แม้ปรวาทิ เมื่อไม่เห็นจิตเช่นนั้น จึงปฏิเสธแล้วทั้งสิ้น. ถ้าดับนั้น สกวาทิเมื่อจะยังปรวาทิให้รู้ว่า ส่วนสตมมี ๒ อย่างเท่านั้น ไม่ใช่ ๓ อย่าง จึงกล่าวคำว่า จิตมีแต่กำหนดแล้วและไม่กำหนดแล้วมิใช่หรือ เป็นต้น

พึงทราบเนื้อความแห่งปัญหานี้ว่า คุณก่อนภักทรมุข ผู้มีพักตร์งาม
ส่วนสุคมี ๒ อย่างเท่านั้น คือ จิตอันระเคຍ่มแล้วสัมปยุตแล้วด้วย
ระเคຍ และจิตอันระเคຍไม่ຍ่มแล้วปราศจากระเคຍแล้ว มิใช่หรือ ? ส่วน
สุคที่ ๓ คือจิตชื่อว่ากำลังกำหนดย่มไม่มี ดังนี้. ในคำว่า จิตขัดเคือง
แล้วเป็นต้น ก็นัยนี้. ลำดับนั้น สกวาที่ยังปรวาทให้รับรองว่าใช่แล้ว
เพื่อแสดงส่วนสุคทั้ง ๒ นั้นแหละแม้ในฝ่ายจิตวิมุตติ จึงกล่าวว่า ถ้า
จิตมีแต่กำหนดแล้ว เป็นต้น. เนื้อความแห่งปัญหานี้พึงทราบว่
ถ้าท่านรับรองส่วนสุคทั้ง ๒ นี้ คือ จิตไม่หลุดพ้นแล้วและจิตหลุดพ้น
แล้ว ท่านจงรับรองส่วนสุคแม่เหล่านี้ คือ จิตอันสัมปยุตด้วยกิเลส
ชื่อว่าไม่หลุดพ้นแล้ว จิตปราศจากกิเลสชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว เมื่อว่าโดย
ปรมัตถ์ ส่วนสุคที่ ๓ ว่า จิตชื่อว่า กำลังหลุดพ้น ดังนี้ ย่อมไม่มี
ตามพระสูตร ดังนี้ แล.

อรรถกถาวิมูจจมานกถา จบ

อัฐมกถา

[๗๖๓] สกวาที บุคคลที่ ๘* ละเครื่องกัฏุมรุมคือทัญญูได้
แล้ว หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ เป็นพระโศดาบัน เป็นผู้ถึงแล้ว ได้
เฉพาะแล้ว บรรลุแล้ว กระทำให้แจ้งแล้ว เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยกาย
อยู่ ซึ่งโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๗๖๔] ส. บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏุมรุมคือวิจิกจณาได้แล้ว
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ เป็นพระโศดาบัน เป็นผู้ถึงแล้ว
ฯลฯ ถูกแล้วด้วยกายอยู่ซึ่งโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๗๖๕] ส. บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏุมรุมคือทัญญูได้แล้ว
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ ละอนุสัยคือทัญญูได้แล้ว หรือ ?

๑. บุคคลที่ ๘ คือ พระอริยบุคคล ผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติ

- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
ส. บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏฐัมมคือทัญญูได้แล้ว
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. บุคคลที่ ๘ ละอนุสัยคือวิจิกิจณา ฯลฯ สัตถ์พ-
ตตปรามาสได้แล้ว หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๖๖] ส. บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏฐัมมคือวิจิกิจณาได้แล้ว

- ป. ถูกแล้ว.
ส. บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏฐัมมคือวิจิกิจณาได้แล้ว
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. บุคคลที่ ๘ ละอนุสัยคือทัญญู ฯลฯ สัตถ์พต-
ปรามาสได้แล้ว หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๖๗] ส. บุคคลที่ ๘ ยังละอนุสัยคือทัญญูไม่ได้ หรือ ?

- ป. ถูกแล้ว.
ส. บุคคลที่ ๘ ยังละเครื่องกัฏฐัมมคือทัญญูไม่ได้
หรือ ?

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. บุคคลที่ ๘ ยังละอนุสัยคือทิฏฐิไม่ได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลที่ ๘ ยังละเครื่องกัฏุมรุมคือวิจิกิจฉาไม่ได้ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. บุคคลที่ ๘ ยังละอนุสัยคือวิจิกิจฉา ๆ ล ฯ สิลัพพตปรามาสไม่ได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลที่ ๘ ยังละเครื่องกัฏุมรุมคือทิฏฐิไม่ได้ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- ส. บุคคลที่ ๘ ยังละสิลัพพตปรามาสไม่ได้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลที่ ๘ ยังละเครื่องกัฏุมรุมคือวิจิกิจฉาไม่ได้ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๖๘] ส. บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏุมรุมคือทิฏฐิได้แล้ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลที่ ๘ ยังมรรคให้เกิดแล้ว เพื่อละเครื่อง
กลุ่มรุมคือทัญญู หรือ ?
๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
๓. บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกลุ่มรุมคือทัญญูได้แล้ว
หรือ ?
๒. ถูกแล้ว.
๓. บุคคลที่ ๘ ยังสติปัญญานให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยัง
สัมมปปธาน ๆ ล ฯ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว
เพื่อละเครื่องกลุ่มรุมคือทัญญู หรือ ?
๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๖๕] ๓. บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกลุ่มรุมคือวิจิกิจฉาได้แล้ว
หรือ ?
๓. บุคคลที่ ๘ ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๆ ล ฯ ยังโพช-
ฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละเครื่องกลุ่มรุมคือวิจิกิ-
ฉา หรือ ?
๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๗๐] ๓. บุคคลที่ ๘ ไม่ได้ยังมรรคให้เกิดเพื่อละเครื่อง
กลุ่มรุมคือทัญญู หรือ ?
๒. ถูกแล้ว.
๓. เครื่องกลุ่มรุมคือทัญญูอันบุคคลที่ ๘ ละได้แล้ว

ด้วยกรรมที่มีโทษมรรค เป็นโลกียะ เป็นอารมณ์ของอาสวะ ๑ ล ๑ เป็น
อารมณ์ของสังกิเลส หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ ล ๑

ส. บุคคลที่ ๘ ไม่ได้ยังสติปัญญา ๑ ล ๑ ยังโพช-
ฌงค์ ให้เกิดแล้ว เพื่อละเครื่องกัฏฐมรรคคือทิวฐิ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เครื่องกัฏฐมรรคคือทิวฐิอันบุคคลที่ ๘ ละได้แล้ว
ด้วยกรรมที่มีโทษมรรค เป็นโลกียะ เป็นอารมณ์ของอาสวะ ๑ ล ๑ เป็น
อารมณ์ของสังกิเลส หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ ล ๑

[๗๓๑] ส. บุคคลที่ ๘ ไม่ได้ยังมรรคให้เกิดแล้ว ๑ ล ๑ ไม่
ได้ยังสติปัญญา ๑ ล ๑ ยังโพชฌงค์ให้เกิดแล้ว เพื่อละเครื่องกัฏฐม
คือวิจิกิจณา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เครื่องกัฏฐมรรคคือวิจิกิจณา อันบุคคลที่ ๘ ละได้
แล้วด้วยกรรมที่มีโทษมรรค เป็นโลกียะ เป็นอารมณ์ของอาสวะ ๑ ล ๑
เป็นอารมณ์ของสังกิเลส หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๑ ล ๑

[๗๗๒] ป. ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏฐมรรุม
คือทัญญูได้แล้ว หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. เครื่องกัฏฐมรรุมคือทัญญูยังจักเกิดขึ้น หรือ ?

ส. จักไม่เกิดขึ้น.

ป. หากว่า จักไม่เกิดขึ้น ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึง
ต้องกล่าวว่า บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏฐมรรุมคือทัญญูได้แล้ว.

[๗๗๓] ป. ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏฐมรรุมคือ
วิจิกิจฉาได้แล้ว หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. เครื่องกัฏฐมรรุมคือวิจิกิจฉายังจักเกิดขึ้น หรือ ?
จักไม่เกิดขึ้น.

ป. หากว่า จักไม่เกิดขึ้น ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึง
ต้องกล่าวว่า บุคคลที่ ๘ ละเครื่องกัฏฐมรรุมคือ
วิจิกิจฉาได้แล้ว.

[๗๗๔] ส. บุคคลที่ ๘ ชื่อว่าละเครื่องกัฏฐมรรุมคือทัญญูได้
แล้ว เพราะทำอธิบายว่าจักไม่เกิดขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ ชื่อว่าละอนุสัยคือทัญญูได้แล้ว เพราะ

ทำอธิบายว่าจักไม่เกิดขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๗๕] ส. บุคคลที่ ๘ ชื่อว่าละเครื่องกลุ่มรุมคือทัญญูได้
แล้ว เพราะทำอธิบายว่าจักไม่เกิดขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ ชื่อว่าละอนุสัยคือวิจิกิจณา ฯลฯ
สัพพตปรามาสได้แล้ว เพราะทำอธิบายว่าจัก
ไม่เกิดขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๗๖] ส. บุคคลที่ ๘ ชื่อว่าละเครื่องกลุ่มรุมคือวิจิกิจณา
ได้แล้ว เพราะทำอธิบายว่าจักไม่เกิดขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ ชื่อว่าละอนุสัยคือวิจิกิจณา ฯลฯ
สัพพตปรามาสได้แล้ว เพราะทำอธิบายว่าจัก
ไม่เกิดขึ้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๗๗] ส. บุคคลที่ ๘ ชื่อว่าละเครื่องกลุ่มรุมคือทัญญูได้
แล้ว เพราะทำอธิบายว่าจักไม่เกิดขึ้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลผู้โคตรภู ชื่อว่าละเครื่องกัฏฐมรุมคือทัญญู
ได้แล้ว เพราะทำอธิบายว่าจักไม่เกิดขึ้น หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๓๘] ๘. บุคคลที่ ๘ ชื่อว่าละเครื่องกัฏฐมรุมคือวิจิกิจญา
ได้แล้ว เพราะทำอธิบายว่าจักไม่เกิดขึ้น หรือ ?

๙. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลผู้โคตรภูชื่อว่าละเครื่องกัฏฐมรุมคือวิจิกิจญา
ได้แล้ว เพราะทำ อธิบายว่าจักไม่เกิดขึ้น หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

อัฐมกถา จบ

อรรถกถาอัฐมกถา

ว่าด้วยบุคคลที่ ๘

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องบุคคลที่ ๘ คือ พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ใน
โศคาปัตติมรรค. ในเรื่องนั้น ลัทธิแห่งชนเหล่าใดคุณลัทธิของนิกาย
อันธกะ และสมมติยะทั้งหลายในขณะนี้ว่า บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโศคาปัตติ-
๑. ในคัมภีร์นี้ ท่านลำดับพระอริยบุคคลอย่างนี้ คือ บุคคลผู้ตั้งอยู่
ในอรหัตผล เป็นที่ ๑ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค เป็นที่ ๒ บุคคลผู้ตั้งอยู่
ในอนาคามีผล เป็นที่ ๓ ล ฯ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโศคาปัตติมรรค เป็นที่ ๘.

มรรคซึ่งเป็นบุคคลที่ ๘ ละปริยฐานกิเลสทั้ง ๒ แล้ว คือทิวฐิและ
วิจิกิจฉา เพราะไม่มีกิเลสทั้งหลายเกิดขึ้นในขณะที่แห่งอนุโลม โคตรฐ
และมรรค ดังนี้ คำถามของสกวาทิหมายชนพวกใด พวกหนึ่งเหล่านั้น
คำตอบรับรองของปรวาทิ หมายเอาความไม่เกิดขึ้นแห่งทิวฐิ จำเดิมแต่
ขณะแห่งมรรค. ธรรมดาว่า ทิวฐินี้ พระโศคาบันเป็นผู้ละแล้ว มิใช่
บุคคลที่ ๘ เหตุใดเพราะเหตุนี้ ถ้าดับนั้น สกวาทิจึงซักว่า บุคคล
ที่ ๘ เป็นพระโศคาบันหรือ ดังนี้เป็นต้น. แม้ในปัญหาว่าด้วย วิจิ-
กิจฉา ก็นัยนี้แน่แท้.

ในปัญหาว่าด้วย อนุสัย ลัทธิต่านว่า อนุสัยเป็นอย่างอื่น
นอกจากปริยฐาน เพราะฉะนั้น จึงตอบปฏิเสธว่า ไม่พึงกล่าว
อย่างนั้น. ในปัญหาว่าด้วย สิลัพพตปรามาส ปรวาทิไม่เห็นโฆหารว่า
ซิลัพพตปรามาสเป็น ปริยฐาน จึงตอบปฏิเสธ. ลัทธิตว่า บุคคลที่ ๘
ละปริยฐานได้แล้วเท่านั้น. ในปัญหาว่า บุคคลที่ ๘ ยังมรรคให้
เกิดแล้ว ความว่า ในขณะนั้น กำลังเจริญมรรค มิใช่เจริญเสร็จ
แล้ว เพราะฉะนั้นท่านจึงตอบปฏิเสธ. ในคำซักถามว่า ละได้แล้ว
ด้วยธรรมที่มีไช้มรรค เป็นต้น ปรวาทิตอบปฏิเสธ หมายเอาความ
ที่กิเลสเหล่านั้นท่านละได้แล้วด้วยมรรคที่ ๑ นั้นแท้. ลัทธิตของท่าน
ว่า ก็ถ้าว่าบุคคลพึงละกิเลสด้วยธรรมที่มีไช้มรรคได้ไช้รึ บุคคลแม้
ผู้โคตรฐบุคคลเป็นต้น ก็พึงละกิเลสได้

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 628

คำถามของปรมาที่ว่า เครื่องกลุ้มรุม คือ ทิฏฐิยังจักเกิดขึ้น
หรือ คำวิเศษณาเป็นของสกวาที. คำที่เหลือในที่ทั้งปวง มีอรรถ
ง่ายทั้งนั้น แล.

อรรถกถาอัฐมกกา จบ

อัญจนกัศส อินทริยกถา

- [๗๗๕] สกวาที บุคคลที่ ๘ ไม่มีสัทชินทริย์ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. บุคคลที่ ๘ ไม่มีศรัทธา หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๗๗๖] ส. บุคคลที่ ๘ ไม่มีวิริยอินทริย์ ฯลฯ ไม่มีสตินทริย์
ฯลฯ ไม่มีสมาอินทริย์ ฯลฯ ไม่มีปัญญินทริย์หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. บุคคลที่ ๘ ไม่มีปัญญา หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๗๗๗] ส. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. บุคคลที่ ๘ มีสัทชินทริย์ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
ส. บุคคลที่ ๘ มีวิริยะ ฯลฯ มีสติ ฯลฯ มีสมาธิ
ฯลฯ มีปัญญา หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. บุคคลที่ ๘ มีปัญญินทริย์ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

- [๗๘๒] ส. บุคคลที่ ๘ มีมโน มีมโนทริย์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา มีสัทธินทริย์ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- ส. บุคคลที่ ๘ มีมโน มีมโนทริย์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลที่ ๘ มีปัญญา มีปัญญาทริย์ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- [๗๘๓] ส. บุคคลที่ ๘ มีโสมนัส มีโสมนัสสินทริย์ ๆ ล ๆ
มีชีวิต มีชีวิตินทริย์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา มีสัทธินทริย์ หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- ส. บุคคลที่ ๘ มีชีวิต มีชีวิตินทริย์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลที่ ๘ มีวิริยะ ๆ ล ๆ มีปัญญา มีปัญญาทริย์
หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- [๗๘๔] ส. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธาแต่ไม่มีสัทธินทริย์ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. บุคคลที่ ๘ มีมโน แต่ไม่มีมโนทริย์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๘๕] ส. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา แต่ไม่มีสัทธินทรีย์ หรือ ?

ป. ไม่มี.

ส. บุคคลที่ ๘ มีโสมนัส แต่ไม่มีโสมนัสสินทรีย์
ฯลฯ ชีวิต แต่ไม่มีชีวิตินทรีย์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๘๖] ส. บุคคลที่ ๘ มีปัญญา แต่ไม่มีปัญญินทรีย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ มีมโน แต่ไม่มีมณินทรีย์ ฯลฯ มี
โสมนัส แต่ไม่มีโสมนัสสินทรีย์ ฯลฯ มีชีวิต แต่ไม่มีชีวิตินทรีย์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๘๗] ส. บุคคลที่ ๘ ไม่มีสัทธินทรีย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลที่ ๘ ไม่มีวิริยินทรีย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ เป็นผู้เกียจคร้าน ละความเพียร หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลที่ ๘ ไม่มีสตินทรีย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลที่ ๘ เป็นผู้ลืมนสติ ไม่มีสัมปชัญญะ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. บุคคลที่ ๘ ไม่มีสมาธิหรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลที่ ๘ เป็นผู้ไม่มีสมาธิ มีจิตวอกแวก หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๘๘] ๓. บุคคลที่ ๘ ไม่มีปัญญินทรีย์ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. บุคคลที่ ๘ เป็นผู้มึปัญญาทราม บ้าน้ำลาย
คือโง่เขลา หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๓๘๙] ๓. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา และศรัทธานั้นเป็นนียยานิกะ ได้แก่เครื่องนำออกไป หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. หากว่า บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา และศรัทธานั้น
เป็นนียยานิกะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลที่ ๘ ไม่
มีศัทธาอินทรีย์.

๓. บุคคลที่ ๘ มีวิริยะ และวิริยะนั้นเป็นนียยานิกะ
๑ ล ฯ มีสติและสตินั้นเป็นนียยานิกะ ๑ ล ฯ มีสมาธิ และสมาธินั้นเป็น
นียยานิกะ ๑ ล ฯ มีปัญญา และปัญญานั้นเป็นนียยานิกะ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๘. หากว่า บุคคลที่ ๘ มีปัญญา และปัญญานั้นเป็น
นิษยานิกะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลที่ ๘ ไม่มี
ปัญญินทรีย์.

[๗๕๐] ๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล
มีศรัทธา มีสัทธินทรีย์ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา มีสัทธินทรีย์ หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล
มีปัญญา มีปัญญินทรีย์ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลที่ ๘ มีปัญญา มีปัญญินทรีย์ หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๕๑] ๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล
 ฯลฯ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล มีศรัทธา มีสัทธิน-
ทรีย์ ฯลฯ มีปัญญา ปัญญินทรีย์ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลที่ ๘ มีปัญญา มีปัญญินทรีย์ หรือ ?

๑. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๗๕๒] ๘. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา แต่ไม่มีสัทธินทรีย์ หรือ ?

๑. ถูกแล้ว.

๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล
มีศรัทธา แต่ไม่มีสัทธินทรีย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๙. บุคคลที่ ๘ มีปัญญา แต่ไม่มีปัญญินทรีย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑๐. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล
มีปัญญา แต่ไม่มีปัญญินทรีย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๕๓] ๑๑. บุคคลที่ ๘ มีศรัทธา แต่ไม่มีสัทธินทรีย์ ๆ ล ฯ

มีปัญญา แต่ไม่มีปัญญินทรีย์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑๒. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล

๑๓. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล มีปัญญา แต่ไม่มี
ปัญญินทรีย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๕๔] ๑๔. บุคคลที่ ๘ ไม่มีอินทรีย์ ๕ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๑๕. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้ง**

หลาย อินทรีย์นี้ ๕ ประการ, ๕ ประการ เป็นไหน สัทธินทรีย์ ๑

วิริยอินทรีย์ ๑ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ๑ ปัญญินทรีย์ ๑ อินทรีย์

๕ ประการนี้แล, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะความเต็มบริบูรณ์แห่งอินทรีย์ ๕ ประการนี้แล จึงเป็นพระอรหันต์ เพลากว่านั้น ก็เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรรถผล เพลากว่านั้น ก็เป็นพระอนาคามี เพลากว่านั้น ก็เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เพลากว่านั้น ก็เป็นพระสกทาคามี เพลากว่านั้น ก็เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล เพลากว่านั้น ก็เป็นพระโสดาบัน เพลากว่านั้น ก็เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดแล ไม่มีอินทรีย์ ๕ ประการนี้เสียเลย โดยประการทั้งปวง เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนภายนอก เป็นผู้ตั้งอยู่ในฝ่ายปุถุชน ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลที่ ๘ เป็นคนภายนอก เป็นผู้ตั้งอยู่ในฝ่ายปุถุชน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ถ้าอย่างนั้น บุคคลที่ ๘ ก็มีอินทรีย์ ๕ นะสิ.

อภฺฐมกัถส อินทริยกา จป

อรรถกถาอัฐมกัสนิ อิทริยกถา

ว่าด้วยอิทธิยของบุคคลที่ ๘

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องอิทธิยของบุคคลที่ ๘ ในเรื่องนั้น ลัทธิแห่งชนเหล่าใด จุดลัทธิของนิกายอันธกะในขณะนี้ว่า บุคคลที่ ๘ กำลังได้อิทธิยทั้งหลายในขณะที่แห่งมรรคเกิด มิใช่ได้มาก่อน ดังนี้ สกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้นจึงถามปรวาทิว่า บุคคลที่ ๘ ไม่มีสัทธินิทธิยหรือ คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. ถูกถามว่า บุคคลที่ ๘ ไม่มีศรัทธาหรือ ปรวาทิกำหนดเอาความที่ศรัทธาต่างจากสัทธินิทธิย จึงตอบปฏิเสธ แม้ในปัญหาที่เหลือทั้งหลายก็ฉะฉานนี้. สกวาที่เริ่มคำเป็นต้นว่า บุคคลที่ ๘ มีศรัทธามีสัทธินิทธิยหรือ ดังนี้ เพื่อแสดงว่า เหมือนอย่างว่า ใจของบุคคลใดมีอยู่แม้มนินิทธิย ได้แก่อิทธิยคือใจของบุคคลนั้น ก็มีอยู่ฉะฉานใด อิทธิยทั้งหลายมีศรัทธาเป็นต้น ของบุคคลใดมีอยู่ แม้อิทธิยทั้งหลายมีสัทธินิทธิยเป็นต้นของบุคคลนั้นก็มีอยู่ฉะฉานนั้น. คำนั้นทั้งหมด พร้อมทั้งการชำระพระสูตรมีอรรถง่ายทั้งนั้น ดังนี้แล.

อรรถกถาอัฐมกัสนิ อิทริยกถา จบ

๑. อิทธิย ๕ ของพระอริยบุคคลตั้งแต่ที่ ๑-๘ คือ ๑. สัทธินิทธิย ๒. วิริยนิทธิย
๓. สตินิทธิย ๔. สมานินิทธิย ๕. ปัญญานิทธิย.

ทิพยจักขุกถา

- [๗๕๕] สกวาที มังสจักขุ อังกรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็น
ทิพยจักขุ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. มังสจักขุ ก็คือทิพยจักขุ ทิพยจักขุ ก็คือ
มังสจักขุ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๕๖] ส. มังสจักขุ อังกรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยจักขุ
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. มังสจักขุเป็นเช่นใด ทิพยจักขุก็เป็นเช่นนั้น
ทิพยจักขุเป็นเช่นใด มังสจักขุก็เป็นเช่นนั้น
หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๗๕๗] ส. มังสจักขุอังกรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยจักขุ
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. มังสจักขุอันนั้น ทิพยจักขุอันนั้นแหละ ทิพย-
จักขุอันนั้น มังสจักขุก็อันนั้นแหละ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๙๘] ส. มังสัจจกฺข อังชรรรมอุปถัมภํแล้ว เป็นทิพยจักขุ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิสัย อานุภาพ โจร ของมังสัจจกฺข เป็น
เช่นใด วิสัยอานุภาพ โจร ของทิพยจักขุ ก็เป็นเช่นนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๗๙๙] ส. มังสัจจกฺข อังชรรรมอุปถัมภํแล้ว เป็นทิพยจักขุ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นอุปาทินนะแล้วเป็นอนุปาตินนะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๐๐] ส. เป็นอุปาทินนะแล้วเป็นอนุปาตินนะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นกามาวจรแล้วเป็นรูปาวจร หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๐๑] ส. เป็นกามาวจรแล้วเป็นรูปาวจร หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นรูปาวจรแล้วเป็นอรูปาวจร หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๑. อุปาทินนะ-อนุปาตินนะคฺคฺนิตฺเตสํในชรรรมสังคณิ ข้อ ๗๗๙ และข้อ ๘๕๕

- [๘๐๒] ส. เป็นรูปาจรแล้วเป็นอรุปาร หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เป็นปริยาปนนะแล้วเป็นอปริยาปนนะ๑ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๐๓] ส. มังสัจกษุ อังกรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยจักษุ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ทิพยจักษุ อังกรรมอุปถัมภ์แล้ว ก็เป็นมังสัจกษุ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๐๔] ส. มังสัจกษุ อังกรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยจักษุ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ทิพยจักษุ อังกรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นปัญญาจักษุ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๐๕] ส. มังสัจกษุ อังกรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยจักษุ หรือ ?

๑. ปริยาปนนะ-อปริยาปนนะ คุณิทเทศในธรรมสังคณี ข้อ ๘๓๑ และข้อ ๘๘๓

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทิพยจักขุ อันตรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นมังสจักขุ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๐๖] ส. มังสจักขุ อันตรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยจักขุ

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขุ ๒ อย่างเท่านั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๐๗] ส. จักขุ มี ๒ อย่างเท่านั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสจักขุว่ามี ๓ คือ มังส-
จักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสจักขุว่ามี ๓
คือ มังสจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ ก็ต้องไม่กล่าวว่า จักขุมี ๒
อย่างเท่านั้น

[๘๐๘] ส. จักขุมี ๒ อย่างเท่านั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า คุณ่อนภิกษุ-
ทั้งหลาย จักขุนี้ มี ๓ อย่าง, ๓ อย่างเป็นไหน มังสจักขุ

ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ จักขุมี ๓ อย่าง ฉะนั้นแล.

พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นบุรุษผู้สูงสุดได้ตรัสจักขุ ๓ อย่างนี้ คือ มังสจักขุ ทิพยจักขุ และปัญญาจักขุ อันยอดเยี่ยมไว้แล้ว ความเกิดขึ้นแห่งมังสจักขุ เป็นทางแห่งทิพยจักขุ ก็เมื่อใด ญาณ คือ ปัญญาจักขุ อันยอดเยี่ยมมาเกิดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะการได้จักขุนั้น ดังนี้ เป็นสูตร มีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า จักขุมี ๒ อย่าง เท่านั้น.

ทิพยจักขุกถา จบ

อรรถกถาทิพยจักขุกถา

ว่าด้วยทิพพจักขุ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องทิพพจักขุ.^๒ ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดมีความ เห็นผิวดุจนิกายอันธกะและสมิตยะทั้งหลาย ในขณะชื่อว่า มังสจักขุ

๑. ปุ. อิติ. ๒๕/๒๓๕.

๒. จักขุ ๓. คือ:- ๑. มังสจักขุ ได้แก่ จักขุปสาท ๒. ทิพพจักขุ ได้แก่

อภิญาจิตตูปบาทที่เป็นทุคิยวิชาญาณ ๓. ปัญญาจักขุ ได้แก่ อาสวักขยญาณ

(ในปรภณนี้หรือในขุททกนิกาย อิติวุตตกะ) จักขุ ๕ คือ :- มังสจักขุ

ทิพพจักขุ ปัญญาจักขุ พุทธจักขุ สมันตจักขุ (ในขุททกนิกาย มหานิเทศ)

นั่นแหละ อันธรรม คือ จตุตถฌานอุปถัมภ์แล้ว ชื่อว่าเป็น ทิพพจักขุ
ดังนี้ สกวาที่หมายชนเหล่านั้น จึงถามปรวาทิว่า มังสจักขุ อัน-
ธรรมอุปถัมภ์แล้วเป็นทิพพจักขุหรือ คำตอบรับรองเป็นของ
ปรวาทิ. ก็ถูกถามอีกว่า มังสจักขุก็คือทิพพจักขุ ทิพพจักขุก็คือ
มังสจักขุหรือ ปรวาทิปฏิเสธว่า มังสจักขุนั้นก็เป็นเพียงมังสจักขุ
นั่นเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น. แม้ในคำถามทั้งหลายว่า มังสจักขุ
เป็นเช่นใด เป็นต้น ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะความที่จักขุทั้ง ๒
นั้น ไม่มีสภาพอย่างเดียวกัน. แม้ในปัญหาที่มีคำว่า วิสัย เป็นต้น
ความว่า รูปายตนะนั้นแหละเป็นวิสัยแห่งจักขุแม้ทั้ง ๒. อธิบายว่า
ก็มังสจักขุยอมเห็นรูปอันมาสู่คตลงแห่งจักขุเท่านั้น ส่วนทิพพจักขุนี้
ยอมเห็นรูปอันไม่มาสู่คตลงแห่งจักขุได้ แม้รูปนั้นจะมีภูเขากั้นไว้
เป็นต้น. อนึ่ง รูปแม้ละเอียดยิ่งนัก ก็เป็นโคจรคืออารมณ์ของทิพพจักขุ
ได้ แต่รูปเช่นนี้เป็นอารมณ์ของมังสจักขุไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น
อานูภาพ คือ อานาจ และโคจร คือ อารมณ์ แห่งจักขุทั้ง ๒
นี้ จึงไม่เหมือนกัน ด้วยประการฉะนี้. ถูกถามว่า เป็นอุปาทินนะ
คือเป็นกัมมชรูป แล้วเป็นอนุปาทินนะ คือมิใช่กัมมชรูป
หรือ ปรวาทินั้น ย่อมปรารธนาว่า มังสจักขุเป็นอุปาทินนะ ส่วน
ทิพพจักขุเป็นอนุปาทินนะ ทั้งมังสจักขุนั้นและก็ไม่เป็นทิพพช เพราะ-
ฉะนั้นจึงตอบปฏิเสธ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ปรารธนา ทิพพจักขุยอมเกิด
ขึ้นเพราะอาศัยมังสจักขุเป็นปัจจัย เพราะอาศัยพระบาลีว่า ความ
เกิดขึ้นแห่งมังสจักขุเป็นทางแห่งทิพพจักขุ ดังนี้ ทั้งมังสจักขุนั้นก็

เป็นความส่องไสของมหาภูตรูปทั้ง ๔ อันเป็นไปในรูปาวจร เพราะฉะนั้น จึงตอบรับรอง. แม้ถูกถามว่า เป็นกามาวจร ปรวาทที่ไม่ปรารณา ซึ่งมังสัจกขุ นั้นแหละเป็นทิพพจักขุ เหตุใด เพราะเหตุนี้ จึงตอบ ปฏิเสธ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ก็ตอบรับรองว่า ธรรมดาว่า รูปาวจรเกิด เพราะความที่มังสัจกขุเกิดขึ้นแล้ว โดยมีรูปาวจรมานเป็นปัจจัย. แม้ ถูกถามว่า เป็นรูปาวจรแล้วเป็นอรูปาวจรหรือ ต่อจากนี้ไป ท่านตอบปฏิเสธ เพราะความไม่มีรูปาวจรจิต ในขณะแห่งอรูปาวจร ด้วยการภาวนา. ถูกถามครั้งที่ ๒ ก็ตอบรับรอง เพราะลัทธิว่า มังสัจกขุ นั้นเป็นสภาพส่องไสของมหาภูตรูปทั้ง ๔ อันเป็นปัจจัยให้รูปาวจร เกิดขึ้น ดังนี้ ก็แต่ปรวาทนั้นไม่ปรารณาความที่มังสัจกขุ นั้นเป็น โลกุตตรธรรม (อปริยาปนนะ) เพราะฉะนั้น จึงตอบปฏิเสธนั้นเทียว. คำว่า ทิพพจักขุอันธรรมอุปถัมภ์แล้ว ได้แก่ เป็นธรรมกามาวจร อุปถัมภ์แล้ว. คำว่า อันธรรมอุปถัมภ์แล้ว ได้แก่ เป็นธรรม คือ โลกุตตรอุปถัมภ์แล้ว. ถูกถามว่า จักขุมี ๒ อย่างเท่านั้นหรือ ปรวาทที่ไม่ปรารณาความที่ทิพพจักขุอันธรรมอุปถัมภ์แล้วเป็นปัญญาจักขุ แม้ ก็จริง ถ้าอย่างนั้น ก็ตอบปฏิเสธ เพราะความที่ปัญญาจักขุเป็นสภาพ มีอยู่. ถูกถามอีก ก็ตอบรับรองด้วยสามารถแห่งลัทธิว่า มังสัจกขุอัน ธรรมอุปถัมภ์แล้วย่อมเป็นทิพพจักขุ ดังนี้ คำที่เหลือในที่นี้มีอรรถง่าย ingsั้น แล.

อรรถกถาทิพพจักขุ จบ

ทิพยโสตถา

- [๘๐๕] สกกวาทิ มังสโสต อังชรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็น
ทิพยโสต หรือ ?
ป. ปรวาทิ ถูกแล้ว.
ส. มังสโสต ก็คือทิพยโสต ทิพยโสต ก็คือ มังสโสต
หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- [๘๐๖] ส. มังสโสต อังชรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยโสต
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. มังสโสตเป็นเช่นใด ทิพยโสตก็เป็นเช่นนั้น
ทิพยโสตเป็นเช่นใด มังสโสตก็เป็นเช่นนั้น
หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
- [๘๐๗] ส. มังสโสต อังชรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยโสต
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. มังสโสตอันนั้น ทิพยโสตก็อันนั้นแหละ ทิพย-
โสตอันนั้น มังสโสตก็อันนั้นแหละ หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

- [๘๑๒] ส. มังสโศต อังชรรณอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยโศต
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. วิสัย อานุภาพ โจร แห่งมังสโศต เป็น
เช่นใด วิสัย อานุภาพ โจร แห่งทิพยโศต
ก็เป็นเช่นนั้น หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๑๓] ส. มังสโศต อังชรรณอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยโศต
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เป็นอุปาทินนะแล้วเป็นอนุปาทินนะ หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๑๔] ส. เป็นอุปาทินนะแล้วเป็นอนุปาทินนะ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เป็นกามาวจรแล้วเป็นรูปาวจร หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๑๕] ส. เป็นกามาวจรแล้วเป็นรูปาวจร หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เป็นรูปาวจรแล้วเป็นอรูปาจร หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

- [๘๑๖] ส. เป็นรูปาวจรแล้วเป็นรูปาวจร หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. เป็นปริยาปนนะแล้วเป็นอปริยาปนนะ หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๑๗] ส. มังสโสต อันธรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยโสต หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ทิพยโสต อันธรรมอุปถัมภ์แล้ว ก็เป็นมังสโสต หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๑๘] ส. มังสโสต อันธรรมอุปถัมภ์แล้ว เป็นทิพยโสต หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. โสตมีอย่างเดียวกันเท่านั้น หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๑๙] ส. โสตมีอย่างเดียวกันเท่านั้น หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสโสตว่ามี ๒ อย่าง คือ มังสโสตและทิพยโสต มิใช่หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสโสตว่ามี ๒
อย่าง คือ มังสโสต และทัพยโสต ก็ต้องไม่กล่าวว่ โสตมีอย่างเดียว
เท่านั้น.

ทิพพโสตกถา จบ

อรรถกถาทิพพโสตกถา

ว่าด้วยทิพพโสต

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องทิพพโสต. ในเรื่องนั้น ปรวาทิถูกสกวาทิ
ถามว่า โสตมีอย่างเดียวเท่านั้นหรือ ก็ตอบปฏิเสธ เพราะโสต
มีอยู่ ๒ คือ มังสโสต ทัพยโสต ถูกถามอีก ก็ตอบรับรอง เพราะว่า
มังสโสตนั้นนั่นแหละ อันธรรมอุปถัมภ์แล้ว ชื่อว่าเป็นทิพพโสต.
คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วในหนหลังนั่นแล.

อรรถกถาทิพพโสตกถา จบ

๑. โสต ๒ อย่าง คือ ๑. มังสโสต ได้แก่ โสตปสาท
๒. ทิพพโสต ได้แก่ อภิญญาญาณ
- ในคัมภีร์ยมกกล่าว โสต ๓ คือ ๑. มังสโสต ได้แก่ โสตปสาท
๒. ทัพยโสต ได้แก่ อภิญญาจิตตูปสาท
๓. ดันหาโสต ได้แก่ โลกเจตสิก

ยถากัมมุปกตญาณกถา

[๘๒๐] สกวาที ยถากัมมุปกตญาณ คือ ญาณเป็นเครื่องรู้
ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรม เป็นทิพยจักขุ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. ทำไว้ในใจซึ่งความที่สัตว์เป็นไปตามกรรมด้วย
เห็นรูปได้ด้วยทิพยจักขุด้วย หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๒๑] ส. ทำไว้ในใจซึ่งความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตาม
กรรมด้วย เห็นรูปด้วยทิพยจักขุด้วย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นการประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง แห่งจิต
๒ ดวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๒๒] ส. ยถากัมมุปกตญาณ เป็นทิพยจักขุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทำไว้ในใจซึ่งบทนา สัตว์เหล่านี้หนอ ท่าน
ทั้งหลาย ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทนา เป็นผู้ประกอบด้วยกาย
ทุจริต ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทนา เป็นผู้ประกอบด้วยวจีทุจริต
ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทนา เป็นผู้ประกอบด้วยมโนทุจริต ดังนี้
ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทนา เป็นผู้คติเตยนพระอริยะทั้งหลาย ดังนี้ด้วย

ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า
สมาทานกรรมคือมิจฉาทิฏฐิ ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า สัตว์
เหล่านั้นเข้าถึงแล้วซึ่งอบาย ทุกคติ วินิบาต นรค เบื้องหน้า แต่มรณะ
เพราะกายแตก ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า ก็หรือสัตว์เหล่านี้
นะท่านทั้งหลาย ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า เป็นผู้ประกอบด้วย
กายสุจริต ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า เป็นผู้ประกอบด้วยวจีสุจริต
ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า เป็นผู้ประกอบด้วยมโนสุจริต ดังนี้
ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า เป็นผู้ไม่ติเตียนพระอริยะทั้งหลาย ดังนี้
ด้วย ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า เป็นสัมมาทิฏฐิ ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจ
ซึ่งบทว่า สมาทานกรรมคือสัมมาทิฏฐิ ดังนี้ด้วย ทำไว้ในใจซึ่ง
บทว่า สัตว์เหล่านั้นเข้า แล้วซึ่งสุคติ โลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่มรณะ
เพราะกายแตก ดังนี้ด้วย เห็นรูปด้วยทิพยจักขุด้วย หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๒๓] ส. ยถากัมมุปกตญานเป็นทิพยจักขุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า สัตว์เหล่านี้หนอ ท่าน
ทั้งหลาย" ดังนี้ด้วย ฯลฯ ทำไว้ในใจซึ่งบทว่า สัตว์เหล่านั้นได้
เข้าถึงแล้วซึ่งสุคติ โลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่มรณะ เพราะกายแตก
ดังนี้ด้วย เห็นรูปโดยทิพยจักขุด้วย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นการประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง แห่งจิต ๒ ดวง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๒๔] ส. ยถากัมมุปกตญาณเป็นทิพยจักขุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลบางคน เป็นผู้ไม่มีทิพยจักขุ เป็นผู้ไม่ได้เฉพาะแล้ว ไม่บรรลुแล้ว ไม่การทำให้แจ้งแล้วซึ่งทิพยจักขุ แต่รู้ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรมได้ มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลบางคน เป็นผู้ไม่มีทิพยจักขุ เป็นผู้ไม่ได้เฉพาะแล้ว ไม่บรรลุแล้ว ไม่กระทำให้แจ้งแล้วซึ่งทิพยจักขุ แต่รู้ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรมได้มีอยู่ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ยถากัมมุปกตญาณเป็นทิพยจักขุ.

[๘๒๕] ส. ยถากัมมุปกตญาณเป็นทิพยจักขุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านพระสารีบุตร รู้ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรม หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ท่านพระสารีบุตร รู้ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรม ก็ต้องไม่กล่าวว่า ยถากัมมุปกตญาณเป็นทิพยจักขุ.

[๘๒๖] ส. ท่านพระสารีบุตร รู้ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไป
ตามกรรม หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านพระสารีบุตรมีทิพยจักขุ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๘๒๗] ส. ท่านพระสารีบุตรมีทิพยจักขุ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านพระสารีบุตร ได้กล่าวคำนี้ไว้ว่า การตั้ง
ความปรารถนา เพื่ออุปเพนิวาสนญาณ ทิพยจักขุญาณ เจโต
ปริยญาณ อิทธีวิธี ความหมดจดแห่งโสตธาตุ และจตุปปาตญาณ
ของเราไม่มี ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ยถากัมมุปกตญาณ
เป็นทิพยจักขุ ดังนี้.

ยถากัมมุปกตญาณกถา จบ

อรรถกถายถากัมมุปกตญาณกถา

ว่าด้วยยถากัมมุปกตญาณ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องยถากัมมุปกตญาณ ได้แก่ ญาณเป็นเครื่อง
รู้ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรม. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใด มี

ความเห็นว่ายกัณมุขตญาณนั้นแหละเป็นทิพยจักขุ ดังนี้ เพราะ
ไม่พิจารณาถือเอาพระสูตรว่า ตถาคต ย่อมทรงรู้แจ้งซึ่งความที่สัตว์
ทั้งหลายผู้เป็นไปตามกรรม ฯ ล ฯ ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ด้วยประการ
ฉะนี้ ดังนี้ คำถามของสกวาทิหมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็น
ของปรวาทิ. ถูกสกวาทิถามอีกว่า **ทำไว้ในใจซึ่งความที่สัตว์เป็น
ไปตามกรรมด้วย** ปรวาทิตอบปฏิเสธเพราะอารมณ์ ๒ อย่างของจิต
ดวงเดียวกันไม่มี. ถูกถามครั้งที่ ๒ ตอบรับรองด้วยสามารถแห่งจิตต่าง ๆ
สกวาทิไม่ให้โอกาสอันพลังพลาตของปรวาทินั้น จึงถามอีกว่า **เป็น
การประชุมแห่งผัสสะ ๒ อย่าง** ปรวาทิตอบปฏิเสธ. ฟังทราบ
เนื้อความในการประกอบบทยกัณมุขตนี้ฉันใด ก็ฟังประกอบแม้ด้วย
บทว่า **อิเม วต โภณโต สตฺตา** แปลว่า สัตว์เหล่านี้หนอ ท่าน
ทั้งหลาย เป็นต้น ฉะนั้นนั้นแหละ. คำว่า **ท่านพระสารีบุตรรู้
ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรมหรือ** ดังนี้ อธิบายว่า
พระสารีบุตรเถระย่อมไม่ใช่อภิญญาญาณทั้งหลาย เพราะความเป็นผู้
ปรารถนาน้อย แต่ชนบางพวกไม่รู้จิตสำคัญว่า อภิญญาญาณเหล่านั้น
ไม่มีแก่พระเถระเลย ฉะนี้เหตุใด เพราะฉะนั้น ท่านสกวาทิจึงถาม
ปรวาทิผู้สำคัญว่า พระเถระไม่ได้ทิพยจักขุ ดังนี้. ด้วยเหตุนั้น
นั้นแหละ จึงถูกสกวาทิถามเนื้อความต่อไปว่า **ท่านพระสารีบุตร
มีทิพยจักขุหรือ** ปรวาทิก็ตองปฏิเสธ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ก็ตอบ
รับรองว่า อภิญญาญาณอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระสาวกพึงบรรลุแล้ว

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 653

ญาณนั้นทั้งหมด ท่านพระเถระบรรลุแล้วโดยลำดับ. บัดนี้ สกวาทีเมื่อจะให้ปรวาที่สืบสน จึงกล่าวคำว่า ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ไว้ว่า การตั้งความปรารถนาเพื่ออุปเพนิวาสนญาณ ทิพพจักขุญาณ เจโตปริยญาณ อิทธิวิธ ความหมดจดแห่งโสตธาตุ และจตุปปาตญาณของเราไม่มี ดังนี้ จริงอยู่ท่านกล่าวคานี้ก็เพราะไม่มีความปรารถนาจะใช้ ท่านมิได้กล่าวเพราะไม่มีอภิญญาญาณทั้งหลายมิใช่หรือ แต่ปรวาที่กำหนดเนื้อความพระสูตรว่า ความปรารถนาเพื่อ ฯลฯ ของเราไม่มีเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงตอบรับรองตามลัทธิ นั้นว่า พระเถระมีเพียงยถากัมมุปลคตญาณ ไม่มีทิพพจักขุญาณ ด้วยเหตุ นั้นนั่นแหละ สกวาทีจึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่พึงกล่าวว่า ยถากัมมุปลคตญาณเป็นทิพพจักขุ ดังนี้แล.

อรรถกถายถากัมมุปลคตญาณกถา จบ

สังวรกถา

[๘๒๘] สกวาที ความสำรวมมืออยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ปรวาทิ ถูกแล้ว.

ส. ความไม่สำรวมก็มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๒๙] ส. ความไม่สำรวมไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสำรวมก็ไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๓๐] ส. คีต คือความสำรวมจากความไม่สำรวม มิใช่ หรือ ความสำรวมมืออยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. คีต คือความสำรวมจากความไม่สำรวมใด ความไม่สำรวมนั้น ก็มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ท่านจงรับรู้จักคหะ, หากว่า คีต คือความสำรวมจากความไม่สำรวม ความสำรวมมืออยู่ในหมู่เทวดา ด้วยเหตุนี้แหละ ท่านจึงต้องกล่าวว่าคีต คือความสำรวมจากความไม่สำรวมใด ความไม่สำรวมนั้นก็มีอยู่ในหมู่เทวดา, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ พึงกล่าวได้ว่า คีต คือความสำรวมจากความไม่สำรวม ความสำรวมมืออยู่ในหมู่-

เทวดา แต่ไม่พึงกล่าวว่า สัต คือความสำรวมจากความไม่สำรวมใด
ความไม่สำรวมนั้นก็มิอยู่ในหมู่เทวดา ดังนี้ ผิด, แต่ถ้าไม่พึงกล่าวว่า
สัต คือความสำรวมจากความไม่สำรวมใด ความไม่สำรวมนั้นก็มิอยู่ใน
หมู่เทวดา ก็ต้องไม่กล่าวว่า สัต คือความสำรวมจากความไม่สำรวม
ความสำรวมมิอยู่ในหมู่เทวดา, ที่ท่านกล่าวในปัญหานี้ว่า พึงกล่าวได้
ว่า สัต คือความสำรวมจากความไม่สำรวม ความสำรวมมิอยู่ในหมู่
เทวดา แต่ไม่พึงกล่าวว่า สัต คือความสำรวมจากความไม่สำรวมใด
ความไม่สำรวมนั้นก็มิอยู่ในหมู่เทวดา ดังนี้ ผิด.

[๘๓๑] ส. ความสำรวมมิอยู่ในมนุษย์ ความไม่สำรวมก็มี
อยู่ในหมู่มนุษย์นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสำรวมมิอยู่ในหมู่เทวดา ความไม่สำรวมก็
มิอยู่ในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๓๒] ส. ความสำรวมมิอยู่ในหมู่เทวดา ความไม่สำรวม
ไม่มีอยู่ในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความสำรวมมิอยู่ในหมู่มนุษย์ ความไม่สำรวม
ไม่มีอยู่ในหมู่มนุษย์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๓๓] ส. การเว้นจากปาณาติบาต มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ปาณาติบาตก็มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. การเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ คิมน้ำเมา กล่าวคือสุราเมรัย มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ คิมน้ำเมา กล่าวคือสุราและเมรัย ก็อยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๓๔] ส. ปาณาติบาตไม่มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเว้นจากปาณาติบาต ก็ไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. เหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ คิมน้ำเมา กล่าวคือสุราและเมรัย ไม่มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 657

คึมน้ำมากล่าวคือสุราและเมรัย ก็ไม่มีในหมู่
เทวดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๓๕] ป. การเว้นจากปาณาติบาตมีอยู่ในหมู่มนุษย์ ปาณา-
ติบาตก็มีอยู่ในหมู่มนุษย์นั้น หรือ ?

ส. การเว้นจากปาณาติบาตมีอยู่ในหมู่เทวดา ปาณา-
ติบาตก็มีอยู่ในหมู่เทวดา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. การเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ
คึมน้ำมากล่าวคือสุราเมรัย มีอยู่ในหมู่มนุษย์ เป็นเหตุที่ตั้งแห่งความ
ประมาท คือ คึมน้ำมากล่าวคือสุราและเมรัย ก็มีอยู่ในหมู่มนุษย์นั้น
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ก็เว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ
คึมน้ำมากล่าวคือสุราและเมรัย มีอยู่ในหมู่เทวดา เหตุเป็นที่ตั้งแห่ง
ความประมาท คือคึมน้ำมากล่าวคือสุราและเมรัย ก็มีอยู่ในหมู่เทวดา
นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๓๖] ส. การเว้นจากปาณาติบาตมีอยู่ในหมู่เทวดา ปาณา-
ติบาตไม่มีในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. การเว้นจากปาณาติบาตมีอยู่ในหมู่มนุษย์ ปาณา-
ติบาตไม่มีในหมู่มนุษย์นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. การเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ
คิมน้ำมากแล้วคือสุราและเมรัย มีอยู่ในหมู่เทวดา เหตุเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาท คือ คิมน้ำมากคือสุราและเมรัยไม่มีอยู่ในหมู่เทวดานั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. การเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ
คิมน้ำมากแล้วคือสุราและเมรัย มีอยู่ในหมู่มนุษย์ เหตุเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาท คือ คิมน้ำมากคือสุราและเมรัย ไม่มีในหมู่มนุษย์นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๓๗] ป. ความสำรวมไม่มีในหมู่เทวดา หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

ป. เทวดาทิ้งปวง เป็นผู้ผลาญชีวิต เป็นผู้ถือเอาสิ่ง
ของที่เจ้าของมิได้ให้ เป็นผู้ประพฤติดิคนอกงาม เป็นผู้พูดเท็จ เป็นผู้
ตั้งอยู่ในความประมาท คือ คิมน้ำมากแล้วคือสุราและเมรัย หรือ ?

๓. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. ถูกแล้ว.

๓. ถ้าอย่างนั้น ความสำรวมก็มีอยู่ในหมู่เทวดา นะสิ.

สังวรกถา จบ

อรรถกถาสังวรกถา

ว่าด้วยความสำรวม

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องความสำรวม. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดมีความเห็นว่า เทวดาทั้งหลายเบื้องบนตั้งแต่ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไป ย่อมไม่ประพฤติล่วงเวร ๕ คือไม่ล่วงศีล ๕ เหตุในเพราะเหตุนี้ ความสำรวมจึงมีอยู่แก่เทพเหล่านั้น ดังนี้ คำถามของสกวาทิหมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ เพราะไม่เห็นความปรากฏแห่งเวร ๕. ลำดับนั้น สกวาทิจึงถามความไม่สำรวม เพราะธรรมดาว่าความสำรวมมีอยู่ ความไม่สำรวมที่บุคคลพึงสำรวมก็ต้องมีอยู่. แต่ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะในเทวดาทั้งหลายไม่มีปาณาติบาต เป็นต้น. คำว่า **ความสำรวมมีอยู่ในหมู่มนุษย์** เป็นต้น สกวาทิกล่าว เพื่อแสดงความเป็นไปแห่งความไม่สำรวม ก็ครั้งเมื่อความสำรวมและความเป็นไปแห่งความสำรวม มีอยู่ ความไม่สำรวมก็ต้องมีอยู่. ในปัญหาว่า **ปาณาติปาตา เวรมณี** เป็นต้น พึงทราบคำตอบรับรองด้วยสามารถแห่งการไม่ประพฤติปาณาติบาต เป็นต้น และพึงทราบคำตอบปฏิเสธ เพราะความไม่มีปาณาติบาต เป็นต้น. ปัญหาว่าด้วยปฏิโลม มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น. ในปัญหาว่า **ปาณาติบาตไม่มีในหมู่เทวดาหรือ** พึงทราบคำตอบรับรองของปรวาทิ ด้วยสามารถแห่งการไม่ประพฤติปาณาติบาต เป็นต้น และคำปฏิเสธของปรวาทิ เพราะความไม่มีปาณาติบาต เป็นต้น. ปัญหาว่าด้วยปฏิโลมมีเนื้อความง่ายทั้งนั้น.

ในปัญหาทั้งหลายบทสุดท้ายว่า **ความสำรวมไม่มีในหมู่**
เทวดาหรือ คำตอบรับรองของสกวาทิ หมายถึงความไม่มีความสำ-
รวมจากการทำปาณาติบาตเป็นต้นอีก. ต่อจากนั้นคำถามของปรวาทิว่า
ถ้าความสำรวมของเทวดาทั้งหลายไม่มี เทวดาทั้งปวงก็ต้องเป็น
ผู้ล้างผลาญชีวิต เป็นต้น ด้วยสามารถแห่งคำอันมีเสณัย. คำ
ปฏิเสธเป็นของสกวาทิ เพราะไม่มีความประพฤติกว้างแวงของเทวดาทั้ง
หลาย. ปรวาทิให้ลัทธิตั้งไว้ เพราะถือเอาสักแต่คำว่า **ไม่พึงกล่าว**
ของสกวาทิ. แต่ลัทธิที่ตั้งไว้แล้วอย่างนี้ย่อมตั้งไว้ไม่ได้เลย ดังนี้แล.

อรรถกถาสังวรกถา จบ

อสังขยูกถา

[๘๓๘] สกวาที สัจญามืออยู่ในอสังขยusstว์ทั้งหลาย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นสังขยูกถา เป็นสังขยูกถิ เป็นสังขยusstตตาวาส เป็นสังขยusstสงสาร เป็นสังขยusstโยนิ ก็ กำเนิดแห่งสัตว์ผู้มีสังขญา เป็นสังขยusstตทภาวปฏิลาภ ก็ การได้อัตภาพแห่งสัตว์ผู้มีสังขญา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๓๙] ส. เป็นอสังขยูกถา เป็นอสังขยูกถิ เป็นอสังขยusstตตาวาส เป็นอสังขยusstสงสาร เป็นอสังขยusstโยนิ เป็นอสังขยusstตทภาวปฏิลาภ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เป็นอสังขยูกถา เป็นอสังขยูกถิ เป็นอสังขยusstตตาวาส เป็นอสังขยusstสงสาร เป็นอสังขยusstโยนิ เป็นอสังขยusstตทภาวปฏิลาภ ก็ต้องไม่กล่าวว่า สัจญามืออยู่ในอสังขยusstว์ทั้งหลาย.

[๘๔๐] ส. สัจญามืออยู่ในอสังขยusstว์ทั้งหลาย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นปัญจโวการกถา เป็นปัญจโวการกถิ สตตาวาส สงสาร โยนิ อตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

๑. กพมิจันท์ ๕ ได้แก่กถาภพ และรูปภพ.

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๑] ส. เป็นเอกโวการภพ* เป็นเอกโวการคติ สัตตาวาส สงสาร โยนิ อตตภาวปฏิลาภ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เป็นเอกโวการภพ คติ สัตตาวาส สงสาร โยนิ อตตภาวปฏิลาภ ก็ต้องไม่กล่าวว่า สัญญามีอยู่ในอสังขญีสัตว์ทั้งหลาย.

[๘๔๒] ส. สัญญามีอยู่ในอสังขญีสัตว์ทั้งหลาย หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทำกิจที่พึงทำด้วยสัญญาได้ด้วยสัญญานั้น หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๓] ส. สัญญามีอยู่ในมนุษย์ทั้งหลาย และนั่นเป็นสังขญภพ เป็นสังขญคติ เป็นสังขญสัตตาวาส เป็นสังขญสงสาร เป็นสังขญโยนิ เป็นสังขญตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัญญามีอยู่ในอสังขญีสัตว์ทั้งหลาย และนั่นเป็นสังขญภพ เป็นสังขญคติ เป็นสังขญสัตตาวาส เป็นสังขญสงสาร เป็นสังขญโยนิ เป็นสังขญตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๑. ภพมีขันธ ๑ คือมีแต่รูปขันธ ได้แก่ อสังขญภพ.

[๘๔๔] ส. สัญญามีอยู่ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย และนั่นเป็น
ปัญญาโวหารภพ คติ สัตตาวาส สงสาร โยนิ
อตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัญญามีอยู่ในอสังขุสัตว์ทั้งหลาย และนั่นเป็น
ปัญญาโวหารภพ คติ สัตตาวาส สงสาร โยนิ
อตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๔๕] ส. สัญญามีอยู่ในมนุษย์ทั้งหลาย ทำกิจที่พึงทำด้วย
สัญญาได้ด้วยสัญญานั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัญญามีอยู่ในอสังขุสัตว์ทั้งหลาย ทำกิจที่พึง
ทำด้วยสัญญาได้ด้วยสัญญานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๔๖] ส. สัญญามีอยู่ในอสังขุสัตว์ทั้งหลาย และนั่นเป็น
อสังขุภพ เป็นอสังขุคติ เป็นอสังขุสัตตาวาส เป็นอสังขุสงสาร
เป็นอสังขุโยนิ เป็นอสังขุอตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัญญามีอยู่ในมนุษย์ทั้งหลาย และนั่นเป็น
อสังขุภพ ๆ ล ฯ เป็นอสังขุอตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๗] ส. สัญญามีอยู่ในอัญญัตว์ทั้งหลาย และนั่น
เป็นเอกโวการภพ คติ สัตตवास สงสาร โยนิ
อัตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัญญามีอยู่ในมนุษย์ทั้งหลาย และนั่นเป็นเอก-
โวการภพ ฯลฯ อัตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๘] ส. สัญญามีอยู่ในอัญญัตว์ทั้งหลาย แต่ทำกิจที่
พึงทำด้วยสัญญาไม่ได้ด้วยสัญญานั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สัญญามีอยู่ในมนุษย์ทั้งหลาย แต่ทำกิจที่พึงทำ
ด้วยสัญญาไม่ได้ด้วยสัญญานั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๙] ป. ไม่พึงกล่าวว่า สัญญามีอยู่ในอัญญัตว์ทั้งหลาย
หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า คุณก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เทวดาชื่ออัญญัตว์ มีอยู่ ก็เทวดาเหล่านั้น ย่อมจตุ

จากหมูนั้ เพราะความเกิดขึ้นแห่งสัญญา ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง
มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น สัญญาก็มีอยู่ในอสัญญสัตว์ทั้งหลาย
นะตี.

[๘๕๐] ส. สัญญามีอยู่ในอสัญญสัตว์ทั้งหลาย หรือ ?

ป. มีในกาลบางคราว ไม่มีในกาลบางคราว.

ส. เป็นสัญญสัตว์ในกาลบางคราว เป็นอสัญญ-
สัตว์ในกาลบางคราว เป็นสัญญภพในกาลบางคราว เป็นอสัญญภพใน
กาลบางคราว เป็นปัญจโวการภพในกาลบางคราว เป็นเอกโวการภพ
ในกาลบางคราว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๕๑] ส. สัญญามีอยู่ในอสัญญสัตว์ทั้งหลายในกาลบาง
คราว ไม่มีในกาลบางคราว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มีอยู่ในกาลไหน ไม่มีในกาลไหน ?

ป. มีอยู่ในกาลจติ ในกาลอุบัติ ไม่มีในกาลตั้งอยู่.

ส. เป็นสัญญสัตว์ในกาลจติ ในกาลอุบัติ เป็น
อสัญญสัตว์ในกาลตั้งอยู่ เป็นสัญญภพในกาลจติ ในกาลอุบัติ

เป็นอสังขารภาพในกาลตั้งอยู่ เป็นปัญจโวหารภาพในกาลจติ ในกาลอุบัติ
เป็นเอกโวหารภาพในกาลตั้งอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

อสังขารภาพ จบ

อรรถกถาสังขารภาพ

ว่าด้วยอสังขารภาพ คือไม่มีสังขารภาพ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องสังขารภาพ. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใด มีความเห็นผิดคุณัตถิของนิกายอันธกะทั้งหลาย ในขณะนี้ว่า สังขารภาพอยู่ในขณะแห่งจติ และปฏิสนธิแม่ของอสังขารสัตว์ทั้งหลาย ว่า ขึ้นชื่อว่าปฏิสนธิ เว้นจากวิญญานย่อมไม่มี เพราะคำว่า วิญญานมีสังขารเป็นปัจจัย ดังนี้ และคำว่า ก็แล อสังขารภาพเหล่านั้น ย่อมจติจากกายนั้น เพราะความเกิดขึ้นแห่งสังขารภาพ ดังนี้ คำถามของสกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปราวาที. ต่อจากนั้น

๑. เรื่องนี้ในคัมภีร์ขมกอธิบายว่า สัตว์ในปัญจโวหารภาพและจตุโวหารภาพขณะปฏิสนธิมีสังขารภาพเกิดขึ้นในขณะที่ไม่มีสังขารภาพเพราะสังขารภาพกำลังดับ ผู้เข้านิโรธสมาบัติในขณะที่นิโรธ สังขารภาพไม่มี ส่วนสัตว์ที่เป็นเอกโวหารภาพ คือ อสังขารสัตว์ทั้งหลาย ขณะเกิดก็ดี ขณะตั้งอยู่ก็ดี ขณะจติก็ดี ไม่มีสังขารภาพเกิดเลย.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 667

สกวาทิเพื่อจะท้วงปรวาทิด้วยคำเป็นต้น ว่า ที่นั่นเป็นภพมีสัญญาตามลัทธิของท่านหรือ จึงกล่าวคำว่า เป็นสัญญาภพ เป็นสัญญาคติ เป็นต้น. คำนั้นทั้งปวง และคำอื่นจากคำนั้นพึงทราบโดยนัยแห่งพระบาลีนั้นแล.

อรรถกถาสัญญาภา จบ

เนวสัญญานาสัญญายตนกถา

[๘๕๒] สกวาที ไม่พึงกล่าวว่าสัญญาที่มีอยู่ในเนวสัญญานา-
สัญญายตนภพ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. เป็นอสังขยภพ เป็นอสังขยคติ เป็นอสังขยสัตตวา-
วาส เป็นอสังขยสงสาร เป็นอสังขยโยนิ เป็นอสังขยัตตภาวปฏิลาภ
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๕๓] ส. เป็นสังขยภพ สังขยคติ สังขยสัตตวา วาส สังขย-
สงสาร สังขยโยนิ สังขยัตตภาวปฏิลาภ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เป็นสังขยภพ เป็นสังขยคติ ฯลฯ เป็น
สังขยัตตภาวปฏิลาภ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ไม่พึงกล่าวว่าสัญญาที่มีอยู่ในเนว-
สัญญานาสัญญายตนภพ.

[๘๕๔] ส. ไม่พึงกล่าวว่าสัญญาที่มีอยู่ในเนวสัญญานาสัญญา.
ยตนภพ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นเอกโวหารภพ คติ ฯลฯ อัตตภาวปฏิลาภ
หรือ

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. เป็นจตุโวการภพ เป็นจตุโวการคติ ฯลฯ อัตต-
ภาวปฏิลาภ มิใช่หรือ ?

๙. ถูกแล้ว.

๑๐. หากว่า เป็นจตุโวการภพ คติ ฯลฯ อัตตภาว
ปฏิลาภ ก็ต้องไม่กล่าวว่าไม่เพียงกล่าวว่าสัญญาที่อยู่ในแนวสัญญานาสัญญา-
ยตนภพ.

[๘๕๕] ๑. ไม่เพียงกล่าวว่า สัญญาที่อยู่ในอสังขยัตถ์ทั้งหลาย
และนั่นเป็นสัญญาภพ เป็นอสังขยคติ เป็นอสังขยัตตาวาส เป็นอสังขย-
สงสาร เป็นอสังขยโยนิ เป็นอสังขยัตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. ไม่เพียงกล่าวว่า สัญญาที่อยู่ในแนวสัญญานา
สัญญายตนภพ และนั่นก็เป็นอสังขยภพ เป็นอสังขยคติ เป็นอสังขย-
ัตตาวาส เป็นอสังขยสงสาร เป็นอสังขยโยนิ เป็นอสังขยัตตภาวปฏิ-
ลาภ หรือ ?

๔. ไม่เพียงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๕. ไม่เพียงกล่าวว่า สัญญาที่อยู่ในอสังขยัตถ์ทั้งหลาย
และนั่นเป็นเอกโวการภพ คติ ฯลฯ อัตตภาว
ปฏิลาภ หรือ ?

๖. ถูกแล้ว.

๑. ภพมีขันธ ๔ คือ อรูปขันธ ๔ ได้แก่บุคคล

ป. ไม่พึงกล่าวว่า สัญญามีอยู่ในแนวสัญญานาสัญญา-
ยตนภพ และนั่นก็เป็นเอกโวการภพ คือ คติ สัตตवास สงสาร โยนิ
อัตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๕๖] ส. ไม่พึงกล่าวว่า สัญญามีอยู่ในแนวสัญญานา
สัญญายตนภพ และนั่นเป็นสัญญาภพ สัญญุกติ ฯลฯ สัญญัตตภาวา
ปฏิลาภ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ไม่พึงกล่าวว่า สัญญามีอยู่ในออสัญญีสัตว์ทั้งหลาย
และนั่นเป็นสัญญาภพ สัญญุกติ ฯลฯ สัญญัตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๕๗] ส. ไม่พึงกล่าวว่า สัญญามีอยู่ในแนวสัญญานา-
สัญญายตนภพ และนั่นเป็นจตุโวการภพ คติ
ฯลฯ อัตตภาวปฏิลาภ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ไม่พึงกล่าวว่า สัญญามีอยู่ในออสัญญีสัตว์ทั้งหลาย
และนั่นเป็นจตุโวการภพ ฯลฯ อัตตภาวปฏิลาภ
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๕๘] ส. ไม่พึงกล่าวว่า สัตถุญามืออยู่ในเนวสัตถุญานา
สัตถุญายตนภพ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เนวสัตถุญานาสัตถุญายตนภพ เป็นจตุโวการภพ
มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เนวสัตถุญานาสัตถุญายตนภพเป็นจตุโว-
การภพก็ต้องไม่กล่าวว่าไม่พึงกล่าวว่าสัตถุญามืออยู่ในเนวสัตถุญานาสัตถุญาย-
ตนภพ.

[๘๕๙] ส. เนวสัตถุญาสัตถุญายตนภพ เป็นจตุโวการ-
ภพ แต่ไม่พึงกล่าวสัตถุญามืออยู่ในเนวสัตถุญานา-
สัตถุญายตนภพ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อากาसानัญญาตนภพ เป็นจตุโวการภพ แต่
ไม่พึงกล่าวว่า สัตถุญามืออยู่ในอากาसानัญญาตน-
ภพ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๖๐] ส. เนวสัตถุญานาสัตถุญายตนภพ เป็นจตุโวการภพ
แต่ไม่พึงกล่าวว่า สัตถุญามืออยู่ในเนวสัตถุญานา
สัตถุญายตนภพ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. วิญญาณัญจายตนภพ ฯลฯ อากิญจัญญายตนภพ
เป็นจตุโวหารภพ แต่ไม่พึงกล่าวว่าสัญญาที่อยู่ในอากิญจัญญายตนภพ
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๖๑] ๘. อากาสนัญจายตนภพเป็นจตุโวหารภพ สัญญา
อยู่ในภพนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เนวสัญญานาสัญญายตนภพเป็นจตุโวหารภพ
สัญญาที่อยู่ในภพนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. วิญญาณัญจายตนภพ ฯลฯ อากิญจัญญายตนภพ
เป็นจตุโวหารภพ สัญญาอยู่ในภพนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เนวสัญญานาสัญญายตนภพเป็นจตุโวหารภพ
สัญญาที่อยู่ในภพนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๖๒] ๘. ไม่พึงกล่าวว่าสัญญาที่อยู่ หรือว่าไม่มีอยู่ ใน
เนวสัญญานาสัญญายตนภพ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. เนวสัญญานาสัญญายตนภพ เป็นจตุโวหารภพ
มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เนวสัญญานาสัญญายตนภพเป็นจตุโว-
การภพ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ไม่พึงกล่าวว่าสัญญา มีอยู่ หรือว่า ไม่มีอยู่ใน
เนวสัญญานาสัญญายตนภพ.

[๘๖๓] ส. เนวสัญญานาสัญญายตนภพเป็นจตุโวการภพแต่
ไม่พึงกล่าวว่าสัญญา มีอยู่ หรือว่า ไม่มีอยู่ ในเนวสัญญานาสัญญายตนภพ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อากาธานัญจายตนภพ ฯลฯ วิญญาณัญจายตน-
ภพ ฯลฯ อากิญจัญญายตนภพ เป็นจตุโวการภพ แต่ไม่พึงกล่าวว่าสัญญา
มีอยู่ หรือว่า ไม่มีอยู่ ในอากิญจัญญายตนภพ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๖๔] ส. อากาธานัญจายตนภพเป็นจตุโวการภพ สัญญา
มีอยู่ในภพนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เนวสัญญานาสัญญายตนภพ เป็นจตุโวการภพ
สัญญามีอยู่ในภพนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. วิญญาณัญจายตนภพ ฯลฯ อากิญจัญญายตนภพ
เป็นจตุโวการภพ สัญญามีอยู่ในภพนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เนวสัจญานาสัจญายตนภพ เป็นจตุโวการภพมี
อยู่ในภพนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๖๕] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ในเนวสัจญานาสัจญายตนภพ
หาควรกล่าวไม่ว่า มีสัจญาหรือว่ามีสัจญา หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. เป็นเนวสัจญานาสัจญายตนภพ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่าเป็นเนวสัจญานาสัจญายตนภพ ด้วย
เหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ในเนวสัจญานาสัจญายตนภพ หาควร
กล่าวไม่ว่า มีสัจญาหรือว่ามีสัจญา.

[๘๖๖] ส. เพราะทำอธิบายว่า เป็นเนวสัจญานาสัจญาย-
ตนภพ จึงหาควรกล่าวไม่ว่า สัจญามีอยู่หรือว่ามีอยู่ ในเนวสัจญา-
นาสัจญายตนภพ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะทำอธิบายว่า เป็นอทุกขมสุขเวทนาจึง
หาควรกล่าวไม่ว่าเวทนา หรือว่ามีใช้เวทนา

๑. คำนี้เดิมเข้ามาในเวลาแปล เพื่อให้รับกับกระบวนการความต่อไป และเมื่อเทียบกับอรรถกถาก็เห็นว่า บาลีตรงนี้ควรเป็น "นาคคตพัพพ เนวสัจญานาสัจญาย-
ตนเน..."

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 675

ในอทุกขมสุขเวทนา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

แนวสัจญานาสัจญายตนกถา จบ

อรรถกถาแนวสัจญานาสัจญายตนกถา

ว่าด้วยแนวสัจญานาสัจญายตนะ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องแนวสัจญานาสัจญายตนะ คือ อายตนะที่มี
สัจญาก็ไม่ใช่ไม่มีก็ไม่ใช่. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดมีความเห็นผิดดู
ลักษณะของนิกายอันธกะทั้งหลายในขณะนี้ว่า ไม่พึงกล่าวว่า สัจญามีอยู่
ในภพนั้น เพราะพระบาลีว่า อายตนะนั้น มีสัจญาก็ไม่ใช่ ไม่มี
ก็ไม่ใช่ ดังนี้ คำถามของสกวาทีหมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็น
ของปรวาทิ. คำที่เหลือในที่นี้ พึงทราบโดยนัยแห่งพระบาลีนั้นแล.

อรรถกถาแนวสัจญานาสัจญายตนกถา จบ

รวมกถาที่มีในวรรคนี้คือ

๑. พลกถา ๒. อริยขุติกถา ๓. วิมุจติกถา ๔. วิมุจ-
มานกถา ๕. อัญญมกถา ๖. อัญญมกัสนินทริยกถา ๗. ทิพพจักขุกถา
๘. ทิพพโสตกถา ๙. ขตากัมมูปคตญาณกถา ๑๐. สังวรกถา
๑๑. อสัจญุกถา ๑๒. แนวสัจญานาสัจญายตนกถา.

วรรคที่ ๓ จบ

วรรคที่ ๔

คิหิสส อรหตักถา

[๘๖๗] สกวาที กฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. คิหิสัญโญชนของพระอรหันต์ยังมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. คิหิสัญโญชนของพระอรหันต์ไม่มี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า คิหิสัญโญชนของพระอรหันต์ไม่มี ก็

ต้องไม่กล่าวว่า กฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้.

[๘๖๘] ส. กฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. คิหิสัญโญชนอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว ถอน
รากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง
ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า คิหิสัญโญชนอันพระอรหันต์ละขาดแล้ว
ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นจุดตาลยอดด้วน ทำให้ไม่เกิดได้ในภายหลัง
ทำให้มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดาแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า กฤหัสถ์
พึงเป็นพระอรหันต์ได้.

[๘๖๕] ส. คฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. คฤหัสถ์ไร ๆ ที่ยังมีได้ละคิหิสัญญาโยชน์แล้วเป็นผู้กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบันเทียวมีอยู่

ป. ไม่มี.

ส. หากว่า คฤหัสถ์ไร ๆ ที่ยังมีได้ละคิหิสัญญาโยชน์แล้วเป็นผู้กระทำที่สุดแห่งทุกข์ในปัจจุบันเทียวไม่มี ก็ต้องไม่กล่าวว่า คฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้ดังนี้.

[๘๗๐] ส. คฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ปริพาชก ผู้วัจฉโคตร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าดังนี้ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ คฤหัสถ์ไร ๆ ที่ยังมีได้ละคิหิสัญญาโยชน์แล้วเป็นผู้กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะกายแตกมีอยู่หรือหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนวัจฉะ ไม่มีคฤหัสถ์ไร ๆ ที่ยังมีได้ละได้คิหิสัญญาโยชน์แล้วเป็นผู้กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้เพราะกายแตก ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริงมิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่ฟังกล่าวว่า คฤหัสถ์ฟังเป็น
พระอรหันต์ได้ดังนี้.

[๘๗๑] ส. คฤหัสถ์ฟังเป็นพระอรหันต์ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ทรงเสพเมถุนธรรม ฟังยังเมถุน-
ธรรมให้เกิดขึ้น ฟังนอนที่นอนอันคับแคบด้วยบุตร ฟังใช้ผ้ากาสิกและ
จूरณจันท์ ฟังตัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ฟังยินดีเงินทอง
ฟังรับแพะ แกะ ไก่ สุกร ฟังรับช้าง วัว ม้า ลา ฟังรับนกระทา
นกลุ่ม และหางนยูง ฟังทรงเกี้ยว คือ เครื่องประดับมวยผม มีขี้
อันเหลือง ฟังทรงผ้าขาวมีชายยาว ฟังเป็นผู้ครองเรือนตลอดชีวิต หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๗๒] ป. ไม่ฟังกล่าวว่า คฤหัสถ์ฟังเป็นพระอรหันต์ได้
หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ยสกุลบุตร อุตตยคฤหบดี เสตุมานพ ได้บรรลु
พระอรหันต์ทั้งเพศคฤหัสถ์ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ยสกุลบุตร อุตตยคฤหบดี เสตุมานพ
ได้บรรลुพระอรหันต์ทั้งเพศคฤหัสถ์ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า
คฤหัสถ์ฟังเป็นพระอรหันต์ได้.

อรรถกถาคิหิสส อรหaticกา

ว่าด้วยคฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องคฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้. ในเรื่องนั้น
ชนเหล่าใดมีความเห็นผิด คุณลักษณะของนิกายอุตตราปถกะทั้งหลายว่า
คฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์ได้ เพราะเห็นความเกิดขึ้นแห่งพระอรหันต์
ของชนทั้งหลายมีพระยส กุลบุตร เป็นต้น ผู้ดำรงอยู่ในเพศของ
คฤหัสถ์ ดังนี้ คำถามของสกวาทิหมายถึงชนเหล่านั้น. บรรดาคำเหล่านั้น
คำว่า คิหิสส อธิบายว่า ผู้ใดชื่อว่า คฤหัสถ์ เพราะประกอบ
พร้อมแล้วด้วยสัญโญชน์ของคฤหัสถ์ ผู้นั้น พึงเป็นพระอรหันต์ได้
หรือ? ส่วนปรวาทิไม่รู้ความประสงค์ เมื่อเห็นอยู่ซึ่งสักว่าเพศคฤหัสถ์
เท่านั้น จึงตอบรับรองว่า ใช่. บัดนี้สกวาทิจึงเริ่มคำว่า คิหิสัญโญชน์
ของพระอรหันต์ยังมีอยู่หรือ เป็นต้น เพื่อแสดงนัยนี้ว่า ชื่อว่าพึง
เป็นคฤหัสถ์ ย่อมเป็นด้วยสัญโญชน์ของคฤหัสถ์ มิใช่เป็นคฤหัสถ์ด้วย
สักแต่เพศ เหมือนคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า :-

แม้หากว่า ผู้ใดมีธรรมอันประดับแล้ว

สงบแล้ว มีตนฝึกแล้ว เป็นผู้เที่ยง เป็น

พรหมจรรย์ ละอาชญาในสัตว์ทั้งปวงแล้ว พึง

๑. ชื่อนี้แยกบทว่า คิหิ อสุส อรหา แปลว่า คฤหัสถ์พึงเป็นพระอรหันต์
อีกอย่างหนึ่ง แปลว่า พระอรหันต์พึงเป็นคฤหัสถ์ ดังนี้ก็ได้.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 680

ประพดูติธรรมเสมอ เรากล่าวว่า ผู้นั้น เป็น

พราหมณ์ เป็นสมณะ เป็นภิกษุ ดังนี้.

คำนั้นทั้งปวงมีเนื้อความง่ายทั้งนั้น แล.

อรรถกถาคิหิสส อรหติกถา จบ

อุปปัตติกา

[๘๗๓] สกวาที เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้
หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. เป็นพระโสดาบันพร้อมกับการผุดเกิดก็ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๗๔] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นพระสกทาคามีพร้อมกับการผุดเกิดก็ได้หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๗๕] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นพระอนาคามีพร้อมกับการผุดเกิดก็ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๗๖] ส. เป็นพระโสดาบันพร้อมกับการผุดเกิดไม่ได้

หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เป็นพระโสดาบันพร้อมกับการผุดเกิด

ไม่ได้ ก็ต้องไม่กล่าวว่า เป็นพระอรหันต์พร้อม

กับการผุดเกิดได้

[๘๗๗] ส. เป็นพระสกทาคามีพร้อมกับการหลุดเกิดไม่ได้
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เป็นพระสกทาคามีพร้อมกับการหลุดเกิด
ไม่ได้ ก็ต้องไม่กล่าวว่า เป็นพระอรหันต์พร้อม
กับการหลุดเกิดได้.

[๘๗๘] ส. เป็นพระอนาคามีพร้อมกับการหลุดเกิดไม่ได้
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เป็นพระอนาคามีพร้อมกับการหลุดเกิด
ไม่ได้ ก็ต้องไม่กล่าวว่า เป็นพระอรหันต์พร้อม
กับการหลุดเกิดได้

[๘๗๙] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการหลุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสารีบุตรเถระ เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการ
หลุดเกิด หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระโมคคัลลานเถระ ฯลฯ พระมหากัสสป-

เถระ ฯลฯ พระมหากัจจายนเถระ ฯลฯ พระมหาโกณฑัญญ์เถระ ฯลฯ

พระมหาปัญจกเถระ เป็นพระอรหันต์ พร้อมกับการหลุดเกิด หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๘๐] ส. พระสารีบุตรเถระ มิได้เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิด หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระสารีบุตรเถระ มิได้เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิด ก็ต้องไม่กล่าวว่าเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้

[๘๘๑] ส. พระมหาโมคคัลลานเถระ ฯ ล ฯ พระมหา-
กัศสปเถระ พระมหากัจจายนเถระ พระมหา-
โกณฑัญญ์เถระ ฯ ล ฯ

[๘๘๒] ส. พระมหาปณฺธุกเถระ มิได้เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิด หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระมหาปณฺธุกเถระ มิได้เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิด ก็ต้องไม่กล่าวว่าเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้.

[๘๘๓] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ทำให้แจ้งซึ่งพระอรหันต์ได้ด้วยจิตดวงแสงหาการผุดเกิด อันเป็นโลกียะ มีอาสวะ ฯ ล ฯ ประกอบด้วยสังกิเลส หรือ ?

๑. คำบาลีว่า อุปฺปตฺเตสฺสึ จิตฺเตน, นี้หมายถึง ปฏิสนธิจิต

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๘๔] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตดวงแสวงหาการผุดเกิด เป็นเหตุนำออกจากสังขารวิภูให้ถึงความสิ้นไป ให้ถึงความตรัสรู้ ให้ถึงนิพพาน ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ฯลฯ ไม่เป็นอารมณ์ของสังกิเลส หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๘๕] ส. จิตดวงแสวงหาการผุดเกิด ไม่เป็นเหตุนำออกจากสังขารวิภูไม่เป็นธรรมให้ถึงความสิ้นไป ไม่เป็นธรรมให้ถึงความตรัสรู้ ไม่เป็นธรรมให้ถึงนิพพาน เป็นอารมณ์ของอาสวะ ฯลฯ เป็นอารมณ์ของสังกิเลส มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า จิตดวงแสวงหาการผุดเกิด ไม่เป็นเหตุนำออกจากสังขารวิภู ไม่เป็นธรรมให้ถึงความสิ้นไป ไม่เป็นธรรมให้ถึงความตรัสรู้ ไม่เป็นธรรมให้ถึงนิพพาน เป็นอารมณ์ของอาสวะ ฯลฯ เป็นอารมณ์ของสังกิเลส ก็ต้องไม่กล่าวว่า เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้.

[๘๘๖] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ละระคะได้ ละโทสะได้ ละโมหะได้ ฯลฯ

ละอโนตตัมปะได้ด้วยจิตดวงแสวงหาการผุดเกิด หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๘๗] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จิตดวงแสวงหาการผุดเกิด เป็นมรรค ฯลฯ

เป็นสติปัญญา เป็นสัมมปปธาน เป็นอิทธิบาท เป็นอินทรีย์ เป็น
พละ ฯลฯ เป็นโพชนงค์ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๘๘] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมการผุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กำหนดรู้ทุกข์ ละสมุทัย ทำให้แจ้งนิโรธ
ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยจิตดวงแสวงหาการผุดเกิด
หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๘๙] ส. เป็นพระอรหันต์พร้อมกับการผุดเกิดได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จุติจิตเป็นมรรคจิต จิตดวงแสวงหาการผุดเกิด
เป็นผลจิต หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

อุปบัติติกา จบ

อรรถกถาอุปัตติกถา

ว่าด้วยการผุดเกิด

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องการเกิด. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใด มีความเห็นผิดว่า พระอนาคามี อุบัติในสุทธาวาส ย่อมเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการอุบัติ เพราะถือเอาพระบาลีทั้งหลาย โดยไม่พิจารณาซึ่งมีคำว่า เป็นอุปาทิกกำเนิด คือเกิดผุดขึ้นในเทวโลกนั้น ปรีนิพพานแล้วในเทวโลกนั้น ดังนี้เป็นต้น หรือว่า ชนเหล่าใดผู้ศึกษาพระพุทธรพจน์อยู่ มีความเห็นว่า พระอนาคามีเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการอุบัติขึ้น ดังนี้ เพราะเปลี่ยนแปลงบทว่า อุปัจจปรีนิพพายี ซึ่งเป็นชื่อของพระอนาคามีจำพวกหนึ่งใน ๔๘ จำพวก พระอนาคามีชื่อว่า อุปัจจปรีนิพพายี นี้ ท่านมีอายุก้าวล่วงถึงหนึ่งแห่งอายุล่วงไปแล้ว อันเป็นเวลาใกล้จะปรีนิพพาน ท่านก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วจึงปรีนิพพาน พวกเห็นผิดเหล่านั้น ได้เปลี่ยนชื่อจาก คำว่า อุปัจจปรีนิพพายี มาเป็น อุปัชชปรีนิพพายี ซึ่งมีความหมายว่า พอเกิดขึ้นก็ปรีนิพพาน ดังนี้ คุณลักษณะของนิกายอุตตราปถะทั้งหลาย ในขณะนี้ คำถามของสกวาทิ หมายชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. ในปัญหานั้น ชื่อว่า จิตต์ที่เกิดขึ้นย่อมเป็นโลกียจิต ทั้งบุคคลทั้งหลาย เป็นพระโสดาบันเป็นต้นด้วยโลกียจิตต์นั้น ก็ไม่มีเลยจะป่วยกล่าวไปไยถึงความเป็นพระอรหันต์เล่า เพราะเหตุนี้ เพื่อแสดงนัยนี้แก่ปรวาทินั้น สกวาทิจึงเริ่มคำเป็นต้นว่า เป็นพระโสดาบัน

พร้อมกับการผุดเกิดก็ได้หรือ. สกวาทีกล่าวคำว่า พระสารีบุตร เป็นต้น เพื่อท้วงว่า บรรดาพระมหาเถระเหล่านี้ แม้องค์หนึ่ง เชื่อว่าเป็นพระอรหันต์พร้อมกับการเกิดมีหรือ. คำว่า จิตดวงแสวงหาการผุดเกิด 'ได้แก่' ปฏิสนธิจิต จริงอยู่ ปฏิสนธิจิตนี้ ย่อมแสวงหาการเกิด คือ สืบต่ออยู่ เพราะเหตุนี้ท่านจึงเรียกปฏิสนธิจิตนี้ว่า จิตดวงแสวงหาการผุดเกิด. คำที่เหลือในที่นี้ มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น ดังนี้แล.

อรรถกถาอุปัตตติกา จบ

อนาสวกถา

[๘๕๐] สกวาที ธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ ไม่เป็นอา-
รมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ปรวาทิ ถูกแล้ว.

ส. เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน เป็นโสดา-
ปัตติมรรค เป็นโสดาปัตติผล เป็นสกทาคามิมรรค เป็นสกทาคามิผล
เป็นอนาคามิมรรค เป็นอนาคามิผล เป็นอรหัตมรรค เป็นอรหัตผล
เป็นสติปัญญา เป็นสัมมัปปธาน เป็นอิทธิบาท เป็นอินทรีย์ เป็น
พละ เป็นโพชฌงค์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๕๑] ส. ธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ ไม่เป็นอารมณ์
ของอาสวะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. จักขุของพระอรหันต์ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. จักขุของพระอรหันต์ ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน เป็นโสดา-
ปัตติมรรค เป็นโสดาปัตติผล ฯ ล ฯ เป็นโพช-
ฌงค์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

ส. โสตะของพระอรหันต์ ฯ ล ฯ ฆานะของพระ-
อรหันต์ ฯ ล ฯ ชิวหาของพระอรหันต์ ฯ ล ฯ กายของพระอรหันต์ ไม่
เป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๘๕๒] ส. กายของพระอรหันต์ ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน เป็นโสดา-
ปัตติมรรค เป็นโสดาปัตติผล ฯ ล ฯ เป็นโพชฌงค์ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๘๕๓] ส. กายของพระอรหันต์ ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กายของพระอรหันต์ ยังเข้าถึงการยกย่องและ
การข่มขี่ ยังเข้าถึงการตัดและการทำลาย ยังทั่วไปแก่ฝูงกา ฝูงแร้ง
ฝูงเหยี่ยว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ยังเข้าถึง การยกย่องและการข่มขี้ ยังเข้าถึงการตัดและการทำลาย ยังทั่วไปแก่ ผุงกา ผุงเร้ง ผุงเหยี่ยว หรือ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๕๔] ส. พิชพิงเข้าไป ศัสตราพิงเข้าไป ไฟพิงเข้าไป ใน กายของพระอรหันต์ หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พิชพิงเข้าไป ศัสตราพิงเข้าไป ไฟพิงเข้าไป ในธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๕๕] ส. กายของพระอรหันต์ ยังจะจงจำ ด้วยเครื่อง จงจำคือชื่อ ด้วยเครื่องจงจำคือเชือก ด้วยเครื่องจงจำคือตรวน ด้วย เครื่องจงจำคือบ้าน ด้วยเครื่องจงจำคือนิคม ด้วยเครื่องจงจำคือ เมือง ด้วยเครื่องจงจำคือชนบท ด้วยเครื่องจงจำ ๕ ประการ ได้ หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ธรรมอันไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ยังจะจงจำ ด้วยเครื่องจงจำคือชื่อ ด้วยเครื่องจงจำคือเชือก ด้วยเครื่องจงจำ คือตรวน ด้วยเครื่องจงจำคือบ้าน ด้วยเครื่องจงจำคือนิคม ด้วย

เครื่องจองจำคือเมือง ด้วยเครื่องจองจำคือชนบท ด้วยเครื่องจองจำ ๕
ประการ ได้หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๕๖] ส. ผิดา พระอรหันต์ให้จิวรแก่ปุถุชน จิวนั้นเป็น
อารมณ์ของอาสวะแล้วเป็นอารมณ์ของอาสวะ
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. จิวนั้นไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะแล้วเป็นอารมณ์
ของอาสวะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ของที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ของที่
เป็นอารมณ์ของอาสวะก็อันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ของที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ของที่
เป็นอารมณ์ของอาสวะก็อันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มรรคไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วเป็นอารมณ์
ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ผล สติปัญญา สัมมัปปธาน อิทธิบาท อินทรีย์

พละ โภชนงค์ ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะแล้ว
เป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๕๗] ส. พิจารณา พระอรหันต์ ให้บิณฑบาต ให้เสนาสนะ
ให้คิลานปัจฉยเภสัชชบิหาร แก่ปุถุชน คิลานปัจฉยเภสัชชบิหารนั้น
ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะแล้วเป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. คิลานปัจฉยเภสัชชบิหารนั้น ไม่เป็นอารมณ์
ของอาสวะแล้วเป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ของที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ของเป็น
อารมณ์ที่ของอาสวะก็อันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ของที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ของที่
เป็นอารมณ์ของอาสวะก็อันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มรรคไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วเป็นอารมณ์
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ผล สติปัญญา สัมมปปธาน อิทธิบาท อินทรีย์

พละ โภชณงค์ ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะแล้ว เป็นอารมณ์ของอาสวะ
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๕๘] ส. ผิดว่า ปุถุชน ถวายจิรแก่พระอรหันต์ จิร
นั้นเป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วไม่เป็นอารมณ์
ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๕๙] ส. จิรนั้น เป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วไม่เป็น
อารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ของที่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ของที่ไม่
เป็นอารมณ์ของอาสวะก็อันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ของที่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ของที่ไม่
เป็นอารมณ์ของอาสวะก็อันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รากะเป็นอารมณ์ของอาสวะแล้ว ไม่เป็นอารมณ์
ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. โทสะ โมหะ ๆ ล ฯ อโนตตปปะ เป็นอารมณ์

ของอาสวะแล้วไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๐๐] ส. ฌิว่า ปุถุชน ถวายบิณฑบาต ถวายเสนาสนะ ถวายคิลานปัจฉยเกสัชชบริวารแก่พระอรหันต์ คิลานปัจฉยเกสัชชบริวารนั้น เป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๐๐] ส. ฌิว่า ปุถุชน ถวายบิณฑบาต ถวายเสนาสนะ ถวายคิลานปัจฉยเกสัชชบริวารแก่พระอรหันต์ คิลานปัจฉยเกสัชชบริวารนั้น เป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๐๑] ส. คิลานปัจฉยเกสัชชบริวารนั้น เป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วเป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ของที่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ของที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะก็อันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ของที่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ของที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะก็อันนั้นแหละ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. รากะเป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วไม่เป็นอารมณ์
ของอาสวะ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. โทสะ ๆ ล ฯ โมหะ ๆ ล ฯ อโนตตปปะ เป็น
อารมณ์ของอาสวะแล้ว ไม่เป็นอารมณ์ของ
อาสวะ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๒] ๒. ไม่พึงกล่าวว่า ธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ ไม่
เป็นอารมณ์ของอาสวะ หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๒. พระอรหันต์เป็นผู้ไม่มีอาสวะ มิใช่หรือ ?

๓. ถูกแล้ว.

๒. หากว่า พระอรหันต์เป็นผู้ไม่มีอาสวะ ด้วย
เหตุนั้นนะท่าน จึงต้องกล่าวว่า ธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ ไม่เป็น
อารมณ์ของอาสวะ ดังนี้.

อนาสวกถา จบ

อรรถกถาอนาสวกถา

ว่าด้วยอนาสวะ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องอนาสวะ คือ ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ .
ในเรื่องนั้นชนเหล่าใด มีความเห็นผิดคุณัตถิของนิกายอุตตราปถกะ
ทั้งหลาย ในขณะที่ว่า ธรรมเหล่าใด ของพระอรหันต์ผู้ไม่มีอาสวะ
ธรรมเหล่านั้นทั้งหมดไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ดังนี้ สกวาที่หมายถึงชน
เหล่านั้น จึงถามว่า ธรรมทั้งปวงของพระอรหันต์ เป็นต้น คำตอบ
รับรองเป็นของปรวาทิ. ลำดับนั้น สกวาที่ เพื่อท้วงว่า ธรรมทั้งหลาย
มีมรรคเป็นต้น ชื่อว่าไม่มีอาสวะ มีอยู่ ธรรมเหล่านั้นเท่านั้น ย่อม
เกิดแก่พระอรหันต์หรือ? จึงเริ่มคำว่า ธรรมทั้งปวงเป็นมรรค เป็น
ผล เป็นต้น. ถูกสกวาที่ถามว่า จักขุของพระอรหันต์ไม่เป็น
อารมณ์ของอาสวะหรือ ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะความที่จักขุนั้น
เป็นอารมณ์ของอาสวะ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ปรวาทิตอบรับรองว่า จักขุ
ของพระอรหันต์ไม่เป็นอาสวะแต่เป็นอารมณ์ของอาสวะ.

ในปัญหาว่าด้วย การให้จิวร ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะกลัวผิด
จากลักษณะแห่งปัญหานี้ว่า ธรรมอย่างหนึ่งเที่ยวไม่เป็นอาสวะ แต่

๑. คำว่า "อาสวะ" คือ กิเลสเป็นเครื่องมัดคองอยู่ในสันดานของสัตว์
มี ๔ คือ ๑. กามาสวะ ๒. ภวาสวะ ๓. ทิฏฐาสวะ ๔. อวิชชาสวะ.

คำว่า "ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ" ได้แก่ โลกุตตรจิต ๘ เจตสิก ๓๖
นิพพาน.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 697

เป็นอารมณ์ของอาสวะ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ปรวาทที่ตอบรับรองว่า จีวร
ของพระอรหันต์ไม่เป็นอาสวะ แต่เป็นอารมณ์ของอาสวะ แม้ใน ๒
ปัญหาว่า ของที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ก็นัยนี้นั้น
แหละ. แต่สกวาทที่ย่อมท้วงเพราะการรับรองของปรวาทในคำว่า ของ
ที่ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะอันนั้น ค้ำยันคำเป็นต้นว่า มรรคไม่
เป็นอารมณ์ของอาสวะ แล้วเป็นอารมณ์ของอาสวะหรือ. พึง
ทราบเนื้อความในที่ทั้งปวงโดยอุบายนี้แล.

อรรถกถาอานาสวะกถา จบ

สมันนาคตถา

[๕๐๓] สกวาที พระอรหันต์ประกอบด้วยผล ๔ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยผัสสะ ๔ ด้วยเวทนา ๔ ด้วยปัญญา ๔ ด้วยเจตนา ๔ ด้วยจิต ๔ ด้วยศรัทธา ๔ ด้วยวิริยะ ๔ ด้วยสติ ๔ ด้วยสมาธิ ๔ ด้วยปัญญา ๔ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๔] ส. พระอนาคามีประกอบด้วยผล ๓ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีประกอบด้วยผัสสะ ๓ ๆ ล ฯ ด้วยปัญญา ๓ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๕] ส. พระสกทาคามีประกอบด้วยผล ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีประกอบด้วยผัสสะ ๒ ๆ ล ฯ ด้วยปัญญา ๒ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๐๖] ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยโสดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์เป็นพระโสดาบันผู้ตัดขัตตุปรมะ

ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีธี หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. พระอรหันต์ประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์เป็นพระสกทาคามี หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. พระอรหันต์ประกอบด้วยอนาคามีผล หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระอรหันต์เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพ

พายี ผู้อุปหัจจปรินิพพายี ผู้สังขารปรินิพพายี ผู้สังขารปรินิพพายี
ผู้อุทฺธงฺโสโตกนิฏฐคามิ หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๐๗] ๓. พระอนาคามีประกอบด้วยโสดาปัตติผล หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามีเป็นพระโสดาบันผู้ตัด ขัตตุปรมะ

ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีธี หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๓. พระอนาคามีประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. พระอนาคามีเป็นพระสกทาคามี หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๕๐๘] ๓. พระสกทาคามีประกอบด้วยโศดาปัตติผล หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๓. พระสกทาคามีเป็นพระโศดาบันผู้สัจตชัตตปุรมะ
ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีชี หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๕๐๙] ๓. ผู้ประกอบด้วยโศดาปัตติผล ฟังกล่าวว่า โศดาบัน
หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์ประกอบด้วยโศดาปัตติผล หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์องค์นั้น พระโศดาบันก็องค์นั้น
แหละ หรือ ?
ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๕๑๐] ๓. ผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล ฟังกล่าวว่า สก-
ทาคามี หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
๓. พระอรหันต์ประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์องค์นั้น พระสกทาคามีก็องค์นั้น
แหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๑๑] ส. ผู้ประกอบด้วยอนาคามีผล ฟังกล่าวว่า อนาคามี
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยอนาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์องค์นั้น พระอนาคามีองค์นั้น
แหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๑๒] ส. ผู้ประกอบด้วยโศคาปัตติผล ฟังกล่าวว่า โศคาบัน
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีประกอบด้วยโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีองค์นั้น พระโศคาบันก็องค์นั้น
แหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๑๓] ส. ผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล ฟังกล่าวว่า สก-
ทาคามี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีองค์นั้น พระสกทาคามีก็องค์นั้น
แหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๑๔] ส. ผู้ประกอบด้วยโศดาปัตติผลฟังกล่าวว่า โศดาบัน
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีประกอบด้วยโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีองค์นั้น พระโศดาบันก็องค์นั้น
แหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๑๕] ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เลยโศดาปัตติผลไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์เลยโศดาปัตติต่อไปแล้ว ก็
ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์ประกอบด้วยโศดาปัตติผล.

[๕๑๖] ส. พระอรหันต์เลยโศดาปัตติผลเลย ยังชื่อว่าประกอบด้วยโศดาปัตติผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เลยโศดาปัตติมรรคไปแล้ว เลย สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส รากะที่เป็นอุปายคามิ โทสะ ที่เป็นอุปายคามิ โมหะที่เป็นอุปายคามิ ไปแล้ว ยังชื่อว่าประกอบด้วย โมหะที่เป็นอุปายคามินั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๑๗] ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยสกทาคามิผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เลยสกทาคามิผลไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์เลยสกทาคามิผลไปแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์ประกอบด้วยสกทาคามิผล.

[๕๑๘] ส. พระอรหันต์เลยสกทาคามิผลไปแล้ว ยังชื่อว่าประกอบด้วยสกทาคามิผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เลยสกทาคามิมรรคไปแล้ว เลย กามรากะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบไปแล้ว ยังชื่อว่า ประกอบด้วย พยาบาทอย่างหยาบนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๙๑๕] ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยอนาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เลยอนาคามีผลไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์เลยอนาคามีผลไปแล้ว ก็
ต้องไม่กล่าวว่า พระอรหันต์ประกอบด้วยอนาคามีผล.

[๙๒๐] ส. พระอรหันต์เลยอนาคามีผลไปแล้ว ยังชื่อว่า
ประกอบด้วยอนาคามีผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เลยอนาคามีมรรคไปแล้ว เลยกาม-
ราคอย่างละเอียด พยาบาทอย่างละเอียดไปแล้ว ยังชื่อว่า ประกอบ
ด้วยพยาบาทอย่างละเอียดนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๙๒๑] ส. พระอนาคามีประกอบด้วยโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีเลยโศคาปัตติผลไปแล้วมิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอนาคามีเลยโศคาปัตติผลแล้ว ก็
ต้องไม่กล่าวว่า พระอนาคามีประกอบด้วยโศคาปัตติผล.

[๙๒๒] ส. พระอนาคามีเลยโศคาปัตติผลไปแล้ว ยังชื่อว่า
ประกอบด้วยโศคาปัตติผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีเลยโศคาปัตติมรรคไปแล้ว เลย
สักกายทิฏฐิ ฯลฯ โมหะที่เป็นอุปายคามิไปแล้ว ยังชื่อว่า ประกอบ
ด้วยโหมะที่เป็นอุปายคามินั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๒๓] ส. พระอนาคามีประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีเลยสกทาคามีผลไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอนาคามีเลยสกทาคามีผลไปแล้ว
ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระอนาคามีประกอบด้วยสกทาคามีผล.

[๕๒๔] ส. พระอนาคามีเลยสกทาคามีผลไปแล้ว ยังชื่อว่า
ประกอบด้วยสกทาคามีผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีเลยสกทาคามีมรรคไปแล้ว เลย
กามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบไปแล้ว ยังชื่อว่าประกอบด้วย
พยาบาทอย่างหยาบนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๒๕] ส. พระสกทาคามีประกอบด้วยโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระสกทาคามีเลยโศดาปัตติผลไปแล้ว มิใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. หากว่า พระสกทาคามีเลยโศดาปัตติผลไปแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระสกทาคามีประกอบด้วยโศดาปัตติผล.

[๘๒๖] ๘. พระสกทาคามีเลยโศดาปัตติผลไปแล้ว ยังชื่อว่า ประกอบด้วยโศดาปัตติผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระสกทาคามีเลยโศดาปัตติมรรคไปแล้ว เลย สักกายทิฏฐิ ฯลฯ โมหะที่เป็นอุปายคามิไปแล้ว ยังชื่อว่าประกอบด้วย โมหะที่เป็นอุปายคามินั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๒๗] ป. ไม่พึงกล่าวว่า พระอรหันต์ประกอบด้วยผล ๔ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

ป. พระอรหันต์ได้ผล ๔ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๔ นั้น มิใช่หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระอรหันต์ได้ผล ๔ และไม่เสื่อมจาก ผล ๔ นั้นด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระอรหันต์ประกอบด้วย ผล ๔

[๕๒๘] ป. ไม่พึงกล่าวว่า พระอนาคามีประกอบด้วยผล ๓ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระอนาคามีได้ผล ๓ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๓ นั้น มีใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระอนาคามีได้ผล ๓ และไม่เสื่อมจากผล ๓ นั้น ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระอนาคามีประกอบด้วยผล ๓

[๕๒๙] ป. ไม่พึงกล่าวว่า พระสกทาคามีประกอบด้วยผล ๒ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระสกทาคามี ได้ผล ๒ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๒ นั้น มีใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระสกทาคามี ได้ผล ๒ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๒ นั้น ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระสกทาคามีประกอบด้วยผล ๒.

[๕๓๐] ส. พระอรหันต์ ได้ผล ๔ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๔ นั้น เพราะเหตุนี้ พระอรหันต์จึงชื่อว่า ประกอบด้วยผล ๔ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ได้มรรค ๔ แล้วไม่เสื่อมจากมรรค ๔ นั้น เพราะเหตุนั้น พระอรหันต์จึงชื่อว่า ประกอบด้วยมรรค ๔ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๑] ส. พระอนาคามี ได้ผล ๓ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๓ นั้น เพราะเหตุนั้น พระอนาคามีจึงชื่อว่า ประกอบด้วยผล ๓ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอนาคามีได้มรรค ๓ แล้ว และไม่เสื่อมจากมรรค ๓ นั้น เพราะเหตุนั้น พระอนาคามีจึงชื่อว่า ประกอบด้วยมรรค ๓ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๒] ส. พระสกทาคามี ได้ผล ๒ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๒ นั้น เพราะเหตุนั้น พระสกทาคามีจึงชื่อว่า ประกอบด้วยผล ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสกทาคามีได้มรรค ๒ แล้ว และไม่เสื่อมจากมรรค ๒ นั้น เพราะเหตุนั้น พระสกทาคามีจึงชื่อว่า ประกอบด้วยมรรค ๒ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สมันนาคตกา จบ

อรรถกถาสมันนาคตถา

ว่าด้วยผู้ประกอบ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องผู้ประกอบ. ในเรื่องนั้น การประกอบมี ๒ อย่าง. คือ.- การประกอบในความเป็นผู้พร้อมเพรียงกันในขณะแห่งปัจจุบัน ๑. การประกอบคือการได้เฉพาะโดยบรรลุมิโคฎมิหนิงมีรูปาจรเป็นต้น ๑. การประกอบคือการบรรลุมิโคฎมิหนิงนั้นยังไม่เสื่อมจากคุณวิเศษที่ตนบรรลุแล้วเพียงใด ก็ชื่อว่า เป็นผู้ได้คุณวิเศษอยู่เพียงนั้นนั่นแหละ.

อนึ่ง ชนเหล่าใดมีความเห็นผิด คุณลักษณะของนิกายอุตตราปถกะทั้งหลายในขณะนี้ว่า ยกเว้นการประกอบ ๒ อย่างนี้แล้ว ชื่อว่าการประกอบอย่างอื่นอันหนึ่งมีอยู่ด้วยสามารถแห่งปัตติธรรม คือ ธรรมที่บรรลุ ดังนี้ เพื่อให้ชนเหล่านั้นเข้าใจตามว่า ชื่อว่าปัตติธรรม คือธรรมเป็นเครื่องบรรลุของพระอรหันต์ อะไร ๆ มีอยู่ ปัตติธรรมอะไร ๆ ไม่มีอยู่ จึงถามว่า พระอรหันต์ประกอบด้วยผล ๔ หรือ คำตอบรับรองหมายเอาการบรรลุผลเป็นของปรวาทิ. ลำดับนั้น สกวาทีจึงเริ่มคำเป็นต้นว่า พระอรหันต์ประกอบด้วยผัสสะ ๔^๒ หรือ เพื่อท้วงว่า ถ้าพระอรหันต์ประกอบด้วยผลทั้ง ๔ จนถึงพร้อมด้วยนามจันท์ ๔ ไชรั ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้นมีอยู่ ธรรมทั้งหลายเหล่าใด ๑. คำว่า "สมนุคตถา" แปลว่า เรื่องผู้ประกอบ หรือ เรื่องผู้ถึงพร้อมแล้ว ๒. คำว่า ผัสสะ ๔ คือ ผัสสะเจตสิกที่เกิดกับโสคาปัตติผลจิต สกทาคามีผลจิต อนาคามีผลจิต และ อรหัตตผลจิต.

อย่างละ ๔ ในผลทั้ง ๔ เป็นต้น ธรรมเหล่านั้นก็ย่อมถึงพร้อมแก่
พระอรหันต์เพราะการประกอบแล้วด้วยธรรมอย่างละ ๔ นั้น ดังนี้.
คำทั้งปวงนั้น ปรวาทที่ตอบปฏิเสธแล้วเพราะความไม่มีผัสสะ เป็นต้น
อย่างละ ๔ ในขณะเดียวกัน. แม้ในปัญหาว่าด้วย พระอนาคามี ก็
นัยนี้เหมือนกัน. คำว่า พระอรหันต์เลยโสดาปัตติผลไปแล้ว
มิใช่หรือ อธิบายว่า ก็สกวาทที่ย่อมถามว่า พระอรหันต์เลย เพราะ
การไม่เกิดขึ้นอีกไม่เหมือนทุติยฌานลาภิบุคคลผู้ผ่านเลยปฐมฌานไป
แล้ว. คำว่า โสดาปัตติมรรค เป็นต้นที่สกวาทที่ปรารภแล้ว ก็เพื่อ
แสดงถึงความไม่เกิดขึ้นอีกของมรรคนั้น เพราะปฏิบัติผ่านเลยไปแล้ว.

ในปัญหาว่า ไม่เสื่อมจากผล ๔ นั้น ความว่า ธรรม
คือโลกียฌานทั้งหลายย่อมเสื่อมด้วยธรรมอันเป็นข้าศึก ฉันท โลกุตตร-
ธรรมจะเป็นฉันทนั้นก็หาไม่. จริงอยู่กิเลสเหล่าใดที่มรรคละอยู่ กิเลส
เหล่านั้นย่อมสงบระงับไปด้วยผล ทั้งกิเลสเหล่านั้นท่านก็ละแล้ว เป็น
ธรรมชาติสงบระงับไปแล้ว เหตุใดเพราะเหตุนี้ สกวาทที่จึงตอบรับรอง
ว่า ใช่. เนื้อความนี้นั้นแหละ ท่านอธิบายไว้แล้วในคำทั้งหลายข้างหน้า
ซึ่งมีคำว่า พระอรหันต์ได้มรรค ๔ แล้ว และไม่เสื่อมจากมรรค ๔
นั้น เป็นต้น. คำที่เหลือมีเนื้อความง่ายทั้งนั้น แล.

อรรถกถาสมันนาคคกถา จบ

อุเบกขาสมันนาคคถา

[๕๓๓] สกวาที พระอรหันต์ประกอบด้วยอุเบกขา ๖ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยผัสสะ ๖ ด้วยเวทนา ๖ ด้วยสัญญา ๖ ฯ ล ฯ ด้วยปัญญา ๖ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๕๓๔] ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยอุเบกขา ๖ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์เห็นรูปด้วยจักขุอยู่ ยังฟังเสียง ด้วยโสตได้ ยังสูดกลิ่นด้วยฆานะได้ ยังลิ้มรสด้วยชีวหาได้ ยังถูกต้อง โภจณัฐพะด้วยกายได้ยังรู้ธรรมารมณด้วยใจได้ ฯ ล ฯ รู้ธรรมารมณด้วย ใจอยู่ ยังเห็นรูปด้วยจักขุได้ ยังฟังเสียงด้วยโสตได้ ยังสูดกลิ่นด้วย ฆานะได้ ยังลิ้มรสด้วยชีวหาได้ ยังถูกต้อง โภจณัฐพะด้วยกายได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๕๓๕] ส. พระอรหันต์ประกอบด้วยอุเบกขา ๖ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ประกอบ ตั้งมั่นด้วยอุเบกขา ๖ อุเบกขา ๖

ปราภวเนื่อง ๆ สม่่าเสมอ ไม่ระคนกัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯ ล ฯ

[๕๓๖] ป. ไม่ฟังกล่าว พระอรหันต์ประกอบด้วยอุเบกขา ๖
หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระอรหันต์มีอุเบกขา ๖ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระอรหันต์มีอุเบกขา ๖ ด้วยเหตุนี้
ท่านจึงต้องกล่าวว่า พระอรหันต์ประกอบด้วยอุเบกขา ๖.

อุเบกขาสมันนาคกถา จบ

อรรถกถาอุเบกขาสมันนาคกถา

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยอุเบกขา

แม้ในเรื่องว่า "พระอรหันต์ประกอบด้วยอุเบกขา ๖"

บัณฑิตพึงทราบเนื้อความโดยนัยนี้ คือนัยที่กล่าวมาแล้ว. จริงอยู่ พระ-
อรหันต์ พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมตรัสเรียกว่า ผู้ประกอบด้วยอุเบกขา
เกิดแก่ท่าน แต่อุเบกขาทั้ง ๖ ทวารนั้นมีได้เกิดขึ้นแก่ท่านในขณะเดียว
กันเท่านั้น.

อรรถกถาอุเบกขาสมันนาคกถา จบ

โพธิยา พุทโธติกตา

[๕๓๗] ส. สกวาที ชื่อว่า พุทฺธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่อง
ตรัสรู้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เมื่อปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ดับไปแล้ว ปราศจาก
ไปแล้วระงับไปแล้ว ก็กลับเป็นผู้มิใช่พุทฺธะ
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๘] ส. ชื่อว่า พุทฺธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า พุทฺธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่
เป็นอดีต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๓๙] ส. ชื่อว่า พุทฺธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่
เป็นอดีต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ยังกระทำการที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้
ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

- [๕๔๐] ส. ยังกระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้
ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ยังกำหนดรู้ทุกข์ ละสมุทัย ทำให้แจ้งซึ่งนิโรธ
ยังมรรคให้เกิดได้ ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๕๔๑] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่
เป็นอนาคต หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๕๔๒] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่
เป็นอนาคต หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. กระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ได้
ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?
- ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- [๕๔๓] ส. กระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ได้
ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.

๘. กำหนดรู้ทุกข์ ฯลฯ ยังมรรคให้เกิดได้ด้วย

ปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๔] ๘. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นปัจจุบัน กระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

๙. ถูกแล้ว.

๘. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นอดีต กระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๕] ๘. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นปัจจุบัน กำหนดรู้ทุกข์ ละสมุทัย ทำให้แจ้ง นิโรธ ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

๙. ถูกแล้ว.

๘. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นอดีต กำหนดรู้ทุกข์ ฯลฯ ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๘๔๖] ๘. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นปัจจุบัน กระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ได้ด้วยปัญญา

เป็นเครื่องตรัสรู้^๑นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑ที่เป็นอนาคต กระทำกิจที่พึงกระทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๔๖] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑ที่เป็นปัจจุบัน กำหนดรู้ทุก^๑ ฯลฯ ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑ที่เป็นอนาคต กำหนดรู้ทุก^๑ ฯลฯ ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๔๗] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑ที่เป็นอดีต แต่กระทำกิจที่พึงทำ ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑ไม่ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑ที่เป็นปัจจุบัน แต่กระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑ไม่ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้^๑นั้น หรือ ?

ป. ไม่พังก้าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๔๕] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นอดีต แต่กำหนดรู้ทุกข์ ๆ ล ฯ ยังมรรคให้เกิดขึ้นไม่ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นปัจจุบัน แต่กำหนดรู้ทุกข์ ๆ ล ฯ ยังมรรคให้เกิดขึ้นไม่ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ หรือ ?

ป. ไม่พังก้าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๕๐] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นอนาคต แต่กระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ไม่ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นปัจจุบัน แต่กระทำกิจที่พึงกระทำด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ไม่ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

ป. ไม่พังก้าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๔๕๑] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นอนาคต แต่กำหนดรู้ทุกข์ ๆ ล ฯ ยังมรรคให้เกิดขึ้นไม่ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นปัจจุบัน แต่กำหนดรู้ทุกข์ ฯลฯ ยังมรรคให้เกิดไม่ได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๒] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นอดีต ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นอนาคต ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นปัจจุบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ๓ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๓] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ๓ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ประกอบ ตั้งมั่น ด้วยปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้ง ๓ ปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้ง ๓ ปราภฏเนื่องๆ สม่่าเสมอ ไม่ระคนกัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๔] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ชื่อว่า พุทธะ เพราะการได้ปัญญาเป็นเครื่อง
ตรัสรู้ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า ชื่อว่า พุทธะ เพราะการได้ปัญญาเป็น
เครื่องตรัสรู้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ชื่อว่า พุทธะ เพราะ
ปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้.

[๕๕๕] ส. ชื่อว่า พุทธะ เพราะการได้ปัญญาเป็นเครื่อง
ตรัสรู้ เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า พุทธะ เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ชื่อว่า โพธิ คือปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ก็เพราะ
การได้ปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

โพธิยา พุทโธติกถา จบ

อรรถโพธิยา พุทธโศติกถา

ว่าด้วยคำว่า ชื่อว่าพุทธะเพราะโพธิ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องชื่อว่าพุทธะเพราะโพธิ คือปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้. ในเรื่องนั้น คำว่า "โพธิ" เป็นชื่อของมัคคญาณ ๔ บ้าง เป็นชื่อของสัพพัญญุตญาณบ้าง. เพราะฉะนั้น ชนเหล่าใดมีความเห็นคุณลักษณะของนิกายอุตตรাপถะทั้งหลาย นั้นแหละในขณะนี้ว่า ชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้าเพราะโพธิ เหมือนคำว่า ชื่อว่าคนขาวเพราะผิวขาว ชื่อว่าคนดำเพราะผิวดำ ฉะนั้น ดังนี้ คำถามก็ดี คำซักถามก็ดีของสกวาที่หมายชนเหล่านั้น คำตอบรับรองก็ดี. คำปฏิเสธก็ดี เป็นของปรวาที. ในปัญหาว่า เพราะปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นอดีต เป็นต้น ปรวาทีตอบปฏิเสธเพราะขณะนั้นไม่มี. ถูกถามครั้งที่ ๒ ท่านตอบรับรองหมายเอาการได้โดยเฉพาะ. ถูกถามด้วยด้วยสามารถแห่งกิจอีก

๑. คำว่า โพธิ แปลว่าปัญญาเครื่องตรัสรู้ ในที่นี้ ท่านหมายเอามัคคญาณบ้าง สัพพัญญุตญาณบ้าง ท่านผู้รู้ได้กล่าวคำว่า " โพธิ " ไว้ ๕ นัย คือ.- ๑. ต้นโพธิที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ อุทาหรณ์ว่า โพธิรุกขมูเล ปจมาภิสมพุทธุช. แปลว่าเป็นพระอภิสัมพุทธะครั้งแรกที่ควงไม้โพธิ์ ๒. มัคคจิต อุทาหรณ์ว่า โพธิ วุจติ จตุสุ มกุคสุ ญาณ. แปลว่า ญาณในมรรค ๔ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่า โพธิ ๓. สัพพัญญุตญาณ อุทาหรณ์ว่า ปปโปติ โพธิ วรรภูริเมธโส. แปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบรรลุโพธิ คือสัพพัญญุตญาณด้วยภูมิปัญญาอันยอดเยี่ยม ๔. พระนิพพานอุทาหรณ์ว่า ปตฺวาน โพธิ อมตํ อสงฺขติ. แปลว่า ทรงบรรลุแล้วซึ่งโพธิ คือพระนิพพาน อันเป็นอมตะอันปัจจัยอะไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว ๕. เป็นชื่อเฉพาะ อุทาหรณ์ว่า โพธิ ภนฺเต ราชกฺมาโร. แปลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราชกุมาร ชื่อว่า โพธิ.

ท่านตอบปฏิเสธเพราะไม่มีกิจที่พึงทำ. ถูกถามครั้งที่ ๒ ท่านตอบรับรอง ซึ่งความที่กิจอันใดที่ปัญญานั้นทำแล้วเป็นผู้ไม่หลงลืมในกิจนั้น. ก็แล สกวาที่ไม่ให้โอกาสอันมีเลศนัยจึงถามโดยนัยว่า **ยังกำหนดรู้ทุกข์** เป็นต้น ปรวาทที่ตอบปฏิเสธเพราะความไม่มีกิจนั้น. ในปัญหาว่าด้วยอนาคต ปรวาทที่ตอบปฏิเสธเพราะไม่มีมรรคญาณในขณะนั้น. ถูกถามครั้งที่ ๒ ปรวาทที่สำคัญอยู่ซึ่งความเป็นพระพุทธรเจ้า เพราะโพธิอันเป็นอนาคตด้วยบาลีว่า พระพุทธรเจ้าได้เสด็จถึงเมืองราชคฤห์แล้ว เป็นต้น จึงตอบรับรอง. ถูกถามว่า **กระทำกิจที่พึงทำด้วยปัญญา เป็นเครื่องตรัสรู้** ปรวาทที่ตอบปฏิเสธเพราะความไม่มีกิจในขณะนั้น. ถูกถามครั้งที่ ๒ ท่านตอบรับรองด้วยคำว่า **ชื่อว่ากำลังทำอยู่นั้นแหละ** เพราะใคร ๆ ไม่พึงกล่าวว่าพระพุทธรเจ้าไม่พึงทำกรรมกิจควรกล่าวได้ว่า จักทำแน่ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่ากระทำอยู่นั้นแหละ. ถูกสกวาที่ถามแล้วโดยไม่ให้โอกาสอันมีเลศนัยอีก ก็ตอบปฏิเสธ. ปัญหาว่าด้วยปัจจุบันพร้อมทั้งการเปรียบเทียบมีอรรถต้นทั้งนั้น.

ถูกถาม รวมโพธิ ๓ คือที่เป็นอดีตอนาคตและปัจจุบัน

เป็นอย่างเดียวกัน ท่านหมายเอาสัพพัญญุตญาณจึงตอบรับรอง เพราะภาวะอันบุคคลพึงกล่าวว่าเป็นพระพุทธรเจ้าด้วยโพธิทั้ง ๓. ถูกถามรวมโพธิทั้ง ๓ อีก ปรวาทที่ตอบปฏิเสธเพราะญาณทั้ง ๓ นั้น ไม่มีในขณะเดียวกัน. ถูกถามครั้งที่ ๒ ท่านก็ตอบรับรองด้วยสามารถแห่งสัพพัญญุตญาณที่เป็นทั้งอดีตอนาคตและปัจจุบัน. สกวาที่ไม่ให้โอกาสอันมีเลศนัยแก่ปรวาทที่อีก จึงถามว่า **ประกอบตั้งมั่น** เป็นต้น ท่านตอบปฏิเสธ.

คำถามว่า ไม่ฟังกล่าวว่ ชื่อว่าพุทฺธะเพราะปัญฺญาเป็นเครื่องตรัสรู้ หรือ เป็นของปรวาทิ. คำรับรองเป็นของสกวาทิ เพราะไม่บรรลुความเป็นพระพุทฺธเจ้าในขณะแห่งโพธิหามีไม่. อนึ่งในปัญหาว่ เพราะการได้ปัญฺญาเป็นเครื่องตรัสรู้มีใช่หรือ สกวาทินั้นนั่นแหละตอบรับรองว่ ใช่ เพราะสภาพแห่งสมมุติว่ มัคคญาณอันบังเกิดเรียกว่โพธิเกิดขึ้นแล้วในสันดานใด ในสันดานนั้นชื่อว่เป็นพระพุทฺธเจ้า. เพราะไม่ทราบถึงคำอธิบายของสกวาทิ ปรวาทิจึงตั้งลัทธิไว้ด้วยคำว่ ว่ หากว่ชื่อว่พุทฺธะเพราะการได้ปัญฺญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ด้วยเหตุนี้แหละท่านจึงต้องกล่าวว่ชื่อว่พุทฺธะเพราะปัญฺญาเป็นเครื่องตรัสรู้ บัดนี้เป็นคำถามของสกวาทิว่ ชื่อพุทฺธะเพราะการได้ปัญฺญาเป็นเครื่องตรัสรู้ เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่ พุทฺธะเพราะปัญฺญาเป็นเครื่องตรัสรู้หรือ เพื่อทำเนื้อความที่ปรวาทินั้นไม่กำหนดไว้ให้ปรากฏ. บังเกิดฟังทราบเนื้อความแห่งปัญหานั้นว่ ชื่อว่เป็นพระพุทฺธเจ้าเพราะการได้เฉพาะซึ่งโพธิตามลัทธิของท่าน เหตุใดเพราะเหตุนี้จึงชื่อว่เป็นพระพุทฺธเจ้าเพราะโพธิหรือ. เมื่อปรวาทิไม่กำหนดการวิภาคนีว่ ครั้นเมื่อโพธิเกิดขึ้นแม้ดับไปแล้วภาวะที่เกิดขึ้นแล้วในสันดานนั้นนั่นแหละ ชื่อว่การได้ปัญฺญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ญาณในขณะแห่งมรรค ชื่อว่โพธิ ดังนี้ จึงตอบรับรองอีก. ที่นั่นจึงถูกถามว่ ชื่อว่โพธิก็เพราะการได้ปัญฺญาเป็นเครื่องตรัสรู้หรือ เมื่อไม่ได้โอกาสที่จะกล่าวอะไรได้ ท่านจึงตอบปฏิเสธ ดังนี้แล.

อรรถกถาโพธิยาพุทฺโธติกถา จบ

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 723

เรื่องทั้ง ๓ ดังพรรณนามานี้เป็นของนิกายอุತ್ತราปถะทั้งหลาย
นั้นแล.

ลักษณะกถา

- [๕๕๖] สกวาที ผู้ประกอบด้วยลักษณะเป็นพระโพธิสัตว์ หรือ ?
ป. ปรวาที ถูกแล้ว.
ส. ผู้ประกอบด้วยลักษณะบางส่วน เป็นพระโพธิสัตว์ บางส่วน หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๕๗] ส. ผู้ประกอบด้วยลักษณะเป็นพระโพธิสัตว์ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ผู้ประกอบด้วยลักษณะ ๑ ใน ๓ ส่วน เป็นพระโพธิสัตว์ ๑ ใน ๓ ส่วน หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๕๘] ส. ผู้ประกอบด้วยลักษณะเป็นพระโพธิสัตว์ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.
ส. ผู้ประกอบด้วยลักษณะกึ่งหนึ่ง เป็นพระโพธิสัตว์กึ่งหนึ่ง หรือ ?
ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๕๕๙] ส. ผู้ประกอบด้วยลักษณะเป็นพระโพธิสัตว์ หรือ ?
ป. ถูกแล้ว.

๘. จักกวัตตสัตว์เป็นผู้ประกอบด้วยลักษณะ จักกวัตตสัตว์ก็เป็นพระโพธิสัตว์ หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๖๐] ๘. จักกวัตตสัตว์เป็นผู้ประกอบด้วยลักษณะ จักกวัตตสัตว์ก็เป็นพระโพธิสัตว์ หรือ ?

๙. ถูกแล้ว.

๘. บุรพประโยชน์ บุรพจริยา การกล่าวธรรม การแสดงธรรมของพระโพธิสัตว์ เป็นเช่นใด บุรพประโยชน์ บุรพจริยา การกล่าวธรรม การแสดงธรรม ของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็เป็นเช่นนั้น หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๖๑] ๘. เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ พวกเทวดารับก่อน พวกมนุษย์รับภายหลัง ฉนั้นใด เมื่อจักกวัตตสัตว์ประสูติ พวกเทวดารับก่อน พวกมนุษย์รับภายหลัง ฉนั้นเหมือนกัน หรือ ?

๙. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๘๖๒] ๘. เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ เทพบุตร ๔ องค์รับแล้ววางไว้เบื้องหน้าพระมารดา ทูลว่า ข้าแต่พระเทวี ทรงดีพระทัยเถิด พระโอรสผู้มีศักดิ์ใหญ่ของพระองค์บังเกิดแล้วฉนั้นใด เมื่อจักกวัตตสัตว์ประสูติ เทพบุตร ๔ องค์รับแล้ววางไว้เบื้องหน้าพระมารดา ทูลว่า

ข้าแต่พระเทวี ทรงดีพระทัยเถิด พระโอรสผู้มีศักดิ์ใหญ่ของพระองค์
บังเกิดแล้ว ฉะนั้นเหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๓] ส. เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ ชารน้ำทั้ง ๒ คือ
ชารน้ำเย็น ๑ ชารน้ำร้อน ๑ ปรากฏจากอากาศ สำหรับเป็นน้ำสรง
ของพระโพธิสัตว์และพระมารดา ฉนใด เมื่อจักกวัตติประสูติ ชารน้ำ
ทั้ง ๒ คือ ชารน้ำเย็น ๑ ชารน้ำร้อน ๑ ก็ปรากฏจากอากาศ สำหรับ
เป็นน้ำสรงของจักกวัตติสัตว์และพระมารดา ฉนนั้นเหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๔] ส. พระโพธิสัตว์พอประสูติแล้วเดิวนั้น ก็ทรงยืน
ได้ด้วยพระบาททั้ง ๒ อันเสมอกัน ผันพระพักตร์ทางทิศอุดร ทรงคำ-
เนินได้ ๗ ก้าว มีพระกรดขาวก้นตามไป ทรงแลดูทิศทั้งปวง และทรง
เปล่งอาสภิวาจาว่า **เราเป็นผู้เลิศแห่งโลก เราเป็นผู้ใหญ่แห่งโลก**
เราเป็นผู้ประเสริฐสุดแห่งโลก ชาตินี้เป็นที่สุด บัดนี้ ภพใหม่
เป็นไม่มีอีกละ ดังนี้ ฉนใด จักกวัตติสัตว์พอประสูติแล้วเดิวนั้น
ก็ยืนได้ด้วยพระบาททั้ง ๒ อันเสมอ ผันพระพักตร์ไปทางทิศอุดร ทรง
ดำเนินไปได้ ๗ ก้าว มีพระกรดขาวก้นตามไป ทรงแลดูทิศทั้งปวง
และทรงเปล่งอาสภิวาจาว่า **เราเป็นผู้เลิศแห่งโลก เราเป็นผู้ใหญ่**
แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐสุดแห่งโลก ชาตินี้เป็นที่สุด บัดนี้
ภพใหม่เป็นไม่มีละ ฉนนั้นเหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๕] ส. เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ ย่อมปรากฏแสงสว่างใหญ่ โอภาสใหญ่ แผ่นดินไหวใหญ่ ฉนฺได เมื่อจักกวัตติสัตว์ประสูติ ก็ย่อมปรากฏแสงสว่างใหญ่ โอภาสใหญ่ แผ่นดินไหวใหญ่ ฉนฺนํ เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๖] ส. พระกายตามปกติของพระโพธิสัตว์ ฉายพระรัศมีออกไปวา ๑ โดยรอบ ฉนฺได พระกายตามปกติของจักกวัตติสัตว์ ก็ฉายพระรัศมีออกไปวา ๑ โดยรอบ ฉนฺนํ เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๗] ส. พระโพธิสัตว์ ทรงเห็นมหาสุบิน ฉนฺได จักกวัตติสัตว์ ก็ทรงเห็นมหาสุบิน ฉนฺนํ เหมือนกัน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๖๘] ป. ไม่พึงกล่าวว่ ผู้ประกอบด้วยลักษณะ เป็นพระโพธิสัตว์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาบุริสลักษณะของพระมหาบุรุษ ๓๒ ประการนี้ ที่พระมหาบุรุษผู้ประกอบมิตติเป็น ๒ เท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ**

ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรม
ราชา ทรงพิชิตตลอดปฐพี มีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นที่สุด ทรง
เจนนจรัฐประศาสน์นโยบายเป็นเหตุมั่นคงแห่งชนบท ทรงประกอบ
ด้วยรัตนะ ๗ ประการ เพราะรัตนะ ๗ ประการนี้ ย่อมบังเกิดแก่
ท้าวเธอ คือจักรัตนะ ได้แก่จักรแก้ว หัตถิรัตนะ ได้แก่ช้าง
แก้ว อัสนีรัตนะ ได้แก่ม้าแก้ว มณีรัตนะ ได้แก่ดวงมณีแก้ว
อิทธิรัตนะ ได้แก่นางแก้ว คหปติรัตนะ ได้แก่ขุนคลังแก้ว
ปริณายกรัตนะ ได้แก่ขุนพลแก้ว เป็นที่ ๗ และท้าวเธอมีพระ-
ราชบุตรจำนวนพันปลาย ล้วนแก้วกล้าองอาจ สามารถย้าย
กองทัพฝ่ายปรปักษ์ ทรงพิชิตยั้งแล้ว ครอบครองแผ่นดินนี้ อัน
มีสาครเป็นขอบเขต โดยธรรม โดยไม่ต้องใช้อำญา โดยไม่
ต้องใช้ศาสตรา แต่ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นอนาคาริยะ จะเป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้นี้หลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วใน
โลก ดังนี้ เป็นสูตรมืออยู่จริง มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น ผู้ประกอบด้วยลักษณะ ก็เป็น
พระโพธิสัตว์นะสิ.

ลักษณะกถา จบ

อรรถกถาลักษณะกถา

ว่าด้วยลักษณะ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องลักษณะ. ในปัญหานี้ ชนเหล่าใด มีความเห็นผิดดุจลัทธิของนิกายอุตตราปถะทั้งหลายในขณะนี้ว่า พระโทธิสัตว์เท่านั้น ถึงพร้อมแล้วด้วยลักษณะ เพราะไม่พิจารณาถือเอาพระสูตรนี้ว่า มีคติเป็น ๒ เท่านั้น คือ.- ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ฯลฯ แต่ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นอนาคาริยะ จะตรัสรู้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมมีแก่พระมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยลักษณะดังนี้ ปัญหาของสกวาทิหมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. ในปัญหาทั้งหลายว่า จักภวัตติสัตว์ ความว่า สัตว์ผู้จักรพรรดิ ผู้เป็นพระโทธิสัตว์ก็ดี ผู้มิใช่โทธิสัตว์ก็ดี มีอยู่ เหตุใด เพราะเหตุนั้น ปรวาทิหมายเอาจักรพรรดิผู้มิใช่พระโทธิสัตว์จึงตอบปฏิเสธ. ย่อมตอบรับรอง เพราะหมายเอาพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นพระโทธิสัตว์. พระสูตรที่ปรวาทิกล่าวแล้วว่า มหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ หมายเอาพระโทธิสัตว์ เพราะว่าในภพสุดท้ายพระโทธิสัตว์นั้นย่อมเป็นพระพุทธเจ้า ในชนทั้งหลายนอกจากนี้ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ไม่เป็นพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น พระสูตรที่ปรวาทินำมาอ้างแล้ว เช่นกับไม่นำมานั้นแหละ ดังนี้แล.

อรรถกถาลักษณะกถา จบ

นิยามอกันติกถา

[๕๖๕] สกวาที พระโพธิสัตว์ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน
คืออริยมรรค มีพรหมจรรย์อันประเสริฐ
แล้ว ในศาสนาของ พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระนามว่า กัสสปะ หรือ ?

ปรวาทิ ถูกแล้ว.

ส. พระโพธิสัตว์เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระนามว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๗๐] ส. พระโพธิสัตว์เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระนามว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นสาวกแล้ว จึงเป็นพระพุทธเจ้า หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๗๑] ส. เป็นสาวกแล้ว จึงเป็นพระพุทธเจ้า หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยการฟังตาม หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๑๒] ส. เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยการฟังตาม หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระสยัมภู หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระสยัมภู ก็ต้องไม่
กล่าวว่า เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยการฟังตาม.

[๕๑๓] ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มี
พรหมจรรย์อันประพาศแล้วในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนาม
ว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้สามัญญผลอีก ๓
เท่านั้น ณ ควงไม้โพธิ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๑๔] ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้สามัญญผลทั้ง ๔ ณ
ควงไม้โพธิ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้สามัญญผล
ทั้ง ๔ ณ ควงไม้โพธิ ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระโพธิสัตว์ได้หยั่งลงสู่ทาง
อันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพาศแล้ว ในศาสนาของพระผู้มี
พระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ.

[๕๗๕] ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มี
พรหมจรรย์อันประพุดิแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนาม
ว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโพธิสัตว์ได้กระทำทุกกรกิริยา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ พึงกระทำทุกกร-
กิริยา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๕๗๖] ส. พระโพธิสัตว์ ได้กระทำความเพียรอย่างอื่นได้
นับถือศาสดาอื่น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้เข้าถึงพร้อมด้วยทัสสนะ พึงนับถือ
ศาสดาอื่น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๕๗๗] ส. ท่านพระอานนที่ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มี
พรหมจรรย์อันประพุดิแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่าน
พระอานนที่เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มี

พรหมจรรย์อันประพฤติแล้วในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า กัสสปะ พระโพธิสัตว์เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๗๘] ส. ท่านจิตตคฤหบดี ท่านหัตถกะ ชาวเมืองอาฬวี ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพฤติแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านจิตตคฤหบดี ท่านหัตถกะ ชาวเมืองอาฬวี เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพฤติแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ พระโพธิสัตว์เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๗๙] ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพฤติแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ แต่ไม่เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านพระอานนท์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพฤติแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่

ไม่เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๘๐] ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มี
พรหมจรรย์อันประพุดิแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระ-
นามว่า กัสสปะ แต่ไม่เจตนาสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า
กัสสปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ท่านจิตตคฤหบดี ท่านหัตถกะ ชาวเมืองอาฬวี
ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพุดิแล้ว ในศาสนา
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ไม่เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๘๑] ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มี
พรหมจรรย์อันประพุดิแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระ-
นามว่า กัสสปะ แต่ไม่เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า
กัสสปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นสาวก ครั้นล่วงชาติ ๑ ไปแล้ว กลับเป็น
ผู้มีใจสาวก หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๘๒] ป. ไม่ฟังกล่าวว่า พระโพธิสัตว์ได้หยั่งลงสู่ทางอัน

แน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพาศแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ดูก่อน อานนท์ เราได้ประพาศพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคเจ้า** พระนามว่า กัสสปะ เพื่อความตรัสรู้ต่อไป ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น พระโพธิสัตว์ ก็ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพาศแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ นะสิ.

[๕๘๓] ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพาศแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า:-

เราเป็นผู้ครอบงำเสียซึ่งธรรมทั้งปวง เป็นผู้รู้แจ้งธรรมทั้งปวง ไม่ติดแล้วในธรรมทั้งปวง ละเสียซึ่งโลกิยธรรมทั้งปวง หลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้นไปแห่งตัณหาเรารู้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว จะพึงอ้างศาสดาไรเล่า อาจารย์ของเราไม่มี ผู้ที่จะเสมอด้วยเรา

ก็ไม่มี เราไม่มีบุคคลเปรียบในโลกนี้ กับทั้งเทวโลก เพราะเรา
เป็นพระอรหันต์ในโลก เราเป็นศาสดาที่ไม่มีศาสดาอื่นยิ่งกว่า
เราผู้เดียวเป็นสัมมาสัมพุทธะ เป็นผู้เย็นแล้ว เป็นผู้ดับแล้ว
เราจะไปยังเบื้องแห่งชาวกาสิ เพื่อยังธรรมจักรให้เป็นไป เราจัก
ได้ตีอมตเถรี ให้บรรลือขึ้นในโลกอันมีดังนี้ อุปกาชีวกกล่าวว่า
อาวุโสตามที่ท่านปฏิญาณนั้นแล ท่านที่ควรเป็นอนันตชิน พระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คนเช่นเรานี้แล ที่ถึงแล้วซึ่งความสิ้น
อาสวะ เป็นผู้ชื่อว่า ชินะ คู่ก่อนอุปกะ เราชนะบาปกรรมทั้ง
หลายแล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่า ชินะ ดังนี้ เป็นสูตรมี
อยู่จริง มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า พระโพธิสัตว์ได้
หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพุดิแล้ว ในศาสนาของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ นะติ

[๕๘๔] ส. พระโพธิสัตว์ ได้หยั่งลงสู่ทางอันแน่นอน มี
พรหมจรรย์อันประพุดิแล้ว ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระ-
นามว่า กัสสปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จักขุญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้ว แก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่มีได้ลำดับมาแล้วในกาลก่อนว่า นี้ทุกข-อริยสัจ ดังนี้ อนึ่งเล่า จักขุ ฯลฯ แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้ว แก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่มีได้ลำดับมาแล้วในกาลก่อนว่า ทุกข-อริยสัจนี้นั้น อันเราพึงกำหนดรู้ ดังนี้ ฯลฯ ว่าทุกขอริยสัจนี้นั้น อันเราได้กำหนดรู้แล้ว ดั่งนั้น ฯลฯ ว่านี้ทุกขสมุทัยอริยสัจ ดังนี้ ฯลฯ ว่าทุกขสมุทัยอริยสัจนี้นั้น อันเราพึงละเสีย ดังนี้ ฯลฯ ว่าทุกขสมุทัยอริยสัจนี้นั้น อันเราละได้แล้ว ดังนี้ ฯลฯ ว่านี้ทุกขนิโรธอริยสัจ ดังนี้ ฯลฯ ว่าทุกขนิโรธอริยสัจนี้นั้น อันเราพึงทำให้แจ้ง ดังนี้ ฯลฯ ว่าทุกขนิโรธอริยสัจนี้นั้น อันเราได้ทำให้แจ้งแล้ว ดังนี้ ฯลฯ ว่านี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจดังนี้ ฯลฯ ว่าทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้นั้น อันเราพึงให้เกิด ดังนี้ อนึ่งเล่า จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้ว แก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่ได้ลำดับมาแล้วในกาลก่อน ว่าทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้นั้น อันเราให้เกิดแล้ว ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ?

๒. ถูกแล้ว.

๘. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า พระโพธิสัตว์
ได้หยังละทางอันแน่นอน มีพรหมจรรย์อันประพฤติแล้ว ในศาสนา
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า กัสสปะ.

นียาโมกกันตีกถา จบ

อรรถกถานียาโมกกันตีกถา

ว่าด้วยการหยังลงสู่นิยาม

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องการหยังลงสู่นิยาม การหยังลงสู่ทางอันแน่นอนคืออริยมรรค. ในเรื่องนั้น คนเหล่าใด มีความเห็นผิดดุจลัทธิของนิกายอันธกะทั้งหลายในขณะนี้ว่า พระโพธิสัตว์มีนิยามอันหยังลงแล้ว มีพรหมจรรย์อันประพฤติแล้วในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่ากัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะหมายเอาการบรรพชาของโศติปาละในขุทติกสูตรสกวาทิหมายถึงคนเหล่านั้นจึงถามด้วยคำว่า พระโพธิสัตว์ เป็นต้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิเพราะตั้งอยู่ในลัทธิ. เนื้อความจากนั้น คำว่า นิยาม คือทางอันแน่นอนก็ดี พรหมจรรย์ก็ดี เป็นชื่อของอริยมรรค. อนึ่ง ยกเว้นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เสียแล้ว ชื่อว่าการหยังลงสู่นิยามอย่างหนึ่งย่อมไม่มี ถ้าพระโพธิสัตว์พึงเป็นพระโศดาบัน พึงเป็น

๑. คำว่า "นียาโมกฺกนฺติ" แยกเป็น นิยาม์ ได้แก่ อริยมรรค โอกฺกนฺติ ได้แก่ การหยังลง.

อริยสาวกไซ้รู้ ข้อนั้นหาเป็นไปได้ไม่. จริงอยู่ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมทรงพยากรณ์พระโพธิสัตว์นั้นว่า ผู้นี้จักเป็นพระพุทธเจ้า เพราะ พระองค์ดำรงอยู่ในญาณอันเป็นกำลังของพระองค์นั้นแหละ เพราะ ฉะนั้น สกวาที่จึงซักถามด้วยคำว่า พระโพธิสัตว์ อีก. คำตอบ ปฏิเสธเป็นของปรวาทิ หมายเอาปัจฉิมภพ คือภพสุดท้าย.

ในปัญหาที่ ๒ ปรวาทินั้นนั้นแหละ ตอบรับรอง หมายเอา เวลาที่พระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเป็นโศติปาละ. แม้ในคำทั้งหลายมีคำว่า เป็นพระสาวก เป็นต้น ก็นัยนี้แหละ. คำว่า การฟังตาม หมายความว่า ผู้มีธรรมอันแทงตลอดแล้วด้วยการฟังสืบ ๆ กันมา. ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะหมายเอาปัจฉิมภพ ย่อมตอบรับรองหมายเอา การฟังต่อ ๆ กันมาในกาลเป็นโศติปาละ. คำว่า นับถือศาสดาอื่น ที่สกวาที่กล่าวแล้วนั้นหมายเอาอาฬารดาบส และรามบุตรดาบส. คำว่า ท่านพระอานนท์ เป็นต้น ที่สกวาที่กล่าวแล้วเพื่อแสดงว่า ผู้มี นิยามอันหยั่งลงแล้วเท่านั้นเป็นพระสาวก นอกจากนี้ไม่ใช่ แต่ผู้มี นิยามอันหยั่งลงแล้วเช่นนี้มีอยู่ ดังนี้. ชื่อว่า เป็นสาวกครั้งล่วง ชาติหนึ่งไปแล้ว ความว่า สกวาที่ย่อมถามด้วยคำว่า เป็นพระสาวก ด้วยชาติใดแต่พอล่วงเลยชาตินั้นไปแล้วไม่เป็นสาวกในภพอื่นหรือ ดังนี้ ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะความที่พระโศดาบันเป็นต้น เป็นพระสาวก. คำที่เหลือในที่นี้เนื้อความง่ายทั้งนั้น แล.

อรรถกถานิยามอกกัณฐิกถา จบ

สมันนาคตถา อิกกถาหนึ่ง

[๕๘๕] สกวาที บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล
เป็นผู้ประกอบด้วยผล ๓ หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นผู้
ประกอบด้วย ผัสสะ ๔ เวทนา ๔ สัญญา ๔ เจตนา ๔ จิต ๔
สัทธา ๔ วิริยะ ๔ สติ ๔ สมาธิ ๔ ปัญญา ๔ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๘๖] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยผล ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยผัสสะ ๓ เวทนา ๓ ฯลฯ ปัญญา ๓ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๘๗] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผลเป็น
ผู้ประกอบด้วยโสคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผลเป็น
ผู้ประกอบด้วยผัสสะ ๒ เวทนา ๒ ฯลฯ ปัญญา ๒ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๘๘] ส. บุคคลปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นผู้ประกอบด้วยโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นพระโศคาบันผู้ตัดตขัตตปุระมะ ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีชี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๘๙] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นพระสกทาคามี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๙๐] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นผู้ประกอบด้วยอนาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี ผู้อุปหัจจปรินิพพายี ผู้สังขารปรินิพพายี ผู้สังขารปรินิพพายี ผู้อุทธังโสโตกนิฏฐคามิ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๙๑] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็นผู้ประกอบด้วยโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็น
พระโสดาบันผู้ตัดขัตตูปรมะ ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีชี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๒] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็น
พระสกทาคามี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๓] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผลเป็น
ผู้ประกอบด้วยโสดาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผลเป็น
พระโสดาบัน ผู้ตัดขัตตูปรมะ ผู้โกลังโกละ ผู้เอกพีชี หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๕๕๔] ส. ผู้ประกอบด้วยโสดาปัตติผล พึงเรียกว่า พระ-
โสดาบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นผู้

ประกอบด้วยโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผลองค์นั้นพระ-
โศคาบันก้องค์นั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๕] ส. ผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล ฟังเรียกว่า พระ-
สกทาคามี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล
เป็นผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว

ส. ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผลองค์นั้น พระ-
สกทาคามีก้องค์นั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๖] ส. ผู้ประกอบด้วยอนาคามีผล ฟังเรียกว่า พระ-
อนาคามี หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยอนาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผลองค์นั้น พระ-
อนาคามีองค์นั้นแหละ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๕๗] ๘. ผู้ประกอบด้วยโศดาปัตติผล ฟังเรียกว่า พระ-
โศดาบัน หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยโศดาปัตติผล หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๘. ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผลองค์นั้น
พระโศดาบันก็องค์นั้นแหละ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ
- [๘๕๘] ๘. ผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล ฟังเรียกว่า พระ-
สกทาคามี หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๘. บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็น
ประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๘. ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผลองค์นั้น
พระสกทาคามีก็องค์นั้นแหละ หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๕๕๕] ส. ผู้ประกอบด้วยโศคาปัตติผล ฟังเรียกว่า พระโศคาบัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผลเป็นผู้ประกอบด้วยโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผลองค์นั้น พระโศคาบันก็องค์นั้นแหละ หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๐๐๐] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นผู้ประกอบด้วยโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลยโศคาปัตติผลไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลยโศคาปัตติผลไปแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผลเป็นผู้ประกอบด้วยโศคาปัตติผล.

[๑๐๐๑] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลยโศคาปัตติผลไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยโศคาปัตติผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลย
โศคาปัตติมรรคไปแล้ว เลยสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส
ราคะที่เป็นอุปายคามิ โทสะที่เป็นอุปายคามิ โมหะที่เป็นอุปายคามิไป
แล้ว แต่ยังประกอบด้วยโมหะที่เป็นอุปายคามินั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๐๐๒] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยสกทาคามิผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลย
สกทาคามิผลไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัต-
ผล เลยสกทาคามิผลไปแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้
แจ้งซึ่งอรหัตผลเป็นผู้ประกอบด้วยสกทาคามิผล.

[๑๐๐๓] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลย
สกทาคามิผลไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยสกทาคามิผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลย
สกทาคามิมรรคไปแล้ว เลยกามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ

ไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยพยายามอย่างหยาบนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๐๔] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยอนาคามีผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลย
อนาคามีผลไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัต-
ผล เลยอนาคามีผลไปแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้
แจ้งซึ่งอรหัตผลเป็นผู้ประกอบด้วยสกทามิผล.

[๑๐๐๕] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลย
อนาคามีผลไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยอนาคามีผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เลย
อนาคามีผลไปแล้ว เลยกามราคะอย่างละเอียด พยายามอย่าง
ละเอียดไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยพยายามอย่างละเอียดนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๐๖] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยโสคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เลย
โศดาปัตติผลไปแล้ว มิใช่หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามี-
ผล เลยโศดาปัตติผลไปแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำ
ให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็นผู้ประกอบด้วยโศดาปัตติผล.

[๑๐๐๗] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เลย
โศดาปัตติผลไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยโศดาปัตติผลนั้น หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เลย
โศดาปัตติผลไปแล้ว เลยสักกายทิฐิ ฯลฯ โมหะที่เป็นอุปายคามิ
ไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยโมหะที่เป็นอุปายคามินั้น หรือ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๐๘] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็น
ผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เลย
สกทาคามีผลไปแล้ว มิใช่หรือ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล โดยสกทาคามีผลไปแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็นผู้ประกอบด้วยสกทาคามีผล.

[๑๐๐๕] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล โดยสกทาคามีผลไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยสกทาคามีผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล โดยสกทาคามีผลไปแล้ว โดยกามระหยาบ พยาบาทอย่างหยาบไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยพยาบาทอย่างหยาบนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๑๐] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล เป็นผู้ประกอบด้วยโสคาปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล โดยโสคาปัตติผลไปแล้ว มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล โดยโสคาปัตติผลไปแล้ว ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล เป็นผู้ประกอบด้วยโสคาปัตติผล.

[๑๐๑๑] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล เลย
โศคาปัตติผลไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยโศคาปัตติผลนั้น หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล เลย
โศคาปัตติผลไปแล้ว เลยสักกายทิฐิ ฯลฯ โมหะที่เป็นอุปายคามิ
ไปแล้ว แต่ยังประกอบด้วยโมหะที่เป็นอุปายคามินั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๑๒] ป. ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำได้แจ้งซึ่ง
อรหัตผลเป็นผู้ประกอบด้วยผล ๓ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล ได้ผล
๓ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๓ นั้น มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัต-
ผล ได้ผล ๓ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๓ นั้น ด้วยเหตุที่นั่นะท่าน
จึงต้องกล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล เป็นผู้ประกอบด้วย
ด้วยผล ๓.

[๑๐๑๓] ป. ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่ง
อนาคามิผลเป็นผู้ประกอบด้วยผล ๒ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามิผลได้ผล

๒ แล้ว และไม่เชื่อมจากผล ๒ นั้น มีใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล ได้ผล ๒ แล้ว และไม่เชื่อมจากผล ๒ นั้น ด้วยเหตุที่นั่นนะท่าน จึงต้องกล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล เป็นผู้ประกอบด้วยผล ๒.

[๑๐๑๔] ป. ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผลเป็นผู้ประกอบด้วยโสคาปัตติผล หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล ได้โสคาปัตติผลแล้ว และไม่เชื่อมจากโสคาปัตติผลนั้น มีใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล ได้โสคาปัตติผลแล้ว และไม่เชื่อมจากโสคาปัตติผลนั้น ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล เป็นผู้ประกอบด้วยโสคาปัตติผล.

[๑๐๑๕] ส. เพราะบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล ได้ผล ๓ แล้ว และไม่เชื่อมจากผล ๓ นั้น ฉะนั้น บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล จึงเป็นผู้ประกอบด้วยผล ๓ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล

ได้มรรค ๔ แล้ว และไม่เสื่อมจากมรรค ๔ นั้น ฉะนั้น บุคคลผู้ปฏิบัติ
เพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล จึงเป็นผู้ประกอบด้วยมรรค ๔ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๑๖] ส. เพราะบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนา-
คามิผล ได้ผล ๒ แล้ว และไม่เสื่อมจากผล ๒ นั้น ฉะนั้น บุคคลผู้
ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล จึงเป็นผู้ประกอบด้วยผล ๒ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล
ได้มรรค ๓ แล้ว และไม่เสื่อมจากมรรค ๓ นั้น ฉะนั้น บุคคลผู้ปฏิบัติ
เพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล จึงเป็นผู้ประกอบด้วยมรรค ๓ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๑๗] ส. เพราะบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิ-
ผล ได้โสดาปัตติผลแล้ว และไม่เสื่อมจากโสดาปัตติผลนั้น ฉะนั้น
บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล จึงเป็นผู้ประกอบด้วยโสดา-
ปัตติผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เพราะบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิ-
ผล ได้มรรค ๒ แล้ว และไม่เสื่อมจากมรรค ๒ นั้น ฉะนั้น บุคคล
ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล จึงเป็นผู้ประกอบด้วยมรรค ๒
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

สมันนาคตถา อิกกถาหนึ่ง จบ

อรรถกถาปราปีสมันนาคตถา

ว่าด้วยเป็นผู้ประกอบอีกเรื่องหนึ่ง

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องเป็นผู้ประกอบอีกเรื่องหนึ่ง. ในเรื่องนั้น
ชนเหล่าใดมีความเห็นผิดว่า บุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคที่ ๔ เป็นผู้ประกอบ
ด้วยผล ๓ ด้วยสามารถแห่งการบรรลุดังนี้ คุณลักษณะของนิกายอันธกะ
ทั้งหลายในขณะนี้ คำถามของสกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรอง
เป็นของปรวาทิ. คำที่เหลือในที่นี้ บัณฑิตพึงทราบเนื้อความโดยนัยที่
กล่าวแล้วในเรื่องว่าด้วยบุคคลผู้ประกอบด้วยผล ๔ ในหนหลังนั้นแล.

อรรถกถาปราปีสมันนาคตถา จบ

สัพพัญญูชนปหานกถา

[๑๐๑๘] สกวาที การละสังโยชน์ทั้งปวง ชื่อว่า อรหัตผล
หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

๘. สังโยชน์ทั้งปวงละได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๑๙] ๘. สังโยชน์ทั้งปวง ละได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ก็ละ
ได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๒๐] ๘. สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ก็ละ

ได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการละสังโยชน์ ๓ ว่า
โศดาปัตติผล มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการละสังโยชน์

๓ ว่า โศดาปัตติผล ก็ต้องไม่กล่าวว่า สังโยชน์ทั้งปวงละได้ด้วยอร-

หัตมรรค.

๓. สังโยชน์ทั้งปวงละได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๔. กามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ ก็ละได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๒๑] ๓. กามราคะอย่างหยาบ พยาบาทอย่างหยาบ ก็ละได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๔. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสความเบาบางแห่งกามราคะ และพยาบาทว่าสกทาคามีผล มีใช่หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๕. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสความเบาบางแห่งกามราคะ และพยาบาท ว่าสกทาคามีผล ก็ต้องไม่กล่าวว่า สังโยชน์ทั้งปวงละได้ด้วยอรหัตมรรค ดังนี้.

[๑๐๒๒] ๓. สังโยชน์ทั้งปวงละได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๔. กามราคะอย่างละเอียด พยาบาทอย่างละเอียด ก็ละได้ด้วยอรหัตมรรค หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๒๓] ส. กามราคะอย่างละเอียด พยาบาทอย่างละเอียด
ก็ละได้ด้วยอรหัตตมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการละไม่มีส่วนเหลือ
แห่งกามราคะและพยาบาทว่า อนาคามีผล มิใช่
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการละไม่มีส่วน
เหลือแห่งกามราคะและพยาบาทว่า อนาคามีผล ก็ต้องไม่กล่าวว่า สัง-
โยชน์ทั้งปวงละได้ด้วยอรหัตตมรรค.

[๑๐๒๔] ส. สังโยชน์ทั้งปวง ละได้ด้วยอรหัตตมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการละไม่มีส่วนเหลือ
แห่งรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาว่าเป็นอรหัตผล
มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการละไม่มีส่วน
เหลือแห่งรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาว่า เป็น
อรหัตผล ก็ต้องไม่กล่าวว่า สังโยชน์ทั้งปวงละได้ด้วยอรหัตตมรรค.

[๑๐๒๕] ป. ไม่พึงกล่าว การละสังโยชน์ทั้งปวง ชื่อว่า
อรหัตผล หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระอรหันต์มีสังโยชน์ทั้งปวงเสื่อมสิ้นแล้ว มิใช่
หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า พระอรหันต์มีสังโยชน์ทั้งปวงเสื่อมสิ้น
แล้ว ด้วยเหตุที่นั่นท่านจึงต้องกล่าวว่า การละสังโยชน์ทั้งปวง ชื่อว่า
อรหัตผล ดังนี้.

สัพพัญญูชนปทานกถา จบ

อรรถกถาสัพพัญญูชนปทานกถา ว่าด้วยการละสังโยชน์ทั้งปวง

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องการละสังโยชน์ทั้งปวง. ในเรื่องนั้น ชน-
เหล่าใด มีความเห็นผิดคุณลักษณะของนิกายอันระกะทั้งหลายในขณะนี้ว่า
ความเป็นพระอรหันต์ละสังโยชน์ทั้งปวงได้โดยสิ้นเชิง ดังนี้ คำ
ถามของสกวาที่หมายชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาที. ถูก
สกวาที่ถามด้วยคำว่า **สังโยชน์ทั้งปวง** อีก ปรวาทีตอบปฏิเสธหมาย
เอาการละกิเลสโดยมรรคทั้ง ๓ ตามที่กล่าวไว้ในหนหลัง. ถูกถามครั้ง

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 758

ที่ ๒ ปรวาทิตอบรับรอง เพราะไม่มีการละเลสด้วยมรรคนั้น. แม้
ในคำว่า สักกายทิฏฐิ เป็นต้น ปรวาทิต์ตอบปฏิเสธ หมายเอาความ
เป็นผู้ละเลสได้แล้วด้วยปฐมมรรค. ย่อมตอบรับรอง หมายเอาการละ
เลสไม่เหลือด้วยมรรคที่ ๔. เนื้อความในที่ทั้งปวง ก็นัยนี้นั้นแหละ.

อรรถกถาสัพพัญญูชนูปทานกถา จบ

รวมกถาที่มีในวรรคนี้คือ

๑. คิหิสสอรหาดิกถา
๒. อุปัตตติกถา
๓. อนาสวกถา
๔. สมันนาคตถา
๕. อุปเภกขาสมันนาคตถา
๖. โพธิยาพุทโธตติกถา
๗. ลักขณกถา
๘. นียาโมกกันตติกถา
๙. อปราปีสมันนาคตถา
๑๐. สัพพัญญูชนูปทานกถา.

วรรคที่ ๔ จบ

วรรคที่ ๕

วิมุตตกถา

[๑๐๒๖] สกวาที วิมุตติญาณ เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. วิมุตติญาณ ไม่ว่าจะอย่างไรหมด เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. วิมุตติญาณ เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ปัจจเวกขณญาณ เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. วิมุตติญาณ เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิมุตติญาณของโคตรภูบุคคล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๒๗] ส. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่งโสดาปัตติผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. ญาณของพระโศคาบัน เป็นญาณของผู้ถึง ได้
เฉพาะ บรรลุ ทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล
หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
๘. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง
สกทาคามีผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๘. ญาณของพระสกทาคามี เป็นญาณของผู้ถึง ได้
เฉพาะ บรรลุ ทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
๘. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง
อนาคามีผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๘. ญาณของพระอนาคามี เป็นญาณของบุคคลผู้ถึง
ได้เฉพาะ บรรลุ ทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
๘. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง
อรหัตผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
๘. ญาณของพระอรหันต์ เชื่อว่า ญาณของผู้ถึง ได้

เฉพาะ บรรลุ ทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๒๘] ส. วิมุตติญาณของบุคคล ผู้มีความพร้อมเพรียงด้วย

โศดาปัตติผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง

โศดาปัตติผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. วิมุตติญาณของบุคคล ผู้มีความพร้อมเพรียงด้วย

สกทาคามีผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง

สกทาคามีผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. วิมุตติญาณของบุคคล ผู้มีความพร้อมเพรียงด้วย

อนาคามีผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง

อนาคามีผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๘. วิมุตติญาณของบุคคล ผู้มีความพร้อมเพรียงด้วย
อรหัตผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง
อรหัตผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๐๒๕] ๘. วิมุตติญาณของบุคคล ผู้มีความพร้อมเพรียงด้วย
โสดาปัตติผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว และนั่นเป็น
ญาณของผู้บรรลุลผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง
โสดาปัตติผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว และนั่นเป็น
ญาณของผู้บรรลุลผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

๘. วิมุตติญาณของบุคคล ผู้มีความพร้อมเพรียงด้วย
สกทาคามิผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว และนั่นเป็น
ญาณของผู้บรรลุลผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง
สกทาคามิผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว และนั่นเป็นญาณของผู้บรรลุลผล หรือ ?

- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ส. วิมุตติญาณของบุคคลผู้มีความพร้อมเพรียงด้วย
อนาคามีผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว และนั่นเป็น
ญาณของผู้บรรลุผล หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง
อนาคามีผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว และนั่นเป็น
ของผู้บรรลุผล หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ
- ส. วิมุตติญาณของบุคคล ผู้มีความพร้อมเพรียงด้วย
อรหัตผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว และนั่นเป็น
ญาณของบุคคลผู้บรรลุผล หรือ ?
- ป. ถูกแล้ว.
- ส. วิมุตติญาณของบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่ง
อรหัตผล เชื่อว่าหลุดพ้นแล้ว และนั่นเป็น
ญาณของบุคคลผู้บรรลุผล หรือ ?
- ป. ไม่ฟังกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

วิมุตตกถา จบ

อรรถกถาวิมุตตกถา

ว่าด้วยวิมุตติ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องวิมุตติ คือการหลุดพ้น. ในเรื่องนั้น คำว่า วิมุตตญาณ เป็นชื่อของญาณทั้ง ๔ คือ วิปัสสา ๑. มัคค ๑. ผล ๑. และปัจจเวกขณญาณ ๑. บรรดาญาณเหล่านั้น วิปัสสนา ชื่อว่า วิมุตติญาณ เพราะหลุดพ้นแล้วจากนิमितตารมณฺ์เป็นนิตยฺ์ หรือ เพราะความเป็นตถกวิมุตติ มรรค ชื่อว่า สมุจเฉทวิมุตติ ผล ชื่อว่า ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ ก็ปัจจเวกขณญาณย่อมรู้ซึ่งวิมุตติ เพราะฉะนั้น จึง ชื่อว่า วิมุตติญาณ ในวิมุตติญาณ ๔ อย่าง อย่างนี้ ผลญาณเท่านั้น หลุดพ้นแล้วโดยสิ้นเชิง วิมุตติญาณ ๓ ที่เหลืออันใคร ๆ ไม่พึงกล่าวว่า หลุดพ้นแล้ว หรือว่าไม่หลุดพ้นแล้ว ดังนี้ เพราะฉะนั้น ชนเหล่าใด มีความเห็นผิดคุณลักษณะของนิกายอันธกะทั้งหลายว่า วิมุตติญาณหลุดพ้นแล้วโดยไม่แปลกกันเลย เพราะไม่กล่าวว่า วิมุตติญาณชื่อนี้หลุดพ้นแล้ว ดังนี้ คำถามของสกวาทิหมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรอง เป็นของปรวาทิ. ถูกถามอีกว่า วิมุตติญาณไม่ว่าอย่างใดหมดชื่อว่า หลุดพ้นแล้ว ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะหมายเอาปัจจเวกขณญาณ เป็นต้น ถูกถามว่า ของบุคคลผู้ปฏิบัติ เป็นต้น ก็ตอบรับรอง หมายเอาความไม่มีอาสวะของมรรคญาณ. สกวาทิกล่าวว่า ญาณของ

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 765

พระโสดาบัน ดังนี้ เป็นต้นอีก เพื่อท้วงว่า ก็ญาณนั้นไม่ใช่ญาณ
ของพระโสดาบันผู้ตั้งอยู่ในผล แต่ก็ชื่อว่า วิมุตติญาณหรือ ดังนี้.
พึงทราบเนื้อความในที่ทั้งปวงโดยอุบายนี้ ดังนี้แล.

อรรถกถาวิมุตตกถา จบ

อเสกขญาณกถา

[๑๐๓๐] สกวาที พระเสกขะ มีญาณของพระเสกขะ หรือ ?

ป. ปรวาทิ ถูกแล้ว.

ส. พระเสกขะ รู้เห็นธรรมของพระอเสกขะได้ เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งธรรมของพระอเสกขะที่ตนเห็นแล้ว รู้แล้ว ทำให้แจ้งแล้วได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ธรรมของพระอเสกขะ อันพระเสกขะ รู้ไม่ได้ เห็นไม่ได้ เมื่อมิได้เห็น มิได้รู้ ก็เข้าถึงไม่ได้ ถูกต้องด้วยกายไม่ได้ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ธรรมของพระอเสกขะ อันพระเสกขะ รู้ไม่ได้ เห็นไม่ได้ เมื่อมิได้เห็น มิได้รู้ มิได้ทำให้แจ้ง ก็เข้าถึงไม่ได้ ถูกต้องด้วยกายไม่ได้ ก็ต้องไม่กล่าวว่า พระเสกขะมีญาณของพระอเสกขะ.

[๑๐๓๑] ส. พระอเสกขะ มีญาณของพระอเสกขะ พระ-
อเสกขะรู้เห็นธรรมของพระอเสกขะได้ เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งธรรมของพระอเสกขะ ที่ตนเห็นแล้ว รู้แจ้งแล้ว ทำให้แจ้งแล้วได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระเสกขะ มีญาณของพระอเสกขะ พระเสกขะ
รู้เห็นธรรมของพระอเสกขะได้ เข้าถึงอยู่ ถูกต้องด้วยกายอยู่ ซึ่งธรรม
ของพระอเสกขะที่ตนเห็นแล้ว รู้แล้ว ทำให้แจ้งแล้วได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๓๒] ส. พระเสกขะ มีญาณของพระอเสกขะ แต่ธรรม
ของพระอเสกขะอันพระเสกขะรู้ไม่ได้ เห็นไม่ได้ เมื่อไม่ได้เห็น มิ
ได้รู้ มิได้ทำให้แจ้ง ก็เข้าถึงไม่ได้ ถูกต้องด้วยกายไม่ได้ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอเสกขะ มีญาณของพระอเสกขะ แต่ธรรม
ของพระเสกขะ อันพระอเสกขะรู้ไม่ได้ เห็นไม่ได้ เมื่อมิได้เห็น
มิได้รู้ มิได้ทำให้แจ้ง ก็เข้าถึงไม่ได้ ถูกต้องด้วยกายไม่ได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๓๓] ส. พระอเสกขะ มีญาณของพระอเสกขะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โศตรกฐบุคคล มีญาณในโศคาปัตติมรรค หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล มี
ญาณในโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ไม่พังก้าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่งสกทาคามิผล
ฯ ล ฯ เพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล ฯ ล ฯ เพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล
มีญาณในอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พังก้าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๓๔] ป. ไม่พังก้าวว่า พระเสกขะมีญาณของพระอเสก-
ขะ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ท่านพระอานนท์เมื่อยังเป็นเสกขะ ก็ทราบได้
ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระคุณอันยิ่ง ทราบได้ว่า พระสารีบุตรเถระ
พระมหาโมคคัลลานเถระ มีคุณอันยิ่ง มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า ท่านพระอานนท์เมื่อยังเป็นเสกขะ ก็
ทราบได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระคุณอันยิ่ง ทราบได้ว่า พระสารี-
บุตรเถระ พระโมคคัลลานเถระ มีคุณอันยิ่ง ด้วยเหตุนี้ท่านจึง
ต้องกล่าวว่พระเสกขะมีญาณของพระอเสกขะ.

อเสกขญาณกถา จบ

อรรถกถาเสกขญาณกถา

ว่าด้วยญาณของพระอเสกขะ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องญาณของพระอเสกขะ คือผู้ไม่ต้องศึกษา. ในเรื่องนั้นชนเหล่าใด มีความเห็นผิดคุณลักษณะของนิกายอุตตราปถกะทั้งหลายว่า พระเสกขะทั้งหลายมีพระอานนท์เป็นต้น ย่อมรู้ซึ่งอเสกขบุคคลทั้งหลาย โดยนัยเป็นต้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดเป็นต้น เหตุใด เพราะเหตุนี้ อเสกขญาณ คือญาณของพระอเสกขะ ย่อมมีแก่พระเสกขบุคคล ดังนี้ คำถามของสกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. คำว่า รู้เห็น นี้ สกวาทีกล่าวด้วยอำนาจแห่งการรู้ที่ตนเองบรรลุแล้ว. คำว่า โศตรกบุคคล เป็นต้น สกวาทีกล่าวเพื่อแสดงความไม่มีแห่งญาณในเบื้องบนและเบื้องบนของของพระอริยบุคคล ผู้ตั้งอยู่ในภูมิธรรมเบื้องต่ำ. ชื่อว่า ท่านพระอานนท์เมื่อยังเป็นพระเสกขะก็ทราบได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระคุณอันยิ่ง อธิบายว่า ปรวาทีย่อมปรารธนาพระเสกขะนั้นว่าเป็นผู้มีญาณของพระอเสกขะ เพราะความเป็นไปแห่งญาณว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระอเสกขะ แต่ไม่ปรารธนาญาณนั้นว่าเป็นอเสกขะ เพราะฉะนั้น ลัทธิแม้ปรวาทิตั้งแล้วอย่างนี้ก็ไม่เป็นอันตั้งไว้นั้นแหละ ดังนี้แล.

อรรถกถาเสกขญาณกถา จบ

วิปริตกถา

[๑๐๓๕] สกวาที ผู้เข้าสมาบัติมีปฐวิกสิตนเป็นอารมณ์ มีความ
รู้วิปริตหรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. มีความเห็นผิดในสภาวะที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. มีความเห็นผิดในสภาวะที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข

หรือ ฯลฯ มีความเห็นผิดในสภาวะที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตาหรือ ฯลฯ

มีความเห็นผิดในสภาวะที่ไม่งามว่างาม หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๓๖] ส. ผู้เข้าสมาบัติมีปฐวิกสิตนเป็นอารมณ์ มีความรู้
วิปริต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นอกุศล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. เป็นกุศลไม่ใช่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่าเป็นกุศล ก็ต้องไม่กล่าวว่า ผู้เข้าสมาบัติ

มีปฐวิกสิตนเป็นอารมณ์ ความรู้วิปริต

[๑๐๓๗] ส. สภาวะที่ไม่เที่ยงเห็นว่าเที่ยง เป็นความเห็นผิด
และนั่นเป็นอกุศล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ มีความรู้
วิปริต และนั่นเป็นอกุศล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. สภาวะที่เป็นทุกข์เห็นว่าเป็นสุข ฯลฯ สภาวะที่
เป็นอนัตตาเห็นว่าเป็นอัตตา ฯลฯ สภาวะที่ไม่งามเห็นว่างาม เป็นความ
เห็นผิด และนั่นเป็นอกุศล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ มีความรู้
วิปริต และนั่นเป็นอกุศล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๓๘] ส. ผู้เข้าสมาบัติปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ มีความรู้
วิปริต และนั่นเป็นอกุศล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สภาวะที่ไม่เที่ยงเห็นว่าเที่ยง และนั่นเป็นอกุศล
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. ผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ มีความรู้
วิปริต และนั่นเป็นอกุศล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. สภาพที่เป็นทุกข์เห็นว่าเป็นสุข ๆ ล ๆ สภาพที่เป็นอนัตตาเห็นว่าเป็นอัตตา ๆ ล ๆ สภาพที่ไม่งามเห็นว่างาม เป็นความเห็นผิด และนั่นเป็นกุศล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๐๓๕] ส. ผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ มีความรู้วิปริต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์พึงเข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์พึงเข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ผู้ที่เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ มีความรู้วิปริต

[๑๐๔๐] ส. ผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ มีความรู้วิปริต พระอรหันต์พึงเข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ยังมีความเห็นผิดอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

[๑๐๔๑] ส. พระอรหันต์ ยังมีความเห็นผิดอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระอรหันต์ ยังมีความสำคัญผิด มีความคิดผิด
มีความเห็นผิดอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๔๒] ส. พระอรหันต์ไม่มีความสำคัญผิด ความคิดผิด
ความเห็นผิด หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า พระอรหันต์ ไม่มีความสำคัญผิด ความ
คิดผิด ความเห็นผิด ก็ต้องไม่กล่าว พระอรหันต์ยังมีความเห็นผิดอยู่.

[๑๐๔๓] ป. ไม่พึงกล่าวว่าผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์
มีความรู้วิปริต หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. ปฐมวิกสิตปรากฏแก่ท่านผู้เข้าสมาบัติ มีปฐมวิกสิต
อารมณ์อยู่ เป็นคินล้วนเทียว หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น ผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์
ก็มีความรู้วิปริตนะสิ.

[๑๐๔๔] ส. ผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ มีความรู้
วิปริต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ดินมีอยู่ และบางคนที่เข้าปฐวิกสิตนจากดินก็มีอยู่ มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า ดินมีอยู่ และบางคนที่เข้าปฐวิกสิตนจากดินก็มีอยู่ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ผู้เข้าสมาบัติมีปฐวิกสิตนเป็นอารมณ์ มีความรู้วิปริต

[๑๐๔๕] ส. ดินมีอยู่ แต่ความรู้ของผู้เข้าปฐวิกสิตนจากดิน เป็นความรู้วิปริต หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. นิพพานมีอยู่ แต่ความรู้ของผู้เข้าสมาบัติมีนิพพานเป็นอารมณ์จากนิพพาน ก็เป็นความรู้วิปริต หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่พึงกล่าวว่า ผู้เข้าสมาบัติมีปฐวิกสิตนเป็นอารมณ์ มีความรู้วิปริต.

วิปริตกถา จบ

อรรถกถาวิปริตกถา

ว่าด้วยญาณวิปริต

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องญาณวิปริต. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดมีความเห็นคุณลักษณะของนิคายอันธกะทั้งหลายว่า ผู้ใดมีสัญญาในปฐวียอมเข้าสมาบัติมีปฐวีเป็นอารมณ์ ญาณนั้นของผู้นั้นเป็นญาณวิปริต ดังนี้ คำถามของสกวาทิหมายถึงชนเหล่านั้นคำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ พึงทราบคำอธิบายของปัญหานี้ดังนี้ว่า นิमितที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยปฐวี แต่นิमितที่เกิดขึ้นไม่ใช่ปฐวีเลย อนึ่ง ผู้ใดมีความสำคัญในปฐวีก็ยินยอมเข้าฌานมีปฐวีเป็นอารมณ์ ฌานนั้นชื่อว่าญาณอันวิปริต คือผิดจากความเป็นจริงดังนี้.

ลำดับนั้น สกวาทิเพื่อจะท้วงว่า ลักษณะปฐวีก็ดี สัมการปฐวีก็ดี นิमितปฐวีก็ดี ปฐวีเทวดาก็ดี ปฐวีทั้งหมดนั้นแหละ ในปฐวีเหล่านั้น ญาณว่าปฐวีมิใช่เป็นญาณวิปริต ส่วนความเห็นอันผิดปกติในธรรมที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยงเป็นต้นชื่อว่าญาณวิปริต ญาณในปฐวีทั้งหลายเหล่านี้ ญาณใดญาณหนึ่งตามลักษณะของท่านเป็นญาณวิปริตหรือ จึงกล่าวคำว่ามีความเห็นผิดในสถานะที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง เป็นต้น ปรวาทิตอบ ปฏิเสธ หมายเอาความไม่มีลักษณะอันคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ย่อมตอบรับรองหมายเอาปฐวินิमित. คำว่า กุสล ท่านกล่าวหมายเอาญาณของพระเสกขะและปุถุชนทั้งหลาย.

แม้ในปัญหาว่า พระอรหันต์ยังมีความเห็นผิดอยู่ หรือ
ปรวาทที่ตอบปฏิเสธ เพราะความไม่มีลักษณะอันวิปัลลาสเช่นนั้น ย่อม
ตอบรับรองหมายเอาปฏิสนธิ.

คำว่า เป็นคนล้วนเทียวหรือ ความว่า ปรวาทที่ถามด้วย
คำว่า ปฏิสนธิทั้งปวงนั้นเป็นลักษณะปฏิสนธิทั้งหมดหรือ สกวาที่ตอบ
ปฏิเสธเพราะความไม่มีเช่นนั้น.

คำถามของสกวาที่ว่า ดินมีอยู่ และบางคนที่เข้าปฏิสนธิ
จากดินก็มีอยู่มิใช่หรือ ดังนี้ พึงทราบเนื้อความแห่งปัญหานี้ว่า
สกวาที่ถามว่า นิमितตปฏิสนธิอยู่ บุคคลย่อมเข้าสมบัติมีดินเป็นนิमितจาก
ดินนั้นแหละก็มีอยู่ มิได้เข้าจากอาโป หรือจากเตโชมิใช่ หรือ ดังนี้.
คำว่า ดินมีอยู่ เป็นต้น สกวาที่กล่าวเพื่อแสดงด้วยคำว่า ถ้าญาณ
ของผู้เข้าปฏิสนธิเป็นญาณวิปริตฉนั้น ไชริ์ นิพพานมีอยู่เมื่อบุคคล
เข้าสมบัติ มีนิพพานเป็นอารมณ์ก็ดี มรรคญาณอันถอนซึ่งความวิปริต
ทั้งปวงก็ดี ก็ย่อมจะวิปริตตามลัทธิของท่าน ดังนี้.

อรรถกถาวิปริตถา จบ

นियามกถา

[๑๐๔๖] สกวาที บุคคลผู้ไม่แน่นอน คือยังเป็นปุถุชน มี
ญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน คืออริยมรรค หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้แน่นอน คืออริยบุคคล มีญาณเพื่อไปสู่
โลกกยธรรมอันมิใช่ทางแน่นอน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๔๗] ส. บุคคลผู้แน่นอนไม่มีญาณเพื่อไปสู่ โลกกยธรรม
อันมิใช่ทางแน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนไม่มีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน
นอน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๔๘] ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน
นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้แน่นอนมีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๔๙] ส. บุคคลผู้แน่นอน ไม่มีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอน ไม่มีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๕๐] ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณเพื่อไปสู่ โลกียธรรมอันมิใช่ทางแน่นอน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๕๑] ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนไม่มีญาณเพื่อไปสู่ โลกียธรรมอันมิใช่ทางแน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนไม่มีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๕๒] ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีทางอันแน่นอน เพื่อไปสู่
ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๕๓] ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณเพื่อไปสู่ทางอัน
แน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีสติปัญญา ฯลฯ สัมมัตถ-
ฐาน อิทธิบาท อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ เพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๕๔] ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอน ไม่มีทางอันแน่นอนเพื่อไป
สู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลผู้ไม่แน่นอน ไม่มีทางอันแน่นอน
เพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณ
เพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

[๑๐๕๕] ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนไม่มีสติปัญญา ฯลฯ โพช-
ฌงค์ เพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า บุคคลผู้ไม่แน่นอน ไม่มีโพชนงค์เพื่อ
ไปสู่ทางอันแน่นอน ก็ต้องไม่กล่าวว่า บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณเพื่อไป
สู่ทางอันแน่นอน.

[๑๐๕๖] ส. บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. โคตรภูบุคคลมีญาณในโศดาปัตติมรรค หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๕๗] ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล มี
ญาณในโศดาปัตติผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล ๆ ล ฯ
เพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล ๆ ล ฯ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล มีญาณ
ในอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๕๘] ป. ไม่พึงกล่าวว่า บุคคลผู้ไม่แน่นอนมีญาณเพื่อไป
ทางอันไม่แน่นอน หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบได้ว่า บุคคลนี้
จักก้าวลงสู่ทางอันแน่นอนเพื่อความชอบ บุคคลนี้เป็นรู้ควรเพื่อจะตรัสรู้
ธรรมนี้ มิใช่หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

๙. หากว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบได้ว่า บุคคลนี้จักก้าวลงสู่ทางอันแน่นอนเพื่อความชอบ บุคคลนี้เป็นผู้ควร เพื่อจะตรัสรู้ธรรม ด้วยเหตุที่นั่นนะท่านจึงกล่าวว่า บุคคลผู้ไม่แน่นอน มีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน.

นियามกถา จบ

อรรถกถานियามกถา

ว่าด้วยนิยาม

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องนิยาม คือทางอันแน่นอนได้แก่ อริยมรรค. ในเรื่องนั้นชนเหล่าใด มีความเห็นผิดคุณลักษณะของนิกายอุตตราปถกะทั้งหลายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงทราบว่า บุคคลใดจักยังลงสู่สัมมัตตนิยาม คือมรรคอันถูกต้อง บุคคลนั้นควรเพื่อจะตรัสรู้ธรรมนั้น เหตุใด เพราะเหตุที่นั่น ญาณเพื่อการบรรลุนิยาม คือทางอันแน่นอน ของอนิยตบุคคลผู้เป็นปุถุชนนั้นแหละมีอยู่ ดังนี้ คำถามว่า อนิยต คือบุคคลผู้ไม่แน่นอน เป็นต้น ของพระสกวาทิหมายถึงชนเหล่านั้น. คำว่า เพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน ในปัญหานี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตรัสเรียกมรรคว่านิยาม อธิบายว่า เพื่อการบรรลุมรรค เพื่อการยังลงสู่มรรค. ก็คำว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงทราบว่า บุคคลนี้ควรเพื่อบรรลุนิยาม เพราะเห็นญาณอันใดของบุคคลนั้น พระปรวาทิ หมายญาณนั้น จึงตอบรับรอง. ลำดับนั้น สกวาทิเพื่อแสดงว่า วาทะ

ของปรวาทินั้นไม่ถูกต้อง* จึงซักถามถึงเนื้อความอันตรงกันข้าม ด้วยคำ
ว่า บุคคลผู้แน่นอน เป็นต้น.

บรรดาปัญหาเหล่านั้น ในปัญหาแรก ปรวาทิตอบปฏิเสธเพราะ
ชื่อว่าญาณเพื่อการบรรลุนิยามของบุคคลผู้แน่นอนไม่มีด้วยมรรค. ใน
ปัญหาที่ ๒ ย่อมตอบรับรองเพราะความไม่มี. ปัญหาที่ ๓ ตอบปฏิเสธ
เพราะถูกถามด้วยคำว่า ผู้ไม่แน่นอนไม่มีญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน
นอน โดยผิดจากลัทธิ สกวาที่ปัญหาแรกนั้นแหละให้เป็นปัญหา
ที่ ๔ อีก แล้วทำ ๓ ปัญหาของนิตยบุคคลด้วยสามารถแห่งการบรรล
ุณนิยาม เป็นต้น. ในปัญหาเหล่านั้น ปัญหาที่ ๑ ปรวาทิตอบปฏิเสธเพราะ
ญาณเพื่อการบรรลุนิยามนั้นอีกของนิตยบุคคลไม่มีด้วยมรรคต้น. ใน
ปัญหาที่ ๒ ตอบรับรองเพราะความไม่มีนั้นแหละ. ในปัญหาที่ ๓ ย่อม
ตอบปฏิเสธเพราะผิดจากลัทธิ. สกวาที่ปัญหาแรกนั้นแหละให้เป็น
ปัญหาที่ ๔ อีก แล้วทำ ๓ ปัญหาของอนิตยบุคคลด้วยสามารถแห่งการ
ไม่บรรลุนิยาม เป็นต้น. บัณฑิตพึงทราบเนื้อความแห่งปัญหาเหล่านั้น
โดยนัยที่กล่าวแล้วนั้นแหละ. สกวาที่ปัญหาแรกนั้นแหละให้เป็น
ปัญหาที่ ๑๒ อีก แล้วทำ ๓ ปัญหาที่มีคำว่า มีทางอันแน่นอน เป็น
ต้นจากมูลนั้น. ในปัญหาทั้งหลายเหล่านั้น มักคญาณเท่านั้น ชื่อว่า
ญาณเพื่อไปสู่ทางอันแน่นอน เหตุใด เพราะเหตุนี้ สกวาที่หมายญาณ
๑. บาลีอรรถกถาไทย ใช้คำว่า อยุตุนฺติ หมายถึง คำไม่ถูกต้อง ของพม่า ใช้
คำว่า อยุตฺตวาทีตีติปิ หมายถึง มีวาตะอันไม่ถูกต้องคือใช้ไม่ได้ด้วยกันทั้ง ๒ นัย

นั่น จึงว่า มีทางอันแน่นอน ดังนี้ ครั้นเมื่อคำว่า มีทางอันแน่นอนอันสกวาทีกล่าวแล้ว ปรวาทีก็ตอบปฏิเสธ. เมื่อสกวาทีกล่าวว่ามีญาณ ปรวาทีก็ตอบรับรอง. แม้ในคำทั้งหลายมีคำว่า สติปัญญา เป็นต้น ก็นัยนี้. คำปัจจนิก มีเนื้อความง่ายทั้งนั้นแล. คำว่า โศทรูปบุคคล เป็นต้น สกวาทีกล่าวเพื่อแสดงว่า ญาณใดอันบุคคลใดไม่บรรลุแล้ว ญาณนั้นของบุคคลนั้นย่อมไม่มี. คำว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงทราบด้วยญาณพละของพระองค์เอง ไม่ใช่ทรงทราบจากสภาพการบรรลุนิยามธรรมของผู้นั้น เพราะฉะนั้น ด้วยเหตุนี้ ปรวาทิแม้ตั้งลัทธิไว้แล้วก็ตั้งอยู่ไม่ได้เลย ดังนี้แล.

อรรถกถานิยามกถา จบ

ปฏิสัมภิทาถา

[๑๐๕๕] สกวาที ความรู้ทั้งปวงเป็นปฏิสัมภิทา หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

๓. ความรู้สมมติเป็นปฏิสัมภิทา หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. ความรู้สมมติเป็นปฏิสัมภิทา หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. คนเหล่าใดเหล่าหนึ่งรู้สมมติ คนเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงปฏิสัมภิทาแล้ว หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. ความรู้ทั้งปวงเป็นปฏิสัมภิทา หรือ ?

๒. ถูกแล้ว.

๓. ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น เป็นปฏิสัมภิทา หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

๓. ความรู้ในการกำหนดใจผู้อื่น เป็นปฏิสัมภิทา

๒. ถูกแล้ว.

๓. คนเหล่าใดเหล่าหนึ่งรู้จักของบุคคลอื่น คนเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงปฏิสัมภิทาแล้ว หรือ ?

๒. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๖๐] ส. ความรู้ทั้งปวงเป็นปฏิสัมภทา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ปัญญาทั้งปวงเป็นปฏิสัมภทา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ปัญญาทั้งปวงเป็นปฏิสัมภทา หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ผู้เข้าสมาบัติมีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ ก็มีปัญญานั้นเป็นปฏิสัมภทา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ผู้เข้าสมาบัติมีอาโปกสิตเป็นอารมณ์ ๆ ล ฯ มี

เตโชกสิตเป็นอารมณ์ ๆ ล ฯ มีวาโยกสิตเป็นอารมณ์ ๆ ล ฯ มีนิลกสิต

เป็นอารมณ์ ๆ ล ฯ มีปีตกสิตเป็นอารมณ์ ๆ ล ฯ มีโลหิตกสิตเป็น

อารมณ์ ๆ ล ฯ มีโอทาทกสิตเป็นอารมณ์ ๆ ล ฯ ผู้เข้าอากาศานัญญา-

ยตนสมาบัติ ๆ ล ฯ วิญญาณัญญาชยตนสมาบัติ ๆ ล ฯ อากิญจัญญาชยตน

สมาบัติ ๆ ล ฯ เนวสัญญานาสัญญาชยตนสมาบัติ ๆ ล ฯ ผู้ให้ทาน ๆ ล ฯ

ผู้ให้จิวร ๆ ล ฯ ผู้ให้บิณฑบาต ๆ ล ฯ ผู้ให้เสนาสนะ ๆ ล ฯ ผู้ให้

คิลานปัจจบเษฐชบรขารก็มีปัญญา ปัญญานั้น เป็นปฏิสัมภทา หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๖๑] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ความรู้ทั้งปวง เป็นปฏิสัมภทา หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

- ป. ปัญญาอันเป็นโลกุตระมีอยู่ ปัญญานั้นไม่เป็น
ปฏิบัติสัมภทา หรือ ?
ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ
ป. ถ้าอย่างนั้น ความรู้ทั้งปวงก็เป็นปฏิบัติสัมภทา นะสิ.

ปฏิบัติสัมภทากถา จบ

อรรถกถากถาปฏิบัติสัมภทากถา

ว่าด้วยปฏิบัติสัมภทา

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องปฏิบัติสัมภทา คือปัญญาเครื่องแตกฉาน. ใน
เรื่องนั้น ชนเหล่าใดมีความเห็นผิดจลลัทธิของนิกายอันระกะทั้งหลายว่า
ญาณ คือความรู้ ทั้งปวงเป็นปฏิบัติสัมภทา เพราะถือเอาพระบาลีว่า
ญาณ คือความรู้ ของพระอรียะทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นโลกุตระ
ดังนี้คำถามของสกวาทิหมายถึงชนเหล่านั้นคำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ
ในปัญหาว่าด้วยญาณ คือความรู้สมมติทั้งหลาย ปรวาทิตอบปฏิเสธ
หมายเอาญาณในสมบัติที่เป็นปฐวิกสิณอันเป็นสมมติ ก็เป็นบัญญัติ
อารมณ์ ย่อมตอบรับรองหมายเอานิรุตติญาณ. ในปัญหาทั้งหลายว่า
ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งรู้สมมติ ปรวาทิตอบปฏิเสธหมายเอาปุถุชน
ทั้งหลาย. ในปัญหาว่าด้วย เจโตปริยายะ ความรู้ในการกำหนดใจ
ผู้อื่น ปรวาทิตอบปฏิเสธหมายเอาญาณของปุถุชน ตอบรับรองหมาย
เอาญาณของพระอรียะ. ในปัญหาทั้งหลายว่า ปัญญาทั้งปวงเป็น
ปฏิบัติสัมภทาหรือ ปรวาทิตอบปฏิเสธหมายเอาปัญญาในกสิณ

สมาบัติ ตอบรับรองหมายเอาโลกุตตระ. คำว่า สมาบัติมีปฏิวิกิจ
เป็นอารมณ์ เป็นต้น สกวาทีกล่าวเพื่อถามด้วยคำว่า ปัญญา
ในที่ทั้งหลายมีประมาณเท่านี้ นั่น ปัญญา นั้นเป็นปฏิสัมภิทาทั้งหมดหรือ.
คำว่า ถ้าอย่างนั้นความรู้ทั้งปวงเป็นปฏิสัมภิทาหรือ อธิบายว่า
โลกุตตรปัญญาทั้งสิ้น เป็นปฏิสัมภิทา เหตุใด เพราะเหตุนี้
คำว่า ทั้งปวง ท่านจึงให้ตั้งไว้เฉพาะกันสามัญญผล ดังนี้แล.

อรรถกถาปฏิสัมภิทากถา จบ

สัมมติญาณกถา

[๑๐๖๒] **ปรวาทิ** ไม่พึงกล่าวว่า ญาณให้สมมติ มีสัจจะ
เป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่นเป็น
อารมณ์ หรือ ?

สกวาทิ ถูกแล้ว.

ป. บุคคลผู้เข้าสมาบัติปฐวีกสิณเป็นอารมณ์ มี
ญาณ และปฐวีกสิณเป็นสมมติสัจจะ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลผู้เข้าสมาบัติมีปฐวีกสิณเป็น
อารมณ์ มีญาณ และปฐวีกสิณเป็นสมมติสัจจะ ด้วยเหตุที่นั่นนะท่าน
จึงต้องกล่าวว่า ญาณในสมมติมีสัจจะเป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่น
เป็นอารมณ์.

[๑๐๖๓] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ญาณในสมมติ มีสัจจะเป็นอา-
รมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่นเป็นอารมณ์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. บุคคลผู้เข้าสมาบัติมีอาโปกสิณเป็นอารมณ์ ฯลฯ
มีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ ฯลฯ บุคคลผู้ให้อยู่ซึ่งคิลาณปัจฉยเภสัชชบริ-
หาร มีญาณและคิลาณปัจฉยเภสัชชบริหารเป็นสมมติสัจจะ มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่า บุคคลผู้ให้อยู่ซึ่งคิลาณปัจฉยเภสัชชบริ-
หาร มีญาณและคิลาณปัจฉยเภสัชชบริหารเป็นสมมติสัจจะ ด้วยเหตุ นั้น
นะท่านจึงต้องกล่าวว่า ญาณในสมมติมีสัจจะเป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มี
ธรรมอื่นเป็นอารมณ์.

[๑๐๖๔] ส. ญาณในสมมติ มีสัจจะเป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่
มีธรรมอื่นเป็นอารมณ์ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. กำหนดรู้ทุกขได้ ละสมุทัยได้ กระทำนิโรธ
ให้แจ้งได้ ยังมรรคให้เกิดได้ด้วยญาณนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ๆ

สัมมติญาณกถา จบ

อรรถกถาสัมมติญาณกถา

ว่าด้วยสมมติญาณ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องสมมติญาณ คือญาณในสมมติ. ในเรื่องนั้น
สัจจะมี ๒ คือสมมติสัจจะ และปรมัตตสัจจะ. ก็บุคคลเหล่าใดไม่ทำการ
แยกสัจจะอย่างนี้ ย่อมกล่าวแม้ซึ่งสมมติญาณว่ามีสัจจะเป็นอารมณ์นั้น
เทียว ด้วยการกล่าวอ้างคำว่า สัจจะ คุณลักษณะของนิกายอันธกะ
ทั้งหลาย สกวาทีจึงเริ่มคำนี้ เพื่อชำระล้างวาทะของชนเหล่านั้นว่า

พวกเขาเหล่านั้นมีวาตะไม่ถูกต้อง. ในคำเหล่านั้น คำถามว่า **ไม่**
ฟังกล่าว เป็นของปรวาทิ. คำตอบรับรองเป็นของสกวาทิ หมายถึง
เอาปรมัตตสังขะ. คำว่า **ญาณในสมมติสังขะ** ได้แก่ ญาณใน
สังขะที่เข้าไปอาศัยคำสมมติ อีกอย่างหนึ่ง คำว่า **ญาณในสมมติ-**
สังขะ เป็นสัตตมวิภักติใช้ในอรรถแห่งปฐมวิภักติ อธิบายว่า ได้แก่
สมมติสังขะ. คำถามของสกวาทิว่า **ญาณในสมมติมีสังขะเป็น**
อารมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่นเป็นอารมณ์ คำตอบรับรองเป็นของ
ปรวาทิ. ลำดับนั้น สกวาทิเพื่อจะท้วงด้วยคำว่า ถ้าญาณในสมมติ
นั้นมีสังขะเป็นอารมณ์โดยไม่แปลกกัน บุคคลก็พึงทำกิจทั้งหลายมีการ
กำหนดรู้ทุกข์ เป็นต้นด้วยญาณนั้นได้ ดังนี้ จึงกล่าวคำว่า **กั-**
หนดรู้ทุกข์ได้ ฯลฯ ด้วยญาณนั้นหรือ ดังนี้.

อรรถกถาสมมติญาณกถา จบ

จิตตารัมมณกถา

[๑๐๖๕] **สกวาทิ** ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น มีจิตเป็น
อารมณ์เท่านั้น ไม่มีกรรมอื่นเป็นอารมณ์
หรือ ?

ปรวาทิ ถูกแล้ว.

ส. มีบางคน เมื่อจิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะ
มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า มีบางคนเมื่อจิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตมี
ราคะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น มีจิตเป็น
อารมณ์เท่านั้น ไม่มีกรรมอื่นเป็นอารมณ์.

ส. มีบางคน เมื่อจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิต
ปราศจากราคะ ฯ ล ฯ เมื่อจิตมีโทสะ ฯ ล ฯ เมื่อจิตปราศจากโทสะ เมื่อ
จิตมีโมหะ เมื่อจิตปราศจากโมหะ เมื่อจิตหุดหู่ เมื่อจิตกวัดแกว่ง เมื่อ
จิตใหญ่ เมื่อจิตไม่ใหญ่ เมื่อจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า เมื่อจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า
เมื่อจิตเป็นสมาธิ เมื่อจิตไม่เป็นสมาธิ เมื่อจิตหลุด ฯ ล ฯ เมื่อจิตยังไม่
หลุด ก็รู้ชัดว่าจิตยังไม่หลุด มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า มีบางคนเมื่อจิตยังไม่หลุด ก็รู้ชัดว่า

จิตยังไม่หลุด ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น มีจิตเป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่นเป็นอารมณ์.

[๑๐๖๖] ศ. ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น พึงกล่าวว่า
ความรู้ในอารมณ์ คือ ผัสสะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. หากว่า ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น พึง
กล่าวว่า ความรู้ในอารมณ์ คือ ผัสสะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความรู้ในการ
กำหนดรู้ใจผู้อื่น มีจิตเป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่นเป็นอารมณ์.

ศ. ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น พึงกล่าวว่า ความ
รู้ในอารมณ์คือเวทนา ฯลฯ ว่าความรู้ในอารมณ์คือสัญญา ว่าความ
รู้ในอารมณ์คือเจตนา ว่าความรู้ในอารมณ์คือจิต ว่าความรู้ในอารมณ์
คือศรัทธา ว่าความรู้ในอารมณ์คือวิริยะ ว่าความรู้ในอารมณ์คือสติ
ว่าความรู้ในอารมณ์คือสมาธิ ว่าความรู้ในอารมณ์คือปัญญา ฯลฯ ว่า
ความรู้ในอารมณ์คือราคะ ฯลฯ ว่าความรู้ในอารมณ์คือโทสะ ฯลฯ ว่า
ความรู้ในอารมณ์คืออนัตตปปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ศ. หากว่า ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น พึง
กล่าวว่า ความรู้ในอารมณ์คืออนัตตปปะ ก็ต้องไม่กล่าวว่า ความรู้
ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น มีจิตเป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่นเป็น
อารมณ์.

[๑๐๖๓] ส. ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น ไม่พึงกล่าวว่า
ความรู้ในอารมณ์ คือ ผัสสะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นความรู้ในการกำหนดรู้ผัสสะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น ไม่พึงกล่าวว่า
ความรู้ในอารมณ์คือเวทนา ๆ ล ฯ ว่าความรู้ในอารมณ์คือสัญญา ๆ ล ฯ
ว่าความรู้ในอารมณ์คืออินตตัปปะ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. เป็นความรู้ในการกำหนดรู้อินตตัปปะ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๖๔] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น
มีจิตเป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่นเป็น
อารมณ์ หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. เป็นความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น มิใช่หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. หากว่าเป็นความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น ด้วย
เหตุนี้แหละท่าน จึงต้องกล่าวว่าความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น มีจิต
เป็นอารมณ์เท่านั้น ไม่มีธรรมอื่นเป็นอารมณ์.

จิตตารัมมณกถา จบ

อรรถกถาจิตตารัมมณกถา

ว่าด้วยญาณมีจิตเป็นอารมณ์

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องญาณมีจิตเป็นอารมณ์. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใด มีความเห็นผิดคุณลักษณะของนิกายอันธกะทั้งหลายว่า ญาณนั้นมีจิตเป็นอารมณ์อย่างเดียวกันเท่านั้น เพราะถือเอาเหตุผลแต่คำว่า เจโต-ปริยญาณ ความรู้ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่น. ดังนี้ คำถามของสกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. ลำดับนั้น สกวาที่เพื่อท้วงด้วยคำว่า บุคคลใดย่อมรู้จิตของผู้อื่นด้วยสามารถแห่งจิตมีราคะเป็นต้น แม้ราคะเป็นต้นก็ย่อมเป็นอารมณ์ของผู้นั้น เพราะฉะนั้น ท่านไม่พึงกล่าวว่า ญาณนั้นมีจิตเป็นอารมณ์เพียงอย่างเดียวไม่มีอย่างอื่นเป็นอารมณ์ ดังนี้ จึงเริ่มคำว่า มีบางคนเมื่อจิตมีราคะก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะมิใช่หรือ. คำว่า ในอารมณ์คือผัสสะ ได้แก่ ในอารมณ์กล่าวคือผัสสะ แม้ในคำทั้งหลายมีคำว่า ในอารมณ์คือเวทนา เป็นต้น ก็นัยนี้แหละ.

ถูกสกวาที่ถามอีกว่า ไม่พึงกล่าวว่า ความรู้ในอารมณ์ คือผัสสะหรือ อีก ปรวาทิตอบรับรองด้วยคำว่า เมื่อมนสิการซึ่งคุณสมบัติของผัสสะ ย่อมเป็นอารมณ์ของผัสสะ ดังนี้. ถูกสกวาที่ถามว่า เป็นความรู้ในการกำหนดรู้ผัสสะหรือ ปรวาทิตอบปฏิเสธ เพราะความไม่มีบทบาทพระสูตรเช่นนั้น. แม้ในเวทนาเป็นต้นก็นัยนี้.

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 795

ในบัดนี้ ลัทธิของปรวาทินั้นอาศัยคำใดที่ตนกล่าว ครั้นแสดง
คำนั้นแล้ว เพื่อให้ลัทธิตั้งไว้. จึงกล่าวด้วยคำว่า **นั่น เป็นความรู้**
ในการกำหนดรู้ใจผู้อื่นมิใช่หรือ แต่ลัทธินี้แม้เป็นลัทธิอันปรวาทิ
ให้ตั้งไว้ด้วยสามารถการอาศัยสักแต่ถ้อยคำนั้น ย่อมไม่เป็นอันตั้งไว้ได้
เลย ดังนี้แล.

อรรถกถาจิตตารัมมณกถา จบ

อนาคตญาณกถา

[๑๐๖๕] สกวาที ความรู้ในอนาคต คือ สภาวะที่ยังไม่มาถึง
มีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. อนาคตรู้ได้โดยมุต รู้ได้โดยเหตุ รู้ได้โดย
นิทาน คือเหตุเป็นแดนมอบให้ซึ่งผล รู้ได้โดยสมภพ คือเหตุเป็นแดน
เกิด รู้ได้โดยประภพ คือเหตุเป็นแดนเกิดก่อน รู้ได้โดยสมุฏฐาน
รู้ได้โดยอาหาร คือเหตุนำมาซึ่งผล รู้ได้โดยอารมณ์ คือเหตุเป็นที่ยึด
หน่วง รู้ได้โดยปัจจัย คือเหตุเป็นที่อาศัยเป็นไป รู้ได้โดยสมุทัย
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๗๐] ส. ความรู้ในอนาคตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. รู้ความเป็นเหตุปัจจัยที่เป็นอนาคตได้ รู้ความ
เป็นอารมณ์ปัจจัยที่เป็นอนาคตได้ รู้ความเป็นอธิปัตปัจจัยที่เป็นอนาคต
ได้ รู้ความเป็นอนันตรปัจจัยที่เป็นอนาคตได้ รู้ความเป็นสมันตรปัจจัย
ที่เป็นอนาคตได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๗๑] ส. ความรู้ในอนาคตมีอยู่ หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

๘. โศครภูบุคคล มีความรู้ในโศคาปัตติมรรค หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล มีความรู้ในโศคาปัตติผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

๘. บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล ฯลฯ เพื่อให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล ฯลฯ เพื่อให้แจ้งซึ่งอรหัตผล มีความรู้ในอรหัตผล หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๗๒] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ความรู้ในอนาคตมียอยู่ หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

ป. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนอาณนที่ อันตราย ๓ อย่าง จักเกิดแก่เมืองปาฏลิบุตร คือ จากไฟ หรือ จากนี้ หรือจากการแตกความสามัคคี ดังนี้ เป็นสูตรมียอยู่จริง มิใช่หรือ ?

๘. ถูกแล้ว.

ป. ถ้าอย่างนั้น ความรู้ในอนาคตก็มียอยู่ นะติ

อนาคตญาณกถา จบ

อรรถกถาอนาคตญาณกถา

ว่าด้วยความรู้ในอนาคต

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องความรู้ในอนาคต. ในปัญหานี้ ณะอันเป็นอันตระกัถิ หมายถึงณะจิต เป็นอนันตระกัถิ ชื่อว่า อนาคต. ในขณะทั้ง ๒ เหล่านี้ ญาณย่อมรู้อนาคตที่เป็นอนันตระกัถิอยู่อย่างเดียวกันนั้น อนึ่งญาณอนาคตที่เป็นอนันตระกัถิอยู่โดยประการใด แม้ญาณที่ยังลงในขณะหนึ่งของวิถินึ่งก็มีอยู่โดยประการนั้น. ในปัญหานี้ ชนเหล่าใด ย่อมปรารถนาญาณในอนาคตแม้ทั้งปวง คุณลักษณะของนิยายอันตระกัถิทั้งหลาย คำถามของสกวาที่หมายชนเหล่านั้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาถิ. ลำดับนั้น สกวาที่เพื่อท้วงด้วยคำว่า ญาณในอนาคตอันไม่มีอยู่ตามลักษณะของท่าน. บุคคลย่อมรู้อนาคตที่เกิดในภายหลังแต่นั้นได้ด้วยสามารถแห่งมูลเป็นต้นหรือคังนี้จึงกล่าวกะปรวาถินั้นว่า อนาคตรู้ได้โดยมูล เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น คำทั้งปวงว่า โดยมูล เป็นต้น คือ โดยมูล โดยเหตุ โดยนิทาน โดยสมภพ โดยประภพ โดยสมุฏฐาน โดยอาหาร โดยอารมณั โดยปัจจัย และโดยสมุทัย นี้เป็นคำไวพจน์ของคำว่า การณะ คือ การณะแปลว่า เครื่องกระทำ หรือ เหตุ ทั้งสิ้น. จริงอยู่ การณะ ชื่อว่า มูล เพราะอรรถว่า ย่อมทำกรรมใดให้เป็นผลของตน กรรมที่เป็นผลนั้นในที่นั้นจึงอาศัยตั้งอยู่ได้. ชื่อว่า เหตุ เพราะอรรถว่า ให้ผลกรรมนั้นเจริญและเป็นไปทั่ว. ชื่อว่า นิทาน เพราะอรรถว่า เป็นแดนมอบให้ซึ่งผลกรรมนั้น ๆ นั้นแหละ ราวกะการมอบให้อยู่ด้วยคำว่า

เจริญเกิดท่านทั้งหลาย จึงถือเอาสิ่งนี้ ดังนี้. ชื่อว่า สมภพ เพราะ
อรรถว่า ย่อมให้ผลกรรมแก่พร้อมแต่เหตุหนึ่ง. ชื่อว่า ประภพ เพราะ
อรรถว่า เป็นแดนเกิดก่อน. ชื่อว่า สมภูฐาน เพราะอรรถว่า ผลกรรม
นั้นย่อมตั้งขึ้นพร้อมในเพราะกรรมอันเป็นเหตุหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง เพราะ
อรรถว่า ย่อมยังผลกรรมนั้น ๆ ให้ตั้งขึ้นพร้อม. ชื่อว่า อาหาร เพราะ
อรรถว่า ย่อมนำมาซึ่งผลกรรมนั้น ๆ นั้นแหละ. ก็เหตุหนึ่ง ชื่อว่า
อารมณ์ เพราะอรรถว่า ไม่สละซึ่งผลกรรมนั้น. ชื่อว่า ปัจจัย เพราะ
อรรถว่า ผลกรรมนั้นอาศัยกรรมอันเป็นเหตุเป็นไป. สภาวะใด ย่อม
ยังผลกรรมนั้นให้เกิดขึ้นแต่เหตุ เพราะเหตุหนึ่งสภาวะนั้น ท่านจึงเรียก
ว่า สมุทัย ที่ชื่อว่า สมุทัย เพราะอรรถว่า ยังผลกรรมให้เกิดขึ้น
จากเหตุ. ก็ใคร ๆ ไม่อาจเพื่อรู้อนันตรจิตได้ด้วยอาการเหล่านี้ คือเหตุ
เหล่านี้ เหตุใด เพราะเหตุหนึ่ง ปรวาทิจึงตอบปฏิเสธว่า ไม่พึงกล่าว
อย่างนั้น. คำว่า **รู้ความเป็นเหตุปัจจัยที่เป็นอนาคตได้** ความว่า
เมื่อจิตอันเป็นอนาคตที่จะเกิดติดต่อกันไป บุคคลย่อมรู้ซึ่งจิตนั้น เพราะ
ความเป็นเหตุปัจจัย อธิบายว่า ธรรมเหล่าใดมีเหตุปัจจัยในธรรมเหล่า
นั้น ย่อมรู้ซึ่งธรรมเหล่านั้น. แม้ในบทที่เหลือทั้งหลายก็นัยนี้นั้นแหละ.
คำว่า **โคตรภูบุคคล** เป็นต้น สกวาที่กล่าวแล้วเพื่อแสดงญาณ
ที่เกิดขึ้นในอนาคตนั้นโดยย่อ. พระสูตรว่า ปาฐลีนบุตร ที่ปรวาทิ
นำมาก็เพื่อแสดงญาณที่เกิดขึ้นในอนาคตนั้น แต่พระสูตรนั้นไม่สำเร็จ
ประโยชน์แก่ญาณในอนาคตทั้งปวง เหตุใด เพราะเหตุหนึ่ง พระสูตร
นั้นจึงสักแต่ว่านำมาเท่านั้น ด้วยประการฉะนี้แล.

อรรถกถาอนาคตญาณกถา จบ

ปัจจุปปีนนญาณกถา

[๑๐๗๓] สกวาที ความรู้ในปัจจุบันคือสภาวะที่เกิดขึ้นเฉพาะ
หน้า มีอยู่หรือ ?

ปรวาที ถูกแล้ว.

ส. บุคคลรู้ความรู้ันได้ด้วยความรู้ัน หรือ ?

ป. ไม่พังกถาอย่างัน ๑ ล ๑

ส. บุคคลรู้ความรู้ันได้ด้วยความรู้ัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลรู้ความรู้ันว่าความรู้ัน ด้วยความรู้ัน
หรือ ?

ป. ไม่พังกถาอย่างัน ๑ ล ๑

ส. บุคคลรู้ความรู้ันว่าความรู้ัน ได้ด้วยความรู้ัน
หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. ความรู้ัน เป็นอารมณ์แห่งความรู้ัน หรือ ?

ป. ไม่พังกถาอย่างัน ๑ ล ๑

ส. ความรู้ัน เป็นอารมณ์แห่งความรู้ัน หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. บุคคลถูกต้องผัสสะันได้ด้วยผัสสะัน เสวย
เวทนันได้ด้วยเวทนัน จำัญญันได้ด้วยัญญัน ตั้งเจตนา

นั้นได้ด้วยเจตนา นั้น คิดจิตนั้นได้ด้วยจิตนั้น ตรีกวิตกนั้นได้ด้วยวิตก
นั้น ทรงวิจารณ์นั้นได้ด้วยวิจารณ์ นั้น คัมปิตินั้นได้ด้วยปิตินั้น ระลึก
สตินั้นได้ด้วยสตินั้น ทราบชดปัญญานั้นได้ด้วยปัญญานั้น ตัดขั้นนั้น
ได้ด้วยขั้นนั้น ถากขวานนั้นได้ด้วยขวานนั้น ถากฝั่งนั้นได้ด้วยฝั่งนั้น
ถากมีดนั้นได้ด้วยมีดนั้น เย็บเข็มนั้นได้ด้วยเข็มนั้น ลูบคลำปลายองคฺฐี
นั้นได้ด้วยปลายองคฺฐีนั้น ลูบคลำปลายนาสิกนั้นได้ด้วยปลายนาสิกนั้น
ลูบคลำกระหม่อมนั้นได้ด้วยกระหม่อมนั้น ล้างคูดนั้นได้ด้วยคูดนั้น ล้าง
มูตรนั้นได้ด้วยมูตรนั้น ล้างเขฬะนั้นได้ด้วยเขฬะนั้น ล้างหนองนั้น
ได้ด้วยหนองนั้น ล้างเลือดนั้นได้ด้วยเลือดนั้น หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

[๑๐๗๔] ป. ไม่พึงกล่าวว่า ความรู้ในปัจจุบันมีอยู่ หรือ ?

ถูกแล้ว.

ป. เมื่อพระโยคาวจรเห็นสังขารทั้งปวง โดยความ
เป็นของไม่เที่ยงแล้ว แม้ความรู้ นั้น ก็เป็นพระโยคาวจรนั้นได้เห็น
โดยความเป็นของไม่เที่ยงด้วย มิใช่หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. หากว่า เมื่อพระโยคาวจรเห็นสังขารทั้งปวง
โดยความเป็นของไม่เที่ยงแล้ว แม้ความรู้ นั้นก็เป็นอันพระโยคาวจรนั้น
ได้เห็น โดยความเป็นของไม่เที่ยงด้วย ด้วยเหตุ นั้นนะท่านจึงต้องกล่าวว่า
ความรู้ในปัจจุบันมีอยู่.

ปัจจุปปันนญาณกถา จบ

อรรถกถาปัจจุปัณนญาณกถา

ว่าด้วยความรู้ในปัจจุบัน

บัดนี้ ชื่อว่า เป็นเรื่องปัจจุปัณนญาณ คือความรู้ในปัจจุบัน. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดมีความเห็นผิด คุณลักษณะของนิกายอันธกะทั้งหลาย ว่า ญาณในปัจจุบันทั้งปวงมีอยู่โดยไม่แปลกกัน เพราะอาศัยพระบาลีว่า เมื่อเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง ญาณเมื่อนั้น ย่อมชื่อว่า เป็นญาณอันบุคคลนั้นเห็นแล้วโดยความเป็นของไม่เที่ยง ดังนี้ สกวาที่หมายถึงชนเหล่านั้น จึงถามว่า ความรู้ในปัจจุบัน เป็นต้น คำรับรองเป็นของปรวาทิ. ถ้าดับนั้น สกวาที่จึงกล่าวซักถามปรวาทินั้น ด้วยคำว่า บุคคลรู้ความรู้นั้นได้ด้วยความรู้นั้น หรือ เพื่อท้วง ว่า พิดว่า ญาณในปัจจุบันมิโดยไม่แปลกกันแล้ว บุคคลก็พึงรู้ญาณแม้ ในปัจจุบันขณะ ด้วยญาณนั้นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ญาณทั้ง ๒ ก็ไม่ใช่ ญาณอันเดียวกัน บุคคลจะพึงรู้ญาณนั้นด้วยญาณนั้นได้อย่างไร.

ในปัญหาเหล่านั้นปัญหาที่ ๑ ปรวาทิปฏิเสธว่า ไม่อาจรู้ ญาณนั้นด้วยญาณนั้นได้. ในปัญหาที่ ๒ ปรวาทิตอบรับรอง หมายเอาการสืบต่อ. ปัญหาที่นั้น อธิบายว่า เมื่อบุคคลเห็นอยู่ซึ่งความแตกดับ ไปแห่งสังขารทั้งหลายโดยลำดับ บุคคลนั้นชื่อว่า ย่อมเห็นถึงคานุปัส- สนาญาณได้ด้วยถึงคานุปัสสนาญาณนั้นนั่นแหละ. แม้ในคำทั้งหลาย คำว่า บุคคลรู้ความรู้นั้นได้ด้วยความรู้นั้น หรือ เป็นต้น ก็ดังนี้.

คำทั้งหลายที่สกวาทีกล่าวว่า บุคคลถูกต้องผัสสะนั้นได้ด้วยผัสสะ
นั้น เป็นต้น เพื่อห้ามโอกาสอันมีเศษนัยของปรวาทีนั้น. ก็เพื่อให้
ลัทธิตั้งไว้ ปรวาทีกล่าวกว่าว่า เมื่อพระโยคาวจรเห็นสังขารทั้งปวง
โดยความเป็นของไม่เที่ยงแล้ว แม้ความรู้นั้นก็เป็นอันพระโยคาวจรนั้น
ได้เห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงด้วยมิใช่หรือ คำตอบรับรองเป็นของ
สกวาที ในปัญหานั้นอธิบายว่า ญาณนั้นชื่อว่าเห็นแล้วโดยนัย แต่
ไม่เห็นโดยอารมณ์. เพราะฉะนั้น ลัทธิที่ปรวาทีตั้งไว้แล้วอย่างนี้ ก็
ไม่เป็นอันตั้งไว้ได้เลย ดังนี้แล.

อรรถกถาปัจจุปปันนญาณกถา จบ

ผลญาณกถา

[๑๐๗๕] สกวาที พระสาวกมีความรู้ในผล หรือ ?

ป. ปรวาทิ ถูกแล้ว.

ส. พระสาวกประกาศคุณสมบัติแห่งผลได้ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระสาวกมีความรู้ในผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การรู้ความยิ่งความหย่อนแห่งผล การรู้ความยิ่งความหย่อนแห่งอินทรีย์ การรู้ความยิ่งความหย่อนแห่งบุคคล ของพระสาวกมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระสาวกมีความรู้ในผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. การบัญญัติขั้นฐ การบัญญัติอาชตนะ การบัญญัติธาตุ การบัญญัติสัจจะ การบัญญัติอินทรีย์ การบัญญัติบุคคล ของพระสาวกมีอยู่ หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ

ส. พระสาวกมีความรู้ในผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสาวก เป็นพระชินะ เป็นพระศาสดา เป็น
พระสัมมาสัมพุทธะ เป็นพระสัพพัญญู เป็นผู้เห็นธรรมทั้งปวง เป็น
เจ้าแห่งธรรม เป็นที่อาศัย เป็นไปแห่งธรรม หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ส. พระสาวกมีความรู้ในผล หรือ ?

ป. ถูกแล้ว.

ส. พระสาวกเป็นผู้ยังมรรคที่ยังไม่เกิดขึ้น ให้เกิด
ขึ้น เป็นผู้ยังมรรคที่ยังไม่เกิดพร้อมให้เกิดพร้อม เป็นผู้กล่าวมรรคที่
ใคร ๆ ยังไม่กล่าวเป็นผู้รู้มรรค เป็นผู้รู้แจ้งมรรค เป็นผู้ฉลาดในมรรค
หรือ ?

ป. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

[๑๐๗๖] ป. ไม่พึงกล่าวว่า พระสาวกมีความรู้ในผล หรือ ?

ส. ถูกแล้ว.

ป. พระสาวกเป็นผู้ไม่มีความรู้ หรือ ?

ส. ไม่พึงกล่าวอย่างนั้น ๆ ล ฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น พระสาวกก็มีความรู้ในผลนะสิ

ผลญาณกถา จบ

อรรถกถาผลญาณกถา

ว่าด้วยผลญาณ

บัดนี้ ชื่อว่า เรื่องผลญาณ คือความรู้ในผล. ในเรื่องนั้น ชนเหล่าใดมีความเห็นผิดคุณลักษณะของนิกายอันระกะทั้งหลายว่า ผลญาณอันสัตว์นั้น ๆ พึ่งบรรลุม้าของพระสาวกทั้งหลาย คุณของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายโดยสามัญนี้ว่า พระพุทธรเจ้าทั้งหลายก็ดี พระสาวกทั้งหลายก็ดี ย่อมแสดงธรรมเพื่อความเป็นเหตุแห่งอริยผลของสัตว์ทั้งหลาย ดังนี้ พระสกวาทีหมายถึงชนเหล่านั้น จึงถามว่า พระสาวกมีความรู้ในผลเป็นต้น คำตอบรับรองเป็นของปรวาทิ. ลำดับนั้น สกวาทีเพื่อท้วงปรวาทินั้นด้วยคำว่า ฌีว่า ผลญาณของพระสาวกมีอยู่เหมือนพระพุทธรเจ้าไซริ พระพุทธรเจ้าทั้งหลายย่อมทรงบัญญัติการทำผลในโศดาปัตติผล มีอยู่ว่า พระโศดาบันรูปนี้เป็นเอกพิธิ รูปนี้เป็นโกลังโกละ รูปนี้เป็นสัตตักขัตตูประมะได้ด้วยญาณผลของพระองค์ ฉันใด แม้พระสาวกตามลักษณะของท่านก็บัญญัติการทำผลเช่นนั้นหรือ ดังนี้ จึงกล่าววว่า พระสาวกประกาศคุณสมบัติแห่งผลได้หรือ ปรวาทิยอมตอบ ปฏิเสธ. คำว่า การรู้ความยิ่งความหย่อนแห่งผลของพระสาวกมีอยู่หรือ เป็นต้น สกวาทีกล่าว เพื่อถามถึงปัจจัยเพราะผลญาณมีปัจจัยของผลก็ต้องมี ดังนี้.

ในปัญหานี้ขออธิบายว่า ผลทั้งหลายอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าการรู้ความสูงและต่ำแห่งผลทั้งหลายของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายอย่างนี้ว่า

สภาวะนี้เป็นผลอันนี้ สภาวะนี้เป็นผลอันอื่น สภาวะนี้เป็นผลที่
ปราศจากไปแล้ว ดังนี้ ชื่อว่า ปโรปรียัตติ หรือผลปโรปรียัตติ การ
รู้ความยิ่งความหย่อนแห่งผล อินทรีย์ปโรปรียัตติและบุคคลปโรปริ-
ยัตติ ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็มีอยู่โดยทำนองนั้น พระพุทธเจ้าทั้ง
หลายย่อมรู้ซึ่งผลนั้น ๆ ด้วยความสามารถแห่งการรู้บุคคลนั้น ๆ หรือว่า
ด้วยความสามารถแห่งการรู้อินทรีย์เหล่านั้น เพราะความที่ญาณเหล่า
นั้นมีอยู่ ปโรปรียัตติญาณทั้งหลายเหล่านี้ แม้ของพระสาวกมีอยู่หรือ.
คำทั้งหลาย แม้มีคำว่า การบัญญัติชั้นของพระสาวกมีหรือ
เป็นต้น สกวาทีกถ่าวแล้วก็เพื่อหวังว่า ฌีว่า ผลญาณของพระสาวกมีอยู่
เหมือนของพระพุทธเจ้าไซ้ พระสาวกก็พึงบัญญัติธรรมเหล่านี้ได้
บัญญัติเหล่านี้ของพระสาวกย่อมมี พระสาวกย่อมอาจเพื่อรู้ หรือเพื่อ
บัญญัติซึ่งบัญญัติเหล่านี้ด้วยกำลังของตนหรือ ดังนี้ คำว่า พระสาวก
เป็นพระชินะ เป็นต้น สกวาทีกถ่าว เพื่อหวังว่า ฌีว่า ผลญาณ
ของพระสาวกมีเหมือนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ไซ้ เมื่อความเป็น
เช่นนั้นมีอยู่ พระสาวกนั้นนั่นแหละก็เป็นพระชินพุทธเจ้า. แม้ใน
ปัญหาว่า พระสาวกเป็นผู้ยังมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เป็นต้น
ก็นัยนี้เหมือนกัน. ในปัญหาว่า พระสาวกเป็นผู้ไม่มีความรู้หรือ
สกวาทิตอบปฏิเสธ เพราะว่าความไม่รู้คืออวิชชาอันพระสาวกขจัดได้
แล้ว แต่ว่าผลญาณของพระสาวกมีอยู่เหมือนพระพุทธเจ้าก็หาไม่ เพราะ
ฉะนั้น วาตะ คือลัทธิ ของปรวาที จึงเป็นการตั้งอยู่ไม่ได้เลยดังนี้แล.

อรรถกถาผลญาณกถา จบ

รวมกถาที่มีในวรรคนี้คือ

๑. วิมุตตกถา ๒. อเสกขญาณกถา ๓. วิปริตกถา ๔. นิยามกถา
๕. ปฏิสัมภิตากถา ๖. สัมมตญาณกถา ๗. จิตตาสัมมกถา
๘. อนาคตญาณกถา ๙. ปัจจุบันนญาณกถา ๑๐. ผลญาณกถา.

วรรคที่ ๕ จบ

รวมวรรคที่มีในป้อนาสกนี้

๑. วรรคที่ ๑ ๒. วรรคที่ ๒ ๓. วรรคที่ ๓. ๔. วรรคที่ ๔
๕. วรรคที่ ๕

มหาป้อนาสก จบ

กถาวัตถุภาคที่ ๑ จบ

รวมกถาที่มีในวรรคนี้คือ

๑. วิมุตตกถา
๒. อเสกขญาณกถา
๓. วิปริตกถา
๔. นิยามกถา
๕. ปฏิสัมภิตากถา
๖. สัมมตญาณกถา
๗. จิตตาสัมมณกถา
๘. อนาคตญาณกถา
๙. ปัจจุบันนญาณกถา
๑๐. ผลญาณกถา.

วรรคที่ ๕ จบ

รวมวรรคที่มีในป้อนาสกนี้

๑. วรรคที่ ๑
๒. วรรคที่ ๒
๓. วรรคที่ ๓.
๔. วรรคที่ ๔
๕. วรรคที่ ๕

มหาป้อนาสก จบ

กถาวัตถุภาคที่ ๑ จบ